

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Diagnoza
sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej województwa świętokrzyskiego

Kielce, 2025

Zespoły eksperckie:

Aleksander Noworól Konsulting
prof. zw. dr hab. inż. arch. Aleksander Noworól – konsultant, członek Zespołu eksperckiego
dr Kamilla Noworól – konsultant, członek Zespołu eksperckiego
dr Jeremiasz Salamon – konsultant, członek Zespołu eksperckiego
mgr Paweł Hałat – konsultant
mgr Leszek Jasiński – konsultant
Zuzanna Kundera – współpraca

Opracowanie uwzględnia wkład Zespołu Planowania Przestrzennego Województwa - Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego w Kielcach w zakresie wybranych elementów projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego – Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa – wersja z czerwca 2025

Spis treści

Wprowadzenie **5**

1. Metodyka opracowania Diagnozy **6**

2. Obszary badawcze Diagnozy **8**

2.1. Analiza uwarunkowań zewnętrznych oraz trendów rozwojowych o charakterze krajowym, europejskim i globalnym 8

Odporność jako metawyzwanie polityki regionalnej 8

Potrzeba dalszej terytorializacji polityki rozwoju 9

Uwarunkowania rozwoju miast i obszarów funkcjonalnych 10

Polityka Spójności UE po 2027 r. 14

W przededniu nowej polityki regionalnej – uwarunkowania krajowe 18

2.2. Analiza sytuacji województwa w sferze społecznej 25

Procesy demograficzne, ich konsekwencje rozwojowe 25

Prognozy demograficzne 36

Kapitał ludzki i społeczny regionu 37

Spójność społeczna regionu 44

Infrastruktura społeczna i jej dostępność 70

2.3. Analiza sytuacji województwa w sferze gospodarczej. Wskaźniki makroekonomiczne 102

Przedsiębiorstwa i przedsiębiorczość 112

Zatrudnienie i wynagrodzenia 119

Przedsiębiorczość społeczna 126

Regionalne specjalizacje i innowacyjność gospodarki 127

Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność województwa 142

Rolnictwo 149

Turystyka 161

2.4. Analiza sytuacji województwa w sferze środowiskowej i klimatycznej 177

Warunki naturalne i struktura przyrodnicza 177

Stan i jakość środowiska 191

Adaptacja regionu do zmian klimatu 197

2.5. Analiza sytuacji województwa w sferze przestrzennej 199

Materialne dziedzictwo kulturowe 199

Sfera techniczna 202

System komunikacji i dostępność transportowa 210

Sfera przestrzenno-funkcjonalna 216

Krajobraz 225

2.6 Analiza obszaru dotyczącego zarządzania rozwojem województwa świętokrzyskiego 228

Europejski wskaźnik jakości rządzenia (EQI) 228

System zarządzania rozwojem województwa świętokrzyskiego 232

Terytorializacja polityki rozwoju ... 237
Rewitalizacja ... 244
Gospodarowanie przestrzenią – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego ... 245
Cyfryzacja usług publicznych ... 246
Finansowanie rozwoju regionalnego ... 247
2.7. Analiza typu SWOT ... 253
3. Słownik skrótów ... 264
4. Bibliografia – publikacje i źródła wykorzystane przy opracowywaniu Diagnozy ... 266
5. Spisy tabel, wykresów i rysunków ... 271
Spis tabel ... 271
Spis wykresów ... 272
Spis rysunków ... 276
Załącznik nr 1 do Diagnozy – Raport z badań jakościowych ... 277
6.1. Raport z prac warsztatowych, przeprowadzonych w dniach 8 -11 września 2025 r. z czterema Grupami Roboczymi ... 277
6.2 Streszczenie dyskusji odbytej w trakcie V Posiedzenia Rady ds. Rozwoju Regionalnego Województwa Świętokrzyskiego Aula Magna, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, 12 września 2025 r. ... 281

Wprowadzenie

W dniu 16 stycznia 2025 r. Sejmik Województwa Świętokrzyskiego podjął Uchwałę Nr XI/155/25 w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, zwanej dalej „Strategią" lub „SRWŚ 2030+". Integralną część uchwały stanowi załącznik pn. „Zasady, tryb i harmonogram aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+", w którym określono przesłanki aktualizacji Strategii, podstawy prawne prowadzenia tego procesu oraz zasady jego realizacji.

Jednym z kluczowych etapów aktualizacji Strategii jest opracowanie diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej województwa świętokrzyskiego, zgodnie z art. 10a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Diagnoza stanowi podstawę merytoryczną procesu planowania strategicznego oraz punkt wyjścia do formułowania celów i kierunków rozwoju regionu.

Celem diagnozy jest kompleksowa ocena aktualnej sytuacji województwa, identyfikacja jego potencjałów rozwojowych oraz najważniejszych wyzwań i barier wpływających na dalszy rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny. Zakres opracowania nie ogranicza się do opisu istniejącego stanu, lecz obejmuje również analizę zachodzących procesów i trendów oraz ocenę ich znaczenia dla rozwoju regionu. W analizie wykorzystano wskaźniki statystyczne oraz metody porównawcze, umożliwiające odniesienie sytuacji województwa świętokrzyskiego do średnich krajowych oraz innych regionów Polski.

Diagnoza nie stanowi inwentaryzacji wszystkich zasobów województwa, lecz prezentuje wybrane informacje i analizy niezbędne do oceny jego sytuacji rozwojowej. Zawarte w niej wnioski stanowią podstawę do określenia wizji rozwoju województwa, celów strategicznych, kierunków działań oraz zasad wdrażania i monitorowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Niniejszy dokument pn. „Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej województwa świętokrzyskiego" stanowi materiał analityczny opracowany na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Wnioski płynące z diagnozy są podstawą do określenia priorytetów i kierunków rozwoju regionu w perspektywie kolejnych lat oraz dostosowania polityki rozwoju województwa do zmieniających się uwarunkowań społecznych, gospodarczych, przestrzennych, klimatycznych i środowiskowych.

Zakres tematyczny Diagnozy wykracza poza zadania własne samorządu województwa i obejmuje również zagadnienia pozostające w kompetencjach innych podmiotów administracji publicznej, które mają istotny wpływ na procesy rozwojowe zachodzące w regionie. Opracowanie obejmuje w szczególności:

a) analizę uwarunkowań zewnętrznych oraz trendów rozwojowych o charakterze krajowym, europejskim i globalnym;
b) analizę sytuacji województwa w sferze społecznej;
c) analizę sytuacji województwa w sferze gospodarczej;
d) analizę sytuacji województwa w sferze przestrzennej oraz klimatyczno-środowiskowej;
e) analizę systemu zarządzania rozwojem województwa świętokrzyskiego;
f) analizę SWOT, identyfikującą mocne i słabe strony regionu oraz szanse i zagrożenia dla jego rozwoju.

Przy opracowaniu Diagnozy wykorzystano dane statystyczne, dokumenty strategiczne i planistyczne oraz wyniki wcześniejszych analiz. Istotnym źródłem informacji były również obserwacje oraz materiały graficzne zawarte w projekcie „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego" (stan na czerwiec 2025 r.), przygotowanym przez Zespół Planowania Przestrzennego Województwa funkcjonujący w strukturze Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego w Kielcach.

1. Metodyka opracowania Diagnozy

Metodykę opracowania Diagnozy oparto na zastosowaniu różnych komplementarnych metod badawczych (ilościowych i jakościowych, z przewagą ilościowych), zgodnie z podejściem określanym jako triangulacja metodologiczna. Pozwala ono pogłębiać rozumienie problematyki dzięki zastosowaniu różnych perspektyw i technik poznawczych.

Specyfika Diagnozy tak dużej jednostki, jaką jest województwo, wymagała zakreślenia perspektyw rozwojowych, skupienia się przede wszystkim na badaniu danych ilościowych, umożliwiających porównanie jednostki terytorialnej z innymi podobnymi jednostkami i/lub parametrami tzw. średniej krajowej lub czasami szerzej – średniej unijnej. Dane ilościowe pozwoliły także na przedstawienie zróżnicowań wewnątrzregionalnych na poziomie powiatowym i/lub gminnym. Opracowanie uwzględnia zatem dane i informacje ilościowe w poszczególnych obszarach badawczych obejmujące:

- możliwie najbardziej aktualne dane z ostatnich co najmniej 5 lat (na ogół – 10 lat), dla których dostępne są dane statystyki publicznej (Głównego Urzędu Statystycznego);
- średnią krajową dla parametrów, dla których możliwe było jej określenie na podstawie danych statystyki publicznej (Głównego Urzędu Statystycznego);
- parametry wszystkich polskich województw (dane Głównego Urzędu Statystycznego);
- dla wybranych wskaźników – parametry dla Unii Europejskiej lub jej regionów (dane Eurostatu);
- wyniki istniejących i opublikowanych raportów i opracowań eksperckich (ujętych w bibliografii i cytowanych w Diagnozie);
- dane pozyskane od jednostek organizacyjnych województwa świętokrzyskiego oraz podmiotów uczestniczących w pracach nad Strategią Świętokrzyskie 2030+;
- zapisy wybranych dokumentów programowych oraz sprawozdań i badań ewaluacyjnych: Unii Europejskiej, Rzeczypospolitej Polskiej, Województwa Świętokrzyskiego i/lub jego jednostek;
- treści publikowane na oficjalnych stronach internetowych wybranych podmiotów i instytucji cytowane w treści Diagnozy.

Źródłem pozyskanych danych o charakterze jakościowym były:

- wyniki prac warsztatowych z 4 Grupami Roboczymi, które odbyły się w Kielcach w dniach 8–11 września 2025 r., oraz posiedzenia Rady ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego z dnia 12 września 2025 r.;
- wyniki istniejących i opublikowanych raportów i opracowań eksperckich (ujętych w bibliografii i cytowanych w Diagnozie);
- zapisy dokumentów programowych oraz sprawozdań i badań ewaluacyjnych Województwa Świętokrzyskiego i/lub jego jednostek;
- treści publikowane na oficjalnych stronach internetowych wybranych podmiotów i instytucji, cytowane w treści Diagnozy.

W ramach opracowania Diagnozy województwa świętokrzyskiego wykorzystano metody i techniki pracy badawczej i analitycznej, takie jak:

- analiza *desk research* w obszarze opublikowanych raportów i opracowań eksperckich oraz dostępności baz danych;
- analiza tekstów, w tym istniejących uchwał, dokumentów programowych i innych dokumentów Województwa Świętokrzyskiego;

- analiza tekstów prawnych – obowiązujących i projektowanych;
- analiza danych zastanych, dostępnych w bazach danych cytowanych i przywoływanych w Diagnozie, przede wszystkim Głównego Urzędu Statystycznego;
- praca warsztatowa w zakresie identyfikacji problemów regionu oraz wyzwań wpływających na rozwój województwa;
- spotkanie informacyjno-konsultacyjne Rady ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego+;
- dyskusje panelowe;
- badanie kwestionariuszowe w zakresie oceny aktualności czynników analizy SWOT.

2. Obszary badawcze Diagnozy

2.1. Analiza uwarunkowań zewnętrznych oraz trendów rozwojowych o charakterze krajowym, europejskim i globalnym

Odporność jako metawyzwanie polityki regionalnej

Dynamika zmian oraz nieprzewidywalność zdarzeń wpływających na kształt współczesnych społeczeństw i gospodarek sprawia, że nie jest możliwe sformułowanie zamkniętego katalogu zjawisk i procesów stanowiących wyzwania dla polityki rozwoju regionalnego. Istnieje jednakże koncepcja, która wspiera funkcjonowanie regionów (jak również innych układów terytorialnych) w tych nieprzewidywalnych warunkach – jest nią odporność. Jak bowiem zauważa Ron Martin, „rozwój regionalny jest procesem z natury podatnym na wstrząsy. Koncepcja «odporności» zapewnia potencjalnie wartościowy sposób myślenia o skutkach i konsekwencjach tej niestabilności. Odnosi się do roli wstrząsów w rozwoju gospodarczym, a także zmusza do myślenia o sposobach łagodzenia ich najgorszych skutków" (Martin, 2018: 859). Uwzględnianie odporności w ramach polityk publicznych, w tym także polityki rozwoju regionalnego, wydaje się w pełni uzasadnione i racjonalne – systemowe działania ukierunkowane na zmniejszanie podatności na zagrożenia i zwiększenie odporności na przyszłe wstrząsy jest niewątpliwie bardziej skuteczne niż reagowanie na ich konsekwencje. W tym kontekście warto nadmienić, iż zgodnie z przedstawioną w lipcu 2025 r. propozycją Komisji Europejskiej, w latach 2028–2034 polityka spójności będzie lepiej przygotowana do reagowania na kryzysy i nieprzewidziane potrzeby (patrz niżej).

W literaturze przedmiotu, jak również w praktyce planowania rozwoju regionalnego, odporność definiowana jest w różnoraki sposób (Masik, 2022: 279–305). Nie wchodząc w teoretyczne rozważania na temat sposobów definiowania tego pojęcia, za wystarczające uznać należy przytoczenie funkcjonujących w literaturze przedmiotu trzech zasadniczych sposobów rozumienia odporności. W kontekście regionu możemy mówić o:

- odporności inżynieryjnej – rozumianej jako zdolność gospodarki regionalnej do utrzymania dotychczas istniejącego stanu równowagi w sytuacji wystąpienia wstrząsu zewnętrznego;
- odporności ekologicznej – definiowanej jako zdolność gospodarki regionalnej do zaabsorbowania lub tolerowania szoku bez znaczących zmian w jej strukturze i funkcjonalności; w sytuacji przełamania przez szok progu odporności gospodarki może zaś wystąpić zjawisko histerezy, tj. sytuacja, w której jednorazowe zaburzenie trwale wpływa na ścieżkę rozwojową gospodarki;
- odporności adaptacyjnej – będącej zdolnością gospodarki regionalnej do restrukturyzacji, reorientacji i transformacji swojej struktury, funkcji i tożsamości, tak aby wyjść z szoku na korzystną ścieżkę (sprzed szoku lub alternatywną) (Dawley, Pike, Tomaney, 2010; Martin, 2018; Hassink, Gong, 2020).

Za odporne uznaje się te regiony, które posiadają potencjał instytucjonalny do dokonywania szybkich przemian, co jest szczególnie ważne w okresach pogorszenia koniunktury gospodarczej, ze względu na zdolność do łagodzenia negatywnych skutków. Dlatego też w badaniach nad odpornością regionalną stopniowo popularność zyskuje tzw. perspektywa instytucjonalna, w ramach której bada się rolę formalnych i nieformalnych instytucji społecznych, prawnych, politycznych i innych w pośredniczeniu, kształtowaniu i regulowaniu wzorców rozwoju regionalnego. Perspektywa ta skupia się na wpływie (zarówno pozytywnym, jak i negatywnym) instytucji na odporność i zdolności adaptacyjne regionu (Martin, 2018: 853).

W tym kontekście warto odwołać się do definicji odporności sformułowanej przez Kathryn A. Foster, dla której odporność regionalna to zdolność do przewidywania zakłóceń, przygotowania się do nich, reagowania oraz wyjścia z zakłóceń (Foster, 2007: 16). W tym ujęciu odporności regionalnej bardzo silnie akcentowany jest komponent związany z przewidywaniem i przygotowaniem się regionu

na wystąpienie zakłócenia (kryzysu). W opinii Foster działania na rzecz budowania odporności regionalnej ignorujące aspekty związane z oceną i przygotowaniem (planowaniem) mogą co najwyżej skutkować tzw. efemeryczną odpornością, będącą raczej efektem zbiegu szczęśliwych okoliczności, które niekoniecznie muszą zaistnieć w sytuacji wystąpienia nieprzewidzianych zakłóceń rozwoju. Wyłącznie świadome przygotowanie na wystąpienie stresora (stresorów) oraz podjęte na ich podstawie działania pozwalają na osiągnięcie stanu, który Foster określa mianem zamierzonej odporności (Foster, 2007: 16). Podobnie na znaczenie etapu planowania odporności zapatrują się Gillian Bristow i Andrew Healy, którzy w sformułowanej przez siebie próbie konceptualizacji odporności regionalnej zwracają uwagę, że obejmuje ona także przygotowanie się na okoliczność wystąpienia szoku (Bristow, Healy, 2013).

Instytucje oraz podejmowane przez nie działania odgrywają kluczową rolę we wzmacnianiu odporności, ponieważ wpływ każdego wstrząsu zależy od zdolności instytucjonalnych do reagowania i odbicia się od zewnętrznych wstrząsów i perturbacji. Jak zauważają Grzegorz Masik i Maja Grabkowska: „w regionach, które są większymi systemami społeczno-gospodarczymi niż miasta, więcej uwagi poświęca się roli władz regionalnych jako organizatorów kontaktów lub platform wymiany informacji między miastami a rządem centralnym oraz między miastami a organizacjami społecznymi i gospodarczymi. Ponadto wyróżnia się cele regionalnych strategii i władz, które pomagają budować regionalną odporność" (Masik, Grabkowska, 2020: 31).

Pojawia się zatem pytanie, za pomocą jakiego rodzaju polityk instytucje publiczne mogą budować odporność. Na podstawie badań literaturowych Ayda Eraydin (2016) zidentyfikowała cztery zasadnicze kategorie polityk na rzecz odpornych regionów, będące przedmiotem zainteresowania studiów regionalnych. W grupie tej znalazły się: 1) polityka państwa ukierunkowana na regiony; 2) planowanie gospodarcze i programy restrukturyzacyjne; 3) planowanie przestrzenne oraz 4) zarządzanie i potencjał instytucji jako czynniki odporności (Eraydin, 2016).

Biorąc to wszystko pod uwagę, w pełni uzasadnione staje się mówienie o planowaniu odporności, które należy rozumieć jako praktyczne zastosowanie myślenia dotyczącego odporności w planowaniu strategicznym obejmującego identyfikację słabych stron terytoriów oraz rozwój zdolności adaptacyjnych stanowiących odpowiedź na każdą z nich, co w konsekwencji prowadzi do budowania odporności danego terytorium. Jak potwierdzają badania przeprowadzone przez My Sellberg, Paula Ryana, Sarę Borgström, Alberta Norströma i Garry'ego Petersona, planowanie odporności usprawnia zarządzanie adaptacyjne, przyczyniając się do ustanowienia przez organizacje bardziej adaptacyjnego, dopasowanego do specyfiki miejsca i opartego na współpracy podejścia do planowania strategicznego (Selberg i in., 2018).

Potrzeba dalszej terytorializacji polityki rozwoju

Agenda Terytorialna 2030 została przyjęta przez ministrów państw członkowskich UE odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne, rozwój terytorialny i spójność terytorialną 1 grudnia 2020 r. Podkreślono w niej znaczenie strategicznego planowania przestrzennego i wyznaczono jego kierunki, a także wezwano do wzmocnienia wymiaru terytorialnego polityk sektorowych na wszystkich szczeblach sprawowania rządów. Agenda promuje zrównoważoną przyszłość sprzyjającą włączeniu społecznemu dla wszystkich obszarów oraz przyczynianie się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju w Europie.

Na kartach tego dokumentu wskazano, że podejście zorientowane terytorialnie w zakresie polityk publicznych przyczynia się do osiągania spójności terytorialnej. Opiera się ono na horyzontalnej oraz wertykalnej współpracy, tworzeniu polityk w oparciu o dowody (dane, informacje) oraz rozwoju zintegrowanym terytorialnie. Dotyczy różnych poziomów zarządzania (zarządzanie wielopoziomowe), przez co wspiera zasadę pomocniczości. Gwarantuje współdziałanie oraz koordynację z udziałem mieszkańców (obywateli), społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorców, instytucji badawczo-rozwojowych i centrów wiedzy. Jest ukierunkowane na uwolnienie unikalnych potencjałów terytorialnych związanych z kapitałem terytorialnym, wiedzą przy jednoczesnym uznaniu potrzeby

rozwiązań szytych na miarę potrzeb różnych typów terytoriów. Przygotowanie oraz wdrożenie europejskich, narodowych, regionalnych oraz lokalnych strategii bazujących na podejściu terytorialnym będzie przyczyniać się do długookresowego rozwoju oraz wzrostu konkurencyjności miejsc.

Globalne wyzwania dla zrównoważonego rozwoju mają istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego i regionalnego oraz warunków życia w Europie. Wśród kluczowych wyzwań wymagających zaadresowania na kartach Agendy wskazano na:

- zmianę klimatu,
- utratę bioróżnorodności oraz zużywanie terenów,
- jakość powietrza, gleby i wody,
- bezpieczną, przystępną cenowo oraz zrównoważoną energię,
- sprawiedliwą transformację,
- cyrkularny łańcuch wartości,
- środowisko naturalne, krajobraz i dziedzictwo kulturalne (zasoby dziedzictwa naturalnego i kulturowego).

Interwencja publiczna, której ramy opisane zostały w Agendzie, powinna służyć wzmacnianiu:

- wielopoziomowego zarządzania,
- podejścia ukierunkowanego terytorialnie,
- lepiej terytorialnie skoordynowanych polityk sektorowych oraz spójności,
- współpracy pomiędzy terytoriami,
- spójności terytorialnej na poziomie europejskim,
- spójności terytorialnej na szczeblu transgranicznym, transnarodowym, między- i wewnątrzregionalnym.

Uwarunkowania rozwoju miast i obszarów funkcjonalnych

Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju

Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju przyjęta została przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 25 września 2015 r. Dokument ten definiuje 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju oraz 169 działań służących ich urzeczywistnieniu. Z perspektywy projektowanej polityki miejskiej kluczowe znaczenia ma Cel 11. Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu. Zgodnie z działaniami opisanymi w ramach tego celu do 2030 r. należy m.in.:

- zapewnić wszystkim ludziom bezpieczne, przystępne cenowo, zrównoważone i łatwo dostępne systemy transportu;
- zapewnić zwiększoną partycypację w planowaniu przestrzennym;
- ograniczyć liczbę zgonów spowodowanych katastrofami naturalnymi, liczbę osób nimi dotkniętych oraz koszty ekonomiczne ich skutków;
- zmniejszyć negatywne oddziaływanie miast na środowisko: powietrze, odpady komunalne i inne rodzaje odpadów;
- zapewnić większy dostęp do bezpiecznych terenów zielonych i przestrzeni publicznych;

- wzmacniać powiązania miasta, obszarów podmiejskich i obszarów wiejskich poprzez lepsze zarządzanie i koordynację polityk miejskich (zagospodarowania przestrzennego) na różnych szczeblach zarządzania (Agenda…, 2015).

Nowa Agenda Miejska ONZ

Nowa Agenda Miejska ONZ przyjęta została w październiku 2016 r. w Quito, w trakcie konferencji Habitat III (Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie mieszkalnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich). W dokumencie tym określono możliwe kierunki działań w celu wzmocnienia i urzeczywistnienia sformułowanej w Agendzie 2030 misji na rzecz wspierania zrównoważonej urbanizacji.

Opisana w Nowej Agendzie Miejskiej ONZ wizja miast zakłada, że będą one w szczególności:

- zapewniać godne warunki zamieszkania i standard życia;
- propagować zaangażowanie obywatelskie;
- gwarantować równość płci;
- generować trwały, inkluzywny i zrównoważony wzrost gospodarczy;
- wypełniać swoje funkcje terytorialne, wychodząc poza granice administracyjne i działać jako węzły i motory napędowe wyważonego, zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju miejskiego i terytorialnego na wszystkich poziomach;
- propagować planowanie i inwestycje reagujące na kwestie związane z wiekiem i płcią, na rzecz zrównoważonej, bezpiecznej i dostępnej miejskiej mobilności dla wszystkich i efektywności w wykorzystaniu zasobów pasażerskich oraz towarowych systemów transportowych, skutecznie łączących ludzi, miejsca, towary, usługi i możliwości gospodarcze;
- przyjmować i wdrażać systemy ograniczenia ryzyka katastrof i zarządzania nimi, zmniejszać zagrożenie niebezpieczeństwem, budować prężność i możliwości reagowania na zagrożenia naturalne i tworzone przez człowieka, a także promować ograniczanie skutków oraz dostosowanie się do zmian klimatu;
- chronić, zachowywać, przywracać i propagować swoje ekosystemy, wodę, naturalne siedliska i bioróżnorodność, minimalizować swój wpływ na środowisko, a także przechodzić na zrównoważone wzorce konsumpcji i produkcji.

W celu urzeczywistnienia powyższej wizji miasta sygnatariusze Nowej Agendy Miejskiej ONZ zobowiązali się do wspierania w szczególności:

- partnerstwa i wieloszczeblowego zarządzania – poprzez tworzenie i wdrażanie polityk miejskich na odpowiednim szczeblu, w tym w partnerstwach lokalno-krajowych i wielostronnych, budując zintegrowane systemy miast i osiedli ludzkich oraz promując współpracę pomiędzy wszystkimi szczeblami administracji w celu umożliwienia osiągnięcia zrównoważonego, zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich;
- wielopoziomowego zarządzania – poprzez wzmacnianie zdolności władz regionalnych i lokalnych do wdrażania skutecznego lokalnego i metropolitalnego zarządzania wielopoziomowego, wykraczającego poza granice administracyjne i opartego na terytoriach funkcjonalnych, zapewniając udział władz regionalnych i lokalnych w podejmowaniu decyzji oraz działając na rzecz zapewnienia im niezbędnych uprawnień i zasobów do zarządzania krytycznymi problemami miejskimi, metropolitalnymi i terytorialnymi;
- zintegrowanego podejścia do rozwoju – poprzez pobudzanie interakcji i łączności pomiędzy miastem a wsią poprzez wzmacnianie zrównoważonego transportu i mobilności,

oraz technologii, sieci i infrastruktury komunikacyjnej, w oparciu o instrumenty planowania wykorzystujące zintegrowane podejście miejskie i terytorialne, w celu zmaksymalizowania potencjału tych sektorów w zakresie zwiększenia wydajności, spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej, jak również bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju środowiskowego (Nowa Agenda Miejska, 2016).

Nowa Karta Lipska

Nowa Karta Lipska definiuje zestaw zasad i kierunków dobrego zarządzania miastami, który określa europejską politykę miejską po 2020 r. Wśród wyzwań współczesnych miast identyfikuje ona m.in. zmiany klimatyczne, utratę bioróżnorodności, niedobór zasobów, procesy migracyjne, zmiany demograficzne, szybko zmieniające się systemy gospodarcze oraz przyspieszający wzrost nierówności w europejskich społeczeństwach. Dokument ten postuluje transformację miast w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych:

- miasto sprawiedliwe – zapewniające równy (sprawiedliwy) dostęp wszystkim mieszkańcom do podstawowych usług publicznych związanych z edukacją (na wszystkich poziomach), usługami społecznymi, opieką zdrowotną i kulturą;
- miasto zielone – zapewniające w szczególności rozwój wysokiej jakości środowiska (czyste powietrze, wody, gleby, zrównoważone użytkowanie gruntów), dostęp do terenów zielonych i rekreacyjnych dla mieszkańców, dostawy energii naturalnej, wykorzystanie zasobów odnawialnych, efektywność energetyczną, odporność na zmiany klimatu, budownictwo neutralne względem emisji dwutlenku węgla, ochronę i odtwarzanie zagrożonych ekosystemów i gatunków, efektywny, dostępny, przystępny cenowo, neutralny pod względem emisji dwutlenku węgla, bezpieczny i multimodalny transport miejski, przeciwdziałające ekstremalnym zjawiskom pogodowym dzięki wysokiej jakości infrastrukturze zielonej i błękitnej oraz wspierające zmianę zachowań komunikacyjnych (preferencje dla transportu publicznego, pieszego i rowerowego);
- miasto produktywne – to miasto posiadające zdywersyfikowaną gospodarkę (zapewniającą mieszkańcom miejsca pracy, tworząc tym samym solidną podstawę finansową zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich), wykwalifikowaną siłę roboczą, infrastrukturę społeczną, techniczną i logistyczną, dostępną cenowo i transportowo przestrzeń (jako warunki stworzenia atrakcyjnych, inwestycyjnych i konkurencyjnych lokalizacji dla firm) oraz wspierające rozwój małych przedsiębiorstw, rzemiosła niskoemisyjnego i miejskiego rolnictwa.

Nowa Karta Lipska zachęca do tworzenia krajowych i regionalnych polityk miejskich w celu umożliwienia wymiany doświadczeń i wiedzy, pełnienia funkcji platformy na rzecz dialogu pomiędzy partnerami w miastach, wsparcia w zakresie stworzenia lub subwencji krajowych lub regionalnych programów finansowania kluczowych inwestycji miejskich, a także ułatwienia zdobywania współfinansowania oraz stymulowania innowacji i projektów eksperymentalnych.

Wśród zasad dobrego zarządzania miastem Nowa Karta Lipska wskazuje w szczególności na następujące:

- polityka miejska na rzecz wspólnego dobra – włączający i równy charakter działań podejmowanych przez władze miejskie w zakresie opieki zdrowotnej, usług społecznych, edukacji, dostępu do dóbr kultury, mieszkalnictwa, dostaw wody i energii, gospodarki odpadami, transportu publicznego, sieci cyfrowych i systemów informatycznych;
- podejście zintegrowane – wszystkie obszary polityki miejskiej muszą być skoordynowane pod względem przestrzennym, sektorowym i czasowym. Miasta powinny opracować strategie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i zapewnić ich wdrożenie w całym mieście, w tym w obszarach funkcjonalnych i podmiejskich;

- współtworzenie – zaangażowanie społeczeństwa, w tym także podmiotów społecznych, gospodarczych i innych, tak aby w projektowanych politykach miejskich uwzględnić ich postulaty i wiedzę. Udział ma polegać na współdecydowaniu i współtworzeniu, a nie na reagowaniu na przedstawiane przez władzę miejskie propozycje, projekty, polityki;
- zarządzanie wielopoziomowe – kompleksowy charakter problemów współczesnych miast sprawia, że konieczna jest współpraca podmiotów (organów) różnych szczebli zarządzania (z poszanowaniem zasad subsydiarności i proporcjonalności). Co więcej, współpraca ta powinna obejmować nie tylko podmioty publiczne, ale również podmioty społeczne, obywatelskie i prywatne (przedsiębiorców);
- podejście lokalne – odpowiednie strategie i instrumenty finansowania należy opierać na rzetelnej analizie określonej sytuacji lokalnej, w szczególności potencjalnych korzyści i ryzyk, podmiotów i ograniczeń. Takie działanie pozwoli na realizację endogennej transformacji obszaru miejskiego i zmniejszenie lokalnych nierówności społeczno-ekonomicznych. Odpowiednie formalne i nieformalne instrumenty powinny obejmować wszystkie poziomy przestrzenne, od dzielnic do władz lokalnych, a także szersze obszary funkcjonalne, w tym na poziomie metropolitalnym (Leipzig Charter on Sustainable European Cities, 2007).

Krajowa Polityka Miejska 2030

Krajowa Polityka Miejska 2030 została uchwalona przez Radę Ministrów 14 czerwca 2022 r. Interwencja publiczna opisana w tym dokumencie ukierunkowana jest na zrównoważony rozwój miast i miejskich obszarów funkcjonalnych. Polityka ta koncentruje się na działaniach i instrumentach zorientowanych terytorialnie, które odpowiadają aktualnym wyzwaniom stojącym przed miastami oraz miejskimi obszarami funkcjonalnymi, w szczególności związanymi ze zrównoważonym rozwojem, poprawą zarządzania oraz tworzeniem dogodnych warunków życia mieszkańców. Miasto opisane w Krajowej Polityce Miejskiej 2030 to miasto:

- kompaktowe – oznacza to dążenie do rozwoju obszarów miejskich (w zwartości strukturalnej) w sposób zrównoważony i odpowiedzialny oraz do racjonalnego wykorzystania przestrzeni i dostępnych zasobów;
- zielone – promujące przeciwstawianie się pogłębianiu kryzysu klimatycznego, przeciwdziałanie skutkom zmian klimatu, ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza oraz odbudowywanie ekosystemów na obszarach miejskich;
- produktywne – opierające rozwoju obszarów miejskich na zdywersyfikowanej gospodarce, która zapewnia mieszkańcom miejsca pracy, tworząc solidną inwestycyjną podstawę zrównoważonego rozwoju miejskiego;
- cyfrowe – wykorzystujące procesy transformacji cyfrowej na rzecz wzmacniania wzajemnych relacji pomiędzy zarządzającymi obszarem miejskim, mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami, aby efektywnie zarządzać rozwojem miejskim;
- dostępne – oznacza to nie tylko niwelowanie barier poprzez racjonalne usprawnienia organizacyjne i funkcjonalne, ale także gwarancję zapewnienia równych szans wszystkim mieszkańcom i pełnego ich uczestnictwa w życiu społeczności oraz w dostępie do usług publicznych niezależnie od wielkości i umiejscowienia w strukturze osadniczej;
- sprawne – zdolne do skutecznego zarządzania, efektywnego wykorzystania zasobów własnych, ale także posiadające umiejętność współpracy między wszystkim uczestnikami procesów rozwoju miejskiego.

Aby urzeczywistnić powyższą wizję miasta, konieczne jest sprostanie wyzwaniom związanym z:

- problemami suburbanizacji i ładu przestrzennego;
- współpracą w miejskich obszarach funkcjonalnych oraz wzmocnieniem zdolności rozwojowych miast;
- jakością środowiska przyrodniczego i działaniami adaptacyjnymi wobec zmian klimatu;
- mobilnością i bezpieczeństwem ruchu drogowego;
- promocją działań społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb mieszkaniowych (Krajowa Polityka Miejska 2030, 2022).

Polityka Spójności UE po 2027 r.

Polityka Spójności stanowi kluczowe źródło finansowania rozwoju regionalnego we wszystkich państwach członkowskich UE. Pozytywne oddziaływanie tej polityki widoczne jest na poziomie całej Wspólnoty, poszczególnych państw członkowskich oraz regionów. Komisja Europejska wskazuje, że „oddziaływanie polityki spójności narasta z biegiem czasu, szczególnie gdy między 2021 r. a 2023 r. nakładają się dwa okresy programowania. Poziom oddziaływania jest największy w 2030 r., gdy PKB w UE szacuje się na o 0,9% wyższe w wyniku połączenia interwencji z lat 2014–2020 i 2021–2027. Kumulatywne oddziaływanie tych programów ma szczególne znaczenie w słabiej rozwiniętych państwach członkowskich, szczególnie w Chorwacji (wzrost o 8% PKB), Polsce i na Słowacji (wzrost o 6%) oraz na Litwie (wzrost o 5%)" (Dziewiąty raport…, 2024: 289). Na poziomie regionalnym „w 2023 r. i 2030 r. największe wzrosty widać w regionach słabiej rozwiniętych, takich jak regiony w Bułgarii, Grecji, na Węgrzech, w Portugalii, Polsce i Słowacji. Wzrost jest szczególnie duży w Voreio Aigaio w Grecji (12,7% w 2030 r.), portugalskim regionie Açores (12,0%) oraz w **świętokrzyskim** (11,7%) i warmińsko-mazurskim (10,3%) w Polsce. Istotne różnice występują też między regionami w obrębie jednego państwa. Przykładowo w Polsce wzrost PKB waha się od 3,8 % do 11,7%, na Węgrzech zaś – od 2,2 % do 8,0%" (Dziewiąty raport…, 2024: 289).

Obecnie trwają dyskusje na temat przyszłości Polityki Spójności po 2027 r., którym ton nadaje propozycja Komisji Europejskiej przedstawiona w 2024 r., zakładająca centralizację przyszłych Wieloletnich Ram Finansowych. W odniesieniu do samej Polityki Spójności propozycja ta zakłada m.in.:

- przyjęcie dla każdego państwa członkowskiego jednego planu kumulującego w sobie wszystkie polityki oraz powiązane z nimi alokacje finansowe;
- wzmocnienie mechanizmu warunkowości poprzez wprowadzenie systemu wzorowanego na systemie „kamieni milowych" powiązanych z krajowymi planami odbudowy i zwiększania odporności;
- przygotowanie przez państwa członkowskie wyłącznie jednego programu operacyjnego, którego poszczególne części (rozdziały) będą odnosić się do polityk sektorowych i/lub polityki regionalnej.

Wprowadzenie w życie powyższego modelu ma przynieść zasadnicze osłabienie pozycji władz regionalnych, których kompetencje w zakresie przygotowania, negocjowania oraz wdrażania interwencji publicznej opisanej w programach regionalnych zostaną bardzo uszczuplone.

Rzecz jasna propozycja sformułowana przez Komisję Europejską spotkała się ze sprzeciwem rządów państw członkowskich (Stanowisko Rządu…, 2024; Wspólna deklaracja…, 2025), Komitetu Regionów (Opinia…, 2025) oraz samych regionów (Joint letter…, 2024). W tym kontekście w szczególności przywołać warto postulaty zawarte w Stanowisku Zgromadzenia Ogólnego Związku Województw RP z dnia 28 listopada 2024 r. w sprawie Polityki Spójności UE po 2027 r. W tym stanowisku polskie regiony wprost wskazują, że „Polityka Spójności UE powinna być skierowana bezpośrednio do Regionów. W tym celu należy:

- Kierować wsparcie do wszystkich jednostek terytorialnych typu NUTS 2 wyłącznie za pośrednictwem programów regionalnych (w państwach zdecentralizowanych) lub poprzez programy krajowe – z częściami dedykowanymi każdemu Regionowi (w innych państwach).
- Zapewnić Regionom wiodącą rolę w przygotowaniu i realizacji ww. programów, co jest warunkiem przybliżenia UE do obywateli i wzmocnienia takich wartości, jak subsydiarność, decentralizacja i uspołecznienie, a także przeciwdziałania ruchom dezintegracyjnym. Jednocześnie przyczyni się to do wzrostu znaczenia władz regionalnych i lokalnych jako kluczowych w UE aktorów rozwojowych, którzy w swych działaniach uwzględniają zróżnicowane terytorialnie wyzwania, potrzeby, potencjały i cele.
- Zindywidualizować podejście – zarówno na poziomie każdego państwa, jak i po stronie Komisji Europejskiej – do kształtowania zawartości i sposobu realizacji programów regionalnych, co będzie sprzyjać wzrostowi efektywności interwencji i upowszechnianiu dobrych praktyk zarządzania.
- Promować – formułowaną oddolnie – koncentrację tematyczną bez narzucania struktury alokacji zasobów (likwidacja odgórnych limitów koncentracji tematycznej); zapewnić szeroki katalog obszarów wsparcia, w oparciu o który Regiony określą zakres programów dopasowany do uwarunkowań i potrzeb zdefiniowanych w ich strategiach" (Stanowisko Zgromadzenia Ogólnego…, 2024).

W stanowisku polskich regionów zarysowane zostały obszary, które po 2027 r. powinny zostać objęte interwencją publiczną realizowaną w ramach Polityki Spójności:

- powstrzymywanie negatywnych zmian klimatycznych i adaptacja do nich poprzez działania inwestycyjne, regulacyjne i edukacyjne, dotyczące m.in.: 1) gospodarki wodnej; 2) zielonej energii, bezpieczeństwa jej dostaw oraz rozwoju społeczności energetycznych; 3) redukcji energochłonności, emisyjności i masy odpadów w każdej sferze życia (m.in. w przemyśle, budownictwie, mobilności oraz rolnictwie); 4) jakości i różnorodności środowiska;
- ograniczanie negatywnych skutków zmian demograficznych (takich jak starzenie się, depopulacja, odpływ talentów) poprzez kompleksowe działania na rzecz poprawy warunków życia osób starszych, osób aktywnych zawodowo, osób młodych, a także migrantów – wymaga to m.in. unowocześnienia infrastruktury technicznej i społecznej oraz wzrostu jakości i dostępności kluczowych usług publicznych (m.in. w zakresie edukacji, zdrowia, rynku pracy, integracji społecznej, kultury i mobilności), a także rewitalizacji obszarów zdegradowanych; przeciwdziałanie wszelkim formom wykluczenia (społecznego, zdrowotnego, zawodowego, edukacyjnego, transportowego i cyfrowego), a także wsparcie otwartego, obywatelskiego społeczeństwa ludzi kreatywnych, kooperatywnych i z wysokimi kompetencjami;
- unowocześnienie, poprawa sprawności i wzrost bezpieczeństwa (odporności) krytycznej infrastruktury, w tym głównie transportowej, energetycznej, cyfrowej oraz wodnej;
- wspieranie szeroko pojętej – uzasadnionej specyficznymi zasobami i potencjałami terytorialnymi – transformacji gospodarczej w celu: 1) rozwijania zeroemisyjnych, bezodpadowych, zdigitalizowanych, bezpiecznych pod kątem dostaw i zdywersyfikowanych przemysłów i usług; 2) wzmocnienia całego sektora MŚP w tworzeniu trwałych i wysokiej jakości miejsc pracy;
- uruchomienie nowego mechanizmu kompensacyjnego dla obszarów położonych przy zewnętrznych granicach UE, który w sposób kompleksowy obejmie indywidualnie definiowane problemy tych obszarów w celu znaczącej poprawy ich atrakcyjności osadniczej i gospodarczej, w tym bezpieczeństwa (np. na granicy z Ukrainą);

- utrzymanie – analogicznych do obecnego Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji – mechanizmów wsparcia Regionów węglowych i wysokoemisyjnych, w tym odbudowy fundamentów ich konkurencyjności, stabilności społecznej i bezpieczeństwa ekologicznego (Stanowisko Zgromadzenia Ogólnego…, 2024).

17 lipca 2025 r. Komisja Europejska przedstawiła propozycję Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2028–2034 (WRF 2028–2034) oraz pierwszy pakiet rozporządzeń sektorowych regulujących programy objęte WRF, w szczególności dotyczących planów partnerstwa krajowego i regionalnego oraz powiązanych rozporządzeń sektorowych (wspólna polityka rolna, wspólna polityka rybołówstwa, Europejski Fundusz Społeczny, polityka spójności i sprawy wewnętrzne)[1]. Analiza przedstawionych przez Komisję Europejską projektów dokumentów wskazuje na utrzymanie kształtu WRF 2028–2034 zaprezentowanej w 2024 r.

Wartość kolejnego wieloletniego budżetu UE ma wynieść 2 biliony euro, co stanowi 1,26% Dochodu Narodowego Brutto UE. Będzie to największy budżet unijny (pamiętać jednak należy, że w jego ramach zarezerwowana została kwota w wysokości 168 mld euro na spłatę zobowiązań zaciągniętych na finansowanie funduszu Next Generation EU). Na strukturę WRF 2028–2034 mają składać się cztery działy:

- Dział 1. (wartość 1 bln euro) – obejmuje w szczególności plany partnerstwa krajowego i regionalnego (PPKR) w celu wspierania spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, zrównoważonego rozwoju i konkurencyjności Unii oraz jej bezpieczeństwa, a jednocześnie wspierania rolnictwa oraz dobrobytu obszarów wiejskich i morskich. Uwzględniono tu również Frontex, Europol i inne agencje zdecentralizowane. Ponadto w dziale tym ujęto stałą roczną kwotę przeznaczoną na spłatę Next Generation EU;
- Dział 2. (wartość 589,6 mld euro) – obejmuje Europejski Fundusz Konkurencyjności i program „Horyzont Europa". Dział 2. obejmuje również kluczowe programy wspierające łączność transgraniczną Unii (instrument „Łącząc Europę"), gotowość i zdolność reagowania na kryzysy, w tym w dziedzinie zdrowia (Unijny Mechanizm Ochrony Ludności Plus), a także sztandarowy europejski program kształcenia transgranicznego „Erasmus+" oraz nowy program „Agora EU", który będzie wspierał kulturę, media i organizacje społeczeństwa obywatelskiego;
- Dział 3. (wartość 215,2 mld euro) – obejmuje globalny wymiar Europy, a także wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa oraz kraje i terytoria zamorskie (w tym Grenlandię);
- Dział 4. (wartość równa 6% WRF 2028–2034) – obejmuje wydatki na europejską administrację publiczną.

Ponadto przewidziano specjalną rezerwę na wsparcie dla Ukrainy oraz instrument elastyczności umożliwiający Unii reagowanie na nowe i nieoczekiwane potrzeby za pomocą środków finansowych przekraczających określone pułapy wydatków.

W rozbiciu na poszczególne programy finansowane z WRF 2028–2034 struktura budżetu wygląda następująco:

- plany partnerstwa krajowego i regionalnego – 865 mld euro;
- Europejski Fundusz Konkurencyjności – 409 mld euro;

[1] Opracowana na podstawie materiałów Komisji Europejskiej: https://commission.europa.eu/topics/budget/eu-budget-2028-2034-explained-priorities-funding-and-what-it-means-you_en?prefLang=pl; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_25_1848; https://commission.europa.eu/publications/european-fund-regional-development-and-cohesion-fund_en; https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/17-07-2025-commission-proposes-more-flexible-and-performance-based-cohesion-policy-for-2028-2034_en [dostęp: 4.10.2025].

- Erasmus+ oraz Agora UE – 49 mld euro;
- globalny wymiar Europy – 200 mld euro;
- spłata Next Generation EU – 168 mld euro;
- pozostałe – 293 mld euro.

Ponadto w swojej propozycji Komisja Europejska sformułowała sześć strategicznych priorytetów WRF 2028–2034:

- inwestowanie w ludzi, państwa członkowskie i regiony;
- wzmacnianie edukacji i wartości demokratycznych;
- wspieranie dobrobytu poprzez konkurencyjność, badania i innowacje;
- ochrona ludzi oraz budowanie gotowości i odporności na nowe wyzwania;
- ochrona Europy;
- budowanie partnerstwa na rzecz silniejszej Europy w świecie.

Zgodnie z zapowiedziami Komisji Europejskiej centralnymi elementami WRF 2028–2034 będą polityka spójności i polityka rolna. W tym zakresie Wieloletnie Ramy Finansowe mają być wdrażane poprzez tzw. plany partnerstwa krajowego i regionalnego, które będą:

- narzędziem, za pomocą którego państwa członkowskie i regiony będą mogły proponować kluczowe inwestycje, reformy i inne dostosowane interwencje finansowane ze środków unijnych i służące lepszemu wsparciu w obliczu przyszłych wyzwań;
- obejmować politykę spójności, politykę społeczną, wspólną politykę rolną, rybołówstwo i politykę morską, migrację, zarządzanie granicami i bezpieczeństwo wewnętrzne;
- opracowywane i wdrażane w ścisłej współpracy między Komisją, państwami członkowskimi, regionami, społecznościami lokalnymi i innymi odpowiednimi zainteresowanymi stronami.

Dla każdego państwa członkowskiego ma zostać opracowany jeden plan partnerstwa krajowego i regionalnego, który będzie obejmować wszystkie środki wsparcia – czy to dla pracowników, rolników, rybaków, czy dla miast, obszarów wiejskich, regionów i na poziomie krajowym.

Plany partnerstwa krajowego i regionalnego zapewnią dodatkowe zabezpieczenia – zgodność z zasadami praworządności i Kartą praw podstawowych stanie się warunkiem wstępnym otrzymania jakiegokolwiek wsparcia. Plany te objęte zostaną mechanizmem warunkowości. Warunkiem ich zatwierdzenia będzie wykazanie przez państwa członkowskie, że dysponują odpowiednimi mechanizmami zapewniającymi zgodność z zasadami praworządności i Kartą praw podstawowych UE przez cały okres wykorzystania funduszy. Możliwe będzie zablokowanie części lub wszystkich wypłat środków w dowolnym momencie realizacji, zgodnie z zasadą proporcjonalności, z uwzględnieniem charakteru, czasu trwania, wagi i zakresu stwierdzonego naruszenia. Państwa członkowskie będą musiały usunąć stwierdzone naruszenia w odpowiednim czasie – w przeciwnym razie unijne wsparcie dla nich może ulec zmniejszeniu.

Komisja Europejska zakłada, że regiony będą centralnym elementem planów partnerstwa krajowego i regionalnego opierających się na kluczowych czynnikach sukcesu polityki spójności: zarządzaniu dzielonym, wielopoziomowym sprawowaniu rządów, podejściu ukierunkowanym na konkretny obszar i zasadzie partnerstwa. Władze lokalne i regionalne będą nadal odgrywać kluczową rolę w opracowywaniu i wdrażaniu wspieranych działań na wszystkich etapach tego procesu. Oznacza to, że państwa członkowskie będą mieć swobodę kształtowania swoich planów w celu odzwierciedlenia struktur konstytucyjnych i administracyjnych oraz preferencji.

Co istotne, wniosek Komisji Europejskiej przewiduje minimalny przydział w wysokości 218 mld euro dla regionów słabiej rozwiniętych oraz zróżnicowane stopy współfinansowania w zależności od poziomu rozwoju danego regionu. Ponadto istnieje zabezpieczenie gwarantujące, że regiony słabiej rozwinięte otrzymają co najmniej tyle finansowania, ile otrzymają w latach 2021–2027. Jednocześnie środki polityki spójności zaadresowane zostaną do wszystkich regionów UE.

Warto również zaznaczyć, że polityka spójności na lata 2028–2034 będzie funkcjonować w trybie realizacji w większym stopniu opartym na wynikach, łącząc płatności z realizacją celów i wdrażaniem reform. Te reformy i cele zostaną określone w krajowych planach reform mających ułatwić lepsze sprostanie wyzwaniom stojącym przed państwami członkowskimi, regionami i społecznościami lokalnymi, przy jednoczesnym promowaniu konwergencji i zmniejszaniu dysproporcji regionalnych.

W przededniu nowej polityki regionalnej – uwarunkowania krajowe

Koncepcja Rozwoju Kraju 2050

Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 (KRK 2050) została przyjęta przez Radę Ministrów 25 lipca 2025 r. Jest to dokument, który ma umożliwić najlepsze wybory strategiczne w perspektywie nadchodzącego ćwierćwiecza, w ramach średniookresowych strategii i polityk publicznych wdrażanych przez rząd, samorządy terytorialne i innych interesariuszy gry o rozwój. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (art. 8a) koncepcja rozwoju kraju zawiera w szczególności:

- wnioski z analizy trendów rozwojowych zachodzących w kraju;
- wnioski z analizy trendów rozwojowych zachodzących na świecie i ich potencjalnego wpływu na trendy rozwojowe w kraju;
- scenariusze rozwoju i wyzwania rozwojowe kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym.

Kluczowym elementem Koncepcji Rozwoju Kraju 2050 jest identyfikacja megatrendów i trendów składowych mających potencjalnie największy wpływ na Polskę. W grupie tej znalazły się:

1. Wyłanianie się nowej gospodarki: zaostrzająca się konkurencja w obszarze innowacji, postępująca cyfryzacja gospodarki, wzrost automatyzacji pracy i elastyczności zatrudnienia, transformacja energetyczna, ścieranie się globalizacji i lokalności, transformacja rolnictwa spowodowana zmianami klimatycznymi, technologicznymi i nowymi wzorcami konsumpcji.
2. Przyspieszenie technologiczne: coraz powszechniejszy internet rzeczy i coraz silniejsza sztuczna inteligencja, wzrost znaczenia biotechnologii, rosnące znaczenie cyberbezpieczeństwa.
3. Wzrost liczby globalnych problemów społecznych: niepewność demograficzna, coraz bardziej nomadyczny świat, wzrost nierówności społecznych, rozwój zapotrzebowania na nowe formy i dziedziny uczenia się.
4. Wzrost dynamiki zmian środowiskowych i klimatycznych: postępujące przekształcenie systemu klimatycznego Ziemi, rosnąca degradacja środowiska przyrodniczego, spadek różnorodności biologicznej, niezrównoważone wykorzystanie surowców i gospodarka odpadami.
5. Reorganizacja przestrzeni: rozrost silnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych, przemiany na terenach wiejskich, zmiany w użytkowaniu terenów.

6. Transformacja globalnego porządku: wzrost napięć międzynarodowych, w tym nowe konflikty zbrojne grożące eskalacją, wzrost politycznego znaczenia Azji, słabnące mechanizmy demokracji.

Z perspektywy planowania polityki rozwoju, również na poziomie regionalnym, kluczowe znaczenie mają opisane w Koncepcji Rozwoju Kraju wyzwania:

1. Transformacja społeczna sprzyjająca wszystkim grupom społecznym:
    a. edukacja zorientowana na umiejętności oraz rozbudzająca świadomość społeczną,
    b. atrakcyjne perspektywy rozwoju dla młodych pokoleń,
    c. zniwelowane skutki starzejącego się społeczeństwa;
2. Nowoczesna gospodarka respektująca środowisko naturalne i klimat:
    a. transformacja energetyczna,
    b. ochrona kapitału naturalnego i gospodarka umiaru,
    c. wykorzystane szanse wynikające z przyspieszenia technologicznego;
3. Odporne państwo z silną pozycją w Europie i na świecie:
    a. państwo odporne na zagrożenia,
    b. gospodarka ze wzmocnionymi powiązaniami lokalnymi,
    c. stabilny system zarządzania i współrządzenia państwem;
4. Zrównoważona przestrzeń uwzględniająca potrzeby człowieka i środowiska
    a. dobrze zaplanowana i funkcjonalna przestrzeń,
    b. policentryczność sieci osadniczej,
    c. wielofunkcyjne obszary wiejskie.

KRK 2050 uwzględnia fakt, że powstała w trudnym i niepewnym kontekście, w którym znajduje się obecnie Polska. Wymaga to zidentyfikowania szeregu różnych prawdopodobnych scenariuszy i zbadania, jakie mogą one mieć implikacje. W koncesji tej ujęto następujące scenariusze:

- Polska w świecie stawiającym na dalszą globalizację;
- Polska w świecie intensywnego wykorzystania technologii i powolnej atomizacji społeczeństwa;
- Polska w świecie przerwanych łańcuchów dostaw i niedoborów;
- Polska w świecie drastycznych zróżnicowań technologicznych, gospodarczych i społecznych.

Propozycje zawarte w scenariuszach nie powinny być rozumiane jako rozłączne lub docelowe działania administracji publicznej. „Intencją całego procesu foresightu strategicznego przeprowadzonego w ramach prac nad KRK jest pokazanie możliwych opcji działań, które mają sens w nowych okolicznościach i które zmieniają lub odświeżają nasze rozumienie teraźniejszości i przyszłości” (KRK 2050, s. 19).

Średniookresowa strategia rozwoju kraju 2035

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (art. 9 pkt 2) średniookresowa strategia rozwoju kraju to dokument określający podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym, na okres 10–15 lat, oraz szczegółowe działania na okres 4 lat, realizowany przez strategie rozwoju (tzw. inne strategie rozwoju oraz strategie rozwoju województw) oraz za pomocą programów, z uwzględnieniem okresu programowania Unii Europejskiej. Z kolei przepisy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa wskazują, że strategia rozwoju województwa jest spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju oraz krajową strategią rozwoju regionalnego (art. 11 ust. 1aa). Spójność ta badana jest przez ministra właściwego ds. polityki regionalnej, któremu zarząd województwa zobowiązany jest przedłożyć projekt strategii regionalnej przed jej uchwaleniem (art. 12a ust. 2a).

W dniu 30 czerwca 2025 r. Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie przyjęcia projektu „Strategii Rozwoju Polski do 2035 r." został wpisany do Wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów (numer projektu ID 132). Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w wykazie termin przyjęcia projektu przez Radę Ministrów został zaplanowany na IV kwartał 2025 r.[2] Z kolei w dniu 10 września 2025 r. rozpoczęły się konsultacje publiczne projektu „Strategii Rozwoju Polski do 2035 r."[3]. Na strukturę tego dokumentu składają się cztery cele, 17 priorytetów oraz 88 kierunków działań.

Wiodącym motywem Strategii jest poszukiwanie nowej równowagi między konkurencyjnością gospodarki (wyrażającą się w jej zdolności do utrzymania wysokiego wzrostu gospodarczego), spójnością społeczną i terytorialną (rozumianą jako dbanie o dobrą jakość życia wszystkich obywateli niezależnie od ich miejsca zamieszkania, co staje się istotnym wyzwaniem zwłaszcza w obliczu szybkich zmian demograficznych) oraz bezpieczeństwem kraju (mającym odzwierciedlenie nie tylko w jego sile militarnej, lecz także odporności społeczeństwa i instytucji państwa na sytuacje kryzysowe).

W polityce regionalnej kraju nowa równowaga oznacza dbałość w równym stopniu o rozwój metropolii, małych i średnich miast oraz obszarów wiejskich.

Strategia określa trzy główne cele dla polityki rozwoju państwa w najbliższej dekadzie:

- Cel demograficzny: *Łagodzenie zmian demograficznych i adaptacja do nich*, wdrażane poprzez pięć priorytetów:
  - zwiększenie dostępności mieszkań,
  - tworzenie warunków sprzyjających rodzicielstwu,
  - odpowiedzialna polityka migracyjna,
  - rynek pracy włączający różne grupy społeczne,
  - dobre zdrowie i aktywne starzenie się.
- Cel gospodarczy: *Tworzenie warunków dla konkurencyjnej i sprawiedliwej gospodarki*, z poszanowaniem dla środowiska i klimatu, co będzie realizowane poprzez siedem priorytetów:
  - wysokie kompetencje obywateli,
  - rozwój mobilności oraz infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,
  - kształtowanie ekosystemu dla innowacji i wzrostu firm,

[2] https://www.gov.pl/web/premier/projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-projektu-strategii-rozwoju-polski-do-2035-r

[3] https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/strategia-rozwoju-polski-do-2035-r--ruszaja-konsultacje-publiczne

- aktywna polityka w obszarze przemysłu i nowych technologii,
- transformacja energetyczna,
- ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu,
- dbanie o jakość życia wszystkich obywateli.

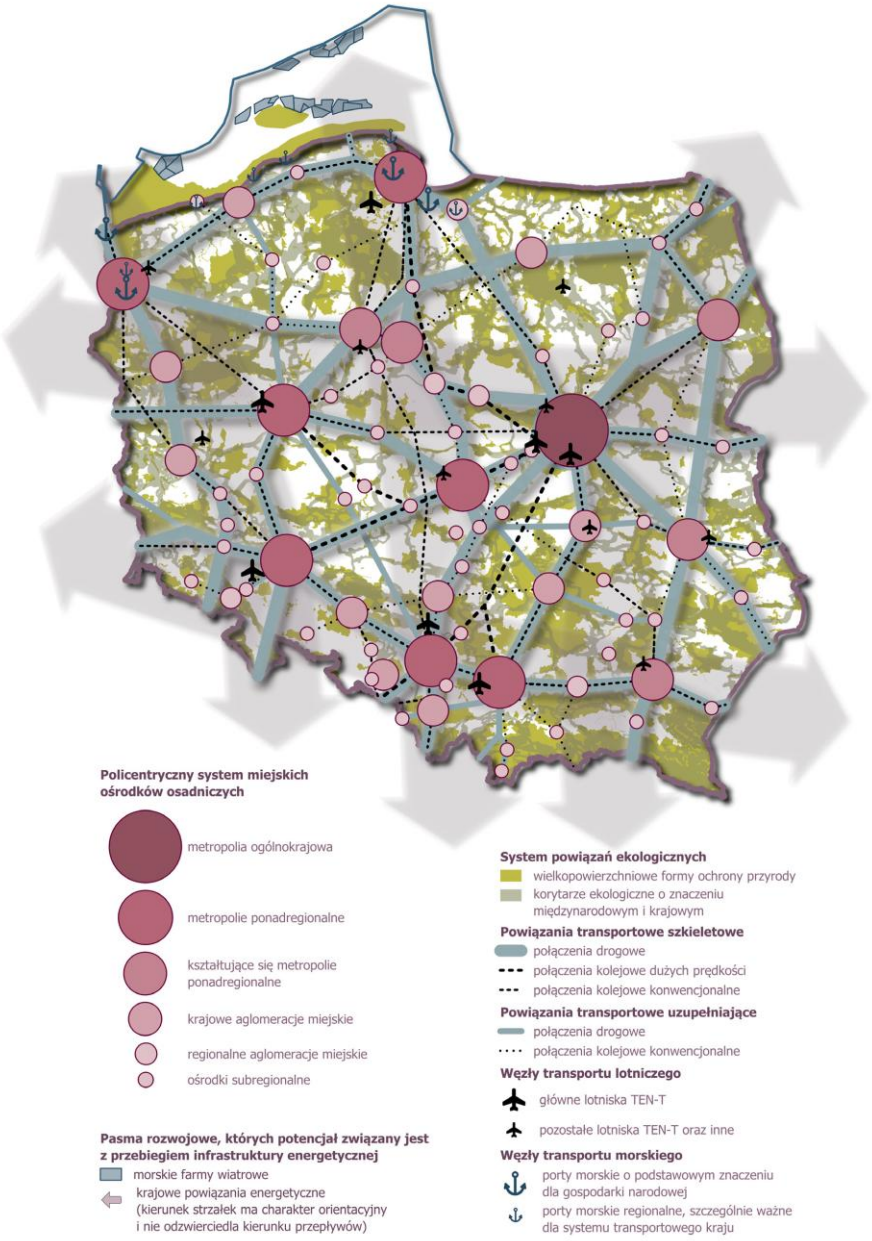
- Cel bezpieczeństwa: *Wzmocnienie bezpieczeństwa, odporności i sprawności państwa*, co ma dokonać się poprzez realizację pięciu priorytetów:
  - systematyczny wzrost pozycji międzynarodowej Polski,
  - wzmocnienie potencjału obronnego kraju,
  - budowa odporności państwa i społeczeństwa na kryzysy,
  - wzmocnienie bezpieczeństwa żywnościowego,
  - skutecznie działająca administracja.

Strategia wskazuje także jeden cel horyzontalny: *Zrównoważony rozwój terytorialny oparty na policentrycznej sieci osadniczej*, który będzie realizowany poprzez pięć kierunków szczegółowych:

- wysoka konkurencyjność głównych ośrodków miejskich w przestrzeni europejskiej;
- wzmocnienie miast i ich obszarów funkcjonalnych o dużym znaczeniu dla rozwoju regionów i subregionów;
- włączenie w procesy rozwojowe małych miejscowości i obszarów wiejskich;
- wzmocnienie powiązań między węzłami sieci miejskiej oraz między ośrodkami miejskimi a ich otoczeniem;
- policentryczność i spójność regionów.

W ramach celu horyzontalnego zdefiniowany został model struktury funkcjonalno-przestrzennej kraju, stanowiący podstawę do podejmowania decyzji regulacyjnych oraz realizacji inwestycji strukturotwórczych. Model powinien także ustalać ramy działań dla horyzontalnych i sektorowych polityk publicznych (strategii i programów rozwojowych), spełniać funkcje prewencyjne przed negatywnymi skutkami działalności gospodarczej i konfliktami w przestrzeni oraz być podstawą do koordynacji spójności z regionalną polityką przestrzenną prowadzoną przez samorządy wojewódzkie, co stanowić będzie bazę do kształtowania i prowadzenia odpowiedzialnej i sprawczej polityki przestrzennej państwa.

Rysunek 1. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Polski

Źródło: projekt Strategii Rozwoju Polski do 2035 r. (wrzesień 2025 r.)

Jednym z kluczowych elementów modelu jest policentryczny system miejskich ośrodków osadniczych, na który składają się:

- metropolia ogólnokrajowa: Warszawa;
- metropolie ponadregionalne: Katowice (GZM+), Kraków, Łódź, Poznań, Szczecin, Trójmiasto (Gdańsk, Gdynia i Sopot) oraz Wrocław;
- kształtujące się metropolie ponadregionalne: Białystok, Bydgoszcz, Lublin, Rzeszów oraz Toruń;
- krajowe aglomeracje miejskie: Bielsko-Biała, Częstochowa, Gorzów Wielkopolski, **Kielce**, Koszalin, Olsztyn, Opole, Radom, Rybnik oraz Zielona Góra;
- regionalne aglomeracje miejskie: Elbląg, Płock, Tarnów, Wałbrzych oraz Włocławek;

- ośrodki subregionalne: Biała Podlaska, Bełchatów, Chełm, Chojnice, Ciechanów, Cieszyn, Ełk, Głogów, Gniezno, Grudziądz, Inowrocław, Jelenia Góra, Kalisz, Kędzierzyn-Koźle, Kołobrzeg, Konin, Krosno, Kutno, Legnica, Leszno, Lubin, Łomża, Mielec, Nowy Sącz, Nowy Targ, Nysa, Ostrołęka, **Ostrowiec Świętokrzyski**, Ostrów Wielkopolski, Oświęcim, Piła, Piotrków Trybunalski, Przemyśl, Puławy, Racibórz, Radomsko, Siedlce, Sieradz, Skierniewice, Słupsk, Stalowa Wola, Suwałki, Szczecinek, Świdnica, Tarnobrzeg, Tomaszów Mazowiecki, Zakopane, Zamość, Zawiercie oraz Żyrardów;
- pozostałe ośrodki ponadlokalne wzmacniające strukturę policentryczną i równoważące rozwój, do których należą rożnej wielkości miasta powiatowe, a ich oddziaływanie koncentruje się w układach powiatowych.

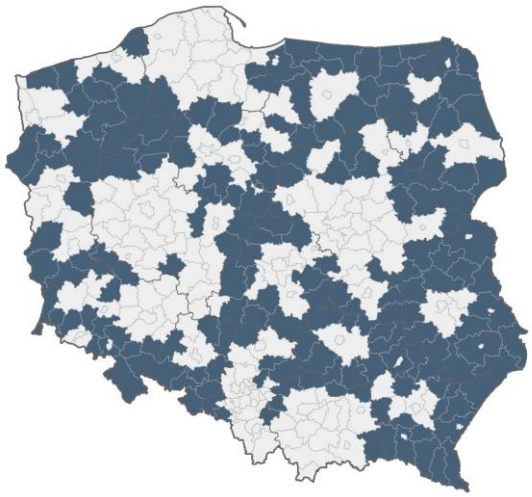
W Strategii zidentyfikowano również Obszary strategicznej interwencji (OSI), będące obszarami kraju, do których zostanie skierowana szczególna interwencja państwa w związku z występującymi tam barierami lub potencjałami rozwojowymi. Interwencja ta może mieć charakter finansowy, regulacyjny oraz doradczy. Wśród OSI zidentyfikowanych na poziomie krajowym znalazły się:

- OSI otoczenia Centralnego Portu Komunikacyjnego – cel interwencji: wykorzystanie impulsów wynikających z budowy i eksploatacji Centralnego Portu Komunikacyjnego oraz przeciwdziałanie ewentualnym negatywnym skutkom inwestycji;
- OSI elektrowni jądrowej i morskiej energetyki wiatrowej – cel interwencji: wykorzystanie impulsów wynikających z realizacji inwestycji w elektrownię jądrową oraz powstania dużych nadwyżek mocy energetycznych na północy kraju, a także przeciwdziałanie ewentualnym negatywnym skutkom tych inwestycji;
- OSI transformacji energetycznej – cel interwencji: łagodzenie społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków wygaszanych kopalń i elektrowni węglowych oraz zapewnienie nowych źródeł energii;
- OSI odporności i rozwoju obszarów przy zewnętrznej granicy UE – cel interwencji: budowanie zdolności do przewidywania i reagowania na problemy o charakterze społecznym, gospodarczym i środowiskowym związane ze specyficznym położeniem geograficznym;
- OSI wsparcia dla policentrycznej sieci miast i ich obszarów funkcjonalnych – cel interwencji: definiowany indywidualnie w zależności od potencjałów i potrzeb poszczególnych miast i ich obszarów funkcjonalnych;
- OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe – cel interwencji: tworzenie warunków dla zapewnienia żywotności obszarów wiejskich, budowa odporności na kryzysy oraz adaptacja do procesu dezagraryzacji i zmian demograficznych.

Gminy i powiaty położone na terytorium województwa świętokrzyskiego uwzględnione zostały w (załącznik 3):

- OSI wsparcia dla policentrycznej sieci miast i ich obszarów funkcjonalnych:
  - Kielce wraz z obszarem funkcjonalnym (Chęciny, Chmielnik, Daleszyce, Górno, Masłów, Miedziana Góra, Morawica, Piekoszów, Nowiny, Strawczyn, Zagnańsk),
  - Ostrowiec Świętokrzyskie wraz z obszarem funkcjonalnym (Bałtów, Bodzechów, Ćmielów, Kunów, Waśniów).
- OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe – powiaty: buski, jędrzejowski, kazimierski, konecki, opatowski, ostrowiecki, pińczowski, sandomierski, skarżyski, starachowicki, staszowski, włoszczowski.

Rysunek 2. OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe (powiaty o największym prognozowanym spadku liczby ludności w latach 2024–2035)

Źródło: projekt Strategii Rozwoju Polski do 2035 r.

W projekcie Strategii (załącznik 4) opisana została ramowa interwencja na rzecz miast stanowiących elementy policentrycznej sieci miast. Zgodnie z zapisami projektu Strategii rozwój **Kielc** polegał będzie na wzmacnianiu pozycji miasta będącego stolicą województwa oraz na budowaniu potencjału ekonomicznego, pozwalającego na tworzenie atrakcyjnego rynku pracy. Wsparcie może zatem dotyczyć atrakcyjności inwestycyjnej miasta, w tym wykorzystania niezagospodarowanych terenów oraz wzmacniania specjalizacji gospodarczych regionu. Istotnym elementem interwencji będzie poprawa dostępności komunikacyjnej miasta i jego obszaru funkcjonalnego, która umożliwi włączenie do głównych krajowych i międzynarodowych szlaków transportowych (drogowych i kolejowych). Kluczowe w tym zakresie jest wzmocnienie powiązań drogowych w osi północ–południe. W zakresie inwestycji kolejowych istotna jest poprawa stanu infrastruktury linii nr 8. Ważnym kierunkiem wsparcia będzie rozwój funkcji targowo-wystawienniczej miasta i jego międzynarodowej rozpoznawalności w tym zakresie. Przedmiotem interwencji będą też funkcje związane z badaniami naukowymi, w szczególności w zakresie metrologii i wybranych obszarów nauk medycznych oraz wzmacnianie potencjału akademickiego miasta – poprzez wspieranie rozwoju kieleckich uczelni wyższych.

Z kolei w przypadku **Ostrowca Świętokrzyskiego** wsparcie zmierzać będzie do tego, by uczynić z Ostrowca miasto mogące spełniać funkcje subregionalne w zakresie dostępu do usług wyższego rzędu dla mieszkańców północnej i wschodniej części województwa. Wzmocnieniu powinna ulec przede wszystkim dostępność komunikacyjna miasta. Wsparcie dotyczyć będzie także transportu zbiorowego, wzmacniania rynku pracy, w szczególności zaś powiązanego z rozwojem istotnych dla obszarów specjalizacji gospodarczej sektora edukacji zawodowej i przemysłu związanego z tą częścią województwa.

Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2035

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju krajowa strategia rozwoju regionalnego jest tzw. inną strategią rozwoju odnoszącą się do regionów.

Przepisy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa wskazują, że strategia rozwoju województwa jest spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju oraz krajową strategią rozwoju regionalnego (art. 11 ust. 1aa). Spójność ta badana jest przez ministra właściwego ds. polityki regionalnej, któremu zarząd województwa zobowiązany jest przedłożyć projekt strategii regionalnej przed jej uchwaleniem (art. 12a ust. 2a).

Publiczne wypowiedzi przedstawicieli Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej wskazują, że polityka regionalna sformułowana w KSRR 2035 będzie koncentrować się na realizacji celów strategicznych odnoszących się do konkurencyjności, spójności i sprawności instytucjonalnej. W tym kontekście zakłada się dużą rolę samorządów regionalnych w programowaniu i realizacji działań rozwojowych.

W perspektywie 2035 r. polityka regionalna ma przyczyniać się do zwiększania efektywności osiągania celów rozwojowych Polski w wymiarze terytorialnym. Tak rozumiana polityka regionalna będzie:

- integrująca, tj. zapewniająca koordynację polityk sektorowych;
- łącząca inwestycje z działaniami organizacyjno-prawnymi;
- równoważąca cele krajowe, regionalne oraz lokalne.

Wśród potencjalnych celów polityki regionalnej w perspektywie 2035 r. wskazuje się m.in. na:

- tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności wszystkich terytoriów, w tym poprzez promowanie sieciowania;
- zmniejszanie nieakceptowalnych społecznie zróżnicowań i wyrównywanie nierówności w dziedzinie dostępu do podstawowych dóbr i usług;
- wzmocnienie odporności terytorialnej na różnego typu szoki i zagrożenia klimatyczne, społeczno-gospodarcze czy militarne;
- podnoszenie jakości koordynacji, współpracy i zarządzania działaniami ukierunkowanymi terytorialnie.

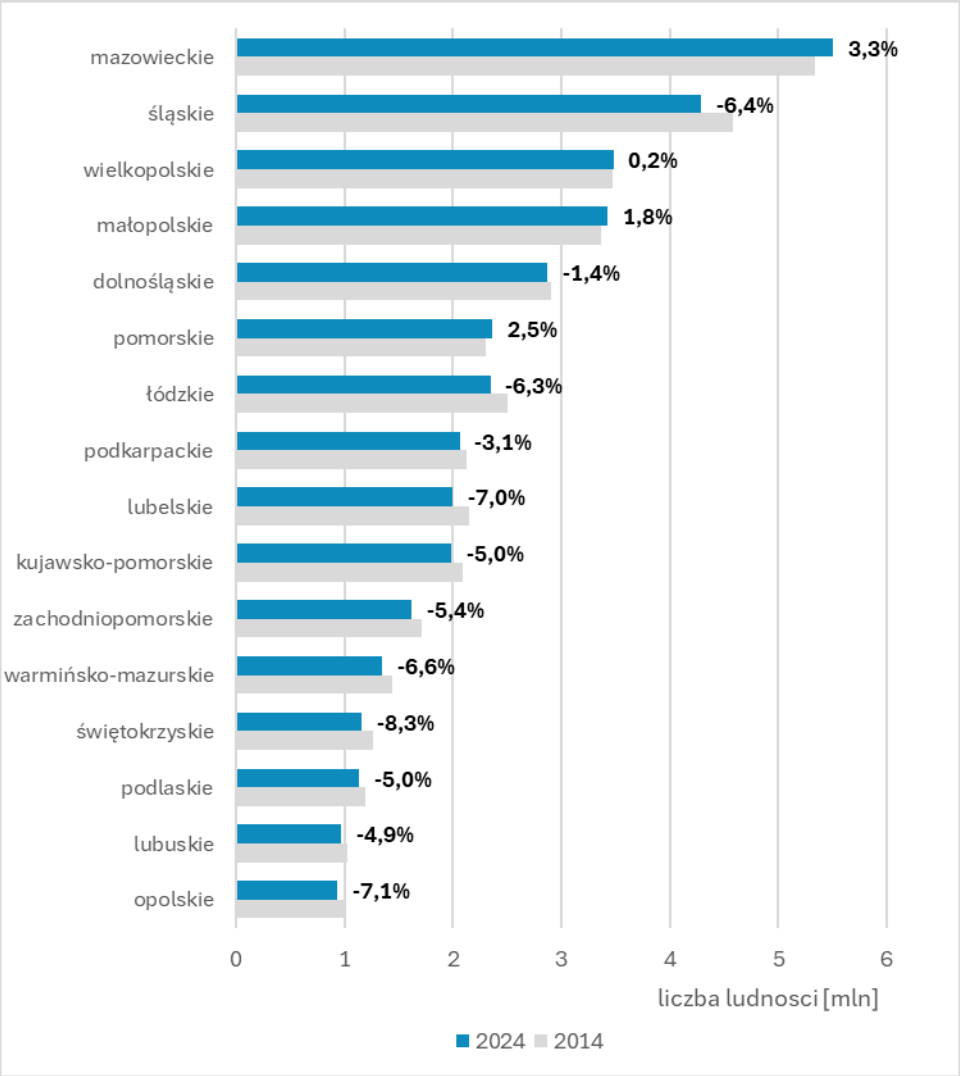
W momencie opracowania niniejszej diagnozy w dalszym ciągu prowadzone były prace związane z przygotowaniem nowej krajowej strategii rozwoju regionalnego do 2035 r. Dotychczas nie został opublikowany projekt tego dokumentu.

2.2. Analiza sytuacji województwa w sferze społecznej

Procesy demograficzne, ich konsekwencje rozwojowe

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najmniejszych województw w Polsce, zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby ludności. W końcu 2024 r. liczba mieszkańców wyniosła 1157,9 tys. osób (3,1% ludności kraju). Podobnie jak w większości województw i tutaj zaznaczają się wyraźnie procesy wyludniania regionu. **Procesy depopulacyjne dotykają niemal wszystkich polskich regionów, ale dynamika tego zjawiska jest szczególnie wysoka w województwie świętokrzyskim. Region w ciągu dekady utracił ponad 8% ludności – był to największy spadek pośród polskich województw.**

Wykres 1. Liczba ludności województw w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę względną ludności)

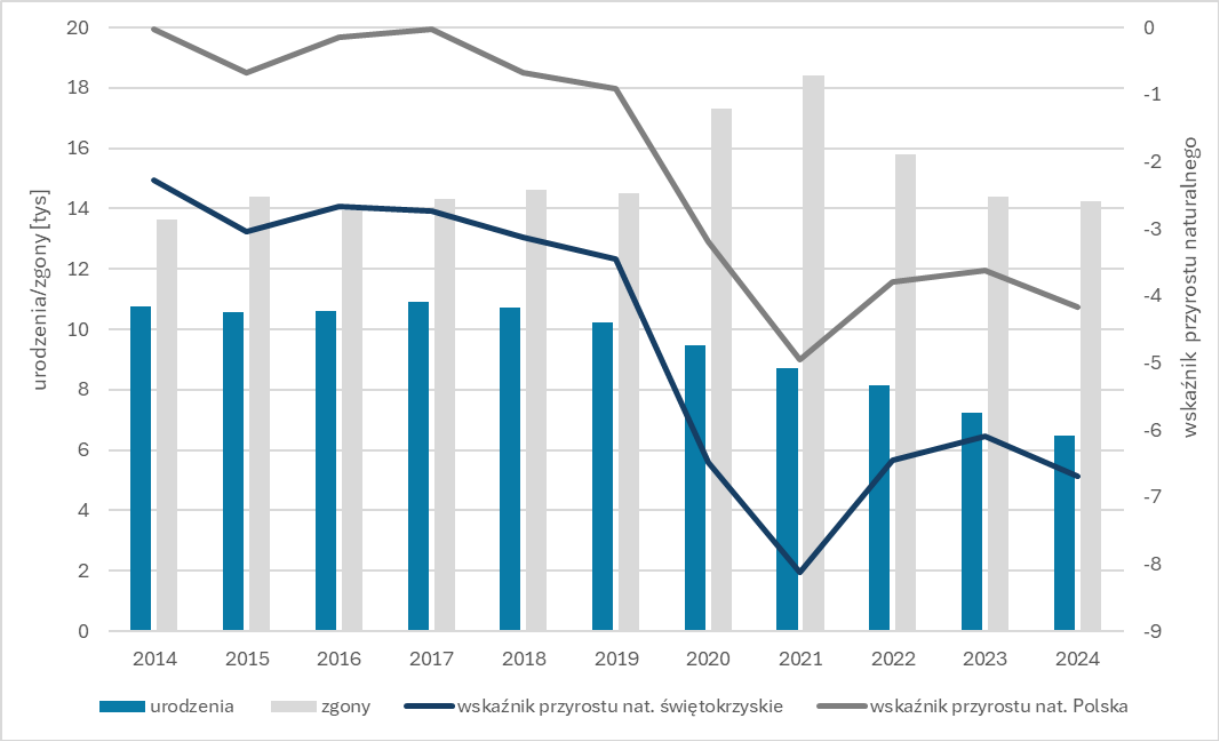

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na trudną sytuację regionu składają się czynniki wynikające zarówno z procesów ruchu naturalnego, jak i ruchów migracyjnych ludności. **Województwo świętokrzyskie charakteryzuje się niekorzystnym saldem migracji oraz ujemnym przyrostem naturalnym.**

Podobnie jak w skali całego kraju liczba zgonów w regionie w ostatniej dekadzie przekraczała liczbę urodzeń, a wskaźnik przyrostu naturalnego w latach 2014–2019 był ujemny (ok. -2 do -3 na tysiąc mieszkańców). Załamanie przyrostu naturalnego przyniosła pandemia covid, kiedy liczba zgonów w regionie nawet dwukrotnie przekraczała liczbę urodzeń, a wskaźnik przyrostu naturalnego spadł poniżej -7 na tysiąc mieszkańców.

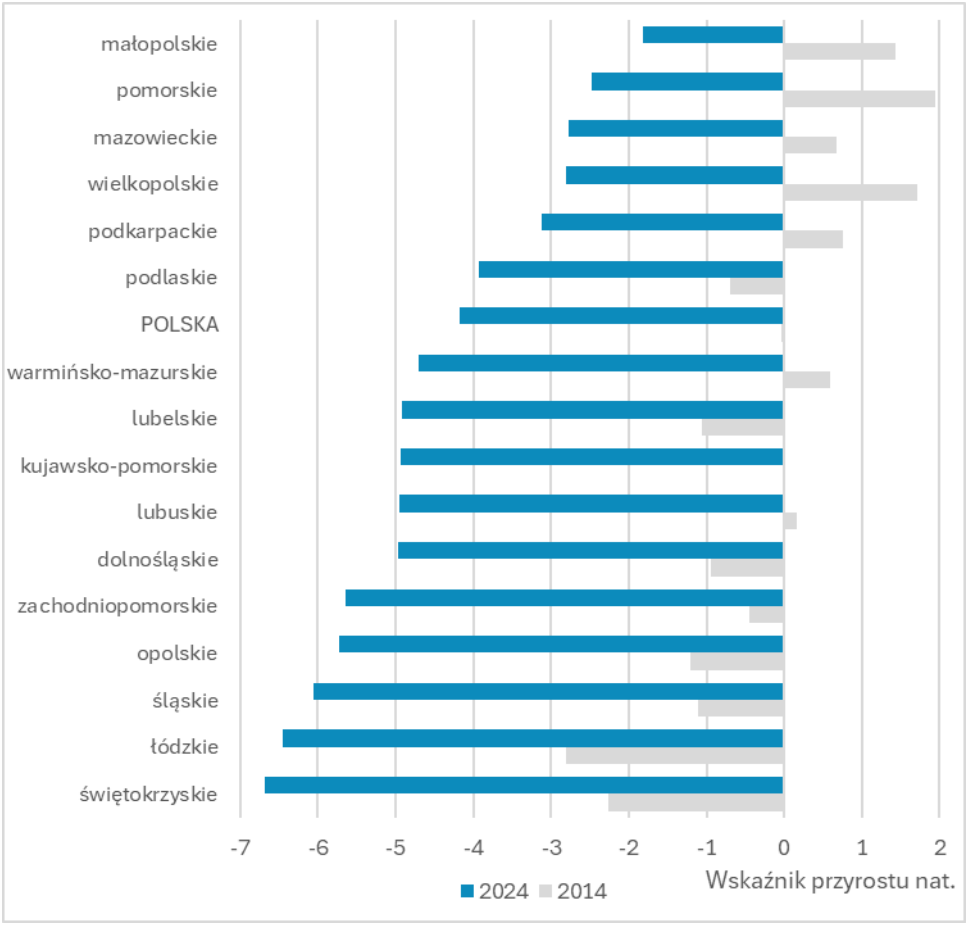
Wykres 2. Urodzenia i zgony oraz wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Sytuacja pod tym względem w regionie jest wyjątkowo niekorzystna na tle kraju. Wskaźnik przyrostu naturalnego w ostatnim okresie w świętokrzyskim był najniższy spośród wszystkich województw. **Wynika to zarówno z utrzymywania się w ostatnich latach wysokiej skali zgonów, jak i coraz niższego poziomu urodzeń.**

Wykres 3. Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) w województwach w latach 2014 i 2024

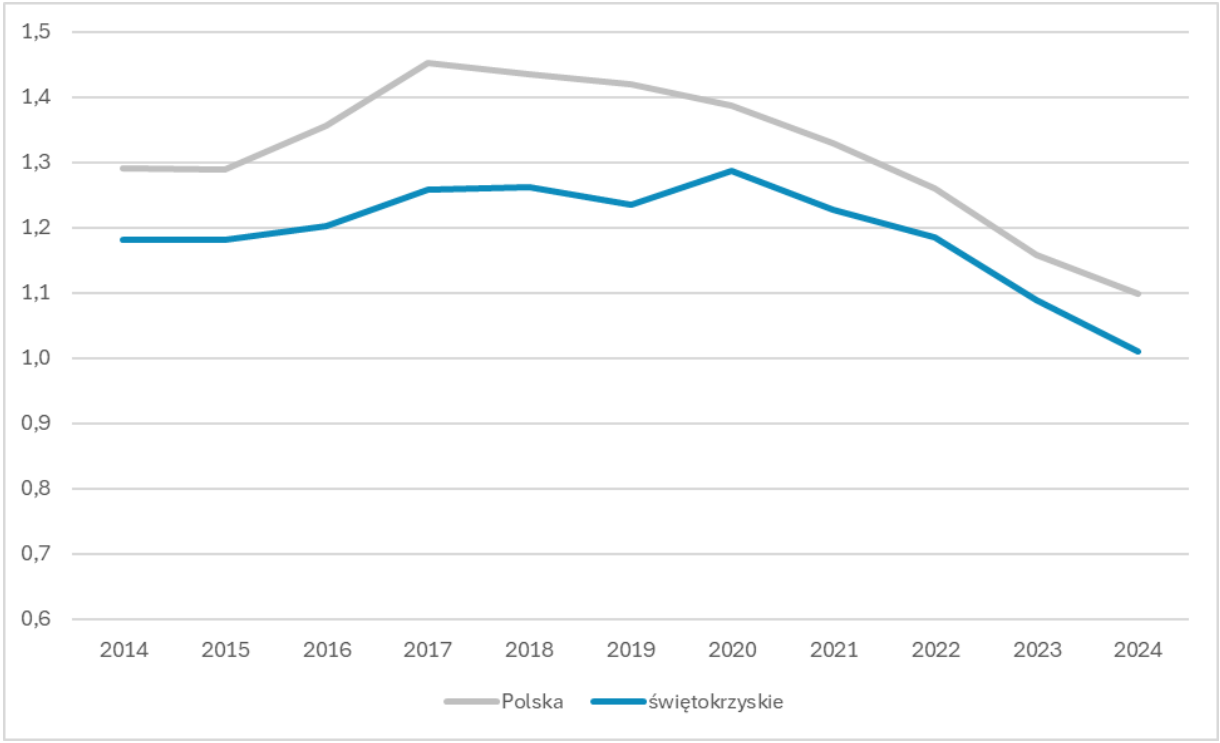

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jednym z czynników wpływających na procesy depopulacyjne jest niska dzietność. Współczynnik dzietności[4] w Polsce utrzymywał się na niskim poziomie, a od 2017 r. ciągle spada. Sytuacja województwa świętokrzyskiego pod tym względem jest na tle kraju jeszcze gorsza (wykres poniżej). Współczynnik dzietności w świętokrzyskim należał w ostatniej dekadzie do najniższych spośród polskich regionów. W 2024 r. spadł do wartości 1,01 – był to najniższy wskaźnik odnotowany w województwach w ciągu ostatniej dekady.

[4] Współczynnik dzietności oznacza liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15–49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu jako niezmiennych.

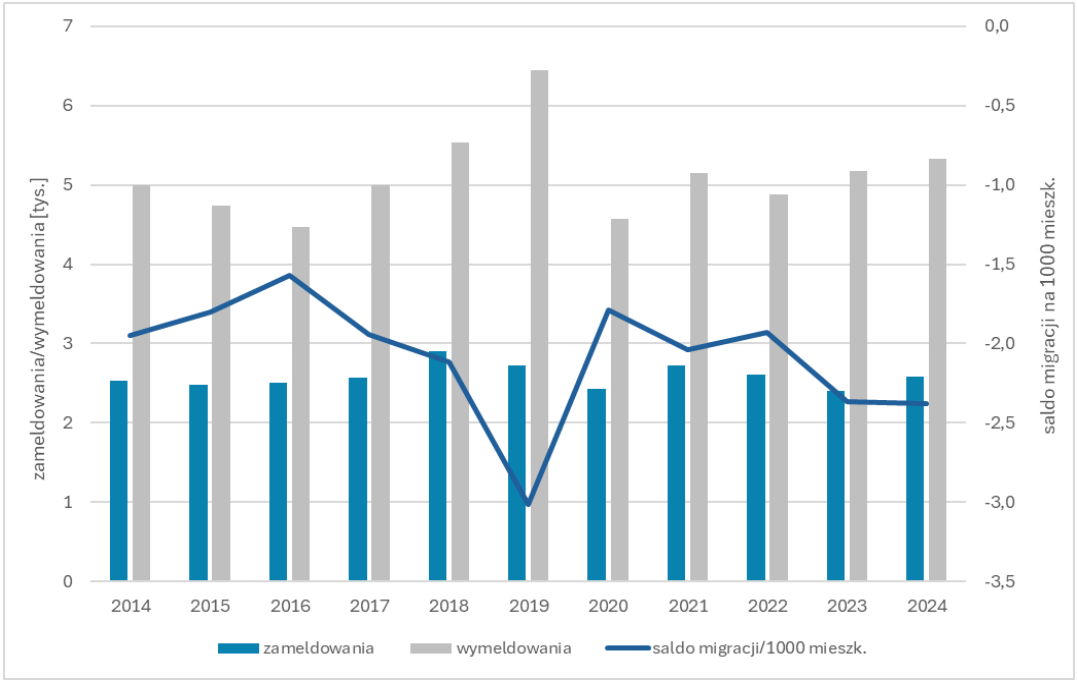
Wykres 4. Współczynniki dzietności w województwie świętokrzyskim i w Polsce w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Drugim, obok ruchu naturalnego, czynnikiem negatywnie wpływającym na liczbę ludności w regionie są migracje, których saldo od dłuższego czasu pozostaje silnie ujemne (wykres poniżej). **Co roku województwo świętokrzyskie opuszcza ponad 2 tysiące więcej osób, niż do niego przybywa.**

Wykres 5. Zameldowania, wymeldowania i saldo migracji na 1000 mieszkańców w województwie świętokrzyskim i w Polsce w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Głównymi miejscami docelowymi wyjazdów na pobyt stały mieszkańców województwa są sąsiednie regiony z największymi ośrodkami metropolitalnymi – Mazowsze i Małopolska. Te dwa województwa wybierane są przez blisko 60% migrantów opuszczających świętokrzyskie. Znacznie rzadziej jako kierunek przyszłego zamieszkania jest wybierane województwo śląskie.

Tabela 1. Kierunki odpływu ludności z województwa świętokrzyskiego (w osobach)

Województwo	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
dolnośląskie	270	257	236	320	349	295	284	317	322	315
kujawsko-pomorskie	40	46	43	61	57	68	47	57	60	49
lubelskie	174	206	186	191	241	190	209	179	202	235
lubuskie	27	27	40	33	32	42	36	31	23	19
łódzkie	273	278	314	286	347	269	276	340	290	291
małopolskie	**1 023**	**1 052**	**1 127**	**1 353**	**1 669**	**1 096**	**1 357**	**1 186**	**1 358**	**1 310**
mazowieckie	**1 657**	**1 456**	**1 596**	**1 930**	**2 145**	**1 456**	**1 621**	**1 519**	**1 573**	**1 741**
opolskie	40	43	61	65	59	38	32	41	39	51
podkarpackie	364	292	400	374	460	362	367	392	342	380
podlaskie	29	25	25	25	29	25	29	29	23	45
pomorskie	113	127	159	146	188	127	126	136	141	162
śląskie	515	475	570	520	639	448	524	447	537	521
warmińsko-mazurskie	36	37	38	43	56	41	35	37	29	38
wielkopolskie	110	89	112	113	95	71	123	101	164	106
zachodniopomorskie	74	65	88	76	76	44	82	68	69	70

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z województwa śląskiego w ostatniej dekadzie napływała natomiast największa liczba imigrantów w ruchu międzywojewódzkim. Pozostałe główne kierunki napływu migrantów to województwa mazowieckie i małopolskie.

Tabela 2. Migracje do świętokrzyskiego z polskich województw oraz Polski ogółem (w osobach)

Województwo	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
dolnośląskie	107	113	125	104	120	107	104	106	78	97
kujawsko-pomorskie	47	45	37	50	56	38	43	45	38	30
lubelskie	153	155	172	187	162	150	152	154	145	175
lubuskie	38	22	26	26	40	18	12	17	22	26
łódzkie	188	185	184	237	208	171	213	210	197	189
małopolskie	**319**	**370**	**429**	**476**	**404**	**416**	**512**	**463**	**401**	**471**
mazowieckie	**500**	**487**	**486**	**560**	**557**	**512**	**568**	**570**	**549**	**585**
opolskie	33	39	33	45	42	29	34	23	31	37
podkarpackie	291	296	281	308	314	239	291	289	258	262
podlaskie	31	17	25	27	22	34	20	14	29	22
pomorskie	48	44	37	54	50	48	51	57	46	53
śląskie	**581**	**581**	**599**	**675**	**626**	**526**	**584**	**543**	**504**	**494**

Województwo	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
warmińsko-mazurskie	24	48	39	35	42	19	31	25	23	33
wielkopolskie	75	56	46	67	36	59	73	53	54	52
zachodniopomorskie	42	46	50	57	44	63	39	41	31	52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Szczególnie niekorzystnym zjawiskiem z punktu widzenia demografii jest emigracja z województwa osób młodych. Województwo świętokrzyskie należy do regionów, gdzie saldo migracji osób w wieku 25–34 lata w ostatniej dekadzie jest ujemne. Co roku z województwa wyjeżdża ponad 1,5 tys. osób w tym wieku więcej, niż do niego przyjeżdża. Województwo opuszczają zatem głównie ludzie młodzi, będący w okresie swej maksymalnej aktywności prokreacyjnej, co w dalszej kolejności negatywnie wpływa na dzietność i perspektywy demograficzne regionu.

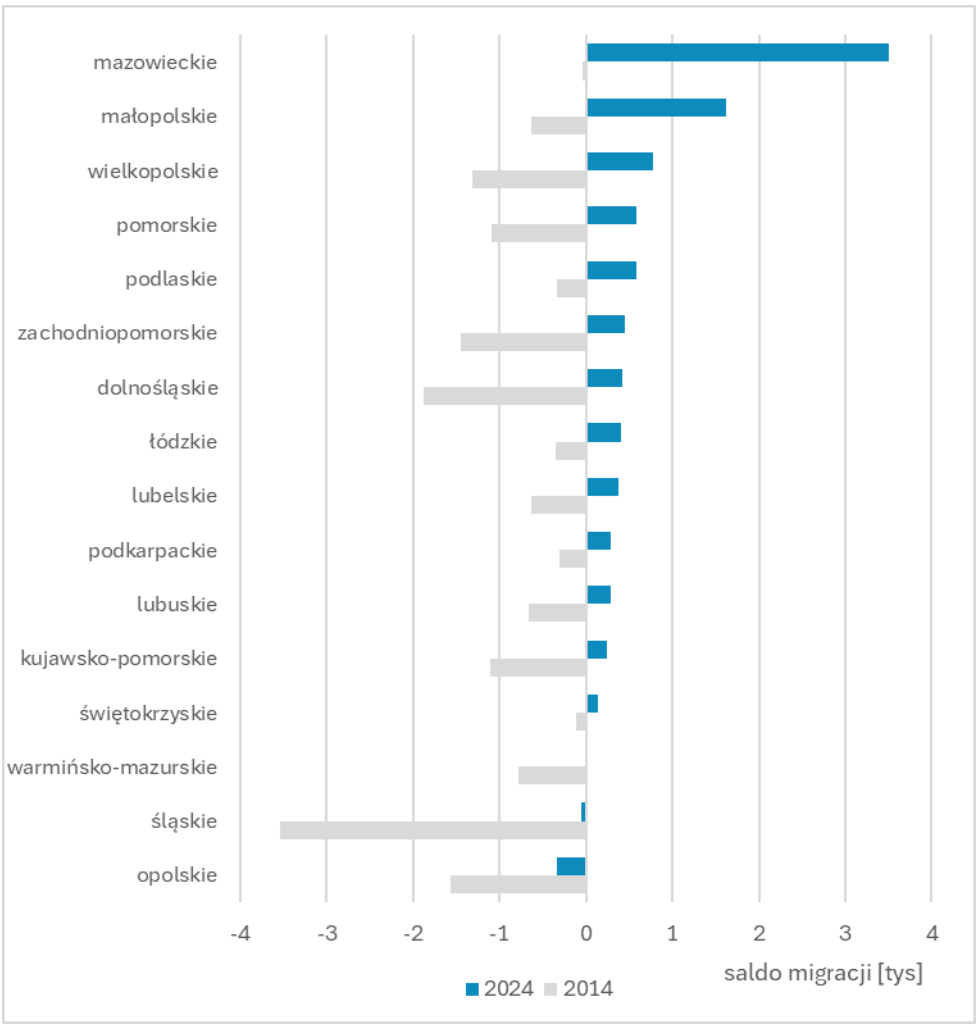
Tabela 3. Saldo migracji międzywojewódzkich na pobyt stały ludności w wieku 25–34 lat (w osobach)

województwo	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
dolnośląskie	1 989	1 835	1 806	2 294	2 900	2 318	2 389	2 391	2 488	2 460
kujawsko-pomorskie	-982	-806	-882	-1 279	-1 496	-1 175	-1 188	-947	-1 169	-1 200
lubelskie	-2 710	-2 531	-2 643	-3 298	-3 556	-2 564	-2 733	-2 486	-2 514	-2 724
lubuskie	-633	-531	-437	-571	-828	-564	-698	-561	-603	-660
łódzkie	-1 031	-1 010	-1 112	-1 271	-1 535	-1 066	-1 116	-895	-1 121	-1 037
małopolskie	2 026	1 833	1 980	2 804	3 652	2 160	2 299	1 920	2 171	2 373
mazowieckie	6 756	5 944	6 261	7 611	8 286	5 762	5 737	5 124	5 350	5 839
opolskie	-574	-434	-384	-512	-681	-493	-601	-508	-602	-613
podkarpackie	-1 715	-1 466	-1 542	-2 136	-2 492	-1 650	-1 589	-1 447	-1 781	-1 942
podlaskie	-1 198	-1 034	-1 051	-1 359	-1 505	-1 071	-1 013	-882	-964	-1 093
pomorskie	1 687	1 634	1 760	2 500	2 812	1 877	2 164	1 839	2 129	2 300
śląskie	-848	-834	-832	-1 084	-1 396	-1 021	-859	-909	-581	-555
świętokrzyskie	**-1 567**	**-1 343**	**-1 529**	**-1 716**	**-2 282**	**-1 424**	**-1 651**	**-1 507**	**-1 574**	**-1 792**
warmińsko-mazurskie	-1 456	-1 498	-1 422	-1 994	-2 141	-1 261	-1 532	-1 284	-1 383	-1 501
wielkopolskie	648	600	458	620	801	657	970	604	760	828
zachodniopomorskie	-392	-359	-431	-609	-539	-485	-579	-452	-606	-683

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jednym z ważniejszych czynników kształtujących populację polskich regionów są migracje zagraniczne. W poprzednich dekadach Polska była krajem emigracyjnym, a saldo migracji zagranicznych było ujemne. W ostatnich latach, m.in. ze względu na trwającą wojnę w Ukrainie, stała się krajem przyjmującym imigrantów. Saldo migracji w większości województw jest dodatnie. **Także w województwie świętokrzyskim liczba przyjeżdżających z zagranicy nieznacznie przewyższa liczbę emigrantów, w 2024 r. saldo migracji zagranicznych wynosiło 135 (wykres poniżej).**

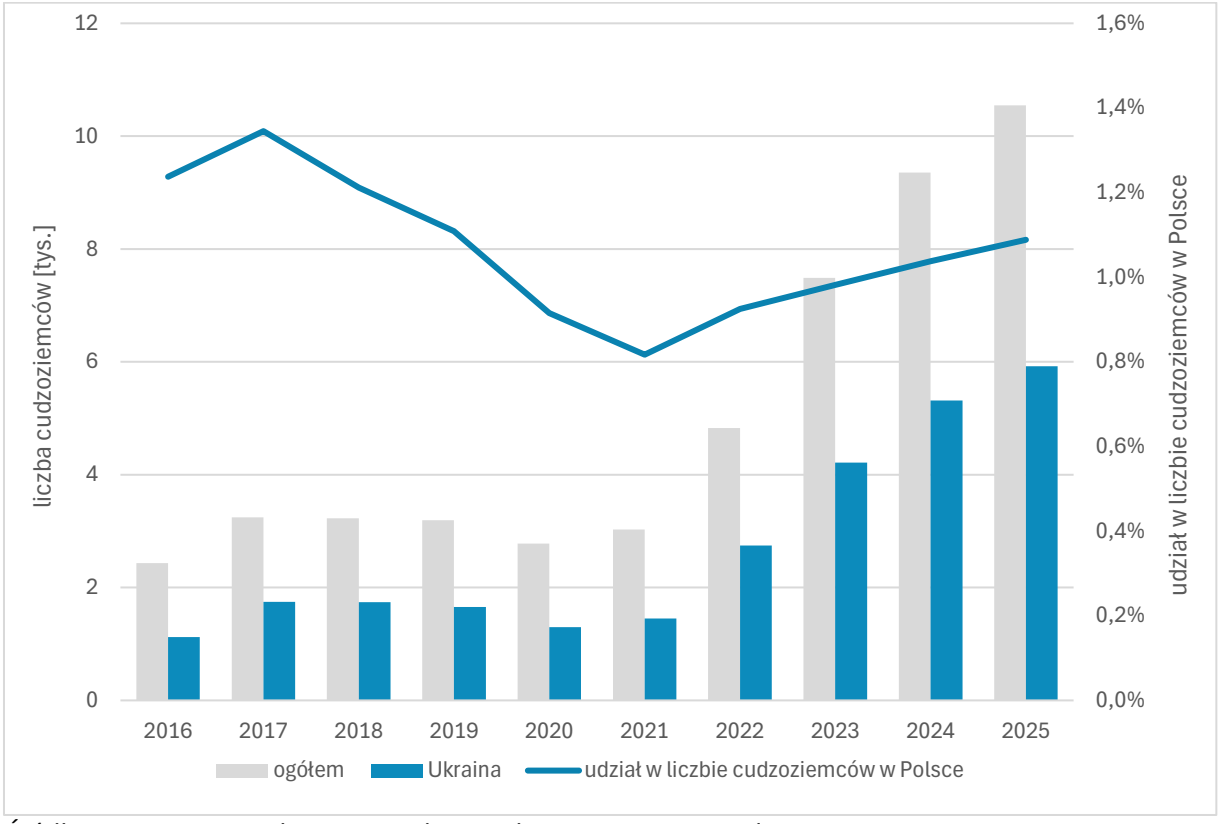
Wykres 6. Saldo migracji zagranicznych w województwach w latach 2014 i 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W ciągu dekady wzrosła znacząco liczba cudzoziemców przebywających w Polsce na podstawie wydanych decyzji pobytowych. W świętokrzyskim w 2025 r. liczba wydanych decyzji pobytowych wynosiła ok. 10 tys., w tym ok. 56% stanowili obywatele Ukrainy. Na tle kraju liczba migrantów w świętokrzyskim jest stosunkowo niewielka – tak jak przed dekadą wynosi ok. 1% wszystkich migrantów (decyzji pobytowych) wydanych w Polsce.

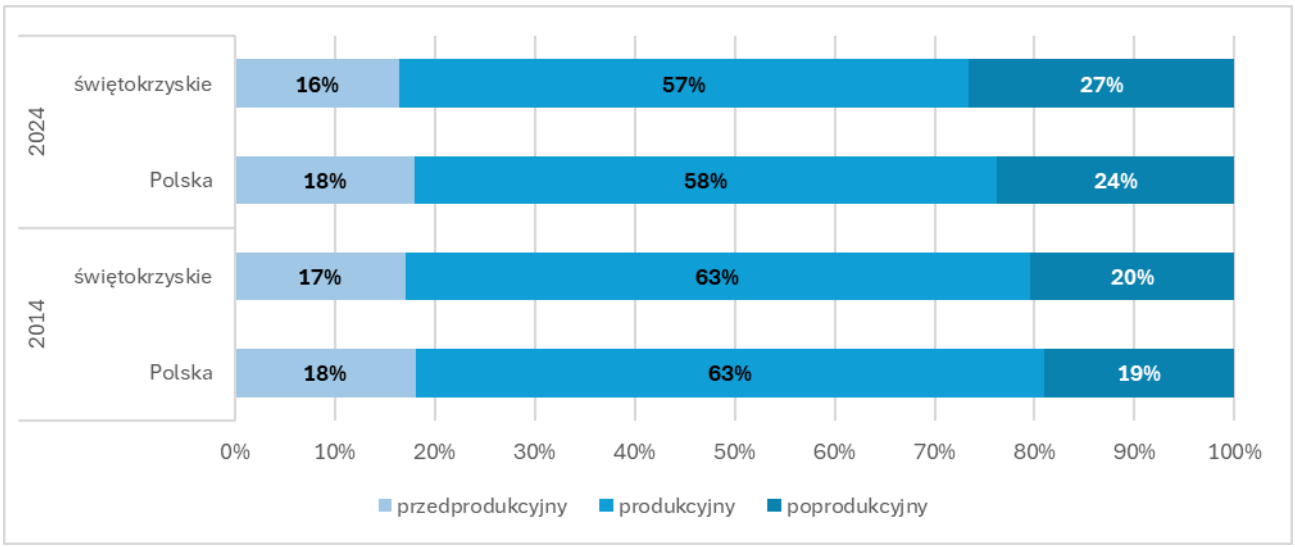
Wykres 7. Liczba cudzoziemców, którzy przebywają w województwie świętokrzyskim na podstawie ważnych dokumentów pobytowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Migracje.gov.pl.

Z opisanymi powyżej zjawiskami wiąże się starzenie społeczeństwa – wzrost liczby i udziału osób w wieku poprodukcyjnym. **Na tle kraju procesy starzenia się w świętokrzyskim są bardziej zaawansowane.** Udział osób w wieku poprodukcyjnym w 2024 r. wynosił 27% i w ciągu dekady wzrósł o 7 pp.

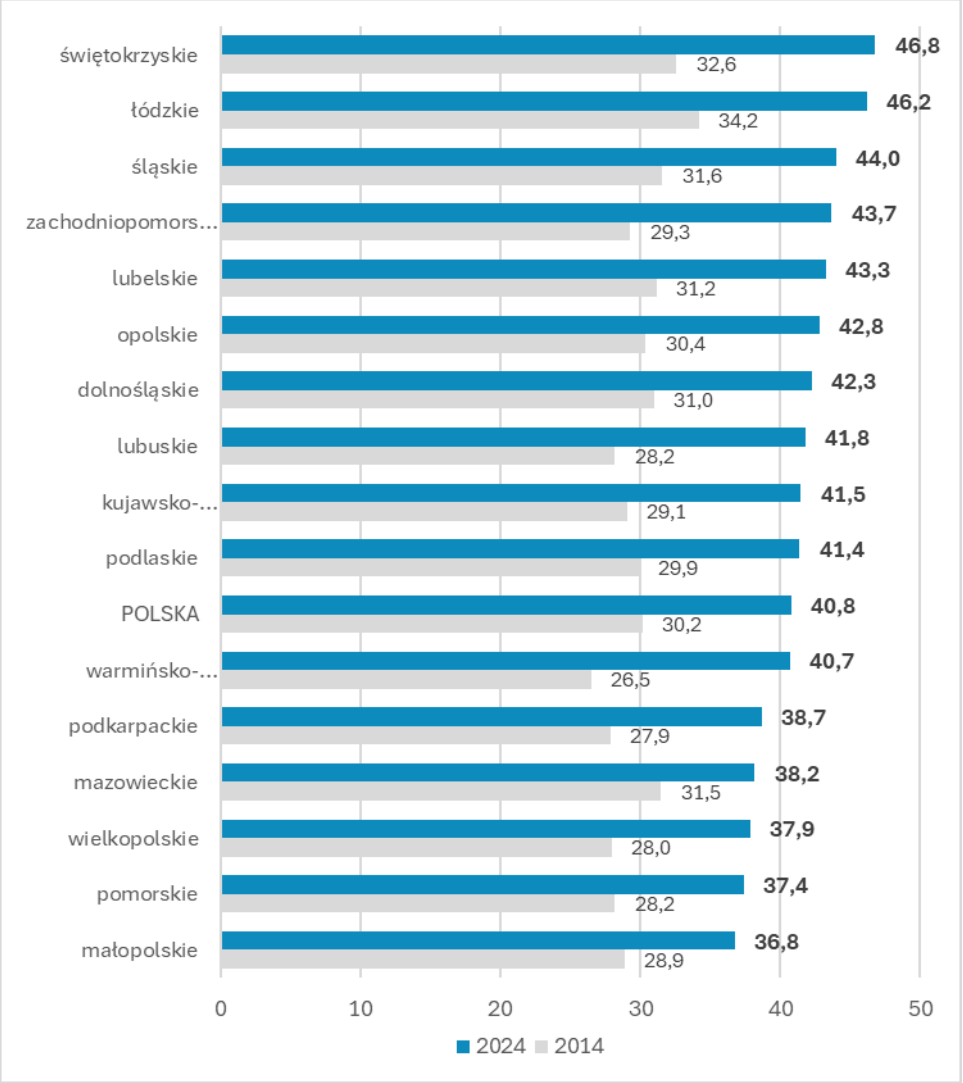
Wykres 8. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2014 i 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Miarą zjawiska starzenia się społeczeństwa jest wskaźnik obciążenia demograficznego, podawany jako liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Zarówno w skali kraju, jak i we wszystkich województwach wskaźnik ten wzrósł znacznie w ciągu dekady (wykres poniżej). **Jednak poziom obciążenia demograficznego w świętokrzyskim jest najwyższy w skali kraju, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało aż 46 osób w wieku poprodukcyjnym.** Szybszy niż w kraju był także wzrost wskaźnika obciążenia – w ciągu dekady wzrósł o 43% (w kraju – o 35%).

Wykres 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwach w 2014 i 2024 r.

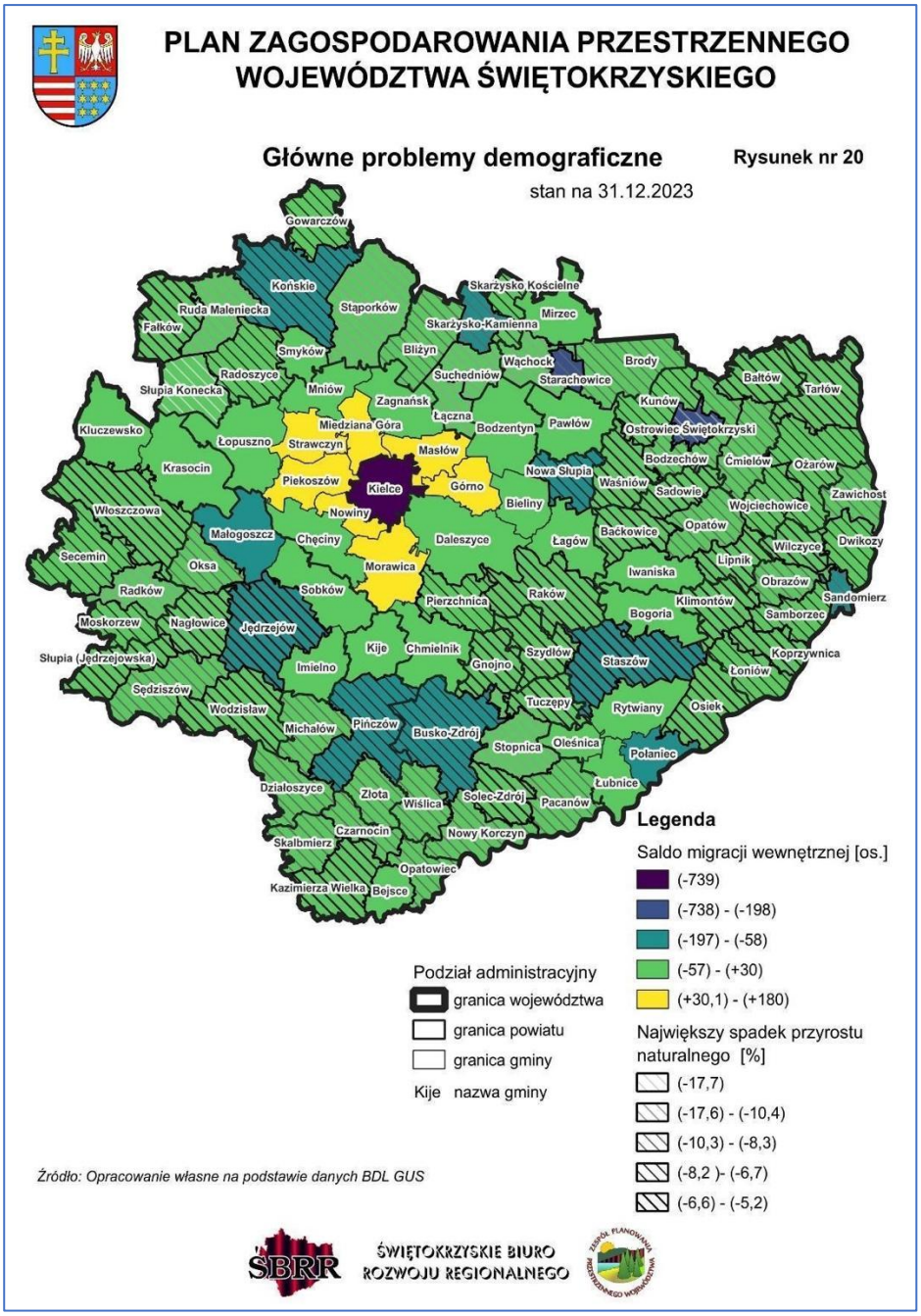

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powyższa analiza wskazuje, że sytuacja demograficzna województwa świętokrzyskiego jest niekorzystna także na tle innych regionów kraju, a w perspektywie najbliższych lat i dekad nie można oczekiwać jej poprawy, a raczej dalszych niekorzystnych procesów. Związane jest to z ujemnym saldem migracji, powodującym bezpośredni ubytek ludności, w tym głównie osób młodych, wchodzących w okres produkcyjny. Kryzys demograficzny pogłębia także wysoka umieralność oraz niska dzietność w województwie.

W ujęciu przestrzennym problemy demograficzne dotyczą niemal całego regionu, **jednak szczególne nasilenie procesów depopulacji, zarówno na skutek niskiego przyrostu naturalnego, jak i ujemnej migracji, notuje się na obrzeżach województwa** (rysunek poniżej). Szczególnie trudną sytuację mają gminy, w których bardzo niskiemu przyrostowi naturalnemu towarzyszy ujemne saldo migracji – należą do nich m.in. miasta subregionalne (Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Sandomierz). W obszarze funkcjonalnym Kielc występują procesy suburbanizacyjne, objawiające się m.in. spadkiem ludności miasta rdzeniowego i migracyjnym przyrostem ludności w strefie podmiejskiej.

Rysunek 3. Główne problemy demograficzne województwa – ujęcie przestrzenne

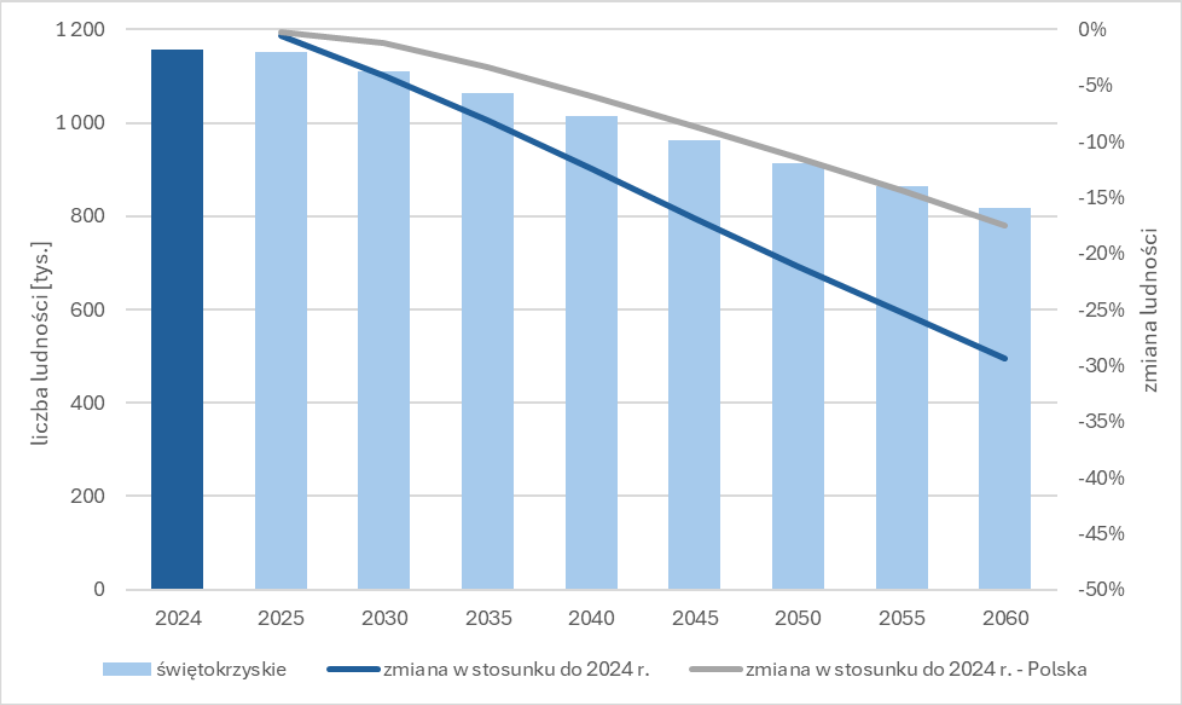

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Prognozy demograficzne

Na pogłębiający się kryzys wskazują prognozy GUS opracowane na podstawie Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2021 r. Wskazują, że liczba ludności województwa świętokrzyskiego będzie konsekwentnie maleć – w tempie szybszym niż ludność kraju. Zgodnie z prognozą w 2035 r. województwo świętokrzyskie spadnie z 13 na 14 miejsce pod względem liczby mieszkańców, a w 2045 r. – liczba ludności wyniesie poniżej miliona.

Wykres 10. Prognoza liczby ludności województwa świętokrzyskiego do 2060 r. Dla 2024 r. dane o faktycznej ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

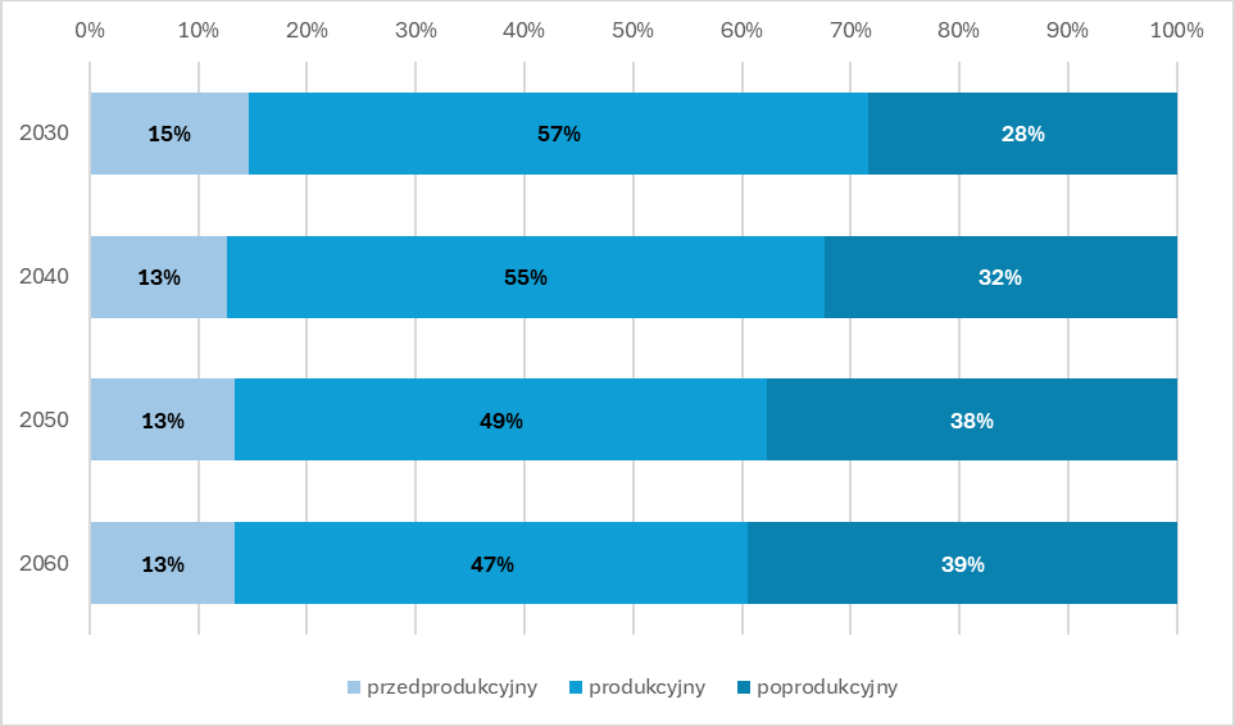
Prognoza wskazuje perspektywę spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogóle ludności, podobnie jak spadku grupy przedprodukcyjnej, a także znacznego wzrostu udziału ludności w wieku poprodukcyjnym – w 2030 r. do 28%, w 2040 r. – już do ponad 30%, a na przełomie pierwszej i drugiej połowy XXI w. – niemal do 40%. **W liczbach bezwzględnych oznacza to spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym, czyli potencjalnie aktywnej na rynku pracy**, z obecnych 659 tys. do 633 tys. w 2030 r., 557 tys. w 2040 r. i poniżej 450 tys. pod koniec połowy wieku.

Jednocześnie wzrastać będzie liczba osób w starszym wieku – z obecnych 258 tys. do niemal 345 tys. na początku lat 50. XXI w. Rosnąć ma także liczba najstarszych seniorów (80+). Obecnie osób w tym wieku jest 56 tys. (5% ludności). W 2030 r. osób w takim wieku będzie 73 tys. (7%), a w 2040 r. –104 tys., czyli ponad 10% ludności województwa. Oznaczać będzie to znaczący wzrost zapotrzebowania na usługi opiekuńcze, opiekę zdrowotną i zabezpieczenia socjalne, a także konieczność dostosowania infrastruktury na poziomie lokalnym i regionalnym.

Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym spadku osób aktywnych zawodowo przyniesie dalszy wzrost wskaźników obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2030 r. osiągnie 50 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 w wieku produkcyjnym, dekadę później – będzie to niemal 60 osób, a w 2050 r. – 77 osób. Podobnie jak obecnie wartości wskaźnika w świętokrzyskim będą najwyższe w kraju. Oznaczać to może spadek przeciętnych dochodów ludności, ale także samorządów lokalnych i regionalnego, przy jednoczesnym rosnącym obciążeniu budżetów jednostek kosztami

zabezpieczeń socjalnych. **Biorąc pod uwagę rosnący problem emigracji młodych ludzi, konieczne stają się działania służące zatrzymaniu młodych osób w województwie, a także przyciągnięcie migrantów spoza regionu.**

Wykres 11. Prognozowana struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego do 2060 r.

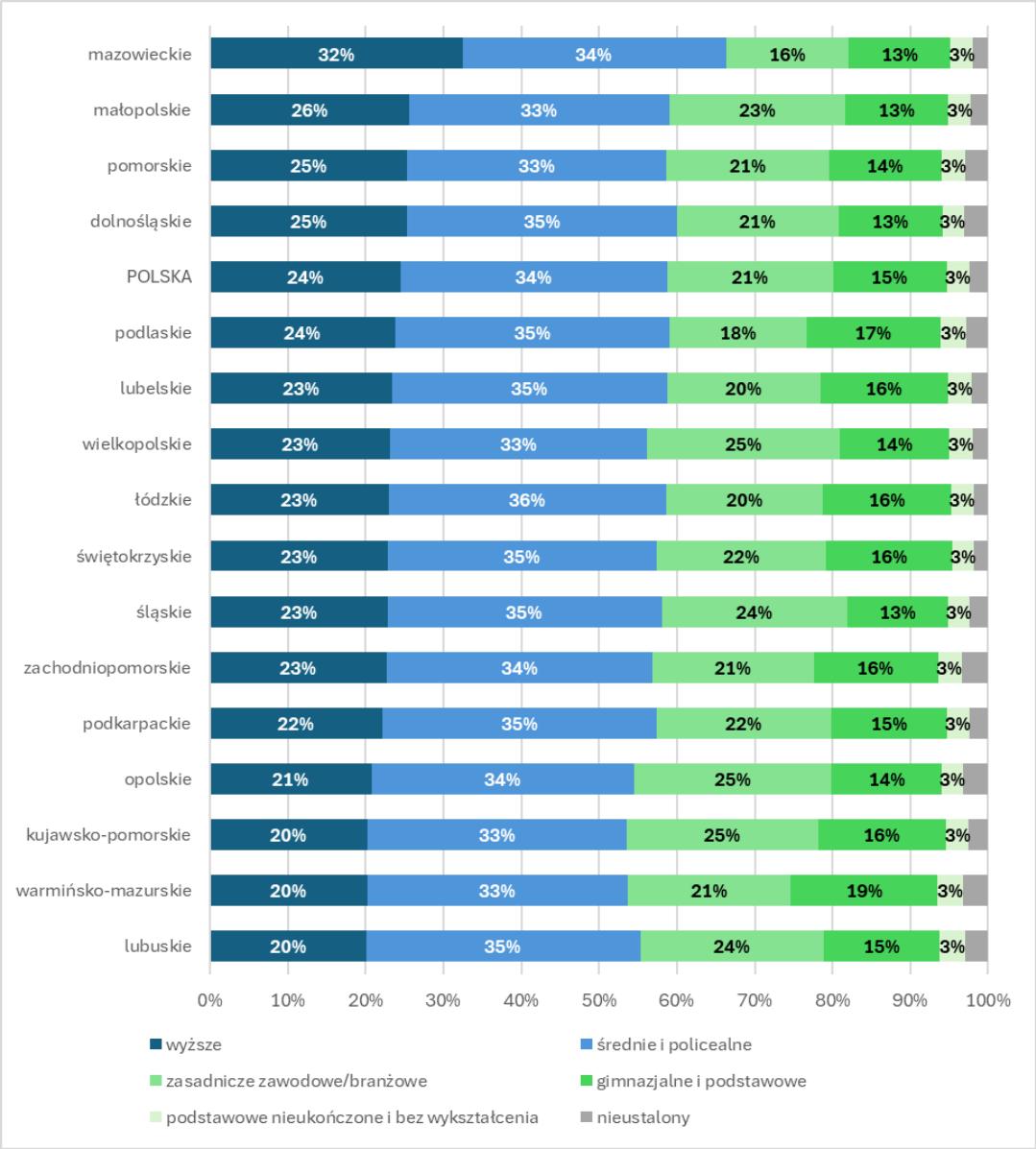
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kapitał ludzki i społeczny regionu

Kapitał ludzki – wykształcenie

Informacji o wykształceniu mieszkańców dostarcza Narodowy Spis Powszechny z 2021 r. Według danych spisowych poziom wykształcenia mieszkańców województwa świętokrzyskiego jest nieco niższy niż średnio w Polsce. Wykształcenie wyższe posiadało w 2021 r. niespełna 23% ludności (10 miejsce w kraju). Zbliżone do średniej krajowej były wskaźniki dla wykształcenia średniego i zasadniczego zawodowego (odpowiednio 34% i 22% ludności). Na tle kraju wysoki był natomiast odsetek osób z najniższym poziomem wykształcenia, tj. gimnazjalnym lub niższym, wynoszący 17%.

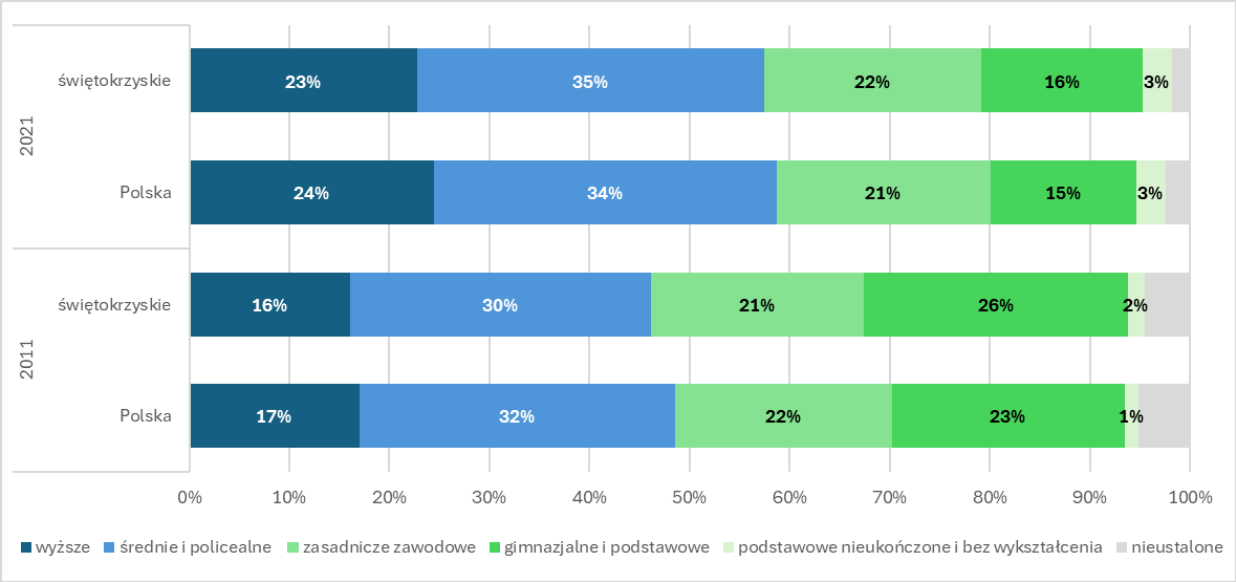
Wykres 12. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w 2021 r. (Narodowy Spis Powszechny 2021)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podobnie jak w całym kraju poziom wykształcenia formalnego w województwie świętokrzyskim wzrósł w ciągu dekady między spisami (NSP 2011 i 2021). Udział ludności z wykształceniem wyższym wzrósł w ciągu dekady o 7 pp. (nieco mniej niż w Polsce – 8 pp.). Podobnie jak w Polsce największą grupą mieszkańców świętokrzyskiego są osoby z wykształceniem średnim – udział osób z tym poziomem wykształcenia jest obecnie wyższy niż średnia dla kraju. W ciągu dekady o 1 pp. wzrósł także udział osób z wykształceniem zawodowym (lub branżowym). Spadający udział mieszkańców z wykształceniem podstawowym (i gimnazjalnym) wynika z podnoszenia poziomu wykształcenia, ale także ze spadku liczby osób w najmłodszych grupach wiekowych.

Wykres 13. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w latach 2011 i 2021 r. (Narodowe Spisy Powszechne)

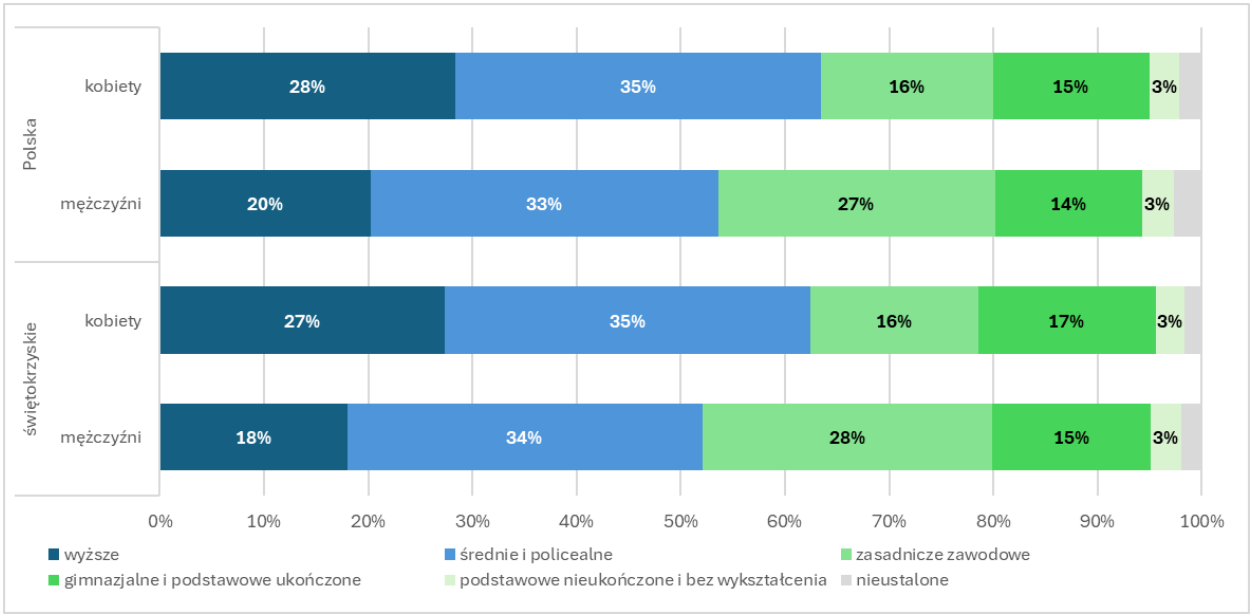

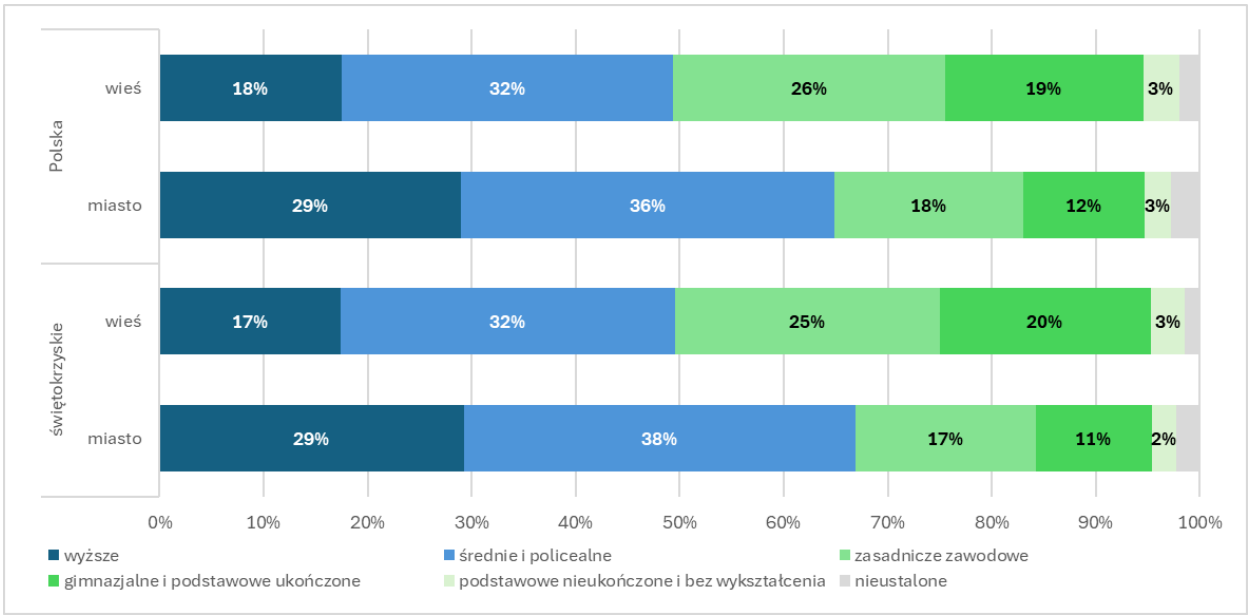
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Struktura wykształcenia według płci jest zróżnicowana. Zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet największą grupą są osoby w wykształceniem średnim. Jednak w przypadku kobiet drugą największą grupą są osoby z wykształceniem wyższym, w grupie mężczyzn – zawodowym (branżowym). Dysproporcje te są obserwowane w całym kraju, jednak w świętokrzyskim są one głębsze. Odsetek kobiet z wykształceniem wyższym w regionie wynosi 27% i jest zbliżony do ogólnopolskiej średniej, w przypadku mężczyzn tylko 18% ukończyło studia, a różnica jest nieco większa niż średnia dla kraju (2pp). W liczbach bezwzględnych oznacza to, że liczba kobiet z wyższym wykształceniem (148 tys. osób) jest o 57 tys. wyższa niż liczba mężczyzn (91 tys. osób). **Dysproporcje te pogłębiają się** – według danych NSP 2011 liczba kobiet z wyższym wykształceniem była wówczas o ok. 36 tys. większa. Odsetek kobiet z wyższym wykształceniem w województwie świętokrzyskim wynosił wtedy 19%, a mężczyzn – 13%.

Analiza struktury wykształcenia mieszkańców wsi i miast wskazuje, że na **niższy na tle średniej dla Polski poziom wykształcenia formalnego w województwie świętokrzyskim wpływ ma przede wszystkim niski udział ludności miejskiej**, przeciętnie lepiej wykształconej, w ogóle ludności regionu. W przypadku miast struktura wykształcenia w województwie świętokrzyskim jest zbliżona do średniej dla miast polskich, a udział osób z wykształceniem co najmniej średnim jest nawet wyższy (67% wobec 65% w kraju). Podobnie wygląda sytuacja na wsi, gdzie udział osób z wykształceniem wyższym lub średnim (50%) przewyższa średnią krajową (49%).

Wykres 14. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w 2021 r. (Narodowy Spis Powszechny) w podziale na płcie oraz miejsce zamieszkania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

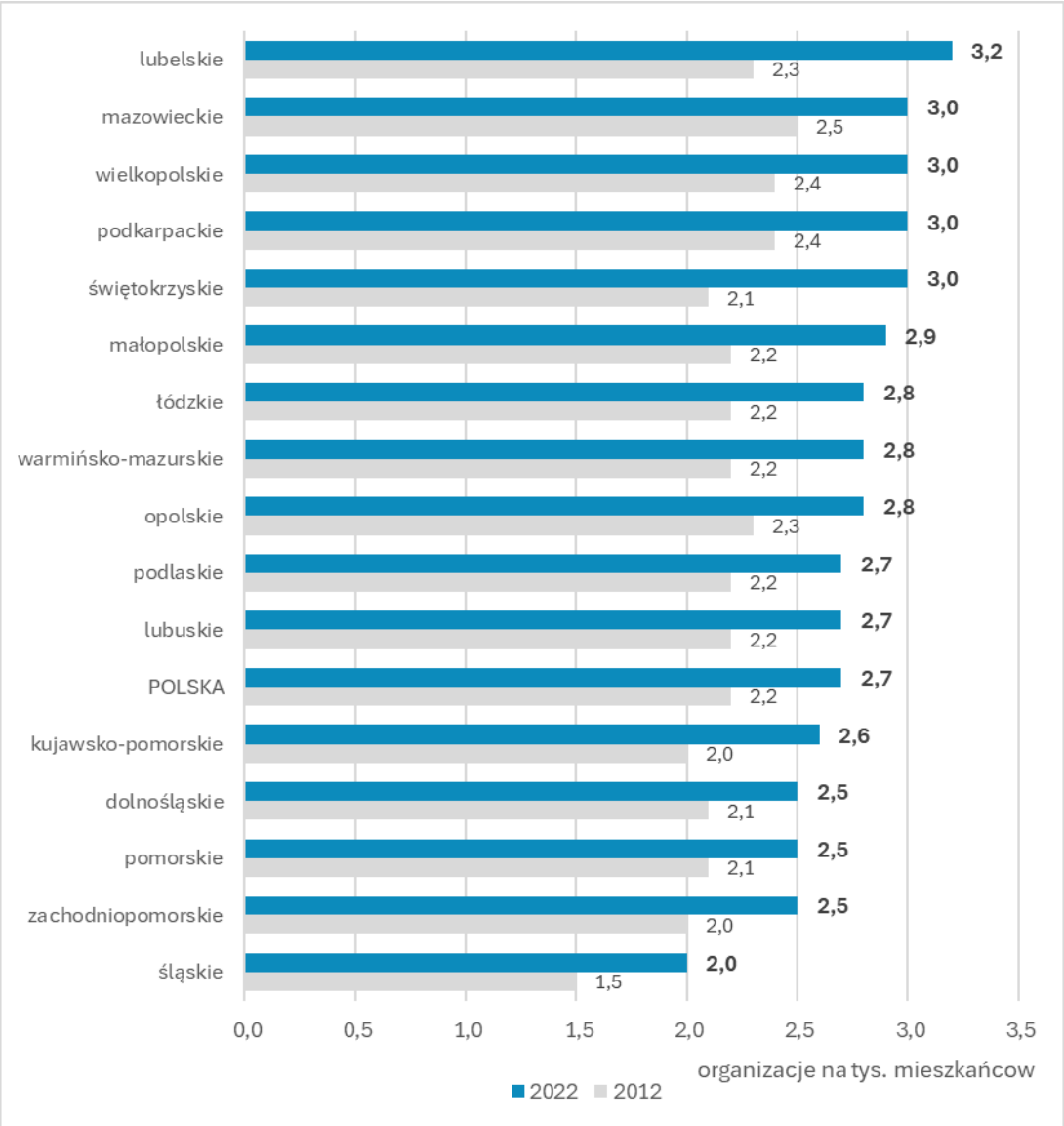
Kapitał społeczny

Jedną z definicji kapitału społecznego zaproponował Robert D. Putnam, według którego kapitał ten to cechy organizacji społecznych, takich jak sieci jednostek lub gospodarstw domowych (formalne i nieformalne) oraz powiązanych z nimi norm i wartości, które kreują efekty zewnętrzne dla całej wspólnoty i umożliwiają członkom społeczeństwa bardziej skuteczne osiąganie ich celów (Putnam, 1995). Istotnym elementem tego kapitału jest poziom zaufania do innych czy do instytucji publicznych. Jest on traktowany jako jeden z kluczowych czynników rozwoju, wpływających na sprawne funkcjonowanie systemów społecznych (gospodarczych, politycznych i terytorialnych) (Sztompka, 2016). Kapitał społeczny jest pojęciem o dużej pojemności znaczeniowej, a jednocześnie jego pomiar może być trudny. Jedną z częściej wykorzystywanych miar jest uczestnictwo w życiu społecznymi i politycznym. Dla badania poziomu kapitału społecznego z wykorzystaniem dostępnych danych

statystycznych bierze się pod uwagę m.in. aktywność wyborczą mieszkańców oraz działalność sektora non profit.

Według danych GUS w 2022 r. **w województwie świętokrzyskim działało 3,6 tys. organizacji non-profit spośród 103,4 tys. funkcjonujących w kraju (ok. 3,5%)**. W ciągu dekady liczba organizacji tego typu w regionie wzrosła o ok. tysiąc, nieco także wzrósł udział świętokrzyskich organizacji w polskim sektorze non-profit (w 2012 r. stanowiły one 3,2%). Na tle kraju liczba świętokrzyskich organizacji non-profit nie jest zatem duża – województwo zajmuje 13 miejsce pod względem liczby takich organizacji, jednak **pod względem liczby organizacji na tysiąc mieszkańców świętokrzyskie zajmuje drugą (*ex aequo*) pozycję w kraju**.

Wykres 15. Liczba organizacji non profit na tysiąc mieszkańców w 2012 i 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Większość świętokrzyskich organizacji non profit (67%) to stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne[5]. Przeważają wśród nich typowe stowarzyszenia (ok. tysiąc, 31% wszystkich

[5] Należą do nich: typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, stowarzyszenia sportowe, ochotnicze straże pożarne i koła łowieckie.

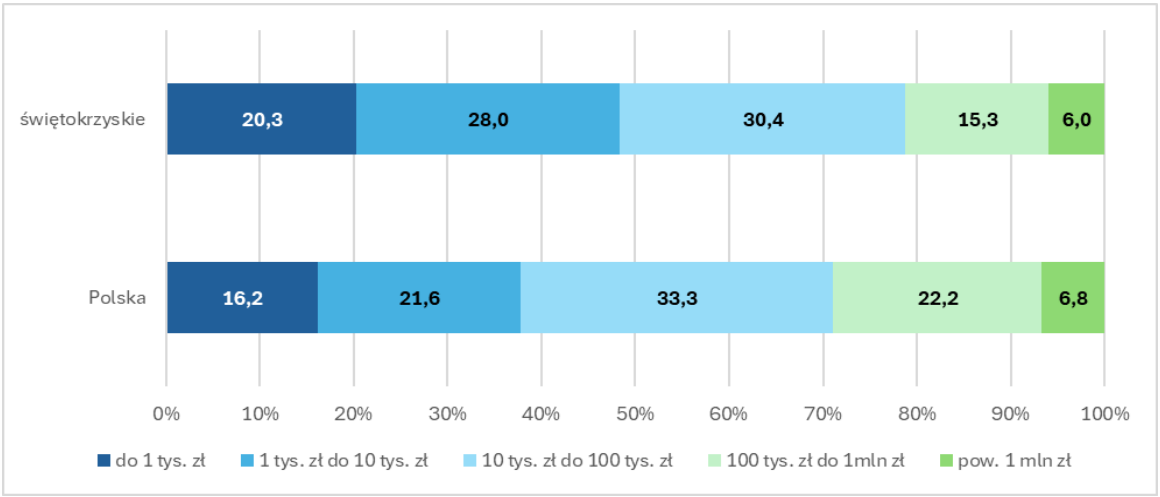
organizacji non-profit). Ponadto **ważnym elementem sektora non profit w województwie są ochotnicze straże pożarne** (22% organizacji, w Polsce średnio 14%). Stosunkowo niewiele jest natomiast stowarzyszeń sportowych. Stanowią one zaledwie 14% wszystkich organizacji, przy średniej dla Polski 19%.

Spośród innych organizacji województwo wyróżnia **potencjał kół gospodyń wiejskich** – ok. 700 takich organizacji stanowiło aż 19% wszystkich świętokrzyskich organizacji non profit (w Polsce to ok. 11%). **Niewielki jest natomiast potencjał fundacji**, które stanowią 8% sektora non profit w regionie (średnio w Polsce to 19% organizacji) i tylko 1,5% polskich fundacji. Po 3% organizacji non-profit stanowiły samorządy gospodarcze i zawodowe oraz społeczne podmioty wyznaniowe. Powyższa charakterystyka ma odzwierciedlenie w dziedzinach prowadzonej przez organizacje działalności – 26% zajmowało się działalnością związaną ze sportem, turystyką, rekreacją i hobby (w Polsce – 28%), a aż 22% – z ratownictwem (w Polsce jedynie 14%). Niski na tle kraju jest udział organizacji działających na rzecz edukacji i badań naukowych (8% w świętokrzyskim, 10% w Polsce).

Ze strukturą podmiotów powiązana jest ich siedziba. **W 2022 r. 63% świętokrzyskich organizacji miało swoją siedzibę na wsi**. Odsetek takich organizacji w 2012 r. wynosił 56%; w Polsce organizacje wiejskie w 2022 r. stanowiły zaledwie 43% sektora non-profit. Wskazuje to na wysoką aktywność społeczną i duży potencjał organizacji non-profit na świętokrzyskiej wsi. Znaczenie organizacji lokalnych potwierdzają dane o zasięgu działania – w regionie największy udział miały organizacje non-profit, które funkcjonują w najbliższym sąsiedztwie lub gminie – 43% (w Polsce – 38%).

Potencjał finansowy świętokrzyskich organizacji nie jest wysoki. Niemal połowa z nich osiągała niewielkie przychody, poniżej 10 tys. zł rocznie, a jedna piąta – znikome (poniżej tysiąca zł). Tylko 21% osiągało dochody powyżej 100 tys. zł – w skali kraju odsetek ten sięgał 30%). Wśród wszystkich podmiotów non profit zaledwie ok. 200 (6% świętokrzyskich organizacji non-profit) posiada status organizacji pożytku publicznego. **Liczba organizacji pożytku publicznego w świętokrzyskim była najmniejsza w Polsce (obok lubuskiego).** Świętokrzyskie organizacje non-profit polegają przede wszystkim na pracy swoich członków – w większości nie zatrudniają pracowników. W 2022 r. bez płatnego personelu funkcjonowało 72% organizacji (w Polsce – 61%) i był to najwyższy odsetek spośród województw.

Wykres 16. Udział świętokrzyskich organizacji non profit według klas przychodów w 2022 r. na tle kraju

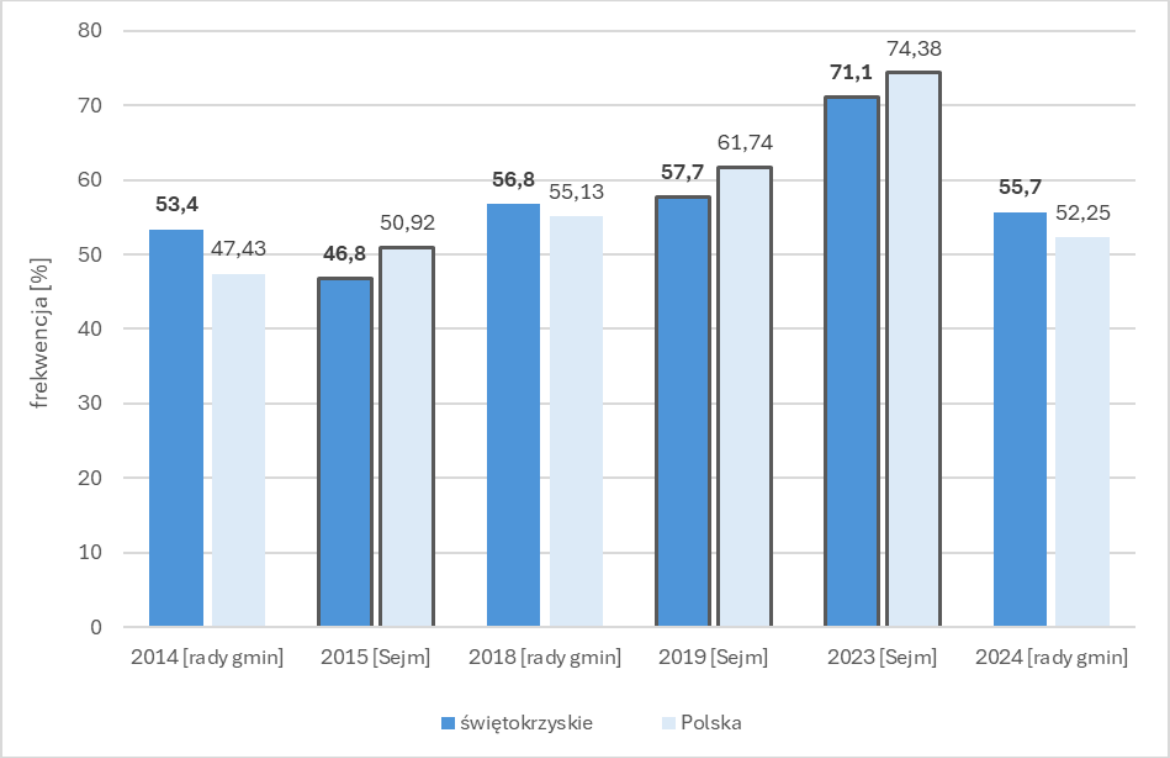
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Aktywność społeczna mieszkańców województwa, wyrażająca się w skali członkostwa, utrzymuje się od lat na podobnym poziomie. Zarówno w 2012 r., jak i w 2022 r. w świętokrzyskich organizacjach non-profit zrzeszonych było ok. 200 tys. członków. W 2022 r. mieszkańcy świętokrzyskiego stanowili 2,4% wszystkich członków organizacji non profit w Polsce – zatem mniej niż wynikałoby to z potencjału demograficznego. Warto jednak zauważyć, w skali kraju liczba członków organizacji non-profit w analizowanej dekadzie znacznie spadła. W latach 2012–2022 znacząco wzrosła aktywność kobiet w organizacjach non-profit. **W 2012 r. odsetek kobiet wynosił 39%, a w 2022 r. stanowiły one już 51% członków.** Był to drugi najwyższy odsetek w Polsce, po województwie mazowieckim.

Stosunkowo wysoka na tle kraju jest w świętokrzyskim aktywność pracowników zrzeszających się w związkach zawodowych. W 2022 r. w związkach zawodowych w świętokrzyskim zrzeszonych było 41,1 tys. członków, tj. 2,8% wszystkich członków związków zawodowych w Polsce (Sektor non-profit…, 2024). Na tysiąc pracujących w regionie przypadało 106 osób (członkostw) w związkach zawodowych (w Polsce – 95). Był to trzeci najwyższy wynik wśród województw.

Za jeden z wskaźników aktywności społecznej uznawana jest frekwencja wyborcza. W ostatnich czterech wyborach do Sejmu RP w świętokrzyskim była ona na tle kraju stosunkowo niska. **Województwo należało do regionów o najniższej frekwencji wyborczej w wyborach do Sejmu RP** – w 2015 i 2023 r. lokowało się w tej kategorii na 11, a w 2015 r. – na 12 miejscu wśród regionów. Podobnie jak w całej Polsce frekwencja w wyborach lokalnych jest znacznie niższa niż w ogólnokrajowych. Jednak **we wszystkich trzech wyborach do rad gmin (i miast na prawach powiatu) frekwencja w świętokrzyskim była wyższa niż przeciętnie w kraju** – należała też do najwyższych (1–3 miejsce) wśród regionów.

Wykres 17. Frekwencja w wyborach do Sejmu RP w latach 2015, 2019 i 2023 oraz do rad gmin i miast na prawach powiatu w latach 2014, 2018 i 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

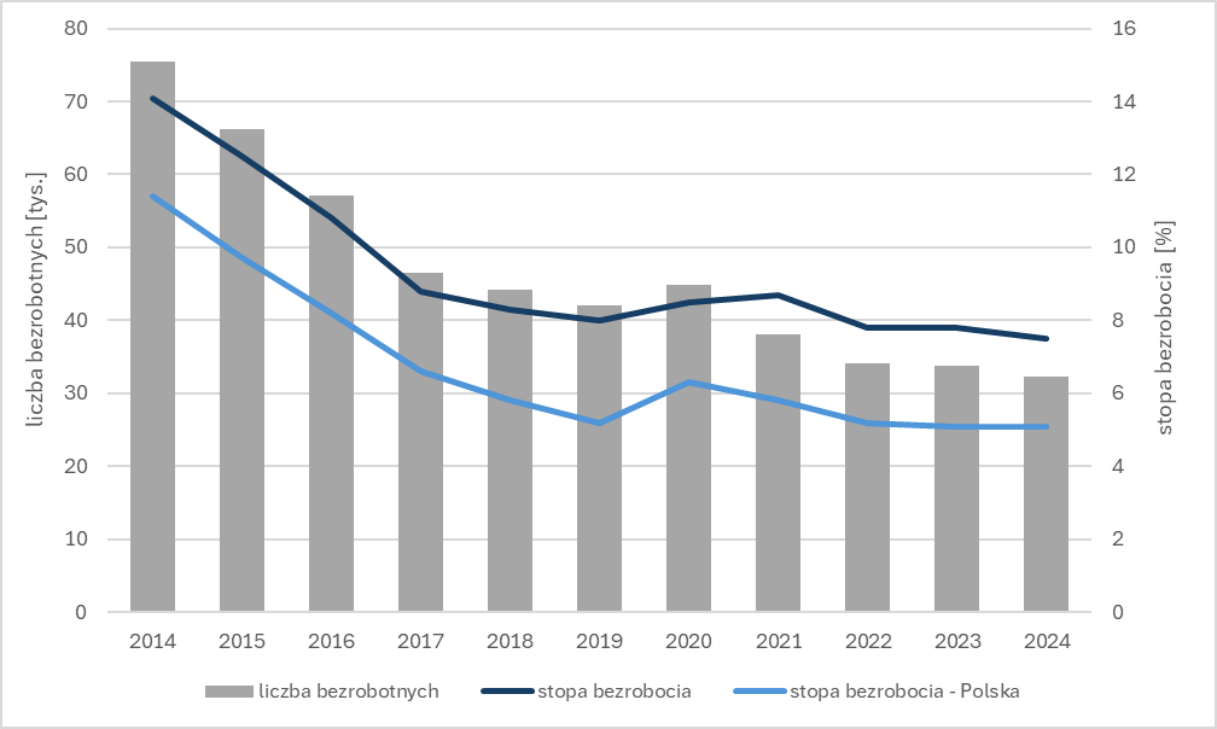
Spójność społeczna regionu

Aktywność zawodowa i bezrobocie

Poziom bezrobocia

Liczba bezrobotnych spadała systematycznie do 2020 r., kiedy nastąpił nieznaczny wzrost związany z kryzysem pandemicznym. Jednak już rok później bezrobocie znów zaczęło spadać, a w końcu 2024 r. w województwie świętokrzyskim było zarejestrowanych 32,3 tys. bezrobotnych, o 4% mniej niż rok wcześniej. Warto jednak zauważyć, że obecnie spadki liczby bezrobotnych w regionie skorelowane są ze spadkiem liczby osób aktywnych zawodowo. Stopa bezrobocia ustabilizowała się na poziomie ok. 7,5–8% i jest o ok. 2,5 pp. wyższa niż stopa bezrobocia w kraju.

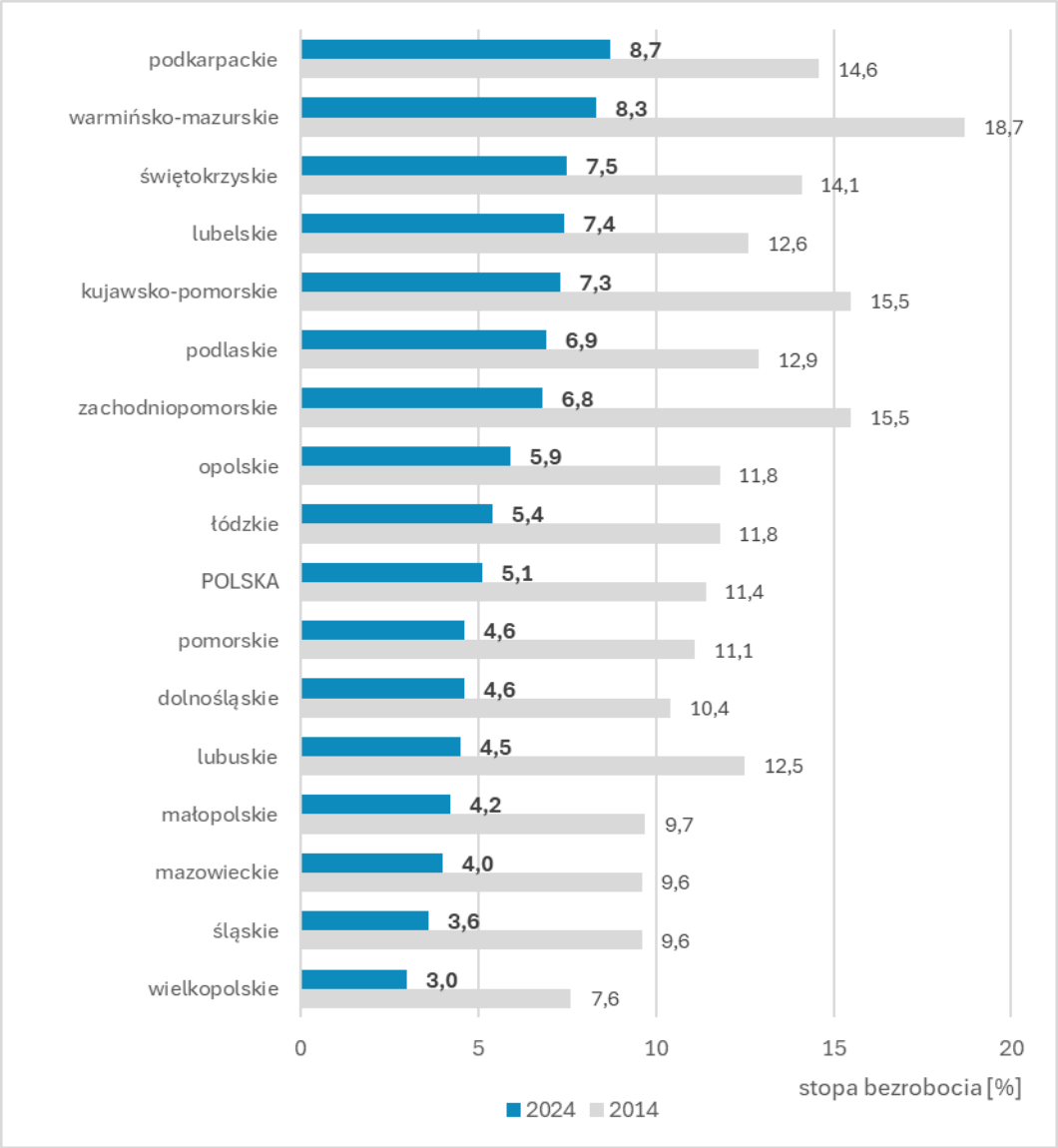
Wykres 18. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pomimo znaczącego spadku poziomu bezrobocia jest ono wciąż problemem województwa świętokrzyskiego. **Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego w województwie utrzymuje się na wysokim poziomie względem przeciętnej stopy w kraju i regionach.** W 2024 r. świętokrzyskie pod względem stopy bezrobocia zajmowało 14 pozycję w kraju, a wskaźnik bezrobocia był o 2,4 pp. wyższy od średniej krajowej.

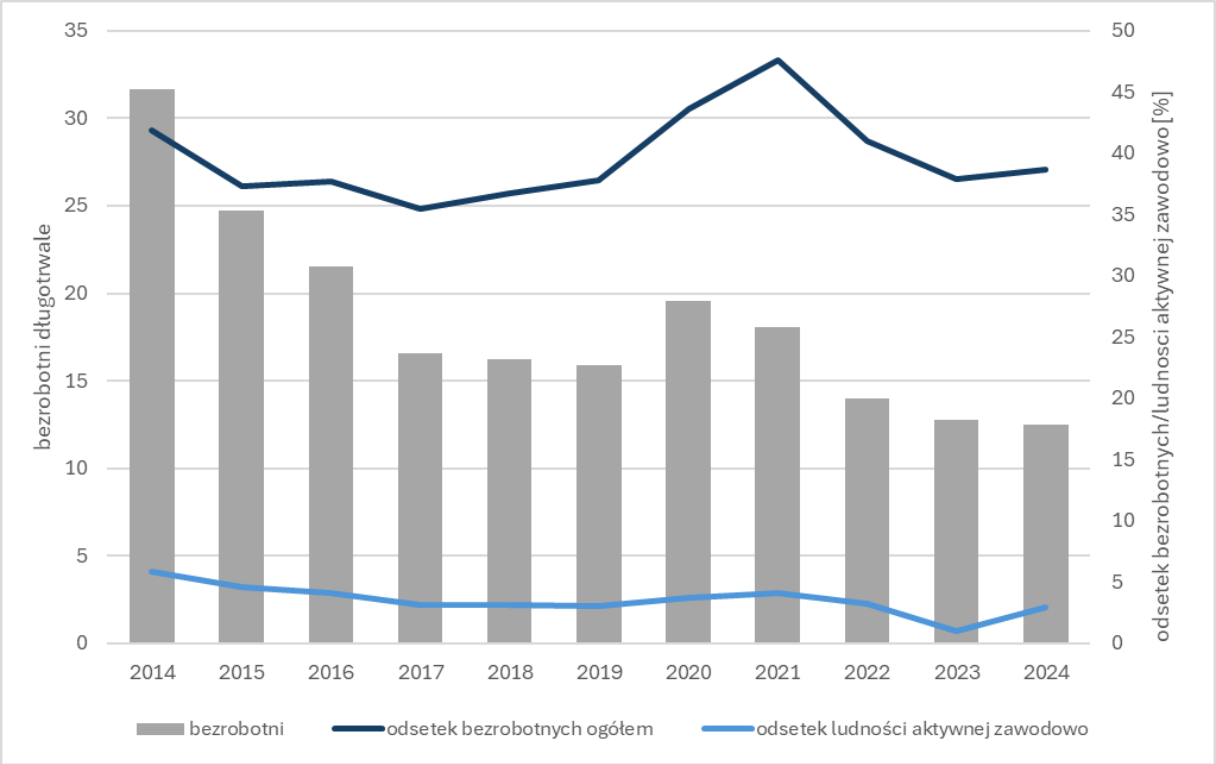
Wykres 19. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Do istotnych problemów społecznych należy bezrobocie długotrwałe, oznaczające trwałe wykluczenie z rynku pracy, którego konsekwencją jest często ubóstwo i wykluczenie społeczne całych rodzin. Poziom bezrobocia długotrwałego, mierzony liczbą bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej roku, po krótkotrwałym wzroście w czasie pandemii spadł w ciągu dekady o ponad 150%. Bezrobotni długotrwale stanowili w ostatnich latach poniżej 40% wszystkich bezrobotnych w regionie. Symptomem pogarszania się sytuacji na rynku pracy może być jednak wzrost udziału poszukujących pracy powyżej rok w liczbie osób aktywnych zawodowo z 1% do 3% pomiędzy 2023 i 2024 r.

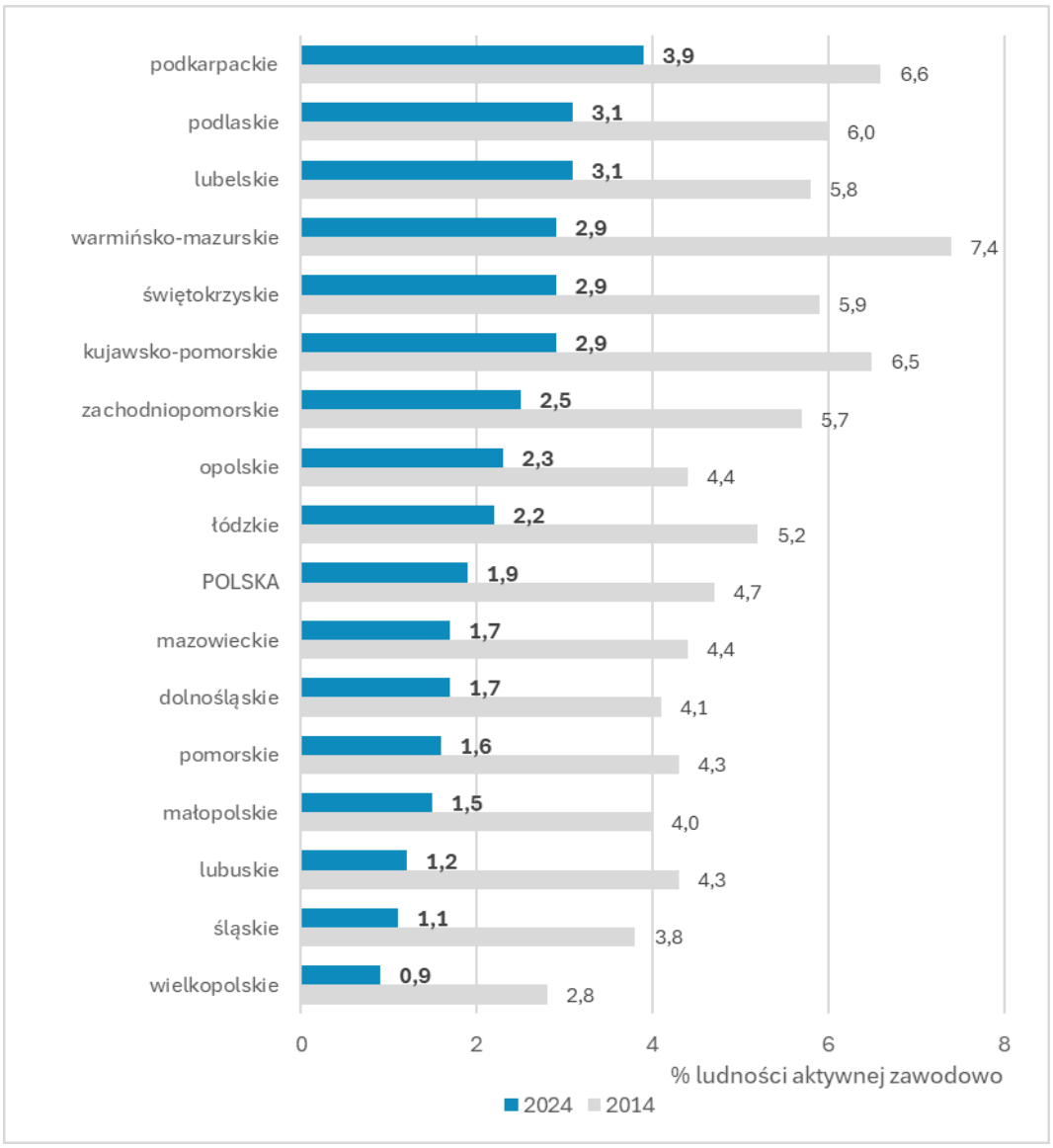
Wykres 20. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Poziom długotrwałego bezrobocia w świętokrzyskim na tle średniej dla Polski i wartości dla pozostałych województw jest pomimo znaczącej poprawy stosunkowo wysoki, jednak należy zauważyć, że poziom bezrobocia długotrwałego jest w świętokrzyskim najniższy na tle województw Polski Wschodniej.

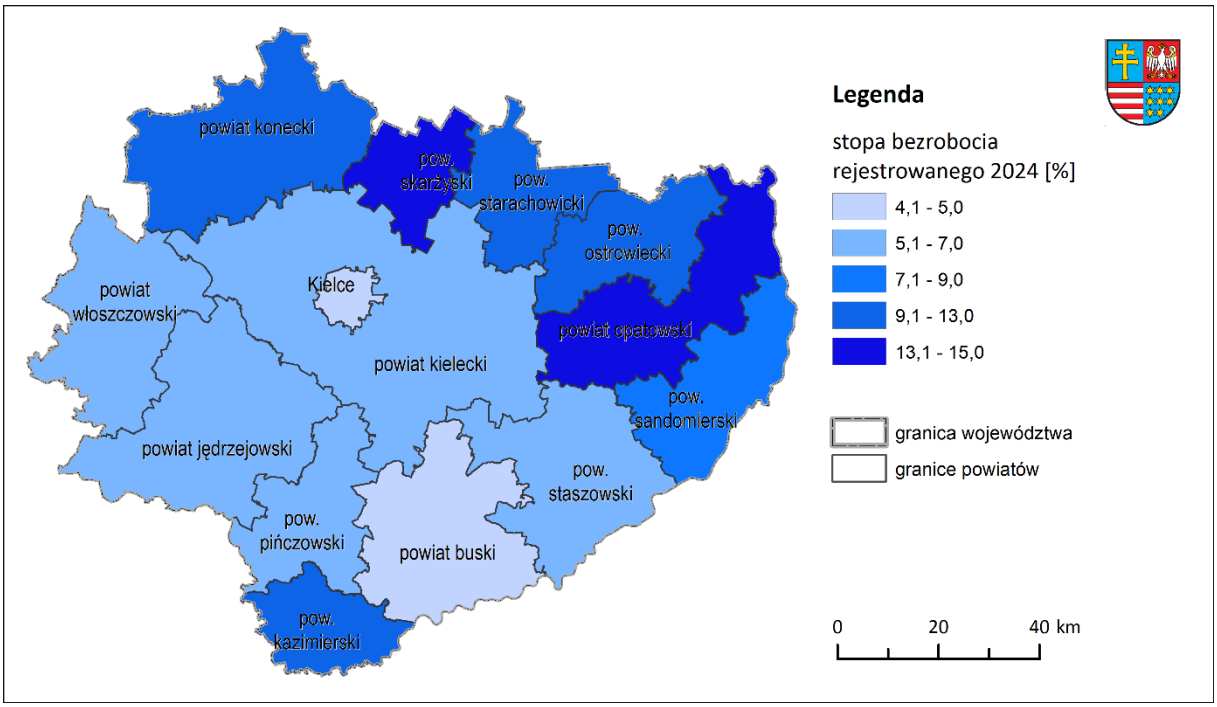
Wykres 21. Poziom bezrobocia długotrwałego (powyżej 12 miesięcy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Stopę bezrobocia w regionie cechuje znaczne przestrzenne zróżnicowanie (rysunek poniżej). Najwyższe wskaźniki notowane są w powiatach północnej części województwa, zwłaszcza w powiecie skarżyskim i opatowskim, gdzie stopa bezrobocia w końcu 2024 r. zbliżała się do 15%. Wysokim poziomem bezrobocia cechuje się także powiat kazimierski (powyżej 10%). Najniższe bezrobocie natomiast występuje w powiecie buskim i w Kielcach – gdzie stopa bezrobocia jest niższa niż 5%.

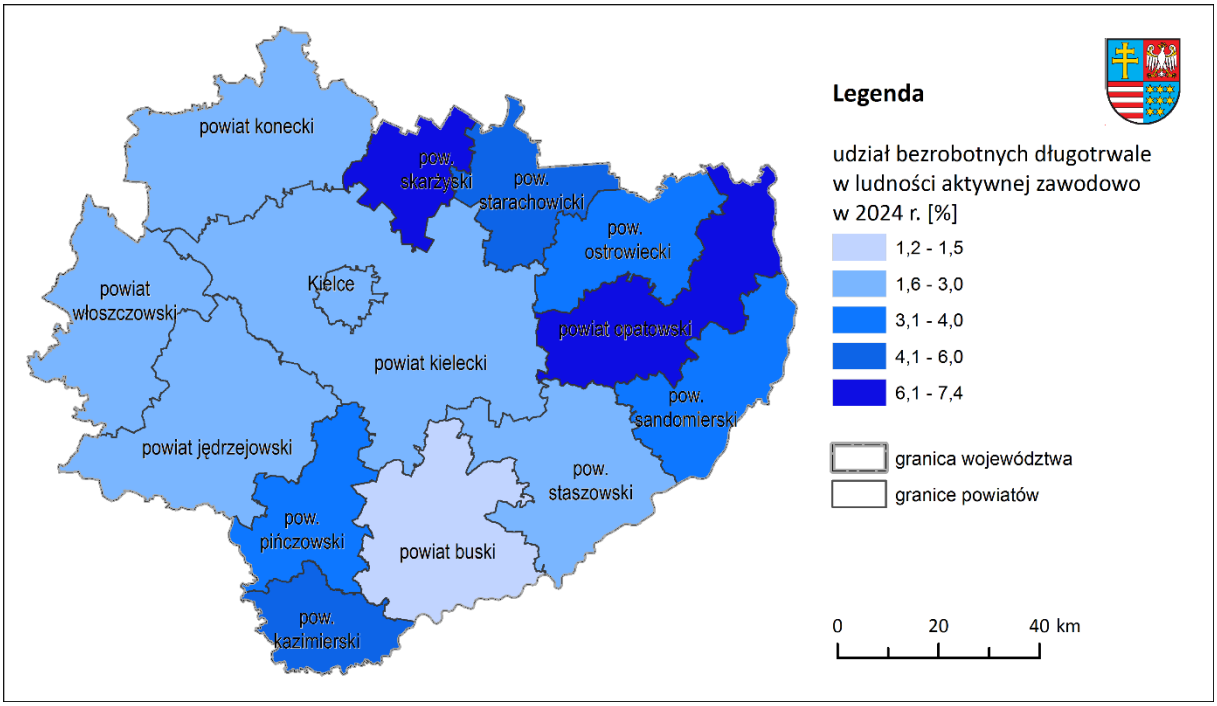
Rysunek 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie świętokrzyskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Problem bezrobocia długotrwałego największe natężenie ma w północno-wschodniej części regionu (rysunek poniżej). W powiatach opatowskim i skarżyskim stopa bezrobocia długotrwałego wynosiła ok. 7%, a w sąsiednim starachowickim – niecałe 5%. Wysokie bezrobocie długotrwałe występuje także w pozostałych powiatach tej części regionu oraz w powiecie kazimierskim i pińczowskim.

Rysunek 5. Stopa bezrobocia długotrwałego w województwie świętokrzyskim

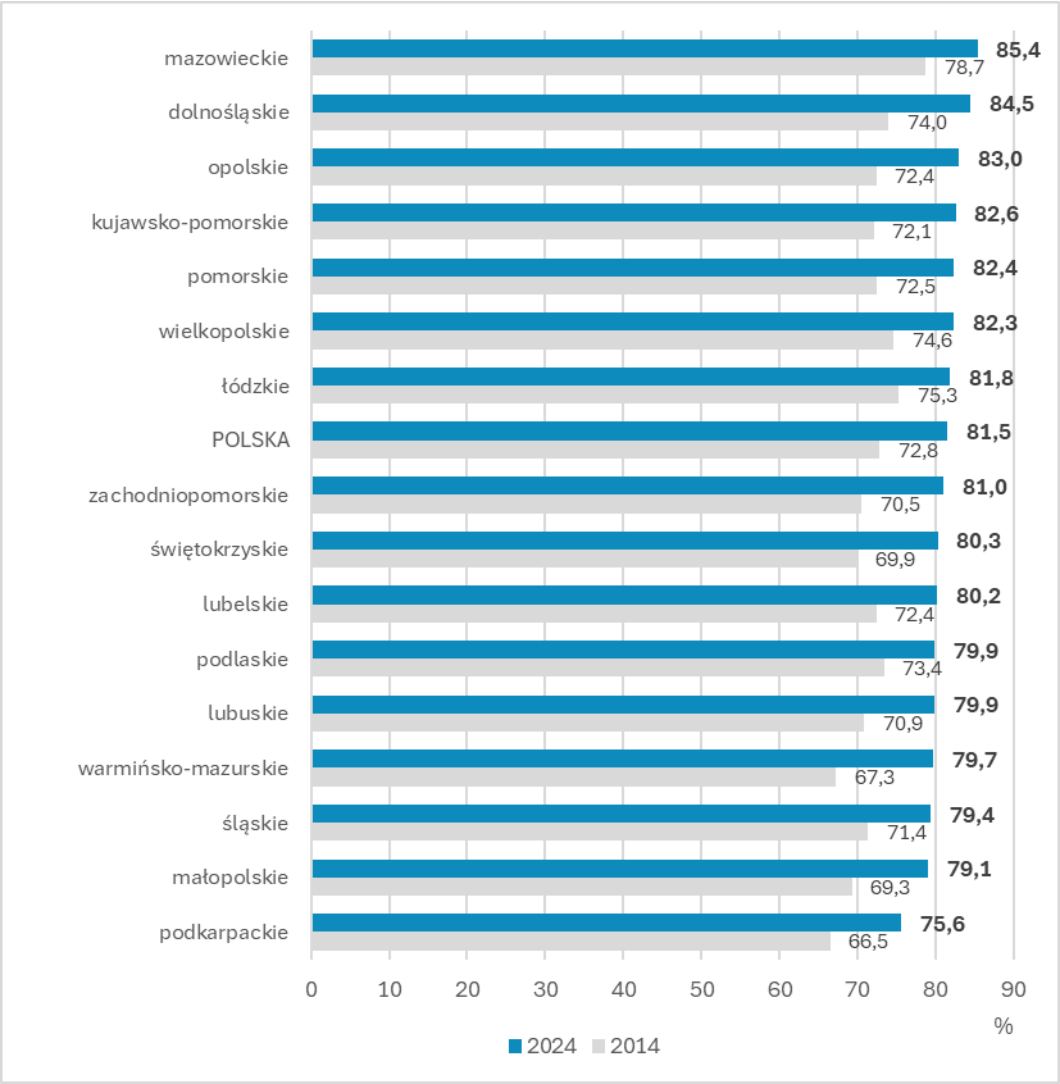

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Aktywność zawodowa

Jednym z ważniejszych czynników rozwoju regionalnego jest aktywność zawodowa mieszkańców. **W ciągu dekady w świętokrzyskim nastąpiła znacząca pozytywna zmiana poziomu aktywności zawodowej mieszkańców**. W 2024 r. aktywne zawodowo było 80% ludności w wieku produkcyjnym – o ponad 10 pp. więcej niż w 2014 r. Pod względem aktywności zawodowej województwo zbliżyło się do średniej dla kraju (98% średniej, w 2014 r. – 92%) i obecnie zajmuje dziewiąte miejsce (w 2014 r. – 13).

Wykres 22. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym w latach 2014 i 2024[6]

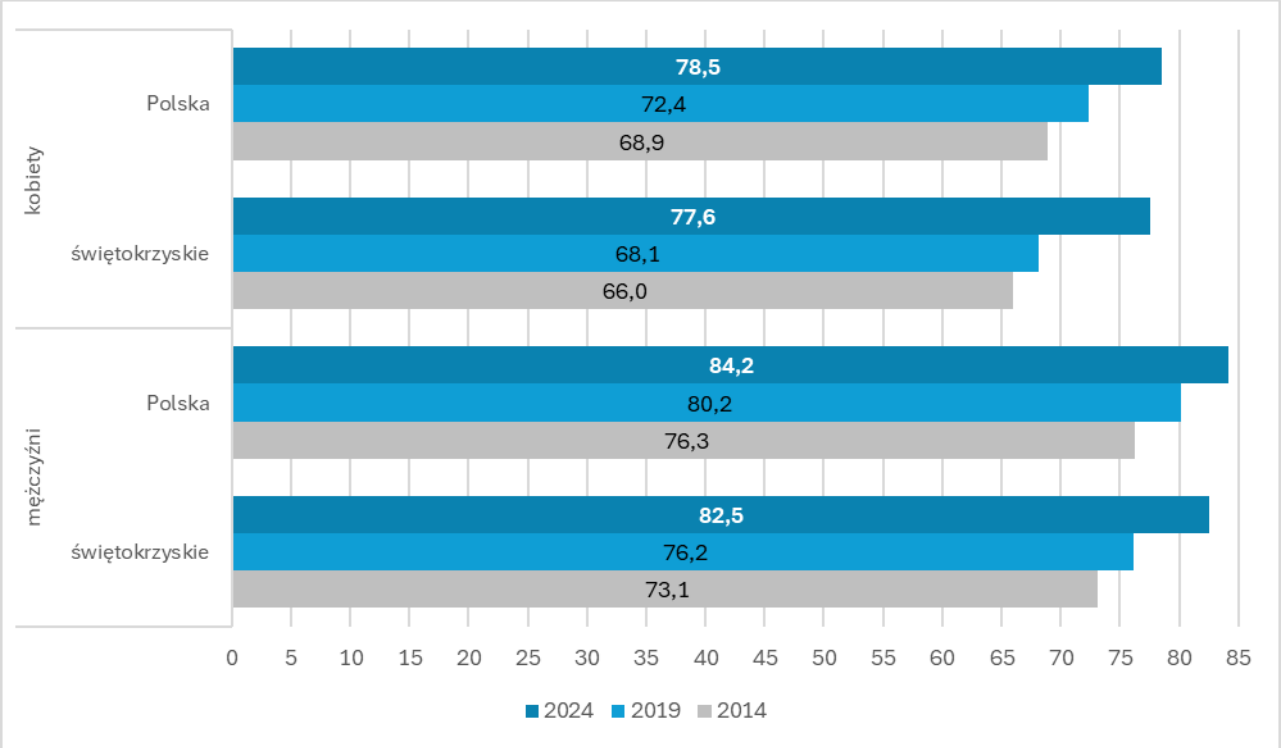
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednym z czynników wzrostu aktywności zawodowej mieszkańców jest znaczący wzrost jej poziomu wśród kobiet. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać m.in. w procesach przekształceń gospodarki (w tym w rozwoju sektora usług pociągającym za sobą wzrost popytu na pracę kobiet), we wzroście poziomu ich wykształcenia (co opisano powyżej), a także w zmianach systemu wartości i ekonomicznego modelu rodziny. W ostatnie dekadzie wzrastał poziom aktywności zawodowej

[6] Współczynnik obliczono jako procentowy udział aktywnych zawodowo w wieku produkcyjnym (osoby pracujące i bezrobotni zarejestrowani) w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym (mężczyźni 18–64 lata i kobiety w wieku 18–59 lat).

zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Od 2014 r. wskaźnik aktywności zawodowej kobiet zwiększył się świętokrzyskim o 12 pp. – do 78%, a wskaźnik dla mężczyzn o 9% (do 82,5%). **W omawianym okresie następowało więc wyrównywanie się poziomu aktywności kobiet i mężczyzn na rynku pracy.**

Wykres 23. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym według płci

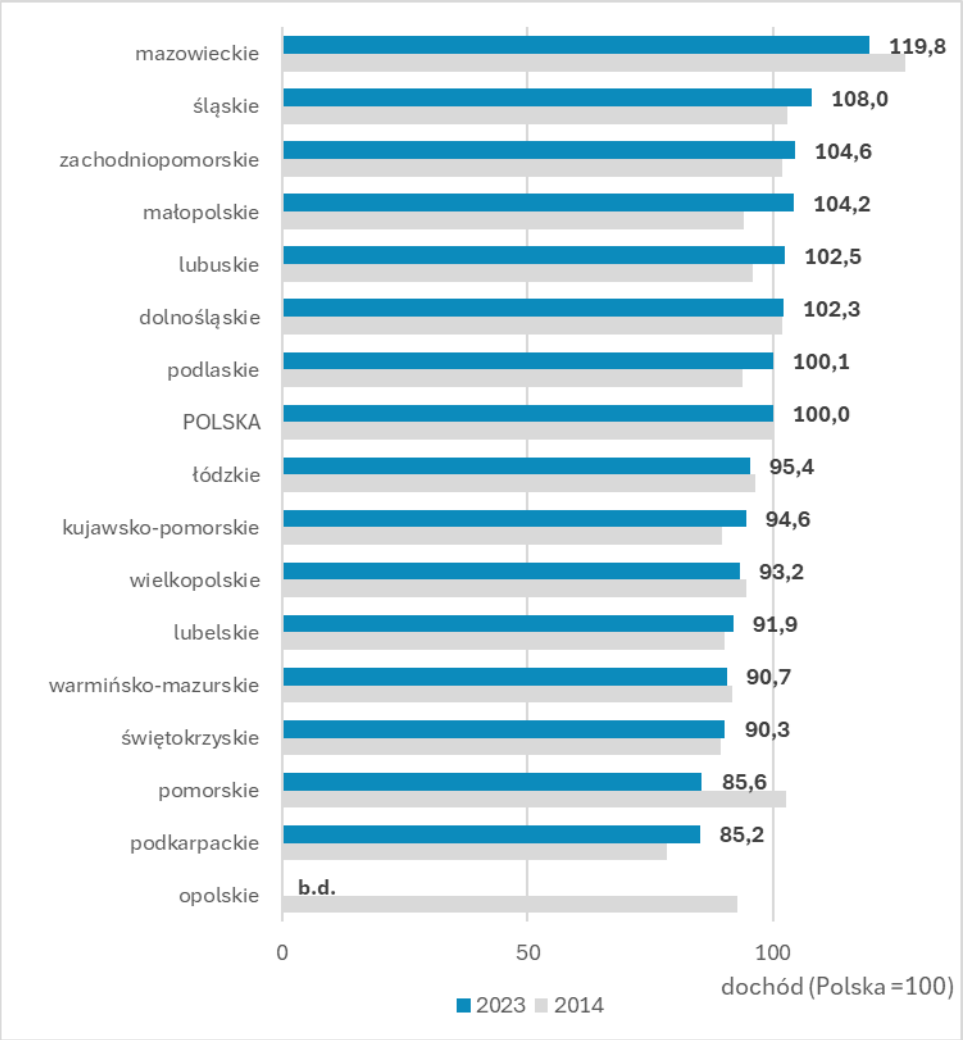
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Warunki życia w regionie i ich zróżnicowanie

Sytuacja materialna ludności

Jedną z ważniejszych determinant sytuacji materialnej ludności jest poziom dochodów gospodarstw domowych. W ciągu dekady przeciętny dochód rozporządzalny na jednego członka rodziny w województwie świętokrzyskim wzrósł z 1200 zł w 2014 r. do 2419 zł w 2023 r. Na tle kraju dochody gospodarstw domowych w województwie świętokrzyskim nie prezentują się jednak korzystnie. Pomimo wzrostu dochód na członka gospodarstwa domowego wciąż pozostaje znacząco niższy niż średnia dla kraju i jest jednym z najniższych w Polsce. Dynamika wzrostu dochodu gospodarstw była co prawda wyższa niż w kraju (102% między 2014 i 2023 r., gdy średnio w Polsce dochód wzrósł o 100%), jednak nie dorównywała większości województw o niskim dochodzie (np. w małopolskim odnotowano wzrost o 121%, w podkarpackim – o 117%).

Wykres 24. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w latach 2014 i 2023 (Polska = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS. Dla województwa opolskiego brak danych dla 2023 r.

Na relatywnie taką sytuację gospodarstw domowych składają się dwa czynniki: niskie wynagrodzenia w regionie oraz niekorzystna struktura dochodów gospodarstw domowych. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie świętokrzyskim stanowiło w 2024 r. 89% przeciętnego wynagrodzenia w kraju, a mediana wynagrodzeń była najniższa wśród polskich województw[7].

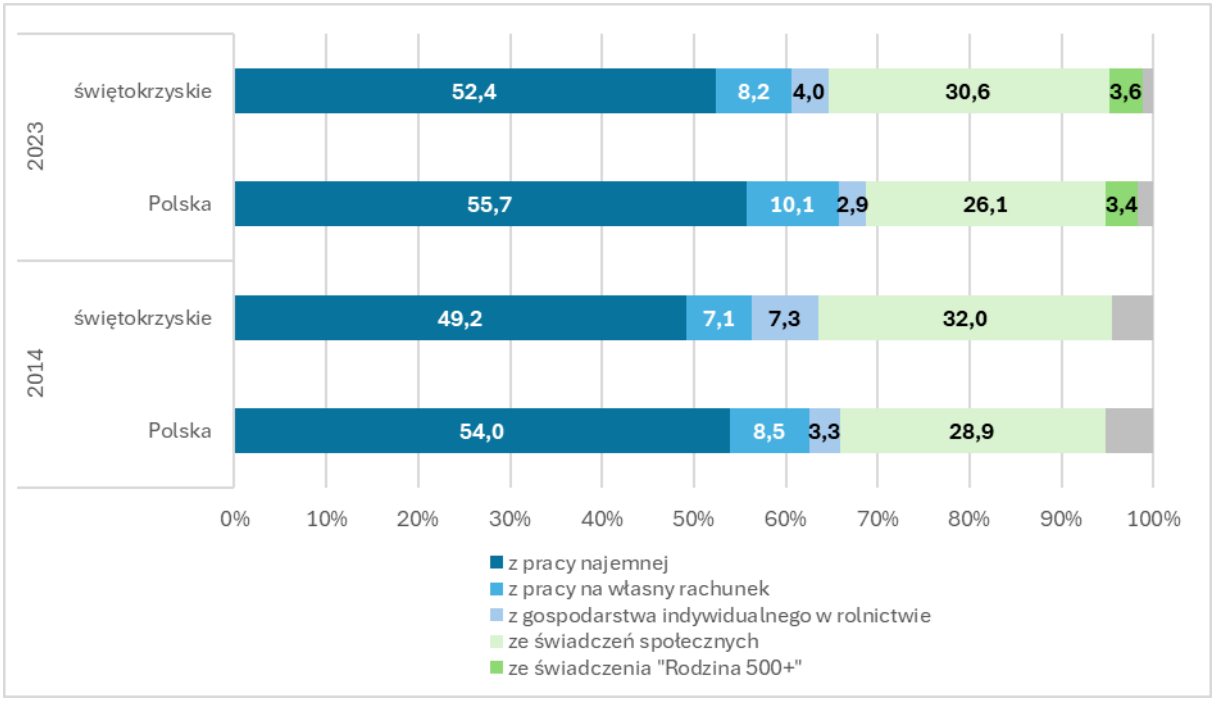
Drugą przyczyną niskich dochodów gospodarstw domowych jest struktura ich źródeł. **W województwie świętokrzyskim wysoki na tle kraju jest udział świadczeń społecznych**[8] w dochodach gospodarstw, który stanowił w 2023 r. blisko 31% dochodu, a razem ze świadczeniem „Rodzina 500+" – 34%, o prawie 5 pp. więcej niż średnio w kraju. Województwo świętokrzyskie należało do regionów o największym udziale świadczeń społecznych strukturze dochodów gospodarstw spośród regionów w kraju (4 miejsce w 2023 r.). Podobnie jak w całym kraju udział dochodów ze świadczeń wzrósł, wpływ na to jednak miało głównie świadczenie „Rodzina 500+".

Niski jest natomiast udział dochodów z pracy – łącznie dochody z pracy najemnej i na własny rachunek stanowią 61% dochodów gospodarstw w województwie świętokrzyskim, o 5 pp. mniej niż

[7] Szerzej opisano tę problematykę w rozdziale *Zatrudnienie i wynagrodzenia*.
[8] Zawierają się tu także emerytury i renty.

średnia krajowa. Pozytywną tendencją jest wzrost udziału dochodów z pracy (o 4 pp. od 2014 r.). Znacznie obniżył się natomiast udział dochodów z gospodarstwa rolnego – obecnie to jedynie ok. 4% przeciętnego dochodu rozporządzalnego, w 2014 r. było to 7%.

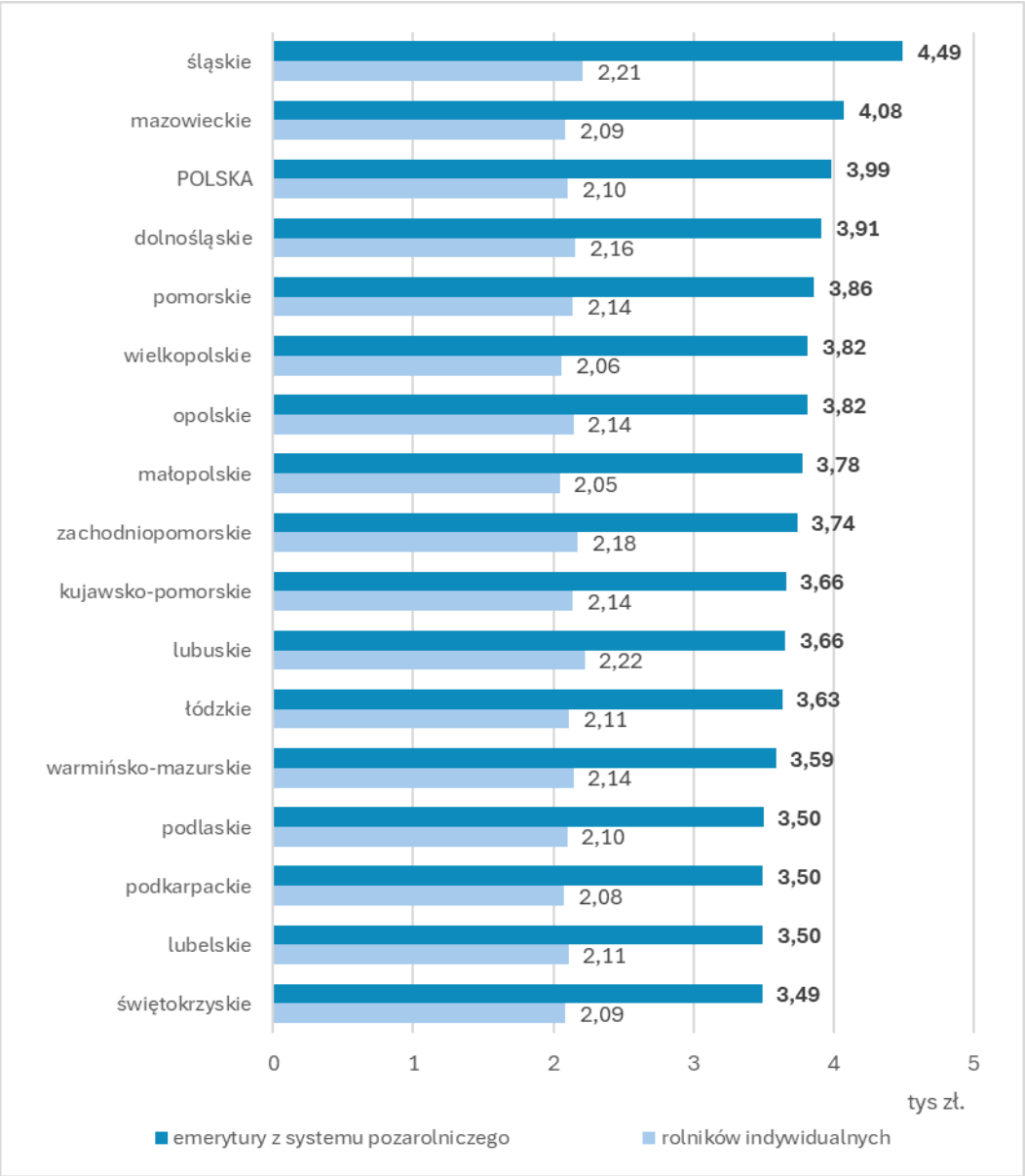
Wykres 25. Procentowa struktura przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych według rodzaju dochodu w 2014 i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W kontekście sytuacji materialnej gospodarstw domowych należy zwrócić uwagę na rosnącą wraz ze starzeniem się społeczeństwa liczbę emerytów i rencistów. W latach 2014–2024 wzrosła ona z 299,8 tys. do 311,6 tys. osób, przy czym liczba emerytów (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń) wzrosła z 159,9 tys. do 205,6 tys. osób, czyli o 28%. **Tymczasem wysokość świadczeń emerytalnych w świętokrzyskim jest bardzo niska.** W 2024 r. wysokość przeciętnej emerytury z systemu pozarolniczego wynosiła 3492 zł brutto (87,6% średniej dla Polski) i była najniższym świadczeniem spośród polskich województwa. Średnia wysokość świadczenia rolników indywidualnych wynosiła 2086 zł brutto (99% średniej dla Polski). Także w tym wypadku przeciętna emerytura należała do najniższych w regionach – pod tym względem województwo świętokrzyskie zajmowało 13 miejsce (przed podkarpackim, wielkopolskim i małopolskim).

Wykres 26. Wysokość przeciętnej miesięcznej emerytury (brutto) z systemu pozarolniczego i rolników indywidualnych w 2024 r.

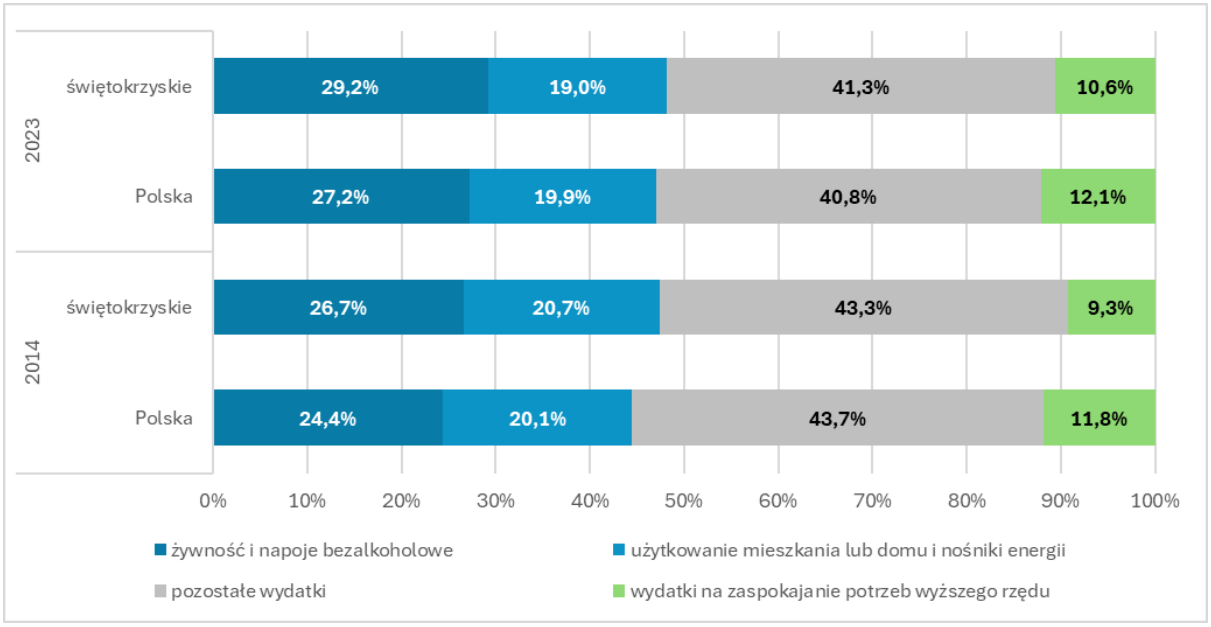
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Przeciętne wydatki miesięczne gospodarstw domowych w przeliczeniu na jedną osobę należały do najniższych w Polsce. W 2023 r. wynosiły 1457 zł (89% średniej krajowej). W stosunku do 2014 r. wydatki wzrosły o 50%, z 970 zł (90% średniej krajowej w 2014 r.). Wzrost wydatków na osobę w świętokrzyskich gospodarstwach domowych był zatem w ostatniej dekadzie nieco wolniejszy niż przeciętna w kraju – wydatki polskich gospodarstw domowych wzrosły o 52%.

Jednym ze wskaźników poziomu życia jest struktura wydatków gospodarstw domowych, tj. udział w budżecie wydatków podstawowych oraz tych związanych z zaspokajaniem potrzeb wyższego rzędu. Struktura wydatków gospodarstw domowych w świętokrzyskim wskazuje na niższy – niż przeciętna w Polsce – poziom życia, ale też na jego wyrównywanie się w ciągu dekady. Wydatki podstawowe w 2023 r. (tj. łącznie wydatki na żywność i napoje oraz na użytkowanie domu i nośniki

energii[9]) stanowiły 48% wydatków ogółem gospodarstw w województwie, w kraju natomiast – 47%. Udział wydatków podstawowych w ostatniej dekadzie wzrósł w całym kraju, natomiast w świętokrzyskim ten wzrost był mniej dotkliwy. Z kolei wydatki na potrzeby wyższego rzędu[10] stanowiły niecałe 11% budżetów gospodarstw w regionie, wobec ponad 12% w Polsce. Także w tym wypadku dystans się zmniejszył – choć w liczbach bezwzględnych świętokrzyskie gospodarstwa na takie wydatki przeznaczają nadal o ok. 44 zł miesięcznie na osobę mniej (w kraju przeciętnie 199 zł, w świętokrzyskim – 154 zł).

Wykres 27. Udział wydatków podstawowych oraz wydatków związanych z zaspokajaniem potrzeb wyższego rzędu (wydatki na rekreację i kulturę, edukację oraz restauracje i hotele) w wydatkach gospodarstw domowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Do oceny sytuacji materialnej społeczności w regionie mogą być także wykorzystane subiektywne opinie na temat sytuacji gospodarstw domowych, pochodzące z badań empirycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny. Świętokrzyskie gospodarstwa rzadziej niż średnia w kraju oceniają swoją sytuację jako dobrą, a częściej – jako przeciętną. Jednocześnie nieco mniejszy odsetek ocenia ją jako złą lub raczej złą (por. poniższą tabelę).

W subiektywnej ocenie sytuacji gospodarstw domowych w świętokrzyskim nastąpiła znacząca pozytywna zmiana. W 2023 r. największa grupa gospodarstw domowych oceniała swoją sytuację jako dobrą lub raczej dobrą – łącznie ponad 49%. Jako przeciętną oceniło ją 46% ankietowanych, a raczej złą lub złą – zaledwie 4%. Była to znacznie lepsza ocena niż w 2019 r.[11], kiedy największa grupa gospodarstw oceniła swoją sytuację jako przeciętną (53%), a ponad 8% oceniło ją negatywnie.

[9] Wydatki na utrzymanie domu zawierają: opłaty na rzecz właścicieli, wydatki na konserwację mieszkania lub domu, nośniki energii, zaopatrywanie w wodę, usługi kanalizacyjne, wywóz śmieci i inne usługi związane z zamieszkiwaniem (m.in. koszty administrowania, opłaty eksploatacyjne).
[10] Łącznie: wydatki na rekreację i kulturę, wydatki na edukację oraz wydatki na restauracje i hotele.
[11] We wcześniejszych badaniach BAEL GUS stosowana była inna metodyka i dane nie są porównywalne.

Tabela 4. Subiektywna ocena sytuacji materialnej w procencie gospodarstw domowych – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Ocena sytuacji materialnej	Świętokrzyskie			Polska		
	2019	2023	zmiana	2019	2023	zmiana
	%	%	pp.	%	%	pp.
Dobra	16,2	20,7	4,5	23,8	25,7	1,9
Raczej dobra	22,6	28,8	6,2	24,8	28,3	3,5
Przeciętna	52,8	46,1	-6,7	44,4	41,1	-3,3
Raczej zła	7,3	4,0	-3,3	5,5	3,9	-1,6
Zła	1,1	0,4	-0,7	1,5	1,0	-0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

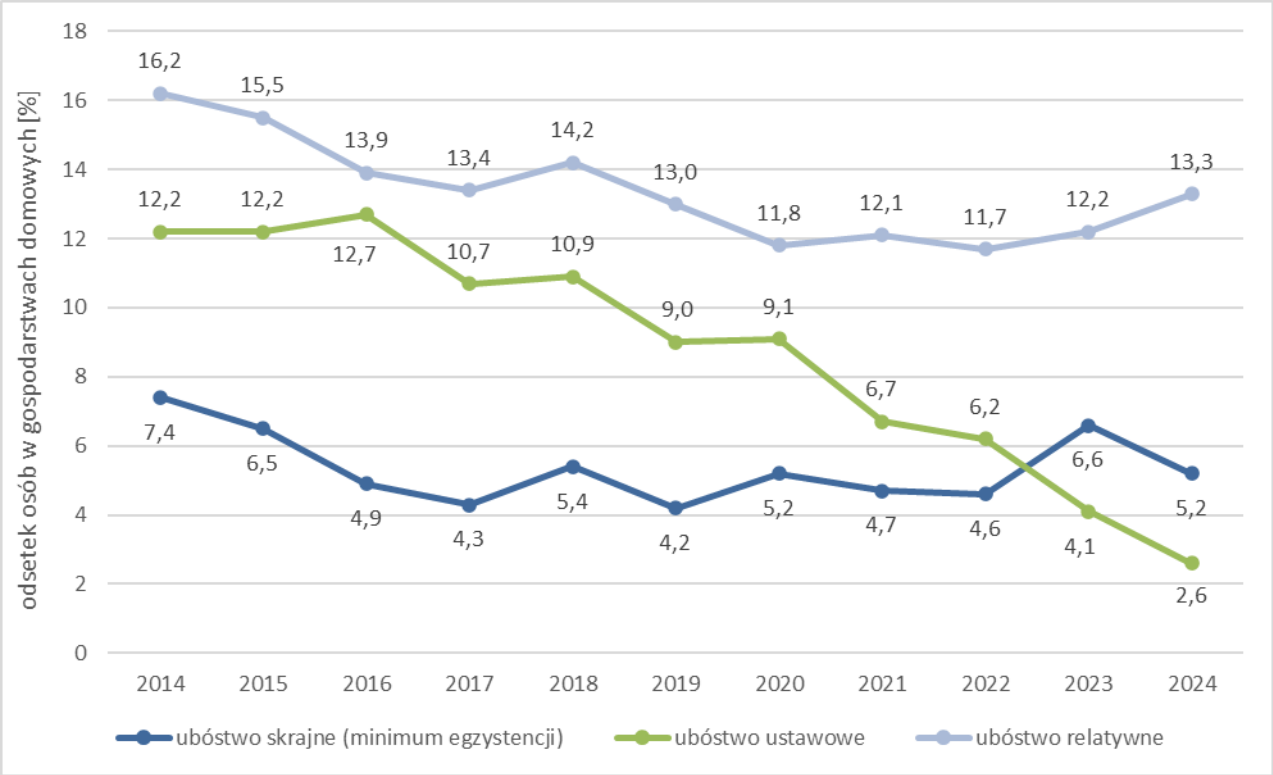
Poziom ubóstwa i pomoc społeczna

Ubóstwo jest definiowane jako stan, w którym występują niedostatki wynikające z niewystarczających dochodów, powodujące niezaspokojenie potrzeb jednostki lub rodziny na akceptowalnym (w danym kontekście społecznym) poziomie. Dla oceny zasięgu ubóstwa kluczowe jest sprecyzowanie, które osoby i grupy społeczne uznajemy za ubogie. Ważnym zagadnieniem w tym wypadku jest zakres potrzeb uwzględnianych przy pomiarze ubóstwa (Panek, 2014). W statystce publicznej wykorzystywane są trzy miary ubóstwa. Ubóstwo skrajne określane jest w stosunku do minimum egzystencji[12], wyznaczającego poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. Ustawowa granica ubóstwa definiowana jest na podstawie kwoty, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej. Relatywna granica ubóstwa określana jest względem przeciętnych wydatków gospodarstw domowych w kraju, a granicą są wydatki na osobę niższe niż 50% średnich wydatków.

Poziom ubóstwa w Polsce, definiowany jako odsetek osób z dochodami poniżej wskazanych progów ubóstwa, w ciągu ostatniej dekady spadał (wykres poniżej). Zasięg ubóstwa skrajnego różni się w zależności od grupy społecznoekonomicznej. W 2024 r. na ubóstwo narażone były szczególnie gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych oraz gospodarstwa rolników (11% gospodarstw). Poziom skrajnego ubóstwa był także zróżnicowany terytorialnie – występował w obszarach wiejskich poza aglomeracjami (12%). W miastach (ogółem) poziom ubóstwa sięgał tylko niespełna 3%. Niestety od 2020 r. GUS nie prezentuje danych o zasięgu ubóstwa w ujęciu województw. W makroregionie centralnym, do którego należy województwo świętokrzyskie[13], zasięg ubóstwa skrajnego jest natomiast stosunkowo wysoki – w 2023 r. było to 7,9% osób, a w 2024 r. – 8,1% (najwyższy odsetek w Polsce) (Zasięg zagrożenia ubóstwem ekonomicznym…, 2025).

[12] Poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS).
[13] Makroregion centralny obejmuje województwa łódzkie i świętokrzyskie.

Wykres 28. Zasięg zagrożenia ubóstwem w Polsce w latach 2010–2024 według przyjętych w danym roku granic ubóstwa (procent osób w gospodarstwach domowych)

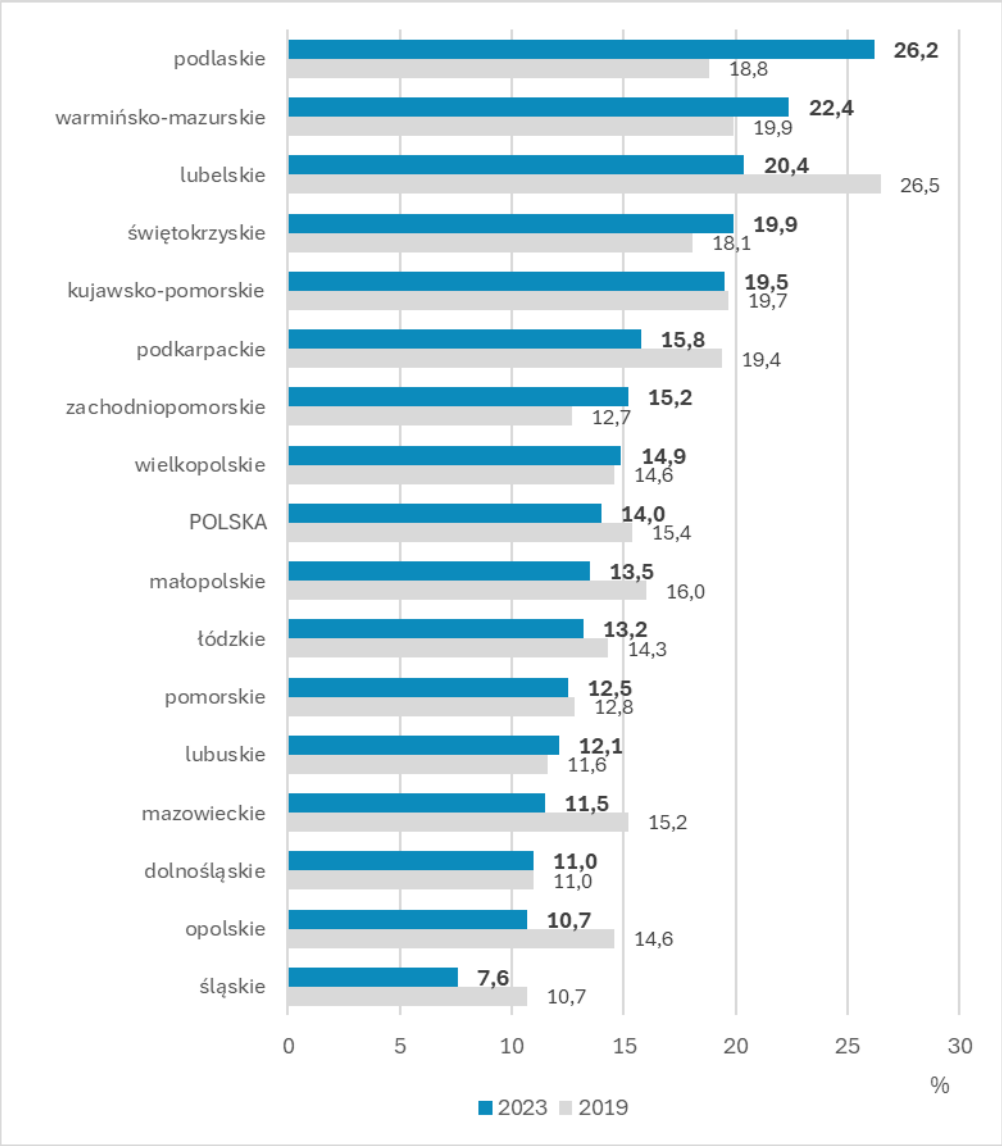

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Zasięg zagrożenia ubóstwem ekonomicznym…, 2025)

Dla województw prezentowany jest natomiast wskaźnik zasięgu ubóstwa definiowany jako procent osób, których dochód ekwiwalentny do dyspozycji (po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych) jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany rocznych ekwiwalentnych dochodów do dyspozycji w danym kraju[14]. **Zasięg tak zdefiniowanego ubóstwa jest w świętokrzyskim wysoki – w 2023 r. niemal 20% osób zagrożone było ubóstwem.** Był to jeden z najwyższych wskaźników w kraju i przekraczał o 6 pp. średnią dla Polski.

[14] Na podstawie danych z Europejskiego badania dochodów i warunków życia ludności (EU-SILC) Eurostatu.

Wykres 29. Wskaźnik zasięgu ubóstwa w latach 2019 i 2023 (procent osób w gospodarstwach domowych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

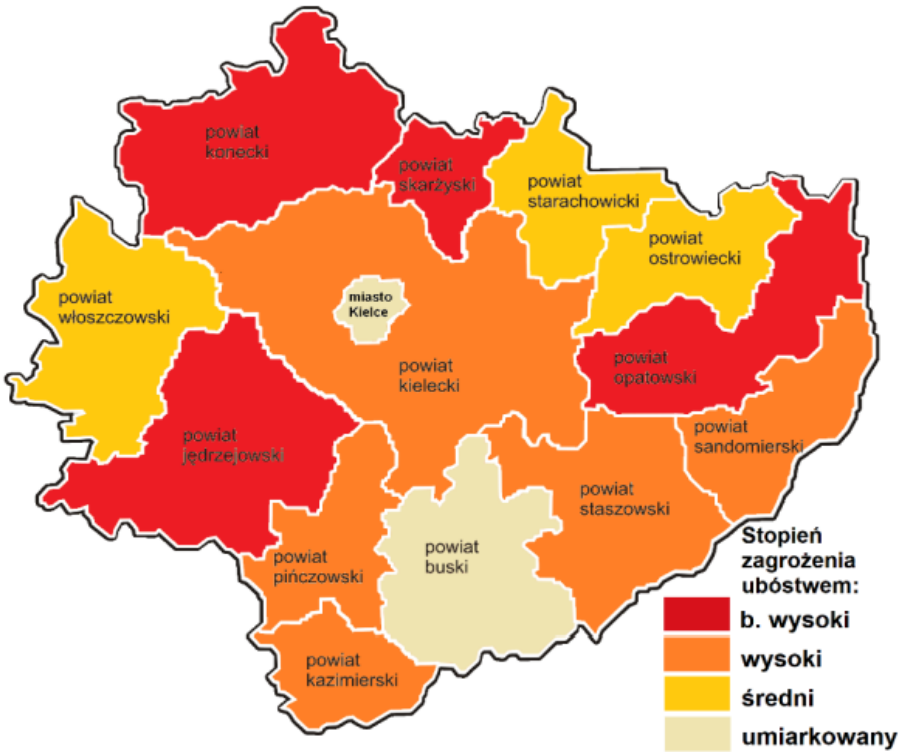
Wyższy niż przeciętna poziom ubóstwa potwierdzają też analizy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego[15]. W 2023 r. wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej[16] w województwie świętokrzyskim wyniósł 32,2 i był wyższy o 7,61 w stosunku do (ROPS) wartości wskaźnika w kraju (24,6). Na podstawie ośmiu wskaźników ROPS opracowuje indeksy zagrożenia ubóstwem w województwie, pozwalające uchwycić zróżnicowanie przestrzenne zagrożenia ubóstwem i określić poziom tego zjawiska w poszczególnych powiatach województwa. **W 2023 r. najwyższym indeksem cechował się powiat opatowski, a bardzo wysokie zagrożenie ubóstwem występowało także w powiatach koneckim, skarżyskim i jędrzejowskim.** Najniższe zagrożenie zdiagnozowano w Kielcach i powiecie buskim.

[15] https://koordynacja.swietokrzyskie.pro/analizy-i-badania/indeks-zagrozenia-ubostwem-w-wojewodztwie-swietokrzyskim-za-2023-rok

[16] Liczba osób w rodzinach, które otrzymały świadczenie pieniężne z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców.

Jako przyczyny niedostatku w województwie wskazano m.in.: wyższy poziom stopy bezrobocia w województwie w odniesieniu do kraju i wysoki udział długotrwale bezrobotnych, niskie przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, przeciętny dochód na jednego mieszkańca poniżej średniej krajowej, mniejsze dochody budżetów gmin w stosunku do poprzedniego roku, obserwowany proces depopulacji mieszkańców województwa, skutkujący niekorzystnymi trendami demograficznymi, znaczący odsetek osób mieszkających na terenach wiejskich, rozdrobnienie gospodarstw rolnych oraz niski stopień urbanizacji (Indeks zagrożenia ubóstwem…).

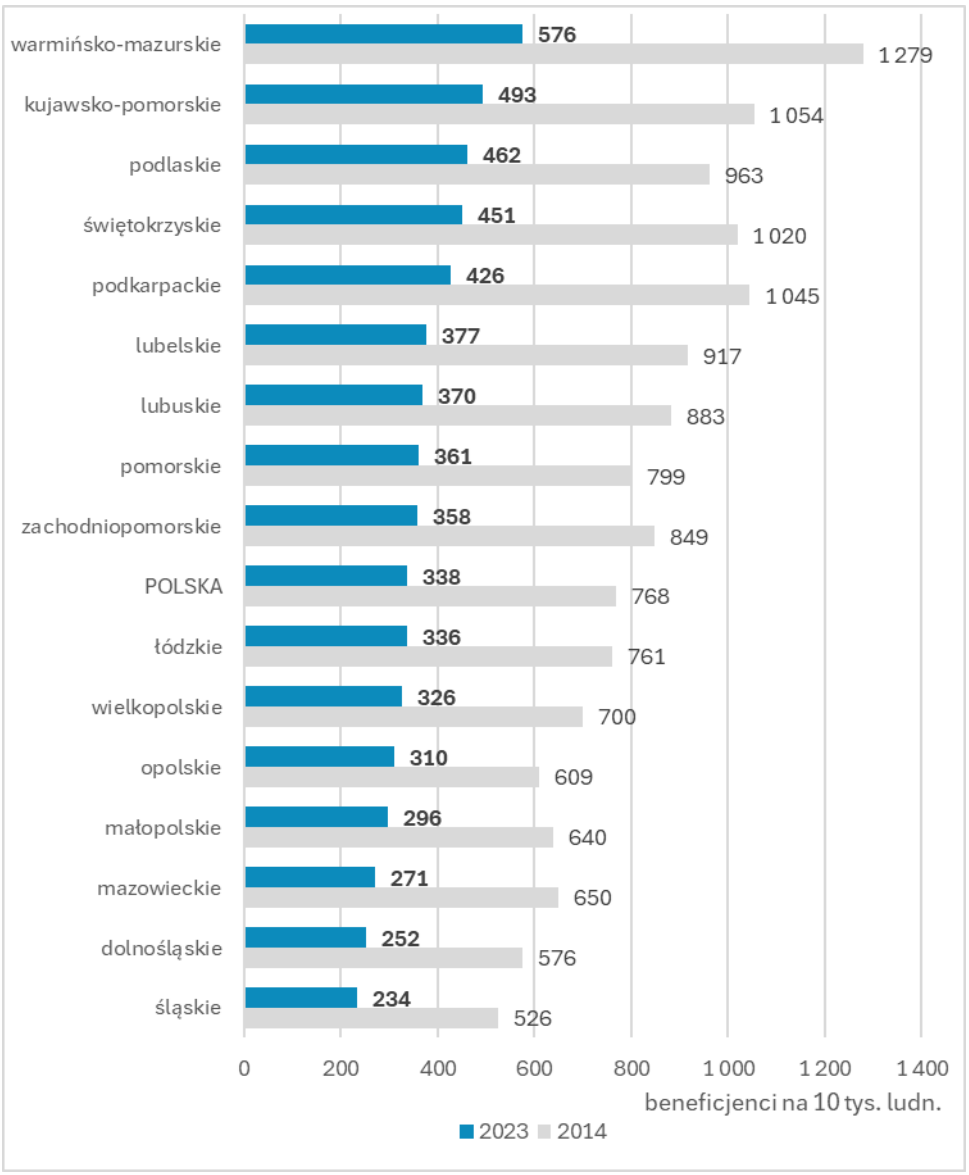
Rysunek 6. Zróżnicowanie zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2023 r.

Źródło: Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie świętokrzyskim za 2023 rok, ROPS.

Jedną z form pomocy osobom w trudnej sytuacji życiowej są świadczenia z systemu pomocy społecznej. Zasięg pomocy społecznej mierzony jest udziałem beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem. Pomimo znaczącego spadku od 2014 r. w województwie świętokrzyskim wskaźnik ten jest wysoki na tle kraju. **W 2024 r. na 10 tys. mieszkańców regionu beneficjentami pomocy społecznej było 451 osób; był to czwarty najwyższy wynik w Polsce** (wykres poniżej).

Wykres 30. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba mieszkańców województwa świętokrzyskiego korzystających z pomocy i wsparcia świadczonego przez ośrodki pomocy społecznej/centra usług społecznych systematycznie maleje. W 2024 r. liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia, spadła do 73,2 tys. i była mniejsza o 10,3% w stosunku do 2023 r. Najczęstszym powodem udzielania pomocy i wsparcia w województwie świętokrzyskim była długotrwała lub ciężka choroba (35% przypadków), niepełnosprawność (28%), bezrobocie (24%) i ubóstwo (22%). Pozytywnym aspektem jest odnotowany systematyczny spadek udziału osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej – w 2021 r. 59% beneficjentów pomocy korzystało z niej długotrwale, w 2024 r. było to 53%.

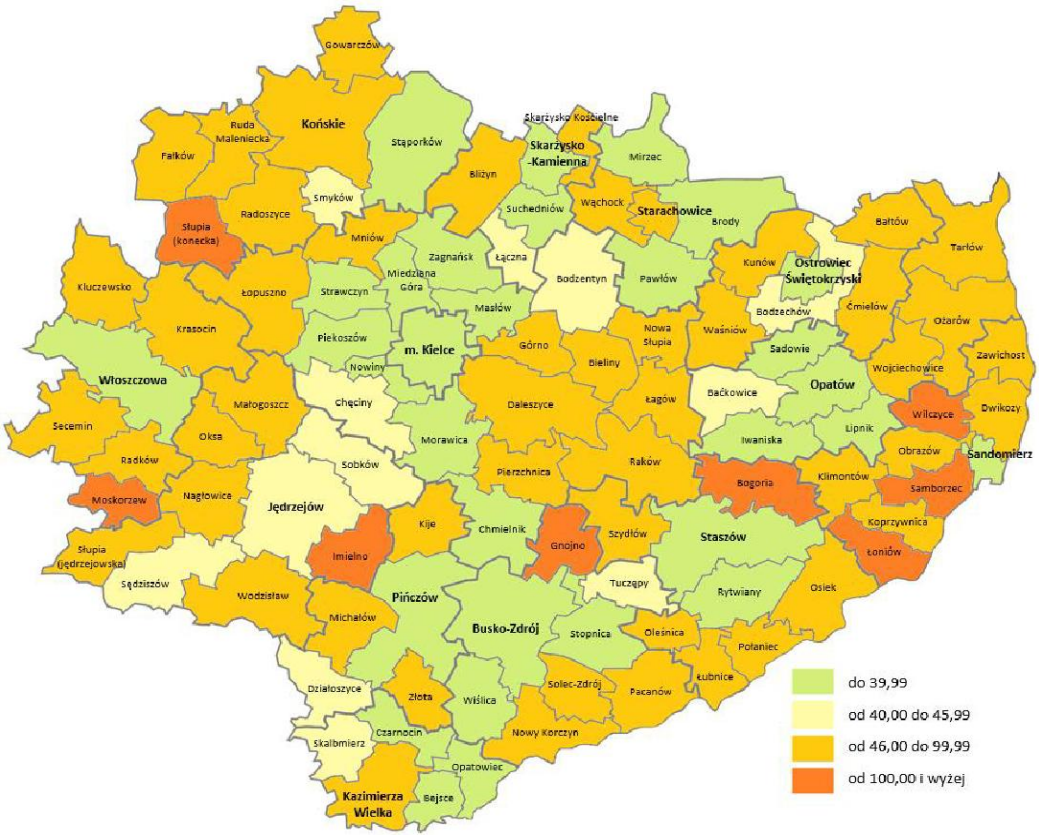
W strukturze beneficjentów pomocy społecznej w 2024 r. w regionie najwięcej było rodzin emerytów i rencistów (ponad 7,3 tys. rodzin, 25% wszystkich rodzin objętych pomocą). Także w tej grupie rodzin zanotowano wzrost liczby pobierających świadczenia. Udział osób w wieku poprodukcyjnym systematycznie rośnie – w 2024 r. jedna czwarta osób pobierających świadczenia należała do tej grupy (w 2021 r. – 22%). **Wzrastająca (pomimo spadku ogólnej liczny korzystających z pomocy) liczba rodzin i beneficjentów w wieku poprodukcyjnym sugeruje, że seniorzy są grupą**

w sposób szczególny zagrożoną wykluczeniem i konieczne jest zwiększanie dostępności społecznych świadczonych w środowisku lokalnym usług ukierunkowanych na wsparcie seniorów.

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na tysiąc mieszkańców jest znacznie zróżnicowana przestrzennie. W 2024 r. w 60 gminach poziom tego wskaźnika był wyższy niż średnia wartość obliczona dla województwa świętokrzyskiego. Największy udział korzystających z pomocy odnotowano

- w gminach nadwiślańskich, na pograniczu z województwem podkarpackim w powiatach: sandomierskim, staszowskim, buskim i opatowskim;
- w centralnej części województwa – we wschodniej części powiatu kieleckiego);
- w większości gmin w zachodniej części województwa (w powiatach włoszczowskim, koneckim, jędrzejowskim),
- w części powiatu ostrowieckiego i starachowickiego (w tym w Starachowicach).

Rysunek 7. Wewnątrzregionalne zróżnicowanie wskaźnika deprywacji lokalnej w 2024 r. (liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminach na 1000 mieszkańców)

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa świętokrzyskiego za 2024 rok. ROPS Kielce.

Warunki mieszkaniowe

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na poziom życia mieszkańców jest stan zasobu mieszkaniowego. Istotne są zarówno liczba i powierzchnia mieszkań decydujące o zagęszczeniu osób w mieszkaniach, jak i jakość zasobu – w tym zaopatrzenie mieszkań w podstawowe urządzenia techniczne. Zasób mieszkaniowy województwa świętokrzyskiego stanowiło w 2024 r. ponad 466 tys. mieszkań (2,9% zasobu mieszkaniowego kraju). Na 1000 mieszkańców przypadały 403 mieszkania –

23 mniej niż średnia dla kraju. Powierzchnia użytkowa mieszkań wynosiła 36,3 mln m^2. Mieszkania w świętokrzyskim są przeciętnie nieznacznie większe niż w kraju – przeciętna powierzchnia mieszkania wynosiła 78 m^2. Pomimo to wskaźnik powierzchni użytkowej mieszkania na mieszkańca, wynoszący 31,4 m^2, był niższy niż średnio w kraju.

Zasób mieszkaniowy regionu zwiększył się w stosunku do 2014 r. o 30,7 tys. mieszkań (7%) o powierzchni 4,1 mln m^2 (13%). Wzrost ten był jednak znacznie wolniejszy niż przeciętnie w kraju – liczba mieszkań w Polsce wzrosła w tym okresie o 14%, a powierzchnia o 18%. Tym samym, pomimo przyrostu liczby i powierzchni mieszkań, wskaźniki określające zagęszczenie ludności w mieszkaniach, tj. liczba mieszkań na 1000 mieszkańców i metraż mieszkania w przeliczeniu na mieszkańca, pozostały niższe niż przeciętne w kraju.

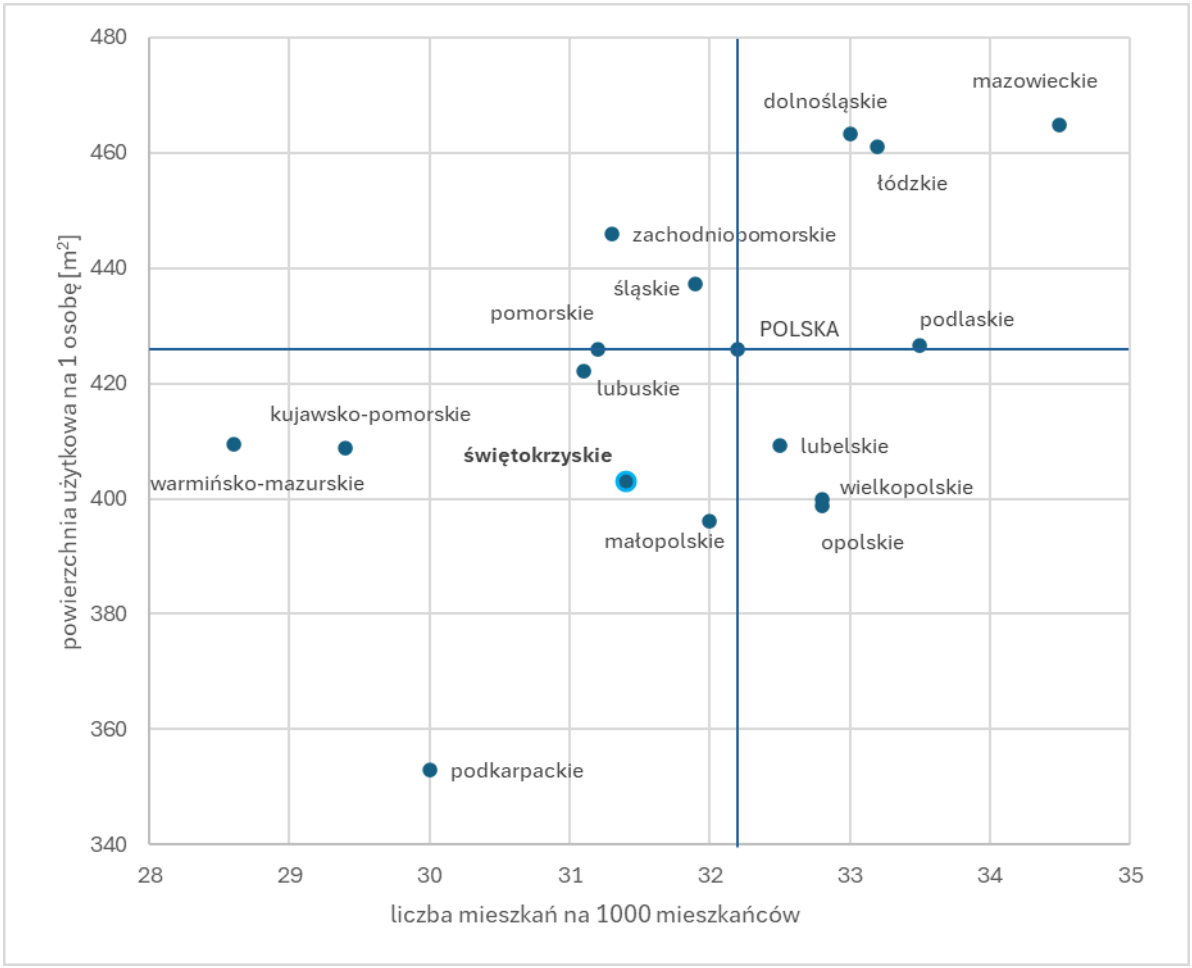
Tabela 5. Zasoby mieszkaniowe – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Zmienna	Wskaźnik		2014	2024
mieszkania	liczba ogółem	szt.	436 094	466 832
	na tys. mieszkańców	szt.	345,2	403,1
		Polska = 100	95,0	94,6
powierzchnia użytkowa	ogółem	tys. m^2	32 206,0	36 349,7
	przeciętna mieszkania	m^2	73,9	77,9
		Polska = 100	100,7	103,0
	na mieszkańca	m^2	25,5	31,4
		Polska = 100	95,5	97,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Nieco bardziej szczegółowy obraz pozycji świętokrzyskiego na tle województw przedstawiono na kolejnym wykresie. **Świętokrzyskie znalazło się w grupie kilku regionów, których wskaźniki zaopatrzenia w mieszkania (zarówno liczby, jak i powierzchni mieszkań *per capita*) są mniejsze od średniej.**

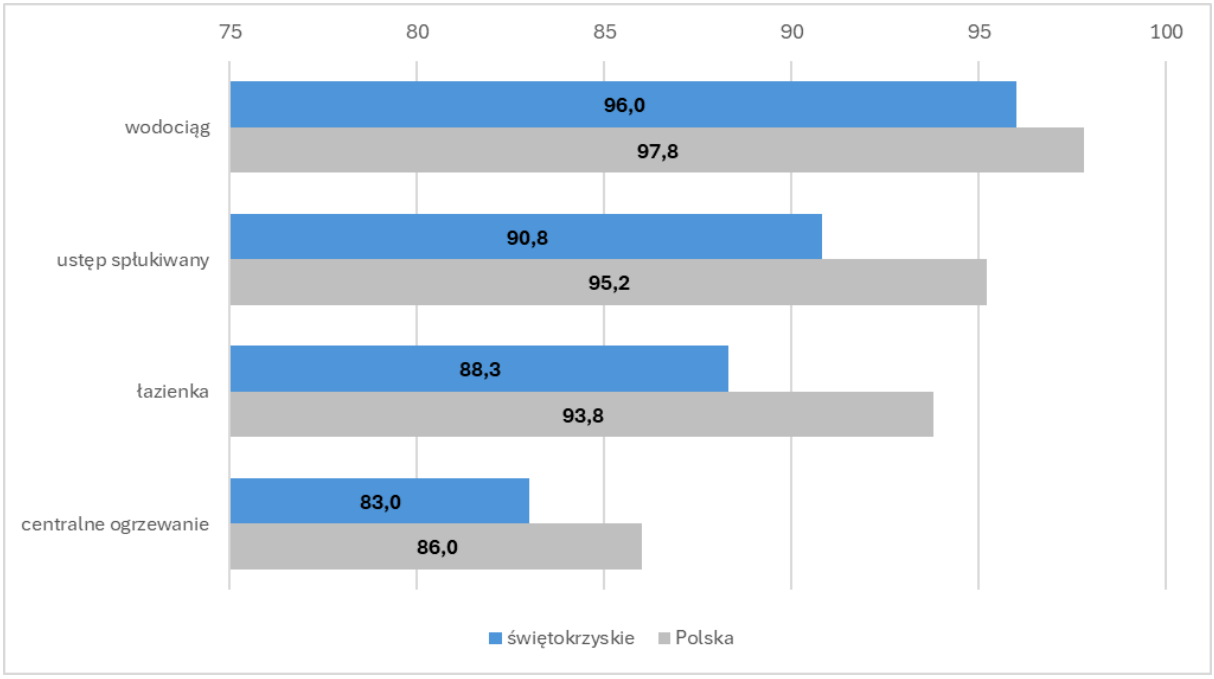
Wykres 31. Wskaźniki zasobu mieszkaniowego województw w 2024 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Słabą stroną zasobu mieszkaniowego województwa jest zaopatrzenie w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne. W przypadku wszystkich rodzajów instalacji przeciętne zaopatrzenie mieszkań w województwie świętokrzyskim w 2023 r. znacząco odbiegało od przeciętnego standardu mieszkań w kraju.

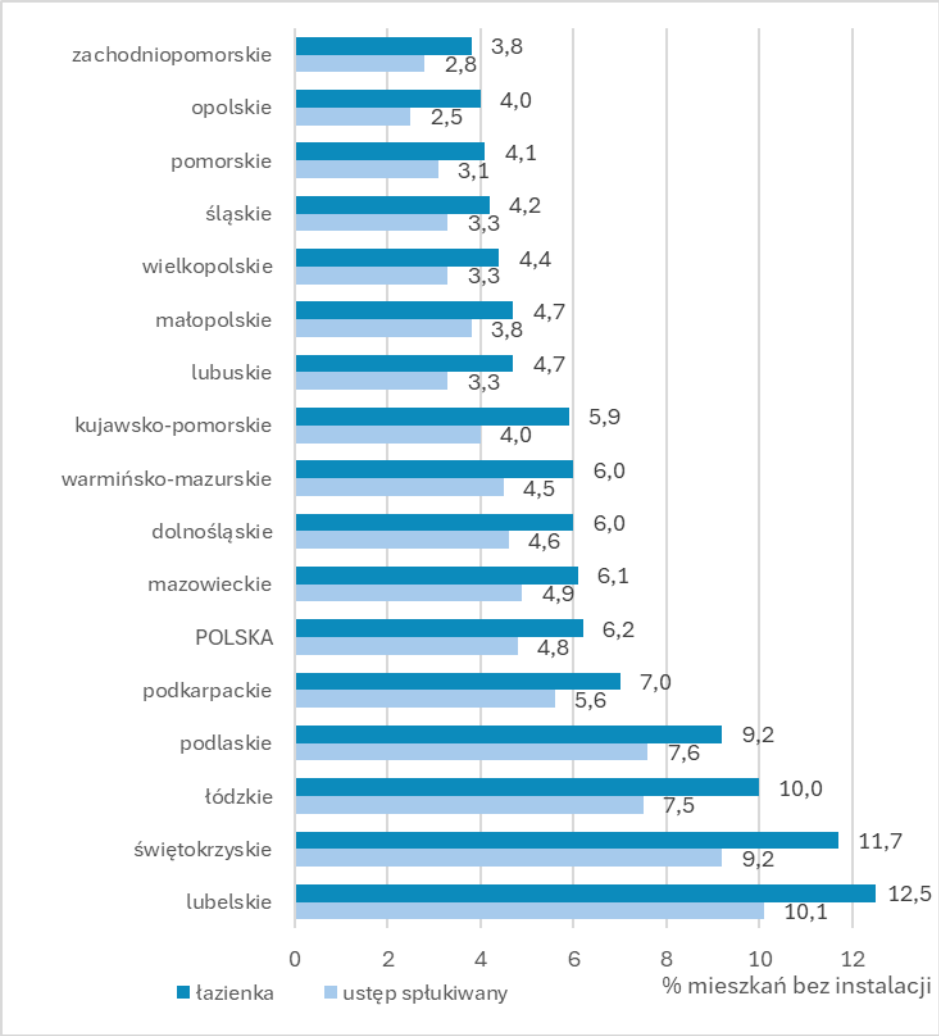
Wykres 32. Udział mieszkań wyposażonych w podstawowe instalacje w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Sytuacja w zakresie wszystkich typów instalacji sanitarnych poprawiła się w ciągu dekady, jednak wciąż wskaźniki wyposażania mieszkań w podstawowe instalacje należą do bardzo niskich. Szczególnie niekorzystnie przedstawiają się statystyki wyposażenia w łazienki i WC, których nie posiada odpowiednio 12% i 9% mieszkań. W przypadku oby tych udogodnień stopień zaopatrzenia mieszkań w świętokrzyskim należy do najniższych w kraju (większy udział mieszkań bez łazienek i WC występuje tylko w lubelskim).

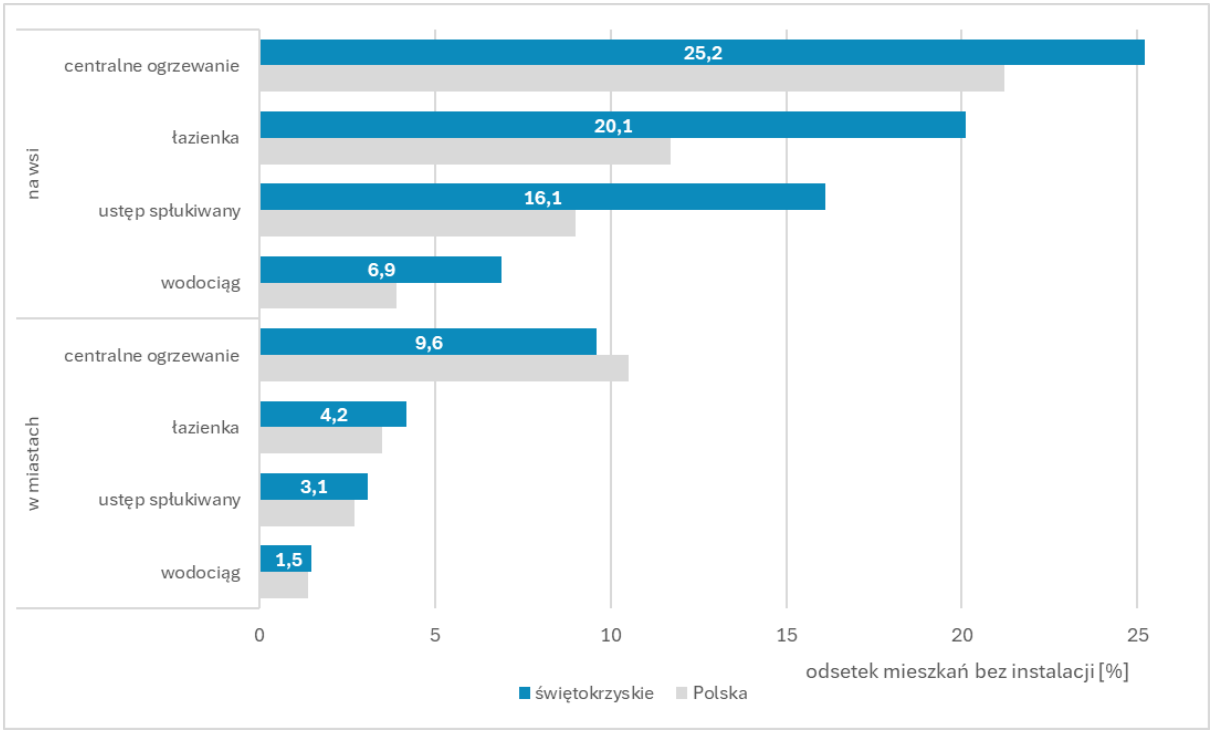
Wykres 33. Udział mieszkań bez łazienki i ustępu spłukiwanego w województwach w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ujęciu terytorialnym niski standard zaopatrzenia mieszkań w udogodnienia w świętokrzyskim dotyczy obszarów wiejskich (wykres poniżej). Szczególnie widoczne jest to w odniesieniu do łazienek i WC – aż 20% mieszkań na świętokrzyskiej wsi nie posiada łazienki, a 16% – spłukiwanego WC. Różnice w przeciętnym zaopatrzeniu mieszkań na wsi świętokrzyskiej i średniego wskaźnika w Polsce są bardzo duże, a w ciągu dekady nastąpiła tylko nieznaczna poprawa w tym względzie.

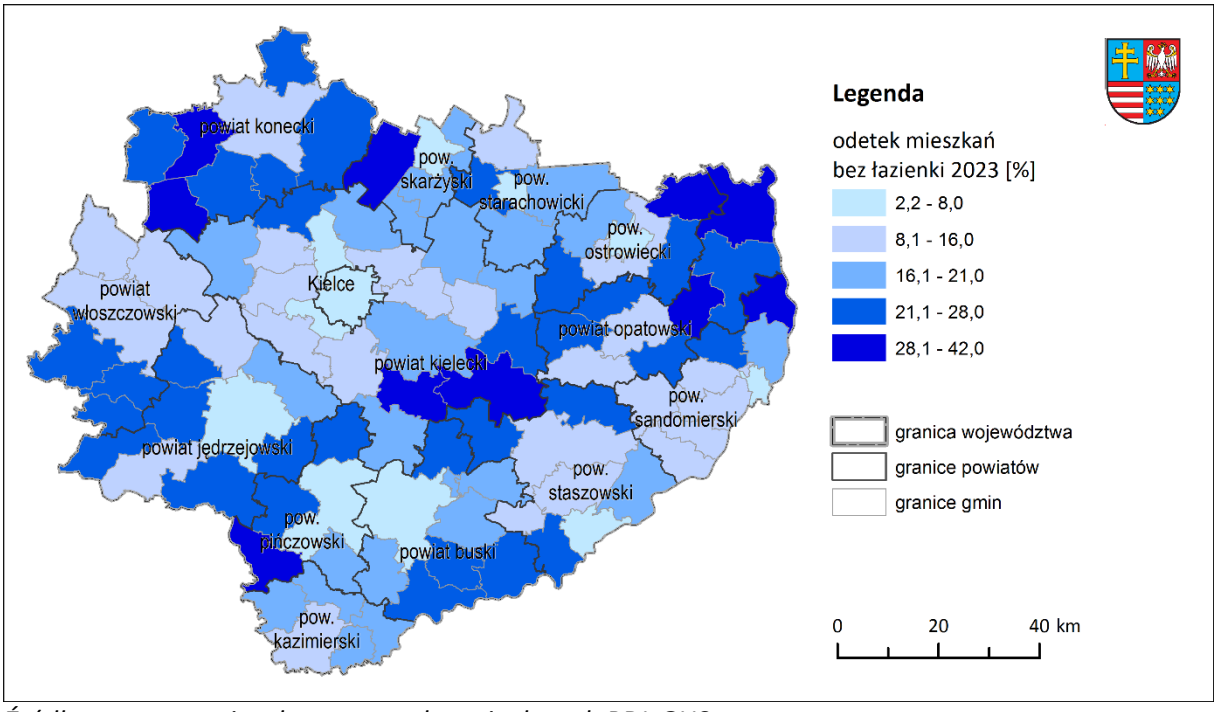
Wykres 34. Odsetek mieszkań bez podstawowych instalacji techniczno-sanitarnych w 2023 r. – na wsi i w miastach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

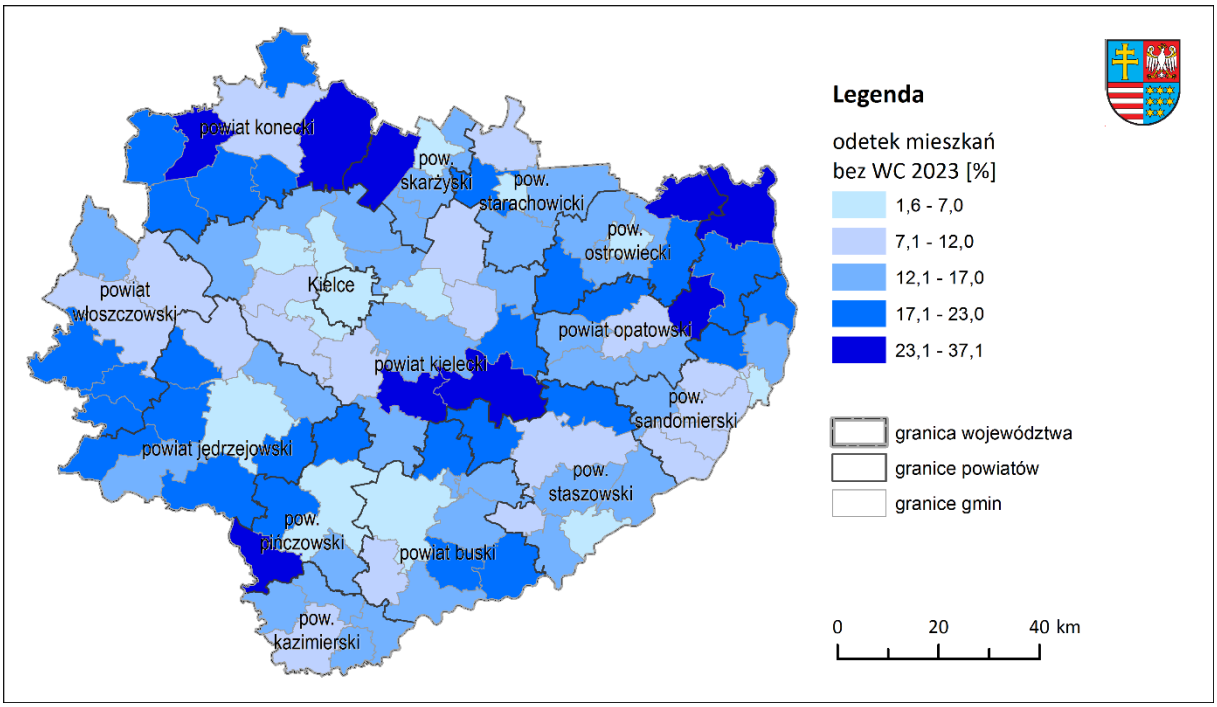
Szczególnie niskie zaopatrzenie w urządzenia sanitarne (łazienka i WC) występuje w południowo-wschodniej części powiatu kieleckiego oraz w gminach na obrzeżach województwa, głównie w powiatach koneckim, włoszczowskim, jędrzejowskim, ostrowieckim i opatowskim.

Rysunek 8. Odsetek mieszkań bez łazienki w województwie świętokrzyskim w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rysunek 9. Odsetek mieszkań bez ustępu spłukiwanego w województwie świętokrzyskim w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Bezpieczeństwo

Przestępczość

Województwo świętokrzyskie wyróżnia się pozytywnie pod względem poziomu bezpieczeństwa. Region cechuje się niskim zagrożeniem przestępczością, w tym przestępczością kryminalną. Wskaźnik liczby przestępstw ogółem na tysiąc osób w 2024 r. wynosił 15,5, a w przypadku przestępstw kryminalnych – 8,5. Były to wskaźniki o blisko jedną czwartą niższe niż dla kraju.

Podobnie jak w kraju w ostanie dekadzie roku nastąpił spadek poziomu przestępczości w województwie. W 2024 r. stwierdzono w świętokrzyskim ponad 18 tys. przestępstw, co oznacza spadek o 30% w ciągu dekady (znacznie większy niż średnio w kraju – liczba przestępstw w Polsce spadła o 11%). Liczba przestępstw kryminalnych spadła poniżej 10 tys. (o jedną trzecią). W świętokrzyskim niewielkie jest też zagrożenie przestępczością gospodarczą – w ciągu dekady wskaźnik przestępczości gospodarczej w regionie spadł (gdy tymczasem w Polsce wzrósł).

Wykrywalność przestępstw ogółem i kryminalnych w województwie jest nieco wyższa niż przeciętna dla Polski. Niższy jest natomiast wskaźnik wykrywalności w przypadku przestępstw gospodarczych – jest to jedyna kategoria przestępstw, gdzie wykrywalność znacznie spadła.

Tabela 6. Wskaźniki przestępczości i wykrywalności przestępstw – województwo świętokrzyskie na tle Polski

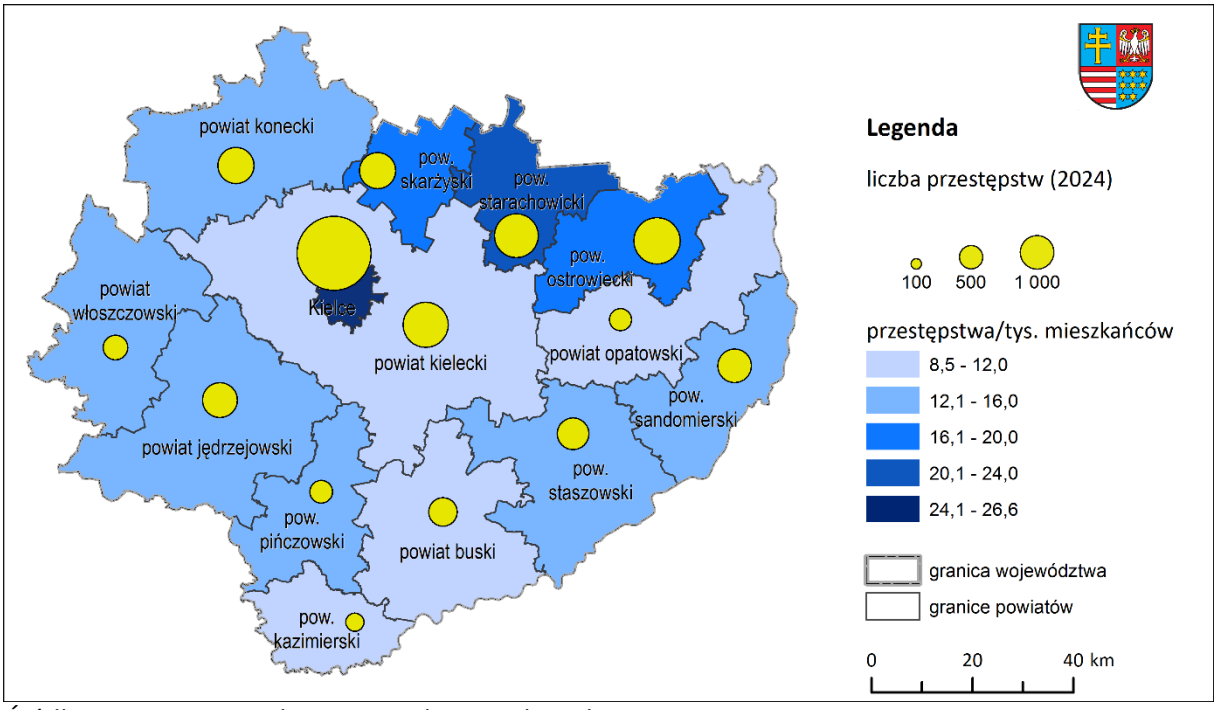
Kategoria przestępstw	Wskaźnik	2014		2024	
		święto-krzyskie	Polska	święto-krzyskie	Polska
przestępstwa ogółem	liczba przestępstw	25 476	867 855	18 055	772 681
	przestępstwa na tys. osób	20,1	22,5	15,5	20,6
	wskaźnik wykrywalności (%)	72,3	65,2	72,0	69,8
	liczba	14 709	589 147	9 851	422 441

Kategoria przestępstw	Wskaźnik	2014		2024	
		święto-krzyskie	Polska	święto-krzyskie	Polska
o charakterze kryminalnym	przestępstwa na tys. osób	11,6	15,3	8,5	11,2
	wskaźnik wykrywalności (%)	56,7	52,9	69,3	66,1
o charakterze gospodarczym	liczba	7 425	161 135	5 182	239 565
	przestępstwa na tys. osób	5,9	4,2	4,5	6,4
	wskaźnik wykrywalności (%)	92,5	87,1	65,5	70,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wyższym poziomem przestępczości cechują się zwykle większe miasta. Tak jest i w świętokrzyskim, gdzie najwyższym poziomem przestępczości cechują się Kielce. Dotyczy to zarówno liczby przestępstw (27% stwierdzonych przestępstw regionu w 2024 r.), jak i wskaźnika przestępczości *per capita*). Wyższym niż średnia dla regionu poziomem przestępczości charakteryzowały się także silniej zurbanizowane powiaty na północy województwa. Największy poziom bezpieczeństwa cechował powiaty kielecki, buski, kazimierski i opatowski.

Rysunek 10. Przestępstwa w powiatach w 2024 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Bezpieczeństwo drogowe

Mniej korzystnie na tle kraju przedstawia się w województwie świętokrzyskim bezpieczeństwo drogowe. W 2023 r. odnotowano w regionie 669 wypadków drogowych, tj. 57 na 100 tys. mieszkańców, co było wartością nieznacznie wyższą od średniej w Polsce. **W ciągu dekady liczba wypadków drogowych w regionie zdecydowanie spadła – aż o 49%.**

Wypadki drogowe w świętokrzyskim wciąż są jednak tragiczne w skutkach, a **liczba ofiar śmiertelnych jest znacząco wyższa niż średnio w kraju**. Większa jest także przeciętna liczba osób rannych w wypadkach drogowych w regionie.

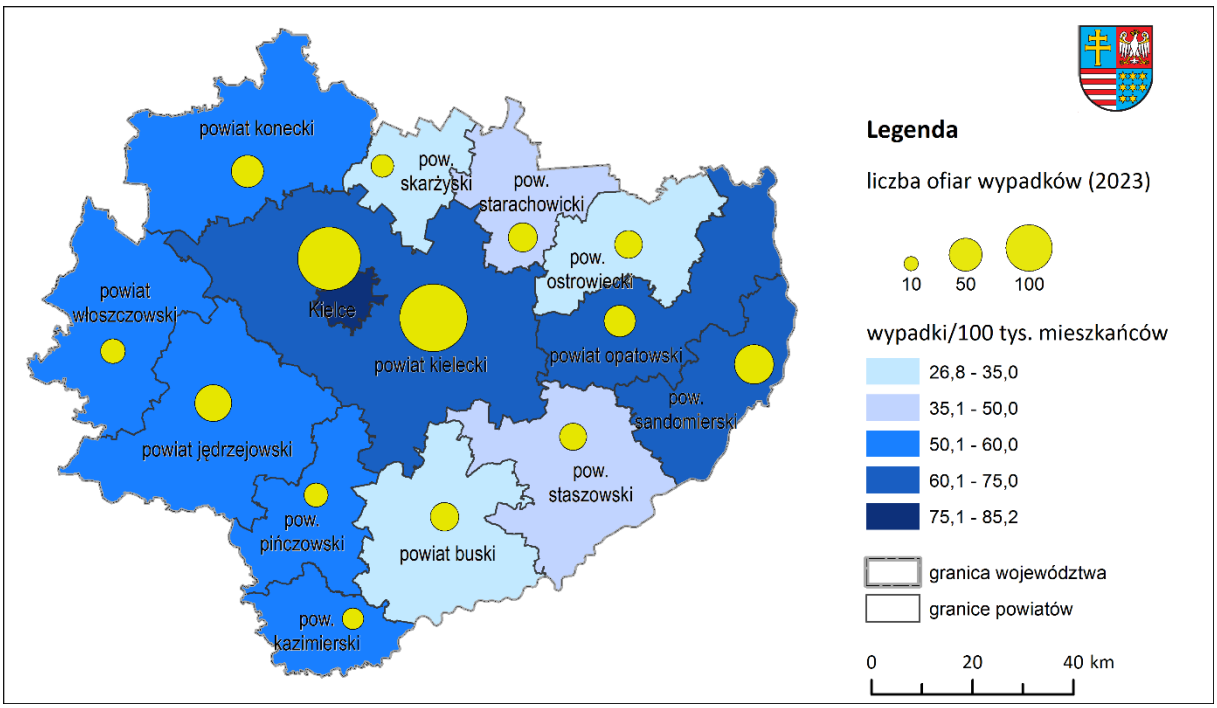
Tabela 7. Wypadki drogowe i ich konsekwencje – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Zjawisko	Wskaźnik	2014		2023	
		–	Polska = 100	–	Polska = 100
Wypadki	Liczba ogółem	1 308	3,7	669	3,2
	na 100 tys. mieszkańców	103,4	113,8	57,0	102,7
Zabici	Liczba ogółem	130	4,1	85	4,5
	na 100 tys. mieszkańców	10,27	123,4	7,24	144,2
Ranni	Liczba ogółem	1 621	3,8	789	3,3
	na 100 wypadków	123,9	101,8	117,9	102,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wpływ na wysokie zagrożenie wypadkami ma tranzytowy charakter regionu, przez który przebiegają ważne szlaki komunikacyjne. Największa liczba wypadków oraz osób rannych i ofiar śmiertelnych notowana jest w powiatach, przez które biegną najważniejsze drogi regionu, a także koncentruje się ruch aglomeracyjny, tj. przede wszystkim w powiecie kieleckim i w Kielcach.

Rysunek 11. Wypadki drogowe w województwie świętokrzyskim w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zagrożenie powodziowe

Ważnym elementem kształtującym poczucie bezpieczeństwa mieszkańców są zagrożenia związane z występowaniem klęsk żywiołowych. Znaczenie tych aspektów wzrasta w związku ze zmianami klimatycznym i ich konsekwencjami – w tym m.in. wzrostem ekstremalnych zjawisk pogodowych. Zagrożenia naturalne w województwie świętokrzyskim powiązane są przede wszystkim z wezbraniami rzek na terenach położonych w dolinie Wisły, które związane są z intensywnymi opadami na Podkarpaciu i w Małopolsce. Intensywne opady atmosferyczne oraz gwałtowne roztopy wiosenne w Górach Świętokrzyskich powodują też znaczne wzrosty poziomu wód w rzekach i strumieniach w rejonie źródeł Bobrzy, Lubrzanki, Kamionki, Psarki, Świśliny i Pokrzywianki. Ponadto na terenie województwa występują obszary narażone na podtopienia, w dolinach rzek: Kamiennej, Nidy (wraz z dopływami), Wisły (wraz dopływami), Czarnej i Pilicy.

Ustawa – Prawo wodne[17] definiuje obszary szczególnego zagrożenia powodzią, które uwzględnia się m.in. w strategii rozwoju województwa i w planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Na terenie województwa świętokrzyskiego wskazano na mapach zagrożenia powodziowego obszary:

- zagrożone powodzią rzeczną, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat (Q1%);
- szczególnego zagrożenia powodzią, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat (Q10%);
- położone pomiędzy brzegiem rzeki a wałami przeciwpowodziowym lub naturalnie wysokim brzegiem.

Obszary szczególnego zagrożenia powodzią zostały wyznaczone od rzek: Wisła, Czarna Nida, Nidzica, Wierna Rzeka, Bobrza, Czarna, Wschodnia, Mierzawa, Łagowianka, Koprzywianka, Opatówka, Świślina, Kamienna, Kamionka, Czarna Maleniecka, Drzewiczka, Pokrzywianka, Pilica, Czarna Włoszczowska oraz od cieków: Struga Chwałowska, Struga Podłęska, Jakubówka, Kruczka, Ciek od Turowa i Drzewiczka. Ponadto na obszarze województwa występują obszary narażone na podtopienia i obszary zagrożone powodzią na których prawdopodobieństwa powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat (Q0,2%) (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

Powodzią od rzek zagrożone są 53 gminy. Należą do nich[18]:

- Rzeka Wisła – gminy: Nowy Korczyn, Pacanów, Łubnice, miasto i gmina: Połaniec, Osiek, gmina Łoniów, miasto i gmina Koprzywnica, gmina Samborzec, miasto Sandomierz, gmina Dwikozy, miasto i gmina: Zawichost, Ożarów i gmina Tarłów;
- Rzeka Nida – gminy: Sobków oraz Imielno, miasto i gmina Pińczów, gminy: Złota, Wiślica i Nowy Korczyn;
- Rzeka Czarna Nida - gminy: Daleszyce i Morawica, miasto i gmina Chęciny;
- Rzeka Kamienna – gmina Bliżyn, miasto Skarżysko Kamienna, miasto i gmina: Wąchock i Kunów, miasto Ostrowiec Świętokrzyski, miasto i gmina Ćmielów;
- Rzeka Czarna Staszowska – miasto i gmina Staszów, gmina Rytwiany, miasto i gmina Połaniec;
- Rzeka Koprzywianka – gmina Klimontów, miasto i gmina Koprzywnica, gmina Samborzec.

[17] Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne określa ogólny zakres i sposób sporządzania map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, a także tryb ich opiniowania i uzgadniania, z kolei Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 4 października 2018 r. w sprawie opracowania map zagrożenia powodziowego oraz map ryzyka powodziowego precyzuje zakres i wymagania dotyczące opracowywania map zagrożenia powodziowego oraz map ryzyka powodziowego, jak również skalę tych map.
[18] Wojewódzki Plan Zarządzania Kryzysowego Województwa Świętokrzyskiego (2022 r.).

Na terenie województwa świętokrzyskiego znajduje się 347,3 km[19] wałów przeciwpowodziowych na 18 rzekach, o łącznej powierzchni objętej ochroną ponad 498 km². Obwałowaniami zabezpieczony jest cały świętokrzyski odcinek Wisły, najbardziej zagrożone tereny wzdłuż rzeki Kamiennej oraz tereny dolnych odcinków rzek: Nidy, Nidzicy, Koprzywianki i Opatówki[20].

Eksploatowane są także trzy zbiorniki przeciwpowodziowe:

- zbiornik wodny Wióry na rzece Świślinie;
- zbiornik wodny Brody Iłżeckie na rzece Kamiennej;
- zbiornik wodny Chańcza na rzece Czarnej Staszowskiej.

W regionie znajdują się 3 wojewódzkie magazyny przeciwpowodziowe:

- Magazyn Interwencyjny Wojewody Świętokrzyskiego;
- Wojewódzki Magazyn Przeciwpowodziowy w Kępie Chwałowskiej;
- Wojewódzki Magazyn Przeciwpowodziowy w Grotnikach Dużych.

Ochrona cywilna – budowle ochronne w województwie świętokrzyskim

Ochronę ludności i obronę cywilną reguluje Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej. Infrastrukturą niezbędną do realizacji zadań ochrony ludności i obrony cywilnej stanowią m.in. obiekty zapewniające schronienie lub nocleg.

Zgodnie z inwentaryzacją prowadzoną przez wojewodę świętokrzyskiego **w województwie świętokrzyskim jest 540 budowli ochronnych, z czego 130 ulokowano w Kielcach**[21]. Obiekty ochronne znajdowały się w 54 gminach, w 47 samorządach nie ma tego typu obiektów.

Państwowa Straż Pożarna przeprowadziła inwentaryzację obiektów, której celem była w szczególności identyfikacja obiektów osłonowych (miejsc doraźnego schronieni, MDS) możliwych do wykorzystania w ramach ochrony ludności podczas krótkotrwałych ekstremalnych zjawisk pogodowych. Inwentaryzowano również budowle ochronne oraz schrony cywilne wymienione w Konwencji genewskiej[22]. W województwie świętokrzyskim zidentyfikowano 6474 obiekty (2,7% zidentyfikowanych w kraju), w tym 6213 MDS (o pojemności 1,4 mln osób), 172 ukrycia (dla 15,8 tys. osób) i 89 schronów (zdolnych przyjąć ok. 6,3 tys. osób)[23].

Infrastruktura społeczna i jej dostępność

W perspektywie jakości życia mieszkańców szczególną rolę odgrywa dostęp i jakość istniejącej infrastruktury społecznej: opieki na dziećmi, edukacji, zdrowia i kultury. W tym zakresie województwo świętokrzyskie oraz jednostki samorządu terytorialnego działające w regionie podejmują wiele istotnych przedsięwzięć systemowych i inwestycyjnych. Nadal jednak są obszary wymagające dalszych zintensyfikowanych działań.

---

[19] Wojewódzki Plan Zarządzania Kryzysowego Województwa Świętokrzyskiego (2022 r.).

[20] Projekt Planu Zagospodarowania Województwa Świętokrzyskiego. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa (stan na 2025). Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego w Kielcach.

[21] https://www.gov.pl/web/obrona-cywilna/budowle-ochronne-w-wojewodztwie-swietokrzyskim--zestawienie-informacji

[22] https://strazpozarna.maps.arcgis.com/apps/instant/nearby/index.html?appid=ec00a2b879424296b6dcc400393c6c1e

[23] Dane na podstawie: Aplikacja „Budowle ochronne" 2.0 PSP, [online]: https://experience.arcgis.com/experience/15d18a95666f444f929dc27ca8e2c178/page/Strona?views=Warstwy-mapy [dostęp: 22.08.2025].

Opieka nad dziećmi – żłobki

Żłobki i kluby dziecięce oraz dzienni opiekunowie sprawują opiekę nad dziećmi w wieku do 3 lat w czasie, w którym rodzice wykonują pracę zawodową. Dostępność opieki żłobkowej stanowi zatem istotny czynnik umożliwiający łączenie kariery zawodowej, zwłaszcza u kobiet, z rolami rodziców. W sierpniu 2015 r. w rejestrze instytucji opieki nad dziećmi do lat 3[24] w świętokrzyskim znajdowało się 101 żłobków, 18 klubów dziecięcych i 8 dziennych opiekunów. **Liczba instytucji opieki nad dziećmi w regionie znacząco – i szybciej niż w kraju – wzrastała w ostatnich latach.** W końcu 2023 r. w województwie świętokrzyskim żłobki i kluby żłobkowe zapewniały miejsca dla 4,1 tys. dzieci. Liczba miejsc w żłobkach w świętokrzyskim wzrosła o 218% (w Polsce – o 196%).

Tabela 8. Żłobki i kluby dziecięce w latach 2008 i 2018 – województwo świętokrzyskie na tle Polski

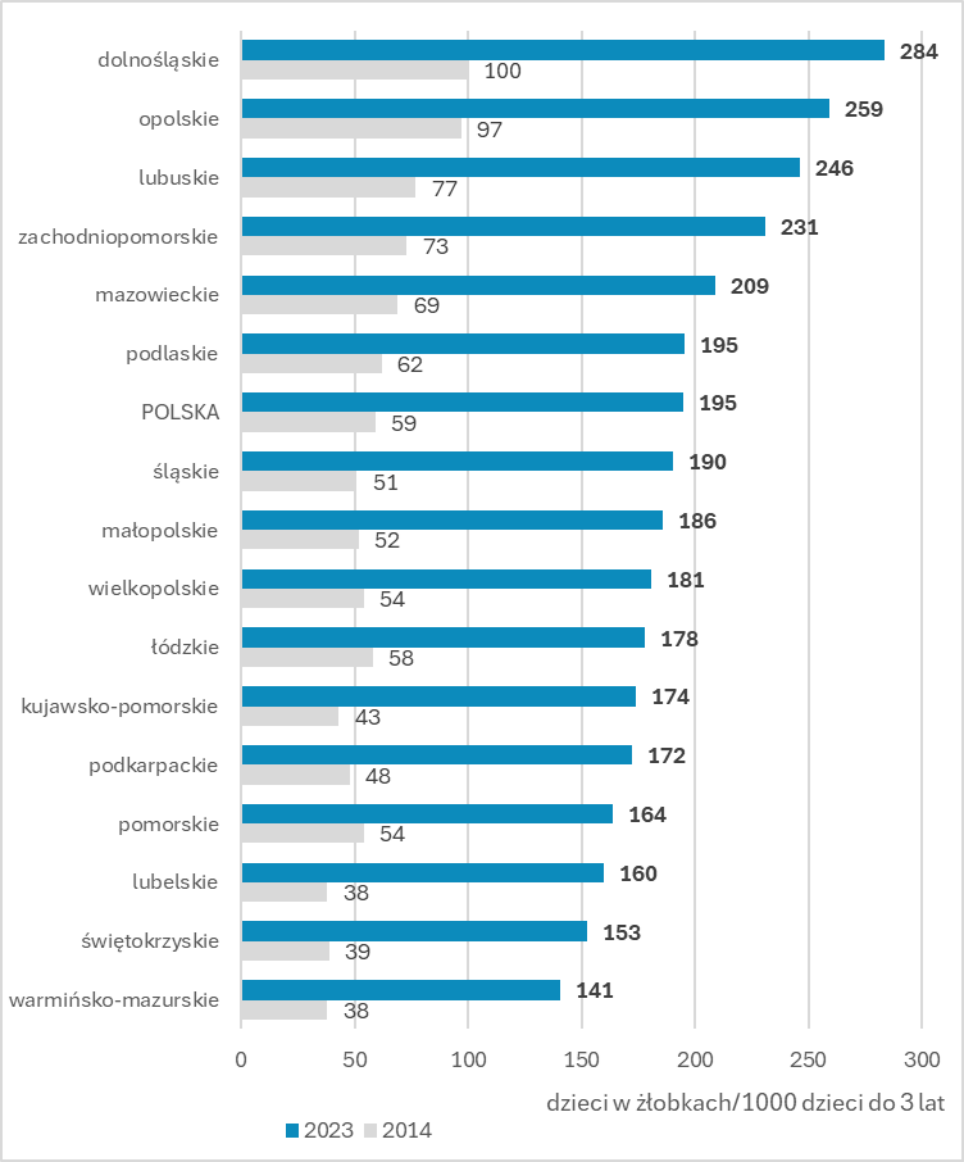
Placówki	2014		2023	
	Świętokrzyskie	Polska	Świętokrzyskie	Polska
Żłobki i oddziały żłobkowe	30	1 704	85	4 580
Kluby dziecięce	5	348	17	882
Miejsca ogółem (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi)	1 300	72 202	4 132	213 449

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pomimo dynamicznych zmian w liczbie żłobków udział dzieci w wieku do 3 lat korzystających z opieki żłobkowej należy do najniższych w Polsce. Na tysiąc dzieci jedynie 153 korzysta z opieki żłobkowej, co jest wynikiem znacznie odbiegającym od średniej krajowej oraz dwukrotnie niższym od województw w czołówce zestawienia. Jednak pod tym względem zaszła w regionie zasadnicza zmiana – dekadę wcześniej na tysiąc dzieci do żłobków uczęszczało jedynie 39.

[24] https://empatia.gov.pl/rejestr-zlobkow-i-klubow-dzieciecych [dostęp: 24.08.2025]

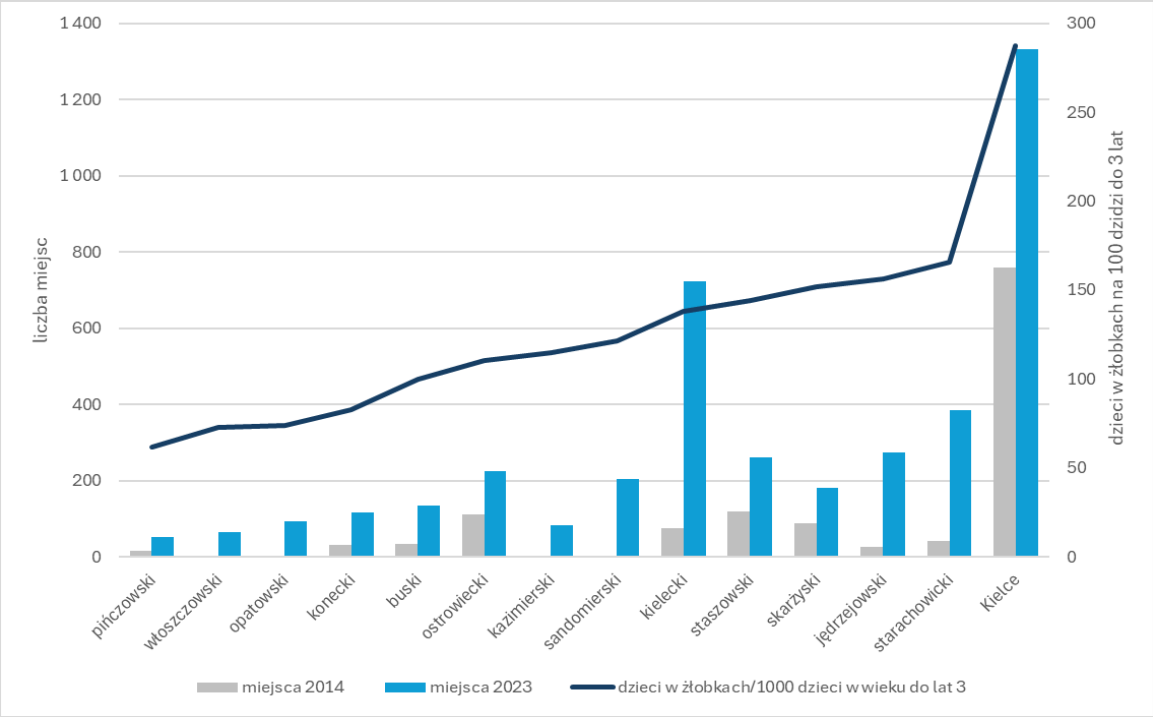
Wykres 35. Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednym z czynników wpływających na niski udział dzieci korzystających z opieki żłobkowej jest niska dostępność żłobków w części powiatów. Pozytywnym aspektem jest to, że obecnie w każdym z powiatów działa przynajmniej jeden żłobek (dekadę temu nie było ich w czterech powiatach). Jednak korzystne wskaźniki nasycenia cechują jedynie Kielce (powyżej średniej dla kraju) oraz powiat jędrzejowski i starachowicki (powyżej średniej dla regionu). Aż w pięciu powiatach mniej niż co dziesiąte dziecko korzysta ze żłobka.

Wykres 36. Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych w powiatach oraz dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 w województwie świętokrzyskim w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wychowanie przedszkolne

Wychowanie przedszkolne może być realizowane w publicznych i niepublicznych przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego: zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych.

W 2023 r. w województwie świętokrzyskim funkcjonowały 783 placówki wychowania przedszkolnego, w tym 369 przedszkoli. Uczęszczało do nich 40 tys. dzieci. Co prawda ogólna liczba placówek spadła o 3%, jednak towarzyszył temu wzrost liczby przedszkoli. Zmniejszyła się natomiast liczba innych form wychowania przedszkolnego, przede wszystkim punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego (była to też tendencja ogólnopolska). **Pomimo spadku liczby placówek liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wzrosła o 14%** (w Polsce średni wzrost był jednak większy – o 22%).

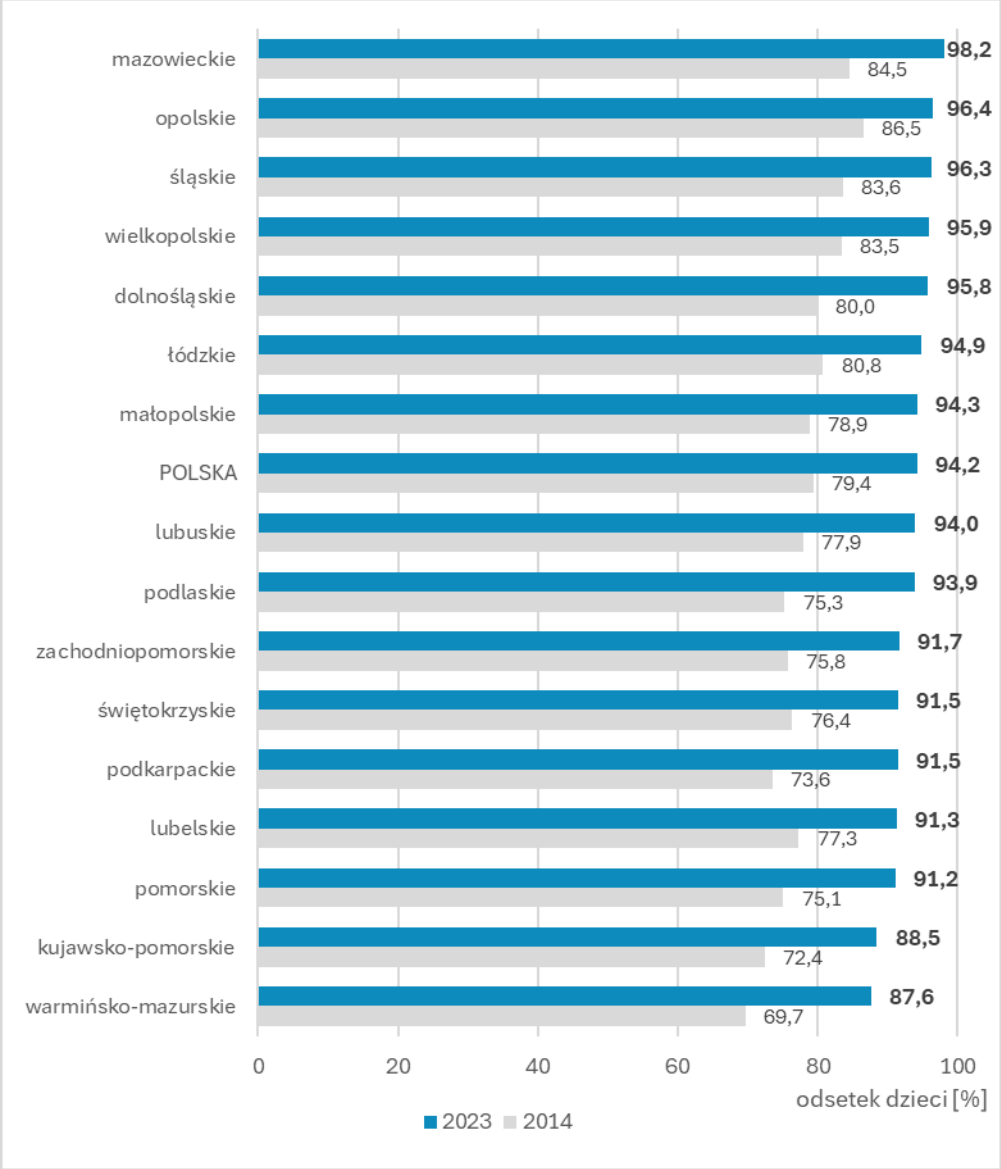
Tabela 9. Przedszkola w latach 2008 i 2018 – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Placówki	2014		2023	
	Święto-krzyskie	**Polska**	**Święto-krzyskie**	**Polska**
przedszkola bez specjalnych	281	10 748	355	13 528
przedszkola specjalne	8	191	14	360
oddziały przedszkolne przy szkołach	386	8 610	331	7 218
punkty przedszkolne	131	2 013	83	1 362
zespoły wychowania przedszkolnego	2	99	0	37
Ogółem placówki wychowania przedszkolnego	**808**	**21 661**	**783**	**22 505**
Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	**35 079**	**1 236 280**	**40 030**	**1 512 017**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wzrost liczby przedszkoli przełożył się na znaczący wzrost odsetka dzieci w wieku 3–5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym – z 76% do 92%. Pomimo że województwo świętokrzyskie zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród polskich regionów, to różnica w stosunku do średniej krajowej została nieco zniwelowana.

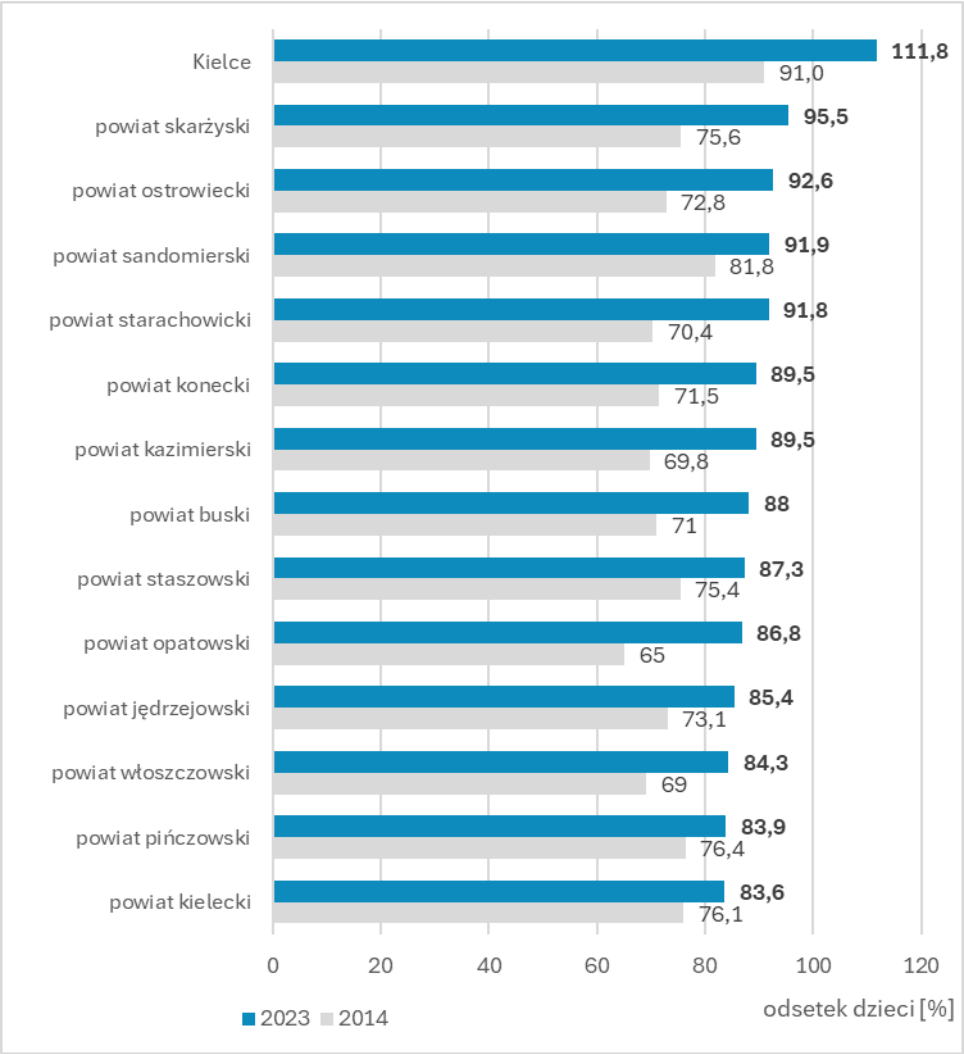
Wykres 37. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym według województw w 2014 i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ciągu dekady we wszystkich powiatach wzrósł udział dzieci korzystających z opieki przedszkolnej – w ostatnim czasie przekracza on 80%. Najniższym odsetkiem dzieci w przedszkolach cechował się powiat kielecki, jednak w tym wypadku (wraz z bardzo wysokim wskaźnikiem w Kielcach, przekraczającym 100) jest to kwestia dowozów ze strefy podmiejskiej do miasta centralnego. Wciąż jednak dysproporcje są znaczące, a jedynie w czterech powiatach poza Kielcami udział dzieci objętych opieką przedszkolną jest wyższy niż średnia krajowa.

Wykres 38. Odsetek dzieci w wieku 3–5 lat w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego w latach 2014 i 2023

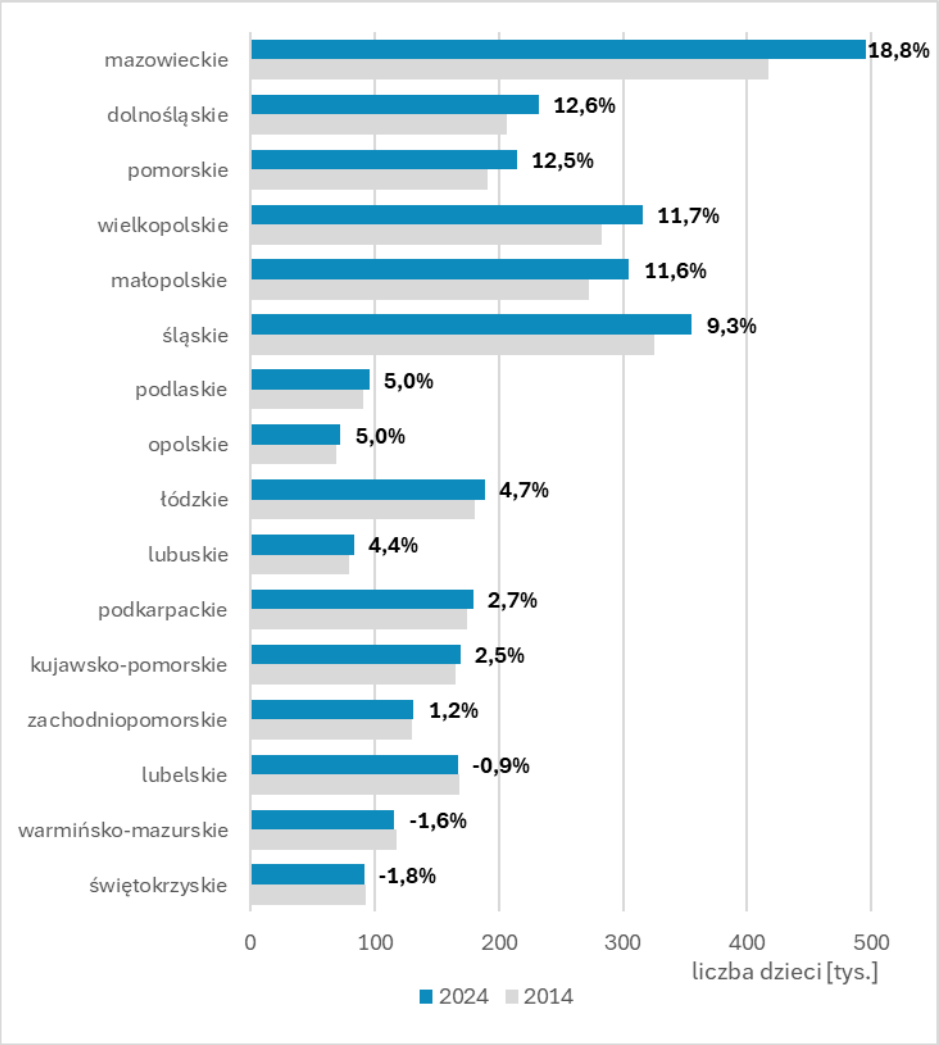
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Szkoły podstawowe

Jednym z kluczowych czynników dla edukacji jest liczba dzieci w wieku szkolnym. **Świętokrzyskie należy do województw, gdzie w ostatniej dekadzie zaznaczył się największy spadek liczby dzieci. Prognozy niestety nie są korzystne – liczba dzieci w wieku 7–14 lat będzie systematycznie spadać.** W 2030 r. dzieci w tym wieku będzie 78,8 tys., pięć lat później 62,5 tys., a w 2040 r. – 57,8 tys. W połowie wieku liczba dzieci spadnie do 55 tys.[25] Według prognoz podobne procesy będą zachodzić w całej Polsce – jednak liczba dzieci w świętokrzyskim będzie spadać intensywniej niż w kraju.

[25] Dane za: Prognoza ludności według płci…, 2023.

Wykres 39. Dzieci w wieku szkoły podstawowej w województwach w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę procentową liczby dzieci)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W roku szkolnym 2023/2024 w województwie świętokrzyskim funkcjonowało 540 szkół podstawowych (dekadę wcześniej – 568), w których uczyło się 82,3 tys. uczniów w 5,7 tys. oddziałów. Reforma systemu oświaty realizowana od 2017 r. utrudnia analizę trendów dotyczących edukacji na poziomie podstawowym w ostatniej dekadzie. Gimnazja wygaszane od roku szkolnego 2017/2018 zakończyły działalność dopiero w 2019 r. **Po 2019 r. liczba szkół i oddziałów szkolnych w szkołach podstawowych w świętokrzyskim spadła o ok. 4%, a jeszcze większy jest spadek liczby dzieci w szkołach (8%).** Spadła także liczba nauczycieli (8%). Tendencja spadkowa obserwowana jest w całym kraju – jednak w świętokrzyskim spadek jest znacznie poważniejszy. W województwie nie ma także obecnie szkoły podstawowej dla dorosłych. Wzrosła natomiast liczba uczniów w szkołach specjalnych. Pozytywnym aspektem edukacji w świętokrzyskich szkołach podstawowych są niewielkie oddziały szkolne – w województwie średnio na jeden oddział przypadało 14 uczniów, średnio w Polsce – 17. W województwie świętokrzyskim mniejsza liczba uczniów (10) przypada też na jednego nauczyciela; w kraju wskaźnik ten wynosi 12.

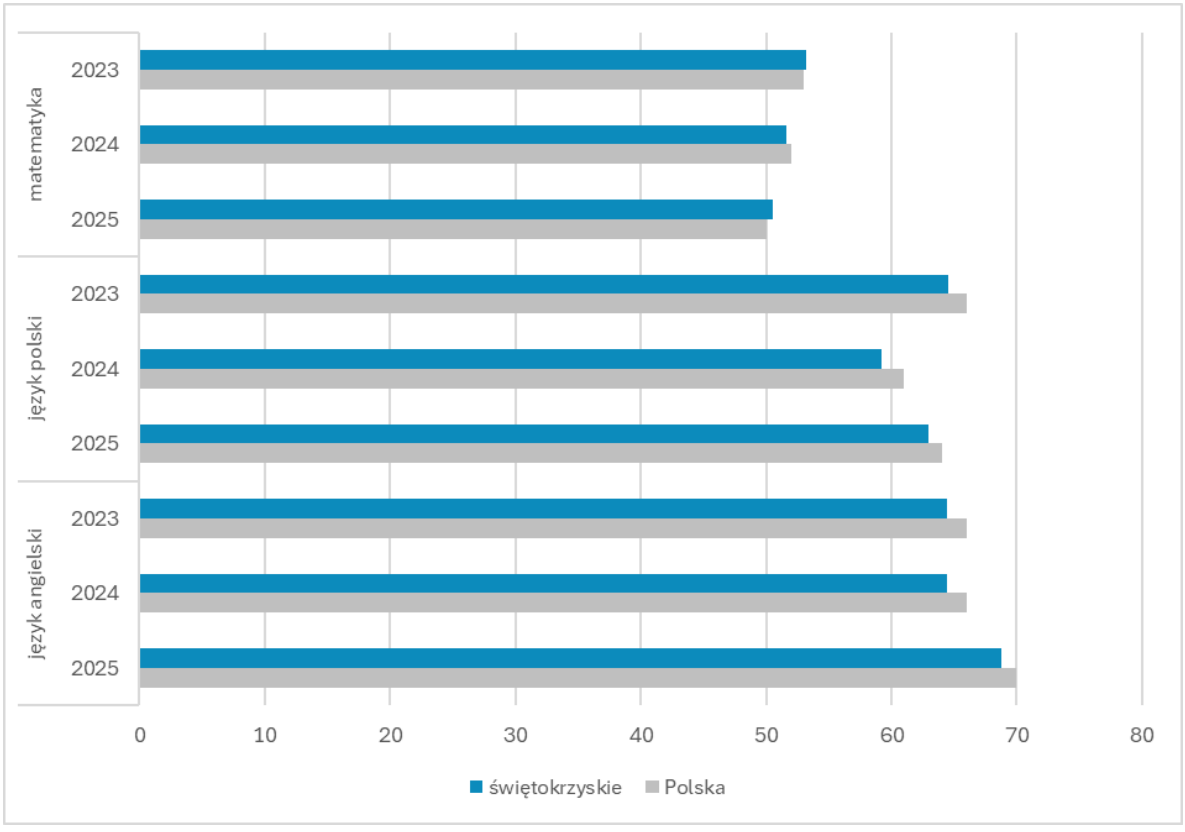
Tabela 10. Szkoły podstawowe w latach 2019–2023 (stan na 30 września) – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Szkoły podstawowe	Jednostka	szkoły		oddziały		uczniowie		nauczyciele	
		2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	świętokrzyskie	523	502	5 564	5 200	88 130	80 890	8 132	7 438
	Polska	13 440	13 053	171 311	165 232	3 014 366	2 953 978	255 260	242 341
specjalne dla dzieci i młodzieży	świętokrzyskie	39	38	400	491	1 365	1 438	423	462
	Polska	956	947	13 048	15 649	47 099	53 456	15 203	16 701
dla dorosłych	świętokrzyskie	1	0	2	0	11	0	0	0
	Polska	106	44	227	88	3 472	969	189	59
ogółem	świętokrzyskie	563	540	5 966	5 691	89 506	82 328	8 556	7 900
	Polska	14 502	14 044	184 586	180 969	3 064 937	3 008 403	270 652	259 101

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wyniki egzaminów ósmoklasisty dla uczniów kończących edukację w szkole podstawowej są w świętokrzyskim zbliżone do średniej ogólnopolskiej, choć nieco od niej niższe.

Wykres 40. Wyniki egzaminów ósmoklasisty

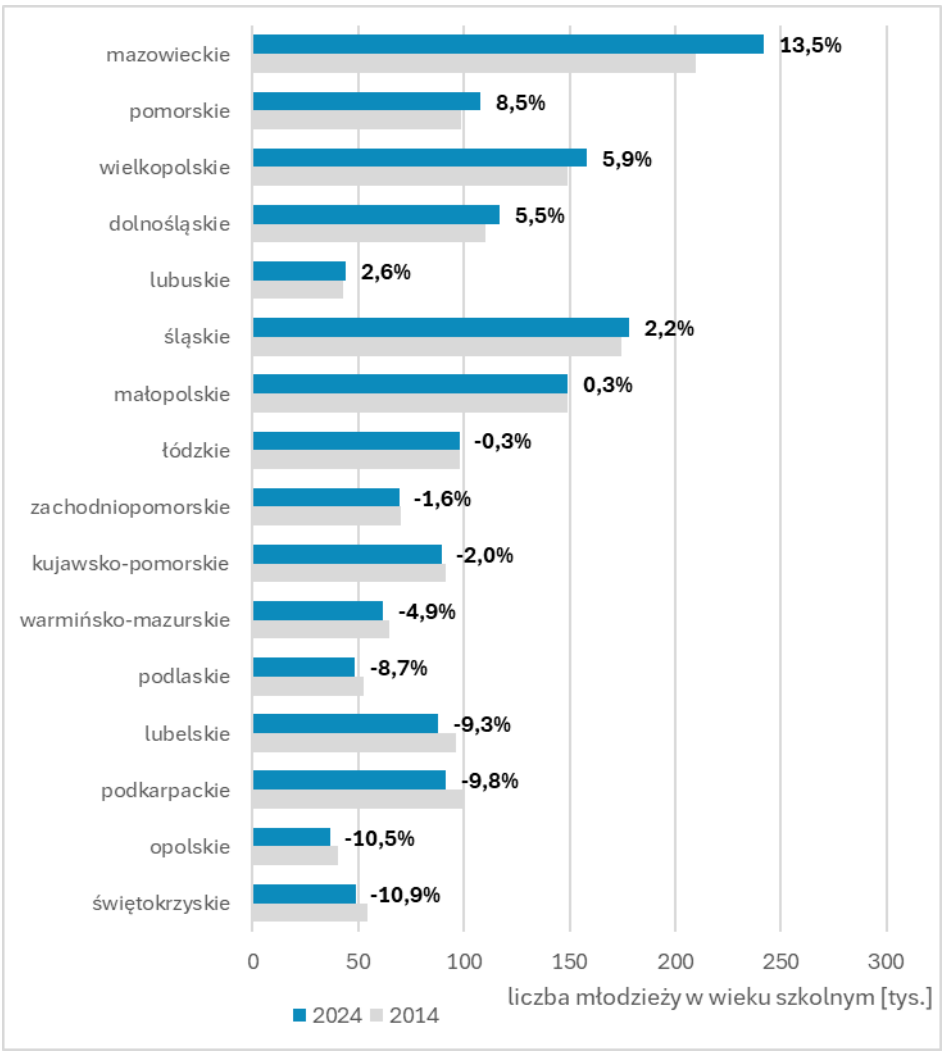

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CKE.

Szkoły ponadpodstawowe

Liczba młodzieży w wieku odpowiednim do uczęszczania do szkoły ponadpodstawowej spadała w ostatniej dekadzie w większości regionów, jednak w świętokrzyskim spadek ten był najbardziej widoczny – w ciągu dekady liczba młodzieży spadła o ponad 10%. Podobnie jak w przypadku dzieci w wieku szkolnym, problem zmniejszania się liczby młodzieży w świętokrzyskim będzie – zgodnie z prognozami GUS – narastał. W 2030 r. młodzieży w wieku 15–18 lat będzie w regionie 45,2 tys., dekadę później – już tylko 31,6 tys., a w połowie stulecia – 28,3 tys.

Wykres 41. Młodzież w wieku licealnym[26] w województwach w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę procentową liczby osób)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Licea ogólnokształcące

W 2023 r. w województwie świętokrzyskim funkcjonowały 74 licea dla młodzieży (w tym 4 specjalne), w których uczyło się 22 tys. uczniów. Liczba uczniów liceów wzrosła od 2019 r. o 12% (w Polsce średnio o 25%), jednak w tym wypadku jest to efekt – odroczony w czasie – reformy edukacji[27]. W następnych latach, uwzględniając dane demograficzne, można spodziewać się spadku liczby uczniów liceów. Spada natomiast liczba uczniów liceów dla dorosłych. Liczba uczniów w liceach

[26] Dla liceum czteroklasowego.

[27] We wrześniu 2019 r. naukę w liceach rozpoczęli uczniowie kończący klasę III gimnazjum i klasę VIII szkoły podstawowej. Podwójny rocznik z 2019 r. opuścił licea dopiero w 2023 r.

dla młodzieży na oddział (27 osób) oraz liczba uczniów na jednego nauczyciela (14 uczniów) była zbliżona do średniej dla kraju i nie zmieniła się w ostatnich latach.

Tabela 11. Licea ogólnokształcące – województwo świętokrzyskie na tle Polski

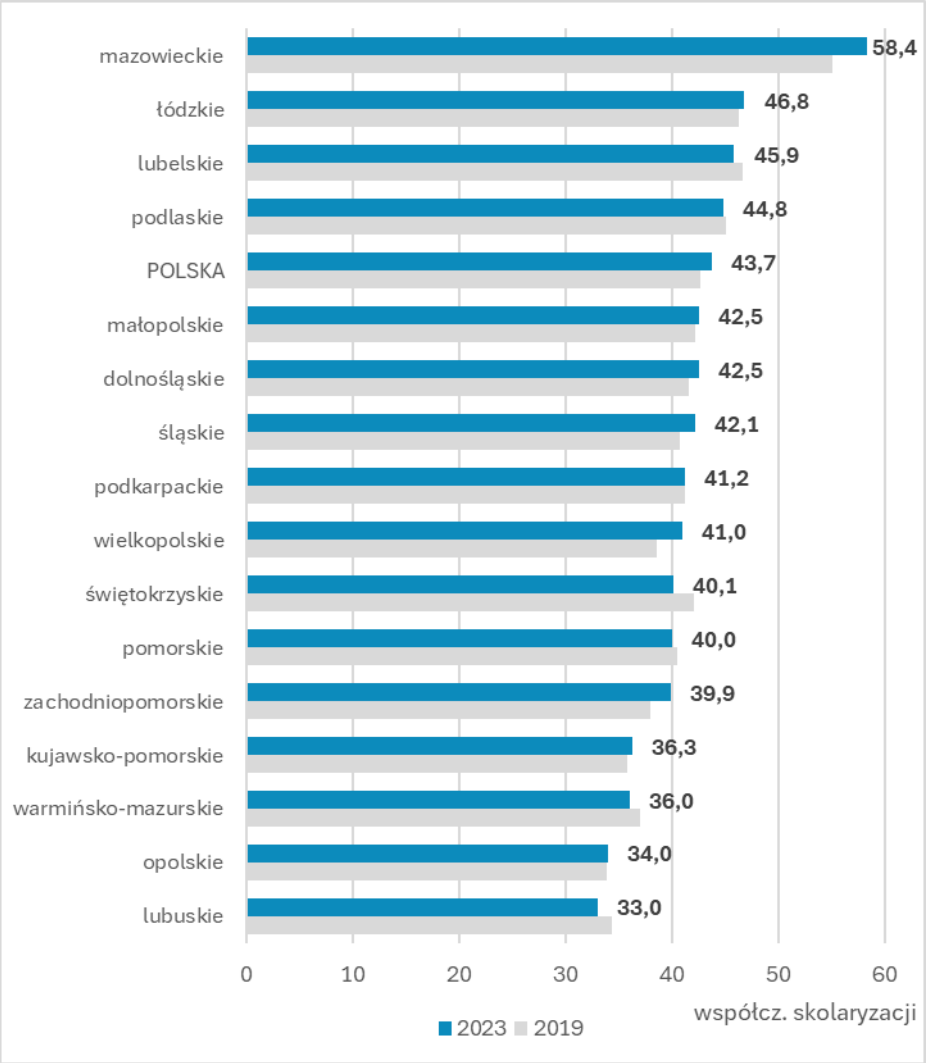
Licea ogólnokształcące	Jednostka	szkoły		oddziały		uczniowie		nauczyciele	
		2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
dla młodzieży bez specjalnych	świętokrzyskie	70	70	731	810	19 986	22 506	1 435	1 566
	Polska	2 223	2 332	24 580	29 528	639 696	802 325	46 790	53 873
specjalne dla młodzieży	świętokrzyskie	6	4	18	11	61	43	16	9
	Polska	111	117	499	645	2 621	3 798	579	780
dla dorosłych	świętokrzyskie	41	23	150	78	3 087	2 246	38	14
	Polska	1 100	730	4 430	3 425	114 434	98 357	1 338	915
ogółem	świętokrzyskie	117	97	899	899	23 134	24 795	1 488	1 589
	Polska	3 434	3 179	29 509	33 598	756 751	904 480	48 707	55 568

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Spadek zainteresowania szkołami ogólnokształcącymi wśród młodzieży wyraża się obniżeniem współczynnika skolaryzacji netto[28] w liceach ogólnokształcących. W latach 2019–2023 współczynnik spadł z 42,1% do 40,1%. Sytuacja pod tym względem pogorszyła się – jeszcze w 2019 r. świętokrzyskie należało do regionów z najwyższym wskaźnikiem skolaryzacji w liceach, wyższym od średniej krajowej.

[28] Współczynnik skolaryzacji netto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 grudnia) w grupie wiekowej określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Wykres 42. Współczynnik skolaryzacji netto w liceach ogólnokształcących w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Najbardziej znaczącym ośrodkiem kształcenia ogólnokształcącego są Kielce. W stolicy województwa znajduje się 27% wszystkich liceów regionu (w 2013 r. było to 25%). Rola Kielc jako głównego ośrodka szkolnictwa ogólnokształcącego w regionie jest widoczna jeszcze wyraźniej w przypadku liczby uczniów – w 2023 r. w tym mieście uczyło się ok. 38% wszystkich uczniów liceów w świętokrzyskim (w 2014 r. – 34%).

Jako potencjalną przyczynę takiego zjawiska można wskazać przede wszystkim dojazdy uczniów do liceów kieleckich z innych powiatów regionu, głównie powiatu kieleckiego (zwłaszcza ze strefy suburbialnej Kielc). Według szacunków GUS liczba dojeżdżających do kieleckich szkół ponadpodstawowych w roku szkolnym 2022/2023 wynosiła 9,5 tys. osób (Dojazdy uczniów…, 2023).

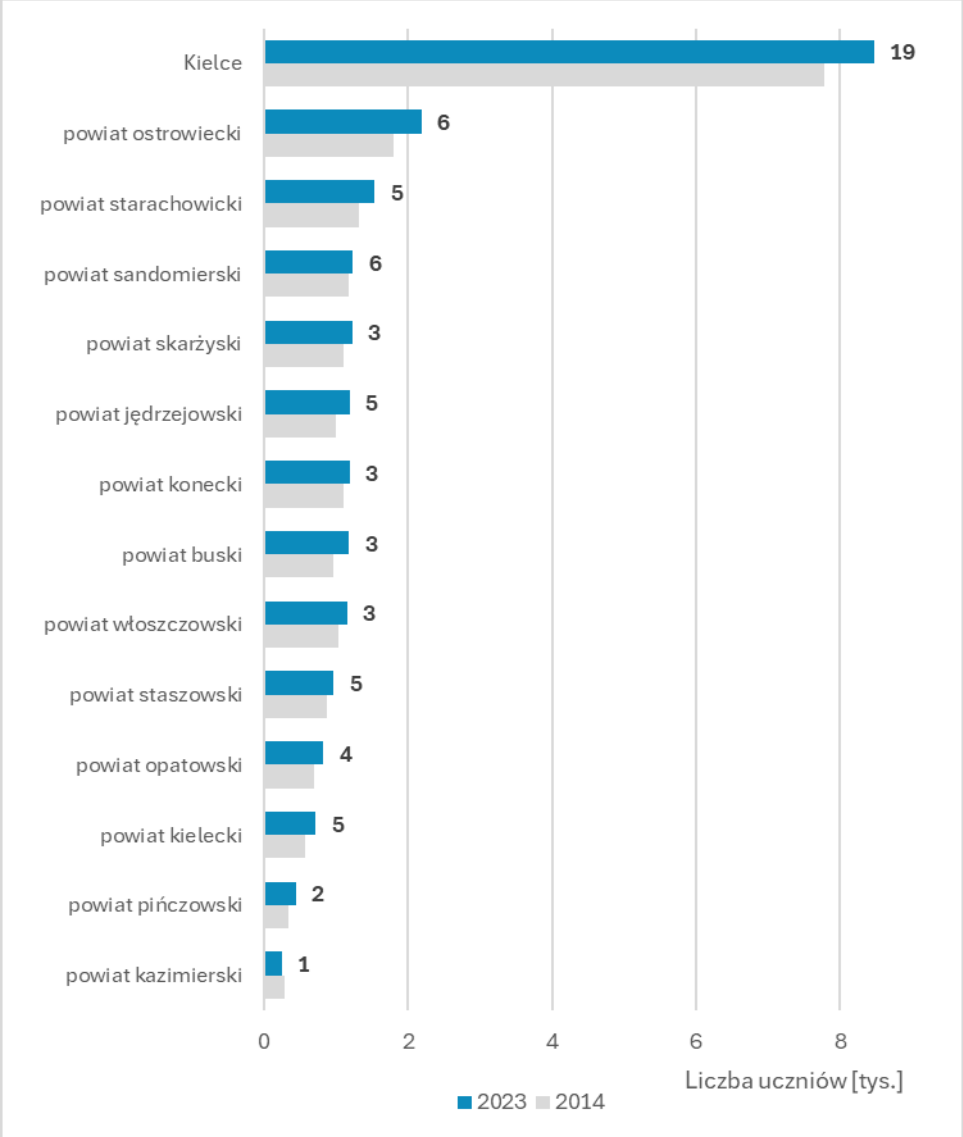
Istotnym czynnikiem może być w tym wypadku większy prestiż liceów w stolicy regionu. Najwyżej notowane (jedyne w pierwszej setce) w rankingu ogólnopolskim Perspektyw w 2025 r.[29] Liceum Ogólnokształcące im. św. Jadwigi Królowej w Kielcach zajęło 44 miejsce (ale też niestety sukcesywnie spada w rankingu, z 12 miejsca w 2019 r., 22 w 2022 i 39 w 2024 r.). Ponadto w pierwszej pięćsetce rankingu w Polsce znalazło się 5 innych kieleckich liceów (na miejscach: 122, 127, 188, 482

[29] https://2025.licea.perspektywy.pl/rankingi/ranking-glowny-liceow

i 490), dwa z Ostrowca Świętokrzyskiego (miejsca 194 i 270) oraz po jednym liceum w Starachowicach (283), Bogorii (312), Opatowie (315), Włoszczowie (331), Skarżysku Kamiennej (361) i Końskich (414).

W regionie funkcjonują 4 licea dla młodzieży ze specjalnymi potrzebami, w: Busku-Zdroju, Skarżysku-Kamiennej, Stąporkowie i Kielcach. Uczyło się w nich ok. 40 osób. W ostatnich latach spada liczba liceów dla dorosłych, a także ich uczniów. Licea dla dorosłych działają w Kielcach (uczęszcza do nich ok. jedna czwarta uczniów), a także w większości powiatów (poza kieleckim i włoszczowskim). Poza Kielcami większa liczba uczniów (ponad 200 osób) w liceach dla dorosłych uczyła się w Końskich, Radoszycach i Ostrowcu Świętokrzyskim.

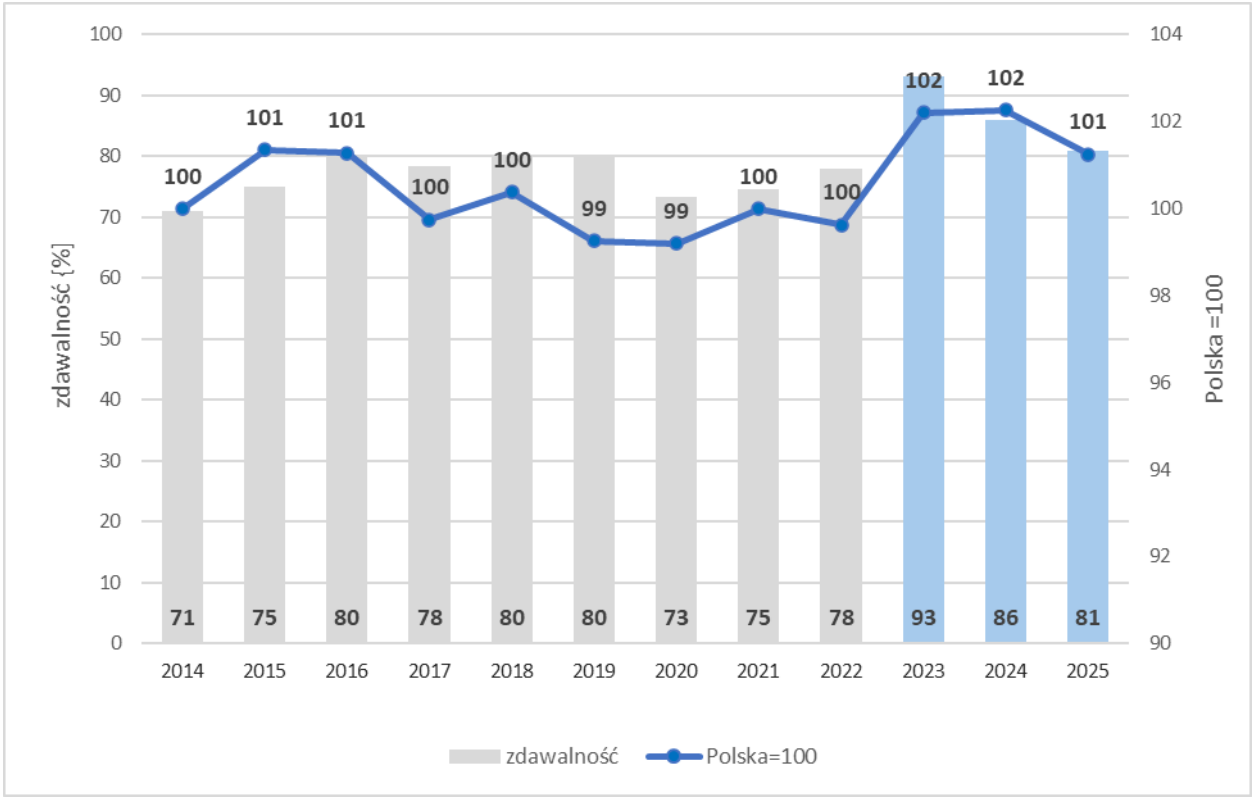
Wykres 43. Liczba uczniów liceów ogólnokształcące dla młodzieży (bez liceów specjalnych) w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2014 i 2023 r. (na wykresie opisano liczbę liceów w 2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednym z mierników edukacji na poziomie średnim jest zdawalność egzaminów. **Zdawalność egzaminów maturalnych w województwie świętokrzyskim w ostatniej dekadzie utrzymywała się na poziomie zbliżonym do średniej dla kraju**. Nieco wyższa była natomiast w ostatnich latach – dla nowej formuły maturalnej.

Wykres 44. Zdawalność egzaminów maturalnych – średnia dla lat 2008–2010 oraz dla lat 2016–2018. Od 2023 r. – egzamin w formule 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i CKE.

Szkolnictwo zawodowe

Szkolnictwo zawodowe obejmuje:

- średnie szkoły zawodowe (w których nauka kończy się maturą) – technika, szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe, a od 2020 r. również szkoły branżowe II stopnia, w których kontynuować naukę mogą absolwenci szkół branżowych I stopnia;
- branżowe szkoły I stopnia (które zastąpiły po reformie edukacji zasadnicze szkoły zawodowe), a także szkoły zawodowe przysposabiające do pracy;
- szkoły policealne.

W świętokrzyskim w 2023 r. działały 72 technika (w tym trzy specjalne), w których uczyło się 26,6 tys. osób (o 14% więcej niż w 2019 r.)[30]. Zmniejszyła się natomiast zarówno liczba placówek, jak i liczba uczniów szkół branżowych I stopnia (o ok. 4%). Szkolnictwo artystyczne realizowane było w 13 szkołach w regionie, w tym jedynie w 4 dających uprawnienia zawodowe. Liczba uczniów szkół artystycznych dających uprawnienia była stabilna, spadła natomiast znacznie liczba uczniów szkół niedających uprawnień. Pomimo spadku liczby szkół policealnych wzrosła o 1,5 tys. liczba ich uczniów (tabela poniżej).

[30] Podobnie jak w przypadku liceów przyczyną wzrostu są zmiany związane z reformą edukacji.

Tabela 12. Szkoły zawodowe – województwo świętokrzyskie na tle Polski

Szkoły	Jednostka	szkoły		oddziały		uczniowie		nauczyciele	
		2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
Technika									
technika dla młodzieży bez specjalnych	świętokrzyskie	72	69	962	1079	23302	26557	1 841	2 031
	Polska	1 851	1 822	26 570	30 420	647 495	754 290	50 684	55 654
technika dla młodzieży specjalne	świętokrzyskie	2	3	12	12	85	80	24	19
	Polska	36	36	188	192	971	877	302	293
Szkoły branżowe									
branżowe szkoły I stopnia bez specjalnych	świętokrzyskie	53	46	272	217	5083	4889	324	306
	Polska	1 283	1 300	8 188	8 258	183 086	204 919	10 400	10 734
branżowe szkoły II stopnia bez specjalnych	świętokrzyskie	-	15	-	47	-	950	82	100
	Polska	-	244	-	739	-	12 866	2676	2872
branżowe szkoły I stopnia specjalne	świętokrzyskie	17	16	72	78	360	474	-	32
	Polska	387	395	1 912	2 001	12 335	12 580	-	342
branżowe szkoły II stopnia specjalne	świętokrzyskie	-	17	-	27	-	107	-	2
	Polska	-	1	-	1	-	7	-	28
szkoły specjalne przysposabiające do pracy	świętokrzyskie	21	22	121	156	515	468	170	180
	Polska	387	395	1 912	2 001	12 335	12 580	4 773	4 833
Szkoły artystyczne									
ogólnokształcące szk. artystyczne dające uprawn. zawodowe	świętokrzyskie	3	2	19	19	325	328	63	51
	Polska	122	107	884	811	14 134	14 689	2 778	2 566
szk. artystyczne dające uprawn. zawodowe kształcące wyłącznie w zakresie przedmiotów artystycznych	świętokrzyskie	1	2	-	-	83	97	25	27
	Polska	129	117	-	-	10 051	9 569	1 910	1 883
szkoły artystyczne niedające uprawnień zawodowych	świętokrzyskie	9	9	-	-	1060	958	120	120
	Polska	414	410	-	-	54 360	54 589	6 574	6 542
Szkoły policealne									
szkoły policealne bez specjalnych	świętokrzyskie	63	53	371	406	7 553	9 035	121	110

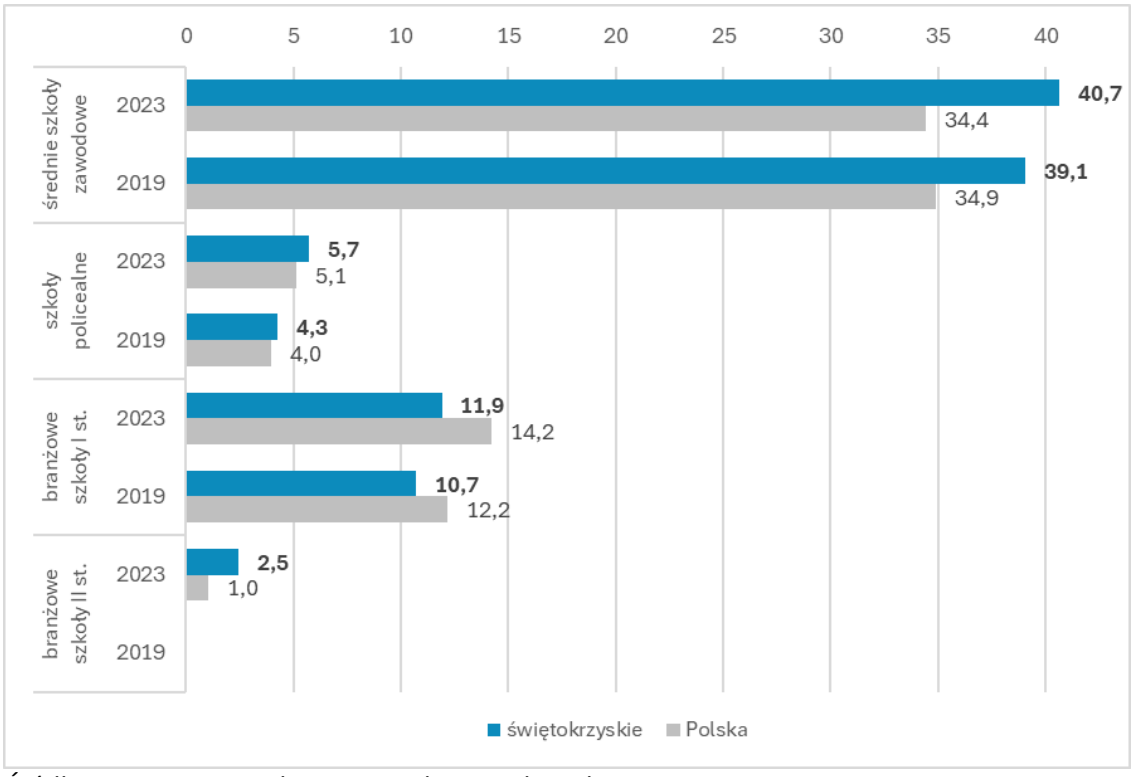
Szkoły	Jednostka	szkoły		oddziały		uczniowie		nauczyciele	
		2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
	Polska	1 618	1 230	10 033	10 080	188 080	242 878	3 104	2 802
szkoły policealne specjalne	świętokrzyskie	1	1	3	3	22	25	4	4
	Polska	20	18	52	50	276	251	68	58

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Województwo świętokrzyskie cechuje się jednym z najwyższych udziałów młodzieży uczącej się w średnich szkołach zawodowych – współczynnik skolaryzacji netto dla tego typu szkół wynosił w 2023 r. ponad 40% i wzrósł od 2019 r. Rosnącym zainteresowaniem cieszą się także szkoły policealne. Mniejsze niż w kraju jest natomiast zainteresowanie szkołami branżowymi I stopnia.

Jednym z problemów szkolnictwa zawodowego jest deficyt nauczycieli. Wg opracowania WUP na liście zawodów trwale deficytowych znaleźli się: nauczyciele praktycznej nauki zawodów, nauczyciele przedmiotów zawodowych (a także nauczyciele szkół specjalnych i oddziałów integracyjnych) (Barometr…, 2025).

Wykres 45. Współczynnik skolaryzacji netto szkół zawodowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednym z kluczowych aspektów kształcenia zawodowego jest dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy. Od 1 września 2024 r. do 30 września 2028 r. realizowany jest projekt „Świętokrzyska edukacja zawodowa" (w ramach regionalnego programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027)[31]. W ramach projektu zaplanowano m.in. praktyczną naukę zawodu, realizowaną według wypracowanego Wzorcowego Modelu Kształcenia Praktycznego, zakładającego,

[31] Priorytet 8: *Edukacja na wszystkich etapach życia*, Działanie 08.04: *Rozwój szkolnictwa branżowego.*

że co najmniej 40% zajęć praktycznych odbywa się w siedzibach pracodawców, co ma ułatwić zdobycie doświadczenia w rzeczywistych warunkach pracy.

Szkolnictwo wyższe

W województwie świętokrzyskim w 2025 r. funkcjonowało 10 szkół wyższych (w tym dwie publiczne), jeden wydział zamiejscowy oraz 5 filii[32].

W 2025 r. szkoły wyższe działały w 6 miastach województwa świętokrzyskiego, przy czym publiczne uczelnie znajdowały się tylko w Kielcach i Sandomierzu (filia, zapoczątkowano proces likwidacji). Były to następujące uczelnie i wydziały zamiejscowe uczelni:

- uczelnie publiczne:
  - Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,
  - Politechnika Świętokrzyska w Kielcach,
  - Filia w Sandomierzu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (w kwietniu 2025 Senat uczelni podjął decyzję o likwidacji filii);
- uczelnie niepubliczne:
  - Kielce:
    - Akademia Nauk Stosowanych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach,
    - Staropolska Akademia Nauk Stosowanych w Kielcach,
    - Świętokrzyska Szkoła Wyższa w Kielcach im. św. Jana Pawła II,
    - Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Kielcach,
    - Wyższa Szkoła Technik Komputerowych i Telekomunikacji w Kielcach;
    - Filia w Kielcach Społecznej Akademii Nauk z siedzibą w Łodzi,
    - Filia w Kielcach Uczelni Biznesu i Nauk Stosowanych „Varsovia”;
  - Ostrowiec Świętokrzyski: Akademia Nauk Stosowanych im. Józefa Gołuchowskiego;
  - Sandomierz: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza Studium Generale Sandomiriense w Sandomierzu;
  - Pińczów: Wyższa Szkoła Umiejętności Zawodowych w Pińczowie;
  - Starachowice:
    - Wydział Zamiejscowy w Starachowicach Powszechnej Wyższej Szkoły Humanistycznej „Pomerania” w Chojnicach,
    - Filia w Starachowicach Akademii Nauk Stosowanych im. Józefa Gołuchowskiego;
  - Staszów: Filia w Staszowie Staropolskiej Akademii Nauk Stosowanych w Kielcach.

Ponadto w Kielcach i Sandomierzu działają diecezjalne wyższe seminaria duchowne.

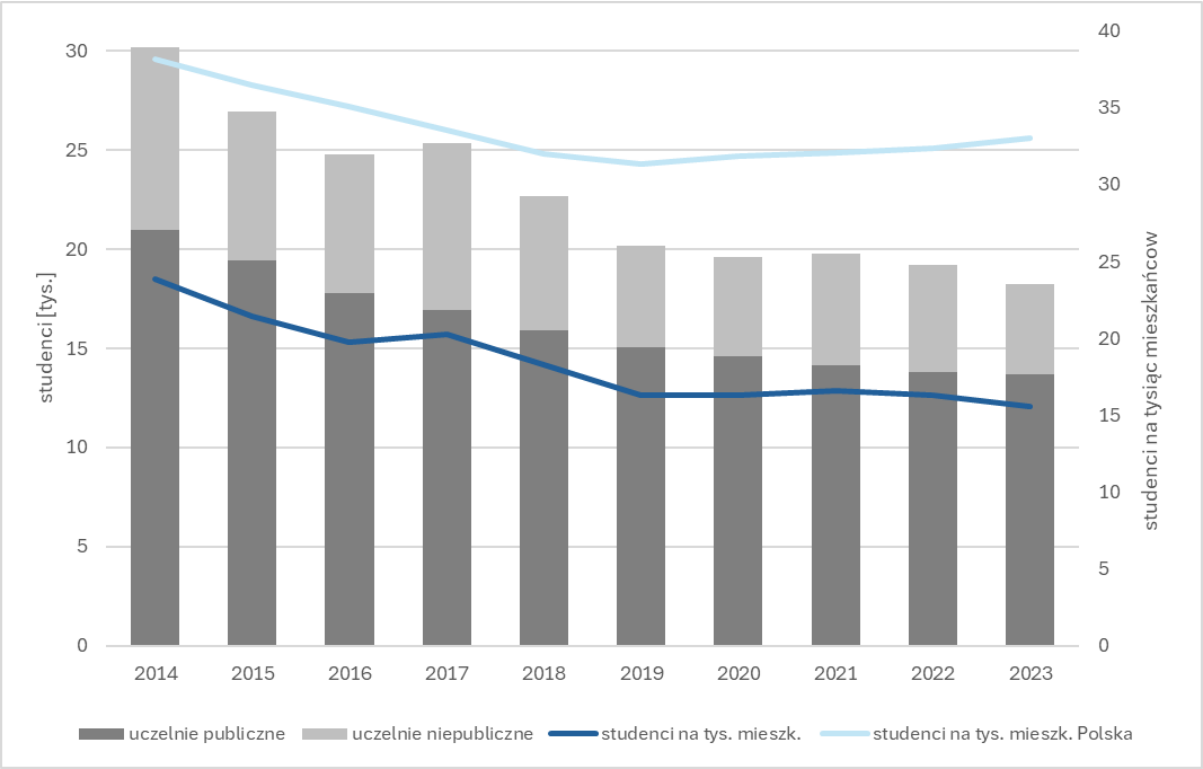
Największymi uczelniami regionu są: Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach (ok. 9,5 tys. studentów) oraz Politechnika Świętokrzyska, na której studiowało 5,5 tys. studentów.

Ostatnia dekada cechowała się w całym kraju spadkiem liczby studentów, czego konsekwencją była także redukcja liczby szkół wyższych. Zmiany te dotknęły szczególnie mocno województwo świętokrzyskie, gdzie liczba studentów spadła o 40% (w skali kraju – o 15%). Szczególnie głęboki spadek dotknął uczelnie niepubliczne – liczba studentów spadła w nich o 51% (w Polsce uczelnie te zanotowały

[32] Dane za Rejestrem Radon, https://radon.nauka.gov.pl.

wzrost liczby studentów). Liczba studentów na tysiąc mieszkańców w województwie świętokrzyskim (16 studentów/1000 ludności) jest niska na tle kraju.

Wykres 46. Studenci w latach 2014–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wraz ze zmniejszaniem się liczby studentów następował także spadek liczby uczelni w świętokrzyskim. W 2014 r. w regionie było 15 szkół wyższych, w 2023 r. – 11, obecnie – 10. Likwidowane w ostatnich latach były szkoły niepubliczne i jedna szkoła wyższa kościelna. Zwiększyła się natomiast liczba filii wyższych uczelni (w 2023 r. były 3 filie i wydziały zamiejscowe). W najbliższych latach publiczną uczelnię utraci Sandomierz. W związku ze spadkiem liczby uczelni i kurczeniem się liczby studentów spada także liczba nauczycieli akademickich – z 1,5 tys. w 2019 r. do 1,4 tys. w 2023 r.

Uniwersytet Jana Kochanowskiego i Politechnika Świętokrzyska jako jedyne uczelnie w regionie prowadzą szkoły doktorskie. Na Uniwersytecie w pięciu sekcjach dziedzinowych obejmujących siedemnaście dyscyplin naukowych, a na Politechnice – w pięciu dyscyplinach. W 2023 r. w szkołach doktorskich studiowało 180 doktorantów (1% doktorantów w kraju), o 15 więcej niż rok wcześniej[33].

Uczelnie w świętokrzyskim cechuje niski udział studentów zagranicznych – w 2023 r. było to 4,5% (14 miejsce w kraju). Średnio w kraju udział ten wynosił w 2023 r. 8,5%, przy czym najwyższy był w województwach lubelskim (14%) i mazowieckim (12%), a najniższy w warmińsko-mazurskim (2,5%).

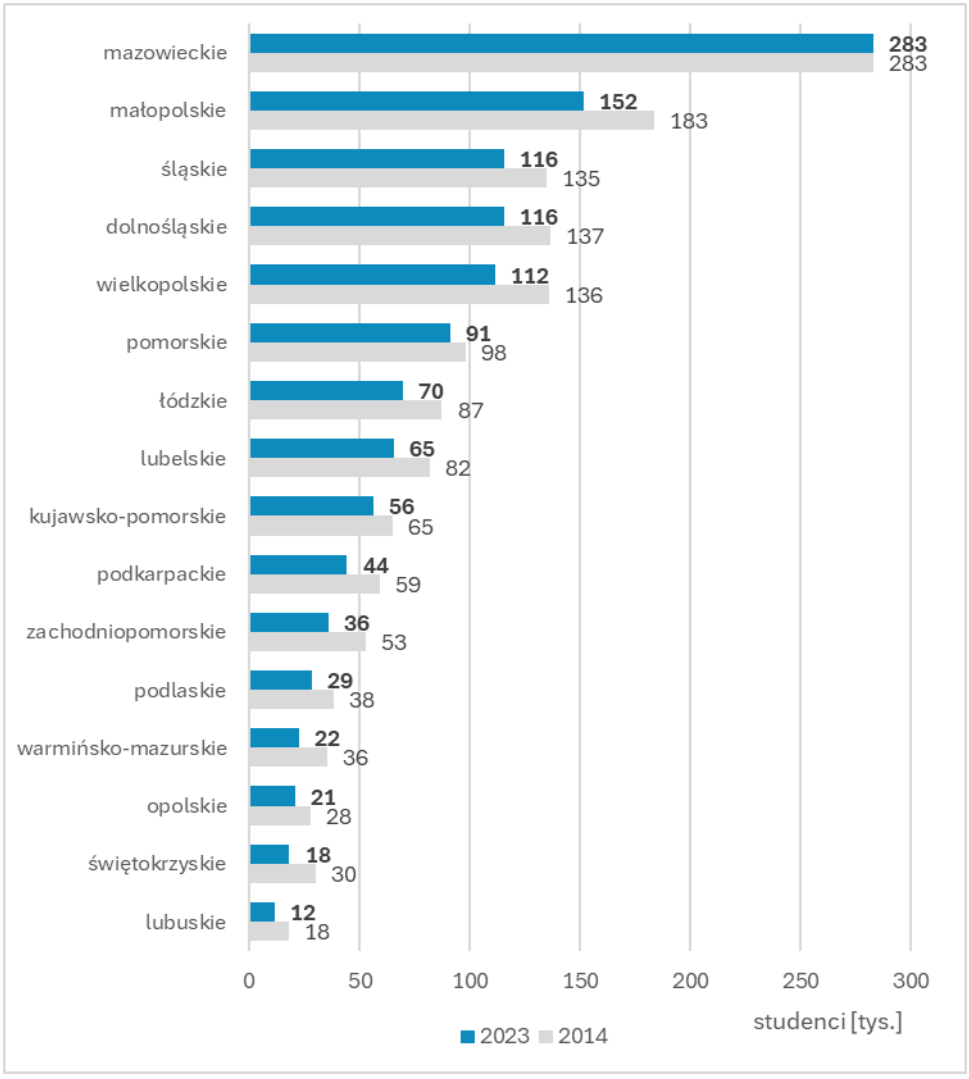
Świętokrzyskie uczelnie nie zajmują niestety wysokiej pozycji w rankingach polskich szkół wyższych. Według Rankingu Szkół Wyższych Perspektywy 2025 w zestawieniu ogólnym uczelni akademickich Uniwersytet Jana Kochanowskiego (UJK) w Kielcach sklasyfikowany został na miejscach 73–82. Podobną pozycję zajmował w latach 2022–2024 i 2018, natomiast w 2017 r. zajął najwyższe w ostatnim czasie 47 miejsce). Natomiast Politechnika Świętokrzyska (PŚk) była w 2025 r. sklasyfikowana na miejscach 61–72, podobnie w latach poprzednich, a w latach 2021–2022 była

[33] Liczba doktorantów w szkołach doktorskich jest znacząco mniejsza niż uczestników studiów doktoranckich w poprzednim systemie kształcenia doktorskiego.

klasyfikowana na miejscach 50–62. W rankingu uniwersytetów UJK zajął w 2019 r. 21 pozycję (*ex aequo* z trzema innymi uniwersytetami, na 24 jednostki). Politechnika uzyskała 19 pozycję (na 23 jednostki). W rankingu uczelni zawodowych Staropolska Akademia Nauk Stosowanych w Kielcach uzyskała 42 miejsce, *ex aequo* z dwoma jednostkami, a Akademia Nauk Stosowanych im. prof. Edwarda Lipińskiego została sklasyfikowana na miejscach 72–81 (na ponad 90 ocenianych szkół wyższych).

Pod względem liczby studentów świętokrzyskie zajmuje przedostatnie miejsce (spadek z 14). Zmniejszył się także udział regionu w potencjale akademickim kraju – z 2,1% do 1,5%. Spadek liczby studentów dotyka wszystkie województwa (poza mazowieckiem), a szczególnie widoczny jest w tych z mniejszymi ośrodkami akademickimi.

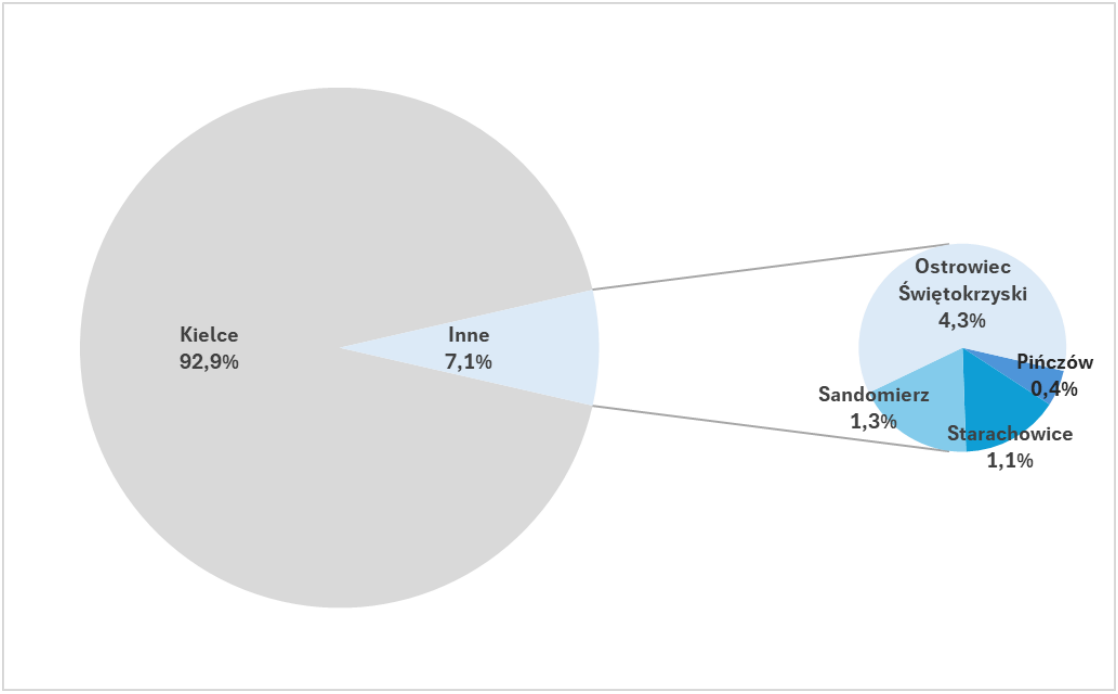
Wykres 47. Studenci w województwach w latach 2014 i 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dominującym ośrodkiem akademickim w regionie są Kielce, gdzie funkcjonują jedyne w regionie uczelnie akademickie. W 2023 r. studiowało tu 16,9 tys. studentów, 93% wszystkich studentów w świętokrzyskim (w 2014 r. – 92%). Drugim ośrodkiem był Ostrowiec Świętokrzyski – studiowało tu jednak zaledwie 790 studentów (4%), a liczba studentów w ciągu dekady spadła o połowę. W Sandomierzu i Starachowicach studiowało po ok. 1% studentów regionu (odpowiednio 240 i 199 osób). Starachowice były przy tym jedynym miastem, gdzie liczba studentów znacznie wzrosła (dzięki otwarciu filii uczelni). Niewielkim ośrodkiem edukacji wyższej pozostaje Pińczów (ok. 70. studentów), natomiast uczelnię straciło Skarżysko-Kamienna.

Wykres 48. Studenci w ośrodkach akademickich województwa świętokrzyskiego – udział w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ochrona zdrowia

Na jakość życia w regionie składa się dostępność do infrastruktury i wykwalifikowanej kadry służby zdrowia. W świętokrzyskim liczebność kadry medycznej wzrosła w ostatniej dekadzie. Liczba lekarzy pracujących w województwie w 2023 r. wynosiła ponad 6,4 tys. (2,7% personelu medycznego w kraju), a lekarzy dentystów – ponad 1000 (2,8%). Liczba lekarzy i lekarzy dentystów wzrastała jednak znacznie wolniej niż w kraju (tabela poniżej). W 2017 r. w świętokrzyskim pracowało ponad 8,2 tys. pielęgniarek (3,8% personelu kraju) i niespełna 960 położnych (3,4% personelu kraju). Także w tym wypadku odnotowano pozytywne zmiany pod względem liczby personelu – jednak mniejsze niż w przypadku lekarzy.

Tabela 13. Kadra medyczna* – województwo świętokrzyskie na tle Polski

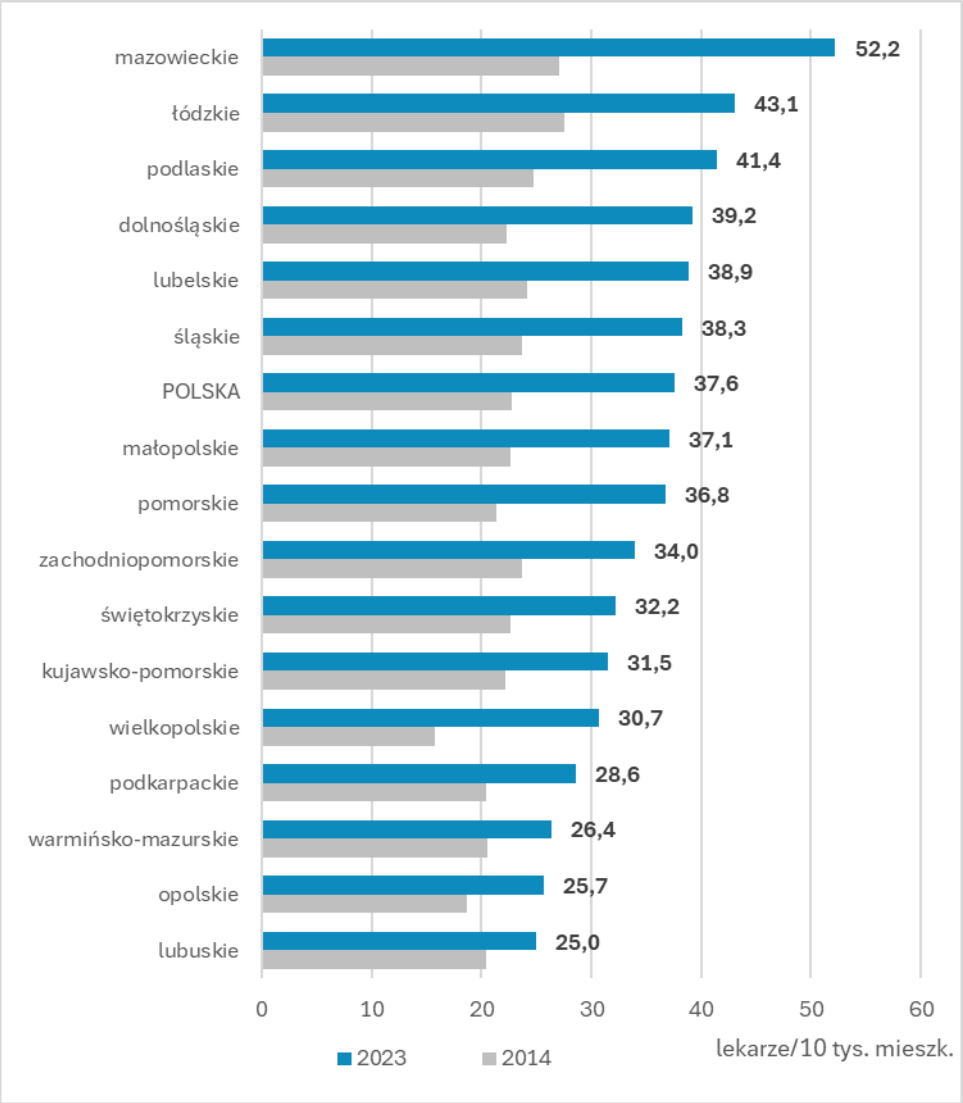
Rodzaj kadry	Świętokrzyskie			Polska		
	2014	2023	zmiana %	2014	2023	zmiana %
lekarze	2869	3768	31,3	87687	141452	61,3
lekarze dentyści	455	1022	124,6	13088	36877	181,8
pielęgniarki	7407	8203	10,7	199188	216086	8,5
położne	766	958	25,1	22381	28527	27,5

**Według głównego miejsca pracy*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pomimo wzrostu liczby kadry medycznej wskaźnik dostępności lekarzy (liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców[34]) wynosił w 2023 r. 32 i był w świętokrzyskim niższy niż średnia dla kraju, a województwo zajmowało pod tym względem 10 miejsce.

[34] Według głównego miejsca pracy.

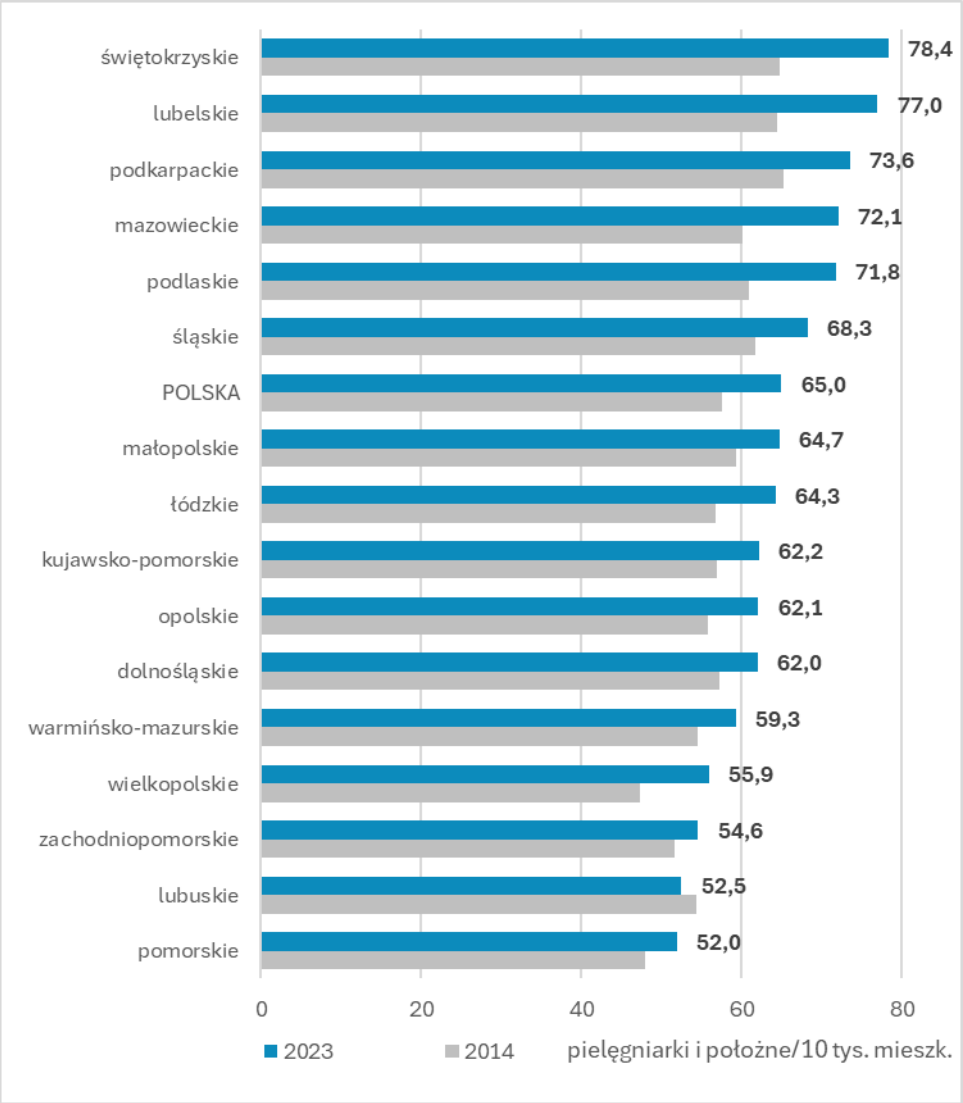
Wykres 49. Lekarze* na 10 tys. ludności w 2014 i 2023 r.

**Według głównego miejsca pracy.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Znacznie korzystniej przedstawiała się natomiast dostępność pielęgniarek i położnych. W 2023 r. na **10 tys. mieszkańców przypadało w regionie 78 pielęgniarek/położnych – był to najwyższy wskaźnik w Polsce**.

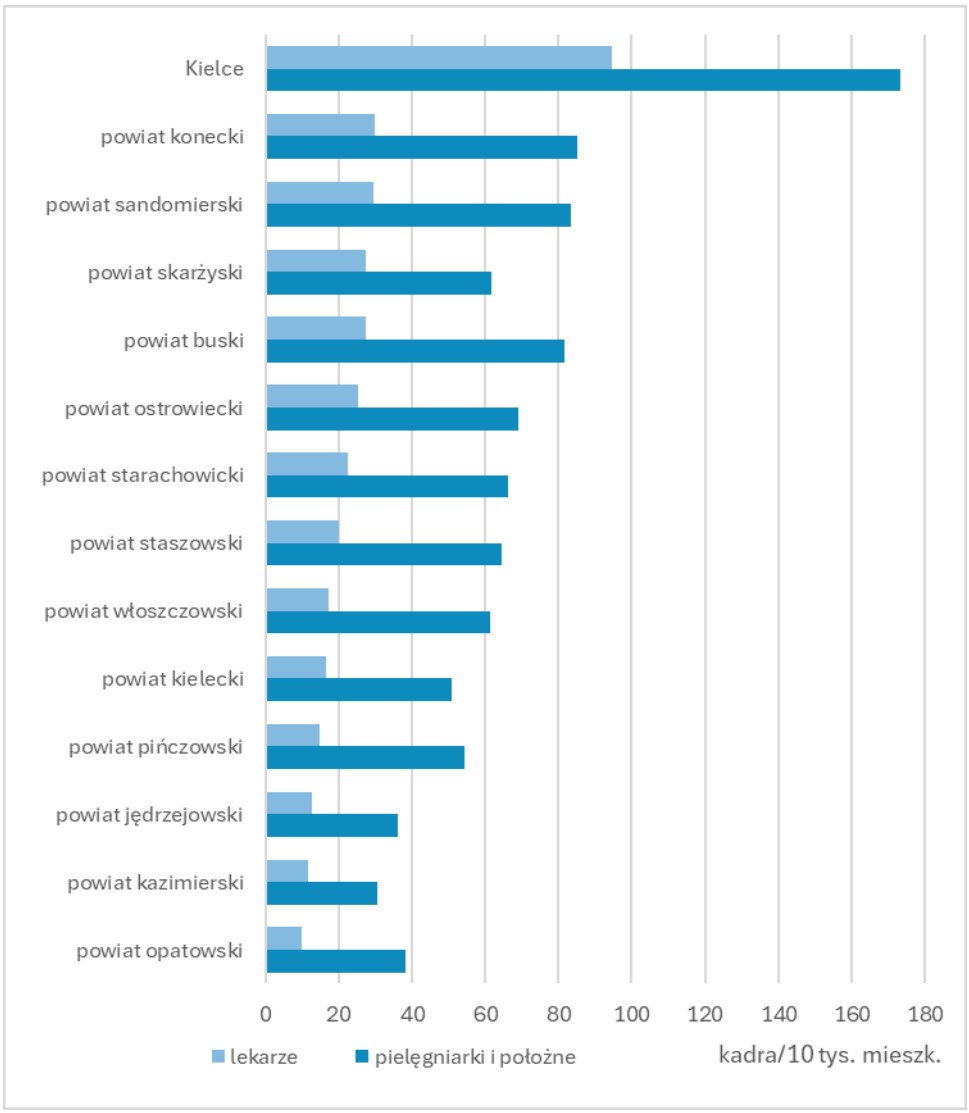
Wykres 50. Pielęgniarki i położne* na 10 tys. ludności w 2014 i 2023 r.

**Według głównego miejsca pracy.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W dostępności personelu medycznego zaznaczają się bardzo duże różnice wewnątrzregionalne (wykres poniżej). Najlepszą dostępnością personelu medycznego (zarówno lekarze, jak i pielęgniarki i położne) cechują się Kielce. Ponadto wyższa dostępność występuje w powiatach sandomierskim, koneckim i skarżyskim oraz buskim – z działalnością uzdrowiskową. Natomiast bardzo słabą dostępnością kadry medycznej odznaczają się powiaty opatowski (poniżej 10 lekarzy na 10 tys. mieszkańców) oraz kazimierski, jędrzejowski i pińczowski. Wskaźniki dostępności kadry medycznej są tam kilkukrotnie niższe niż w najlepiej zaopatrzonych powiatach.

Wykres 51. Lekarze oraz pielęgniarki i położne* na 10 tys. ludności w powiatach w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Infrastruktura ochrony zdrowia obejmowała placówki opieki ambulatoryjnej (przychodnie), szpitale (w tym psychiatryczne) oraz placówki opieki długoterminowej i paliatywno-hospicyjnej (hospicja, oddziały opieki paliatywnej, zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze), a także zespoły ratownictwa medycznego, w tym szpitalne oddziały ratunkowe. **W ostatniej dekadzie zaopatrzenie w infrastrukturę ochrony zdrowia w województwie świętokrzyskim uległo poprawie w większości z tych kategorii placówek** (tabela poniżej). Największe zmiany dotyczyły opieki paliatywnej i długoterminowej, zwłaszcza hospicyjnej. Poprawiła się także znacznie infrastruktura wsparcia dziennego. Zmniejszyła się liczba łóżek w szpitalach ogólnych – jednak nie zmalała liczba pacjentów. Wykorzystanie łóżek szpitalnych w świętokrzyskim (74%) jest wyższe niż średnio w kraju (69%). **Zdecydowanie gorsze są warunki dla ochrony zdrowia psychicznego** – w jedynym szpitalu w regionie zmniejszyła się nie tylko liczba łóżek, ale także liczba hospitalizacji.

Ze względu na walory przyrodnicze istotnym elementem infrastruktury ochrony zdrowia w świętokrzyskim jest lecznictwo uzdrowiskowe, które w ciągu dekady znacznie się rozwinęło. Województwo skupia istotny odsetek krajowego potencjału tego rodzaju usług medycznych – w 2014 r. miejsca w placówkach uzdrowiskowych stanowiły 6,8% liczby w kraju, w 2017 r. – już 7,3%. W tym samym czasie zwiększyła się o 45% liczba kuracjuszy stacjonarnych, a udział regionu w liczbie kuracjuszy w kraju wzrósł z 7,6 do 9,1%.

Tabela 14. Infrastruktura ochrony zdrowia – województwo świętokrzyskie na tle Polski w latach 2014 i 2023*

Rodzaj placówki	Miara	Świętokrzyskie			Polska		
		2014	2023	zmiana %	2014	2023	zmiana %
przychodnie*	liczba	568	683	20,2	20 052	24 225	20,8
szpitale ogólne	liczba	25	24	-4,0	979	894	-8,7
	łóżka	6 309	5 218	-17,3	188 116	161 207	-14,3
	leczeni (tys.)	290,5	293,0	0,9	8 459,1	7 729,5	-8,6
szpitale psychiatryczne	liczba	1	1	0,0	49	62	26,5
	łóżka	728	706	-3,0	17 736	17 228	-2,9
	leczeni (tys.)	9,1	8,2	-10,1	201,6	192,3	-4,6
hospicja i oddz. opieki paliatywnej	liczba	8	11	37,5	142	178	25,4
	łóżka	129	202	56,6	2 491	3 804	52,7
	pacjenci (tys.)	1,5	1,6	3,6	33,8	35,7	5,7
zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze	liczba	16	24	50,0	543	624	14,9
	łóżka	831	1 188	43,0	30 126	38 984	29,4
	pacjenci (tys.)	1,8	2,2	24,7	58,7	67,1	14,4
placówki wsparcia dziennego*	liczba	83	255	207,2	2 969	2 931	-1,3
	miejsca	2 786	5 505	97,6	89 605	74 670	-16,7
	korzystający (tys.)	4,7	7,9	69,1	121,1	96,7	-20,2
zespoły ratownictwa medycznego*	liczba	46	50	8,7	1 478	1 664	12,6
szpitalne oddziały ratunkowe*	liczba	9	11	22,2	218	250	14,7
Szpitale, sanatoria uzdrowiskowe i stacjonarne zakłady rehabilitacji leczniczej*	liczba	16	19	18,8	261	284	8,8
	łóżka	3 040	3 771	24,0	44 961	51 490	14,5
	kuracjusze (tys.)	54,8	79,4	44,8	720,2	877,0	21,8

**Gwiazdką w tabeli oznaczono dane dla lat 2014 i 2024.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Nasycenie placówkami ochrony zdrowia w województwie świętokrzyskim na tle kraju poprawiło się i jest zbliżone do średniej lub wyższe. Dostępność przychodni podstawowej opieki zdrowotnej jest zbliżona do średniej krajowej – na 10 tys. mieszkańców w świętokrzyskim przypadało 6 przychodni. W ośmiu województwach wartość wskaźnika była wyższa. Wyższa niż średnia jest natomiast dostępność łóżek w szpitalach ogólnych i psychiatrycznych, a region zajmował pod tym względem odpowiednio 7 i 4 pozycję w kraju. Na tle średniej ogólnopolskiej korzystnie prezentował się wskaźnik liczby osób przypadających na jeden szpitalny oddział ratunkowy – był on najniższy wśród województw i znacznie niższy niż średnia krajowa.

Pod względem liczby miejsc w placówkach opieki długoterminowej i paliatywnej województwo świętokrzyskie zajmowało 8 pozycję, a wskaźnik nasycenia był nieco wyższy niż średnia krajowa, odbiegał jednak od najlepiej zaopatrzonych regionów. W związku z zachodzącymi zmianami

województwo stoi przed wyzwaniem zapewnienia kompleksowej opieki pacjentom w wieku starszym oraz przewlekle, terminalnie chorym (Wojewódzki plan transformacji…, 2024). Wzrosła natomiast znacząco liczba miejsc opieki dziennej – pod tym względem świętokrzyskie należy do najlepiej zaopatrzonych województw.

Tabela 15. Wskaźniki dostępności infrastruktury ochrony zdrowia w 2023 r.*

Jednostka terytorialna	Przychodnie*	Łóżka w szpitalach ogólnych	Łóżka w szpitalach psychiat-rycznych	Łóżka w plac. opieki długotermin. i paliat.-hospicyjnej	Miejsca w placówkach wsparcia dziennego*	Liczba mieszk. na szpitalny o. ratunkowy*
	na 10 tys. mieszk.					tys. mieszk.
Polska	6	42,8	4,6	11,2	19,9	150,0
Dolnośląskie	6	45,3	4,7	15,1	15,3	191,2
Kujawsko-pomorskie	5	41,9	3,1	10,6	21,2	180,4
Lubelskie	7	47,6	4,9	14,1	9,2	117,4
Lubuskie	6	38,6	9,1	12,5	17,2	121,2
Łódzkie	7	48,0	5,2	10,4	17,0	111,7
Małopolskie	6	39,1	2,7	10,8	26,2	163,3
Mazowieckie	7	42,1	4,9	12,7	12,1	162,0
Opolskie	6	43,0	8,7	13,0	14,4	132,9
Podkarpackie	7	41,9	3,3	14,8	13,5	137,5
Podlaskie	8	46,5	8,9	8,8	18,3	87,1
Pomorskie	6	33,0	5,3	9,1	21,8	181,5
Śląskie	7	49,4	4,4	12,0	17,8	286,1
Świętokrzyskie	**6**	**44,7**	**6,0**	**11,9**	**47,5**	**105,3**
Warmińsko-mazurskie	7	45,8	4,7	8,1	16,4	112,4
Wielkopolskie	6	38,2	3,9	5,6	25,6	128,9
Zachodnio-pomorskie	7	40,6	0,9	8,3	45,2	162,3

**Gwiazdką w tabeli oznaczono dane dla 2024 r.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zgodnie z Wojewódzkim planem transformacji województwa świętokrzyskiego na lata 2022–2026 (Wojewódzki plan transformacji…, 2024) główne obszary działania w zakresie opieki zdrowotnej w regionie to:

- Promocja zdrowia i profilaktyka zdrowotna – ukierunkowanie działań na czynniki ryzyka – zmiany w sposobie życia i odżywiania, eliminowanie zdrowotnych czynników ryzyka w miejscu pracy (problemem jest najwyższy w skali kraju udział czynników metabolicznych w zgonach w województwie świętokrzyskim).
- Podstawowa Opieka Zdrowia – wzmocnienie roli POZ poprzez poszerzenie zakresu diagnostyki i badań.
- Ambulatoryjna Opieka Specjalistyczna – zwiększenie dostępności do ambulatoryjnych świadczeń specjalistycznych.
- Leczenie szpitalne – racjonalizacja liczby łóżek w poszczególnych oddziałach na podstawie prognozowanej zmiany liczby hospitalizacji, poprawa dostępności do świadczeń

szpitalnych, w których występują kolejki o najdłuższym przeciętnym czasie oczekiwania. Efektywne monitorowanie zakażeń szpitalnych.

- Opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień – zapewnienie dostępności do świadczeń w różnych formach opieki.
- Rehabilitacja lecznicza i lecznictwo uzdrowiskowe – wyrównanie dostępu do świadczeń, skrócenie czasu oczekiwania na świadczenia.
- Opieka długoterminowa – zwiększenie liczby ośrodków oraz rozwój bazy łóżkowej w ośrodkach opieki długoterminowej.
- Opieka paliatywna i hospicyjna – zapewnienie adekwatnego do potrzeb dostępu do świadczeń.
- Państwowe Ratownictwo Medyczne – poprawa funkcjonowania systemu PRM. Zwiększenie wykorzystania nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej (NiŚOZ) w celu odciążenia Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych. Rekomendowane jest powstanie SOR w Busku – Zdroju.
- Kadry – zwiększenie liczby specjalistów w poszczególnych dziedzinach poprzez zwiększenie liczby miejsc specjalizacyjnych.
- Sprzęt medyczny – zapewnienie dostępu do wysokiej jakości sprzętu medycznego.
- Infrastruktura podmiotów leczniczych – poprawa warunków wykonywania świadczeń zdrowotnych oraz jej dostosowanie do zakresu świadczeń wynikających ze zmieniających się potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa.

Usługi kultury

Instytucje kultury o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym oraz dostępność do usług kulturalnych

Do najważniejszych instytucji w regionie należą współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Są to Muzeum Narodowe w Kielcach, z kilkoma oddziałami, w tym w Wiślicy i Oblęgorku (organizatorem jest MKiDN, współprowadzone przez województwo) oraz Muzeum Zamkowe w Sandomierzu i Teatr im. Stefana Żeromskiego w Kielcach (organizatorem jest województwo świętokrzyskie) i Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim (organizatorem jest powiat ostrowiecki).

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego jest ponadto organizatorem ważnych instytucji kultury w regionie, są to:

- Filharmonia Świętokrzyska im. Oskara Kolberga w Kielcach,
- Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach,
- Wojewódzki Dom Kultury im. Józefa Piłsudskiego w Kielcach,
- Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka w Pacanowie (organizatorami instytucji są Województwo Świętokrzyskie i Gmina Pacanów),
- Muzeum Starożytnego Hutnictwa Świętokrzyskiego im. Mieczysława Radwana w Nowej Słupi (organizatorami są gmina Nowa Słupia i Województwo Świętokrzyskie).

Największa liczba instytucji kultury o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym ma siedzibę w Kielcach (por. rycina poniżej). W Kielcach, oprócz wymienionych wyżej instytucji, działają także m.in.:

- Kieleckie Centrum Kultury,
- Muzeum Zabawek i Zabawy,
- Muzeum Historii Kielc,
- Dom Środowisk Twórczych "Pałac Tomasza Zielińskiego",
- Biuro Wystaw Artystycznych,
- Teatr Lalki i Aktora „Kubuś" im. Stefana Karskiego,
- Kielecki Teatr Tańca,
- Stowarzyszenie Chór Kameralny „Fermata",
- Geopark Kielce – Centrum Geoedukacji,
- Wzgórze Zamkowe (Ośrodek Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej oraz Instytut Dizajnu).

Ważnymi ośrodkami kultury są także: S**andomierz**, gdzie funkcjonują **liczne muzea i galerie (**M**uzeum** Zamkowe, **Diecezjalne, Oddział Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie**, Ostrowiec Świętokrzyski (Ostrowiecki Browar Kultury).

W województwie świętokrzyskim działa szereg muzeów i instytucji paramuzealnych[35], o zróżnicowanym charakterze, prowadzonych przez samorząd wojewódzki, samorządy powiatowe, gminne, a także podmioty prywatne (tabela poniżej). Zgodnie z danymi GUS w świętokrzyskim funkcjonowały w 2024 r. 33 muzea (wraz z oddziałami) – ok. 3,5% wszystkich muzeów w Polsce[36]. Zbiory muzealne na tle kraju nie były duże – obejmowały 177 tys. pozycji inwentarzowych tj. 1,8% zbiorów krajowych.

Tabela 16. Muzea i instytucje paramuzealne w woj. świętokrzyskim. Pogrubiono muzea figurujące w wykazie muzeów MKiDN[37]. *

Typ muzeum	Placówki
Sztuki, historyczne, archeologiczne	**Muzeum Narodowe w Kielcach (z oddziałem w Wiślicy)** **Muzeum Zamkowe w Sandomierzu** Rezerwat archeologiczny Krzemionki **Muzeum Starożytnego Hutnictwa Świętokrzyskiego w Nowej Słupi** **Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie (o. Muzeum Wsi Kieleckiej)** **Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Sandomierzu (o. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie)** Ośrodek Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej w Kielcach Podziemna Trasa Turystyczna w Opatowie Podziemna Trasa Turystyczna w Sandomierzu **Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach**
Biograficzne	**Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku i Muzeum Stefana Żeromskiego w Kielcach (oddziały Muzeum Narodowego w Kielcach)**

[35] Jednostka organizacyjna nie będąca muzeum, nie nastawiona na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, nauki i techniki oraz przyrody, którą uznaje się za posiadającą charakter muzealny.
[36] W statystykach publicznych ujmowane są tylko placówki spełniające ustawową definicję muzeum (tj. figurujące w wykazie muzeów), stąd niżej zamieszczane dane dot. frekwencji dotyczą tylko tych placówek.
[37] Wykaz zawiera dane o muzeach, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902, z późn. zm).

Typ muzeum	Placówki
	Dworek S. Żeromskiego w Ciekotach (Centrum Edukacji i Kultury „Szklany Dom") Izba Pamięci Hugona Kołłątaja w Wiśniowej Muzeum Mikołaja Reja w Nagłowicach **Muzeum Samochodu Papieskiego JP2 w Kielcach**
Etnograficzne, skanseny	**Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach** **Muzeum Dawnej Wsi „Domek Tkaczki" w Bliżynie** **Muzeum Dolina Psarki** ***Muzeum Wsi w Maruszowie***
przyrodnicze, ogród botaniczny, zoologiczny	Geopark Kielce (Centrum Geoedukacji i Podziemna Trasa Turystyczna na Kadzielni) JuraPark Bałtów Muzeum Geologiczne PIG w Kielcach Muzeum Minerałów i Skamieniałości w Świętej Katarzynie Muzeum Przyrodnicze Świętokrzyskiego Parku Narodowego na Świętym Krzyżu Geonatura Kielce - Ogród Botaniczny Ogród Zoologiczny Leśne Zacisze w Lisowie
regionalne i miejskie	**Muzeum Historii Kielc** Izba Pamięci Ziemi Małogoskiej w Małogoszczu Muzeum Pamiątek Regionalnych w Jagodnem **Muzeum Regionalne w Pińczowie** ***Muzeum Regionalne PTTK w Końskich*** Muzeum Regionalne PTTK w Starachowicach Muzeum Regionalne w Szydłowie Muzeum Regionalne w Świniarach Starych Muzeum Ziemi Staszowskiej w Staszowie Szkolna Izba Pamięci Narod. i Tradycji Rolnej w pałacu Wielopolskich w Chrobrzu ***Prywatne Muzeum w Tuklęczy*** ***Muzeum Historyczno-Regionalne im. Biskupa Hugona Kołłątaja w Grzymałkowie*** ***Muzeum Śliwki w Szydłowie (w organizacji)***
religijne	Archiopactwo Cystersów w Jędrzejowie Muzeum Diecezjalne Dom Długosza w Sandomierzu Muzeum Diecezjalne w Kielcach Muzeum Misyjne na Świętym Krzyżu ***Muzeum im. Ks. Walentego Ślusarczyka przy Opactwie O.O. Cysterów w Wąchocku***
techniki	Muzeum Geodezji i Kartografii w Opatowie Muzeum Górnictwa Kruszcowego w Miedziance Muzeum Polskiej Motoryzacji XX wieku w Busku - Zdroju **Muzeum Przyrody i Techniki w Starachowicach** Zabytkowy Zakład Hutniczy w Maleńcu **Państwowe Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie** Żywe Muzeum Porcelany w Ćmielowie Muzeum Siekier w Orzechówce Muzeum Zagłębia Staropolskiego w Sielpi (obecnie nieczynne) Zabytkowa Kuźnia Wodna w Starej Kuźnicy (obecnie nieczynne) ***Muzeum Pojazdów Historycznych „Polskie Drogi" w Busku – Zdroju***

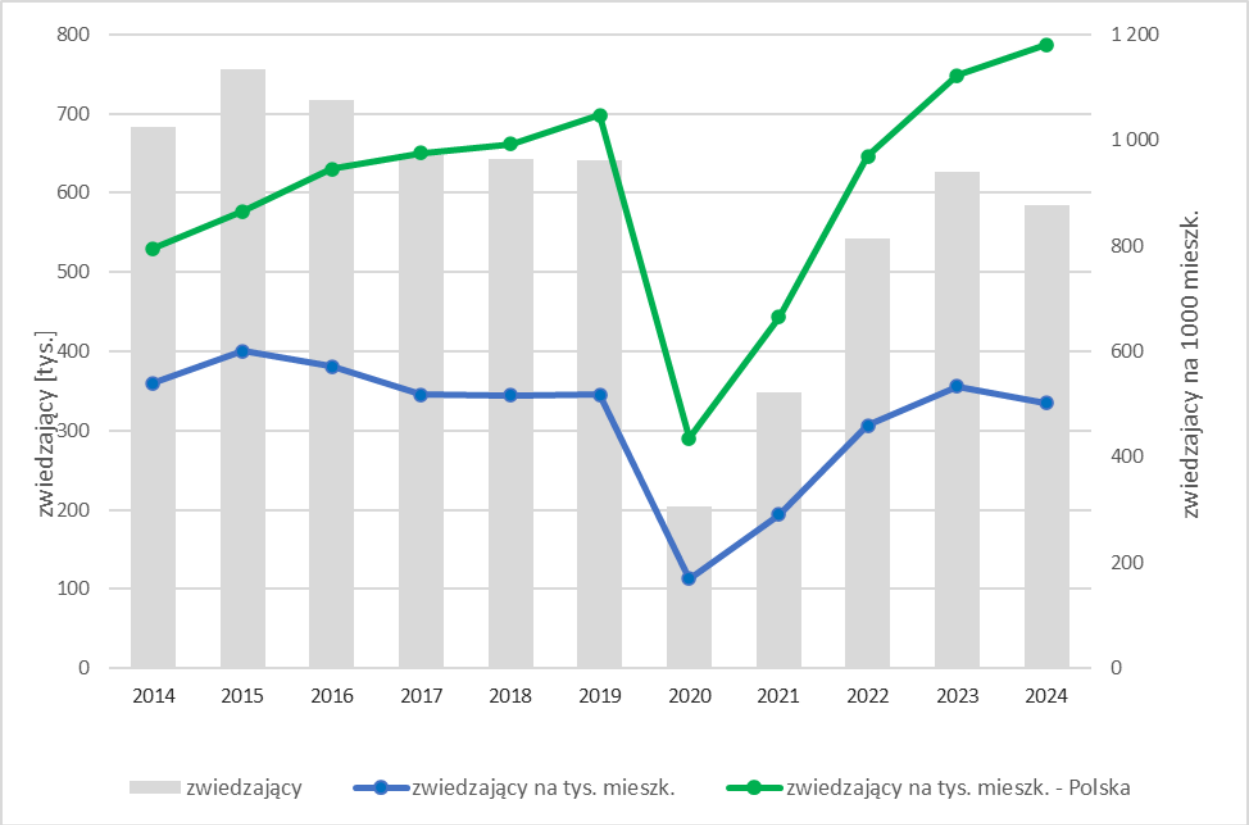
Typ muzeum	Placówki
	Muzeum Polskiej Motoryzacji XX wieku „Polska na Kołach" w Busku – Zdroju ***Muzeum Polskie Drogi w Modliszewicach (w organizacji)***
wojskowe	**Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku - Kamiennej** ***Muzeum Oręża im. Oddziałów Partyzanckich Ziemi Opatowskiej w Męczennicach*** ***Muzeum Techniki Wojskowej i Obrony Przeciwlotniczej w Busku – Zdroju*** ***Muzeum Tradycji Niepodległościowych Ziemi Staszowskiej w Staszowie*** ***Prywatne Muzeum Techniki i Militariów w Mietlu*** ***Świętokrzyskie Muzeum Militariów w Małogoszczu*** ***Muzeum Broni Dawnej i Nowej w Sandomierzu Fundacji im. Żołnierzy Wyklętych*** ***Muzeum Wyposażenia Wojskowego 1939-1945 w Kielcach*** ***Muzeum Uzbrojenia "SAPER" w Brzezinach (w organizacji)***

**Kursywą zaznaczono muzea z wykazu w organizacji).*
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2023–2026 oraz Wykazu Muzeów prowadzonego przez MKiDN.

Muzea były jednymi z instytucji najmocniej doświadczonymi przez pandemię – liczba zwiedzających gwałtownie spadła w 2020 r. w całym kraju. Podobnie było w muzeach świętokrzyskich, jednak niepokojąca tendencja spadkowa rozpoczęła się już wcześniej (pomimo trwających w polskich muzeach wzrostów). Inaczej niż w kraju liczba zwiedzających muzea w świętokrzyskim nie osiągnęła jeszcze tej sprzed pandemii. Liczba zwiedzających per capita jest też mniejsza niż średnia dla kraju[38] (świętokrzyskie pod tym względem zajmuje siódme miejsce). Najczęściej odwiedzanymi są muzea w Kielcach (24% zwiedzających w 2024 r.), Chęcinach (19%), Sandomierzu (11%) i gm. Suchedniów (muzeum w Michniowie) – 9%.

[38] Zawyżana jednak mocno przez dwa województwa z największymi muzeami, małopolskie i mazowieckie

Wykres 52. Zwiedzający muzea w latach 2014-2024 w woj. świętokrzyskim.

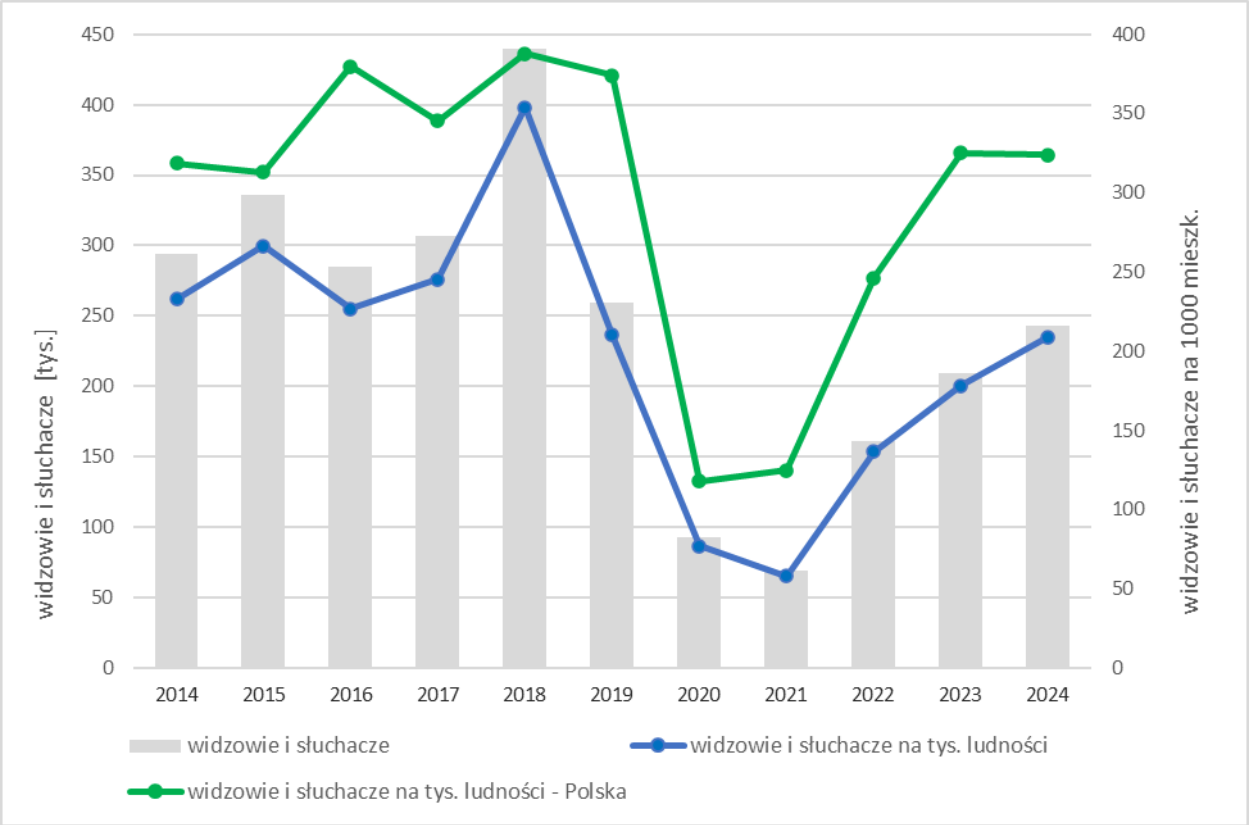

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podobnie silnie doświadczone zostały instytucje scenicznej (teatry i filharmonie), gdzie działalność została drastycznie ograniczona. w 2019 r. w świętokrzyskim odbyło się blisko 1,9 tys. koncertów i spektakli, rok później – tylko ponad 500. W 2024 r. liczba wydarzeń nieco już przewyższyła tę tej sprzed pandemii (odbyło się prawie 2 tys. wydarzeń). Gorzej prezentują się statystyki odbiorców teatrów ii instytucji muzycznych. Liczba odwiedzających je wciąż jest mniejsza niż przed pandemią, wskaźniki działalności scenicznej są także znacznie niższe niż przed pandemią[39].

[39] Wpływ na to miał zapewne także długi remont Teatr im. Stefana Żeromskiego w Kielcach, zakończony w 2024 r.

Wykres 53. Teatry i instytucje muzyczne i ich odbiorcy w latach 2014-2024 w woj. świętokrzyskim.

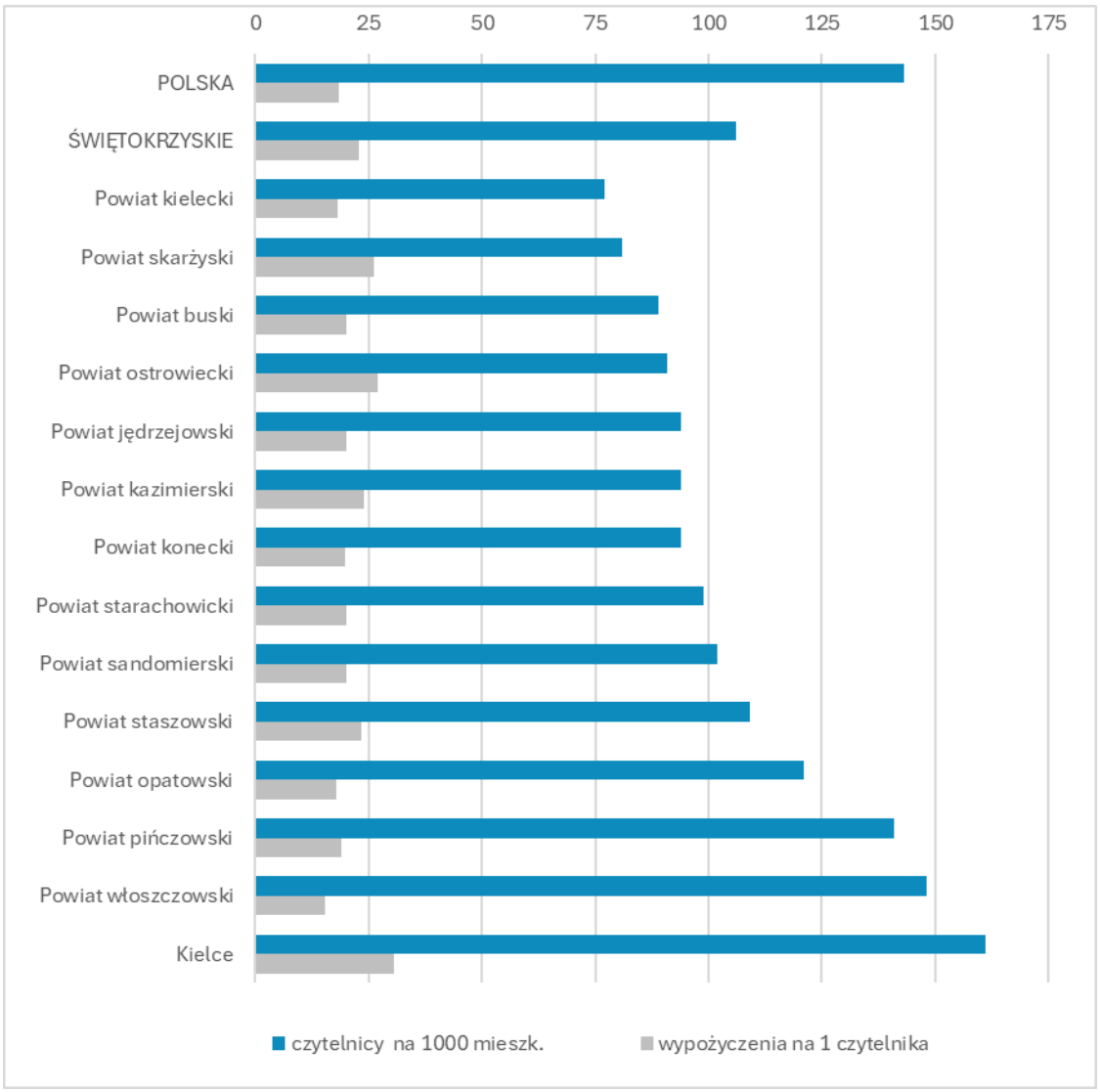

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ponadlokalne instytucje kultury, świadczące usługi dla mieszkańców regionu, skoncentrowane są – jak wskazano wyżej – w Kielcach i kilku miastach subregionalnych. Poza nimi ważną rolę w zapewnianiu dostępu do kultury pełnią biblioteki publiczne oraz domy i ośrodki kultury**.**

Dostępność bibliotek publicznych jest w świętokrzyskim wysoka. Zarówno liczba bibliotek liczba placówek na 10 tys. mieszkańców (2,2 placówki) i jak i wielkość księgozbioru na tysiąc mieszkańców (3,7 tys.) są wyższe niż średnia dla kraju i dają regionowi piąte miejsce pod względem dostępności bibliotek wśród województw. **Niestety nie przekłada się to na powszechność aktywności czytelniczej mieszkańców świętokrzyskiego.** W województwie świętokrzyskim, podobnie jak w całym kraju, spada poziom czytelnictwa. Liczba czytelników bibliotek w regionie jest niższa niż średnia w kraju, a województwo w ciągu dekady spadło na ostatnie miejsce pod względem tego wskaźnika w Polsce. Pomimo mniejszej liczebności świętokrzyscy czytelnicy bibliotek wykazują się wyższą aktywnością – liczba wypożyczeń na jednego czytelnika jest znacznie wyższa niż w kraju. Najwyższy poziom czytelnictwa występuje w Kielcach i powiatach włoszczowskim, opatowskim i pińczowskim. Najniższy w powiatach kieleckim, skarżyskim i buskim.

Wykres 54. Wskaźniki aktywności bibliotecznej w województwie świętokrzyskim w 2024 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W świętokrzyskim w 2024 r. działało 110 ośrodków kultury różnego rodzaju[40]. Liczba tych placówek zmniejszyła się w ciągu dekady o 25. **Ośrodki kultury działały w 70 świętokrzyskich gminach (69% gmin).** Przekłada się to na **niższą niż przeciętna w kraju dostępności placówek kultury w świętokrzyskich gminach** – w Polsce na 10 tys. mieszkańców przypada jedna placówka, w świętokrzyskim – 0,9 (spadek z 1,1 w 2014 r.). Spadła także liczba imprez organizowanych przez ośrodki kultury (z 8,3 tys. w 2014 r. do 7,5 tys. w 2024 r.). Wzrosła jednak liczba działających w ośrodkach kultury kół i sekcji (z 485 do 605), nie przełożyło się to jednak na wzrost liczby uczestników – ta spadła z 16 tys. w 2014 r. do 11,5 tys. w 2024 r. Wysoka jest natomiast wciąż aktywność grup artystycznych – zrzeszających w 2024 r. 8,9 tys. osób (o 1,4 tys. więcej niż dekadę wcześniej).

[40] Dane obejmują centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice

Dziedzictwo niematerialne województwa świętokrzyskiego

W rozumieniu Konwencji UNESCO z 2003 r.[41] dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.
Dziedzictwo niematerialne obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Województwo świętokrzyskie nie charakteryzuje się poważnymi różnicami w zakresie odrębności etnograficznej, ale posiada bogate dziedzictwo, na które składają się[42]:

- gwary kieleckie jako zbitek gwar kielecko-miechowskiej, sandomierskiej i lasowskiej (w widłach Wisły i Sanu) należących do dialektu małopolskiego;
- stroje ludowe: strój kielecki (rejon zachodni), strój świętokrzyski (rejon Gór Świętokrzyskich), strój sandomierski (rejon wschodni), strój krakowski (Krakowiaków wschodnich), strój opoczyński (rejon północno-zachodni);
- malarstwo ludowe z motywami Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz Ukrzyżowaniem Chrystusa, świętych (św. Barbara, św. Jan Nepomucen, św. Mikołaj), a od połowy XX w. obejmujące sceny z życia wiejskiego, malarstwo ludowe i naiwne reprezentują liczni twórcy związani z województwem;
- rzeźbiarstwo ludowe, głównie o tematyce religijnej, w późniejszym okresie także postacie diabłów, ważnych osób historycznych i inne, wykonane z drewna i malowane na wyraziste kolory;
- zdobienia domów (mebli, nakryć, kilimów, wycinanki, pająki);
- garncarstwo - teren województwa świętokrzyskiego to najstarsze skupisko garncarzy w kraju, reprezentowane przez licznych twórców;
- inne dziedziny sztuki ludowej, wciąż żywe w regionie: wycinankarstwo, zabawkarstwo, kowalstwo artystyczne, tkactwo;
- muzyka ludowa, poezja ludowa, baśnie i legendy.

O podtrzymanie dziedzictwa niematerialnego dba wiele organizacji non profit (przede wszystkim niezwykle liczne w regionie Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze Straże Pożarne), zespołów folklorystycznych (w tym najstarszych, jak Ludowy Zespół Artystyczny „Dwikozianie" czy Kapela Stefana Wyczyńskiego z Lubczy) oraz instytucji kultury (w tym Wojewódzki Dom Kultury im. J. Piłsudskiego). Na terenie świętokrzyskiego działa ok. 600 artystów ludowych[43]. Na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO zostały wpisane Bziuki z Koprzywnicy.

Na obszarze województwa świętokrzyskiego odbywa się wiele cyklicznych imprez i festiwali kultywujących dziedzictwo niematerialne regionu (np. turnieje rycerskie w Sandomierzu, Szydłowie, Ujeździe, liczne imprezy organizowane przez Muzeum Wsi Kieleckiej zarówno w zakresie obrzędów,

[41] Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.
[42] Por. Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2023–2026
[43] Ibidem

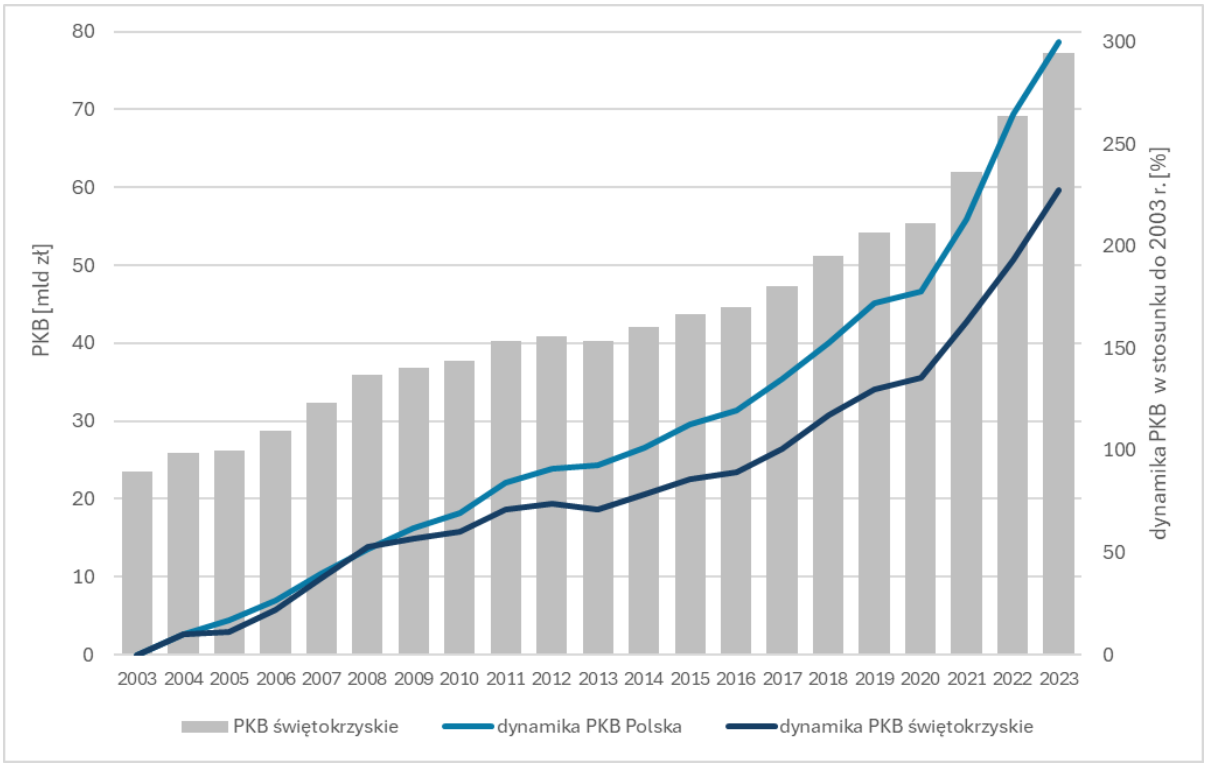
sztuki ludowej, jak i tradycyjnego rzemiosła, np. Wytopki Ołowiu, Festiwal Smaków, Jarmark Agroturystyczny, Święto Chleba. Do innych odbywających się cyklicznych wydarzeń zaliczyć można Buskie Spotkania z Folklorem, Dymarki Świętokrzyskie w Nowej Słupi, Jarmark Świętokrzyski na Św. Krzyżu, Święto Śliwki w Szydłowie). Oferta regionu bazuje również na regionalnych kulinariach oznaczonych znakiem Dziedzictwo Kulinarne Świętokrzyskie oraz obejmuje szlaki kulinarne. Działania te poszerzają atrakcyjność turystyczną i kulturalną Regionu, przyciągając coraz liczniejszych odwiedzających. Dziedzictwo niematerialne wpływa także na tworzenie się inicjatyw klastrowych i oferty nowych produktów turystycznych.

2.3. Analiza sytuacji województwa w sferze gospodarczej. Wskaźniki makroekonomiczne

Produkt krajowy brutto

Produkt krajowy brutto (PKB) jest kluczowym wskaźnikiem opisującym kondycję gospodarki – zarówno całego kraju, jak i regionów. Produkt krajowy brutto województwa świętokrzyskiego wzrósł w ciągu dwóch dekad (2003–2023) z 23,6 mld zł do 77,2 mld zł, czyli ponad trzykrotnie. Szczególnie szybkim wzrostem cechował się okres po 2020 r. Dynamika wzrostu, choć znacząca, była niższa niż wzrost PKB dla kraju. Powoduje to, że **udział województwa w wytwarzaniu PKB kraju systematycznie spada. W pierwszej dekadzie XXI w. udział świętokrzyskiego w PKB Polski wynosił 2,6–2,8%. W 2013 r. wynosił 2,5%, natomiast w 2023 r. już tylko 2,3% (szacunki wstępne)**.

Wykres 55. PKB województwa świętokrzyskiego (ceny bieżące) w latach 2003–2023 oraz dynamika PKB województwa w stosunku do 2003 r. na tle Polski. Dla 2023 r. – szacunki wstępne

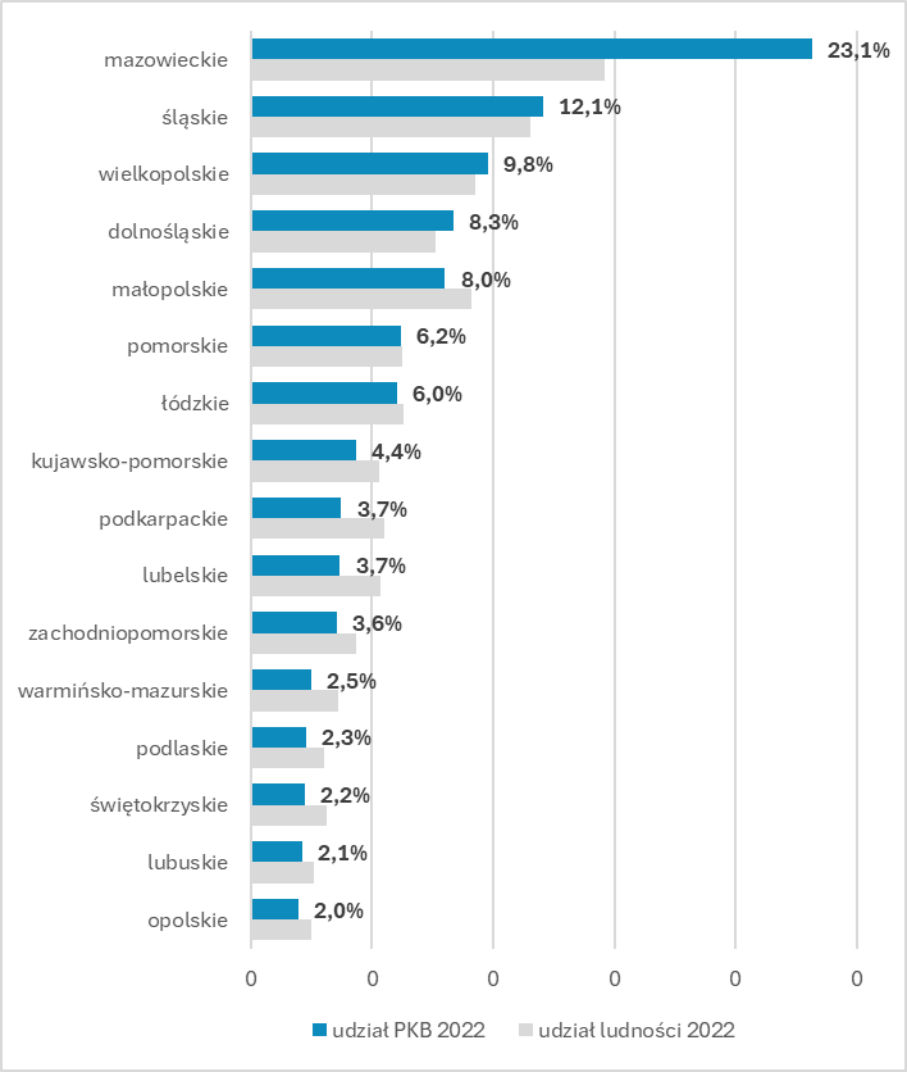
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo świętokrzyskie należy do regionów o najniższym nominalnym PKB – w 2013 r. zajmowało 13 pozycję pośród województw, w 2022 r. – 14[44]. Wynika to częściowo ze stosunkowo niewielkiej liczby ludności regionu, jednak udział województwa w PKB kraju – 2,2% w 2022 r. – był

[44] Według danych szacunkowych GUS w 2023 r. świętokrzyskie zajmowało ponownie 13 miejsce pod względem wartości nominalnego PKB.

niższy niż jego potencjał ludnościowy – mieszkańcy regionu stanowili 3,1% ludności kraju. Należy zauważyć, że dotyczy to większości regionów w kraju, a jedynie w czterech województwach udział PKB jest wyższy niż ich potencjał demograficzny (wykres poniżej). Dominującą tendencją w Polsce jest rosnąca koncentracja rozwoju gospodarczego w najsilniejszych regionach – w 2022 r. cztery najsilniejsze województwa (mazowieckie, śląskie, wielkopolskie i dolnośląskie) wytwarzały 53% PKB, podczas gdy w 2003 r. – 51%. Spadkowy trend dotyczył natomiast wszystkich województw Polski Wschodniej, a ich łączny udział w PKB Polski spadł w tym okresie z 16,3 do 14,4%.

Wykres 56. Udział województw w PKB Polski w 2022 r.

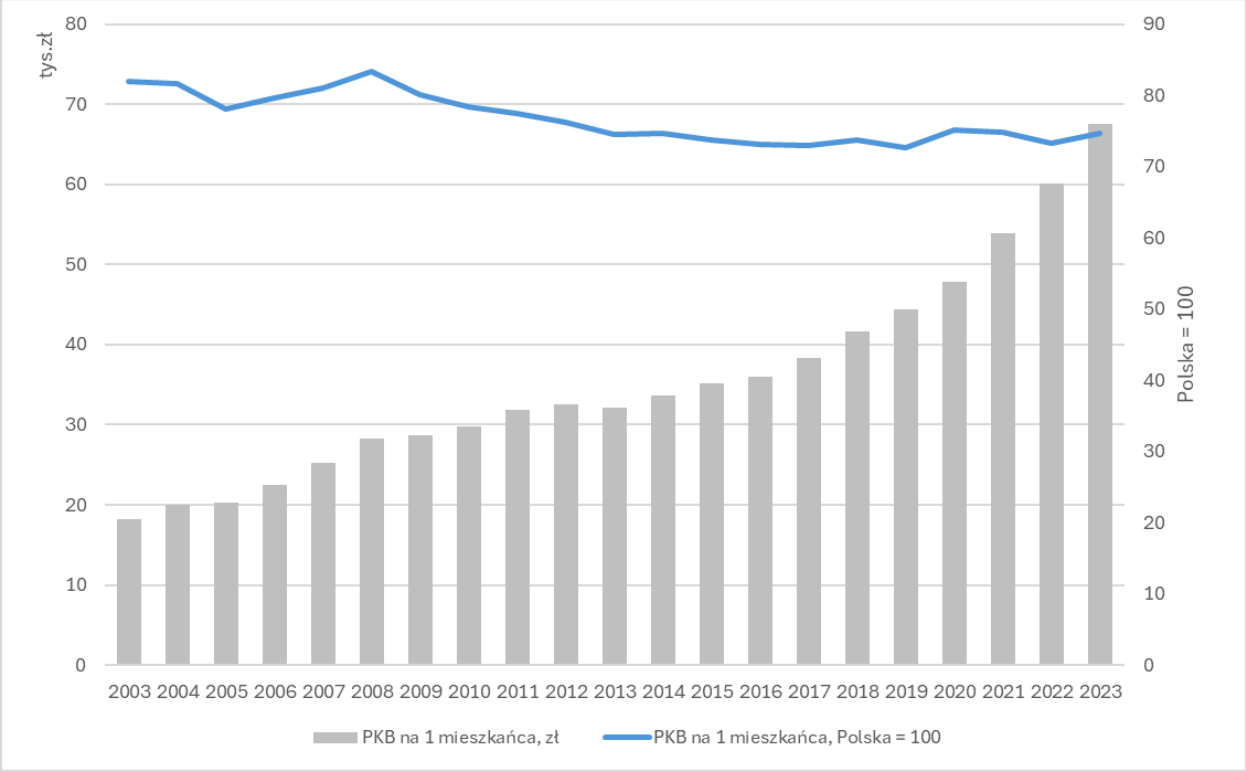
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

PKB *per capita* w świętokrzyskim stopniowo wzrastał. W ostatnich 20 latach wskaźnik ten wzrósł niemal czterokrotnie, z 18,2 tys. zł/mieszkańca w 2003 r. do 60,1 tys. zł/mieszkańca w 2022 r. oraz (dane szacunkowe) do 67,6 tys. zł/mieszkańca w 2023 r. (wykres poniżej). Pozwoliło to na poprawę pozycji świętokrzyskiego na tle regionów Unii Europejskiej. Według danych Eurostatu (Regional gross domestic product…) PKB *per capita* (mierzone w PPS)[45] wzrosło z 51% średniej UE w 2012 r. do 59% w 2023 r.

[45] PPS – *purchasing power standard* (standard siły nabywczej).

Niestety dynamika wzrostu PKB *per capita* w ostatnich dwudziestu latach nie dorównywała krajowej. Wskaźnik ten dla świętokrzyskiego w 2003 r. stanowił 82% średniej krajowej, w 2016 r. spadł do minimalnego poziomu 73%. W ostatnich latach wskaźnik ten nieznacznie wzrósł i ustabilizował się na poziomie ok. 75% PKB *per capita* dla Polski.

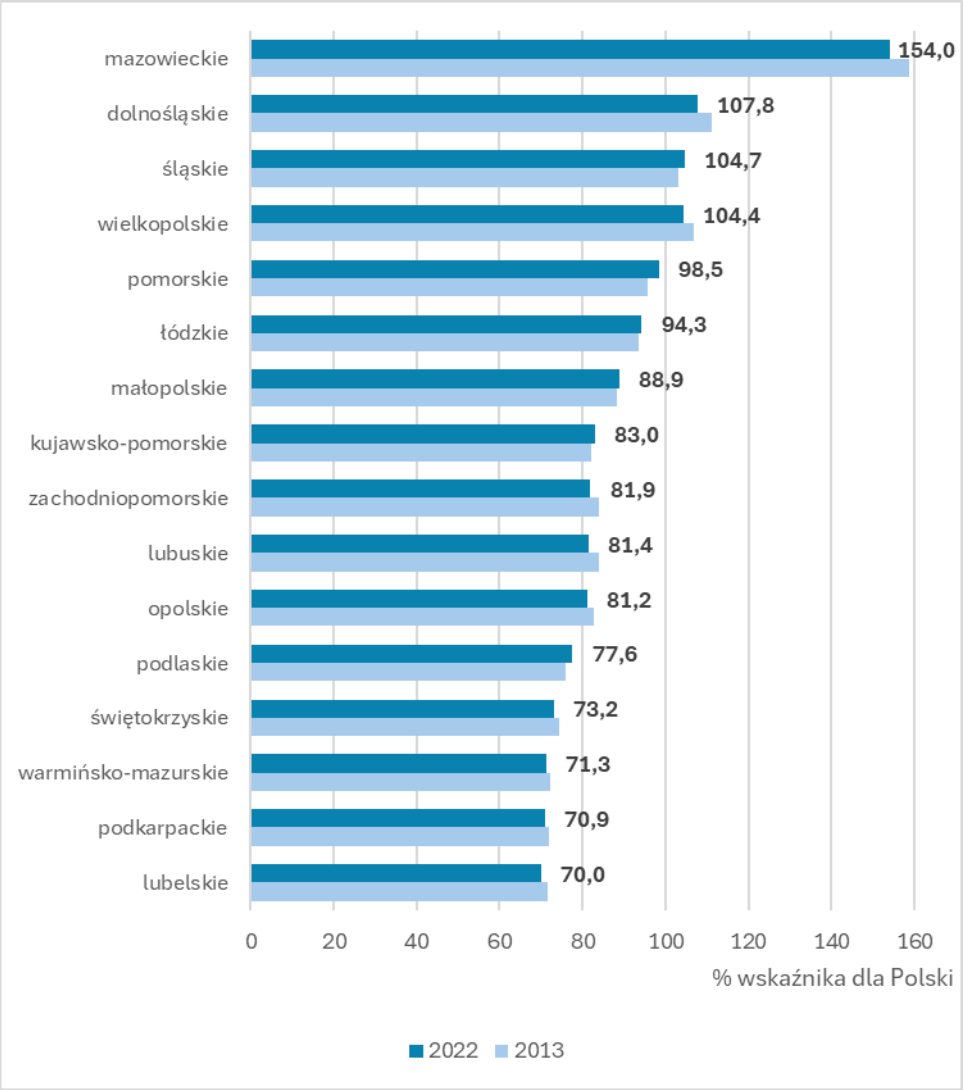
Wykres 57. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwie świętokrzyskim w tys. zł oraz w relacji do PKB Polski. Dla 2023 r. – szacunki wstępne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pozycja województwa świętokrzyskiego wśród polskich regionów pod względem PKB na mieszkańca była stosunkowo niska, województwo zajmowało dopiero 13 miejsce. Warto tu zauważyć, że w 2003 r. region zajmował 11 pozycję wśród województw.

Wykres 58. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwach w relacji do PKB Polski w latach 2013 i 2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W skali wewnątrzregionalnej dominującą rolę odrywa podregion (poziom NTS3) kielecki[46], który wytwarza ok. 65% PKB województwa (przy 62% ludności). PKB subregionu kieleckiego wzrastał w ostatnich dwóch dekadach nieco szybciej niż pozostałej części województwa. Cechuje się on także nieco wyższym poziomem PKB *per capita* niż sąsiedni podregion sandomiersko-jędrzejowski. Należy jednak zauważyć, że dysproporcje rozwojowe podregionów – w każdym razie mierzone wskaźnikiem PKB – nie są w świętokrzyskim duże.

[46] Obejmujący miasto Kielce, powiaty: kielecki, konecki, ostrowiecki, skarżyski i starachowicki.

Tabela 17. Wskaźniki makroekonomiczne podregionów województwa świętokrzyskiego

Podregion	PKB 2003		PKB 2022		PKB *per capita* 2003		PKB *per capita* 2022	
	[mld zł]	% regionu	[mld zł]	% regionu	zł/miesz k.	% regionu	zł/miesz k.	% regionu
kielecki	15,18	64,4	45,28	65,5	19 322	105,7	63 893	106,4
sandomiersko-jędrzejowski	8,38	35,6	23,88	34,5	16 514	91,2	53 962	89,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

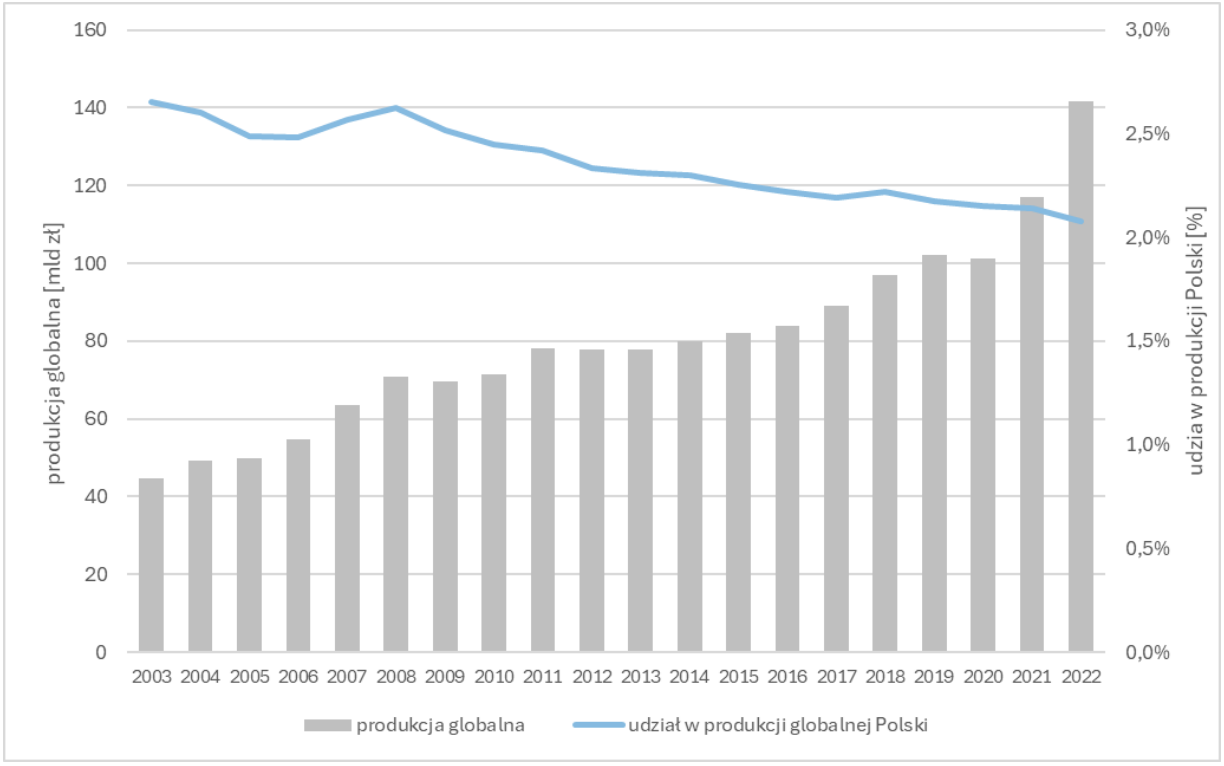
Dla lat 2026–2027 NBP prognozuje wzrost PKB Polski na poziomie 2,5–3,1%[47]. Jak zauważają autorzy Diagnozy potencjału innowacyjnego województwa świętokrzyskiego, matematyczne prognozowanie wskaźników wykorzystanych do opisu rozwoju regionu cechuje się niewystarczającą wiarygodnością ze względu na niską dostępność danych o długich szeregach czasowych, dużą zmienność czasową, zmieniające się czynniki rozwoju i zjawiska nieprzewidywalne. Autorzy wspomnianego opracowania szacują, że **produkt krajowy brutto świętokrzyskiego będzie systematycznie wzrastać do 2030 r. Niestety nie będzie to wzrost porównywalny z tym osiąganym w innych regionach, w efekcie czego udział województwa w krajowym PKB będzie się stopniowo zmniejszał do ok. 1,7% w początku lat 30. XXI w**. (Diagnoza potencjału innowacyjnego…, 2020).

Produkcja globalna, wartość dodana brutto, produkcja sprzedana

Produkcja globalna świętokrzyskiego (w cenach bieżących) w ostatnich latach systematycznie wzrasta (z wyjątkiem pierwszego roku pandemii). W ciągu dekady 2012–2022 wzrosła z 77,7 do 141,7 mld zł, czyli niemal dwukrotnie. Dynamika wzrostu była jednak w całym okresie niższa niż przeciętnie w Polsce i udział świętokrzyskiego w produkcji globalnej systematycznie spadał, z 2,7% na początku XXI w. do 2,1% obecnie.

[47] https://nbp.pl/projekcja-inflacji-i-pkb-lipiec-2025

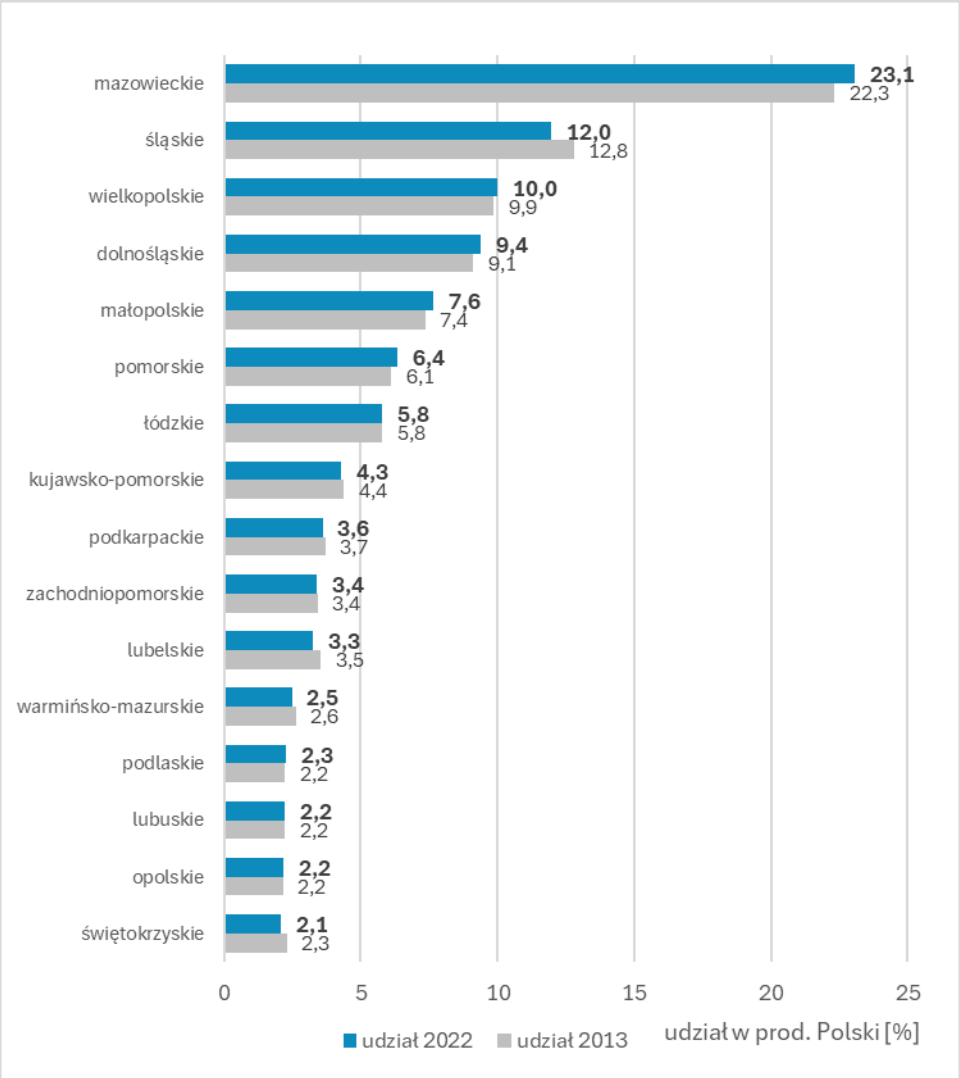
Wykres 59. Produkcja globalna województwa świętokrzyskiego (ceny bieżące) oraz udział województwa w produkcji globalnej Polski w latach 2003–2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Mniejsza niż przeciętna dynamika wzrostu produkcji globalnej świętokrzyskiego spowodowała, że województwo w ostatniej dekadzie spadło na ostatnią pozycję w Polsce. Zanotowało też największy względny spadek udziału produkcji globalnej województwa w produkcji globalnej Polski (ponad 10%).

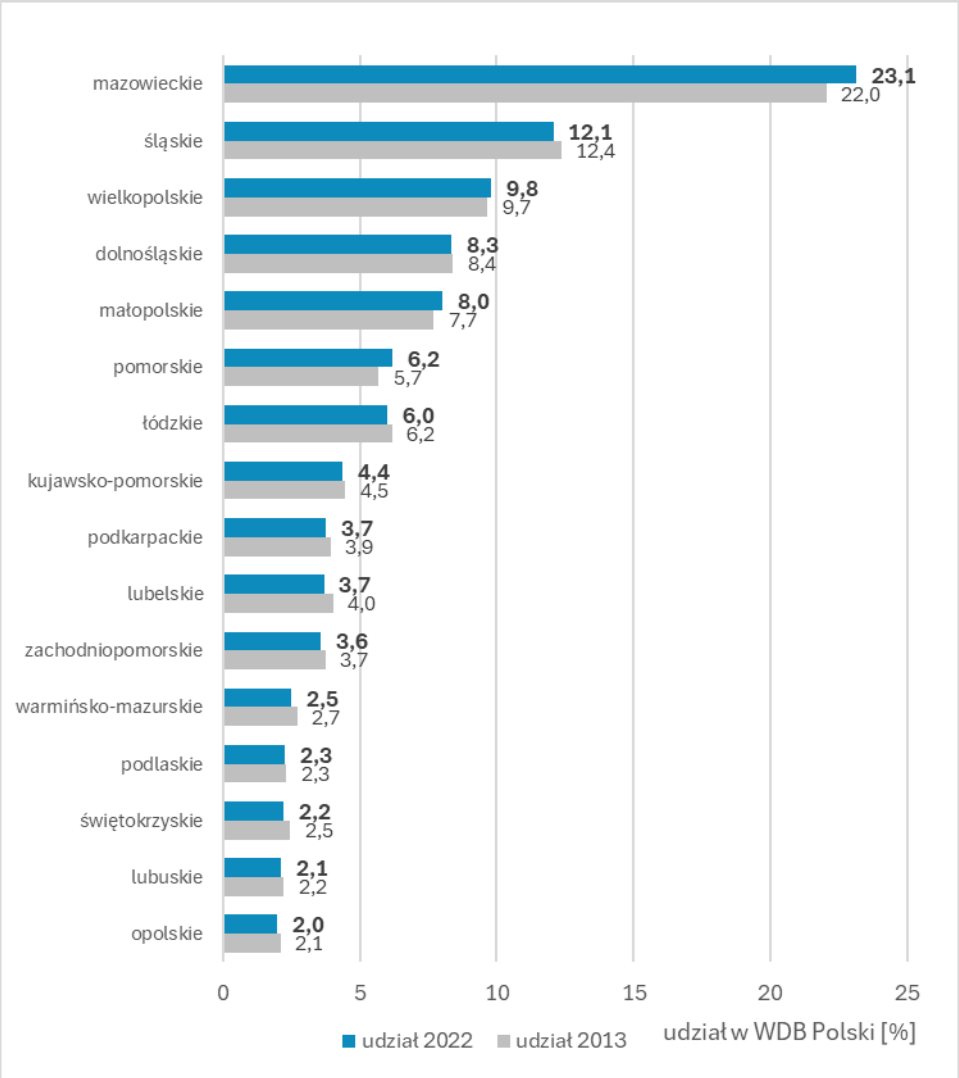
Wykres 60. Udział województw w produkcji globalnej Polski w 2013 i 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W omawianym okresie wzrastał także wskaźnik wartości dodanej brutto (WDB) – z 20,7 mld w 2003 r., 35,7 mld w 2013 r. do 62 mld w 2022 r. oraz estymowanej wartości 69,7 mld w 2023 r. Jednak i w tym wypadku, pomimo wzrostu, udział świętokrzyskiego spadł z 2,5% w 2013 r. do 2,2% w 2022 r. Niższy udział w WDB Polski cechował tylko dwa regiony: opolskie i lubuskie.

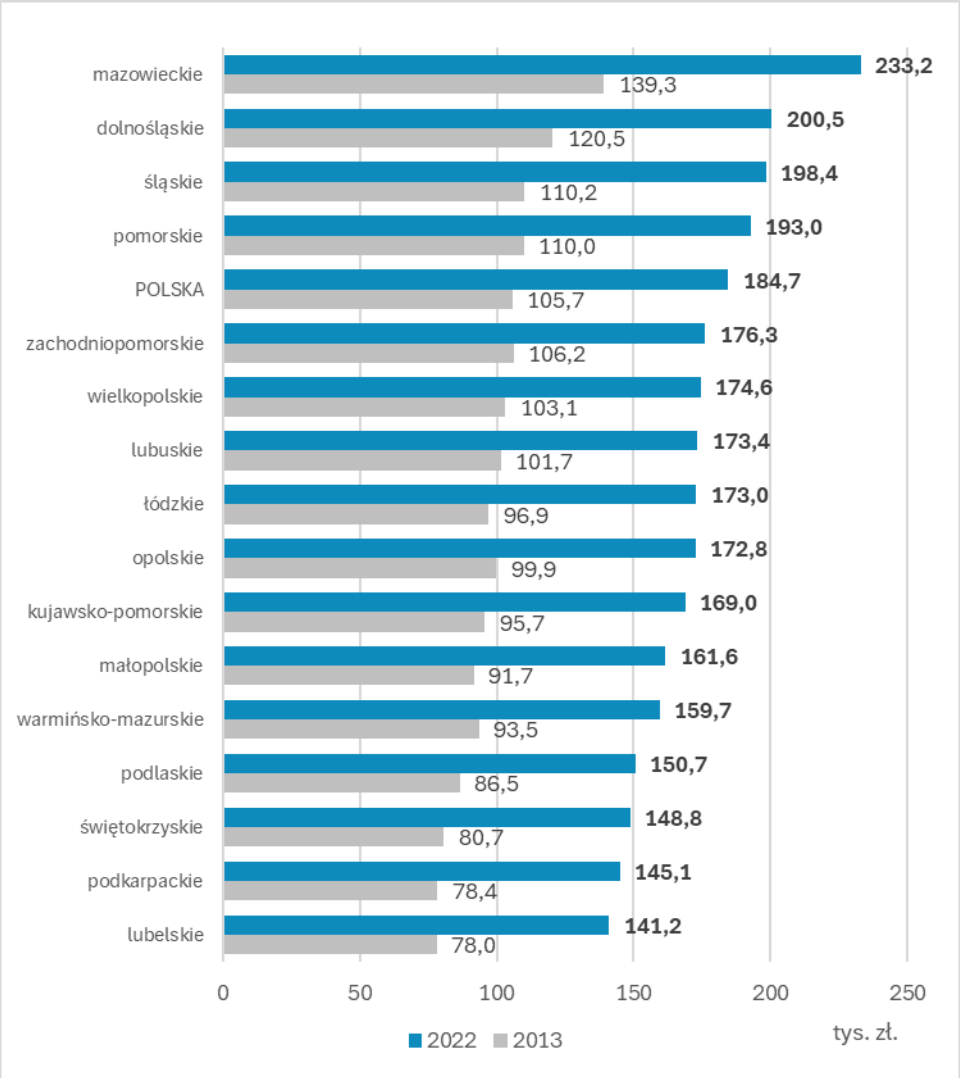
Wykres 61. Udział województw w wartości dodanej brutto Polski w 2013 i 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wartość dodana brutto na jednego pracującego w świętokrzyskim należała do najniższych w Polsce (niższa była tylko w województwie lubelskim i podkarpackim) i wynosiła ok. 81% średniej dla Polski (wykres poniżej). Pod względem tego wskaźnika pozycja świętokrzyskiego w ostatniej dekadzie nieznacznie się poprawiła – w 2013 r. WDB na pracującego wyniosła tylko 76% średniej dla Polski.

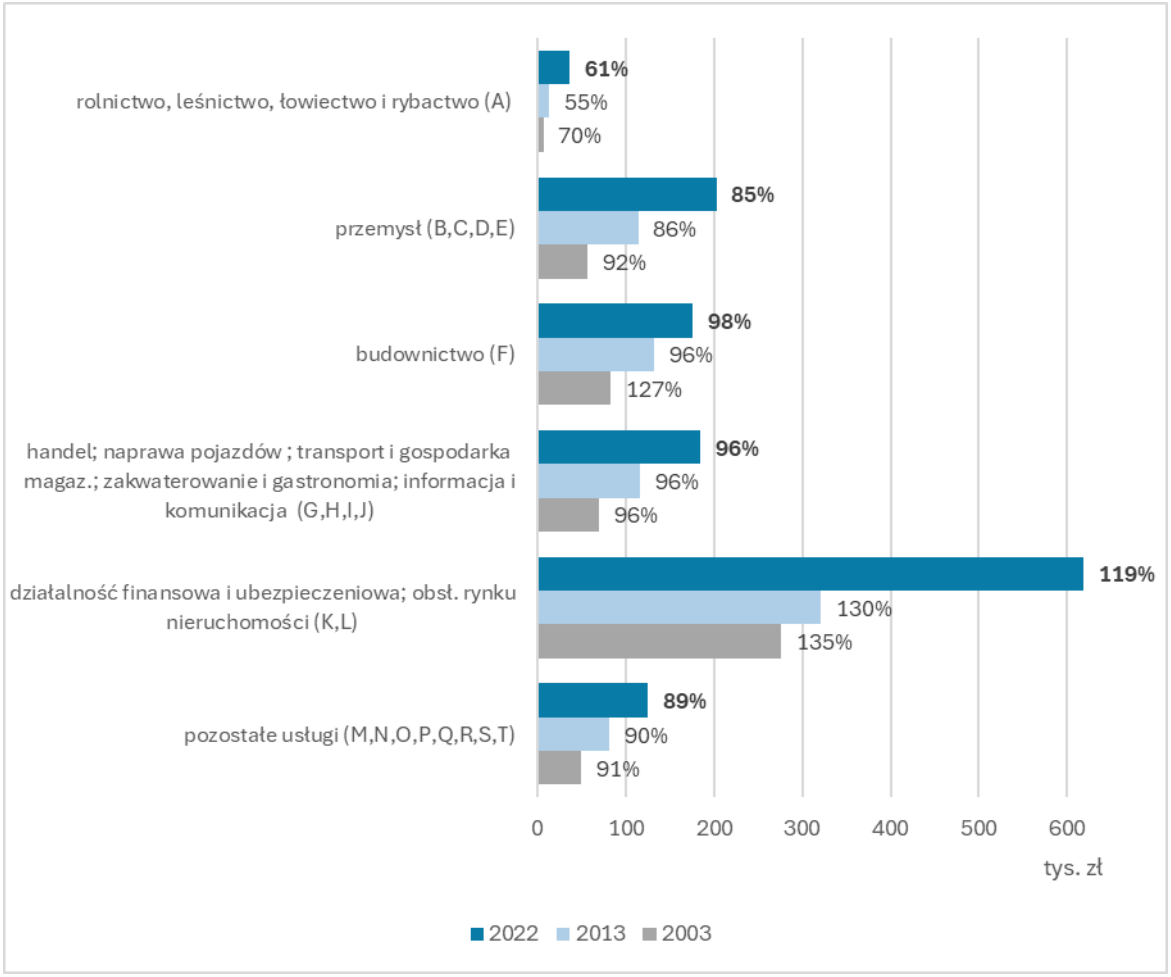
Wykres 62. Wartość dodana brutto w zł na 1 pracującego w 2013 i 2022 r. w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Do głównych przyczyn niskiej WD należy znaczny udział rolnictwa w gospodarce regionu. Dla sekcji A PKD (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) omawiany wskaźnik w województwie świętokrzyskim w 2022 r. wynosił 36,2 tys. zł. Pomimo znaczącego wzrostu stanowiło to jedynie 61% średniej WD/pracującego w tym sektorze w Polsce. W pozostałych sektorach wartości przedstawiają się korzystniej, osiągając wartości zbliżone do średniej dla Polski lub w przypadku sektora finansowego i obsługi nieruchomości – wartości wyższe. Niemniej niemal w każdym sektorze (poza handlem i usługami z sekcji H–J) zanotowano w ostatnich dwóch dekadach względny spadek tego wskaźnika na tle kraju.

Wykres 63. Wartość dodana brutto w zł na 1 pracującego w 2003, 2013 i 2022 r. według grup sekcji PKD w województwie świętokrzyskim*

**Na wykresie zaznaczono wartość procentową wskaźnika dla świętokrzyskiego w stosunku do średniej dla Polski w poszczególnych sektorach w każdym z lat.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura wartości dodanej brutto w podregionach jest nieco odmienna W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim dominował przemysł (28,8% WDB w 2022 r.). W podregionie kieleckim udział przemysłu wynosił 25,9%, natomiast największy udział przypadł na podmioty zajmujące się handlem; naprawą pojazdów samochodowych; transportem i gospodarką magazynową; zakwaterowaniem i gastronomią; informacją i komunikacją (28,1% wobec 24,6% w sandomiersko-jędrzejowskim). Podregion sandomiersko-jędrzejowski charakteryzował się zdecydowanie wyższym udziałem rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (9,3% wobec 2,6% w kieleckim) (Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…, 2025).

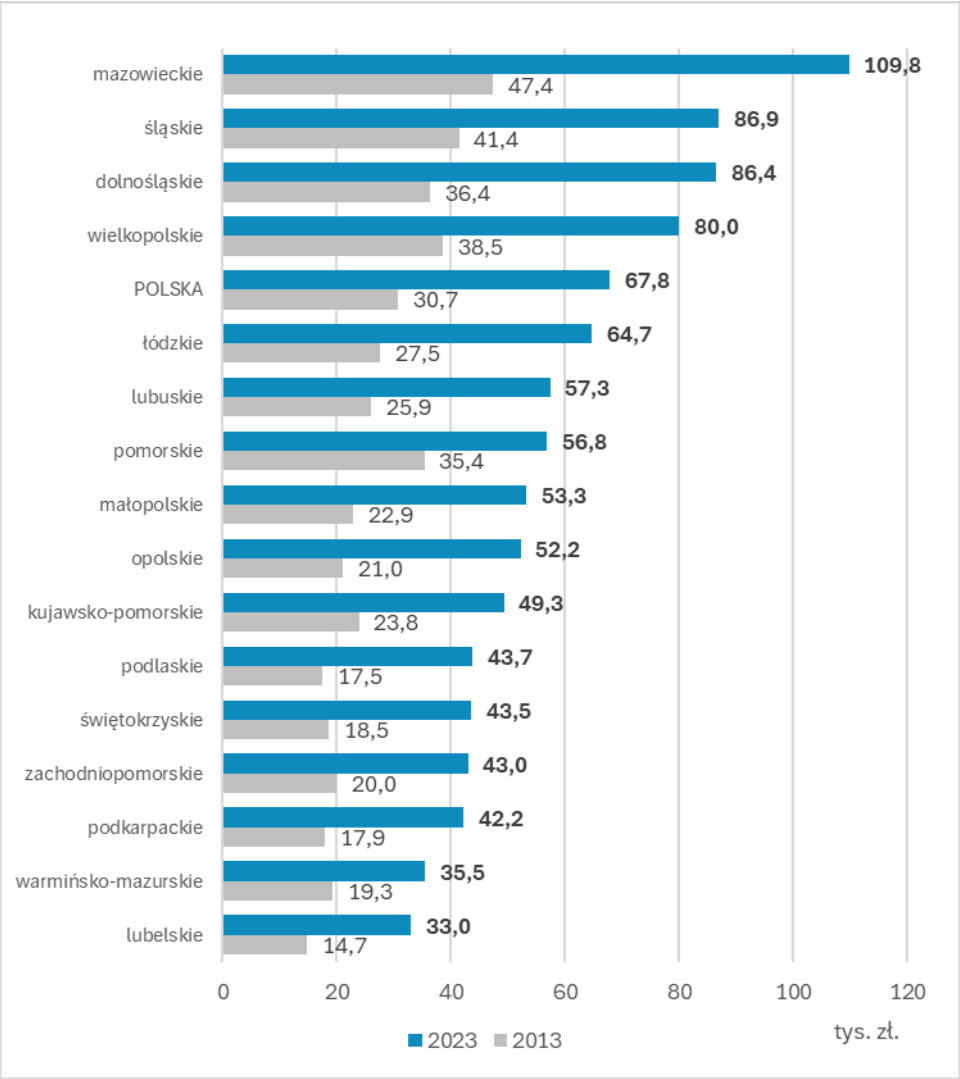
Produkcja sprzedana przemysłu

W skali regionu produkcja sprzedana przemysłu wzrosła w ciągu dekady z 23,6 mld zł do 51 mld zł w 2023 r. Nie zmieniło to jednak znacząco pozycji regionu w kraju. Produkcja sprzedana województwa stanowiła zaledwie ok. 2% krajowej (13 miejsce wśród województw).

Relatywnie niska jest wartość produkcji sprzedanej przemysłu *per capita*. Wskaźnik ten wzrósł w ciągu dekady znacząco – z 18 tys. do 44 tys. zł na mieszkańca. Wzrost produkcji sprzedanej był wyższy niż średnia dla Polski (134% wobec 121% dla kraju), co pozwoliło nieco poprawić pozycję regionu

względem innych województw. Jednak sytuacja w tym względzie nadal odbiega znacznie od silniejszych gospodarczo województw.

Wykres 64. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w tys. zł w 2013 i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przedsiębiorstwa i przedsiębiorczość

Główne branże i specjalizacje regionalne

Województwo świętokrzyskie posiada wielowiekowe tradycje wytwórczości i przemysłu, kształtowane w powiązaniu z jego bogatymi zasobami surowcowymi (obecnie w części już wyeksploatowanymi). Pomimo to województwo zaliczane jest do regionów słabiej uprzemysłowionych, a produkcja sprzedana przemysłu stanowi niewielki udział produkcji kraju (zob. rozdział powyżej). Działalność przemysłowa i zatrudnienie w przemyśle koncentrują się w miastach na obszarze dawnego Staropolskiego Okręgu Przemysłowego: Końskie, Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Staszów, Ostrowiec Świętokrzyski i Sandomierz, a także w Kielcach odgrywających rolę biznesowego centrum regionu.

Na obszarze województwa największą dynamikę rozwoju wykazują branże: maszynowa i metalowa (głównie Skarżysko-Kamienna, ale także Starachowice i Kielce), ceramiczna (Ćmielów i Końskie), hutnicza (Ostrowiec Świętokrzyski) i energetyczna (Połaniec). Przemysł materiałów budowlanych ulokowany jest głównie w: Ożarowie, Pińczowie, Małogoszczy i Kielcach. W obecnej

sytuacji geopolitycznej (wojna w Ukrainie) większego znaczenia nabiera rozwój przemysłu obronnego (Mesko w Skarżysku Kamiennej).

Jednym z podstawowych potencjałów rozwoju regionu jest urozmaicona baza surowców mineralnych, od lat stymulująca rozwój przemysłu wydobywczego. Szczególnie istotną pod względem liczby podmiotów i zatrudnienia w regionie branżą jest budownictwo. W sektorze tym działa wielu krajowych potentatów, którzy funkcjonują również na rynku europejskim[48].

Podstawą dla rozwijającego się w województwie świętokrzyskim przetwórstwa spożywczego jest rolnictwo, które stanowi znaczącą część gospodarki regionalnej. Istotna jest szczególnie produkcja roślinna. Rozwija się uprawa warzyw gruntowych, sadownictwo i uprawa krzewów. W ogólnej wartości globalnej produkcji rolniczej w 2023 r. w województwie świętokrzyskim aż 76,4% (w Polsce 52,7%) stanowiła produkcja roślinna, natomiast na produkcję zwierzęcą przypadało 23,6% (por. rozdział 2.4.8. *Rolnictwo*).

Do największych świętokrzyskich przedsiębiorstw należą[49]:

- Enea Elektrownia Połaniec S.A. Zawada koło Połańca (produkcja energii),
- Grupa PSB Handel S.A. z Wełecza koło Buska-Zdroju (handel materiałami budowalnymi, markety „Mrówka" i „Mini Mrówka"),
- Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim (hutnictwo żelaza),
- MAN BUS Sp. z o.o. ze Starachowic (produkcja autobusów),
- Holcim SA Polska (dawniej Lafarge) z Małogoszcza (produkcja cementu),
- NSG Group w Polsce w Sandomierzu (producent szyb samochodowych i szkła przemysłowego),
- Cersanit z siedzibą w Kielcach (ceramika łazienkowa),
- Grupa Kapitałowa Echo Investment (usługi inwestycyjno-developerskie),
- Grupa Kapitałowa ZPUE S.A. z Włoszczowy (produkcja urządzeń dla elektroenergetyki)
- PKC Group Poland sp. z o.o ze Starachowic,
- Kolporter sp. z o.o. z Kielc (dystrybucja produktów szybkozbywalnych),
- Frega Frejowski, Garbol z Kielc (sprzedaż hurtowa),
- Grupa Kapitałowa Barlinek w Kielcach (produkcja podłóg drewnianych),
- Mesko w Skarżysku-Kamiennej (produkcja broni i amunicji),
- NSK Bearings Polska z Kielc (produkcja części samochodowych),
- Amia sp. z o.o. z Końskich,
- Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska Włoszczowa (przetwórstwo mleczne),
- Dyckerhoff Polska sp. z o.o. z gminy Nowiny (produkcja cementu),
- Trzuskawica SA z Sitkówki-Nowiny (produkcja wapna),
- Grupa PBI z Sandomierza (branża budowlana i chemiczna),
- Ekoplon sp. z o.o. z Grabek Dużych (produkcja nawozów i pasz),

[48] Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa (stan na 2025), Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego w Kielcach.

[49] Kolejność za rankingiem „Złota setka 2024" dziennika „Echo Dnia".

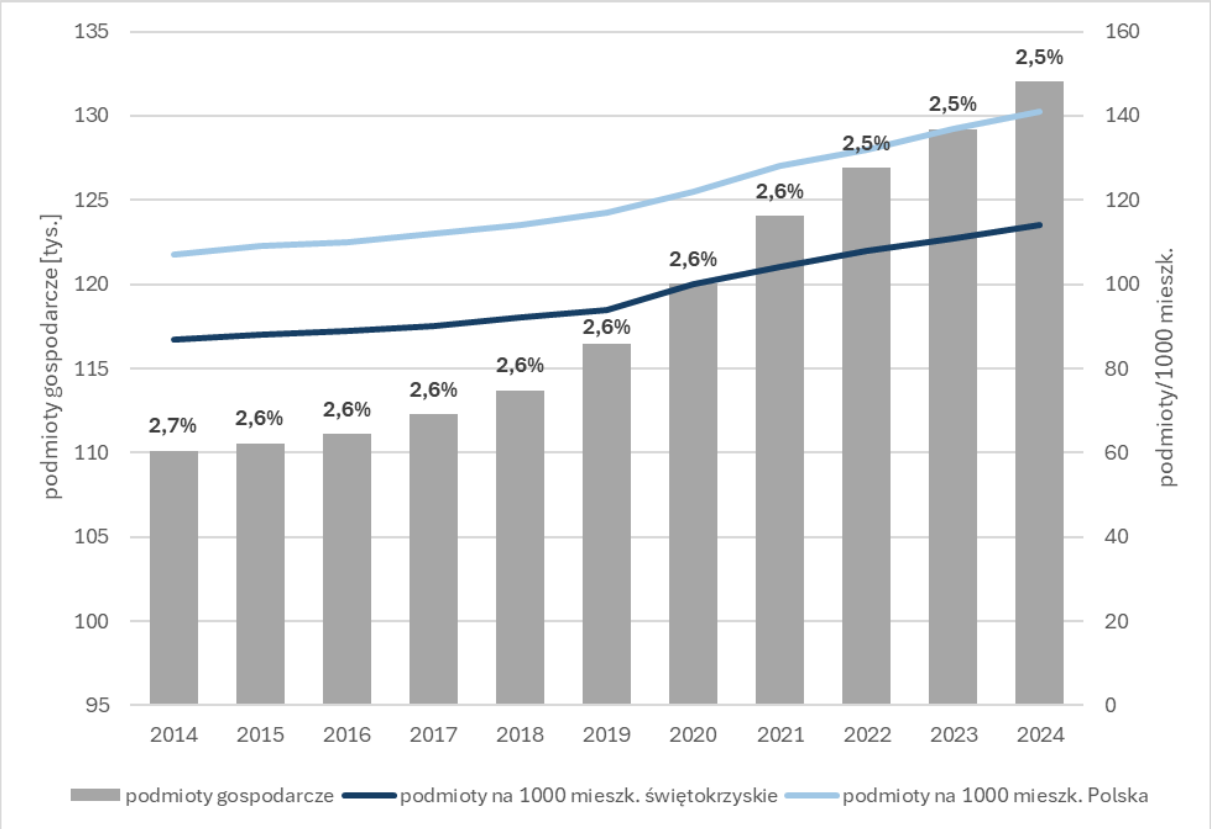
- Cerrad sp. z o.o. ze Starachowic (produkcja ceramiki budowlanej),
- Alma Alpinex z Piekoszowa (logistyka),
- Walcownie Ostrowieckie WOST S.A. z Ostrowca Świętokrzyskiego (branża metalowa),
- PPHU Publima Lichota&Lichota z Ostrowca Świętokrzyskiego (przemysł spożywczy).

Wśród wyżej wymienionych do największych pracodawców w regionie, zatrudniających powyżej tysiąca pracowników (dane za 2023 r.), należą: NSG Group w Polsce (ok. 4,2 tys. pracowników), Cersanit (3,7 tys.), MAN BUS (ok. 3 tys.), ZPUE S.A. i Mesko S.A. (po ok. 2,5 tys.), PKC Group Poland (2 tys.), NSK Bearings Polska S.A. i Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o. (po 1,5 tys.), Cerrad sp. z o.o. i Holcim SA Polska (po ok. 1 tys.)[50].

Przedsiębiorczość

W województwie świętokrzyskim w 2024 r. do rejestru REGON było wpisanych 132 tys. podmiotów gospodarki narodowej (wzrost o 20% w stosunku do 2014 r.). Stanowiło to zaledwie **2,5% wszystkich podmiotów gospodarczych w kraju (14 miejsce wśród województw w kraju)**. Liczba podmiotów gospodarczych systematycznie wzrastała. Zbiorowość podmiotów zwiększała się średnio o ok. 2 tys. (2%) rocznie, a szczególnie szybki był przyrost po 2018 r. Wzrost ten był jednak nieco wolniejszy niż w kraju i udział świętokrzyskiego w liczbie podmiotów gospodarczych Polski systematycznie spadał – z 2,7% na początku analizowanej dekady.

Wykres 65. Podmioty gospodarcze w rejestrze REGON w latach 2014–2024 w województwie świętokrzyskim*

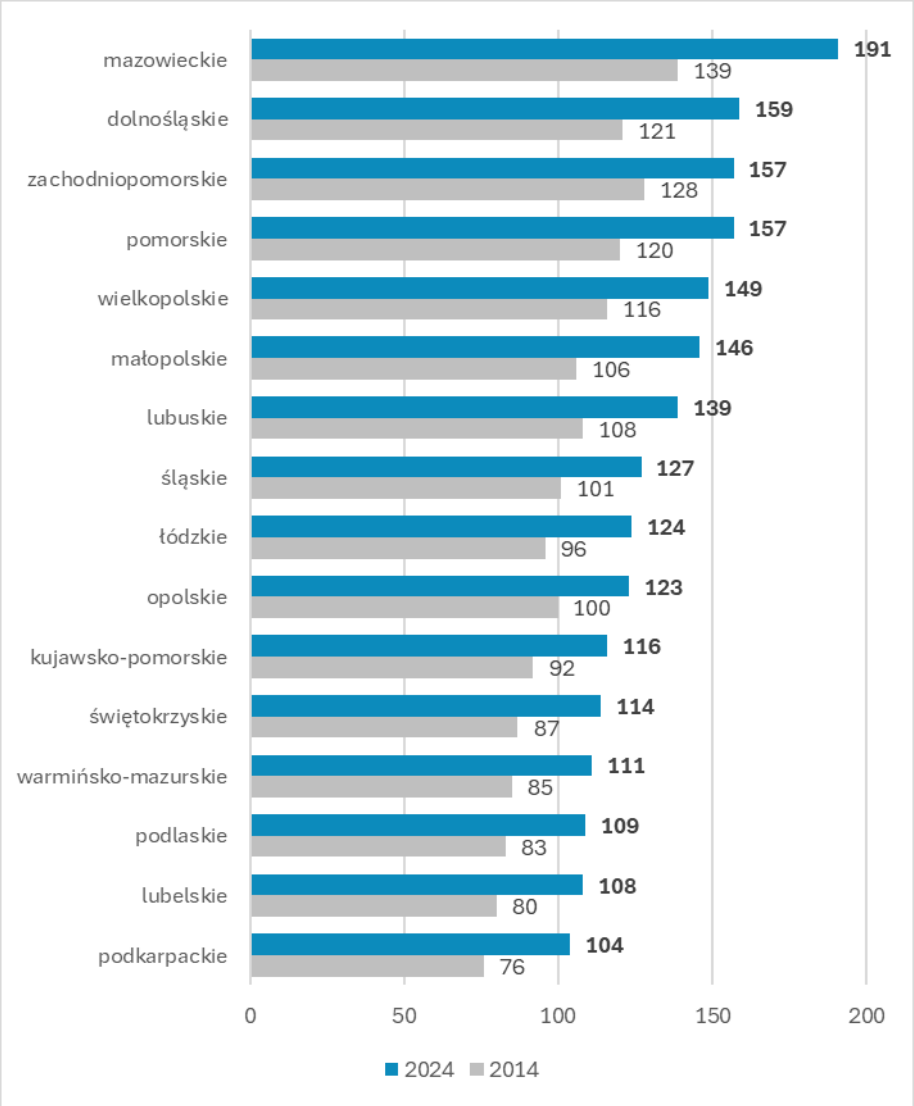
**Na wykresie opisano udział podmiotów gospodarczych z województwa świętokrzyskiego w ogóle podmiotów gospodarczych kraju.*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

[50] Tamże.

Stosunkowo niski jest wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów na 1000 mieszkańców), który w 2024 r. wynosił 114 (81% średniej dla kraju). Województwo świętokrzyskie zajmowało pod tym względem 12 pozycję w kraju – warto jednak zauważyć, że wskaźnik ten był najwyższy spośród regionów Polski Wschodniej.

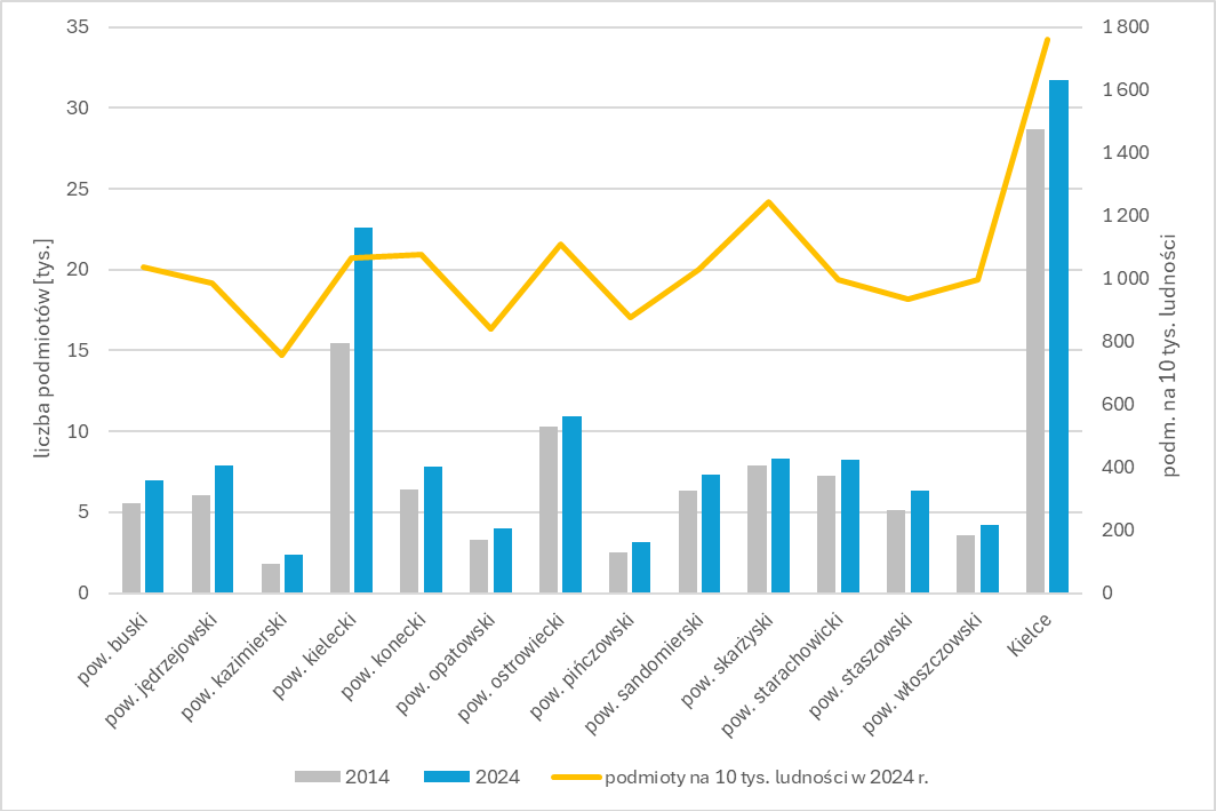
Wykres 66. Podmioty gospodarcze w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W Kielcach zarejestrowanych było w 2024 r. ponad 31 tys. podmiotów, tj. 24% przedsiębiorstw w regionie (w 2014 r. było to 26%). Natomiast na obszarze Kielc i powiatu kieleckiego zarejestrowanych było aż 41% podmiotów gospodarczych województwa – dominacja obszaru kieleckiego nawet nieco się zwiększyła (w 2014 r. – 40%). W Kielcach i powiecie kieleckim najwyższe są także wskaźniki przedsiębiorczości, a powiat kielecki cechowała zdecydowanie największa dynamika przyrostu liczby przedsiębiorstw (46% w ciągu dekady). Wysoką przedsiębiorczością cechowała się także północ regionu, zwłaszcza powiat skarżyski i ostrowiecki. Najmniej podmiotów zarejestrowanych było w powiecie kazimierskim, także tutaj odnotowano najniższe wskaźniki przedsiębiorczości. Niskim poziomem przedsiębiorczości cechowały się również powiaty opatowski i pińczowski.

Wykres 67. Podmioty gospodarcze powiatach województwa świętokrzyskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zdecydowaną większość podmiotów stanowią mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 osób. Ich udział systematycznie rośnie, a w 2024 r. stanowiły blisko 97% podmiotów. Są też jedyną grupą podmiotów, których liczba wzrosła w ostatniej dekadzie. Wzrostowi liczby mikroprzedsiębiorstw towarzyszył systematyczny spadek podmiotów większych – także z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Szczególnie duży, także na tle kraju, spadek dotyczył sektora podmiotów średnich (50–249 pracowników) oraz dużych (ponad 250 pracowników).

Obserwowane w świętokrzyskim zjawiska mają charakter ogólnopolski i związane są ze wzrostem znaczenia usług w strukturze gospodarczej i koncentracją dużych podmiotów w największych ośrodkach metropolitalnych, ale też ze zmianą form zatrudnienia i rozpowszechnieniem się zjawiska „samozatrudnienia" w ramach jednoosobowych działalności gospodarczych. W analizowanym okresie liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wzrosła w województwie z 84,7 tys. do 100,2 tys. (18%). W skali kraju wzrost ten był nawet większy (26%). Mając na uwadze te tendencje, można wskazać, że znaczenie mikroprzedsiębiorstw w kształtowaniu regionalnego rynku pracy nadal będzie wzrastać.

Tabela 18. Podmioty według klas wielkości w 2014 i 2024 r.

Podmioty według liczby pracujących	Województwo świętokrzyskie					Polska		
	2014		2024		zmiana 2014–2024	2014	2024	zmiana 2014–2024
	liczba	%	liczba	%		%	%	
0–9	105 140	95,5%	127 612	96,7%	21,4%	95,6%	97,0%	30,6%
10–49	4 020	3,7%	3 576	2,7%	-11,0%	3,6%	2,4%	-11,9%
50–249	850	0,8%	713	0,5%	-16,1%	0,7%	0,5%	-9,6%
250–999	101	0,1%	91	0,1%	-9,9%	0,1%	0,1%	-6,7%

Podmioty według liczby pracujących	Województwo świętokrzyskie					Polska		
	2014		2024		zmiana 2014–2024	2014	2024	zmiana 2014–2024
	liczba	%	liczba	%		%	%	
1000 i więcej	19	0,0%	16	0,0%	-15,8%	0,0%	0,0%	-4,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura działalności

W strukturze branżowej podmiotów gospodarczych przeważają, jak w całym kraju, podmioty związane z działalnością handlową (sekcja G). W świętokrzyskim stanowią one niemal jedną czwartą podmiotów, o kilka punktów procentowych więcej niż w kraju. **Na tle kraju zaznacza się szczególnie wyższy udział podmiotów związanych z budownictwem (sekcja F) i przetwórstwem przemysłowym (sekcja C)**. Łącznie stanowią ponad 25% podmiotów (w skali Polski – 21%). Wysoki jest także udział sekcji S i T (pozostała działalność usługowa).

Niższym udziałem niż średnia dla kraju cechują się natomiast sekcje związane z wysoko specjalistycznymi usługami rynkowymi – sekcje: M (działalność profesjonalna), L (obsługa rynku nieruchomości), J (informacja i komunikacja) i N (działalność usług administrowania). Niższy niż przeciętnie w Polsce jest udział podmiotów związanych z ochroną zdrowia i edukacją (sekcje Q i P), a także – paradoksalnie wobec wysokich walorów turystycznych regionu – sekcji I, czyli usług hotelowych i gastronomicznych.

Tabela 19. Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w 2024 r. w województwie świętokrzyskim na tle Polski

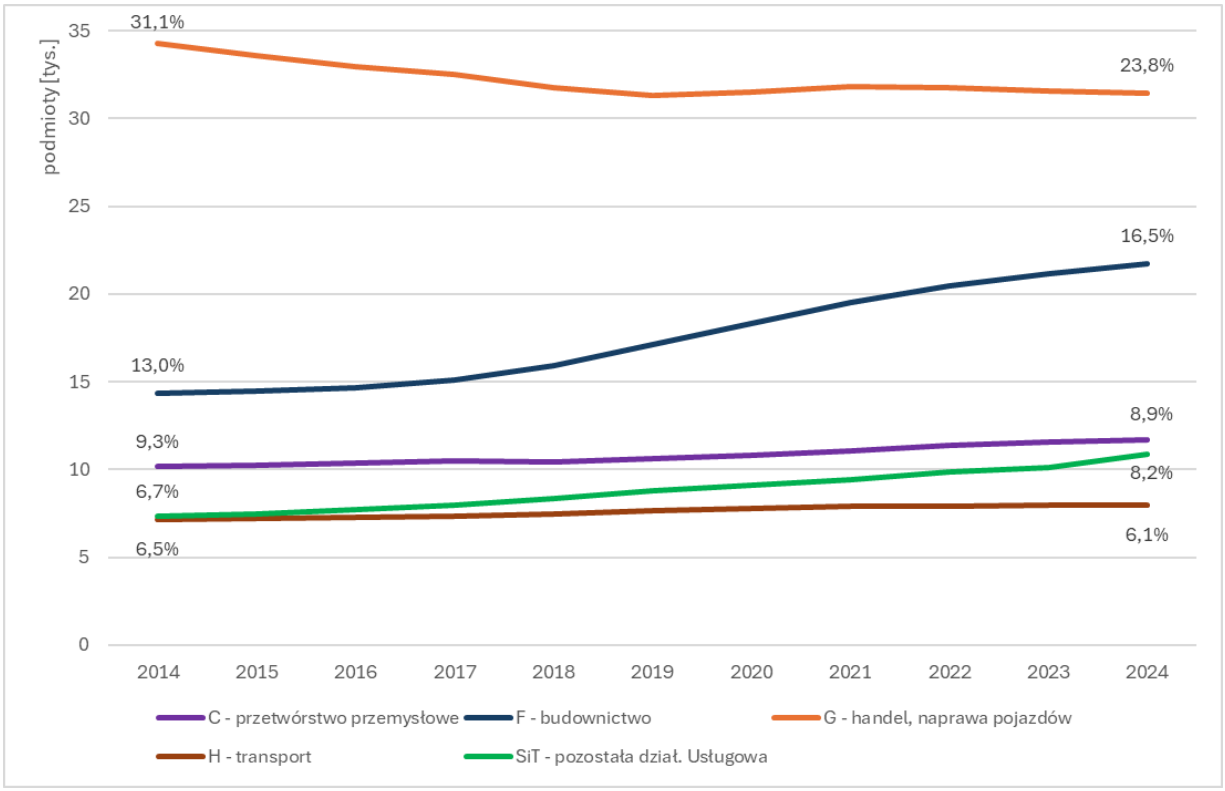
Sekcja		woj. świętokrzyskie	Polska
Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów	23,8%	19,1%
Sekcja F	budownictwo	16,5%	14,2%
Sekcja C	przetwórstwo przemysłowe	8,9%	7,7%
Sekcja M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	8,3%	11,0%
Sekcje S i T	pozostała działalność usługowa	8,2%	7,1%
Sekcja H	transport i gospodarka magazynowa	6,1%	5,6%
Sekcja Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna	5,5%	6,0%
Sekcja P	edukacja	3,3%	3,5%
Sekcja L	działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	3,2%	5,8%
Sekcja J	informacja i komunikacja	2,9%	5,8%
Sekcja I	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	2,6%	3,2%
Sekcja N	działalność w zakresie usług administrowania i dział. wspierająca	2,6%	3,7%
Sekcja K	działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2,4%	2,5%
Sekcja R	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1,6%	1,8%
Sekcja A	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1,3%	1,4%

Sekcja		woj. świętokrzyskie	Polska
Sekcja O	administracja publiczna i obrona narodowa (…)	1,0%	0,5%
Sekcja E	dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami (…)	0,6%	0,3%
Sekcja D	wytwarzanie i zaopatrz. w energię elektryczną, gaz (…)	0,4%	0,3%
Sekcja B	górnictwo i wydobywanie	0,1%	0,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W ostatniej dekadzie zaobserwowano spadek liczby podmiotów w sekcji G (handel i naprawa pojazdów) – z 34,3 tys. do 31,5 tys., co przełożyło się na istotny spadek ich udziału w strukturze podmiotów gospodarczych województwa. W większości pozostałych sekcji PKD liczba podmiotów gospodarczych wzrastała lub była stabilna. Szczególnie gwałtownie wzrosła liczba podmiotów w sekcji F (budownictwo), z 14,3 tys. do aż 21,7 tys., co przekłada się na znaczący wzrost udziału tej sekcji w strukturze podmiotów gospodarczych.

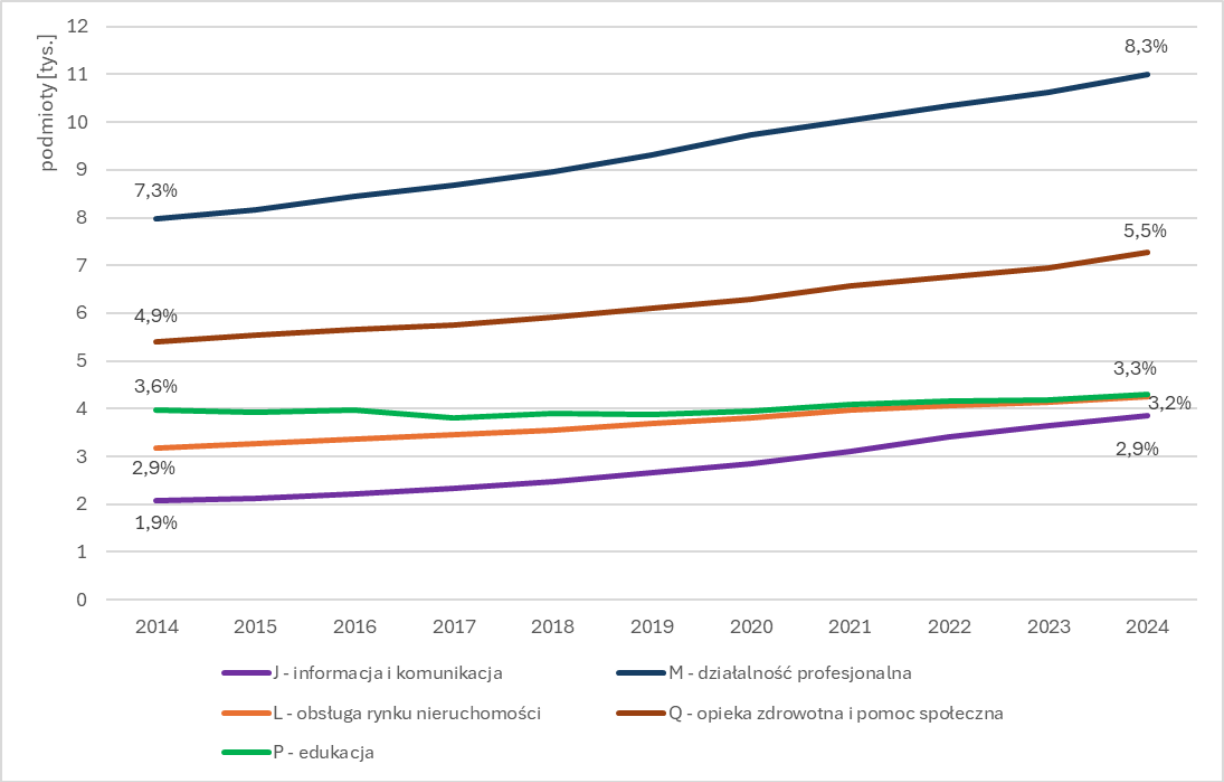
Wykres 68. Zmiany w liczbie podmiotów w wybranych sekcjach PKD (C, F, G, H, S i T) oraz udziale podmiotów z tych sekcji w ogóle podmiotów w województwie świętokrzyskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zjawiskiem korzystnym z punktu widzenia struktury gospodarczej regionu jest konsekwentny wzrost zarówno liczby, jak i udziału podmiotów gospodarczych z sekcji obejmujących nowoczesne usługi rynkowe oparte na wiedzy. Znaczący wzrost zanotowano w sekcjach obejmujących działalność profesjonalną, naukową i techniczną (M) oraz informację i komunikację (J). Wzrosty dotyczyły także podmiotów związanych z ochroną zdrowia i opieką społeczną (Q) oraz obsługą nieruchomości (L). Spadła natomiast liczba podmiotów z sekcji P związanych z edukacją.

Wykres 69. Zmiany w liczbie podmiotów w wybranych sekcjach PKD (J, M, L, P i Q)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zatrudnienie i wynagrodzenia

Dynamika rynku pracy

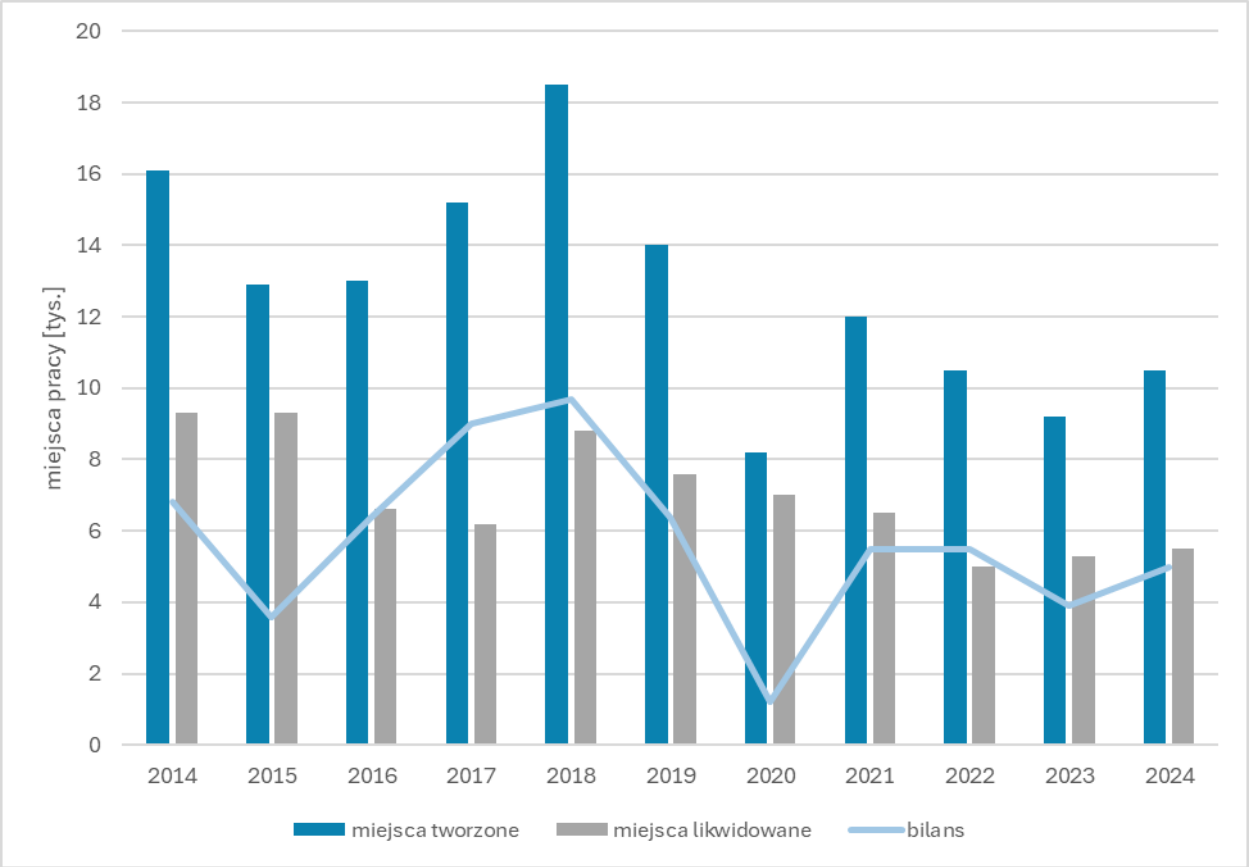
W ostatniej dekadzie zarówno w kraju, jak i w województwie świętokrzyskim następował ciągły wzrost poziomu zatrudnienia osób w wieku 15–64 lata (według badania BAEL). W 2024 r. wskaźnik zatrudnienia[51] w regionie osiągnął 70,2% (w 2014 r. – 56%). Wskaźnik był wciąż jednak nieznacznie niższy niż przeciętny dla kraju – wynoszący 72,5% (w 2013 r. – 60%).

W 2024 r. pracujących z terenu województwa (według miejsca zamieszkania, a zatem także pracujących poza regionem) było 426 tys. (2,8% pracujących w Polsce i 61% mieszkańców regionu w wieku 15–59 lat). Pomimo optymistycznych wskaźników z badania BAEL liczba pracujących mieszkańców regionu spada. W stosunku do 2022 r.[52] liczba pracujących zmniejszyła się o 9,6 tys. Podobną tendencję obserwowano w większości województw, jednak spadek liczby pracujących mieszkańców świętokrzyskiego w latach 2022–2024 (-2,2%) był wyższy niż w większości województw i znacznie wyższy niż w kraju (-0,2%). Wynika to głównie ze zmniejszającej się liczby osób w wieku produkcyjnym – w tym okresie liczba mieszkańców świętokrzyskiego w wieku 15–59 lat spadła o blisko 16 tys. osób (czyli także o 2,2%).

Dynamika ryku pracy w świętokrzyskim po pandemii zdecydowanie spadła – liczba nowych miejsc pracy tworzonych rocznie jest wciąż mniejsza niż przed 2020 r. W ostatniej dekadzie – poza pandemicznym rokiem 2020 – liczba miejsc pracy tworzonych zdecydowanie przeważała jednak nad liczbą miejsc likwidowanych w województwie świętokrzyskim.

[51] Udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.
[52] Wcześniejsze dane ze względu na zmianę metodyki badania GUS nie są porównywalne.

Wykres 70. Miejsca pracy tworzone i likwidowane w latach 2014–2024 w województwie świętokrzyskim

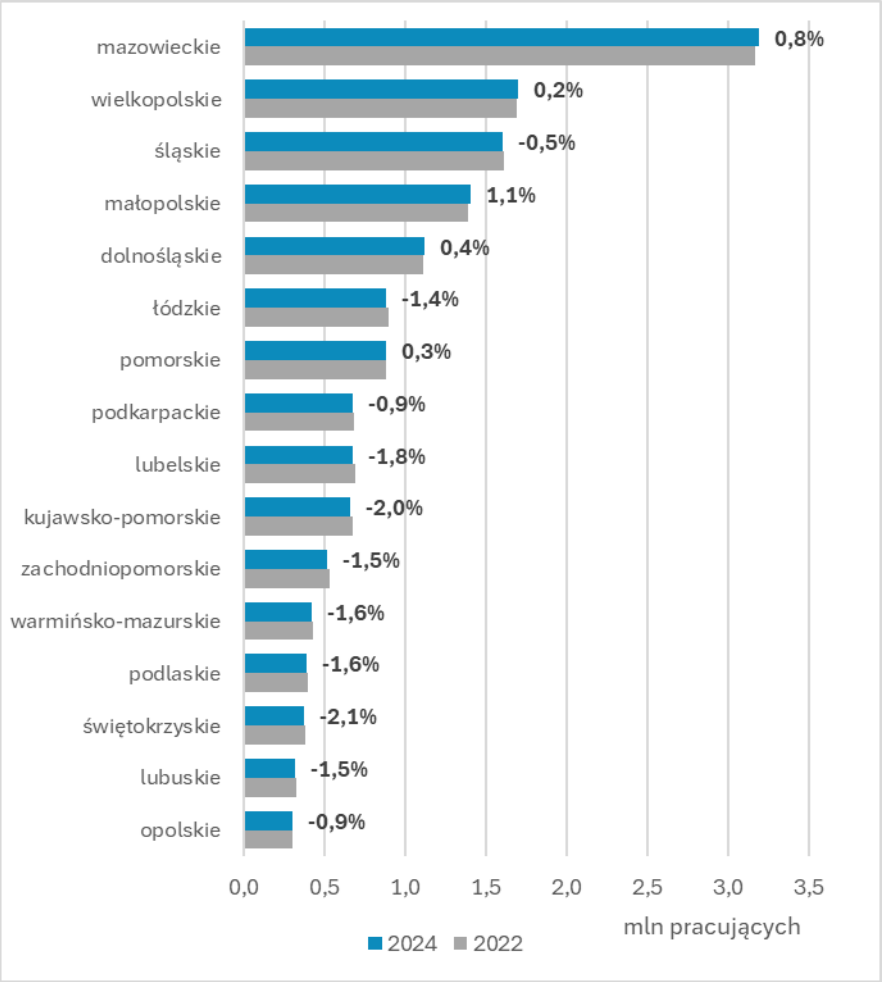

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Łączna liczba pracujących w podmiotach gospodarczych województwa świętokrzyskiego (według głównego miejsca pracy) pod koniec 2024 r. była mniejsza niż pracujących zamieszkałych w świętokrzyskim i wynosiła 378,1 tys., co stanowiło 2,5% wszystkich pracujących w Polsce. Niekorzystną tendencją jest zmniejszanie się liczby pracujących na terenie województwa. Od 2022 r.[53] liczba pracujących spadła o 8,2 tys. osób. Spadek liczby pracujących zachodził niemal we wszystkich województwach – jednak w przypadku świętokrzyskiego był on największy (2,1%).

[53] Wcześniejsze dane ze względu na zmianę metodyki badania GUS nie są porównywalne.

Wykres 71. Pracujący w podmiotach gospodarki narodowej w województwach (według głównego miejsca pracy) w latach 2022 i 2024*

**Na wykresie opisano zmianę procentową pracujących między latami.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura branżowa rynku pracy

Największe udział w liczbie pracujących w województwie świętokrzyskim maja podmioty w sekcji C: przetwórstwo przemysłowe, zatrudniające ponad 73 tys. osób, czyli niemal 20% osób pracujących na terenie województwa. Sektor przemysłowy (sekcje B, C, D, E) ma szczególnie duże znaczenie dla gospodarki regionu i regionalnego rynku pracy – zatrudniając łącznie 85 tys., czyli 22% wszystkich pracujących. Kolejne 28 tys. osób, 7,5% pracujących, znajdowało zatrudnienie w sekcji F: budownictwo.

Bardzo istotne w kształtowaniu regionalnego rynku pracy jest sekcja A: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (która ma stosunkowo niski wpływ na budowanie produktu krajowego brutto). W sekcji A pracowało niemal 61 tys. osób. Było to 16% pracujących w regionie – odsetek dwukrotnie wyższy niż w kraju. Pracujący w świętokrzyskim rolnictwie i leśnictwie stanowili ponad 5% wszystkich pracujących w tej sekcji w kraju.

Na tle innych regionów stosunkowo niewielki był udział zatrudnionych w sektorze usług. Dopiero trzecia pod względem zatrudnienia jest sekcja G: handel hurtowy i detaliczny (45,6 tys.). Jej udział w świętokrzyskim rynku pracy, choć znaczący (12%), jest mniejszy niż w Polsce. Łącznie zatrudnienie w usługach (sekcje G–T) znajduje w świętokrzyskim ok. 54% pracujących, a udział pracujących w usługach jest o 10 pp. mniejszy niż średnio niż w kraju.

Niekorzystny dla rozwoju gospodarki regionalnej jest niski udział pracujących w sekcjach związanych z wysoko specjalistycznymi usługami opartymi na wiedzy, m.in. w sekcji M (działalność profesjonalna), sekcji J (informacja i komunikacja). Niski jest również odsetek pracujących w sekcjach K i L, związanych z sektorem finansowym czy obsługą nieruchomości (co tłumaczyć można koncentracją tych działalności w największych ośrodkach miejskich kraju), ale także – mimo znacznych walorów regionu – działalności związanej z turystyką (sekcja I).

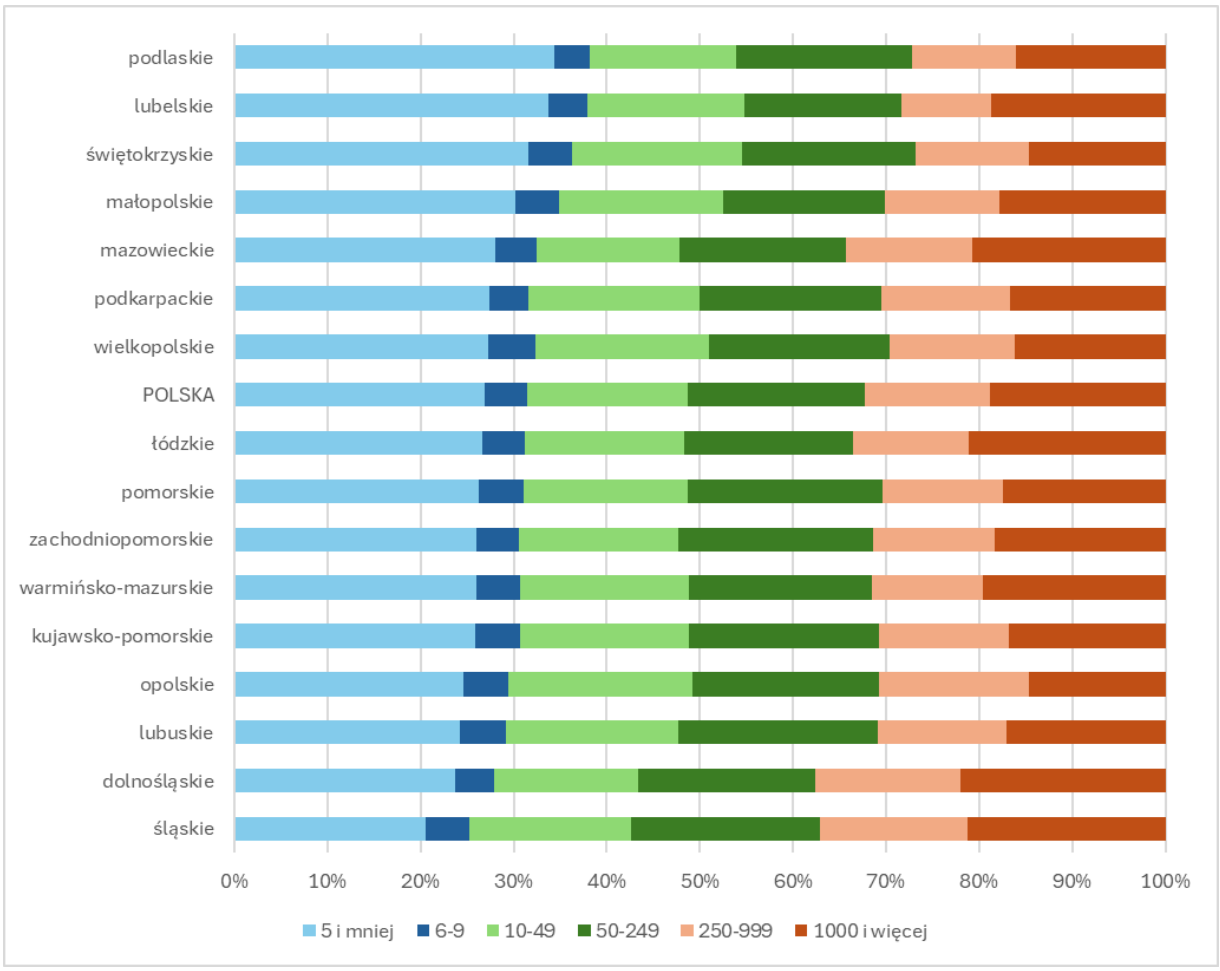
Tabela 20. Struktura pracujących (według głównego miejsca pracy) według sekcji PKD w XII 2024 r. w województwie świętokrzyskim na tle Polski

Sekcja		świętokrzyskie		Polska
		liczba pracujących	udział	udział
Sekcja C	przetwórstwo przemysłowe	73 428	19,4%	18,3%
Sekcja A	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	60 692	16,0%	7,8%
Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów	45 607	12,1%	14,5%
Sekcja Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna	32 383	8,6%	6,5%
Sekcja P	edukacja	31 506	8,3%	8,1%
Sekcja F	budownictwo	28 426	7,5%	7,0%
Sekcja O	administracja publiczna i obrona narodowa (…)	23 641	6,3%	6,9%
Sekcja H	transport i gospodarka magazynowa	18 469	4,9%	6,1%
Sekcja M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	12 154	3,2%	5,5%
Sekcje S i T	pozostała działalność usługowa	10 677	2,8%	2,6%
Sekcja N	działalność w zakresie usług administrowania i dział. wspierająca	7 882	2,1%	3,7%
Sekcja I	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	7 385	2,0%	2,1%
Sekcja E	dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami (…)	4 936	1,3%	1,1%
Sekcja R	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	4 348	1,1%	1,1%
Sekcja J	informacja i komunikacja	4 062	1,1%	3,6%
Sekcja D	wytwarzanie i zaopatrz. w energię elektryczną, gaz (…)	3 667	1,0%	0,8%
Sekcja L	działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	3 298	0,9%	1,2%
Sekcja K	działalność finansowa i ubezpieczeniowa	3 005	0,8%	2,2%
Sekcja B	górnictwo i wydobywanie	2 586	0,7%	0,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W strukturze zatrudnienia przeważają najmniejsze podmioty. W mikroprzedsiębiorstwach (poniżej 10 zatrudnionych) znajdowało pracę aż 36% pracujących, przy czym 32% wszystkich pracujących zatrudniały przedsiębiorstwa poniżej 5 pracowników. Odsetek pracujących w mikrofirmach należy do najwyższych spośród województw i przewyższa średnią dla kraju (31%). Udział pracujących w małych i średnich podmiotach (10–250 pracujących) wynosił 37% i był zbliżony do średniej dla Polski. W dużych przedsiębiorstwach (powyżej 250 zatrudnionych) pracowało natomiast 27% (w Polsce – 32%) i był to odsetek najniższy wśród regionów.

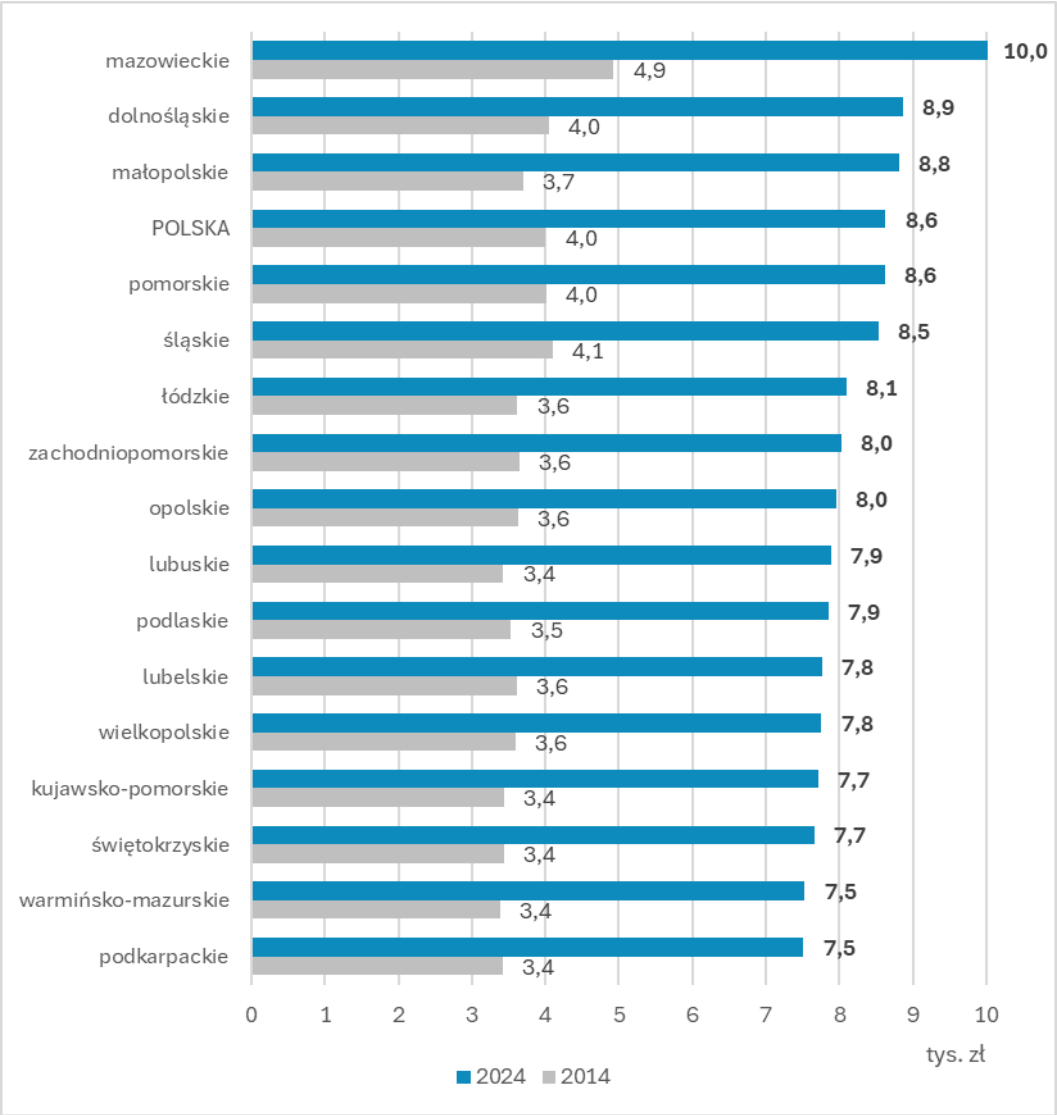
Wykres 72. Pracujący w gospodarce narodowej według wielkości podmiotu w 2024 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie świętokrzyskim w ostatniej dekadzie nominalnie znacznie wzrosło – z poziomu 3,4 tys. zł do 7,7 tys. zł. Oznacza to wzrost o 123%, wyższy niż przeciętnie w kraju (115%). Pomimo to średnie wynagrodzenie w świętokrzyskim należy do najniższych w kraju – niższy poziom notowano jedynie w podlaskim i warmińsko-mazurskim. **Korzystnym dla województwa zjawiskiem jest wyrównywanie się międzyregionalnych różnic w poziomie średniego wynagrodzenia. W 2014 r. średnie wynagrodzenie w świętokrzyskim wynosiło 86% wartości dla kraju, w 2024 r. – 89% średniej.** Należy jednak pamiętać, że dane GUS dotyczące średniego wynagrodzenia nie obejmują najmniejszych podmiotów z sektora prywatnego (poniżej 10 zatrudnionych), które w świętokrzyskim odgrywają szczególnie dużą rolę w strukturze zatrudnienia.

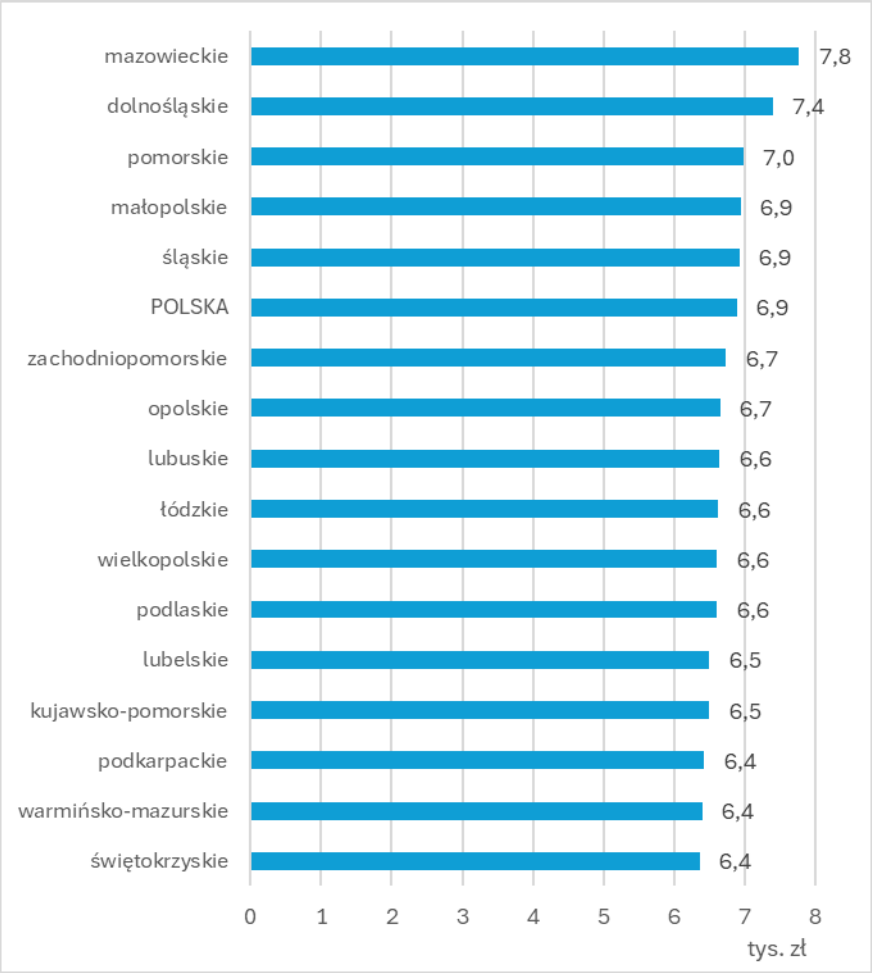
Wykres 73. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto według województw (dla podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących 10 i więcej osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących) w latach 2014 i 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Nieco mniej optymistycznych informacji dostarczają dane GUS dotyczące mediany wynagrodzeń w styczniu 2025 r. (wykres poniżej), obejmujące dane o wynagrodzeniach z wszystkich podmiotów. **Mediana w województwie świętokrzyskim wynosiła 6363 zł i była najniższa w kraju** (520 zł mniej niż mediana dla Polski i ok. 1400 zł mniej niż dla województwa mazowieckiego).

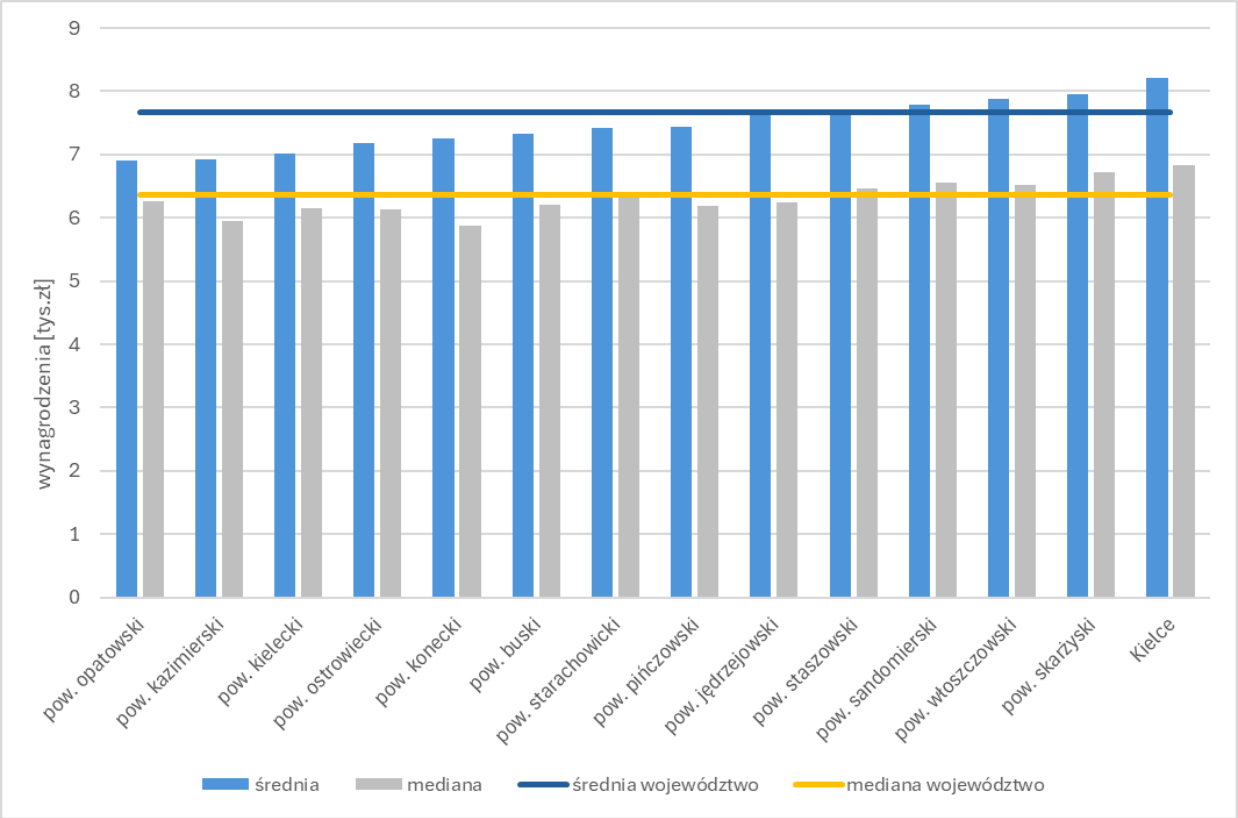
Wykres 74. Mediana wynagrodzeń miesięcznych brutto według badania Rozkład wynagrodzeń w gospodarce narodowej (styczeń 2025 r.)*

**Badanie obejmuje osoby ubezpieczone w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych z tytułu zatrudnienia we wszystkich podmiotach gospodarki narodowej.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Poziom wynagrodzeń w powiatach województwa jest stosunkowo wyrównany. Zarówno najwyższe przeciętne wynagrodzenie, jak i najwyższą medianę wynagrodzeń odnotowano w Kielcach oraz w powiatach sandomierskim, skarżyskim i jędrzejowskim, natomiast najniższe w powiecie opatowskim (średnia) oraz koneckim i kazimierskim (mediana). Warto natomiast zauważyć, że żaden z powiatów – w tym Kielce – nie przekroczył wartości średniej lub mediany dla kraju.

Wykres 75. Wynagrodzenia w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2024 r. (średnia) i w styczniu 2025 r. (mediana)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Przedsiębiorczość społeczna

Cele ekonomii społecznej i solidarnej realizowane są przez podmioty ekonomii społecznej (PES), do których należą:

- przedsiębiorstwa społeczne (np. spółdzielnie socjalne), które zatrudniają co najmniej połowę osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym – niepełnosprawnych, bezrobotnych, 30% osób o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności;
- jednostki reintegracyjne, czyli takie, których głównym celem jest ponowna integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (m.in. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej czy Centra Integracji Społecznej);
- podmioty działające w sferze pożytku publicznego, takie jak stowarzyszenia, fundacje oraz podmioty sfery gospodarczej utworzone w związku z realizacją celu społecznego – spółki non-profit i spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie np. inwalidów i niewidomych.

Województwo świętokrzyskie ma bogate doświadczenie w tworzeniu ram dla rozwoju ekonomii (przedsiębiorczości) społecznej[54]**.** Projekt „Koordynacja polityki społecznej w województwie świętokrzyskim" realizowany jest przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Kielcach w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027. W ramach projektu realizowane są:

- działania związane z koordynacją regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej;

[54] https://koordynacja.swietokrzyskie.pro/rozwoj-i-koordynacja-ekonomii-spolecznej

- wdrażanie w samorządach rozwiązań w obszarze ekonomii społecznej oraz działań na rzecz rozwoju zaangażowania jednostek samorządu terytorialnego w obszarze ekonomii społecznej;
- sieciowanie, koordynacja ośrodków wsparcia ekonomii społecznej z powiatowymi urzędami pracy oraz powiatowymi radami rynku pracy w województwie świętokrzyskim;
- działania na rzecz zwiększenia aktywności jednostek samorządów terytorialnych w obszarze zatrudnienia socjalnego;
- inicjatywy służące budowaniu marki ekonomii społecznej i jej promocji.

Obecnie realizowany jest program „Premia społeczna" (II runda), z którego skorzystać mogą samorządy chcące rozwijać lokalne usługi społeczne, odciążyć własne jednostki organizacyjne i współpracować z podmiotami ekonomii społecznej.

W województwie funkcjonują dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES): Kielecko-Ostrowiecki OWES, działający w subregionie północnym, z biurami w Kielcach i Bałtowie i Świętokrzyski OWES (subregion południowy), z biurami w Gackach (powiat pińczowski), Jędrzejowie, Włoszczowie i Sandomierzu.

W 2025 r. sektor ekonomii społecznej obejmował 37 spółdzielni socjalnych (w 2018 r. – 62), 34 Warsztaty Terapii Zajęciowej (w 2018 r. – 32), 7 Centrów Integracji Społecznej (w 2018 r. – 6), 18 Klubów Integracji Społecznej (w 2018 r. – 11), 10 Zakładów Aktywności Zawodowej (w 2018 r. – 4). W ciągu siedmiu lat liczebność większości podmiotów zwiększyła się. Nadal zauważalny jest trend odchodzenia od formy działalności, jaką jest spółdzielnia socjalna. Znaczący wzrost odnotowano natomiast w sektorze przedsiębiorstw społecznych. W 2025 r. status taki posiadało 60 podmiotów, w 2018 r. zaledwie 17.

Regionalne specjalizacje i innowacyjność gospodarki

Inteligentne specjalizacje województwa świętokrzyskiego

Główne inteligentne specjalizacje wyznaczone zostały w Strategii Badań i Innowacyjności (RIS3)[55] z 2014 r. W Diagnozie potencjału innowacyjnego województwa świętokrzyskiego (Diagnoza potencjału innowacyjnego…, 2020) potwierdzono, że region zyskuje przewagę w głównych działalnościach definiujących specjalizacje. W Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (2021 r.)[56] doprecyzowano obszary działalności w ramach specjalizacji, z uwzględnieniem Krajowych Inteligentnych Specjalizacji (KIS).

Cztery główne regionalne specjalizacje województwa wspierane są dodatkowo przez trzy obszary horyzontalne. Wyróżnione obszary specjalizacji regionalnych wpisują się w wybrane obszary Krajowych Inteligentnych Specjalizacji[57]. Specjalizacje wyszczególniono w poniższej tabeli.

[55] Strategia Badań i Innowacyjności (RIS 3) „Od absorbcji do rezultatów – jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014-2020+".
[56] Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+, przyjęta uchwałą nr 3459/21 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 10 marca 2021 r.
[57] Lista krajowych inteligentnych specjalizacji: www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/krajowe-klastry-kluczowe.

Tabela 21. Inteligentne specjalizacje województwa świętokrzyskiego

Specjalizacja	Działalności kluczowe	Powiaza-nia z KIS[58]
Główne inteligentne specjalizacje regionalne		
Sektor metalowo-odlewniczy	●technologie ułatwiające zastąpienie analogowych procesów wytwórczych produkcyjnymi systemami cyfrowo-fizycznymi, ●niskoemisyjne, energooszczędne oraz bezodpadowe lub niskoodpadowe innowacyjne technologie produkcji/przetwarzania wyrobów metalowych, ●technologie przeznaczone do wytwarzania najwyższej jakości odlewów, ●produkcja wyrobów z nowych, wysoko zaawansowanych materiałów, w tym zastosowanie nanomateriałów i nanododatków metali, ●szerokie użycie surowców metalicznych odzyskanych z odpadów	**KIS 7**, KIS 5, KIS 8
Zasobooszczędne budownictwo	●wykorzystanie nowych technologii: bardziej energooszczędnych, lżejszych, wysoko zaawansowanych i mniej pracochłonnych, ●automatyzacja procesów produkcji materiałów budowlanych, z uwzględnieniem materiałów ceramicznych, i/lub procesów wznoszenia obiektów budowlanych, ●stosowanie innowacyjnych, cechujących się wszechstronnością, wyjątkową odpornością na warunki środowiskowe materiałów, w tym nanomateriałów dla budownictwa, ●stosowanie dla budownictwa surowców towarzyszących, produktów ubocznych i odpadów oraz bezodpadowych lub niskoodpadowych technologii i procesów produkcji, ●stosowanie danych cyfrowych i algorytmów sztucznej inteligencji w procesie projektowania, kosztorysowania i zarządzania realizacją inwestycji budowlanej, ●wykorzystywanie w obiektach budowlanych systemów sterowania, monitorowania, systemów pomiaru i technologii wizualnej identyfikacji zagrożeń, ●wykorzystanie technologii prefabrykacji	**KIS 5**, KIS 4, KIS 7
Turystyka zdrowotna i prozdrowotna	●działalność związana z turystyką uzdrowiskową, rozumianą jako wyjazdy do miejscowości posiadających status uzdrowiska oraz zasobnych w wysokospecjalistyczne placówki medyczne w celu poddania się kuracji sanatoryjnej, rehabilitacyjnej, powiązanej z zabiegami przyrodoleczniczym, ●działalność regeneracyjna, wypoczynkowa, profilaktyczna i kosmetyczna, prowadzona w obiektach typu medical spa w miejscowościach uzdrowiskowych, wykorzystująca elementy	**KIS 1**

[58] KIS 1. Zdrowe społeczeństwo, KIS 2. Nowoczesne rolnictwo, leśnictwo i żywność, KIS 3. Zrównoważone (bio)produkty, (bio)procesy i środowisko, KIS 4. Zrównoważona energia, KIS 5. Inteligentne budownictwo zeroemisyjne, KIS 6. Transport przyjazny środowisku, KIS 7. Gospodarka o obiegu zamkniętym, KIS 8. Zaawansowane materiały i nanotechnologia, KIS 9. Elektronika i fotonika, KIS 10. Technologie informacyjne, komunikacyjne oraz geoinformacyjne, KIS 11. Automatyzacja i robotyka, KIS 12. Przemysły kreatywne, KIS 13. Technologie morskie.

Specjalizacja	Działalności kluczowe	Powiaza-nia z KIS[58]
	medycyny uzdrowiskowej w celu poprawy stanu zdrowia i atrakcyjnego wyglądu, ● turystyka wellness jako działalność, w ramach której organizowane są wyjazdy do specjalnych ośrodków, mające na celu poprawę kondycji fizycznej i psychicznej człowieka, ● działalność związana z opracowaniem i wytwarzaniem prozdrowotnych produktów regionalnych, kosmetyków naturalnych, w tym biokosmetyków, wykorzystywanych podczas pobytów w uzdrowiskach lub ośrodkach medical spa i wellness ● działalność badawczo-rozwojowa, ukierunkowana na opracowanie innowacyjnych form leczenia i rehabilitacji,	
Nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze	● rozwój technologii ukierunkowanych na energooszczędność, prowadzących do ograniczenia zużycia energii i wody oraz podnoszących jakość produkcji i produktu, ● tworzenie warunków do promowania niekonwencjonalnych, niszowych segmentów z obszaru produkcji rolno-spożywczej w odpowiedzi na zmieniające się oczekiwania konsumentów (m.in. produkcja żywności dedykowanej, funkcjonalnej rozumianej jako rozwiązania podnoszące jakość życia, bio-produktów, z wykorzystaniem bio- i nanotechnologii), ● pozyskiwanie i przetwarzanie związków bioaktywnych i innych surowców z materiału roślinnego oraz zwierzęcego, pochodzącego z sektora rolno-spożywczego, z przeznaczeniem dla różnych gałęzi przemysłu, ● działania zmierzające do minimalizacji stopnia przetworzenia żywności i zachowania składników odżywczych oraz nowe technologie pakowania i przechowywania, wydłużające trwałość produktów żywnościowych, umożliwiające monitorowanie jakości żywności m.in. z zastosowaniem aktywnych i inteligentnych opakowań	**KIS 2**, KIS 3, KIS 4
Specjalizacje horyzontalne		
Technologie informacyjno-telekomunikacyjne (ICT)	● budowa baz wiedzy, informacji przestrzennej, ● rozwój i projektowanie rozwiązań informatycznych służących do gromadzenia i analizy danych wspomagających procesy produkcyjne, w tym systemy oparte o sztuczną inteligencję, ● systemy eksperckie, rozbudowane systemy wnioskowania, systemy oparte o symulacje komputerowe, ● systemy informacji geograficznej na różnym poziomie złożoności z uwzględnieniem europejskich danych teledetekcyjnych, systemy analiz geoprzestrzennych, ● wspieranie usług związanymi z reklamą, badaniem rynku i opinii publicznej oraz działalnością związaną z administracyjną obsługą biura, ● rozwój inteligentnych e-usług dla mieszkańców, ● rozbudowa sieci teleinformatycznych (w tym infrastruktury) i rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych,	**KIS 10**, pozostałe KIS

Specjalizacja	Działalności kluczowe	Powiaza-nia z KIS[58]
	●rozwiązania informatyczne wykorzystywane do innowacyjnych produktów i technologii w obszarach dotyczących inteligentnych: miast, budynków, fabryk i przedsiębiorstw, sieci przesyłowych oraz systemów wspierających bezpieczeństwo teleinformatyczne w inteligentnych sieciach i systemach	
Zrównoważony rozwój energetyczny	●zwiększenie efektywności energetycznej, czyli uzyskiwanie lepszych rezultatów i świadczenie większej liczby usług bez zwiększania nakładów energetycznych, ●zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, ●zwiększenie niezależności energetycznej regionu poprzez wykorzystanie dostępnych źródeł energii i paliw oraz stosowanie nowych, efektywnych technologii w zakresie produkcji i przetwarzania energii z różnych źródeł, w tym z odpadów	**KIS 4**, pozostałe KIS
Branża targowo-kongresowa	●organizacja targów, wystaw, konferencji, spotkań biznesowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, ●wdrażanie nowoczesnych technologii optymalizacji procesów zarządzania powierzchnią wystawienniczą, z wykorzystaniem ICT, ●nowoczesne metody komunikacji w kontaktach biznesowych z wykorzystaniem technologii ICT, ●tworzenie hybrydowych rozwiązań opartych na nowoczesnych technologiach, pozwalających na udostępnianie w świecie wirtualnym prezentacji, spotkań, stoisk, pokazów, które równolegle odbywają się w ośrodkach kongresowo-targowych	–

**oznaczono KIS o największym stopniu zgodności*
Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+ i Identyfikacja łańcuchów wartości w obszarach świętokrzyskich inteligentnych specjalizacji oraz analiza przepływów międzygałęziowych w kontekście rozwoju innowacyjności w regionie świętokrzyskim

Dla regionalnych inteligentnych specjalizacji zostały zidentyfikowane łańcuchy wartości[59] produktów oraz zostały wskazane rekomendacje.

Tabela 22. Łańcuchy wartości zidentyfikowane dla regionalnych inteligentnych specjalizacji

Specjalizacja i łańcuchy wartości	Główne wnioski	Rekomendacje
Sektor metalowo-odlewniczy ●Maszyny i urządzenia przemysłowe ●Wyroby z metalu i usługi produkcyjne ●Branża motoryzacyjna (automotive) ●Wyroby żeliwne	Jedna z ważniejszych gałęzi, inwestującej w rozwój bazy produkcyjnej i innowacyjnych technologii. Obserwowane jest coraz większe zapotrzebowanie w zakresie innowacyjności.	●intensyfikacja działań na rzecz zwiększenia innowacyjności w sektorze branży metalowo-odlewniczej poprzez promowanie i wspieranie wdrażania automatyzacji oraz rozwiązań Przemysłu 4.0,

[59] Łańcuch wartości opisuje pełen zakres działań, które są niezbędne w celu udostępnienia produktu lub usługi od etapu koncepcji, przez fazy pośrednie produkcji po dostarczenie do finalnych konsumentów.

Specjalizacja i łańcuchy wartości	Główne wnioski	Rekomendacje
		●zwiększenie współpracy z sektorem badawczo-rozwojowym (B+R), ●inwestycje w rozwój kadry inżynieryjnej i specjalistów
Zasobooszczędne budownictwo ●Kruszywa i wyroby z betonu ●Materiały i wyposażenie budowlane ●Usługi przedsiębiorstw budowlanych i deweloperskich	Sektor odgrywa strategiczną rolę w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju regionu (m.in. wiodąca produkcja cementu w Polsce). Siłą sektora są nowoczesne technologie, redukcja emisji CO_2, współpraca naukowo-badawcza z uczelniami technicznymi, dążenie do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko.	●kontynuacja i wzmacnianie inwestycji w nowoczesne technologie oraz źródła energii ekologicznej, ●promocja współpracy naukowo-badawczej między sektorem przemysłowym a jednostkami akademickimi, ●wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw w celu zwiększenia ich innowacyjności i umożliwienie im korzystania z nowych technologii
Turystyka zdrowotna i prozdrowotna ●Turystyka uzdrowiskowa ●Turystyka wellness & SPA ●Kosmetyki i produkty lecznicze	Mimo wyróżniających region atutów (wody lecznicze, innowacyjność w sektorze usług uzdrowiskowych, wellness & SPA, produkcji kosmetyków i produktów leczniczych) nie wykorzystuje w pełni swojego potencjału. Trudności z przyciągnięciem turystów poszukujących usług zdrowotnych, brak intensywnej współpracy z sektorem B+R, niewystarczające nakłady inwestycyjne.	●inwestycje w rozwój infrastruktury uzdrowiskowej i hotelowej, ●wspieranie innowacyjności w usługach, produkcji kosmetyków i produktów leczniczych, ●zintensyfikowanie działań promocyjnych i marketingowych mających na celu przyciągnięcie większej liczby turystów ●promowanie współpracy z sektorem B+R w celu rozwoju nowych, innowacyjnych produktów i usług zdrowotnych
Nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze ●Przetworzone artykuły spożywcze ●Regionalne owoce (jabłka) ●Żywność nowej generacji (biożywność) ●Region wyróżnia się dużą powierzchnią sadów i produkcją z drzew owocowych	Poziom innowacyjności oraz nakłady inwestycyjne w sektorze mają tendencję spadkowe, szczególnie wśród MŚP. Brak intensywnej współpracy z sektorem B+R hamuje rozwój nowoczesnych technologii, które mogłyby zwiększyć efektywność i konkurencyjność produkcji.	●zwiększenie wsparcia dla sektora nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego poprzez inicjowanie programów finansowania innowacji oraz współpracy z sektorem B+R, ●wprowadzenie nowych technologii, w tym automatyzacji i robotyzacji, które mogą zwiększyć wydajność i jakość produkcji

Specjalizacja i łańcuchy wartości	Główne wnioski	Rekomendacje
Technologie informacyjno-telekomunikacyjne (ICT) ● Consulting i usługi z zakresu ICT świadczonych dla innych firm ● Projektowanie i tworzenie infrastruktury ICT ● Tworzenie i sprzedaż kastomizowanych programów / systemów ICT	Sektor ICT w województwie ma znaczący potencjał wzrostu – duża liczba przedsiębiorstw jednak tylko niewielka część korzysta z najnowszych technologii. Potencjał do prowadzenia działalności B+R jest stosunkowo duży, jednak wykorzystanie infrastruktury B+R i posiadanie własnych działów badawczych ogranicza się tylko do nielicznych firm.	● wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie dostępu do nowych technologii i rozwijania działalności B+R, ● ułatwienie dostępu do finansowania innowacyjnych projektów, ● promowanie współpracy między sektorem technologii informacyjno-komunikacyjnym a jednostkami naukowymi, ● inwestowanie w rozwój kompetencji cyfrowych kadry, ● stworzenie okazji wymiany wiedzy i doświadczeń między przedsiębiorstwami z branży
Zrównoważony rozwój energetyczny ● Instalacje OZE ● Wodór	Sektor w województwie znajduje się na wczesnym etapie rozwoju, z dominującą działalnością skoncentrowaną na dystrybucji i montażu instalacji OZE. Potrzeba inwestycji w celu przesunięcia aktywności firm w kierunku wyższych faz łańcucha wartości, zwłaszcza produkcji.	● intensyfikacja działań na rzecz rozwijania sektora zrównoważonego rozwoju energetycznego poprzez inwestycje w infrastrukturę produkcyjną i dystrybucyjną, promowanie innowacyjności oraz współpracy z sektorem B+R, ● wsparcie dla przedsiębiorstw w celu przesunięcia ich działalności w kierunku produkcji i wykorzystania nowych technologii, jak produkcja zielonego wodoru
Branża targowo-kongresowa ● Targi Kielce ● Reklama i usługi promocyjne ● Szkolenia	Branża targowo-kongresowa (Targi Kielce SA) odgrywa znaczącą rolę w polskiej i środkowoeuropejskiej przestrzeni gospodarczej, znaczne inwestycje w modernizację infrastruktury targowej. Niski potencjał w zakresie innowacyjności i współpracy B+R w obszarze reklamy, usług promocyjnych i szkoleń.	● dalszy rozwój branży targowo-kongresowej poprzez intensyfikację działań innowacyjnych, zwłaszcza w obszarze cyfryzacji i marketingu, ● zwiększenie współpracy z sektorem B+R w celu wdrożenia nowych technologii i usług, które mogą zwiększyć atrakcyjność i dostępność targów oraz konferencji dla szerszego grona odbiorców
Rekomendacje horyzontalne	● zaprojektowanie i przeprowadzenie badania ankietowego służącego analizie przepływów międzygałęziowych na poziomie RIS, ● wspieranie współpracy podmiotów biznesowych z sektorem naukowo-badawczym,	

Specjalizacja i łańcuchy wartości	Główne wnioski	Rekomendacje
	● rozwój przedsiębiorstw w zakresie inwestycji technologicznych, w celu dostosowania do zmian technologicznych i zwiększenia efektywności procesów produkcyjnych i logistycznych, ● intensyfikacja działań na rzecz wsparcia internacjonalizacji przedsiębiorstw	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Identyfikacja łańcuchów wartości w obszarach świętokrzyskich inteligentnych specjalizacji oraz analiza przepływów międzygałęziowych w kontekście rozwoju innowacyjności w regionie świętokrzyskim.

Instytucje wspierające innowacyjność i współpracę przedsiębiorstw w regionie

Kluczową instytucją w Świętokrzyskim Systemie Innowacji jest **Świętokrzyska Rada Innowacji** – ciało doradcze i opiniodawcze Zarządu Województwa w zakresie kreowania polityki innowacyjnego rozwoju województwa. Celem działalności Rady jest dbałość o zachowanie spójności społeczno-gospodarczej województwa w obszarze innowacji i budowy gospodarki opartej na wiedzy, w tym rekomendowanie pożądanych obszarów aktywności i kierunków rozwoju województwa świętokrzyskiego. Szczególna rola Rady odnosi się do współpracy z instytucjami okołobiznesowymi, izbami gospodarczymi, samorządami lokalnymi i gospodarczymi, agencjami rozwoju lokalnego i regionalnego, uczelniami wyższymi oraz przedsiębiorcami. Członkami ŚRI są osoby „stale współpracujące z Urzędem Marszałkowskim w obszarze polityki regionalnej oraz delegaci kluczowych, dla harmonijnego rozwoju, podmiotów i instytucji z ww. środowisk”[60].

Konsorcja na rzecz inteligentnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego skupiają niezależne podmioty ze środowisk biznesowych, naukowych i okołobiznesowych, działające w obszarze danej inteligentnej specjalizacji. W 2024 r. Zarząd Województwa Świętokrzyskiego podpisał porozumienia o współpracy z Koordynatorami Konsorcjów na rzecz rozwoju inteligentnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego. Rolę koordynatorów poszczególnych specjalizacji odgrywają odpowiednio:

1. Branża metalowo-odlewnicza – Koordynator: Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa,
2. Zasobooszczędne budownictwo – Koordynator: Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa,
3. Nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze – Koordynator: Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej,
4. Turystyka zdrowotna – Koordynator: Izba Gospodarcza „Krąg Turystyki Zdrowotnej”,
5. Technologie informacyjno-komunikacyjne – Koordynator: Kielecki Park Technologiczny,
6. Zrównoważony rozwój energetyczny – Koordynator: Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego,
7. Branża targowo-kongresowa – Koordynator: Izba Gospodarcza „Grono Targowe Kielce”.

Od 2001 r. działa **Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii Sp. z o.o**., którego udziałowcami są województwo świętokrzyskie (90,83% udziałów) i Politechnika Świętokrzyska (9,17% udziałów). Misją Centrum jest wspieranie lokalnej przedsiębiorczości oraz stymulowanie rozwoju regionu świętokrzyskiego poprzez: transfer osiągnięć naukowo-badawczych, informację gospodarczą dla małych i średnich przedsiębiorstw, systemy jakości ISO, kształcenie przez internet oraz targi i konferencje.

[60] Za: https://www.spinno.pl/swietokrzyski-system-innowacji/swietokrzyska-rada-innowacji/informacje-o-sri

W województwie świętokrzyskim funkcjonują dwa parki technologiczne:

- Regionalne Centrum Naukowo-Technologiczne w Podzamczu koło Chęcin, dysponujące zapleczem technologicznym pozwalającym na prowadzenie badań z dziedziny biologii, genetyki, medycyny i pokrewnych oraz terenami do dzierżawy pod przyszłe inwestycje związane z sektorem nowoczesnych technologii. W skład RCN-T wchodzi Centrum Nauki Leonardo da Vinci oraz Centrum Konferencyjno-Szkoleniowe. Centrum posiada także status podmiotu leczniczego.
- Kielecki Park Technologiczny oferuje infrastrukturę i uzbrojone tereny inwestycyjne, objęte działaniem Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz usługi biznesowe dla MŚP. W ramach KPT działa m.in.: Zespół Inkubatorów Technologicznych, Centrum Technologiczne, Centrum Druku 3D, Centrum Fashion Design, Centrum Kompetencji ICT, Centrum CNC, Biblioteka materiałowa.

Od 2021 r. realizowana jest budowa **Świętokrzyskiego Kampusu Laboratoryjnego Głównego Urzędu Miar**. Projekt obejmuje utworzenie, we współpracy z Politechniką Świętokrzyską, laboratoryjnej bazy badawczo-wdrożeniowej. Kampus GUM jest nowoczesnym ośrodkiem badawczo-rozwojowym, który oferuje warunki do współpracy pomiędzy profesjonalną i innowacyjną metrologią laboratoryjną a gospodarką. Interdyscyplinarny charakter Kampusu GUM umożliwia dostęp do ujednoliconego na poziomie światowym systemu miar. Kampus obejmuje sześć laboratoriów (Akustyki, Czasu i Częstotliwości, Masy, Długości, Termometrii, Informatyki Metrologicznej), zaplecze konferencyjno-edukacyjne oraz powierzchnie biurowo-usługowe[61].

Nie do przecenienia jest również aktywność samorządów gospodarczych oraz wielu instytucji otoczenia biznesu działających w województwie, tj.:

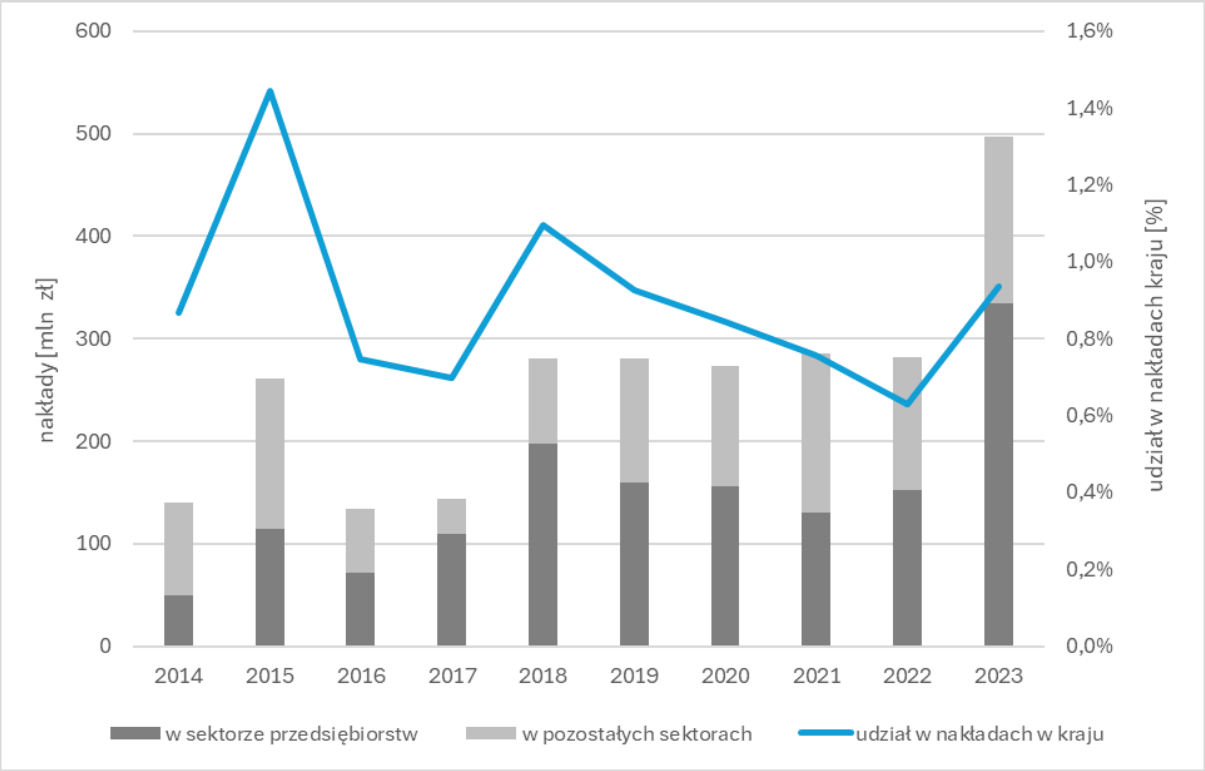
- Świętokrzyskiego Funduszu Poręczeniowego Sp. z o.o.,
- Funduszu Pożyczkowego Województwa Świętokrzyskiego Sp. z o.o.,
- Fundacji Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach,
- Krajowego Stowarzyszenia Wspierania Przedsiębiorczości w Końskich,
- Izby Rzemieślników i Przedsiębiorców w Kielcach,
- Staropolskiej Izby Przemysłowo-Handlowej,
- Ośrodka Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej w Sandomierzu,
- Fundacji Rozwoju Regionu Pierzchnica,
- Staszowskiego Centrum Przedsiębiorczości Sp. z o.o.,
- Świętokrzyskiego Związku Pracodawców Prywatnych „Lewiatan”,
- Stowarzyszenia Forum Pracodawców w Kielcach,
- Izby Gospodarczej „Grono Targowe Kielce”.

Działalność B+R i innowacyjność

Działalność badawczo-rozwojowa ma istotny wpływ na możliwości rozwojowe regionów. **Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwie wzrosły znacząco, osiągając w 2023 r. 497,3 mln zł, czyli aż o 77% więcej w stosunku do roku poprzedniego.** W ciągu dekady nakłady wzrosły aż o 254%. Szczególnie znacząco rosły nakłady w sektorze przedsiębiorstw, które w 2023 r. stanowiły 67% nakładów na B+R w województwie – dla porównania w Polsce było to 65%.

[61] https://kampus.gum.gov.pl/o-kampusie

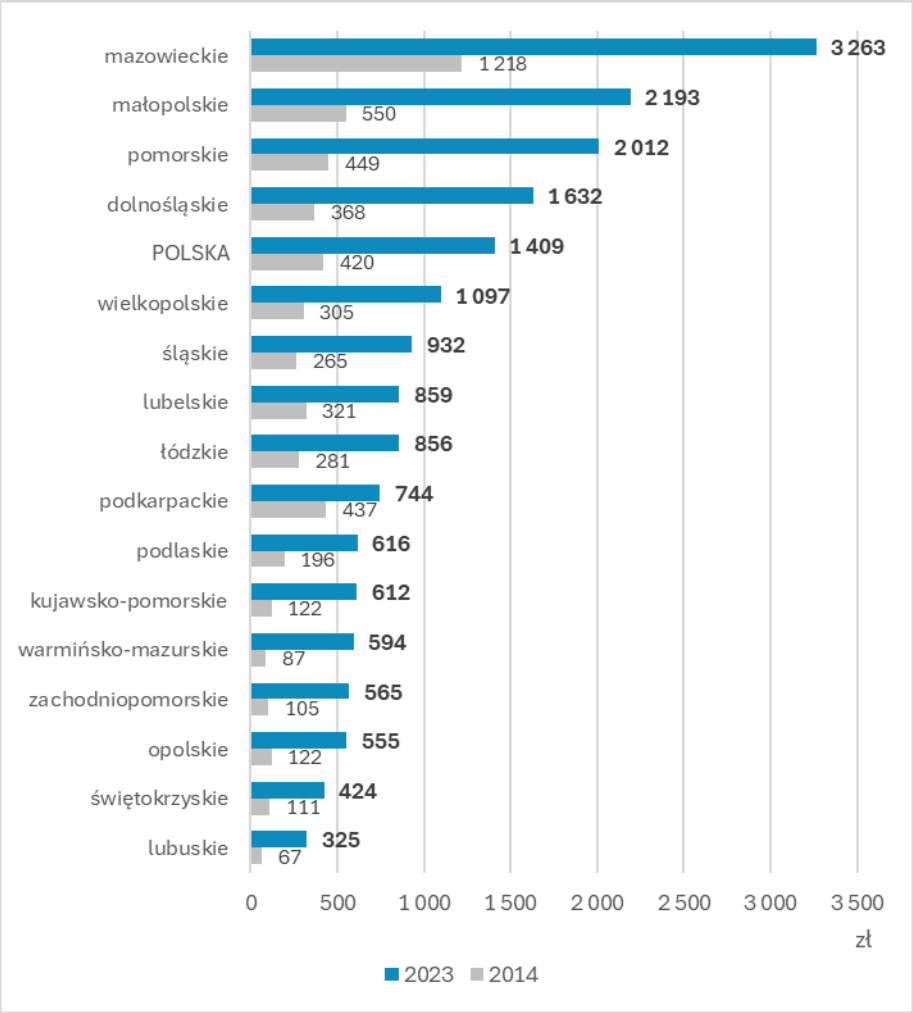
Wykres 76. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwie świętokrzyskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pomimo tak znaczącego wzrostu nakłady w świętokrzyskim stanowią zaledwie 0,9% nakładów w kraju, co dawało województwu przedostatnią pozycję wśród polskich regionów. Także pod względem wysokości nakładów na mieszkańca świętokrzyskie plasuje się na przedostatnim miejscu w kraju.

Wykres 77. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R na mieszkańca w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Za niskimi nakładami na działalność B+R idzie także niewielka na tle Polski i większości regionów liczba podmiotów w tej branży (tabela poniżej). Świętokrzyskie podmioty B+R stanowią zaledwie 1,7% wszystkich podmiotów B+R w Polsce (przedostatnie miejsce). Warto jednak zauważyć, że odnotowano znaczący, wyższy niż w kraju, wzrost liczby tych podmiotów.

Pomimo znacznej poprawy wskaźników zarówno liczba podmiotów *per capita*, jak i udział podmiotów B+R we wszystkich podmiotach gospodarczych regionu wciąż należy do najniższych w kraju –14. miejsce obu przypadkach.

Tabela 23. Podmioty w działalności B+R w 2014 i 2023 r.

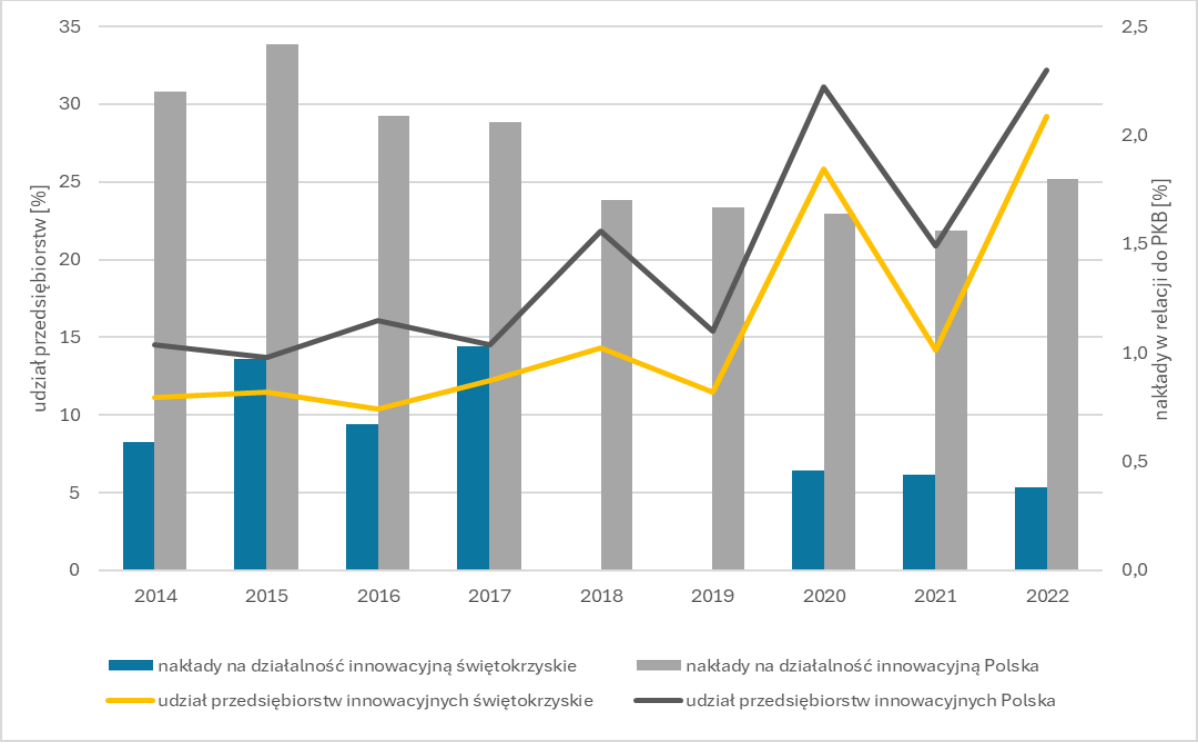
Województwo	Podmioty		Podmioty na 100 tys. ludności		podmioty na 100 tys. podm. gospodarczych	
	2014	2023	2014	2023	2014	2023
POLSKA	**3 474**	**7 549**	**9,0**	**20,0**	**84,9**	**148,9**
dolnośląskie	292	642	10,0	22,3	83,6	147,8
kujawsko-pomorskie	137	329	6,6	16,4	71,4	148,2
lubelskie	121	406	5,6	20,1	70,7	193,6
lubuskie	47	97	4,6	9,9	42,7	75,2

Województwo	Podmioty		Podmioty na 100 tys. ludności		podmioty na 100 tys. podm. gospodarczych	
	2014	2023	2014	2023	2014	2023
łódzkie	198	396	7,9	16,7	83,0	141,6
małopolskie	308	790	9,2	23,0	86,8	167,4
mazowieckie	895	1 736	16,8	31,5	122,4	175,4
opolskie	77	137	7,7	14,6	77,1	123,1
podkarpackie	158	333	7,4	16,0	97,7	161,5
podlaskie	64	167	5,4	14,6	65,5	140,7
pomorskie	196	537	8,5	22,8	71,6	152,9
śląskie	431	872	9,4	20,1	93,8	165,6
świętokrzyskie	**56**	**126**	**4,4**	**10,7**	**50,9**	**98,4**
warmińsko-mazurskie	64	159	4,4	11,7	52,0	109,3
wielkopolskie	356	652	10,3	18,7	88,7	131,2
zachodniopomorskie	74	170	4,3	10,4	33,5	68,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Niskie nakłady na B+R w województwie świętokrzyskim łączą się z mniejszymi nakładami na innowacje w przedsiębiorstwach. Odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych w regionie w 2022 r. (29%) był nieco niższy niż średnia krajowa (32%). Znacząco niższy był natomiast poziom nakładów na innowacje w stosunku do PKB. W ostatnich latach był on niższy niż 0,5% (przy średniej krajowej nieco poniżej 2%). Zarówno w kraju, jak i w regionie nakłady w stosunku do PKB spadły w ostatniej dekadzie.

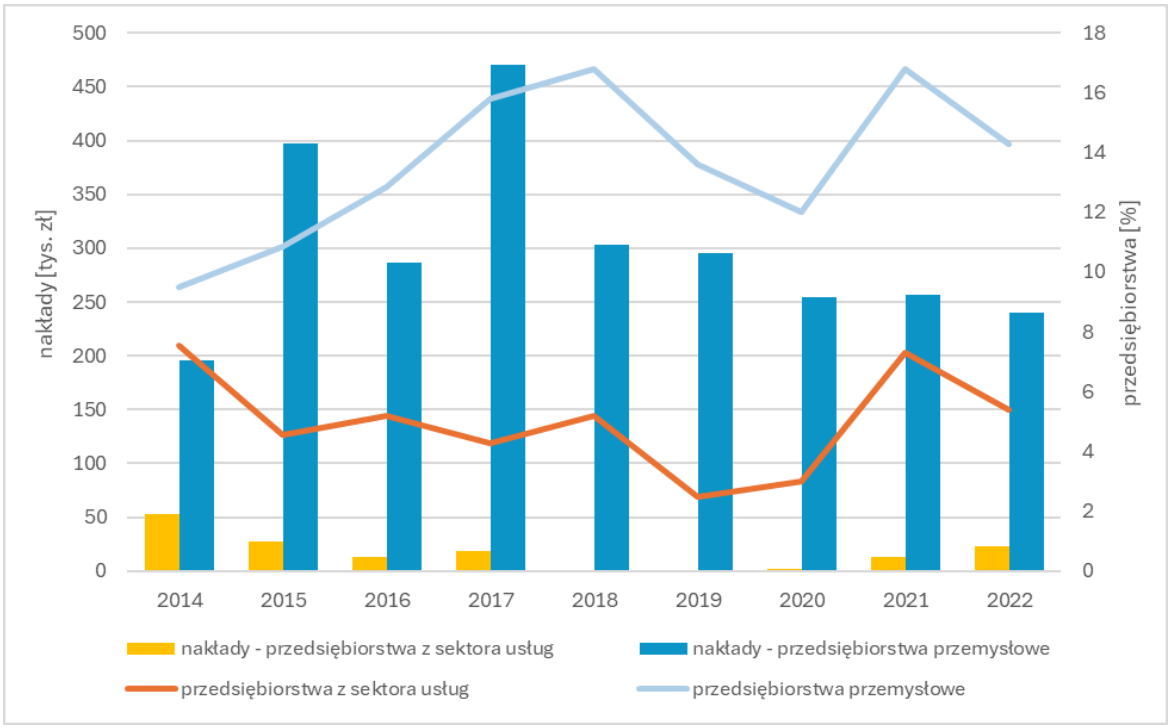
Wykres 78. Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną oraz nakłady na tę działalność w relacji do PKB regionu w latach 2014–2022

Dla lat 2018–2019 brak danych o nakładach na działalność innowacyjną w województwie świętokrzyskim.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zarówno pod względem nakładów, jak i udziału przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną w regionie przewagę mają przedsiębiorstwa sektora przemysłowego, gdzie działalność innowacyjną prowadziło w ostatnich trzech latach 12–17% firm (w Polsce w tym okresie 15–20%). Natomiast szczególnie niski jest poziom działalności innowacyjnej w sektorze usługowym, gdzie po 2019 r. działalność taką prowadziło od 3 do 7% firm (w skali kraju 9–13%).

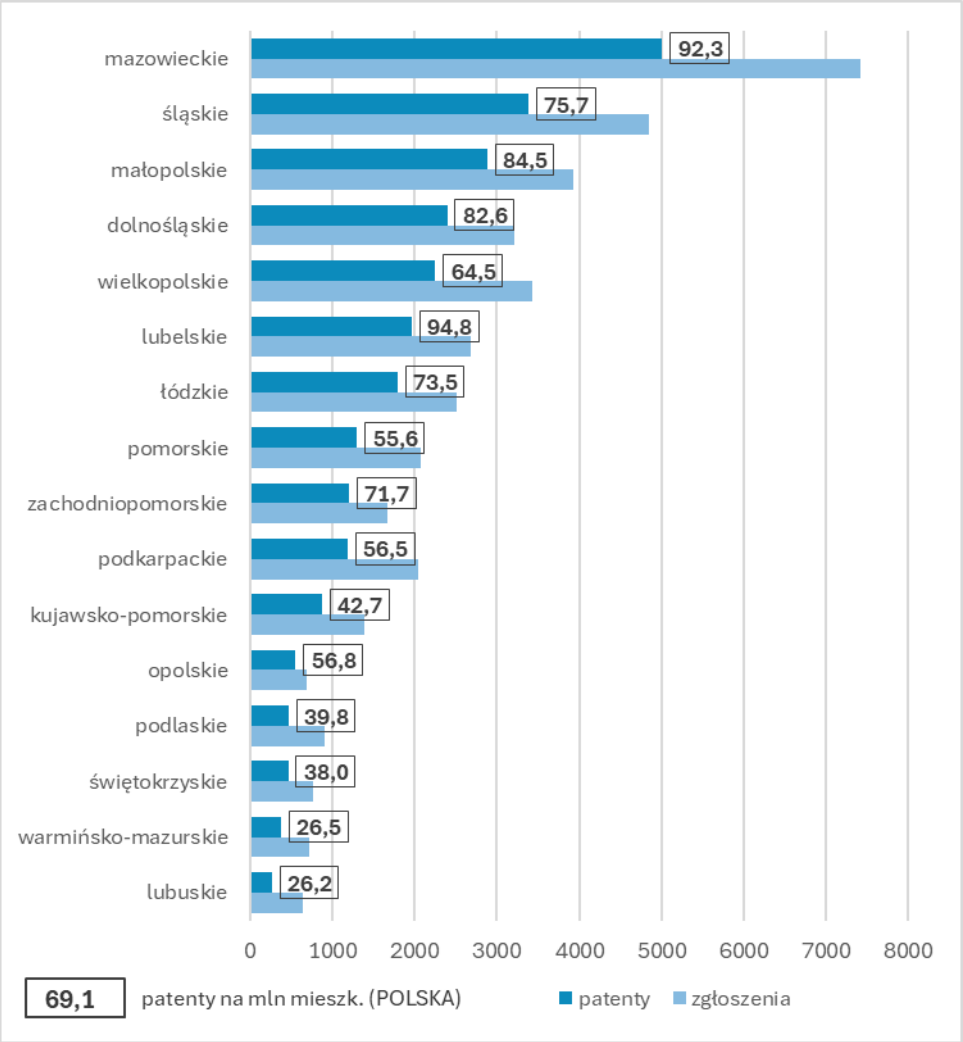
Wykres 79. Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną i nakłady na działalność innowacyjną w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2022

Dla lat 2018–2019 brak danych o nakładach na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach z sektora usług.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przekłada się to na niewielką liczbę zgłaszanych wniosków patentowych i przyznawanych patentów. W ostatnich 10 latach podmioty z terenu województwa świętokrzyskiego złożyły zaledwie 756 wniosków patentowych (1,9% wniosków z Polski) i otrzymały 462 patenty (1,8%). Województwo świętokrzyskie znajdowało się w gronie regionów o najniższej przeciętnej liczbie patentów na milion mieszkańców.

Wykres 80. Zgłoszenia do Urzędu Patentowego RP i patenty udzielone przez urząd w latach 2015–2024 (włącznie)*

**Na wykresie opisano średnią liczbę patentów na mln mieszkańców w województwach w tych latach.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zagadnieniem nabierającym znaczenia dla konkurencyjności gospodarki regionu są zmiany technologiczne i organizacyjne określane jako Przemysł 4.0, którego kluczowym elementem są nowe technologie i ich zastosowania. Głównymi filarami technologicznymi Przemysłu 4.0 są takie elementy, jak: robotyzacja, wykorzystanie technologii ICT, przetwarzanie danych w chmurze, rozszerzona rzeczywistość, sztuczna inteligencja, uczenie maszynowe, technologie Big Data, technologie przyrostowe, takie jak druk 3D oraz internet rzeczy i usług (Baranowski i in., 2023). Przemiany inicjowane rewolucją Przemysłu 4.0 mogą zachodzić w wielu branżach, zarówno w obszarze produkcji, jak i usług, jednak statystyka dostarcza obecnie stosunkowo nielicznych danych, które pozwalają na zdiagnozowanie stopnia dostosowania przedsiębiorstw i gospodarki regionu do wymogów Przemysłu 4.0. Jednak jak wskazują badania GUS, wykorzystanie elementów charakterystycznych dla Przemysłu 4.0 w przedsiębiorstwach województwa świętokrzyskiego (w tym przedsiębiorstwach z branż istotnych dla tego typu działalności) jest niższe niż przeciętna w kraju.

Tabela 24. Wykorzystanie elementów charakterystycznych dla Przemysłu 4.0 w przedsiębiorstwach

	świętokrzyskie	Polska
Przedsiębiorstwa ogółem	**odsetek**	
Przedsiębiorstwa wykorzystujące stałe łącze internetowe DSL lub inne stałe łącza szerokopasmowe w 2024 r.	90,3	91,7
Przedsiębiorstwa wykorzystujące technologie sztucznej inteligencji w 2024 r.	2,7	5,9
Przedsiębiorstwa otrzymujące zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI) w 2023 r.	11,5	17,8
Przedsiębiorstwa wykorzystujące urządzenia lub systemy internetu rzeczy w 2021 r.	12,7	18,7
Przedsiębiorstwa istotne dla przemysłu 4.0[62]	**odsetek**	
Przedsiębiorstwa wykorzystujące technologie chmury obliczeniowej	19,6	31,9
Przedsiębiorstwa wykorzystujące technologie internetu rzeczy	37,3	43,2
Przedsiębiorstwa prowadzące analizy Big Data	7,8	12,6
Przedsiębiorstwa wykorzystujące technologie sztucznej inteligencji	2,0	11,7
Przedsiębiorstwa posiadające w swojej strukturze organizacyjnej dział B+R	19,6	32,3
Przedsiębiorstwa posiadające w swojej strukturze organizacyjnej dział konstrukcyjny	52,9	49,1
Przedsiębiorstwa planujące w ciągu najbliższych dwóch lat inwestować w rozbudowę i rozwój technologii	39,2	47,3
Przedsiębiorstwa posiadające stronę internetową lub aplikację, która pozwala klientowi elastycznie kształtować indywidualne cechy zamawianego wyrobu i zlecać indywidualnie komponowane zamówienia	21,6	17,5
Przedsiębiorstwa produkujące maszyny lub urządzenia o funkcjonalnościach charakterystycznych dla Przemysłu 4.0	15,7	16,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2023 r. zidentyfikowano główne czynniki utrudniające dyfuzję innowacji w regionie. Stwierdzono, że otoczenie i sytuacja gospodarcza województwa świętokrzyskiego generalnie nie sprzyjają rozwojowi i transferowi innowacji. **Podstawową i najpoważniejszą barierą w procesie transferu innowacyjności jest niski i spadający kapitał społeczny – przede wszystkim wyludnianie się województwa, w tym emigracja wysokospecjalizowanych pracowników, spadająca liczba studentów i absolwentów studiów wyższych (szczególnie technicznych)**.

Druga najpoważniejsza bariera związana jest z **niskim poziomem cyfryzacji w regionie i cyfrową luką kompetencyjną**, dotyczącą zarówno obywateli, jak i podmiotów gospodarczych. Do znaczących problemów blokujących transfer innowacji należy także niska skłonność do podejmowania współpracy przez innowacyjne przedsiębiorstwa oraz współpracy firm z instytucjami naukowymi i otoczenia biznesu. Wynika to m.in. z niskiej świadomości możliwości wsparcia oferowanego przez te instytucje, niechęci do zmian i podejmowania ryzyka oraz dążenia do stabilizacji w znaczeniu stagnacji (utrzymania stanu aktualnego) (Analiza wąskich gardeł…, 2023).

Inicjatywy klastrowe w regionie

Zgodnie z Regionalną Strategią Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (RIS) istotne i pożądane dla rozwoju regionu jest podejmowanie przez przedsiębiorstwa współpracy w ramach

[62] Na podstawie: Wypracowanie metodologii…, 2020.

klastrów lub uczestnictwo w takich inicjatywach. Polityka klastrowa powinna być instrumentem wspierający realizację celów regionalnych inteligentnych specjalizacji.

Diagnoza RIS wymienia następujące inicjatywy klastrowe z siedzibą na terenie województwa (lub klastrów ogólnopolskich, w których firmy ze świętokrzyskiego uczestniczą): Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Budowlany INNOWATOR[63]; Klaster usługowy Grono Targowe Kielce[64]; Świętokrzyski Klaster Edukacji Zawodowej[65]; Świętokrzyski Klaster Innowacji (branża maszynowa)[66]; Evoluma Klaster Przemysłowy (dawny Klaster Obróbki Metali, Kluczowy Klaster Krajowy)[67]; Klaster Uzdrowiska Świętokrzyskie.

Ponadto podmioty z terenów województwa świętokrzyskiego współpracują w ramach klastrów zrzeszających podmioty przemysłowe (Stowarzyszenie Producentów Komponentów Odlewniczych KOM-CAST, Świętokrzyski Klaster Metalowy, Klaster Przemysłowy dawnych terenów Centralnego Okręgu Przemysłowego, Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny, Świętokrzyski Klaster Wodorowy im. Braci Łaszczyńskich[68], Grono ceramiczne Końskie-Opoczno), medyczne (Klaster Medycyna Polska), produkcji rolnej i spożywczej (Pomidor z Ziemi Sandomierskiej, Klaster ogrodniczo-sadowniczy „Ekologiczna żywność", Biomasa Świętokrzyska), turystyczne (Klaster Turystyki i Rozwoju Regionalnego "Słońce Regionu"), związane z wysoko specjalistycznymi usługami (Klaster Informatyczny FutureHub, Klaster metrologiczny GUM[69]).

W województwie świętokrzyskim działa kilka klastrów energetycznych zrzeszających samorządy i firmy lokalne[70]: Kielecki Klaster Energii, Wiślański Klaster Energii, Klaster Energii Gmin Doliny Kamiennej, Klaster Energii Powiatu Opatowskiego, Buski Klaster Energii, Klaster Energii Powiatu Sandomierskiego, Klaster Energii Zielona Energia, Klaster Energii Gmin Powiatu Starachowickiego, Świętokrzyski Klaster Energii w Staszowie[71].

Zainteresowanie współpracą w inicjatywach klastrowych w ostatnich latach spada. Po gwałtownym wzroście w latach 2018–2020, gdy sformalizowaną współpracę deklarowało od 24% do nawet 32% przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie, w ostatnim okresie[72] deklarowało ją zaledwie 7% firm z obszaru województw. Jest to tendencja ogólnopolska (średnia dla kraju spadła z 21% do 10%) jednak województwo świętokrzyskie należy obecnie do regionów o najniższym poziomie deklarowanej współpracy klastrowej (14 miejsce, najwyższy poziom deklarowały firmy z podlaskiego – 18%)[73]. **Skuteczna współpraca w ramach klastrów była identyfikowana jako jedna z szans dla transferu i wzmocnienia innowacyjności. Obecnie ta przewaga konkurencyjna regionu w zakresie transferu innowacji znacząco zmalała**, co można wiązać m.in. ze skutkami pandemii COVID i wojną w Ukrainie.

[63] http://www.klaster-innowator.pl
[64] http://www.gronotargowe.pl
[65] https://sse.com.pl/portfolio/skez/
[66] https://klaster-innowacji.pl
[67] https://evoluma.pl
[68] https://www.kielce.eu/pl/aktualnosci/swietokrzyski-klaster-wodorowy-im-braci-laszczynskich.html
[69] https://www.gum.gov.pl/pl/dla-biznesu/klaster-metrologiczny
[70] Klaster energii jest porozumieniem pomiędzy różnymi podmiotami, dotyczącym wytwarzania i równoważenia zapotrzebowania, dystrybucji lub obrotu energią. Jego celem jest rozwój energetyki rozproszonej służący poprawie bezpieczeństwa energetycznego, poprawie środowiska naturalnego i wzmocnieniu lokalnej gospodarki.
[71] Żaden ze świętokrzyskich klastrów energii nie został zarejestrowany w Rejestrze Klastrów Energii URE. Wpis do rejestru klastrów jest dobrowolny, jednak jego dokonanie umożliwia skorzystanie z systemu wsparcia, dzięki któremu klaster może uzyskać np. zwolnienie z opłaty OZE czy opłaty kogeneracyjnej. Do rejestru może zostać wpisany klaster energii funkcjonujący na obszarze powiatu lub maksymalnie pięciu sąsiadujących ze sobą gmin, w którym uczestniczy także co najmniej jeden przedstawiciel samorządu terytorialnego.
[72] Najnowsze dane dotyczą 2022 r.
[73] Bank Danych Lokalnych GUS.

Istnieje zatem potrzeba działań na poziomie polityki regionalnej wspierających rozwój inicjatyw klastrowych (Analiza wąskich gardeł…, 2023).

Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność województwa

Konkurencyjność województwa świętokrzyskiego na tle regionów polskich i Unii Europejskiej

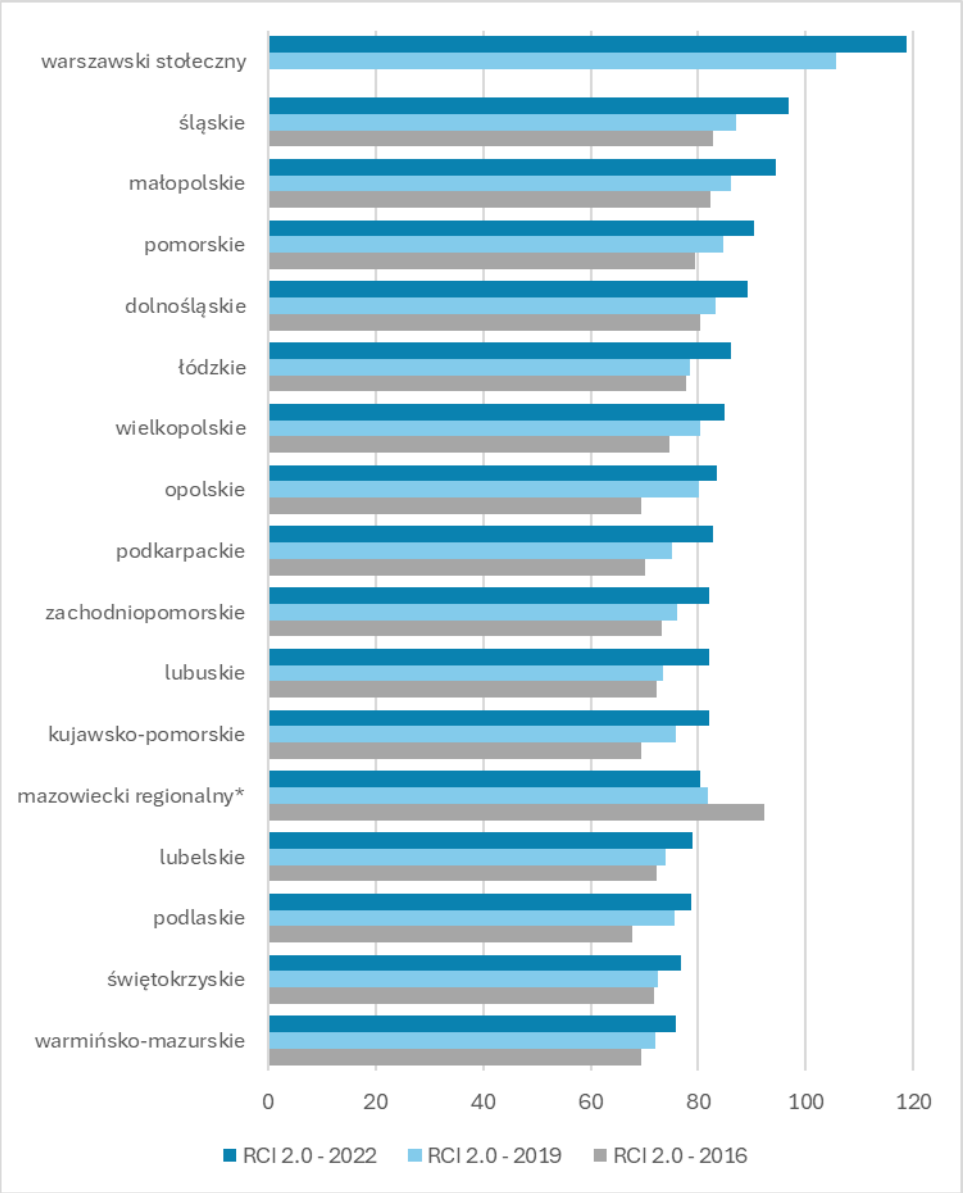
Danych porównawczych o konkurencyjności regionów Unii Europejskiej (NTS-2) dostarcza najnowszy The Regional Competitiveness Index 2.0 (RCI), opracowany w 2022 r.[74] Syntetyczny indeks konkurencyjności obrazuje zdolność regionu do oferowania atrakcyjnego i zrównoważonego środowiska dla firm oraz mieszkańców w kontekście miejsca do życia i pracy. RCI składa się z 11 filarów opisujących różne aspekty konkurencyjności, opracowanych na podstawie kilkudziesięciu wskaźników ilościowych. Są one podzielone na trzy subindeksy: Podstawowy/*Basic* (infrastruktura, instytucje, stabilność makroekonomiczna, zdrowie i podstawowa edukacja); Efektywność/*Efficiency* (wyższa edukacja wyższa i ustawiczna, wydajność rynku pracy i wielkość rynku) i Innowacyjność/*Innovation* (gotowość technologiczna, zaawansowanie biznesowe i innowacje)[75]. RCI, indeksy cząstkowe i wartości filarów wyrażone są w odniesieniu do średniej dla UE = 100.

Większość polskich regionów, poza warszawskim stołecznym, otrzymała wskaźnik konkurencyjności poniżej przeciętnej dla UE. **Jednak nawet na tle polskich regionów województwo świętokrzyskie nie cechuje się wysoką konkurencyjnością**. **W 2022 r. wskaźnik osiągnął niespełna 77% UE, co dało świętokrzyskiemu przedostatnie miejsce w kraju i 187 wśród regionów UE (na 234 badane jednostki).** Wskaźnik dla województwa w ostatniej dekadzie nieznacznie wzrastał, jednak pozycja województwa wśród polskich regionów po 2016 r. (kiedy świętokrzyskie uplasowało się na 11 miejscu na 16 polskich NUTS2) spadła.

[74] Według nowej metodyki opracowane zostały także RCI dla 2016 i 2019 r.

[75] Szczegółowa metodyka: EU Regional Competitiveness: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/maps/regional-competitiveness_en [dostęp: 4.08.2025].

Wykres 81. RCI 2.0 polskich regionów (NUTS 2) w dla lat 2016, 2019 i 2022

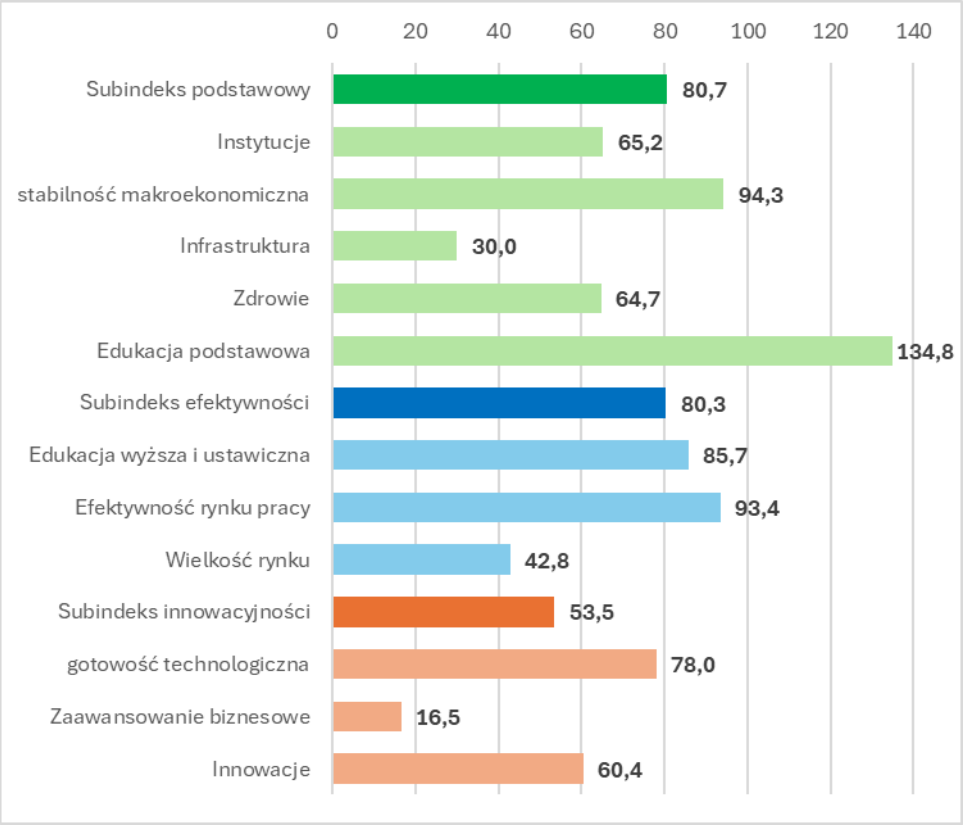

**Dla 2016 r. – mazowiecki.*
Źródło: opracowanie własne na podstawie RCI 2.0.

Spośród trzech subindeksów zdecydowanie najniższą wartość osiąga indeks innowacyjności (zaledwie 53% średniej UE), w tym zwłaszcza zaawansowanie biznesowe[76] (wykres poniżej). Słabo oceniono także filary związane z jakością infrastruktury[77] i wielkością rynku. Na niską wartość indeksów konkurencyjności wpływają również wskaźniki związane ze zdrowiem[78] i jakością instytucji. **Natomiast za silną stronę regionu uznać należy zwłaszcza jakość edukacji na poziomie podstawowym (znacznie powyżej średniej UE) oraz stabilność makroekonomiczną i efektywność rynku pracy.**

[76] Oparte na wskaźnikach zatrudnienia i udziału PKB w wybranych sektorach opartych na wiedzy oraz innowacyjności firm z sektora MŚP.
[77] Ocenione na podstawie wskaźników dostępności drogowej, kolejowej i lotniczej.
[78] Między innymi oczekiwana długość życia, wskaźnik wypadków drogowych.

Wykres 82. Wartość subindeksów i filarów RCI 2022 dla województwa świętokrzyskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie RCI 2022.

Polska Strefa Inwestycji w województwie świętokrzyskim

Mająca swoją siedzibę w województwie SSE „Starachowice" stanowiła jeden z ważniejszych czynników lokowania inwestycji w świętokrzyskim. Łączna wysokość nakładów inwestycyjnych dokonanych przez wszystkie firmy działające w strefie od momentu jej powstania do 2025 r. to 3,1 mld zł, a zatrudnienie sięga tam 10 tys. miejsc. Wiodące sektory w strefie to: ceramiczny, chemiczny, metalowy i maszynowy[79]. Ponadto na terenie województwa w poprzednich latach działały podstrefy SSE Krakowskiej i Tarnobrzeskiej.

Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji wprowadziła zmiany w instrumencie zwolnienia z podatku dochodowego (CIT lub PIT) w celu dostosowania przepisów do obecnej sytuacji rynkowej i do potrzeb przedsiębiorców. Nowelizacja umożliwia skorzystanie ze zwolnienia z podatku na obszarze całej Polski przez firmy realizujące nowe inwestycje na terenach publicznych i prywatnych, z zastrzeżeniem obszarów występowania złóż kopalin (chyba że inwestycja dotyczy tych złóż), pod warunkiem spełnienia kryteriów jakościowych. Jednocześnie dotychczasowe zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej na terenie specjalnych stref ekonomicznych (SSE) pozostają w mocy aż do końca 2026 r.[80] Polska Strefa Inwestycji na terenie województwa świętokrzyskiego jest administrowana przez dwie SSE. Strefa Starachowicka obejmuje swym działaniem większość obszaru województwa[81], z wyjątkiem powiatu jędrzejowskiego, na którego terenie obszary inwestycyjne są administrowane przez SSE Krakowską. Województwo świętokrzyskie należy do regionów, gdzie intensywność wsparcia w ramach PSI jest najwyższa (50%), a liczba punktów w kryterium jakościowym – najniższa w skali kraju. W raporcie Inwestycyjna mapa Polski (2022)

[79] https://www.paih.gov.pl/inwestycje/zachety-inwestycyjne/polska-strefa-inwestycji/starachowice
[80] https://www.paih.gov.pl/inwestycje/zachety-inwestycyjne/polska-strefa-inwestycji
[81] A także południowo-zachodnią część województwa mazowieckiego i powiat puławski w województwie lubelskim.

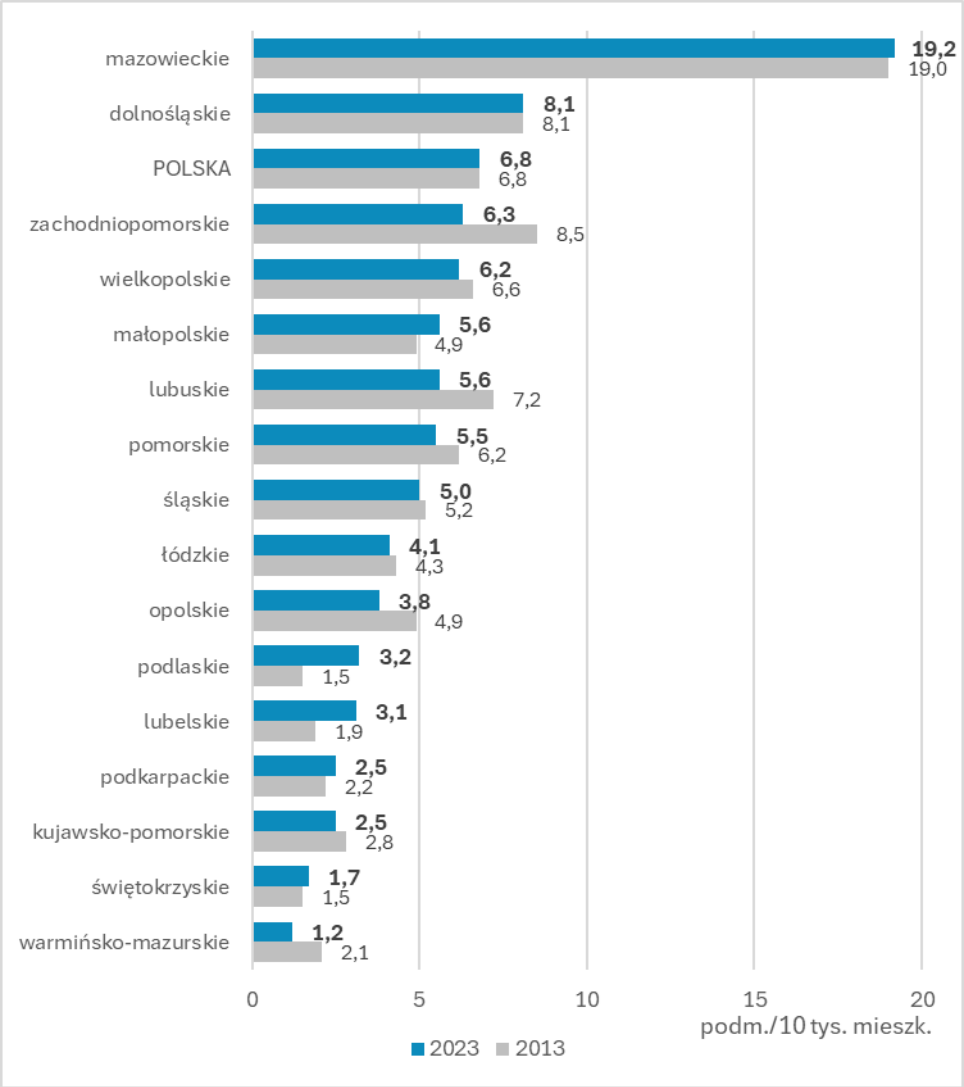
oceniono stopień trudności uzyskania decyzji o wsparciu dla poszczególnych powiatów (w tym miast na prawach powiatu*).* W województwie świętokrzyskim do powiatów uprzywilejowanych (gdzie decyzję o wsparciu uzyskać najłatwiej) zaliczono powiaty skarżyski i opatowski.

Inwestycje zagraniczne i atrakcyjność inwestycyjna województwa świętokrzyskiego

Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) napływających do Polski w 2023 r. wyniosła 28,7 mld USD, nieco mniej niż rok wcześniej (31,5 mld USD). Wartość BIZ napływających do Polski zdecydowanie wzrosła po 2020 r., kiedy wynosiła 15 mld USD. **Na województwo świętokrzyskie w 2022 r. przypadało 1,4% wartości inwestycji przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, co dawało mu 11 miejsce w kraju** (przy czym aż 39% BIZ przyciągała Warszawa). W województwie świętokrzyskim pracowało jednak tylko 0,9% wszystkich zatrudnianych w Polsce przez firmy z udziałem kapitału zagranicznego (14 miejsce w kraju). Największym podmiotem z kapitałem zagranicznym w województwie było Echo Investment S.A. (Wing International) (Przeździecka i in., 2024).

Świętokrzyskie cechuje się niewielką liczbą podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego. W 2023 r. były w województwie 204 takie podmioty, co oznacza wzrost ich liczby o 20 (11%) w stosunku do 2013 r. Warto zauważyć, że w tym okresie w skali Polski odnotowano spadek liczby podmiotów z kapitałem zagranicznym (-2%). Pomimo tej korzystnej tendencji pod względem liczby podmiotów z kapitałem zagranicznych na mieszkańca, świętokrzyskie zajmuje przedostatnią pozycję wśród województw.

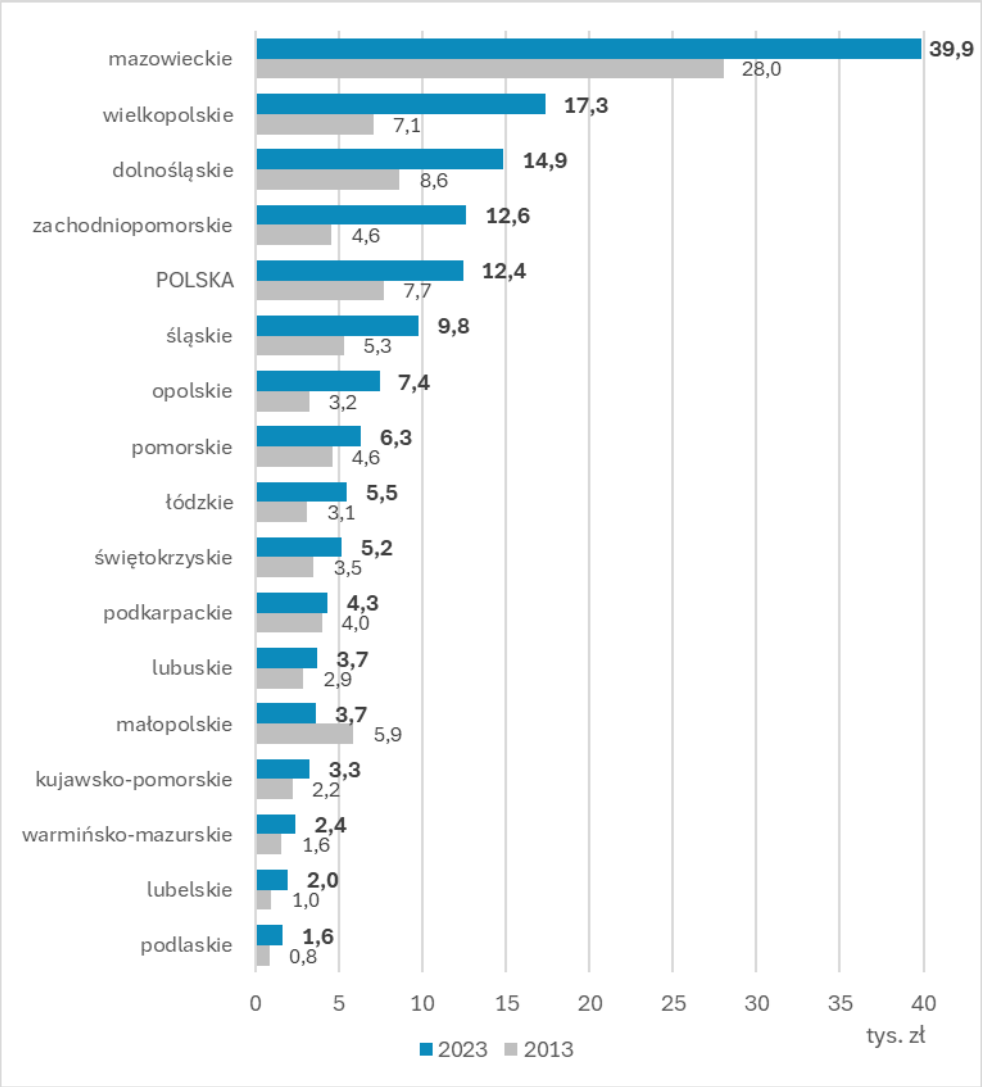
Wykres 83. Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców w 2013 i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kapitał zagraniczny zainwestowany w podmiotach wzrósł w województwie świętokrzyskim z 2,8 mld zł do 3,5 mld zł. Pomimo to udział województwa w ogóle kapitału zagranicznego w Polsce spadł z 1,5% do 1,3%. Pod względem kapitału przypadającego na mieszkańca w wieku produkcyjnym świętokrzyskie plasowało się jednak na dość wysokim, 9 miejscu wśród województw.

Wykres 84. Kapitał zagraniczny na mieszkańca w wieku produkcyjnym w 2013 i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje się stosunkowo niską atrakcyjnością inwestycyjną na tle regionów w kraju i Europie, co wynika z jego niskiej konkurencyjności (por. rozdział powyżej). Atuty i problemy województwa świętokrzyskiego w zakresie bazy ekonomicznej oraz przedsiębiorczości zostały zdiagnozowane także na etapie opracowania uwarunkowań rozwoju przestrzennego planu zagospodarowania województwa (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025) (por. tabelę poniżej).

Tabela 25. Atuty i problemy województwa świętokrzyskiego w zakresie bazy ekonomicznej oraz przedsiębiorczości

ATUTY	PROBLEMY
● wielowiekowe tradycje przemysłowe i wykwalifikowana kadra pracownicza; ● Funkcjonujące specjalne strefy ekonomiczne (PSI); ● Świętokrzyski Kampus Laboratoryjny Głównego Urzędu Miar (GUM); ● rozwój funkcji targowej – Targi Kielce;	● peryferyjność województwa oraz brak autostrad; ● niski poziom inwestycji i nakładów na B+R pomimo zwiększenia wydatków na ich rozwój; ● słaba kondycja ekonomiczna małych miast i gmin głównie rolniczych;

ATUTY	PROBLEMY
● rozwój przemysłu zbrojeniowego; ● rozwijająca się współpraca pomiędzy samorządem, nauką i biznesem; ● bogate zasoby surowców mineralnych do produkcji materiałów budowlanych a także do celów drogownictwa; ● duży potencjał przemysłu i usług budowlanych; ● potencjalne rezerwy terenów pod rozwój różnych funkcji gospodarczych ● sprzyjające podejmowaniu działalności gospodarczej w dziedzinie turystyki i rekreacji lokalne walory przyrodniczo-krajobrazowe	● niskie nasycenie nowoczesnymi technologiami; ● niska innowacyjność oraz przestarzała gospodarka, pomimo korzystnych zmian zachodzących w tym zakresie; ● niski poziom wynalazczości; ● niedobór terenów inwestycyjnych o uregulowanej sytuacji własnościowej i odpowiednim uzbrojeniu, co stanowi główną przeszkodę w pozyskiwaniu dużych inwestorów; ● wyludnianie się województwa.

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Jednym z elementów składających się na atrakcyjność inwestycyjną regionu jest dostępność przygotowanych terenów pod nowe przedsięwzięcia gospodarcze. W generatorze terenów inwestycyjnych Polskiej Strefy Inwestycji PAIH znajdowało się 21 ofert z terenu województwa świętokrzyskiego[82]. **Było to zaledwie 2% wszystkich ofert PAIH. Brak odpowiednich terenów inwestycyjnych jest diagnozowany jako jeden z problemów gospodarczych** (zob. tabela powyżej).

W strukturach Biura Rozwoju Miasta Urzędu Miasta Kielce działa Centrum Obsługi Inwestora, które odpowiada za pierwszy kontakt z osobami zainteresowanymi procesem inwestycyjnym w Kieleckim Obszarze Funkcjonalnym. Prowadzi ono Bazę Obszarów Inwestycyjnych takich jak hale, biura oraz tereny inwestycyjne. W sierpniu 2025 r. w bazie COI znajdowało się 21 ofert terenów inwestycyjnych o łącznej powierzchni 315 ha[83].

Tereny inwestycyjne (objęte PSI) są oferowane także w obrębie parków technologicznych działających w województwie świętokrzyskim. Kielecki Park Technologiczny dysponuje ok. 15 ha terenów inwestycyjnych, podzielonych na cztery strefy, wyposażone w pełną infrastrukturę techniczną. KPT oferuje także wynajem powierzchni biurowych i produkcyjnych oraz usługi inkubatorów technologicznych[84]. Regionalne Centrum Naukowo-Technologiczne oferuje tereny inwestycyjne o powierzchni 13 ha wyposażone w pełną infrastrukturę techniczną, a także halę produkcyjno-laboratoryjną[85].

Jednym z szybciej rozwijających się sektorów w Polsce są nowoczesne usługi biznesowe. Ich rozwój skupia się głównie w największych ośrodkach metropolitalnych kraju (przede wszystkim Warszawa i Kraków). Kielce są klasyfikowane przez ABSL jako miasto czwartego (najniższego) poziomu pod względem rozwoju centrów usług, z 15 centrami usług biznesowych, zatrudniającymi ok. 2,5 tys. osób (w tym 1,2 tys. w centrach BPO), czyli ok. 0,5% pracujących w polskich centrach usług. Pomimo upowszechniania się pracy zdalnej i hybrydowej bazą dla rozwoju centrów jest rynek powierzchni biurowych – rozwijający się kielecki rynek dostarcza ok. 75 tys. m^2 powierzchni (Sektor usług biznesowych…, 2025).

[82] https://baza.paih.gov.pl/sez/10 [dostęp: 5.08.2025]
[83] https://mapa.invest.kielce.pl [dostęp: 5.08.2025]
[84] https://www.technopark.kielce.pl/pl/oferta/tereny_inwestycyjne [dostęp: 5.08.2025]
[85] https://www.paih.gov.pl/inwestycje/zachety-inwestycyjne/parki-przemyslowe-i-technologiczne/checiny [dostęp: 5.08.2025]

Rolnictwo

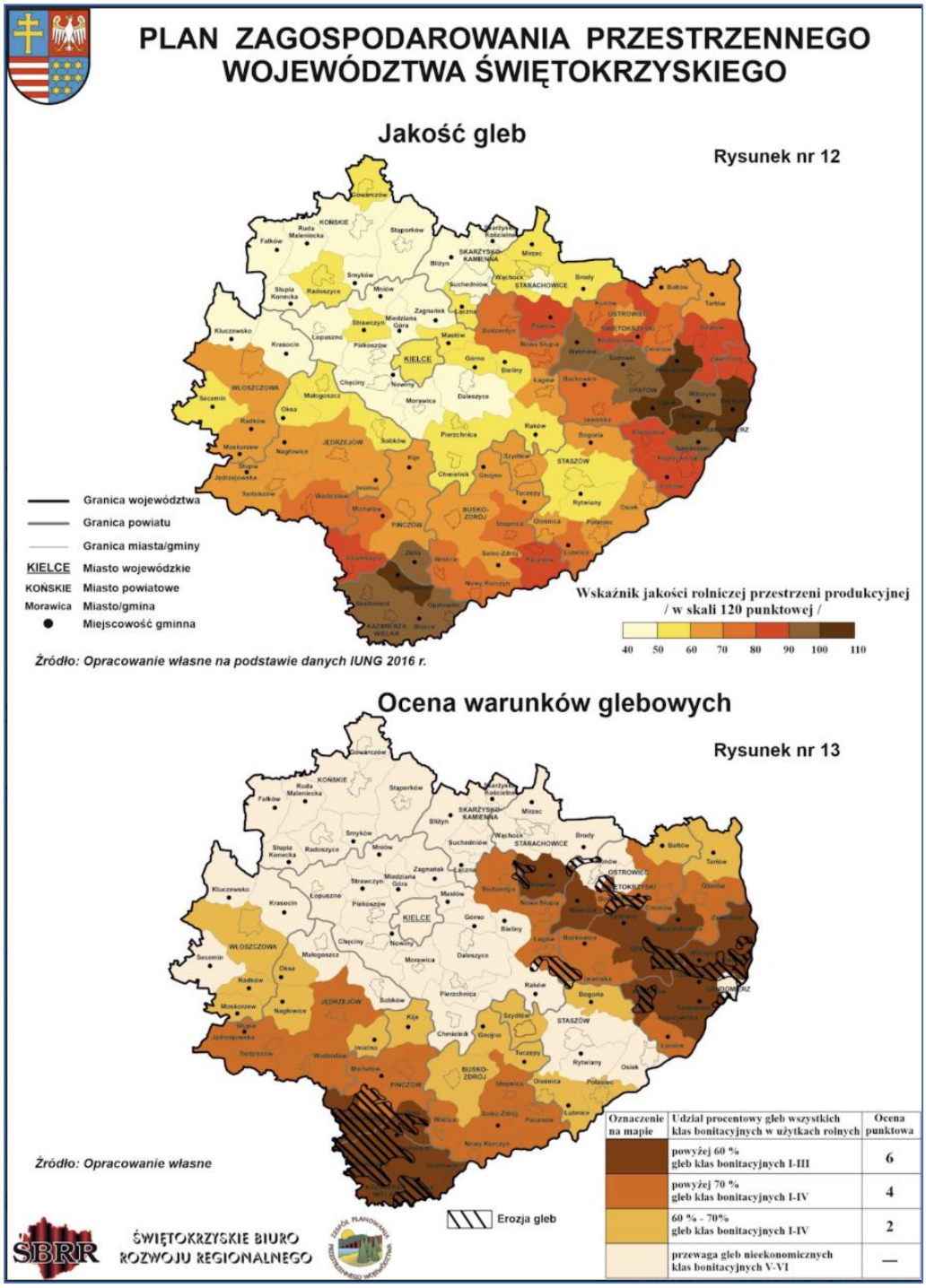
Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej i uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Rolnictwo w województwie świętokrzyskim odgrywa znaczącą rolę w gospodarce regionalnej, zarówno pod względem struktury podmiotów gospodarczych, jak i zatrudnienia. Region cechują stosunkowo dobre warunki dla rozwoju rolnictwa. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej została zwaloryzowana przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach. Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej uwzględnia jakość gleb, agroklimat, rzeźbę terenu i stosunki wodne[86]. Województwo świętokrzyskie uzyskało 69,3 pkt (kraj – 66,6 pkt).

Jakość przestrzeni rolniczej jest jednak zróżnicowana przestrzennie. **Najwyższymi wartościami wskaźnika cechuje się południowa i północno-wschodnia część regionu. Potencjał rolniczy tej części województwa jest niewystarczająco wykorzystany** ze względu na rozdrobnioną strukturę gospodarstw, niski poziom organizacji otoczenia rolnictwa i przetwórstwa rolnego oraz małą skalę samoorganizacji. Jednocześnie w obszarach o najlepszych warunkach rolniczych występuje zagrożenie erozją gleb (gleby lessowe). Natomiast najsłabsze warunki do produkcji rolniczej panują w centralnej i północno-zachodniej części województwa, gdzie kumulują się negatywne czynniki dla rozwoju rolnictwa – słabe gleby, pogłębiające się rozdrobnienie gospodarstw, zanik produkcji towarowej. Obszar ten wymaga wielokierunkowej restrukturyzacji, głównie na bazie funkcji nierolniczych (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

[86] http://onw.iung.pulawy.pl/specyficzne/wwrpp [dostęp: 15.09.2025]

Rysunek 12. Wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa świętokrzyskiego

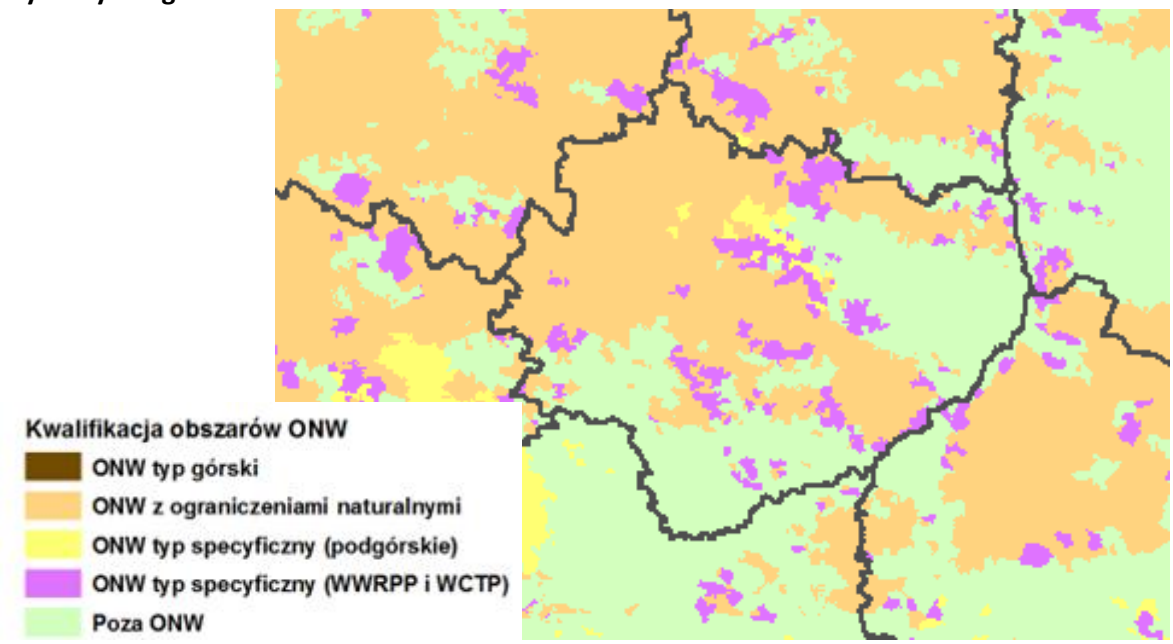

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Znaczna część świętokrzyskiego to obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), czyli – zgodnie z wytycznymi Unii Europejskiej – tereny o niskiej produktywności spowodowanej słabą jakością gleb, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi i topograficznymi oraz małym i zmniejszającym się zaludnieniem. Środkowa i północno-zachodnia część województwa położona jest na terenach ONW z ograniczeniami naturalnymi. Niewielkie fragmenty należą do obszarów o specyficznych ograniczeniach – podgórskiego oraz wyznaczonego w oparciu o wskaźnik

cenności przyrodniczo-turystycznej (WCPT) i wykorzystany wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP).

Rysunek 13. Mapa obszarów ONW z uwzględnieniem obszarów charakteryzujących się specyficznymi ograniczeniami

Źródło: sumaryczna mapa obszarów ONW w Polsce[87].

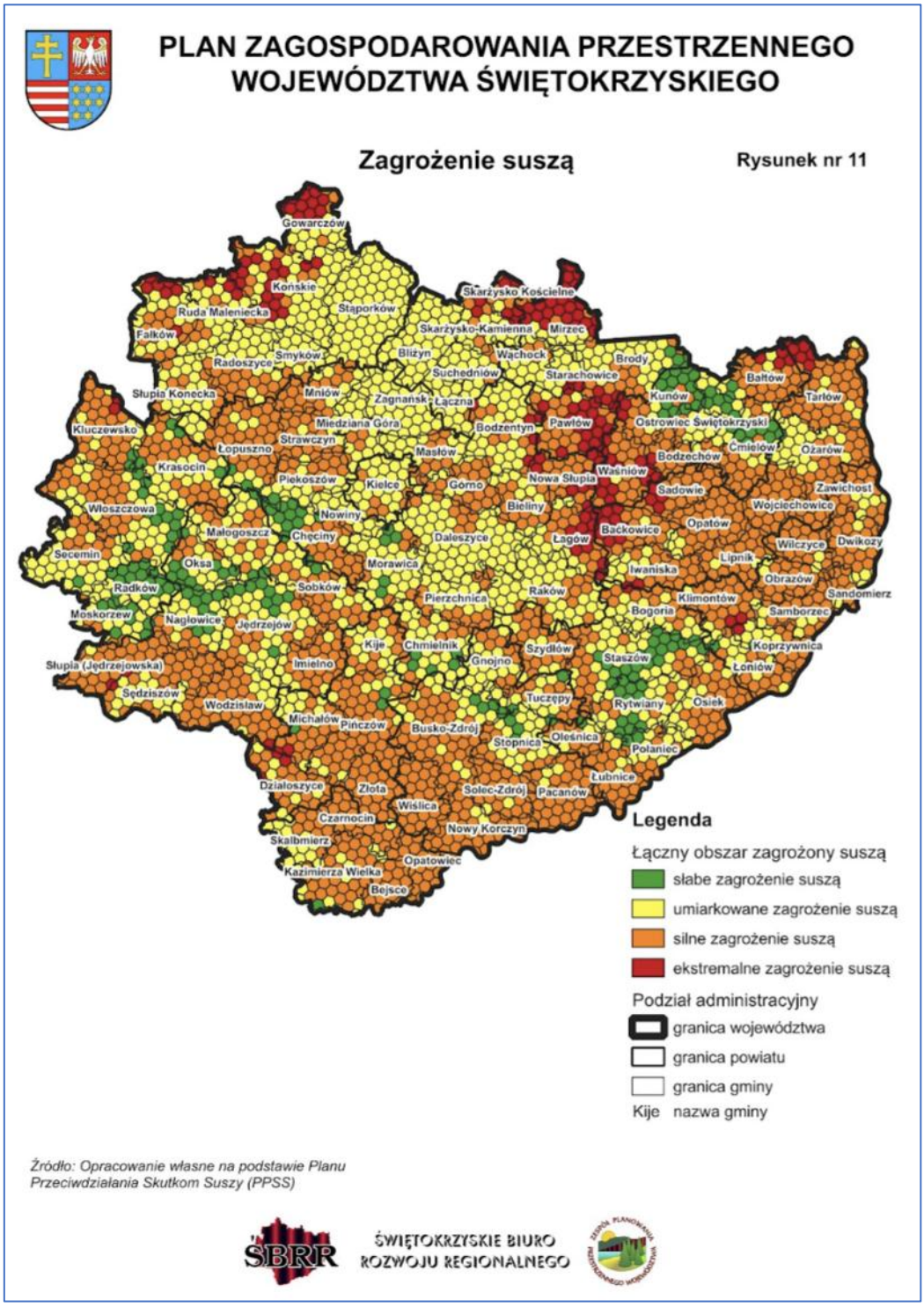
Do podstawowych czynników wpływających na przekształcenia w sektorze rolniczym, w tym zmiany w strukturze produkcji rolnej, można zaliczyć: wprowadzenie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej i integrację z rynkiem UE, zmiany metod uprawy i chowu zwierząt gospodarskich, zmiany nawyków żywieniowych społeczeństwa, w tym wzrost osób stosujących diety wegańskie i wegetariańskie, globalizację żywności, postępujące zmiany klimatu i kryzys bioróżnorodności, wzrost roli bezpieczeństwa żywności i odporności sektora żywnościowego. W skali regionu istotny jest także brak opłacalności produkcji rolniczej i perspektyw rozwoju tej produkcji na słabszych jakościowo gruntach.

Do aspektów użytkowania ziemi negatywnie wpływających na rozwój produkcji rolniczej należy postępująca urbanizacja (suburbanizacja i eksurbanizacja), w tym nadmierne przemieszanie się charakteru i funkcji zabudowy wiejskiej, mieszanie się funkcji rolniczej z zabudowa mieszkaniową jednorodzinną (także zajmującą tereny o najlepszych warunkach glebowych) w otoczeniu funkcjonalnym największych ośrodków miejskich (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

Jednym z najistotniejszych czynników niekorzystnie wpływających na gospodarkę rolną są zmiany klimatyczne, które przejawiają się m.in. ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi: gwałtownymi ulewami, gradem i przedłużającymi się okresami suszy. Znaczną część województwa świętokrzyskiego, w tym obszary rolnicze na południu i wschodzie regionu, zajmują obszary silnego zagrożenia suszą.

[87] http://www.onw.iung.pulawy.pl/mapa [dostęp: 8.08.2025]

Rysunek 14. Obszary zagrożenia suszą w województwie świętokrzyskim

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Powierzchnia i struktura użytków rolnych oraz specjalizacje rolnictwa w regionie

Powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie świętokrzyskim wynosiła w 2023 r. 534 tys. ha, co stanowiło 46% województwa. Pomimo rolniczego charakteru województwa udział

gospodarstw rolnych w powierzchni był mniejszy niż średnia krajowa – wynosząca 52%. Rolniczy charakter ma przede wszystkim południowa część województwa, gdzie dominują grunty orne. Natomiast powiat sandomierski jest największym obszarem sadowniczym regionu i jednym z największych w Polsce.

Użytki rolne wszystkich typów zajmowały 476,5 tys. ha (41% regionu), z czego 99% pozostawało w dobrej kulturze rolnej[88]. Największą powierzchnię zajmowały grunty orne (ponad 320 tys. ha) oraz łąki (98 tys. ha), jednak **wyróżnikiem świętokrzyskiego jest wysoki udział upraw trwałych (m.in. sadów), które zajmują ponad 41 tys. ha** (tabela poniżej).

Powierzchnia gospodarstw spadła w ciągu dekady o 41 tys. ha (7%). Spadała także powierzchnia większości kategorii użytków rolnych. Jedynym wyjątkiem są uprawy wieloletnie, w których przypadku powierzchnia wzrosła o 5%.

Tabela 26. Powierzchnia gospodarstw rolnych i użytków rolnych w województwie świętokrzyskim w 2013 i 2023 r.

Kategoria	Powierzchnia [ha]	
	2013	2023
powierzchnia ogółem w gospodarstwach rolnych, w tym	575 996	534 751
użytki rolne	499 402	476 522
użytki rolne w dobrej kulturze rolnej	488 118	470 320
grunty orne	342 620	329 917
pasze zielone na gruntach ornych	16 959	14 774
grunty ugorowane (łącznie z nawozami zielonymi)	13 937	8 374
łąki i pastwiska trwałe	104 494	97 867
uprawy wieloletnie	39 459	41 496
ogrody przydomowe	1 545	1 040

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Największy udział w strukturze zasiewów miały zboża. W 2024 r. powierzchnia zasiewów wszystkich zbóż wynosiła 225,3 tys. ha (spadek o 8% w porównaniu z 2014 r.). Udział świętokrzyskiego w produkcji zbóż wyniósł 2,4% (spadek z 2,6% w 2014 r.). Województwo miało także znaczący udział w krajowej produkcji ziemniaków (4,1%, spadek z 5,5%), a nieco mniejszy rzepaku i rzepiku (2,3%) i buraków cukrowych (1,1%).

Województwo świętokrzyskie jest znaczącym dostawcą warzyw, a zwłaszcza owoców. W 2024 r. produkcja warzyw gruntowych stanowiła 5,5% produkcji krajowej (w 2014 r. – 7,8%), natomiast owoców (z drzew i jagodowych) 15,7% – udział regionu nieznacznie spadł, z 16,7% w 2014 r. Jednym z problemów regionu jest niewystarczające zaplecze przetwórcze w powiatach o dużym poziomie produkcji warzyw i owoców. Dostatecznie rozwinięta jest baza przechowalnicza owoców, dzięki funduszom z UE, natomiast brak lub niedostatecznie rozwinięta jest baza przechowalnicza warzyw. Powodem zachwiania produkcji sadowniczej (zwłaszcza jabłek) i warzywniczej było zamknięcie granic dla eksportu warzyw i owoców do Rosji, które wymusiło poszukiwanie nowych rynków, zmianę asortymentu i podnoszenie jakości dostosowane do potrzeb rynkowych (Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023).

W związku z ocieplaniem klimatu i zmianami w modelach konsumpcji alkoholu wzrasta zainteresowanie zakładaniem w Polsce winnic i enoturystyką. Województwo świętokrzyskie cechują korzystne warunki do rozwoju tej gałęzi rolnictwa. W 2019 r. w świętokrzyskim funkcjonowało 30 winnic (6% winnic w Polsce) (Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023). Według danych

[88] Użytki rolne w dobrej kulturze to użytki utrzymywane zgodnie z normami wynikającymi z prawa krajowego i wspólnotowego, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska.

KOWIR w 2025 r. w świętokrzyskim działało 56 winnic (8% winnic w Polsce). Największa liczba winnic znajdowała się w powiecie buskim (18), kieleckim (14) i sandomierskim (10), a także opatowskim i staszowskim[89]. Winnice na południu województwa tworzą Sandomierski Szlak Winiarski.

W ostatnich latach zachodzą także zmiany w produkcji zwierzęcej rolnictwa. Spada pogłowie bydła i trzody chlewnej w regionie – w 2024 r. pogłowie bydła wyniosło 131 tys. sztuk (w 2013 r. – 158 tys.), trzody chlewnej – 143 tys. sztuk (w 2013 r. – 219 tys.). Znacząco wzrosła natomiast produkcja drobiu – z 4,9 mln szt. w 2014 r. do 8,2 mln sztuk w 2024 r.

W ostatniej dekadzie zdecydowanie wzrósł udział produkcji roślinnej w produkcji rolnej regionu – z 57% w 2014 r. do 76% w 2024 r. Produkcja roślinna odgrywa stosunkowo większą rolę na tle kraju, gdzie stanowi zaledwie 53%. Miało to odbicie w udziale regionu w produkcji zwierzęcej – udział świętokrzyskiego w produkcji mleka spadł z 2% do 1,5%, a w produkcji żywca rzeźnego (ogółem) – z 2,8 do 2,3%.

Zmieniła się także struktura gospodarstw według prowadzonej produkcji rolniczej. W 2010 r. dominowały gospodarstwa prowadzące produkcję roślinną i zwierzęcą, stanowiąc prawie 63% gospodarstw, a gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję roślinną stanowiły 36,5%. **W 2020 r. większość gospodarstw prowadziła produkcję wyłącznie roślinną** – ich udział w badanym okresie wzrósł do 53%. Odsetek gospodarstw prowadzących produkcję roślinną i zwierzęcą spadł do 46% (Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023).

W latach 2012–2023 nastąpił **wzrost zróżnicowania regionalnego i specjalizacja produkcji rolniczej obejmujące powiaty** (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025):

- buski, kazimierski, pińczowski – głównie produkcja warzyw oraz hodowla bydła mlecznego;
- sandomierski, staszowski, częściowo opatowski – produkcja sadownicza i warzywnicza;
- jędrzejowski, opatowski, ostrowiecki, częściowo włoszczowski – produkcja zbóż, rzepaku, kukurydzy, chów bydła mlecznego oraz trzody chlewnej;
- konecki, włoszczowski – chów bydła mlecznego oraz drobiu;
- kielecki – uprawa zboża i ziemniaków oraz hodowla drobiu, trzody chlewnej i bydła mlecznego.

Struktura agrarna i charakterystyka użytkowników gospodarstw rolnych

W 2023 r. w województwie świętokrzyskim funkcjonowało 73,1 tys. gospodarstw rolnych (5,9% ogółu polskich gospodarstw). Liczba gospodarstw rolnych w regionie spada – dekadę wcześniej działało w świętokrzyskim 90,2 tys. gospodarstw (6,3% polskich gospodarstw).

Cechą charakterystyczną świętokrzyskiego rolnictwa jest duże rozdrobnienie gospodarstw oraz znaczny odsetek gospodarstw produkujących tylko na własne potrzeby. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach w województwie świętokrzyskim w 2020 r.[90] to zaledwie 6,18 ha. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach wzrosła w ciągu dekady z 3,85 ha[91], jednak nadal jest znacząco niższa niż średnia dla kraju – 11,35 ha. Dla porównania w województwie zachodniopomorskim, o najwyższej średniej powierzchni, wynosiła ona 32 ha w 2020 r.

Pomimo spadku nadal bardzo wysoki na tle kraju jest udział najmniejszych gospodarstw – poniżej 5 ha, wynoszący 61% (tabela poniżej). Województwo świętokrzyskie należy natomiast do regionów o znikomym udziale gospodarstw wielkoobszarowych (100 ha i więcej). W 2023 r. były

[89] Ewidencja winnic https://www.gov.pl/attachment/6c7fdb62-f89c-4d58-a786-12326e04524e [dostęp: 12.08.2025].
[90] Dane według Powszechnego Spisu Rolnego 2020.
[91] Dane według Powszechnego Spisu Rolnego 2010.

w regionie zaledwie 153 takie gospodarstwa – 1% wielkoobszarowych gospodarstw w Polsce i 0,2% ogółu gospodarstw w regionie. Rozdrobienie gospodarstw i niewielki udział gospodarstw wielkotowarowych, prowadzących intensywną, monokulturową gospodarkę rolną, jest szansą dla rozwoju rolnictwa integrowanego, łączącego postęp techniczny i biologiczny z troską o środowisko przyrodnicze i zdrowie. Daje także możliwość szybkiego przestawiania na produkcję metodami ekologicznymi (Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023). Jest to istotne w warunkach zmian klimatycznych, kryzysu bioróżnorodności, a także wobec warunków naturalnych województwa (w tym znacznego udziału terenów chronionych).

Tabela 27. Gospodarstwa rolne poniżej 5 ha i wielkoobszarowe (100 ha i więcej)

Jednostka terytorialna	Gospodarstwa < 5 ha [%]		Gospodarstwa 100 ha i więcej [%]	
	2013	2023	2013	2023
Polska	**53,7**	**50,4**	**0,8**	**1,2**
podlaskie	27,6	26,4	0,5	1,0
warmińsko-mazurskie	29,1	30,3	3,0	3,7
kujawsko-pomorskie	32,8	32,4	1,3	1,8
pomorskie	36,1	34,0	2,2	3,1
zachodniopomorskie	39,4	35,4	5,4	8,2
wielkopolskie	39,3	39,6	1,1	1,7
opolskie	46,4	43,1	2,0	3,1
lubuskie	50,2	43,7	3,4	5,3
mazowieckie	45,8	44,2	0,3	0,5
łódzkie	50,2	47,9	0,2	0,3
dolnośląskie	51,0	48,5	2,2	3,3
lubelskie	53,5	51,8	0,3	0,5
świętokrzyskie	**64,8**	**60,8**	**0,1**	**0,2**
śląskie	71,9	65,6	0,5	0,8
podkarpackie	81,8	78,0	0,3	0,4
małopolskie	82,6	78,7	0,1	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba gospodarstw ekologicznych jest niewielka i w ostatnim okresie spada. Według GUS w 2023 r. funkcjonowało w województwie świętokrzyskim 547 takich gospodarstw, czyli 2,5% polskich gospodarstw ekologicznych i zaledwie 0,7% gospodarstw w regionie. Liczba gospodarstw ekologicznych w ciągu dekady znacząco zmalała – w 2013 r. było ich ponad 1,2 tys. Według danych Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w świętokrzyskim w końcu 2024 r. działało 562 producentów ekologicznych (w 2013 r. – 1215) – 2,3% takich producentów w kraju. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w regionie wyniosła 8,2 tys. ha (1,2% tego typu użytków w kraju)[92]. Spadek liczby ekologicznych gospodarstw dotyczył całego kraju, jednak o ile w ostatnich kilku latach w Polsce liczba takich gospodarstw znów rośnie, to w świętokrzyskim nadal utrzymuje się trend spadkowy. Powodem rezygnacji z rolnictwa ekologicznego są czynniki ekonomiczne: rozproszenie produkcji utrudniające sprzedaż, zbyt mały obszar gospodarstwa utrudniający organizację produkcji według zasad ekologicznych, duże obciążenia administracyjne, brak znaczącego wsparcia dla ekologicznej produkcji zwierzęcej oraz niska opłacalność produkcji (Nachtman, 2021: 24–43). Spadek liczby może częściowo wynikać z rezygnowania z dopłat do produkcji ekologicznej przez gospodarstwa, które nie produkowały na rynek (Szałda, 2019).

[92] https://www.gov.pl/web/ijhars/dane-o-rolnictwie-ekologicznym

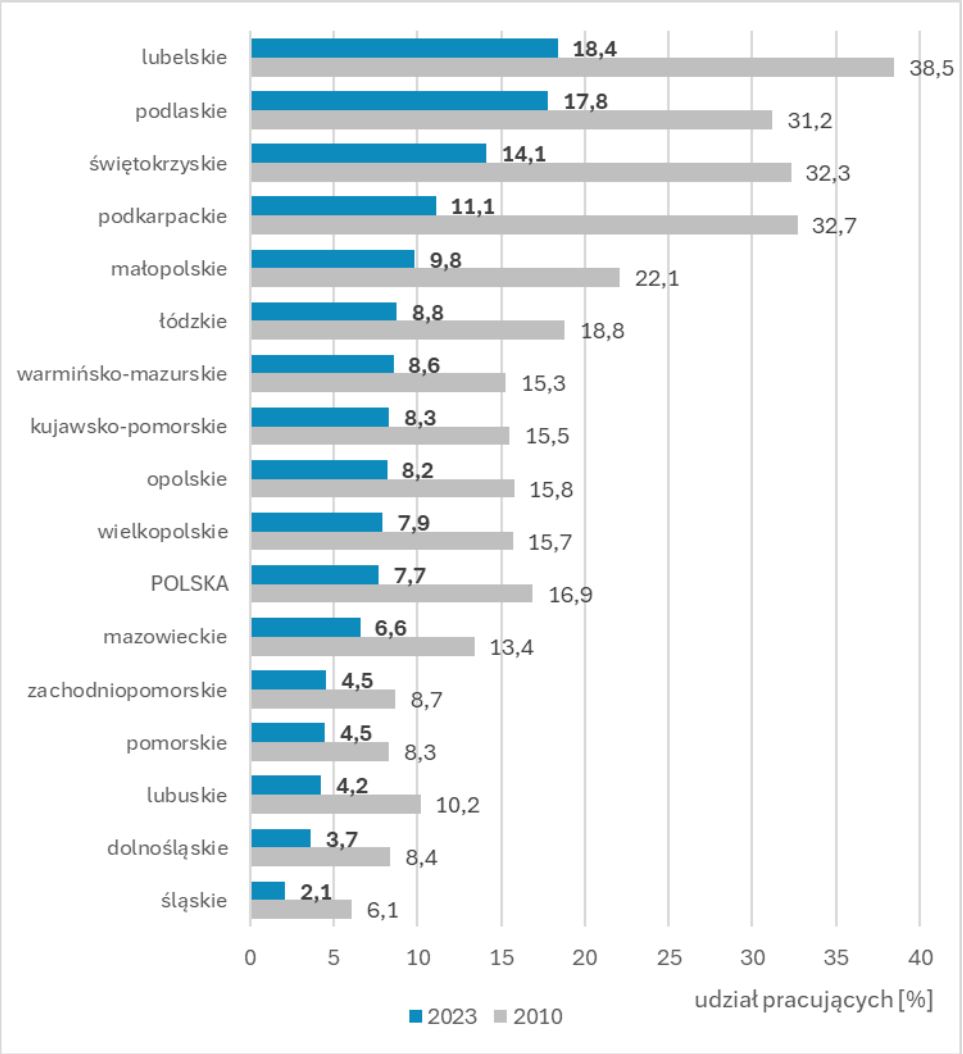
W rolnictwie w 2023 r. pracowało w województwie świętokrzyskim 60,8 tys. osób. (5,2% zatrudnionych w kraju w tym sektorze). Liczba pracujących w rolnictwie gwałtownie spada od 2015 r., kiedy w rolnictwie pracowało 148 tys. osób. (6,3% pracujących wówczas w rolnictwie w kraju. W 2020 r. w rolnictwie pracowało już tylko 66 tys. osób (6% pracujących w rolnictwie w Polsce).

Na 100 ha użytków rolnych przypadało w 2023 r. 12,7 pracujących w rolnictwie osób, przy średniej dla kraju 8 osób. Także i tu sytuacja się znacząco zmieniła – w 2016 r. na 100 ha przypadało 30 pracujących, blisko dwukrotnie więcej niż w kraju (16 osób). Pod względem wielkości tego wskaźnika województwo nadal jednak utrzymuje trzecią pozycję (większa liczba pracujących na 100 ha przypadała tylko w małopolskim (26 osób) i podkarpackim (15 osób). Dla porównania najmniejszym wskaźnikiem cechowało się zachodniopomorskie, gdzie na 100 ha przypadało 3 pracujących i lubuskie – 3,7 osób[93].

Udział pracujących w rolnictwie w ogóle pracujących należy do najwyższych w kraju, świętokrzyskie pod tym względem wyprzedzają tylko lubelskie i podkarpackie. Podobnie jak w całym kraju nastąpił znaczący spadek udziału osób pracujących w rolnictwie – w 2010 r. udział ten w świętokrzyskim wynosił 32% (wykres poniżej). Wyraźny spadek pracujących w rolnictwie spowodowany jest starzeniem się społeczeństwa wiejskiego, niską dochodowością rolnictwa i poszukiwaniem przez młodych ludzi pracy poza rolnictwem (i obszarami wiejskimi w ogóle). Przekłada się to na spadek zasobów siły roboczej w świętokrzyskim rolnictwie, w tym młodych absolwentów kierunków rolniczych (Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023).

[93] *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2024*, GUS 2024.

Wykres 85. Udział pracujących w rolnictwie w pracujących ogółem w województwach w 2010 r. i 2023 r.

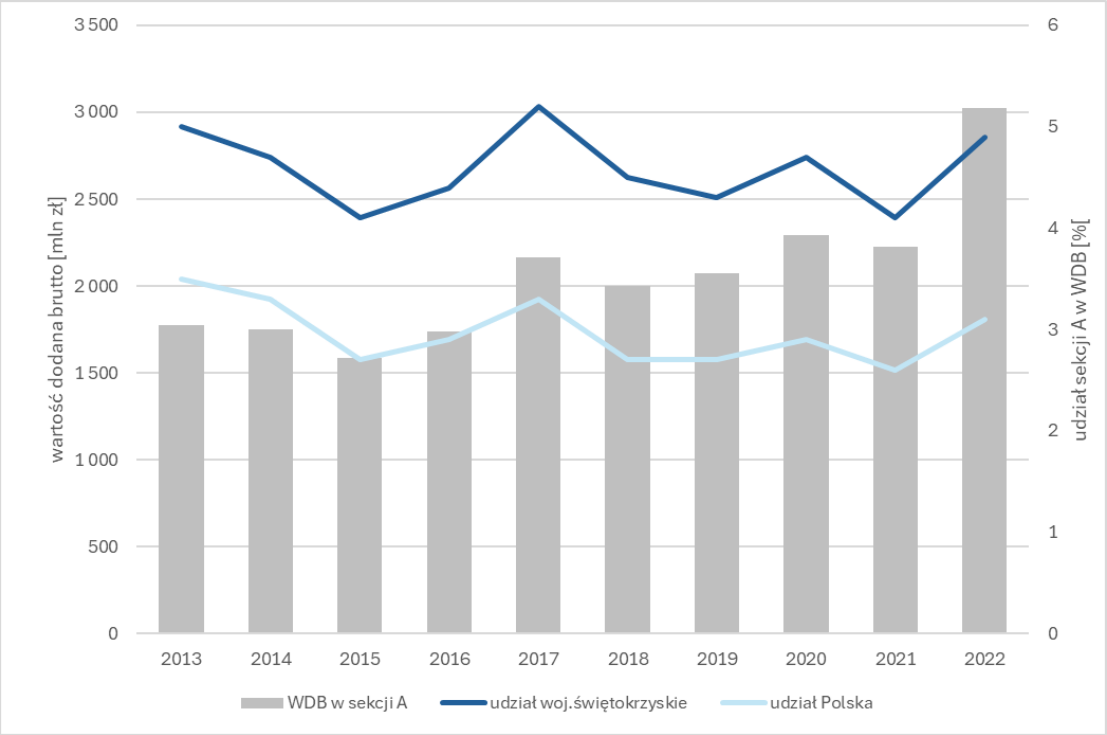

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Roczników Statystycznych Rolnictwa 2017 i 2024.

Produktywność i opłacalność gospodarstw rolnych

Wartość dodana brutto w sekcji A (obejmującej rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w województwie świętokrzyskim wzrosła w ciągu ostatniej dekady do ok. 3 mld zł. Udział WDB w sekcji A województwa świętokrzyskiego w WDB tej sekcji w skali kraju nie zmienił się i wynosi ok. 3,5%. **Udział rolnictwa w tworzeniu WDB regionu jest wysoki na tle kraju, utrzymuje się na poziomie ok. 4,5–5%** (wykres poniżej). Znacznie niższa niż w Polsce jest natomiast WDB w przeliczeniu na jednego zatrudnionego (por. Wykres 63 na s. 111).

Wykres 86. Wartość dodana brutto w sekcji A w województwie świętokrzyskim

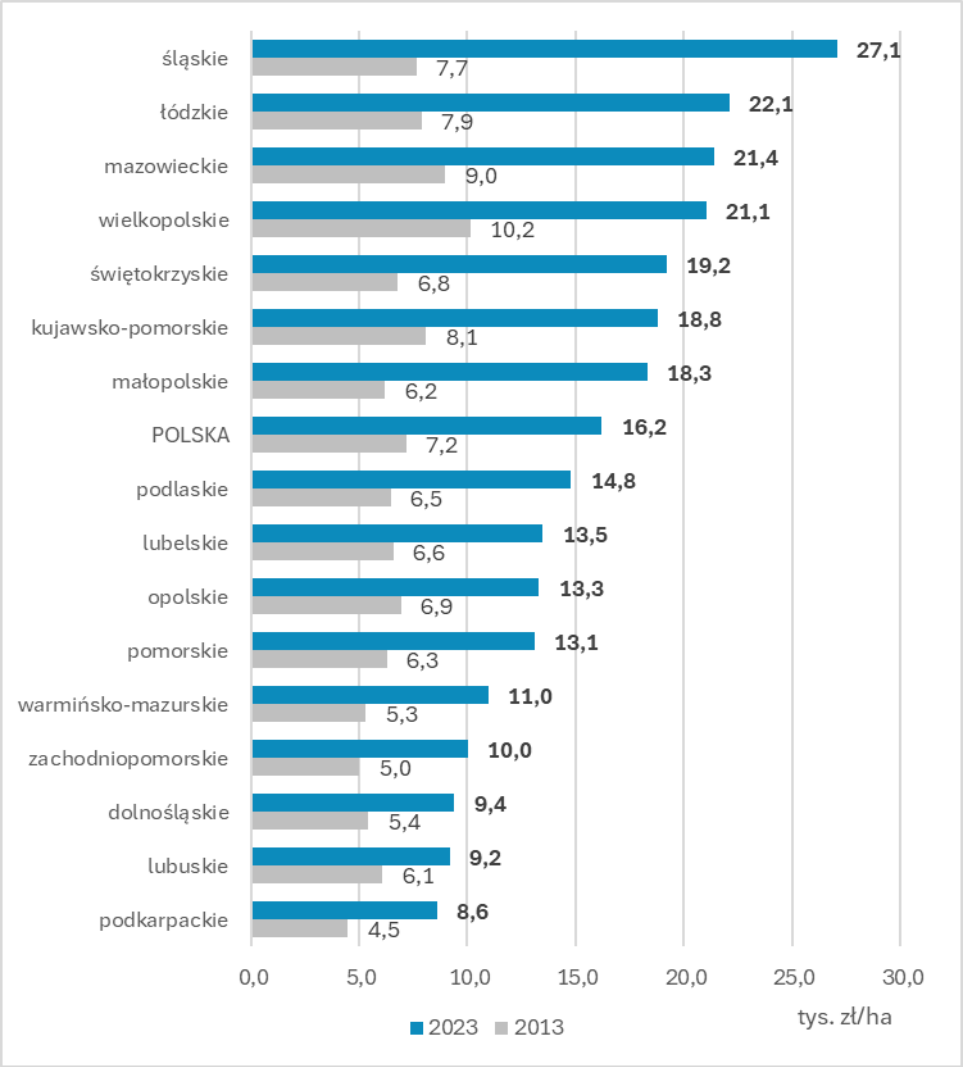
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Nakłady inwestycyjne w rolnictwie były niskie. W 2023 r. nakłady te (wraz z łowiectwem) w świętokrzyskim wynosiły średniorocznie 180 mln zł (2,8% nakładów kraju, 14 miejsce wśród regionów). **W przeliczeniu na hektar nakłady w 2023 r. wynosiły 378,2 zł, przy średniej krajowej 441,1 zł/ha.** Województwo zajmowało pod tym względem 9 miejsce w kraju, a nakłady lidera (wielkopolskie) były o 73% większe. W ostatnich latach dysproporcja między województwem świętokrzyskim a liderami nakładów w rolnictwie wzrastała.

Pomimo stosunkowo korzystnych warunków przyrodniczych dla rozwoju rolnictwa plony podstawowych upraw roślinnych w województwie są niższe niż średnia krajowa. W 2024 r. plony zbóż wynosiły 37,6 dt/ha (w kraju – 49,4 dt/ha), ziemniaków 272 dt/ha (w Polsce 302 dt/ha), rzepaku i rzepiku 28 dt/ha (w Polsce 32 dt/ha), buraków cukrowych 665 dt/ha (w Polsce 663 dt/ha).

Jednym z mierników produktywności rolnictwa jest produktywność ziemi, mierzona produkcją globalną rolnictwa, wyrażoną w jednostkach monetarnych przypadających na 1 ha użytków rolnych (Kulikowski, 2012). **Wskaźnik ten jest w świętokrzyskim wyższy niż przeciętny w kraju**, a województwo zajmuje pod tym względem 5 pozycję.

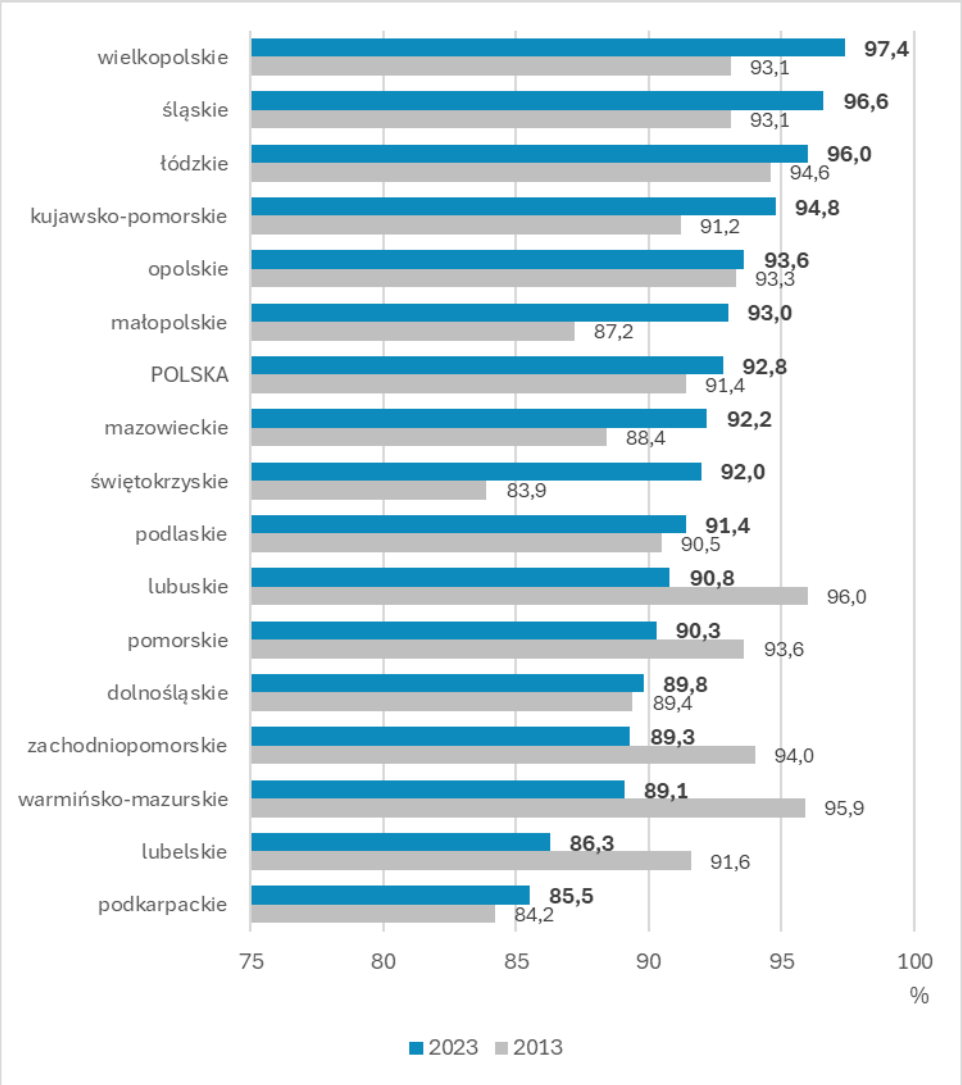
Wykres 87. Produkcja globalna rolnictwa (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ciągu dekady poprawiła się towarowość rolnictwa w regionie. Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej wynosił w 2023 r. 92% i wzrósł w stosunku do 2013 r. Towarowość rolnictwa świętokrzyskiego nadal jest mniejsza niż przeciętna w kraju, jednak dysproporcja wobec regionów o największej towarowości rolnictwa znacząco się zmniejszyła.

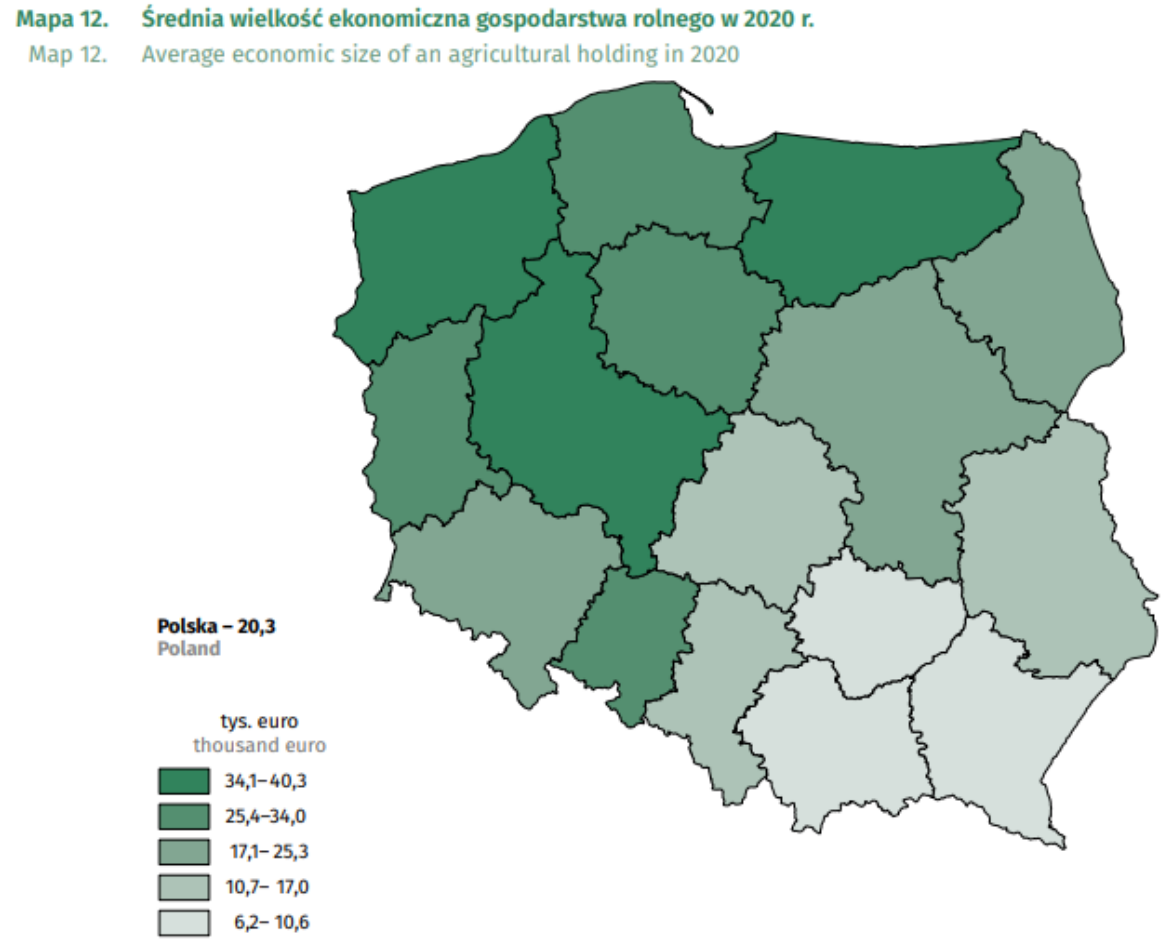
Wykres 88. Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej w województwach w 2013 r. i 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest miernikiem potencjalnych możliwości wytwórczych. Wskazuje możliwą wartość produkcji, którą rolnik może osiągnąć w danym regionie przy określonych zasobach produkcyjnych gospodarstwa. W 2020 r. wynosiła ona przeciętnie w Polsce 20,3 tys. euro. **Świętokrzyskie znajdowało się w grupie województw o najniższej wielkości ekonomicznej gospodarstwa nieprzekraczającej 10,6 tys. euro.**

Rysunek 15. Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego w 2016 r.

Źródło: charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 (Powszechny Spis Rolny 2020, 2022).

Spada udział gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, które utrzymują się głównie z rolnictwa. W 2010 r. rolnictwo stanowiło główne źródło utrzymania[94] dla 29,6% takich gospodarstw w świętokrzyskim, w 2020 r. udział ten wyniósł jedynie 25% (w Polsce odnotowano spadek z 33,8% do 30,3%). Najczęstszym głównym źródłem utrzymania gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego w świętokrzyskim była w 2020 r. praca najemna – stanowiła ona ponad połowę dochodów dla 36,5% gospodarstw. Odsetek ten wyraźnie się zwiększył w stosunku do 2010 r., kiedy wynosił 27,9% (w Polsce odpowiednio 33,1% i 28,8%). **Wśród gospodarstw dominowały gospodarstwa prowadzone wyłącznie siłami użytkownika i jego rodziny**, w nielicznych zatrudnia się pracowników najemnych. W gospodarstwach indywidualnych w 2020 r. 98,3% ogółu nakładów pracy ponoszonych na prowadzenie działalności rolniczej stanowiła rodzinna siła robocza (Powszechny Spis Rolny 2020, 2022; Strategia zrównoważonego rozwoju wsi…, 2023).

Turystyka

Potencjał turystyczny regionu

[94] Powyżej 50% dochodu.

Rozwój turystyki w województwie świętokrzyskim opiera się na wysokiej klasy atrakcjach kulturowych, wybitnych walorach historycznych związanych z historią Polski oraz na znaczących walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Atutem jest także położenie w niewielkiej odległości (150–200 km) od dużych metropolii krajowych i możliwości oferowania konkurencyjnego cenowo wypoczynku rodzinnego (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025). Najistotniejszymi obszarami składającymi się na ofertę turystyczną regionu są (Strategia rozwoju turystyki…, 2014;) Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025):

- Góry Świętokrzyskie, w tym Świętokrzyski Park Narodowy – stanowią centrum turystyczne regionu ze względu na walory przyrodnicze, zwłaszcza georóżnorodność oraz bogatą historię;
- Dolina Wisły cechująca się bogactwem form krajobrazów i zasobów dziedzictwa kulturowego historycznych miast nadwiślańskich, zwłaszcza Sandomierza i okolic (projektowany Sandomiersko-Nadwiślański Park Krajobrazowy);
- Krzemionkowski Region Prehistorycznego Górnictwa Krzemienia Pasiastego – doskonale zachowany, najbardziej zróżnicowany technicznie i kompletny prehistoryczny kompleks wydobywczy krzemienia, w 2019 r. wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO;
- Ponidzie z zespołem sanatoryjnym Busko-Zdrój – Solec-Zdrój oraz atrakcjami kulturowymi doliny Nidy, z rozwijającą się agroturystyką;
- Zespół Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych: Cisowsko-Orłowiński, Jeleniowski, Sieradowicki, Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy (z najbardziej znaną przyrodniczą atrakcją Dębem „Bartek" oraz Pałacykiem w Oblęgorku z Muzeum Henryka Sienkiewicza), Chęcińsko-Kielecki (z Jaskinią „Raj" oraz obiektami i miejscami dziedzictwa kulturowego), Nadnidziański, Szaniecki, Kozubowski;
- Kielce z obiektami dziedzictwa naturalnego (w tym rezerwatami geologicznymi) i kulturowego (liczne zabytki, muzea i obiekty kultury).

Rozwojowi turystyki – opartej w świętokrzyskim w znacznej mierze na wybitnych walorach krajobrazowych – zagraża degradacja tych walorów m.in. na skutek postępującej utraty wglądów krajobrazowych ze szlaków turystycznych, a także postępująca zabudowa wzdłuż samochodowych tras krajobrazowych (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

Szczególnym potencjałem i wyróżnikiem świętokrzyskiego na tle polskich regionów jest urozmaicona budowa geologiczna (w tym bogactwo paleontologiczne), różnorodność ukształtowania form powierzchni terenu i wielowiekowa eksploatacją kruszców i innych surowców mineralnych, która pozostawiła zabytki związane z górnictwem i metalurgią – od pradziejowych po nowożytne. Są one podstawą do rozwoju geoturystyki. Ważnym elementem tego rodzaju turystyki jest powstały w 2015 r. Geopark Świętokrzyski (wcześniej Geopark Chęcińsko-Kielecki) – od 2021 r. znajdujący się na liście Geoparków UNESCO. Do interesujących obszarów należy Zachełmie k. Zagnańska z tropami pierwszych zwierząt lądowych. Najczęściej odwiedzaną atrakcją świętokrzyskiego jest Jura Park w Bałtowie (Bałtowski Kompleks Turystyczny) m.in. z Parkiem Dinozaurów. W Świętej Katarzynie funkcjonuje prywatne Muzeum Minerałów i Skamieniałości, a w Kielcach – Centrum Geoedukacji. Pogłębienie wiedzy na temat bogactwa geologicznego, paleontologicznego i archeologicznego regionu umożliwia „Świętokrzyski Szlak Archeo-Geologiczny". Jednak promocja wybitnych walorów geoturystycznych województwa świętokrzyskiego wciąż jest niewystarczająca (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.).

Bogactwo przyrodnicze (w powiązaniu z dziedzictwem kulturowym i krajobrazowym) jest podstawą turystyki o charakterze edukacyjnym oraz wypoczynku i uprawiania turystyki aktywnej (pieszej, rowerowej, wodnej). Rozwój tego typu turystyki i rekreacji (także weekendowej) może mieć

szczególnie duże znaczenie ze względu na bliskość dużych ośrodków miejskich. Najważniejszymi ośrodkami recepcji turystycznej, powiązanej z rekreacją nadwodną są m.in.: Sielpia, Chańcza, Korytnica, Brody, Borków i Cedzyna.

Dla rozwoju funkcji turystycznych (turystyka zdrowotna i prozdrowotna) szczególne znaczenie mają dwie miejscowości o statusie uzdrowiska w Niecce Nidziańskiej: Busko-Zdrój oraz Solec-Zdrój. W rejonie tych uzdrowisk znajdują się wody mineralne (o mineralizacji ponad 1 g/dm^3), z których część została uznana za lecznicze, często zawierające siarkowodór (wody siarczkowe). Wyróżnić można trzy typy wód (Herman, Gągol, 2000):

- wody półsłodkie, w skałach trzeciorzędowych i lokalnie kredowych, większą wydajnością charakteryzuje się tylko źródło w Woli Zagojskiej;
- wody słonawe i słone, w skałach kredowych i stropowej części utworów jurajskich – ujmowane są do celów leczniczych; wody siarczkowe są ujęte i zbadane kilkoma otworami: 4a, 8a, 8b, 13, 16, 16a, 17, 20, 21 w Busku-Zdroju, Szybem Soleckim i otworami Solec–2, Solec–2B w Solcu-Zdroju oraz otworem wiertniczym Wełnin-2;
- solanki w skałach jurajskich, ujęte głębokim otworem 19 w Busku-Zdroju.

Ponadto w województwie świętokrzyskim funkcjonują trzy obszary ochrony uzdrowiskowej (wszystkie poniżej wymienione obszary starają się o uzyskanie statusu uzdrowiska)

- Kazimierza Wielka (wraz z sołectwami), od 2019 r.[95]. W gminie tej funkcjonuje kompleks Kazimierskie Wody Minerale z basenami siarczkowymi;
- Czarniecka Góra (gmina Stąporków), od 2023 r.[96], gdzie potwierdzono lecznicze właściwości złoża torfu (borowina) w miejscowości Janów oraz lokalnego klimatu. Obecnie mieści się tam Świętokrzyskie Centrum Rehabilitacji;
- Pińczów (wraz z sołectwami) od 2024 r.[97], w oparciu o złoże wód leczniczych „Las Winiarski".

Równie istotnym czynnikiem rozwoju turystyki są obiekty dziedzictwa kulturowego. W województwie świętokrzyskim do rejestru zabytków wpisanych jest ponad 1,9 tys. obiektów. Znajduje się tu 10 pomników historii, w tym wpisany na listę dziedzictwa UNESCO rezerwat Krzemionki. Do najważniejszych obiektów turystycznych należą kościoły i klasztory, zamki i rezydencje, układy urbanistyczne miast oraz trwałe ruiny wpisane w krajobraz. Atrakcją są także zabytki techniki i przemysłu, m.in. Centrum Kulturowo-Archeologiczne w Nowej Słupi (gdzie organizowany jest festiwal Dymarki Świętokrzyskie), zabytki związane z rozwojem przemysłu w Staropolskim Okręgu Przemysłowym. Ponadto w regionie funkcjonują 33 placówki muzealne (muzea historyczne, sztuki i przyrodnicze) i 9 galerii sztuki, a także trzy teatry i filharmonia[98]. Przez województwo świętokrzyskie przebiega kilkanaście tras pielgrzymkowych. Znajdują się tu 43 sanktuaria, np.: Święty Krzyż, Kałków-Godów, Sulisławice, Piotrkowice, Piekoszów.

[95] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 maja 2019 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej miastu Kazimierza Wielka oraz sołectwom: Cudzynowice, Donosy i Słonowice położonym na obszarze gminy Kazimierza Wielka (Dz. U. poz. 1132).

[96] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 października 2023 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej sołectwom: Czarna, Czarniecka Góra, Janów i Błotnica, położonym na obszarze gminy Stąporków (Dz. U. poz. 2363).

[97] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 sierpnia 2024 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej części miasta Pińczów – Osiedlu Zdrojowemu, części sołectwa Włochy – Osiedlu Górki-Włochy i sołectwom: Pasturka, Bogucice Drugie oraz Grochowiska, położonym na obszarze gminy Pińczów (Dz. U. poz. 1213).

[98] Stan na 2024 r. według danych GUS.

Ważnym elementem, który może wpłynąć na aktywizację niektórych form turystyki, jest żywe dziedzictwo niematerialne regionu. W województwie kultywowane są nadal tradycje ludowe (mieszkańcy wsi lokalnie posługują się gwarą, używają strojów regionalnych, pielęgnują dorobek artystyczny i kulinarny dawnych pokoleń). Na krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdują się tradycje związane z wycinanką świętokrzyską oraz tradycje tkackie Bodzentyna[99]. Na liście produktów regionalnych i tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi figuruje ponad 90 produktów z województwa świętokrzyskiego[100].

W województwie działa też szereg parków rozrywki i tematycznych, które należą do najczęściej odwiedzanych atrakcji regionu, w tym: Bałtowski Kompleks Turystyczny (Jura Park), Park Rozrywki i Miniatur Sabat Krajno, Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie, Energetyczne Centrum Nauki, Centrum Leonardo da Vinci, Park Legend w Nowej Słupi, Kompleks Świętokrzyska Polana.

Szereg produktów turystycznych województwa uzyskiwało w Certyfikat „Najlepszego Produktu Turystycznego" przyznawany przez Polską Organizację Turystyczną. Od 2003 r. otrzymały je 22 produkty w regionie. Bałtowski Kompleks Turystyczny otrzymał w 2024 r. najwyższy, złoty certyfikat POT.

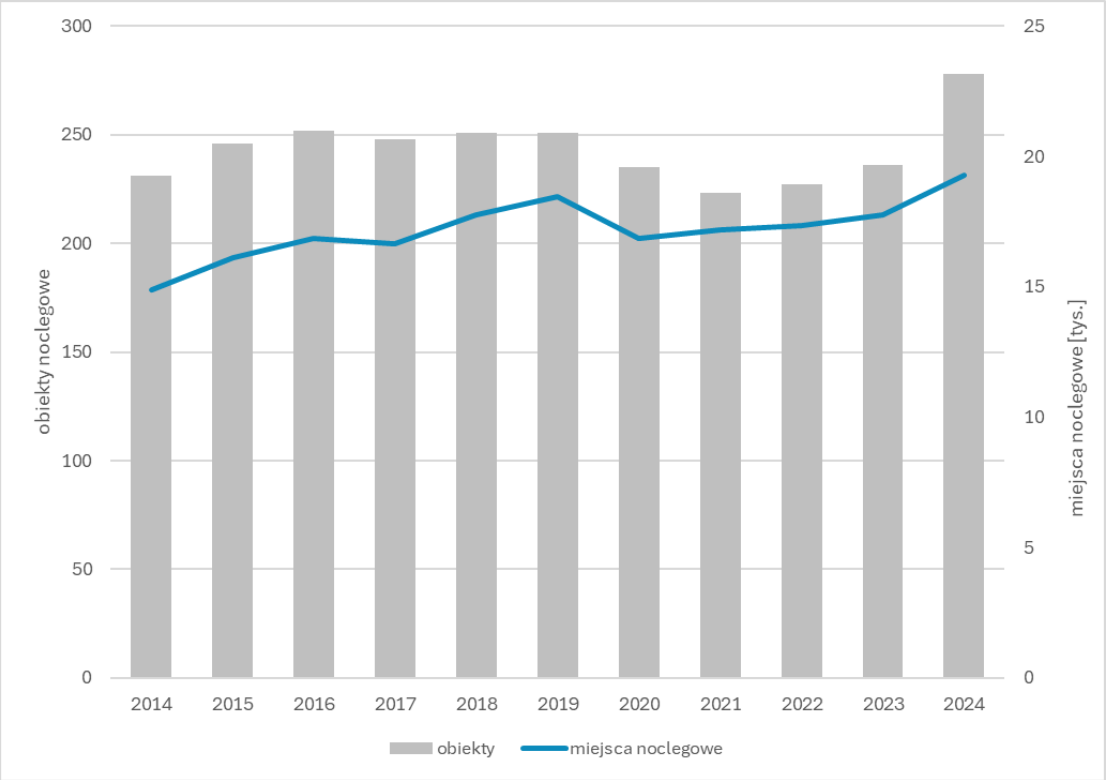
Infrastruktura turystyczna

Baza noclegowa województwa świętokrzyskiego obejmowała w 2024 r.[101] 278 obiektów noclegowych (3% obiektów w Polsce). Większość (91%) stanowiły obiekty całoroczne. Liczba miejsc noclegowych w 2024 r. wynosiła 19,2 tys. (2,3% miejsc w Polsce), w tym 88% stanowiły miejsca całoroczne. W regionie funkcjonowało 98 hoteli, dysponujących 8,6 tys. miejsc noclegowych (45% miejsc noclegowych w regionie). Przeciętny obiekt noclegowy w świętokrzyskim ma 69 miejsc noclegowych – jest więc sporo mniejszy niż średnia krajowa (81 miejsc).

Liczba obiektów i miejsc noclegowych spadła w trakcie pandemii (między 2019 i 2021 r., kiedy osiągnęła minimum) odpowiednio o 11% i 7%. **Jednak już od 2022 r. baza hotelowa regionu zaczęła się odbudowywać, a w 2024 r. liczba miejsc była o 4,5% większa niż w 2019 r**.

[99] https://niematerialne.nid.pl/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego
[100] https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12
[101] Stan na lipiec 2024.

Wykres 89. Liczba obiektów noclegowych i miejsc w obiektach noclegowych w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pomimo znacznego wzrostu bazy noclegowej regionu (w ciągu dekady 2014–2024 o 29%), liczba miejsc noclegowych w świętokrzyskim jest na tle województw stosunkowo niewielka. Świętokrzyskie zajmuje pod tym względem 13 miejsce. Stopień nasycenia miejscami noclegowymi jest mniejszy niż przeciętna krajowa, jednak województwo zajmuje już 8 miejsce pod tym względem (w 2012 r. – 10).

Tabela 28. Miejsca noclegowe

Jednostka terytorialna	Miejsca noclegowe ogółem VII		Miejsca noclegowe na 1000 osób	
	2014	2024	2014	2024
Polska	694 023	839 376	18,03	22,35
zachodniopomorskie	121 617	153 732	70,79	94,50
pomorskie	97 131	115 797	42,25	49,07
warmińsko-mazurskie	39 820	41 734	27,55	30,84
małopolskie	87 208	103 518	25,92	30,18
dolnośląskie	60 320	85 849	20,74	29,87
lubuskie	18 211	17 930	17,84	18,44
podkarpackie	27 598	34 598	12,97	16,74
świętokrzyskie	**14 898**	**19 282**	**11,77**	**16,58**
kujawsko-pomorskie	26 907	32 900	12,87	16,53
lubelskie	20 807	27 094	9,67	13,52
mazowieckie	47 921	72 143	9,00	13,09
podlaskie	12 848	14 454	10,77	12,73
wielkopolskie	42 597	40 633	12,28	11,66

Jednostka terytorialna	Miejsca noclegowe ogółem VII		Miejsca noclegowe na 1000 osób	
	2014	2024	2014	2024
śląskie	44 996	48 389	9,80	11,24
łódzkie	23 231	23 427	9,26	9,95
opolskie	7 913	7 896	7,89	8,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W województwie świętokrzyskim działa łącznie **149 skategoryzowanych obiektów hotelarskich** ujętych w Centralnym Wykazie Obiektów Hotelarskich[102]. Oprócz hoteli znajdują się tam m.in. pensjonaty i kempingi, stanowiące tańszą bazę noclegową, z której chętnie korzystają turyści odwiedzający województwo świętokrzyskie. Zauważalne są jednak niedobory tańszych obiektów noclegowych (domów wycieczkowych, schronisk młodzieżowych) (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

W bazie hotelowej świętokrzyskiego dominują obiekty niższych kategorii. Hotele posiadające od jednej do trzech gwiazdek łącznie stanowiły w 2024 r. 82% wszystkich obiektów hotelowych w regionie, w Polsce – 73%. W województwie funkcjonował zaledwie jeden hotel pięciogwiazdkowy.

Tabela 29. Hotele według kategorii – województwo świętokrzyskie na tle Polski w 2024 r.

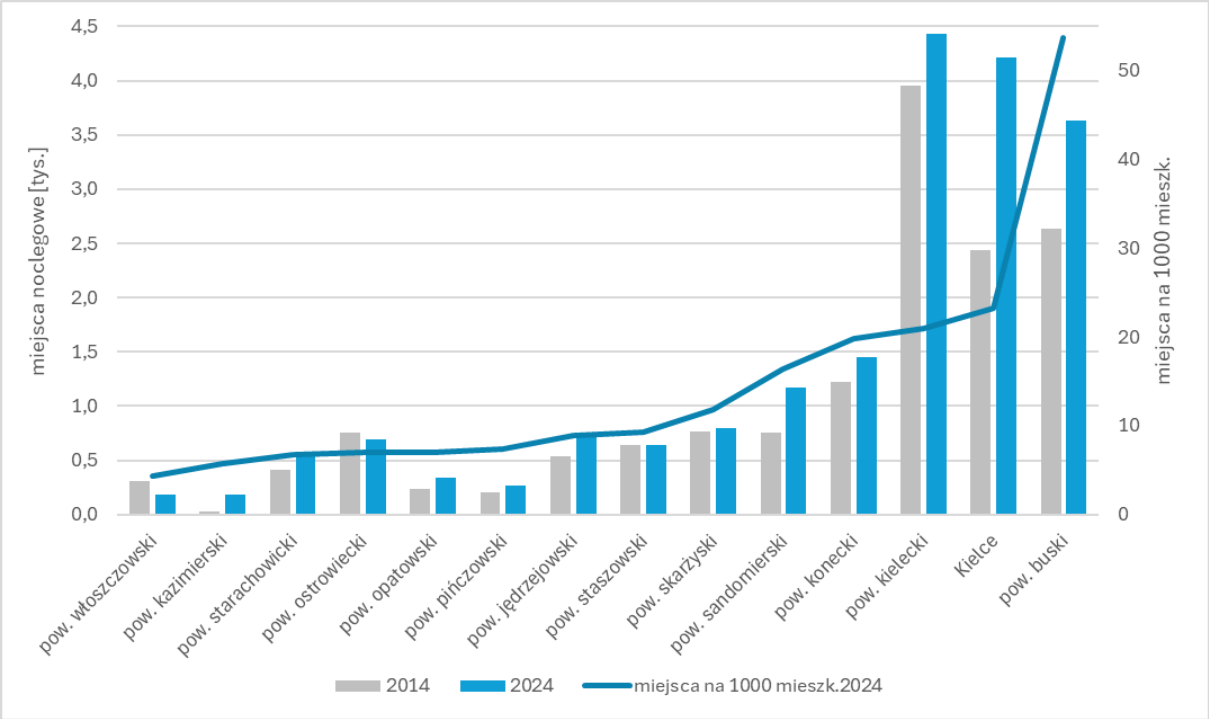
Kategoria hotelu	Świętokrzyskie		Polska	
	liczba	%	liczba	%
Kategorii *****	1	1,0	98	3,8
Kategorii ****	14	14,3	473	18,3
Kategorii ***	42	42,9	1283	49,7
Kategorii **	34	34,7	483	18,7
Kategorii *	6	6,1	120	4,6
W trakcie kategoryzacji	1	1,0	126	4,9
Ogółem	**98**	**100,0**	**2583**	**100,0**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Stopień zagospodarowania turystycznego regionu jest nierównomierny. Większość bazy hotelowej skupia się w tradycyjnych rejonach turystycznych województwa – w Górach Świętokrzyskich i uzdrowiskach w powiecie buskim. Kielce i powiat kielecki w 2024 r. skupiały 45% miejsc noclegowych województwa (w 2014 r. – 42%), a razem z powiatem buskim – 64%. Większą niż tysiąc liczbą miejsc noclegowych dysponują jeszcze powiat konecki (którego atrakcją jest zbiornik w Sielpii) oraz sandomierski. Najmniejszą bazę turystyczną posiadają powiaty kazimierski (tu jednak liczba miejsc noclegowych znacząco wzrosła) i włoszczowski. Ten ostatni powiat zanotował najbardziej znaczący spadek liczby miejsc noclegowych w ciągu dekady (aż o 40%). Liczba miejsc spadła jeszcze w powiatach staszowskim i ostrowieckim. Dysproporcje uwidaczniają się we wskaźniku nasycenia bazą noclegową – w powiecie buskim na tysiąc mieszkańców przypada ponad 50 miejsc, natomiast w powiecie włoszczowskim – zaledwie 4.

[102] https://turystyka.gov.pl/cwoh [dostęp: 14.08.2025]

Wykres 90. Miejsca noclegowe według powiatów w latach 2014 i 2024

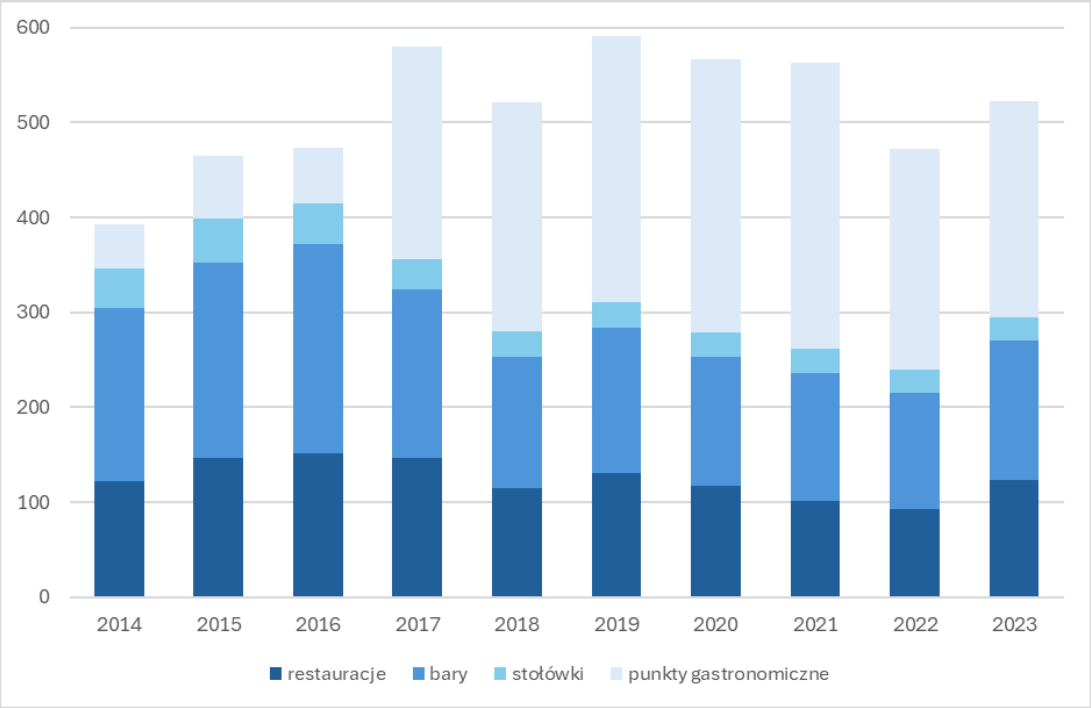
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Po załamaniu w czasie pandemii odbudowuje się branża spotkań, targów i konferencji. W maju 2023 r. powołane zostało Świętokrzyskie Convention Bureau, które jest konsorcjum 20 obiektów budujących ofertę i promujących region dla spotkań biznesowych i okołobiznesowych[103]. Według raportu POT „Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2024" (Przemysł…, 2024) w 2023 r. w województwie świętokrzyskim odbyło się 329 spotkań dla więcej niż 50 osób (98% z nich stacjonarnie, pozostałe – hybrydowo), w których udział wzięło 440 tys. osób (ok. 6% wszystkich uczestników zarejestrowanych w raporcie spotkań). Dla rozwoju turystyki kongresowo-konferencyjnej istotne jest specjalne zaplecze. **Szczególną rolę w rozwoju tego typu turystyki odgrywają Targi Kielce – drugi ośrodek targowy w Polsce z nowoczesnym centrum kongresowym i wystawienniczym.** Każdego roku w Targach Kielce odbywa się od 40 do 50 wydarzeń targowych oraz kilkaset konferencji, seminariów i kongresów. W 2024 r. Targi odwiedziło 273 tysiące osób (w 2023 r. – 320 tys.).

W 2023 r. w świętokrzyskim działało ponad pół tysiąca punktów gastronomicznych, w tym ponad 120 restauracji. Gastronomia odbudowuje się po pandemii, choć liczba placówek gastronomicznych, w tym restauracji w 2023 r. wciąż była mniejsza niż przed COVID.

[103] https://swietokrzyskieconvention.pl/o-nas

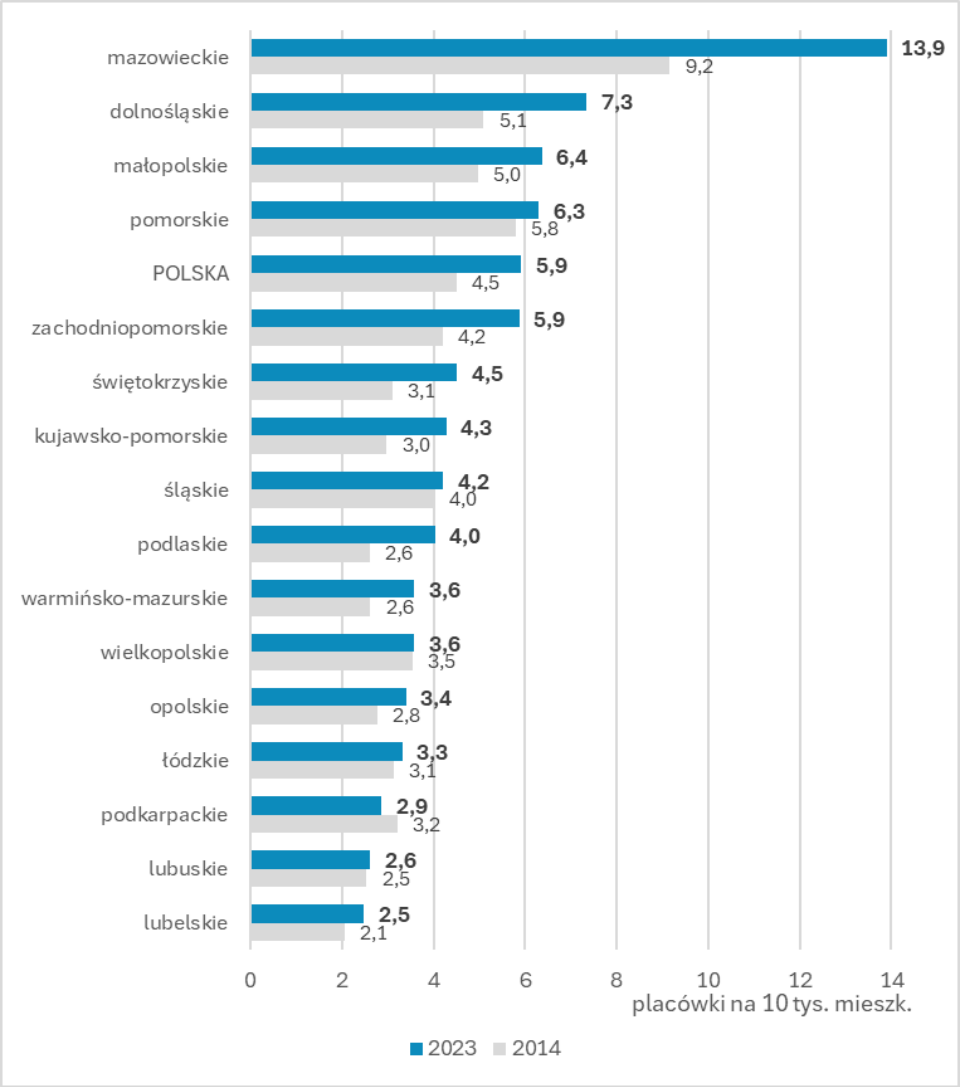
Wykres 91. Liczba placówek gastronomicznych w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Nasycenie placówkami gastronomicznymi w regionie uległo znaczącej poprawie. Pod względem liczby placówek na 10 tys. mieszkańców świętokrzyskie zajmuje obecnie 7 miejsce wśród województw.

Wykres 92. Liczba placówek gastronomicznych na 10 tys. mieszkańców w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Istotnym elementem infrastruktury turystycznej służącej rozwojowi turystyki aktywnej są szlaki turystyczne, a także 9 wojewódzkich szlaków tematycznych. Obszarem, w którym znajduje się największa liczba znakowanych szlaków pieszych, są Góry Świętokrzyskie (ok. 320 km szlaków pieszych, w tym najdłuższy – główny szlak Gór Świętokrzyskich im. Edmunda Massalskiego – ok. 100 km). Obszarami o dużym zagęszczeniu szlaków pieszych są ponadto Ponidzie (ok. 150 km), okolice Sandomierza i Opatowa (ok. 280 km), Włoszczowy (ok. 30 km) oraz Kielce i najbliższa okolica (miejski szlak czerwony oraz szlaki spacerowe)

W województwie świętokrzyskim funkcjonuje dobrze rozwinięta sieć szlaków dla różnych użytkowników turystyki aktywnej, a w tym (na podstawie: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025):

- ponad 50 oznakowanych szlaków turystyki pieszej o łącznej długości 1882 km, szlaki spacerowe w Kielcach i okolicy o długości 78,6 km, szereg tras i ścieżek gminnych;
- ok. 30 wytyczonych ścieżek dydaktycznych (głównie na obszarze Świętokrzyskiego Parku Narodowego i parków krajobrazowych) oraz 5 podziemnych trasy turystycznych;
- szlaki turystyki rowerowej oraz gminne ścieżki rowerowe, o łącznej długości około 4000 km (w tym międzywojewódzka trasa Green Velo i międzynarodowa EuroVelo 11); dodatkowo

6 rowerowych tras tematycznych i 13 rowerowych tras wyczynowych (Single Traki i Trasy MTB);

- szlaki konne, m.in. Świętokrzyski Szlak Konny PTTK o długości ok. 200 km;
- dwa szlaki turystyki kolejowej, szereg tras turystyki samochodowej.

Ponadto w regionie działają obiekty sportowe i rekreacyjne dla różnorodnych sportów i aktywności, w tym:

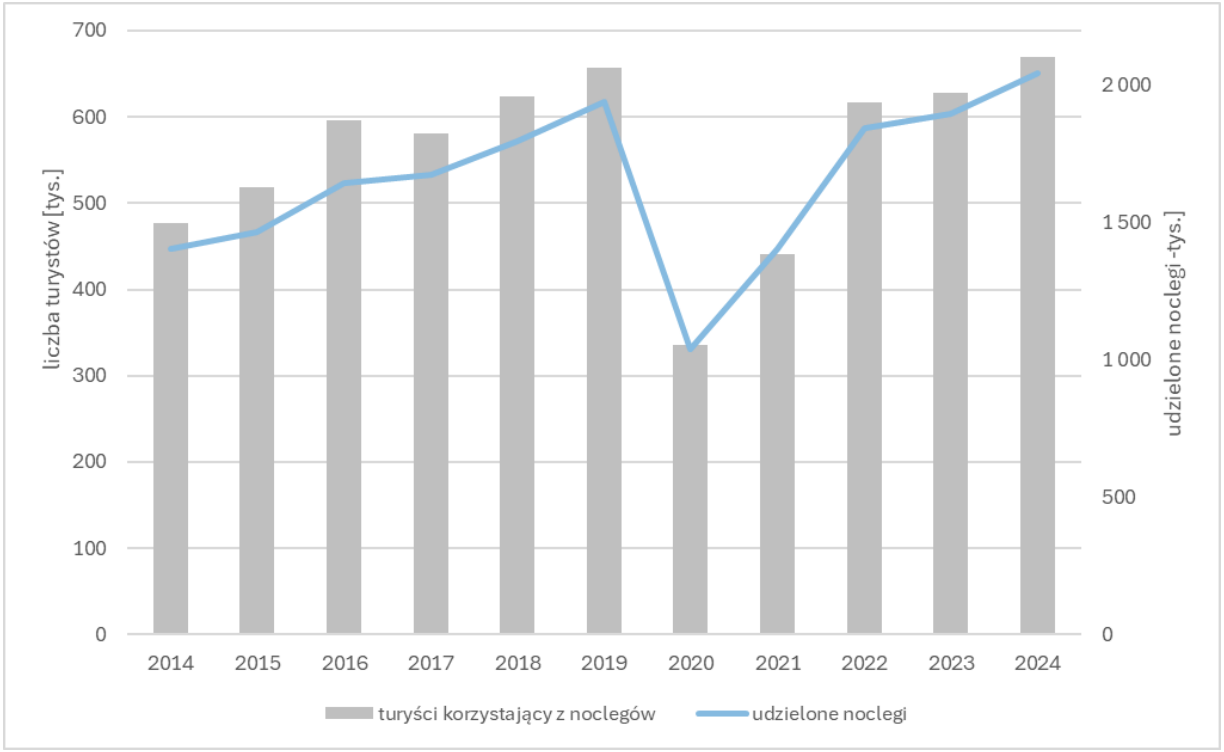
- ok. 40 ośrodków organizujących spływy kajakowe, rejsy na rzekach i zbiornikach wodnych regionu;
- 34 zorganizowanych kąpielisk (w tym największe w Sielpi Wielkiej) oraz kilkanaście częściowo zorganizowanych, a także 25 krytych pływalni oraz 10 basenów zlokalizowanych w hotelach oraz 5 basenów otwartych;
- ponad 30 ośrodków jazdy konnej, skupionych głównie przy gospodarstwach agroturystycznych;
- ścianki wspinaczkowe, m.in. w: Kielcach, Sandomierzu, Staszowie, Skarżysku-Kamiennej i Bałtowie;
- 20 ośrodków sportów ekstremalnych (parki linowe, offroad, MotoCross, quady, paintball itp.);
- 8 ośrodków narciarskich (kilkanaście tras zjazdowych), 2 trasy biegowe;
- kryte i otwarte lodowiska w Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku-Kamiennej, Busku-Zdroju, Sandomierzu, Końskich;
- 26 kompleksów kortów tenisowych, 8 kręgielni;
- samochodowy tor wyścigowy w Miedzianej Górze oraz kilka torów kartingowych.

Do problemów związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej regionu zaliczyć można brak połączeń tras rowerowych między poszczególnymi gminami uniemożliwiający powstanie jednolitego, spójnego systemu wojewódzkiego i niedostateczne wyposażenie w powszechnie dostępną infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną w pobliżu tras rowerowych, pieszych szlaków turystycznych oraz nad zbiornikami wodnym (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025).

Wielkość i struktura ruchu turystycznego

Wielkość ruchu turystycznego w regionie świętokrzyskim stopniowo wrastała do pandemii – w 2019 r. obiekty noclegowe województwa przyjęły 656 tys. osób, udzielając ponad 1,9 mln noclegów. W trakcie pandemii liczba turystów nocujących spadła o blisko połowę (podobnie jak w całym kraju). **Po 2021 r. następowała stopniowa odbudowa ruchu turystycznego, a w 2024 r. zarówno liczba nocujących w świętokrzyskim, jak i liczna noclegów przekroczyła wielkość ruchu turystycznego w ostatnim roku przed pandemią**.

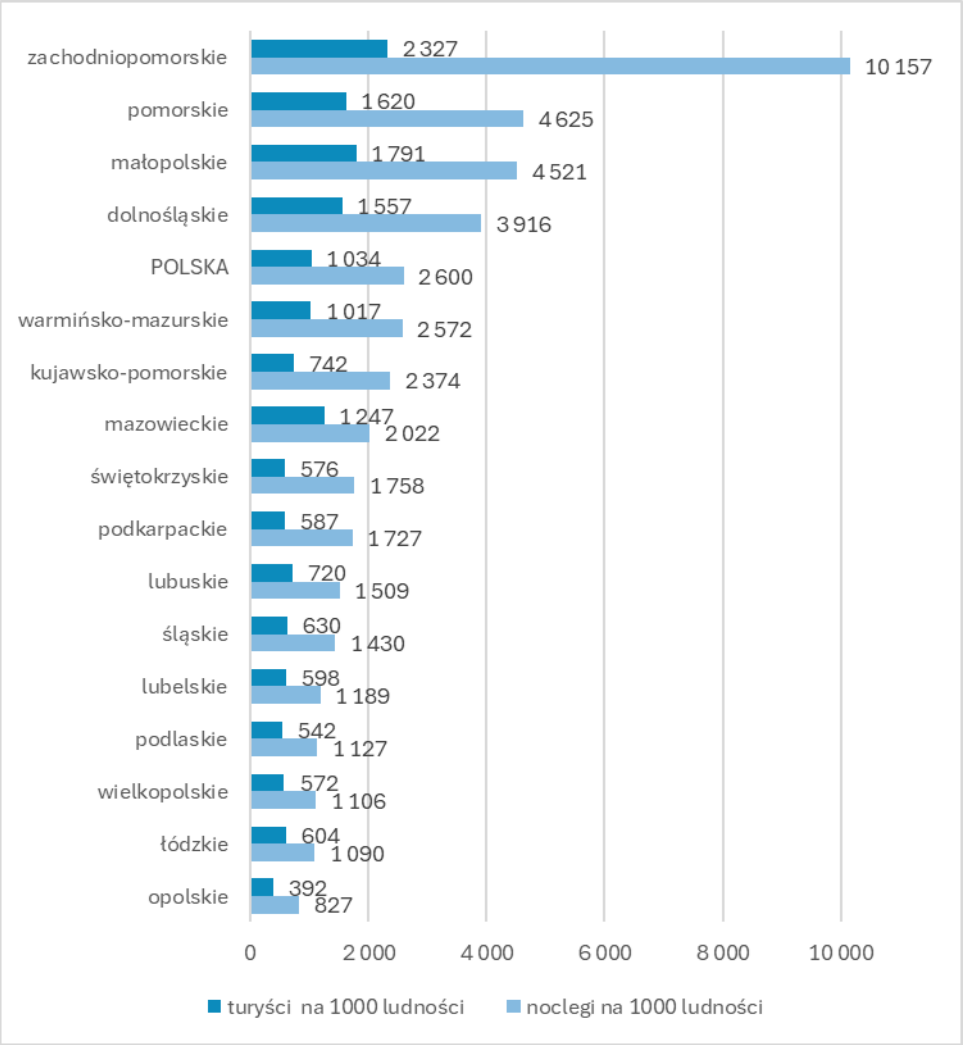
Wykres 93. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych i udzielone noclegi w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Ruch turystyczny w województwie świętokrzyskim, pomimo sporej dynamiki, na tle kraju nie jest wielki. W 2024 r. turyści nocujący w świętokrzyskim stanowili zaledwie 1,7% wszystkich turystów w kraju (w 2014 r. – 1,9%). Odsetek udzielonych w regionie noclegów w ogóle noclegów w kraju wynosił 2,1%. Liczba turystów w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców w świętokrzyskim należy do najniższych w kraju (13 miejsce wśród województw). Liczba noclegów *per capita* dawała regionowi 8 miejsce w kraju.

Wykres 94. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych i udzielone noclegi w województwach w 2024 r.

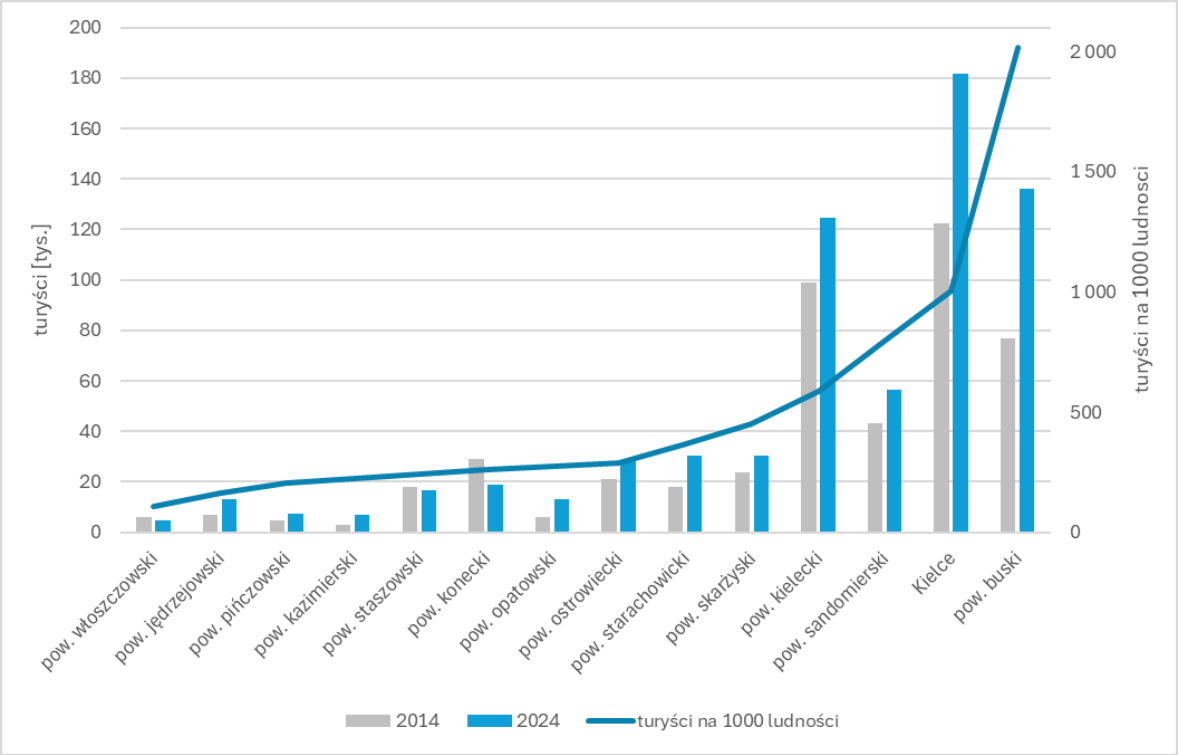

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Podobnie jak w przypadku bazy noclegowej udział poszczególnych powiatów w ruchu turystycznym jest bardzo zróżnicowany. Nie we wszystkich częściach województwa ruch turystyczny wrócił też do stanu sprzed pandemii, a dysproporcje w liczbie turystów w poszczególnych powiatach wzrosły (wykres poniżej). Ponad 27% liczby turystów w regionie przyjmują Kielce (w 2014 r. – 26%). Trzy powiaty z największą liczbą turystów (Kielce, powiat buski i kielecki) przyjmują 66% wszystkich odwiedzających region (w 2014 r. – 62%). Następny w kolejności powiat sandomierski skupia już tylko 8,5% ruchu turystycznego, a ostatni – włoszczowski – zaledwie 0,7%. Największe pozytywne zmiany liczby turystów w ciągu dekady nastąpiły w powiatach kazimierskim (ośrodek uzdrowiskowy) i opatowskim (tu wpływ mógł mieć wpis rezerwatu Krzemionki na listę UNESCO). Trzy powiaty natomiast (włoszczowski, staszowski i konecki – w tym ostatnim znajduje się popularne kąpielisko w Sielpi Wielkiej) w 2024 r. odwiedziło mniej turystów niż w 2014 r.

Zdecydowanie największym nasyceniem ruchem turystycznym cechuje się uzdrowiskowy powiat buski, gdzie wskaźnik przekracza 2 tys. turystów na 1000 mieszkańców. Bardzo wysokie jest nasycenie ruchem turystycznym w Kielcach i powiecie sandomierskim. Natomiast najmniejsze notowane jest w powiatach kazimierskim, włoszczowskim, jędrzejowskim i pińczowskim. Łącznie powiaty te skupiają zaledwie 5% turystów regionu.

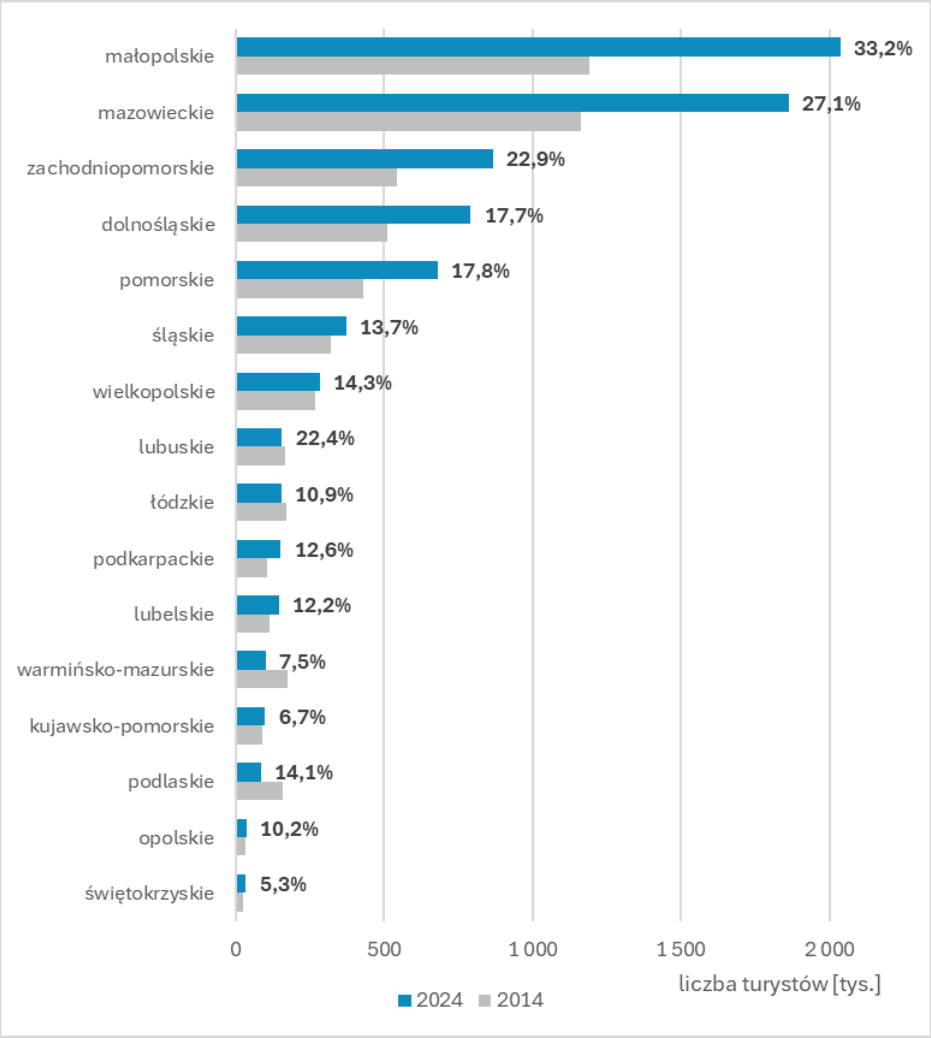
Wykres 95. Liczba korzystających z noclegów w województwie świętokrzyskim w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Liczba turystów zagranicznych w województwie świętokrzyskim jest znikoma i nadal mniejsza niż przed pandemią. W 2024 r. odwiedziło region 35,4 tys. turystów zagranicznych (korzystających z noclegów). Była to co prawda liczba większa niż przed dekadą, ale mniejsza niż w 2019 r., gdy świętokrzyskie odwiedziło 43 tys. turystów zagranicznych. Zagraniczni turyści odwiedzający świętokrzyskie stanowili w 2024 r. zaledwie 5,3% wszystkich turystów odwiedzających ten region (w 2019 r. – 6,6%) i jedynie 0,4% całego ruchu turystycznego z zagranicy w Polsce. **Świętokrzyskie zajmuje ostatnie miejsce zarówno pod względem liczby, jak i udziału turystów z zagranicy.**

Wykres 96. Turyści zagraniczni korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według województw.

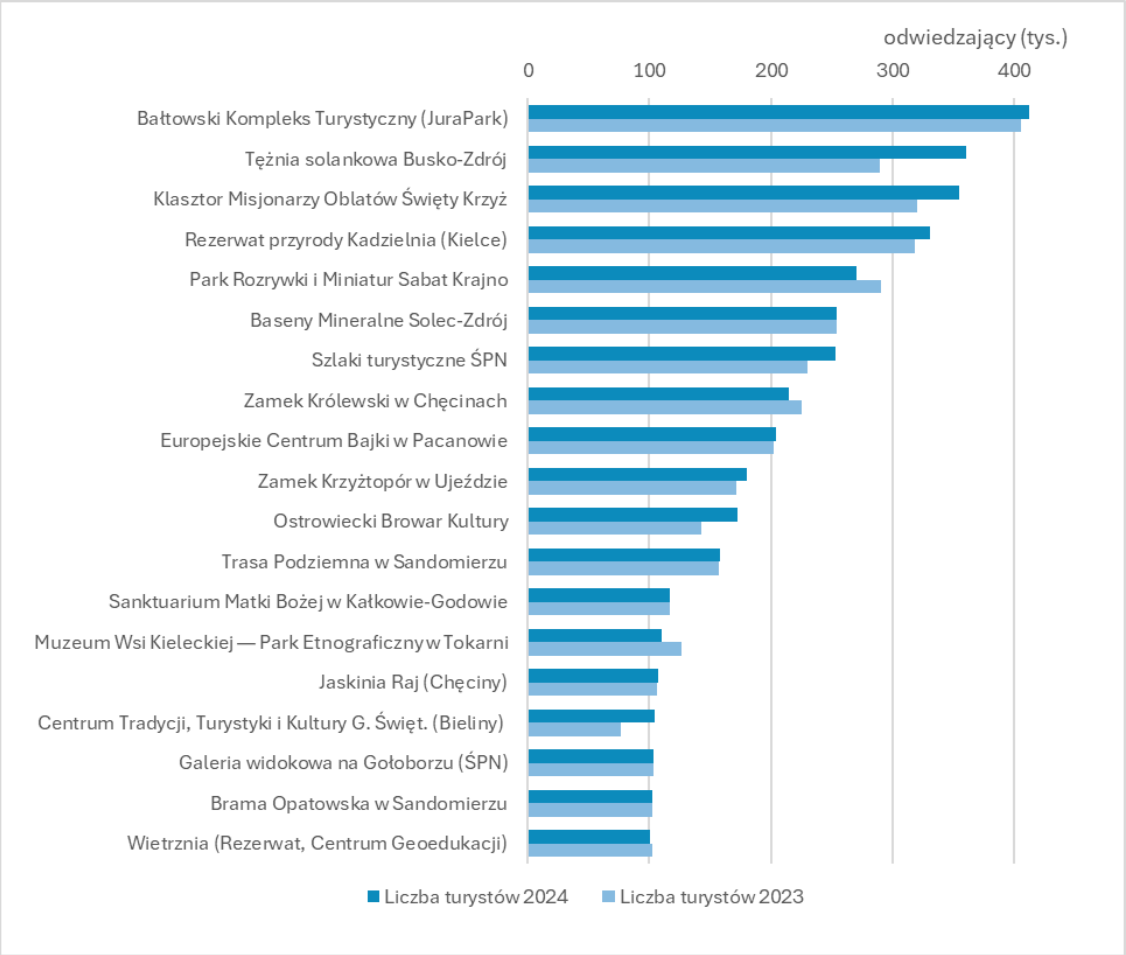

**Na wykresie pokazano udział turystów zagranicznych w liczbie turystów w regionie*
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dane GUS ujmują jedynie część odwiedzających województwo świętokrzyskie – korzystających z noclegów w regionie. Brak natomiast danych o liczbie odwiedzających (bez noclegu), którzy – ze względu na bliskość dużych aglomeracji miejskich – mogą stanowić znaczną część ruchu turystycznego.

Najczęściej odwiedzane atrakcje województwa skupiają się w jego centralnej części (Góry Świętokrzyskie ze Świętokrzyskim Parkiem Narodowym i Kielce) oraz na południu regionu (uzdrowiska, Sandomierz).

Wykres 97. Ruch turystyczny w wybranych atrakcjach turystycznych w województwie świętokrzyskim w latach 2023–2024

Źródło: badanie wykonane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego przez ARC Rynek i Opinia.

Najczęściej odwiedzanym obiektem regionu jest jednak Bałtowski Kompleks Turystyczny – JuraPark w Bałtowie w powiecie ostrowieckim. Według raportu POT kompleks w Bałtowie w 2023 r. był trzecim najczęściej odwiedzanym parkiem rozrywki i tematycznym w Polsce (Kruczek, 2024). Ponadto w raporcie POT, w zestawieniach najczęściej odwiedzanych atrakcji w Polsce według rodzajów, znalazły się: wśród parków rozrywki i tematycznych – Świętokrzyska Polana – Park Rozrywki (9 miejsce); zamków – zamek Krzyrztopór w Ujeździe (10 miejsce); zabytków archeologii – Krzemionki Opatowskie (3 miejsce) i Wiślica (7 miejsce). W zestawieniach najczęściej odwiedzanych atrakcji regionu nie było natomiast muzeów.

Rozwój turystyki generuje nie tylko korzyści, ale także zagrożenia. Należy do nich przekroczenie chłonności turystycznej niektórych rejonów województwa: Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz zalewów w Sielpi i Golejowie (Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.). W ostatnich latach zyskuje na znaczeniu koncepcja turystyki zrównoważonej, minimalizującej negatywny wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze oraz lokalne społeczności przyjmujące turystów i ich kulturę i dziedzictwo. W 2023 r. dokonano oceny wdrożenia kryteriów turystyki zrównoważonej w województwie świętokrzyskim, na poziomie zarządzania województwem jako destynacją turystyczną oraz praktyk wdrażanych przez przedsiębiorstwa i atrakcje turystyczne działające na terenie województwa świętokrzyskiego. Ocenę oparto na kryteriach turystyki zrównoważonej. Najlepiej oceniono wskaźniki związane z ochrona i promocją kultury (75%), nieco gorzej związane z ochroną przyrody i zarządzania środowiskowego (63%) i aspektami społeczno-

ekonomicznymi (55%). Najsłabiej zostało ocenione zrównoważone zarządzanie (22%) (Ocena wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej…, 2023). Silne i słabe strony (problemy) zidentyfikowane w poszczególnych aspektach zrównoważonej turystyki w regionie zestawiono w poniższej tabeli.

Tabela 30. Ocena zrównoważonej turystki w województwie świętokrzyskim

Kryterium	Silne strony	Słabe strony
kulturowe	Deklarowane i realne działania w zakresie ochrony i promocji kultury Regionalne produkty turystyczne promujące kulturę i tradycje lokalne Aktywne promowanie kultury przez sektor prywatny	Brak analizy wpływu turystyki na kulturę Brak regionalnego programu chroniącego/ promującego kulturę niematerialną
społeczno-gospodarcze	Postrzeganie turystyki jako narzędzia rozwoju społeczno-gospodarczego Wsparcie lokalnych przedsiębiorców Programy i praktyki wspierające ochronę zdrowia i bezpieczeństwo Przestrzeganie praw pracowniczych „Lokalne" zatrudnienie Dostępność dla osób z niepełnosprawnością	Brak oceny wpływu turystyki na społeczności lokalne Brak programów mających na celu zmniejszenie sezonowości i równomierne rozproszenie ruchu turystycznego Brak preferencji produktów lokalnych w praktyce/polityce zakupowej
środowiskowe	Działania w zakresie zarządzania odpadami (na poziomie destynacji i firm) Redukcja jednorazowego plastiku Praktyki mające na celu zmniejszenie zużycia wody i energii	Brak analizy wpływu turystyki na środowisko naturalne Brak działań związanych z walką ze zmianami klimatycznymi Brak promocji ekologicznych środków transportu Ekologiczność produktów nieuwzględniona w politykach zakupowych
Zrównoważo-ne zarządzanie turystyką	Włączenie aspektów zrównoważonego rozwoju w strategie/plany na poziomie destynacji Współpraca firm prywatnych z organizacjami związanymi z kulturą, oświatą i organizacjami pozarządowymi	Brak strategii rozwoju turystyki Brak aspektów zrównoważonego rozwoju w strategiach i zarządzaniu sektora prywatnego Brak monitoringu, raportowania i komunikacji w zakresie turystyki zrównoważonej Ograniczona współpraca pomiędzy organami JST a drugimi podmiotami branży turystycznej Ograniczony poziom wiedzy na temat turystyki zrównoważonej Brak promocji „zrównoważonych" firm

Źródło: Ocena wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej…, 2023.

2.4. Analiza sytuacji województwa w sferze środowiskowej i klimatycznej

Warunki naturalne i struktura przyrodnicza

Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju województwa świętokrzyskiego

Ogólna charakterystyka przyrodnicza regionu

Województwo świętokrzyskie położone jest w środkowo-wschodniej części Polski i zajmuje powierzchnię 11 711 km^2 (3,7% obszaru kraju). **Jedną z jego wyróżniających cech jest niezwykle urozmaicona budowa geologiczna. Decyduje ona o bogactwie przyrodniczo-krajobrazowym regionu i jego bogactwach naturalnych, jest też swoistą wizytówką świętokrzyskiego.**

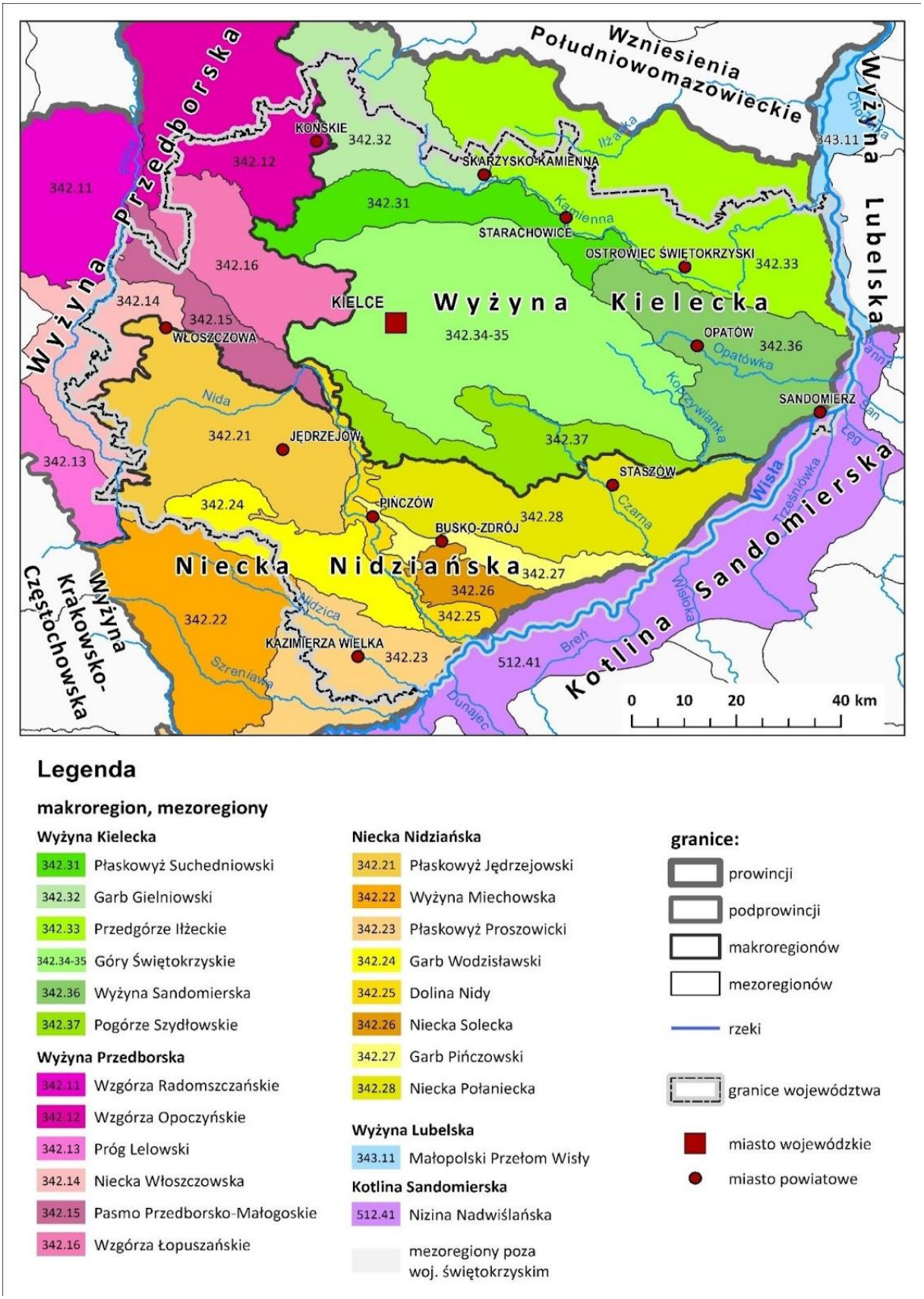
W pobliżu południowej i wschodniej granicy województwa (dolina Wisły) przebiega granica podziału fizjograficznego na dwie wielkie jednostki (prowincje), tj. Wyżyny Polskie (większość terenu województwa) oraz Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym. Centrum regionu zajmuje Wyżyna Kielecka. Zróżnicowana odporność skał spowodowała powstanie charakterystycznej rzeźby rusztowej – równoległych twardzielcowych pasm, poprzedzielanych obniżeniami w skałach mniej odpornych. Najbardziej charakterystyczną jednostką są Góry Świętokrzyskie – silnie zdenudowany łańcuch górski, zbudowany przeważnie z paleozoicznych skał (w tym kwarcytów kambryjskich w najwyższym paśmie Łysogór).

Południową część regionu zajmuje Niecka Nidziańska – rozległe nieckowate obniżenie zbudowane z osadowych skał kredowych i trzeciorzędowych, którego środkiem płynie Nida. W obrębie Niecki występują garby, płaskowyże i drugorzędne niecki. Zachodnia część regionu położona jest na terenie Wyżyny Przedborskiej, będącej przedłużeniem monoklinalnych pasm w Niecce Nidziańskiej. Obniżenia pomiędzy nimi wypełniają piaski i gliny glacjalne, ponad które wznoszą się pasma i wzgórza zbudowane ze skał jurajskich i kredowych.

Północno-wschodni fragment województwa położony jest na terenie należącego do Wyżyny Lubelskiej Małopolskiego Przełomu Wisły – charakteryzującego się stromymi zboczami, wznoszącymi się kilkadziesiąt metrów ponad zasłane madami dno doliny.

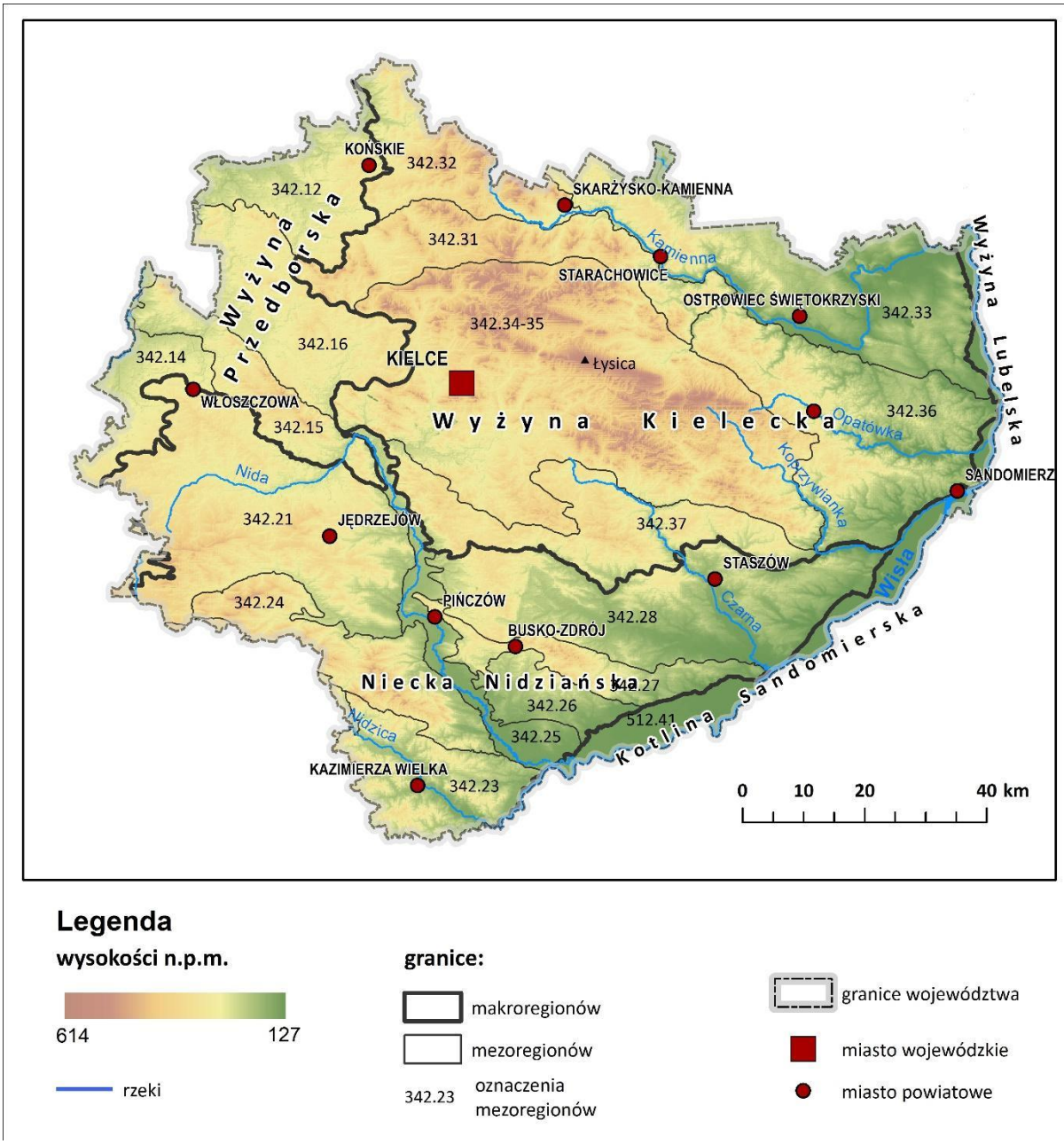
Wschodnie obrzeże Regionu, Nizina Nadwiślańska, należy do makroregionu Kotliny Sandomierskiej. Obszar ten obejmuje szeroką dolinę Wisły, wypełnioną czwartorzędowymi sadami rzecznymi o miąższości kilkunastu metrów, pod którymi zalegają osady trzeciorzędowe (Kondracki, 2002).

Rysunek 16. Województwo świętokrzyskie na tle regionalizacji fizycznogeograficznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Solon, Borzyszkowski, 2018.

Rysunek 17. Ukształtowanie terenu województwa świętokrzyskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wysokościowych CODGiK (Numeryczny Model Terenu). Numery mezoregionów według legendy na rysunku 16.

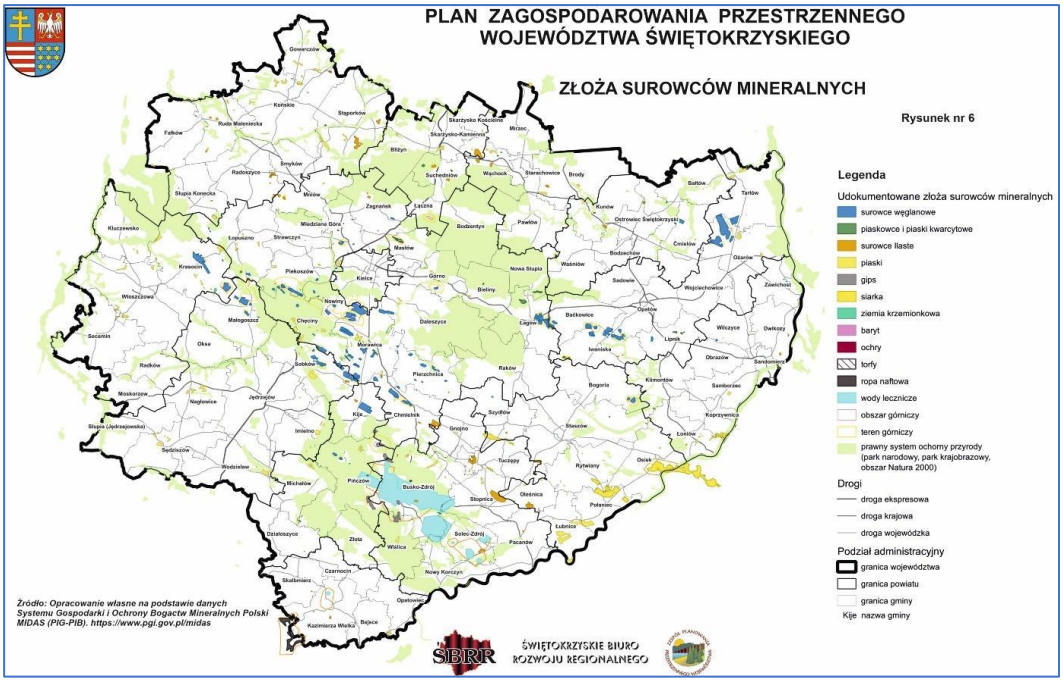
Urozmaicona rzeźba – Góry Świętokrzyskie z kulminacją Łysicy (612 m n.p.m.) – stanowią centrum obszaru, co warunkuje mikroklimat i zróżnicowanie siedlisk. Wysokości względne przekraczają lokalnie 300 m; w południowej części (Nida, Ponidzie) występują doliny erozyjno-denudacyjne o charakterze lessowym. W wyniku tego województwo świętokrzyskie cechuje dużym zróżnicowaniem mikroklimatycznym, obejmując strefy chłodniejsze (Świętokrzyski PN, Suchedniów) i cieplejsze (Ponidzie).

Zasoby surowcowe

Region cechuje się wysoką różnorodnością litologiczną (skały paleozoiczne, mezozoiczne czwartorzędowe), co wpływa na mozaikę gleb: brunatnych, lessowych i bielicowych. Gleby bardzo żyzne znajdują się w dolinie Nidy i na obszarach lessowych (gleby klasy II–III); w centralnej części występują gleby płowe i brunatne średniej jakości; w rejonach górskich i wyżynnych – gleby szkieletowe o niskiej produktywności.

Zróżnicowana budowa geologiczna powoduje, że województwo świętokrzyskie jest obszarem zasobnym w surowce mineralne.

Rysunek 18. Udokumentowane złoża kopalin w województwie świętokrzyskim

Źródło: projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, stan na 2025, ZPPW, ŚBRR.

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najważniejszych w kraju regionów wydobycia surowców skalnych. Najważniejszymi z gospodarczego punktu widzenia grupami surowców są surowce węglanowe, w tym wapienie i margle dla przemysłu cementowego i wapienniczego. W regionie udokumentowano 175 złóż surowców węglanowych. Z 14 udokumentowanych złóż, z których surowiec może być wykorzystywany do produkcji cementu, aktualnie eksploatowane są 3. z 43 złóż wapieni dla przemysłu wapienniczego eksploatowanych jest 11. Ponadto udokumentowano 108 złóż surowca do produkcji kamieni drogowych i budowlanych. Obecnie wykorzystywane są 33 złoża, głównie z przeznaczeniem na kruszywa.

Udokumentowano także 35 złóż **piaskowców i piaskowców kwarcytowych**, z czego 7 jest obecnie eksploatowanych. Ponadto udokumentowano 5 złóż tzw. kwarcytów ogniotrwałych (dla przemysłu hutniczego), z czego eksploatowane jest jedno.

Zlokalizowane wzdłuż północnego obrzeżenia Zapadliska Przedkarpackiego, przede wszystkim w dolinie Nidy, **mioceńskie złoża gipsów i anhydrytów** zawierają ponad 70% zasobów przemysłowych tej kopaliny w Polsce i należą do największych na świecie. Udokumentowano 9 złóż tego surowca, z których eksploatowane są 2. Część rozpoznanych złóż nie może być eksploatowana ze względu na ochronę wartości przyrodniczych parków krajobrazowych

Z utworami miocenu są także związane **złoża siarki rodzimej**, na dużą skalę eksploatowane w latach 1962–1992, zlokalizowane na pograniczu obecnego województwa świętokrzyskiego (powiat staszowski i buski) i podkarpackiego. Udokumentowanych zostało 7 złóż siarki. Jedyną eksploatowaną kopalnią siarki w Polsce (i jedyną dużą kopalnią siarki rodzimej na świecie) jest złoże „Osiek" w okolicach Staszowa. Dużym problemem jest natomiast niedokończona rekultywacja złoża po wydobyciu siarki „Piaseczno".

Na obszarze województwa udokumentowano 205 złóż piasków, które mogą być wykorzystywane jako kruszywo naturalne w budownictwie i drogownictwie. Eksploatowanych jest 49 złóż. Udokumentowano także 4 złoża piasku do produkcji betonów komórkowych (eksploatowane jest jedno), 7 złóż do produkcji cegły wapienno-piaskowej (nieeksploatowane) oraz piaski formierskie (3 złoża) i piaski szklarskie (2 złoża), które nie są obecnie eksploatowane.

Na terenie województwa występują też jedne z największych w kraju złóż tzw. **materiałów do prac inżynierskich**. Udokumentowano 7 złóż tych surowców, z których aktualnie wykorzystuje się 5.

W świętokrzyskim wydobywane są także surowce ilaste – udokumentowano 70 złóż. Wydobycie prowadzone jest w 7 złożach surowców ilastych dla przemysłu ceramiki budowlanej oraz w jednym złożu glin ceramicznych kamionkowych. Nie są natomiast wydobywane pozostałe surowce ilaste – dla przemysłu cementowego (2 złoża) i bentonitowe (3 złoża).

Jedynym **surowcem energetycznym obecnie wydobywanym jest ropa naftowa** – pozyskuje się ją ze złoża Pławowice w powiecie kazimierskim, na granicy z województwem małopolskim.

Istotnym gospodarczo zasobem województwa są wody lecznicze. Aktualnie pozyskuje się wody z 9 złóż. Są to: Busko II, Busko Północ, Dobrowoda I, Konstantynów, Las Winiarski, Piestrzec, Solec Zdrój, Wełnin i Cudzynowice, gdzie wykorzystuje się wodę termalną.

Ponadto w województwie świętokrzyskim występują (nieeksploatowane) złoża kalcytu i krzemieni (jedyne kraju), barytu, surowców do produkcji farb mineralnych (jedyne w Polsce udokumentowane złoża ochry, iłów i iłowców ochrowych), ziemi krzemionkowej oraz torfów (rolniczych i leczniczych).

Eksploatacja surowców mineralnych jest ważnym elementem gospodarki regionalnej – województwo świętokrzyskie należy do czołowych w skali kraju producentów materiałów budowlanych i gipsów. Kopaliny wydobywane w regionie (z wyjątkiem wód mineralnych, siarki i ropy naftowej) eksploatowane są systemem odkrywkowym, istnieje zatem potrzeba ochrony terenów, na których udokumentowane są zasoby surowcowe, przed zabudową i inną działalnością uniemożliwiającą eksploatację.

Eksploatacja złóż zasobów mineralnych przyczynia się do degradacji i zagrożenia stanu środowiska przyrodniczego. Niebezpieczeństwa te są związane z przekształceniami rzeźby terenu, a następnie kosztami rekultywacji terenów zdegradowanych, zmianami w krajobrazie kulturowym (obniżanie estetyki), zmniejszaniem bioróżnorodności, powstaniem lejów depresyjnych (wody podziemne) i możliwymi zanieczyszczeniami wód powierzchniowych wodami kopalnianymi, nadmiernym pyleniem związanym z eksploatacją złóż, transportem i przerobem materiału, uciążliwościami związanymi z hałasem. Szczególnie istotnym zagadnieniem jest rekultywacja terenów zdegradowanych przez wydobycie, przede wszystkim tych związanych z wydobywaniem siarki.

Lesistość i przyrodnicze obszary chronione

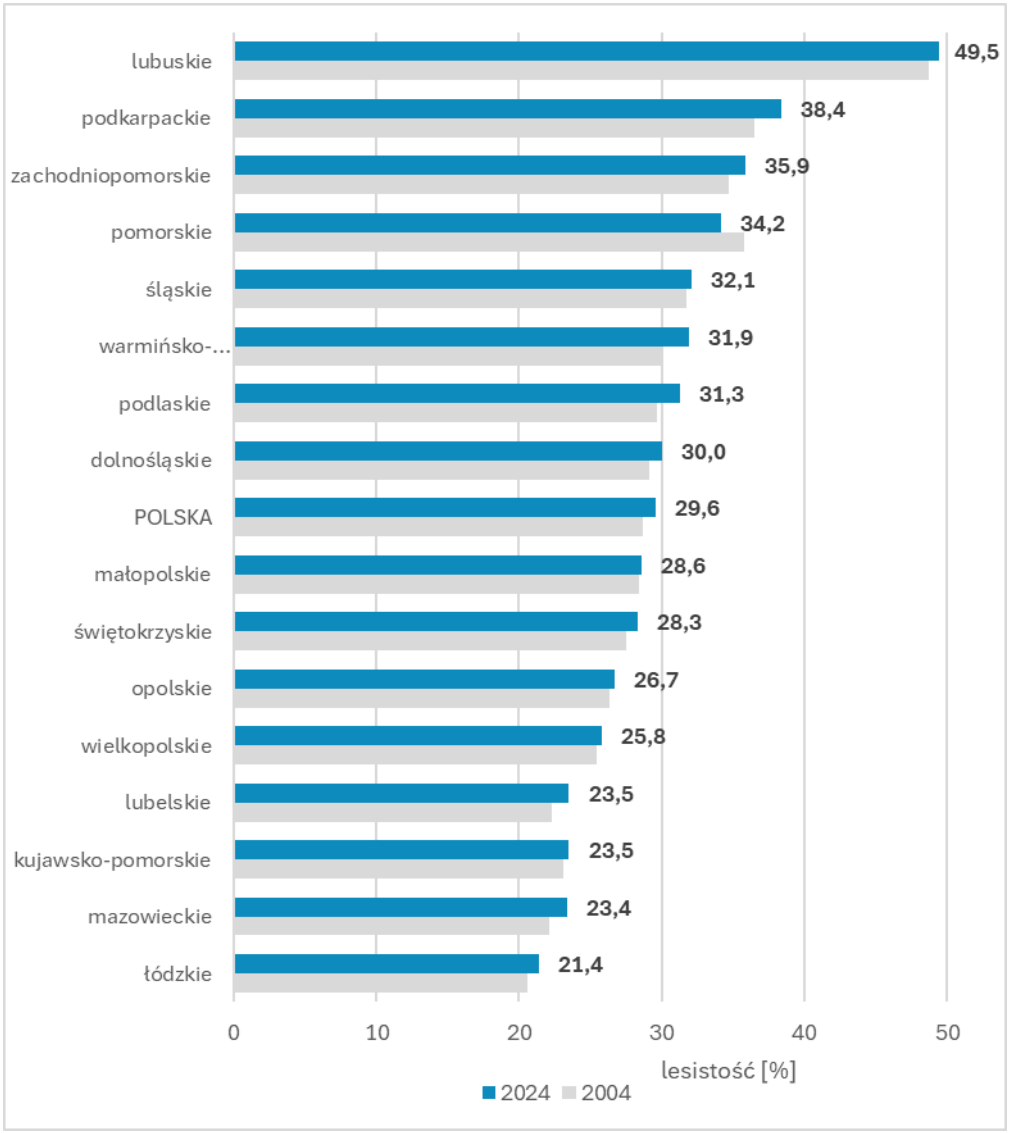
Lasy

Powierzchnia lasów w województwie świętokrzyskim wynosi 331,2 tys. ha. Największe kompleksy leśne położone na północnym zachodzie i północy oraz w centralnej części regionu, między Kielcami i Staszowem. W tych rejonach zachowały się duże kompleksy leśne, będące pozostałościami dawnych puszcz: Świętokrzyskiej, Iłżeckiej, Pilickiej oraz lasów włoszczowskich i staszowskich.

W województwie przeważają lasy iglaste – w strukturze drzewostanu dominuje sosna (60%), znaczny jest także udział jodły (10%), w Górach Świętokrzyskich występuje modrzew. W przypadku drzew liściastych w drzewostanie najczęściej spotykane są dęby (7%), brzozy (6%) oraz buki (5,5%).

Lesistość województwa jest przeciętna na tle kraju, wynosi 28,3%, a zatem nieco mniej niż średnia krajowa, natomiast w ciągu 20 lat nieznacznie wzrosła (wykres poniżej). Pod względem własnościowym przeważają lasy publiczne (235,6 tys. ha), które stanowią 71% powierzchni lasów w regionie. W większości to lasy pozostające w zarządzie Lasów Państwowych (225,9 ha, 68% lasów w świętokrzyskim). Świętokrzyski Park Narodowy zarządza 2,2% powierzchni leśnej (7,2 tys. ha), a w zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa pozostaje 0,64 tys. ha (0,2% powierzchni). Lasy gminne stanowią zaledwie 0,4% powierzchni leśnej (1,4 tys. ha).

Wykres 98. Lesistość województw (procent powierzchni)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Największą lesistością cechują się gminy w północno-zachodniej i północnej części regionu oraz na południowy wschód od Kielc. Najniższy udział lasów występuje natomiast w południowej części powiatu kazimierskiego, środkowej części powiatu opatowskiego i sandomierskiego, a także w powiecie buskim i południowej części jędrzejowskiego (rysunek poniżej).

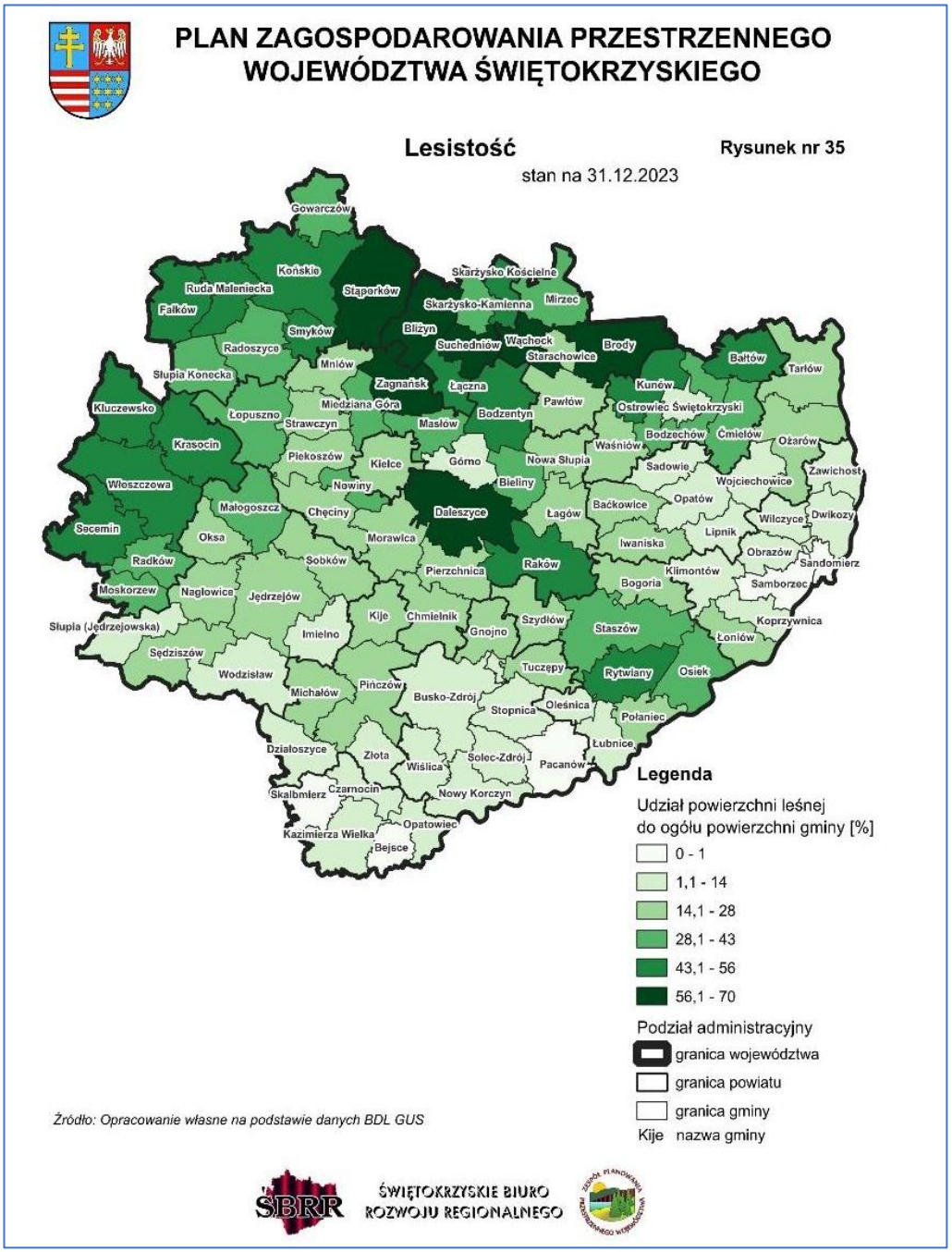
W 2024 r. ze świętokrzyskich lasów pozyskano 1,36 mln m^3 drewna (3,3% produkcji kraju), o 6% więcej niż dekadę wcześniej. **Lasy pełnią także istotne funkcje nieprodukcyjne, których rola w dobie zmian klimatycznych staje się kluczowa.** Lasy w Polityce Ekologicznej Państwa uznaje się za „ważny element bezpieczeństwa ekologicznego Polski". Wśród ich nieprodukcyjnych funkcji należy wymienić przede wszystkim funkcje ekologiczne: związane z retencją wody i poprawą jakości powietrza (tworzą barierę dla zanieczyszczeń). Lasy mogą odgrywać kluczową rolę w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i łagodzeniu ich skutków. Są również jednym z głównych centrów bioróżnorodności. Lasy pełnią ważne funkcje społeczne jako miejsce rekreacji, wypoczynku i uprawiania turystyki. Stanowią także źródło zarobkowania, związanego z leśnictwem, turystyką i rekreacją oraz pozyskiwaniem pożytków leśnych (owoce, grzyby).

Zgodnie z zarządzeniem Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 13 grudnia 2004 r. na obszarze województwa świętokrzyskiego utworzony został **Leśny Kompleks Promocyjny „Puszcza Świętokrzyska"**, o powierzchni 77 tys. ha. **Aglomeracja Kielc została także wskazana do wyznaczenia lasów o wiodącej funkcji społecznej.** Wstępnie wyodrębniono 5 kompleksów leśnych o łącznej powierzchni 3,6 tys. ha.

Niestety **powierzchnia nowych zalesień w regionie jest niewielka – i sukcesywnie spada** – w 2014 r. zalesiono w regionie 168 ha (4,4% zalesień w Polsce), w 2024 r. – tylko 21 ha (2,4% zalesień w Polsce).

Główne zagrożenia dla lasów (o zasięgu krajowym) to susza i silny wiatr. Ponadto lasom w całej Polsce będą zagrażały zmiany klimatyczne i związane z nimi zmiany w zasięgu gatunków lasotwórczych, a także coraz częściej występujące zjawiska ekstremalne. Na obszarze województwa istotne jest również zagrożenie pożarowe, które w porównaniu z 2012 r. znacznie się zmniejszyło (w 2012 r. było 914 pożarów, a w 2023 r. – 258). W lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa zagrożenie stwarza rozdrobnienie kompleksów leśnych, niepełne wykonywanie zabiegów pielęgnacyjnych oraz nierealizowanie odnowień na gruntach przejściowo pozbawionych drzewostanu. Problemem jest także presja turystyczna (w tym nielegalne uprawianie sportów motorowych) oraz urbanizacyjna (siedliska „pod lasem").

Rysunek 19. Lesistość w województwie świętokrzyskim w 2023 r.

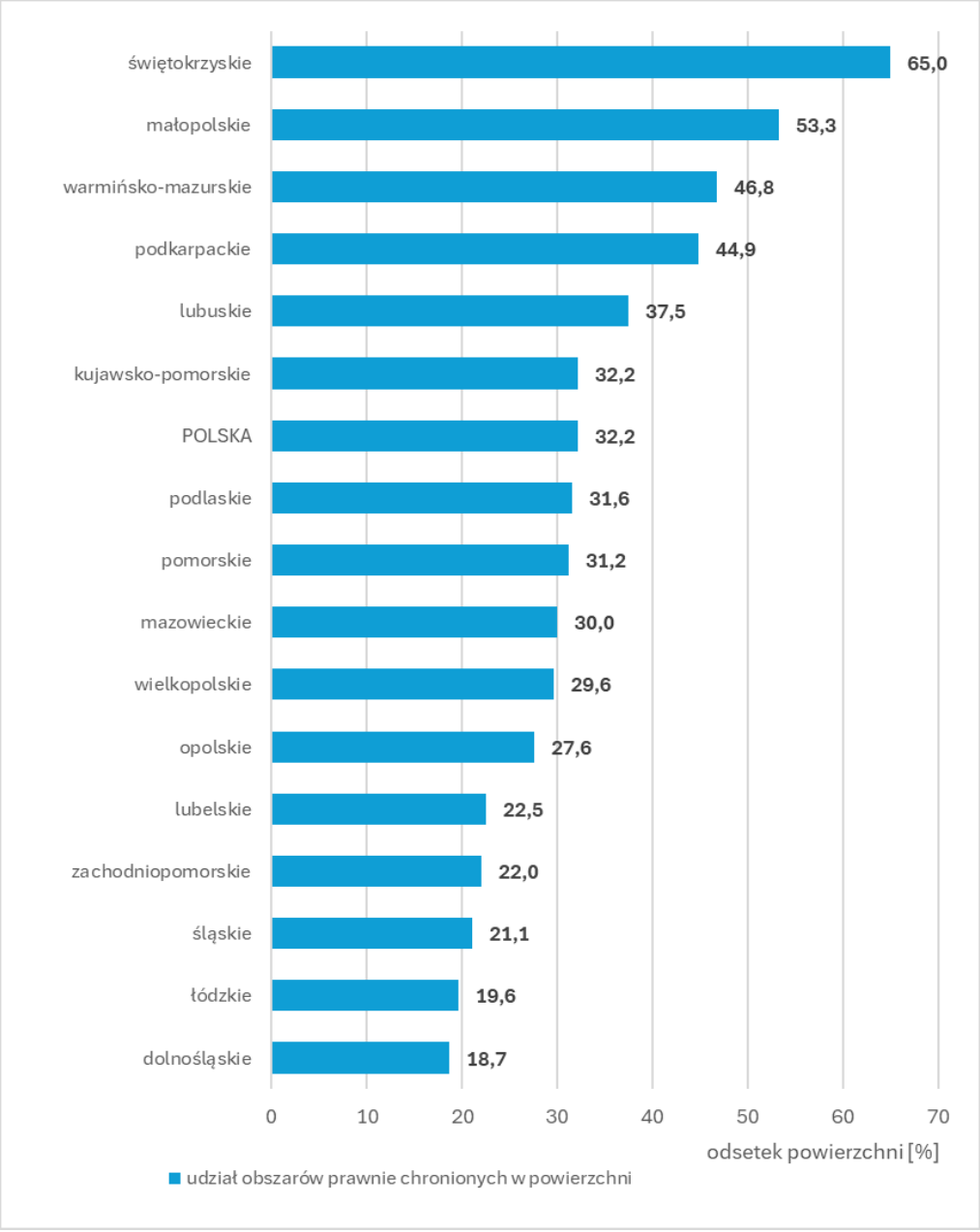
Źródło: projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, stan na 2025, ZPPW, ŚBRR.

Obszary chronione

Obszary chronione zajmują ponad 760 tys. ha, tj. 65% obszaru województwa świętokrzyskiego – jest to zdecydowanie najwyższy odsetek spośród polskich regionów. Przyrodnicze obszary chronione to niezaprzeczalny kapitał rozwoju świętokrzyskiego, m.in. jako jeden z czynników z rozwoju turystyki. Tak duża powierzchnia terenów chronionych powoduje jednak, że znaczna część regionu objęta jest ograniczeniami, jeśli chodzi o swobodne gospodarowanie. Szczególne jest pod tym względem położenie Kielc, które są otoczone przez park narodowy i parki krajobrazowe. Na swoim terenie posiadają kilka rezerwatów przyrody, obszary Natury 2000, park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu, stanowiska dokumentacyjne, użytek ekologiczny i

zespół przyrodniczo-krajobrazowy. Wyzwaniem w tym wypadku, wobec nasilających się procesów suburbanizacji w obszarze kieleckim, jest zachowanie wartości krajobrazowych i przyrodniczych tego obszaru.

Wykres 99. Udział obszarów chronionych w powierzchni regionów w 2024 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Na terenie województwa znajduje się park narodowy, 9 parków krajobrazowych, ponad 70 rezerwatów przyrody oraz inne formy ochrony.

Tabela 31. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim (2024 r.)

Wyszczególnienie	Liczba	Powierzchnia [ha]
Krajowe formy ochrony przyrody		
Ogółem	966	764 366
Parki narodowe	1	7 695
Rezerwaty przyrody	78	3 913
Parki krajobrazowe	9	126 353
Obszary chronionego krajobrazu	24	625 472
Użytki ekologiczne	124	795
Stanowiska dokumentacyjne	18	31
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	13	107
Pomniki przyrody	806	-
Obszary Natura 2000		
Ogółem	40	207 595
Obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)	2	26 929
Specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)	38	180 666

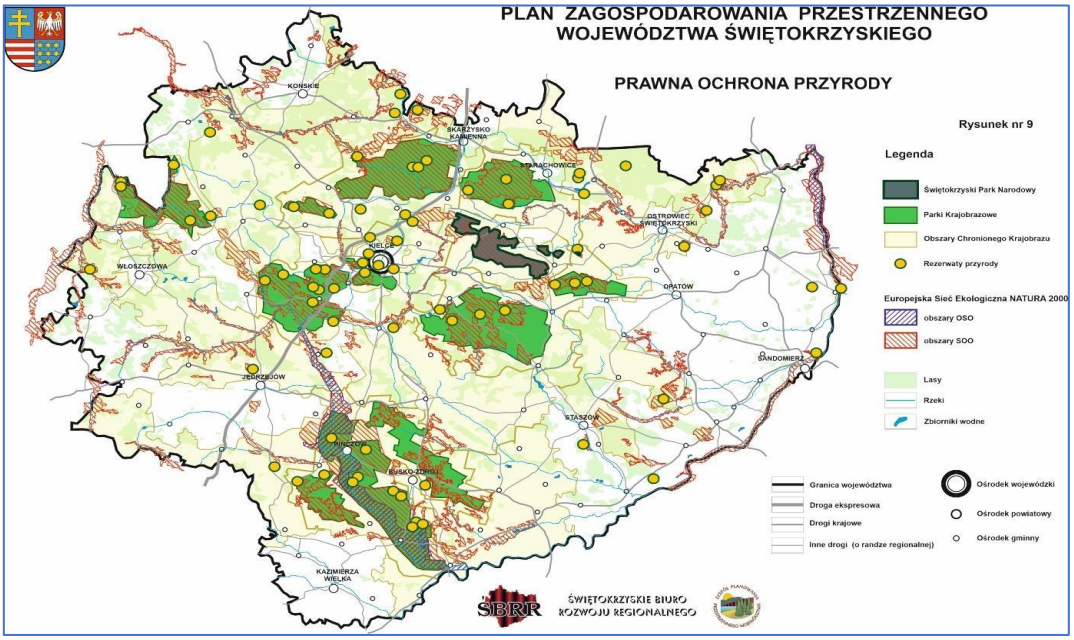
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Rozmieszczenie obszarów chronionych zostało przedstawione na rysunku poniżej. Najważniejszym obszarem chronionym jest Świętokrzyski Park Narodowy, obejmujący Łysogóry, wschodnią część Pasma Klonowskiego oraz część Pasma Pokrzywiańskiego. Park zajmuje ponad 7,6 tys. ha, natomiast powierzchnia otuliny wynosi 20,8 tys. ha. Otulina obejmuje głównie grunty nieleśne (rolnicze), z przeważającą wiejską zabudową jednorodzinną, oraz fragmenty lasów należących do Skarbu Państwa i prywatnych. Ponadto na Wyżynie Kieleckiej położonych jest pięć parków krajobrazowych.

Drugim rejonem o znaczących walorach przyrodniczych, chronionych w trzech parkach krajobrazowych i kilku rezerwatach, jest południowa część województwa – Niecka Nidziańska. Osiem parków krajobrazowych tworzy Zespół Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych. Ochroną w formie Przedborskiego Parku Krajobrazowego (wchodzącego w skład Nadpilicznych Parków Krajobrazowych, oddziału terenowego Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego) objęto także zachodnią część Wyżyny Przedborskiej, na granicy z województwem łódzkim.

Głównym celem funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy, a poprzez to ochrona bioróżnorodności państw europejskich. Podstawą funkcjonowania programu są dwie unijne dyrektywy, tzw. dyrektywa ptasia, określająca kryteria wyznaczania ostoi dla zagrożonych gatunków ptaków, oraz tzw. dyrektywa siedliskowa, ustalająca zasady ochrony pozostałych gatunków zwierząt, a także roślin i siedlisk przyrodniczych, w tym gatunków i siedlisk priorytetowych. Na terenie województwa świętokrzyskiego na podstawie obu tych dyrektyw wyznaczono 2 obszary specjalnej ochrony ptaków OSO i 38 specjalnych obszarów ochrony siedlisk SOO.

Rysunek 20. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim

Źródło: projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, stan na 2025, ZPPW, ŚBRR.

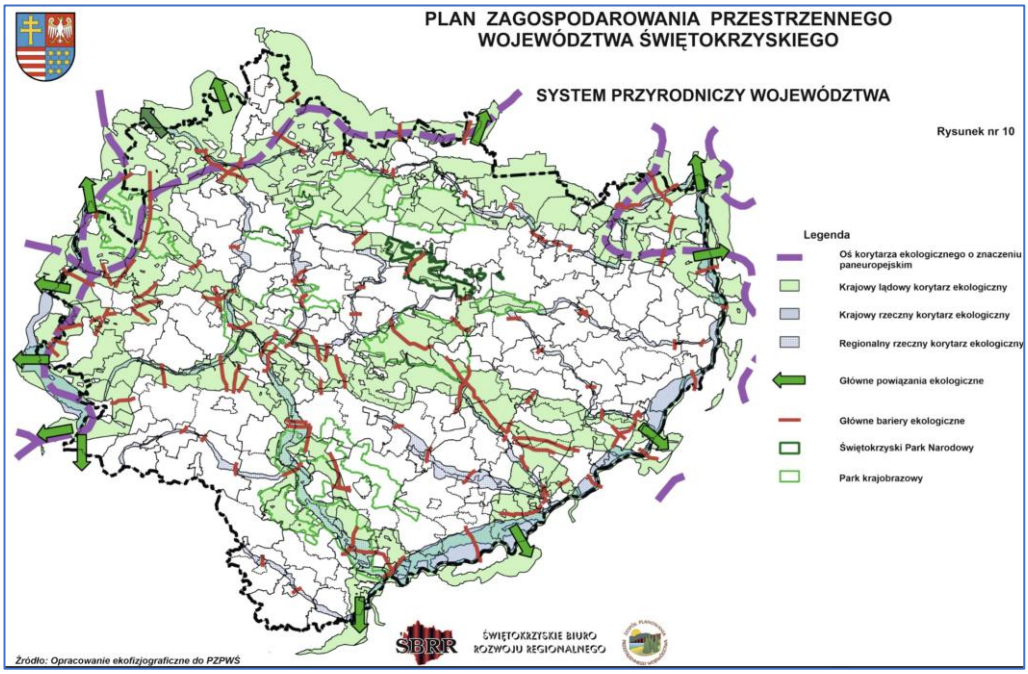
System przyrodniczy – węzły i korytarze ekologiczne

Jednym z wymogów skutecznej ochrony zasobów przyrodniczych jest zapewnienie ciągłości przestrzennej ekosystemów. Koncepcja sieci ekologicznej zakłada stworzenie wielkoprzestrzennego systemu obszarów węzłowych, najcenniejszych z przyrodniczego punktu widzenia (parki narodowe, części parków krajobrazowych, obszary Natura 2000, rezerwaty przyrody duże kompleksy leśne, transgraniczne obszary chronione), wzajemnie ze sobą powiązanych korytarzami ekologicznymi (o randze krajowej lub regionalnej). Celem funkcjonowania sieci jest zapewnienie spójności przestrzeni przyrodniczej, w tym umożliwienie migracji gatunków, zwłaszcza dużych ssaków.

Województwo świętokrzyskie, jako obszar o dużych walorach przyrodniczych, cechuje się występowaniem ważnych elementów krajowej sieci ekologicznej, zarówno obszarów węzłowych, jak i korytarzy. Przez północną i zachodnią część województwa przebiega główny lądowy korytarz migracyjny dla dużych ssaków – Korytarz Południowo-Centralny, biegnący z Roztocza na Dolny Śląsk. Na obszarze województwa posiada on szereg odnóg – korytarzy uzupełniających, które łączą obszary siedliskowe z korytarzami głównymi. Głównymi krajowymi korytarzami ekologicznymi związanymi z dolinami rzecznymi w świętokrzyskim są Dolina Wisły i Pilicy. Uzupełniają je korytarze regionalne w dolinach: Czarnej Staszowskiej, Wschodniej, Koprzywianki, Opatówki, Kamiennej (odcinkowo), Czarnej Koneckiej, Bobrzy, Lubrzanki, Łososiny, Białej i Czarnej Nidy, Mierzawy i Nidzicy. Elementy systemu przyrodniczego przedstawiono na mapie.

Wyzwaniem jest ochrona korytarzy przyrodniczych przed antropopresją, zwłaszcza zakłóceniami ciągłości – tworzeniem antropogenicznych barier przegradzających korytarze, takich jak elementy liniowe: drogi, koleje oraz zabudowa mieszkalna i letniskowa.

Rysunek 21. System przyrodniczy województwa – korytarze ekologiczne

Źródło: projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, stan na 2025, ZPPW, ŚBRR.

Zasoby wodne regionu i zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej

Długość cieków na terenie województwa świętokrzyskiego wynosi 5,2 tys. km, a ich układ ma charakter promienisty – głównym obszarem źródliskowym są Góry Świętokrzyskie. Obszar województwa obejmuje całkowite bądź częściowe zlewnie rzek: Czarnej Staszowskiej, Kamiennej, Koprzywianki, Nidy, Nidzicy, Opatówki, Pilicy i Wisły.

W województwie świętokrzyskim brak jest większych jezior naturalnych, występują natomiast zbiorniki sztuczne łączące funkcje: przeciwpowodziowe, kompensacyjne, rekreacyjne, hodowlane, energetyczne oraz przeciwpożarowe. Łącznie pod wodami powierzchniowymi (płynącymi i stojącymi) znajduje się 8989 ha gruntów (0,76% powierzchni regionu). Województwo świętokrzyskie pod tym względem zajmuje ostatnie miejsce w kraju.

Podstawowymi jednostkami gospodarowania wodami są jednolite części wód powierzchniowych (JCWP), których w województwie świętokrzyskim jest 112, tym 2 JCWP zbiornikowe.

Obszar województwa świętokrzyskiego położony jest w zasięgu 3 regionów wodnych:

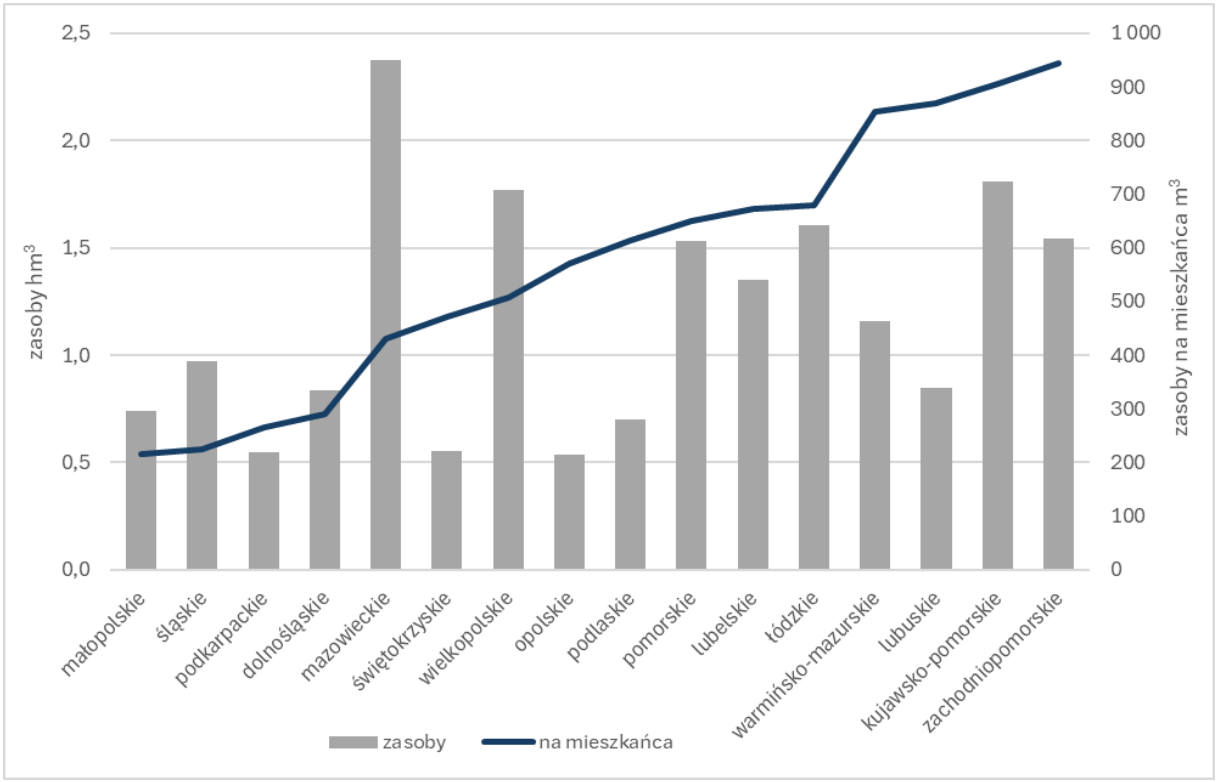
- Region Środkowej Wisły – zarządzany przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie (RZGW w Warszawie);
- Region Górnej Zachodniej Wisły – zarządzany przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Krakowie (RZGW w Krakowie);
- Region Górnej Wschodniej Wisły – zarządzany przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Rzeszowie (RZGW w Rzeszowie).

Województwo cechuje się niskim poziomem retencji wody (7925,50 dam^3). W świętokrzyskim znajduje się 8 zbiorników wodnych administrowanych przez Wody Polskie (RZGW w Krakowie i Warszawie). W ramach dużej retencji (pow. 5 mln m^3) są to 3 zbiorniki: Chańcza, Brody Iłżecke, Wióry oraz mniejsze: Borków, Cedzyna, Szymanowice, Maleniec i Rejów. Większość zbiorników

w województwie świętokrzyskim ma przeznaczenie wielofunkcyjne – pełnią funkcje retencyjne, rekreacyjne oraz przeciwpożarowe.

Na obszarze województwa znajduje się częściowo lub w całości 13 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP). **Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych świętokrzyskiego należą do najmniejszych w kraju**, stanowią jedynie 3% krajowych zasobów. Również w przeliczeniu na mieszkańca zasoby eksploatacyjne wód poziemnych są mniejsze niż przeciętna dla kraju (11 miejsce).

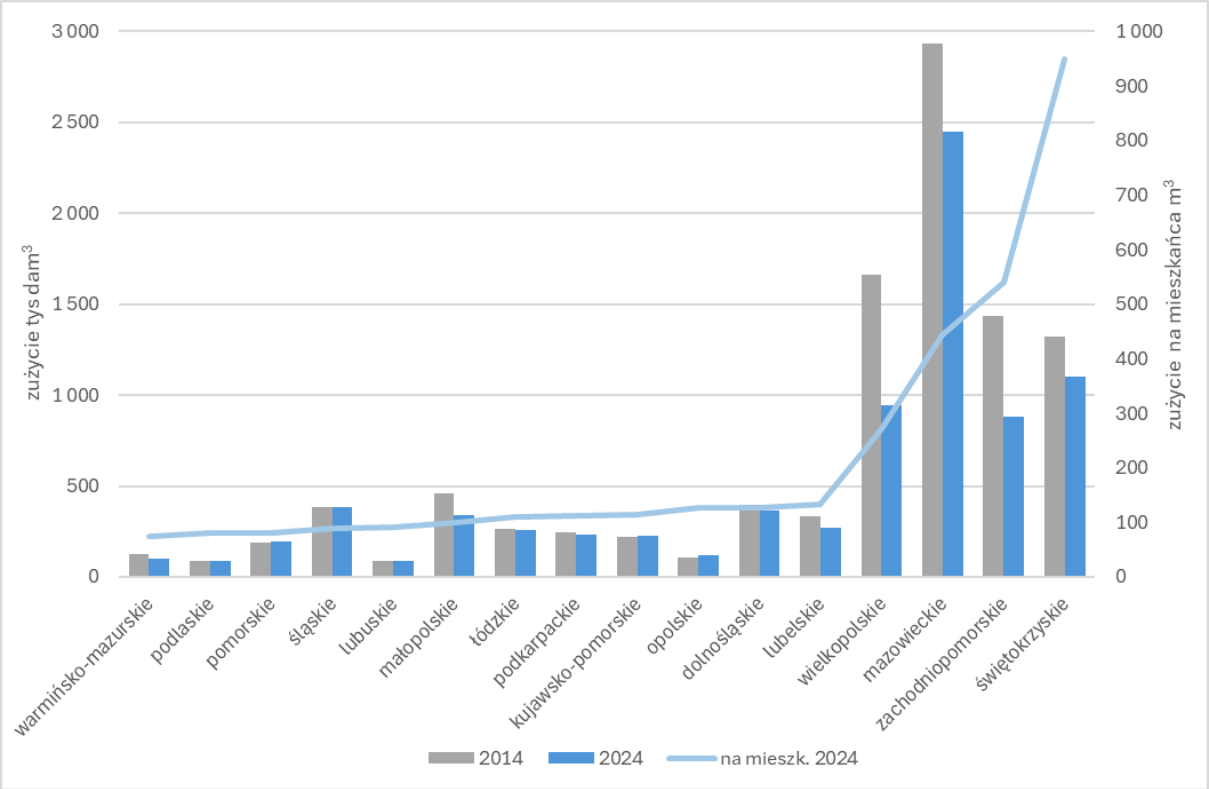
Wykres 100. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę dla potrzeb socjalno-bytowych są wody podziemne, natomiast na cele przemysłowe – wody powierzchniowe. **Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej należy w świętokrzyskim do najwyższych w kraju.** W 2024 r. region odpowiadał za 14% krajowego zużycia, a w przeliczeniu na mieszkańca zużycie wody było najwyższe w kraju. W ciągu dekady – podobnie jak w całej Polsce – zużycie wody spadło (w świętokrzyskim o 17%).

Wykres 101. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tak znaczące zużycie wody w niewielkim województwie jest konsekwencją działalności przemysłowej, przede wszystkim funkcjonowania elektrowni w Połańcu. W 2024 r. działalność przemysłowa zużywała 994 tys. dam^3 i odpowiadała za 90% zużycia wody w świętokrzyskim – 22 pp. więcej niż wynosi średnia dla Polski. Zużycie wody przez przemysł i jego udział w zużyciu w ciągu dekady spadły – w 2014 r. przemysł wykorzystywał 1209 tys. dam^3 wody – prawie 92% ówczesnego zużycia. Wzrasta natomiast zużycie przez gospodarstwa domowe – w 2014 r. pobierały one 33,4 tys. dam^3, a w 2024 r. – 35,7 tys. dam^3.

Bioróżnorodność i krajobraz

Województwo świętokrzyskie należy do najbogatszych przyrodniczo regionów Polski. Wyróżnia się mozaiką ekosystemów: leśnych (Puszcza Świętokrzyska, Lasy Cisowsko-Orłowińskie), łąkowych i torfowiskowych (Ponidzie), kserotermicznych (Dolna Nida) oraz cennych siedlisk krasowych w dolinach Kamiennej i Czarny Staszowskiej.

Sieć korytarzy ekologicznych łączy doliny Wisły i Nidy (kierunek północ–południe) z pasmem Łysogórskim (kierunek wschód–zachód). Zachowana ciągłość przestrzenna jest warunkiem migracji gatunków i odporności ekosystemów na zmiany klimatu.

Presje i zagrożenia dla bioróżnorodności przedstawia poniższa tabela.

Tabela 32. Presje i zagrożenia dla bioróżnorodności

Typ presji	Opis	Trend 2019–2023
Fragmentacja siedlisk	Zabudowa mieszkaniowa i infrastrukturalna w dolinach rzecznych (Kamienna, Czarna Nida) powoduje utratę ciągłości korytarzy.	↑
Ekspansja zabudowy w strefach podmiejskich	Rozpraszanie zabudowy wokół Kielc, Ostrowca, Starachowic; wzrost powierzchni terenów uszczelnionych o +0,4 pp.	↑
Degradacja siedlisk łąkowych i torfowiskowych	Intensyfikacja rolnictwa i odwodnienia w Ponidziu i dolinie Nidy.	↑
Gatunki inwazyjne	Rozprzestrzenianie się m.in. rdestowca ostrokończystego, nawłoci kanadyjskiej, barszczu Sosnowskiego.	stabilny
Presja rekreacyjna	Wzrost ruchu turystycznego w parkach krajobrazowych i ŚPN (ponad 1,2 mln odwiedzających w 2023).	↑
Zmiany klimatu	Wysychające starorzecza i płaty mokradeł; skracanie okresu wegetacyjnego dla siedlisk bagiennych.	↑

Źródła: GDOŚ, WIOŚ Kielce, GUS, Copernicus Land Monitoring Service 2019–2023.

Stan i jakość środowiska

Zanieczyszczenie powietrza

Zanieczyszczenie powietrza pozostaje głównym problemem zdrowotnym środowiska w Europie i w Polsce. Szczególnie dotkliwe dla zdrowia mieszkańców są odnotowywane przekroczenia poziomów zanieczyszczeń pyłami zawieszonymi, benzo(a)pirenem i ozonem. Jakość powietrza atmosferycznego w województwie jest monitorowana przez sieć stanowisk pomiarowych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska (15 stałych stacji pomiarowych, w tym 2 mobilne).

Województwo świętokrzyskie podzielone jest na dwie strefy ochrony powietrza, dla których dokonuje się oceny jakości powietrza: miasto Kielce i strefę świętokrzyską (pozostały obszar województwa). W 2024 r. ocena pod kątem ochrony zdrowia ludzi została wykonana w obu strefach dla 12 zanieczyszczeń. W 2024 r. zanotowano:

- brak przekroczeń (podobnie jak rok wcześniej) poziomów dopuszczalnych zanieczyszczeń pyłowych – pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 (w obu strefach);
- przekroczenia poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyle zawieszonym PM10 (w obu strefach) – sumaryczna powierzchnia obszarów przekroczeń zwiększyła się względem 2023 r.;
- przekroczenia poziomu celu długoterminowego ozonu określone pod kątem ochrony zdrowia, a w strefie świętokrzyskiej dodatkowo przekroczony został poziom celu długoterminowego ustalony w celu ochrony roślin.

W ostatnich latach w województwie świętokrzyskim odnotowano niski poziom zanieczyszczeń powietrza (poniżej poziomów dopuszczalnych/docelowych) dla: dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, benzenu, tlenku węgla i oznaczanych w pyle zawieszonym PM10 metali: ołowiu, arsenu, kadmu i niklu.

Zauważalna jest stopniowa poprawa jakości powietrza w regionie pod względem poziomu zanieczyszczenia pyłami zawieszonymi. Jednak wysokie dobowe stężenia pyłu zawieszonego PM10

rejestrowane w sezonie grzewczym w ciągu roku wciąż stanowią duże zagrożenie. **Znaczącym problemem pozostaje – podobnie jak na terenie całego kraju – wysoki poziom zanieczyszczeń benzo(a)pirenem**, którego wysokie wartości stężeń rejestrowano w okresach grzewczych. Jako bezpośrednie przyczyny przekroczenia poziomu zanieczyszczeń pyłami zawieszonymi i benzo(a)pirenem można wskazać „niską" emisję pochodzącą z indywidualnego ogrzewania budynków, w tym spalanie niskiej jakości paliw stałych.

Podwyższone stężenia ozonu obserwowane w sezonie letnim powodowane są przez obecność w powietrzu jego prekursorów (tlenków azotu, tlenku węgla i niemetanowych lotnych związków organicznych), pochodzących głównie z emisji komunikacyjnej, w połączeniu z określonymi warunkami meteorologicznymi (duże usłonecznienie, wysokie temperatury powietrza).

Działania w zakresie poprawy jakości powietrza są realizowane w ramach programów ochrony powietrza (POP) dla województwa świętokrzyskiego. Obecnie na terenie województwa obowiązuje uchwalona przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego we wrześniu 2023 r. Aktualizacja programu ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego wraz z planem działań krótkoterminowych.

Jakość wód powierzchniowych i podziemnych i zagrożenia dla ich jakości

Ocena stanu wód powierzchniowych dokonywana jest dla jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) na podstawie wyników badań poszczególnych elementów w reprezentatywnych punktach pomiarowo-kontrolnych (ppk). Na terenie województwa objęto badaniem 142 punkty pomiarowo-kontrolne (ppk). Stan/potencjał ekologiczny (dla silnie zmienionych części wód – SZCW) określono w 138 ppk.

Jakość wód powierzchniowych, zarówno pod względem potencjału ekologicznego, jak i stanu chemicznego wód w świętokrzyskim, jest niezadowalająca. Dobry stan ekologiczny stwierdzono tylko w 6 JCWP, umiarkowany w 82 JCWP (w tym w 15 – umiarkowany potencjał ekologiczny dla SZCW), słaby stan ekologiczny stwierdzono w 40 JCWP (w tym 16 słaby potencjał ekologiczny dla SZCW), a zły – w 10 JCWP. Tylko w 2 JCWP stwierdzono stan chemiczny dobry, w 116 JCWP – poniżej dobrego (ze względu na przekroczoną wartość benzo(a)pirenu i fluorantenu), a w 16 JCWP stanu nie określono. Ocena ogólna JCWP w 141 punktach wykazała w każdym z punktów zły stan wód.

Lepszą jakością cechowały się wody podziemne. Klasyfikacja elementów fizykochemicznych stanu wód podziemnych obejmuje V klas. Spośród 53 punktów pomiarowych, w których przeprowadzono ocenę stanu fizykochemicznego w 2022 r., w 20 punktach występowały wody klasy II (dobrej jakości), w 15 punktach – wody klasy III (zadowalającej jakości), w 10 punktach – wody klasy IV (niezadowalającej jakości), a w 8 punktach – wody klasy V (złej jakości).

W 2023 r. opracowana została Ocena stanu jednolitych części wód podziemnych (JCWPd) w odniesieniu do podziału JCWPd na 174 części obowiązującym w cyklu planistycznym 2022–2027. Ocena stanu ogólnego JCWPd składa się z oceny stanu chemicznego i ilościowego. Jako ostateczny stan wód podziemnych przyjmuje się gorszą z tych dwóch ocen. W wyniku przeprowadzonej oceny stanu jednolitych części wód podziemnych dobry stan stwierdzono we wszystkich JCWPd w świętokrzyskim.

Do głównych czynników, które negatywnie oddziaływają na wody powierzchniowe i podziemne województwa, należą: presja związana ze znaczącym poborem wody na cele przemysłowe, odprowadzanie do wód ścieków komunalnych powstających w wyniku działalności bytowo-gospodarczej oraz zanieczyszczenia obszarowe, w tym pochodzące z rolnictwa (powstające w dużej mierze w wyniku nadmiernego stosowania nawozów). W dalszej kolejności są to ścieki pochodzące z zakładów przemysłowych.

Oczyszczalnie ścieków

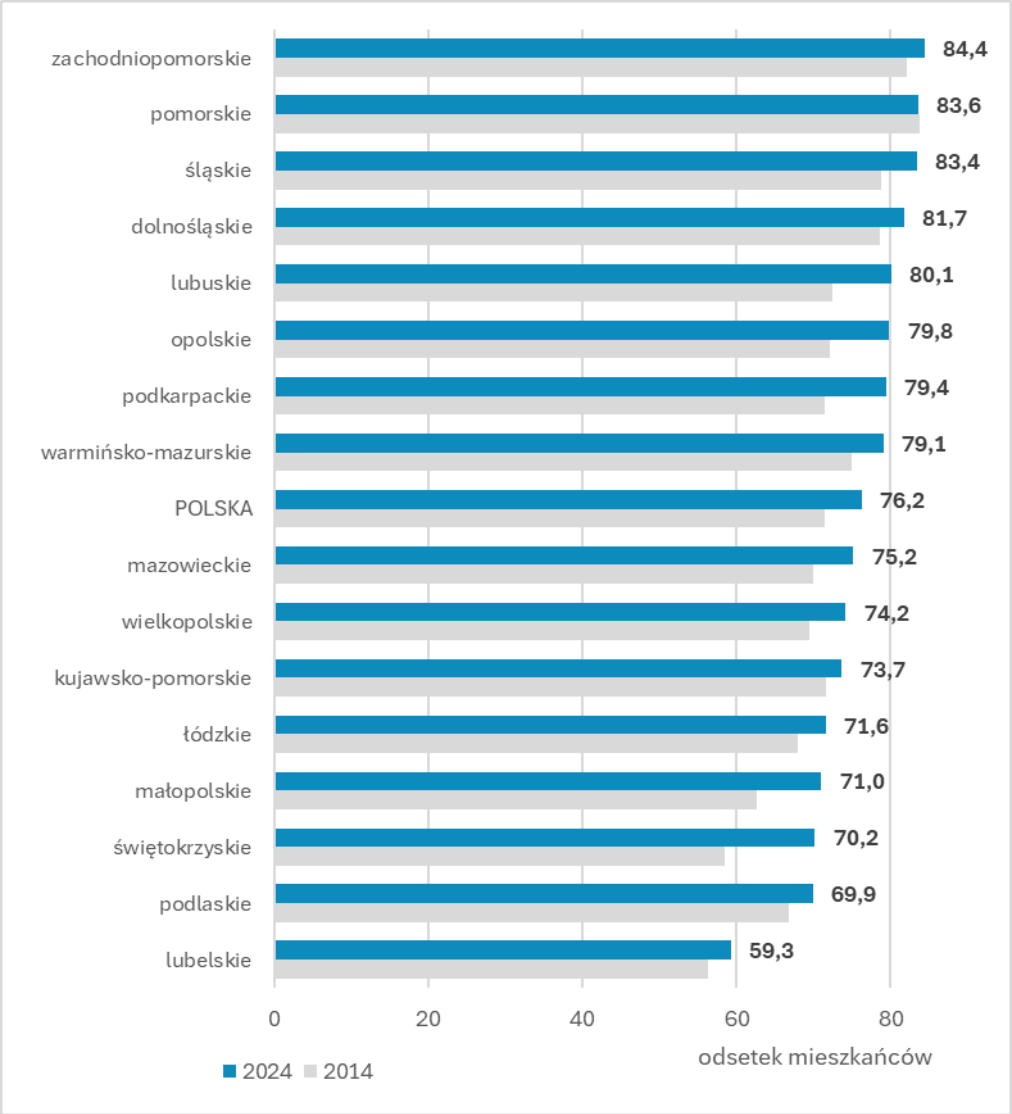
W województwie świętokrzyskim w 2024 r. funkcjonowało 118 komunalnych oczyszczalni ścieków, w tym 35 z podwyższonym oczyszczaniem biogenów. W stosunku do 2014 r. liczba oczyszczalni w regionie wzrosła o 3. Wzrosła także wielkość oczyszczalni wyrażona w RLM. Łącznie w 2024 r. wielkość świętokrzyskich oczyszczalni wynosiła 1282,7 tys. RLM (8% więcej niż w 2008 r., w Polsce wzrost wynosił 10%).

Objętość odprowadzonych do oczyszczalni ścieków wzrosła w tym okresie o 2% do 36 307 dam^3 (w Polsce – 15%). **Całość objętości odprowadzonych ścieków była oczyszczana co najmniej biologicznie**. Spadł natomiast udział ścieków oczyszczanych z podwyższanym usuwaniem biogenów z 82% do 77% (w Polsce w 2024 r. było to 84%).

Znacznie gorzej przedstawiał się kluczowy wskaźnik, tj. odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków (poniższy wykres). W 2024 r. z oczyszczalni korzystało 70% ludności, mniejszy odsetek mieszkańców korzystał z oczyszczalni w lubelskim i podlaskim. **W ciągu dekady nastąpił jednak znaczący wzrost odsetka korzystających z oczyszczalni ścieków** – z 58% w 2014 r. Pozwoliło to zniwelować dystans do średniej krajowej z 13 pp. w 2014 r. do 5 pp. w 2024 r.

Wskaźniki obniżają obszary wiejskie, gdzie z oczyszczalni korzysta 49% mieszkańców. Jednak także tutaj udział korzystających znacząco wzrósł (z 29%) i obecnie jest równy średniej krajowej. W miastach z oczyszczalni korzysta ponad 96% mieszkańców – powyżej średniej dla kraju. Obecnie zatem na niskie na tle kraju wskaźniki korzystania z oczyszczalni wpływ ma przede wszystkim niższy poziom urbanizacji regionu.

Wykres 102. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w procencie ogólnej liczby ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Mieszkańcy nieposiadający dostępu do kanalizacji korzystają z innych sposobów utylizacji ścieków – przydomowych oczyszczalni lub zbiorników bezodpływowych opróżnianych przez tabor asenizacyjny. W miejscach trudno dostępnych infrastrukturalnie realizuje się często przydomowe oczyszczalnie ścieków. W ciągu dekady ich liczba znacząco, ponad dwukrotnie, wzrosła. Przyczynia się do tego realizowany od lat Program budowy przydomowych oczyszczalni ścieków dla województwa świętokrzyskiego Problemem pozostaje znaczna liczba zbiorników bezodpływowych w regionie. Ich liczba spadła w ciągu dekady o ok. 7%, jednak ich liczba na 1000 mieszkańców pozostaje wciąż jedną z najwyższych w Polsce.

Tabela 33. Zbiorniki bezodpływowe i przydomowe oczyszczalnie ścieków

Nazwa	Zbiorniki bezodpływowe				Oczyszczalnie przydomowe			
	2014	2023		zmiana	2014	2023		zmiana
	tys. szt.		na tys. ludn.	%	tys. szt.		na tys. ludn.	%
Polska	2 192,1	2 086,1	55,4	-4,8	181,3	409,9	10,9	126
Dolnośląskie	103,5	111,3	38,7	7,5	7,5	22,4	7,8	199
Kujawsko-pomorskie	101,1	91,9	46,0	-9,1	22,3	44,6	22,3	100
Lubelskie	173,0	179,3	89,2	3,6	20,6	38,7	19,3	88
Lubuskie	54,1	46,7	47,9	-13,7	4,2	11,2	11,5	164
Łódzkie	168,6	169,3	71,6	0,4	17,5	43,9	18,6	151
Małopolskie	293,1	263,8	76,9	-10,0	13,4	33,9	9,9	152
Mazowieckie	373,7	365,9	66,4	-2,1	24,4	46,2	8,4	89
Opolskie	56,3	39,6	42,3	-29,6	3,6	8,4	9,0	137
Podkarpackie	118,4	99,6	48,1	-15,8	2,1	9,8	4,7	374
Podlaskie	73,3	70,5	62,0	-3,7	13,1	22,3	19,6	70
Pomorskie	68,1	76,2	32,3	11,9	5,0	13,4	5,7	168
Śląskie	226,8	198,9	46,0	-12,3	12,2	27,9	6,5	129
Świętokrzyskie	**90,8**	**84,6**	**72,4**	**-6,8**	**7,8**	**17,4**	**14,9**	**123**
Warmińsko-mazurskie	49,1	53,8	39,6	9,6	4,8	13,3	9,8	179
Wielkopolskie	202,0	191,1	54,8	-5,4	18,3	43,0	12,3	135
Zachodniopomorskie	40,4	43,6	26,7	7,7	4,6	13,5	8,3	194

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Gleby, powierzchnia ziemi i gospodarka odpadami

W regionie dominują gleby lessowe i brunatne, posiadające dobre i bardzo dobre klasy bonitacyjne. Stwierdza się jednak lokalne zanieczyszczenia metalami ciężkimi (gł. w okolicach Kielc i Ostrowca Św.). Szacuje się, że udział gleb zdegradowanych lub zagrożonych erozją stanowi ok. 7,8% powierzchni (2023 r.), a średni udział powierzchni zanieczyszczonej metalami ciężkimi – to 1,3% (Pb, Zn > norm). Tak więc gleby są generalnie dobre, lecz zagrożone erozją w rejonach Ponidzia i lessowych stoków.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, obowiązująca od 23 stycznia 2013 r., definiuje odpady komunalne jako odpady powstające w gospodarstwach domowych, z wyłączeniem pojazdów wycofanych z eksploatacji, a także odpady niezawierające odpadów niebezpiecznych pochodzące od innych wytwórców odpadów, które ze względu na swój charakter lub skład są podobne do odpadów powstających w gospodarstwach domowych.

W województwie świętokrzyskim w 2024 r. wytworzono 341,3 tys. ton odpadów. Około 88% stanowiły odpady zebrane z gospodarstw domowych (przeciętnie w Polsce – 86%).

Wzrost poziomu życia i konsumpcji powoduje, że podobnie jak w całym kraju rośnie masa wytwarzanych odpadów komunalnych – w 2014 r. masa wyprodukowanych w świętokrzyskim odpadów wynosiła 199 tys. ton, wzrosła zatem o 71%. Był to zdecydowanie najwyższy wzrost masy odpadów komunalnych pośród województw – w kraju średnio wzrost ten wynosił 37%. Spowodowało to znaczący wzrost udziału świętokrzyskiego w produkcji odpadów komunalnych w kraju – z 1,9% do 2,4%.

Masa odpadów zebranych na mieszkańca wzrosła o ok. 87% (tabela poniżej). Był to najwyższy wzrost w kraju – jednak masa odpadów wyprodukowana w regionie na mieszkańca jest wciąż poniżej średniej krajowej. Niemniej w ciągu dekady wzrost był na tyle duży, że z ostatniego miejsca świętokrzyskie przesunęło się na 14.

Niższa niż średnia w kraju produkcja odpadów jest zjawiskiem korzystnym z punktu widzenia środowiska i gospodarki, tym bardziej niepokojące są trendy zwiększania się produkcji odpadów komunalnych. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy zakłada transformację w kierunku gospodarki obiegu zamkniętego, w której produkty, materiały i surowce powinny pozostawać tak długo, jak to możliwe, a odpady, jeżeli już powstaną, powinny być traktowane jako surowce wtórne, które należy poddać recyklingowi, przetworzyć i ponownie wykorzystać. System GOZ ma więc opierać się na zapobieganiu, ograniczaniu i minimalizacji wytwarzania odpadów. Kluczowa jest z jednej strony minimalizacja produkcji zbędnych odpadów, z drugiej zaś skuteczny recykling. **Poziom selektywnej zbiórki odpadów w województwie świętokrzyskim zwiększył się o 10 pp. Wzrost ten jednak był wolniejszy niż w kraju i obecnie świętokrzyskie znajduje się na ostatnim miejscu pod względem poziomu recyklingu odpadów komunalnych w kraju.**

Tabela 34. Odpady zebrane na mieszkańca i selektywna zbiórka odpadów

Jednostka terytorialna	Masa odpadów na 1 mieszkańca (kg)		Odsetek odpadów zebranych selektywnie (%)	
	2014	2024	2014	2024
Polska	268	378	20	42
Dolnośląskie	324	439	17	38
Kujawsko-pomorskie	261	374	19	39
Lubelskie	178	279	20	50
Lubuskie	321	442	21	37
Łódzkie	256	376	26	41
Małopolskie	227	366	22	44
Mazowieckie	262	396	18	40
Opolskie	268	419	24	46
Podkarpackie	179	264	19	41
Podlaskie	231	305	14	42
Pomorskie	302	398	19	46
Śląskie	338	410	24	46
Świętokrzyskie	**158**	**295**	**26**	**36**
Warmińsko-mazurskie	252	330	14	41
Wielkopolskie	301	402	18	43
Zachodniopomorskie	320	424	18	38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W województwie świętokrzyskim, według stanu na 31 grudnia 2021 r., znajdowało się 50 składowisk odpadów komunalnych, w tym 37 wyłączonych z eksploatacji (większość zrekultywowanych lub w tracie rekultywacji) i 13 eksploatowanych.

Od 2019 r. w województwie funkcjonuje 14 instalacji komunalnych, 6 instalacji komunalnych do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych i 8 instalacji komunalnych do składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych. W 95 gminach województwa (93% gmin) działały punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych (PSZOK), w województwie funkcjonowały również 4 punkty odbioru i napraw rzeczy używanych w ramach PSZOK.

Pomimo objęcia wszystkich mieszkańców zbiórką odpadów problemem są wciąż dzikie wysypiska. Według danych GUS w końcu 2023 r. było ich w świętokrzyskim 140. Natomiast w ciągu tego roku zlikwidowano 200 wysypisk i zebrano z nich 462 ton odpadów. W ostatniej dekadzie co roku likwidowane było w województwie świętokrzyskim średnio 246 dzikich wysypisk, co wiązało się z utylizacją średnio ponad 600 ton odpadów rocznie.

Adaptacja regionu do zmian klimatu

W latach 2019–2023 województwo świętokrzyskie doświadczało ocieplenia zgodnego z trendem ogólnopolskim IMGW. Na stacji referencyjnej Kielce–Suków (proxy dla regionu) rok 2022 miał średnią roczną temperaturę 8,9 °C, a roczna suma opadów wyniosła 522,8 mm (poniżej średniej 1991–2020). Dane roczne IMGW wskazują też wzrost liczby dni gorących/upalnych oraz zmienność opadów (silna rola epizodów konwekcyjnych). Wzrosła częstość zjawisk konwekcyjnych (ulewy, burze z gradem) oraz długość fal upałów – zjawiska te IMGW identyfikuje jako coraz częstsze w skali kraju; w regionie ich kulminacje łączą się z epizodami zastoisk ciepła w miastach i gwałtownymi spływami powierzchniowymi

Zmiany klimatu są jednym z największych zagrożeń dla rozwoju społecznego i egzystencji człowieka, konieczne jest zatem podjęcie dalszych działań ograniczających emisję gazów cieplarnianych (mitygacja) oraz równolegle także działań na rzecz dostosowania się (adaptacji) do prognozowanych skutków zmian klimatu. Do głównych konsekwencji tego typu zmian należy nasilenie się gwałtownych zjawisk pogodowych, takich jak ekstremalne temperatury, nawałnice, susze, wiatry huraganowe i trąby powietrzne. Scenariusze klimatyczne dla Polski wskazują, że najpowszechniejszymi zjawiskami pogodowymi będą wydłużające się fale upałów oraz krótkie, lecz bardzo intensywne opady deszczu, powodujące lokalne zalania oraz podtopienia. Także województwo świętokrzyskie jest szczególnie narażone na skutki zmian klimatycznych związanych z częstszym występowaniem suszy, gwałtownymi opadami i powodziami oraz lokalnymi podtopieniami.

Województwo świętokrzyskie generuje ok. **4,2 % krajowych emisji GHG**. Struktura gospodarki – z dominacją przemysłu mineralnego (cementownie, wapiennictwo, gips) oraz energetyki i ciepłownictwa, powoduje, że emisje CO_2e na mieszkańca należą do najwyższych w Polsce w grupie województw o podobnej wielkości. Na podstawie danych KOBiZE (NIR 2024) i rejestrów EU ETS w 2023 r. w regionie funkcjonowało **24 instalacje objęte systemem ETS** (m.in. cementownie w Ożarowie, Małogoszczu i Nowinach, elektrociepłownia w Kielcach i Ostrowcu Św., zakłady metalurgiczne, zakłady produkujące wyroby gipsowe i ceramiczne). Ich łączna emisja wyniosła ok. **4,9 mln t CO_2e**, co stanowi ok. 63 % całkowitych emisji regionu. Sektory **non-ETS** – komunalno-bytowy, transport, rolnictwo i odpady – odpowiadały za pozostałe **2,9 mln t CO_2e**.

Jednym z głównych zagrożeń występujących na terenie świętokrzyskiego są powodzie. W związku z tym prowadzono działania adaptacyjne obejmujące przede wszystkim zadania związane z ochroną przeciwpowodziową. Polegały one przede wszystkim na budowie, przebudowie i modernizacji urządzeń oraz obiektów służących zabezpieczeniu regionu przed powodzią i realizowane były m.in. w ramach Programu ochrony przed powodzią w dorzeczu górnej Wisły (por. rozdział *Bezpieczeństwo powodziowe*). Zagrożenie powodziowe zwiększa działalność człowieka, powodująca przyspieszony spływ wód powierzchniowych, wywołany uszczelnieniem dużych obszarów zurbanizowanych, regulacją rzek oraz zabudowywaniem obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi.

Innym problemem występującym w regionie są niedobory wody, związane z suszami i potęgowane niską zasobnością w wodę, a także znacznym poborem wody na cele przemysłowe. Świętokrzyskie należy do terenów o umiarkowanym stopniu zagrożenia zjawiskiem suszy rolniczej. Większe obszary o dużym zagrożeniu tym rodzajem suszy położone są w południowej oraz w północno-wschodniej części województwa (por. rozdział *Rolnictwo*).

Kluczowym kierunkiem adaptacji jest racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi, m.in. poprzez zwiększanie retencji wód opadowych, ochronę przed zabudową terenów zagrożonych powodzią i podtopieniami, ochronę i zwiększanie powierzchni biologicznie czynnej w miastach, a także działania na rzecz ochrony i renaturyzacji dolin rzecznych i odbudowy naturalnej retencji korytowej.

W województwie znajduje się 276 zinwentaryzowanych zbiorników wodnych o łącznej powierzchni 1696 ha, w tym 6 dużych zbiorników retencyjnych (z uzupełniającą funkcją rekreacyjną): zbiornik Wióry, Brody i Chańcza, Borków w gminie Daleszyce (na Czarnej Nidzie), Cedzyna w gminie Górno, Maleniec w gminie Ruda Maleniecka, Rejów w gminie Skarżysko Kamienna, Starachowice w gminie Starachowice oraz Szymanowice w gminie Klimontów o pojemności ok. 5040,7 tys. m^3. Ponadto funkcję retencyjną pełnią stawy ziemne o szacunkowej pojemności retencji 34,69 mln m^3. Ważną funkcję retencyjną spełniają także obszary leśne i podmokłe oraz doliny rzeczne (retencja dolinowa). Plan przeciwdziałania skutkom suszy przewiduje w świętokrzyskim szereg zadań związanych ze zwiększeniem retencji, w tym powiększenie retencji korytowej w zlewniach na obszarach wiejskich. W województwie świętokrzyskim od 2007 r. realizowany był Program małej retencji dla województwa świętokrzyskiego, który został w 2018 r. uchylony. W programie tym zaplanowano budowę i odbudowę 174 zbiorników małej retencji o łącznej pojemności 73 mln m^3.

Ważnym elementem adaptacji do zmian klimatu jest także przystosowanie przestrzeni zurbanizowanej do zjawisk ekstremalnych, takich jak powodzie i podtopienia, ale także fale upałów szczególnie uciążliwych w miastach. Nowelizacja ustawy – Prawo ochrony środowiska ze stycznia 2025 r. wprowadza system planowania adaptacji miast do zmian klimatu. Definiuje ona działania miast w zakresie adaptacji do zmian klimatu i wprowadza obowiązek opracowania miejskiego planu adaptacji do zmian klimatu (MPA) przez miasta o liczbie mieszkańców 20 i więcej tys. MPA obejmować ma m.in. koncepcję zazieleniania oraz koncepcję zagospodarowania wód opadowych i roztopowych. W świętokrzyskim obowiązek opracowania MPA dotyczy pięciu miast. Obecnie opracowany MPA posiadają Kielce. Plany adaptacji przygotowywane są przez szereg miast regionu.

W związku z tym, że w latach 2019–2023 wzrosła ekspozycja regionu na fale upałów (miasta: Kielce, Ostrowiec Św., Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Sandomierz), obserwuje się epizody opadów nawalnych z podtopieniami w zlewniach Nidy i Kamiennej oraz okresowe susze glebowe na obszarach lessowych Ponidzia. Na obszarach zurbanizowanych narasta problem **miejskich wysp ciepła** i **uszczelnienia powierzchni**, co pogarsza bilans wodny i zwiększa ryzyko powodzi błyskawicznych.

Adaptacja opiera się na rozbudowie błękitno-zielonej infrastruktura (ZNI)**,** co obejmuje: parki i zieleń uliczną, renaturyzację cieków, zbiorniki retencyjne, ogrody deszczowe, zielone dachy/fasady, „cool-spots" (miejsca schładzania).

Miasta przekraczające 20 tys. mieszkańców (Kielce, Ostrowiec Św., Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Sandomierz) wdrażają działania adaptacyjne: zwiększanie cienia i retencji, procedury ostrzegawcze (SMS/RCB/MPA) oraz tworzą plany utrzymania ciągłości usług krytycznych (woda, energia, transport). Wzmacniane są procedury reagowania na zjawiska ekstremalne: sieci czujników deszczu, monitorowanie temperatury i wilgotności, lokalne magazyny worków przeciwpowodziowych, systemy informowania mieszkańców i osłony dla grup wrażliwych podczas upałów.

Priorytetem w nadchodzącej dekadzie powinny być: zwiększenie retencji miejskiej, zacienienie i rozwój zieleni miejskiej, szybsza dystrybucja ostrzeżeń oraz łączenie renaturyzacji z ochroną przeciwpowodziową.

2.5. Analiza sytuacji województwa w sferze przestrzennej

Materialne dziedzictwo kulturowe

Najważniejsze zabytki województwa świętokrzyskiego

Województwo świętokrzyskie posiada bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym unikatowe na skalę kraju, a nawet Europy zabytki. Do najważniejszych obiektów dziedzictwa materialnego należy wpisany w 2019 r. na listę światowego dziedzictwa UNESCO „Krzemionkowski region prehistorycznego górnictwa krzemienia pasiastego". Krzemionki stanowią wyjątkowy w skali światowej prehistoryczny krajobraz przemysłowy, który może stać się wizytówką województwa, łączącą bogactwo geologiczne z wartościami kulturowymi. Poza Krzemionkami na terenie świętokrzyskiego chronione wpisem do rejestru jest także ok. 200 stanowisk archeologicznych, w tym unikatowe obiekty prehistoryczne.

Zabytkami o wyjątkowej randze są obiekty wpisane przez prezydenta RP na listę pomników historii. Pod względem ich liczy województwo świętokrzyskie należy do najbogatszych w kraju (5. miejsce). Na listę pomników wpisano dziesięć obiektów[104]:

- Kielce – dawny Pałac Biskupów Krakowskich i Katedra,
- Oblęgorek – pałacyk Henryka Sienkiewicza wraz z zabytkowym parkiem i aleją lipową,
- Rytwiany – pokamedulski zespół klasztorny Pustelnia Złotego Lasu,
- Sandomierz – historyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy,
- Święty Krzyż – pobenedyktyński zespół klasztorny oraz przedchrześcijańskie obwałowania kamienne na Łysej Górze,
- Ujazd – ruiny zamku Krzyżtopór,
- Wiślica – zespół kolegiaty pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny wraz z reliktami kościoła pod wezwaniem św. Mikołaja oraz grodzisko,
- Zespół Opactwa Cystersów w Wąchocku,
- Krzemionki – kopalnie krzemienia z okresu neolitu,
- Opatów - zespół kolegiaty pod wezwaniem św. Marcina Biskupa.

Na terenie województwa utworzono Park kulturowy miasta Końskie - w celu ochrony krajobrazu kulturowego obszaru staromiejskiego oraz Rudzki Park Kulturowy w gminie Ćmielów, którego celem jest ochrona rezerwatu „Krzemionki"[105].

Oprócz wyżej wymienionych w województwie świętokrzyskim znajduje się kilkadziesiąt zabytkowych miejscowości (w tym średnich i małych miast i wsi) oraz kilkaset zespołów i pojedynczych zabytków o wysokiej wartości historycznej, urbanistycznej, architektonicznej, archeologicznej, etnograficznej i krajobrazowej.

Do najważniejszych elementów dziedzictwa regionu należą układy urbanistyczne miast, z których najcenniejsze wpisane są do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego (19 wpisów do rejestru). Do wyróżniających się należą: zabytkowa zabudowa Kielc, m.in. ze średniowiecznym rynkiem oraz Pałacem Biskupów Krakowskich, Sandomierz, gdzie zachowało się ponad 120 obiektów zabytkowych wysokiej rangi oraz małe i średnie miasta posiadające najstarszą metrykę osiedleńczą, w których zachowały się wartościowe układy i zespoły urbanistyczno-architektoniczne.

[104] https://nid.pl/pomniki-historii/

[105] W 2025 r. rada gminy podjęła uchwałę likwidującą PK. Została ona jednak uchylona przez wojewodę świętokrzyskiego.

Wyróżnikiem kulturowym regionu są zabytki dawnej techniki przemysłowej, dokumentujące unikatową w kraju ciągłość wielkoobszarowych tradycji przemysłowych od starożytności (górnictwa, obróbki minerałów, ceramiki). Koncentrują się w północnej części województwa[106].

Architekturę sakralną (chrześcijańską) w województwie reprezentują katedry, kolegiaty, kościoły, klasztory i kaplice, zarówno murowane jak i drewniane zbudowane w różnych epokach i reprezentujące style od średniowiecza po XX w. Do ważniejszych zabytków należą[107]:

- zespół kościoła i klasztoru benedyktynów na Świętym Krzyżu;
- romańskie klasztory cysterskie w Jędrzejowie, Koprzywnicy i Wąchocku oraz kolegiata pw. św. Marcina w Opatowie;
- gotycki zespół kościoła kolegiackiego pw. Narodzenia NMP w Wiślicy wraz z tzw. Domem Długosza, katedra pw. Narodzenia NMP i zespół tzw. Domu Długosza w Sandomierzu, kościół pw. św. św. Piotra i Pawła w Stopnicy, klasztor pofranciszkański w Nowym Korczynie, a także drewniane prezbiterium kościoła pw. św. Idziego Opata w Zborówku;
- barokową bazylikę katedralną pw. Wniebowzięcia NMP w Kielcach, dawna kolegiata pw. św. Józefa oraz kościół pw. NMP i św. Jacka w Klimontowie, zespół klasztorny reformatów z kościołem pw. Nawiedzenia NMP i kościół pw. św. Jana Apostoła w Pińczowie, kościół pw. św. Trójcy w Tarłowie, zespół klasztorny kamedułów w Rytwianach.

Ponadto w regionie zachowały się zabytki kultury judaistycznej, w tym zabytkowe bożnice m.in. jedna z najstarszych zachowanych – w Szydłowie. Część obiektów jest w stanie trwałej ruiny lub wymaga remontu i nowego zagospodarowania, w niektórych z nich działają instytucje publiczne.

Na terenie województwa świętokrzyskiego zachowały się także liczne zabytki:

- architektury rezydencjonalno-obronnej: zamki, z których część przekształcono w pozbawione (lub niemal pozbawione) cech obronnych rezydencje (Sandomierz XIV w.), Kurozwęki (XIV–XVIII w.), Bolmin (XVI/XVII w.), Sobków (fortalicja z XVI–XVIII w.),
- ruiny zamków: Bodzentyn (XIV w.), Chęciny (XIV–XV w.), Maleszowa (XVII w.), Mokrsko Górne (XIV–XVI w.), Szydłów (XIV–XVII w.),
- gródki stożkowate – pozostałości po obiektach rezydencjonalno-obronnych z XIV–XV w., należących do rycerstwa, m.in. w Dębnie k. Bodzentyna, Miłkowie, Mokrsku Dolnym Stanowicach, Włoszczowie,
- architektury pałacowej: dawny Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach (XVII w.) oraz pałace w: Bejscach (XVIII w.), Chrobrzu (XIX w.), Czyżowie Szlacheckim (XVIII w.), Grabkach Dużych (XVIII w.), Końskich (XVIII/XIX w.), Podzamczu Piekoszowskim (XVII w.), Sancygniowie (XVI-XVIII w.), Śladkowie Dużym (XVII–XVIII w.), Zborowie (XVI/XIX w.), Nieznanowicach (XIX/XX w.),
- architektury dworskiej w: Gnojnie (XVI-XIX w.), Ludyni (XVII w.), Modliszewicach (XVII w.), Nikisiałce (XVIII w.), Podzamczu Chęcińskim (XVII w.), Skotnikach (XVII w.), Słupi Starej (XVII w.), Szańcu (XVI–XVII w.), Widuchowej (XVII w.),
- architektury cmentarnej: katolickie, związane z czasami I wojny światowej, okresem okupacji hitlerowskiej i walkami z czasów II wojny światowej oraz żydowskie.

[106] Plan Zagospodarowania Województwa Świętokrzyskiego. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa (stan na 2025) Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego w Kielcach

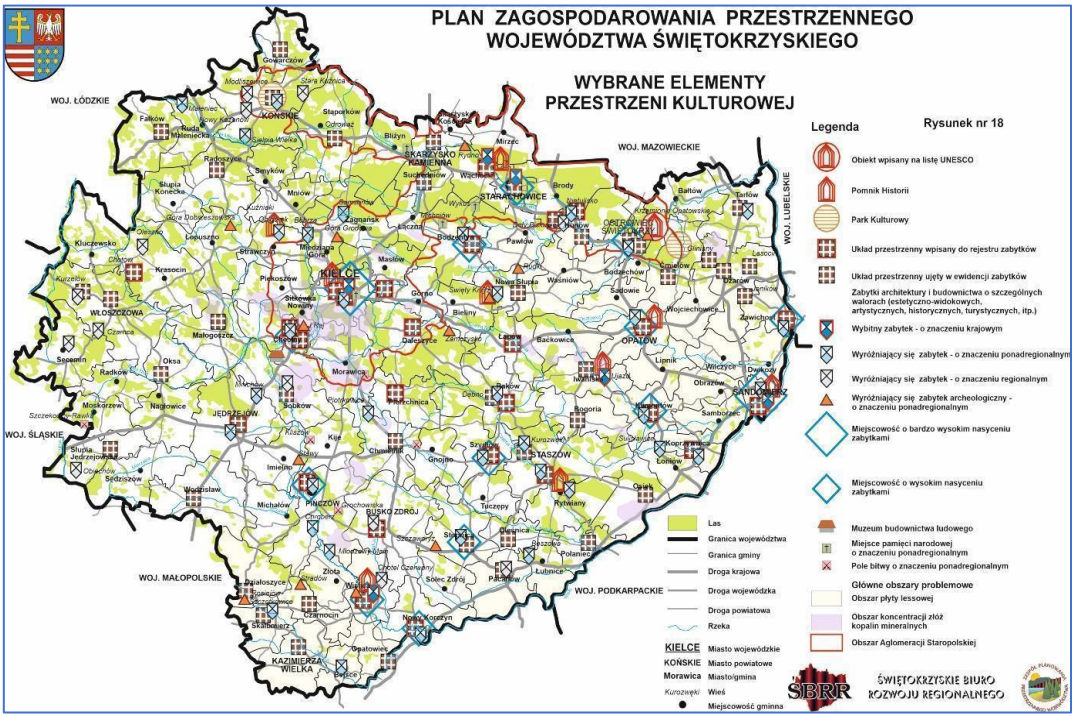
[107] Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2023–2026, przyjęty Uchwałą Nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 listopada 2023 r.

Do ważnych zabytków należą także obiekty architektury drewnianej, w tym kościoły (łącznie 10 obiektów w tym jeden z najstarszych w Polsce – w Zborówku oraz unikalny kościół barokowy w Mnichowie), kaplice (9 obiektów). Drewniana architektura wsi chroniona jest także w Muzeum Wsi Kieleckiej. Głównym obiektem Muzeum jest Park Etnograficzny w Tokarni, w którym znajduje się 80 obiektów historycznych. Zadaniem skansenu jest zachowanie zabytków budownictwa wiejskiego i małomiasteczkowego kielecczyzny oraz prezentowanie ich w otoczeniu zbliżonym do pierwotnego i w naturalnych zespołach fragmentów wsi.

Ważnym elementem dziedzictwa są dobra kultury współczesnej np. amfiteatr na Kadzielni czy dworzec autobusowy w Kielcach, Muzeum „Orła Białego" w Skarżysku czy miejsca pamięci narodowej.

Najważniejsze elementy przestrzeni kulturowej województwa przedstawiono na poniższej mapie.

Rysunek 22. Wybrane elementy przestrzeni kulturowej województwa.

Źródło: projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, stan na 2025.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Do rejestru zabytków nieruchomych w województwie świętokrzyskim wpisano ponad 1,5 tys. obiektów[108]. Na tle innych regionów Polski województwo świętokrzyskie posiada niewiele obiektów wpisanych do rejestru zabytków - znajduje się na ostatniej pozycji pod względem liczby obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków. Także pod względem gęstości zabytków liczba zabytków nie jest duża – na tysiąc km2 w świętokrzyskim przypada 141 obiektów w rejestrze (15 miejsce), ponad trzykrotnie mniej niż dolnośląskie. Pomimo niewielkiej gęstości zabytków w województwie zlokalizowanych jest wiele obiektów wysokiej klasy (m.in. pomniki historii) i o dużym znaczeniu historycznym i artystycznym. Zabytki w województwie świętokrzyskim są rozproszone i stosunkowo nieliczne są duże zespoły zabytkowe, liczące po kilkadziesiąt obiektów. Największe zespoły zabytkowe w regionie to miasta Kielce (ponad 130 obiektów), Sandomierz (ok.90 obiektów), Chęciny

[108] Ibidem

(50 obiektów) oraz Bodzentyn (30 obiektów). Ponad 20 obiektów zabytkowych znajduje się jeszcze w Chmielniku, Busku-Zdroju, Pińczowie, Starachowicach, Końskich, Jędrzejowie i Szydłowie.

Dziedzictwo materialne województwa obejmuje bardzo różnorodne obiekty. Spośród budynków i budowli wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych największą liczbę stanowią budowle sakralne i cmentarze (742 obiekty). Zabytki sakralne stanowią 47% obiektów zabytkowych w rejestrze. Istotnym elementem krajobrazu kulturowego są także obiekty obronne i rezydencjonalne – w rejestrze figuruje 447 zespoły zamkowe, pałacowe, dworskie i folwarczne. Ponadto w rejestrze figuruje 155 obiektów mieszkalnych (kamienice, domy, oficyny mieszalne, plebanie, kanonie, chałupy). Interesującymi i charakterystycznymi dla regionu są zabytki techniki (88 obiektów w rejestrze) oraz ruiny (28 wpisów)[109].

Ważnym elementem dziedzictwa są obiekty w rejestrze zabytków ruchomych. W rejestrze zabytków ruchomych województwa świętokrzyskiego znajduje się 434 pozycji. Większość (60%) to obiekty związane z wyposażeniem świątyń (z tak ważnymi obiektami jak płyta wiślicka, madonna tzw. Łokietkowa czy ołtarz z katedry wawelskiej w kościele w Bodzentynie). Ważnymi obiektami są także kapliczki i figury przydrożne.

Na terenie województwa świętokrzyskiego znajduje się około 24,5 tys. stanowisk archeologicznych (5% polskich stanowisk). Jedynie ok. 1% stanowisk wpisanych jest do rejestru zabytków. Wśród 182 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków największy odsetek stanowią osady i cmentarze oraz kurhany. Najstarsze ślady pobytu człowieka na terenie dzisiejszego województwa świętokrzyskiego pochodzą z paleolitu.

Obowiązkiem samorządów gminnych jest prowadzenie ewidencji zabytków (w której powinny być ujęte zabytki wpisane do rejestru, ewidencji wojewódzkiej oraz inne zabytki wyznaczone w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków), a także opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami. W 2023 r. 14 gmin nie posiadało ewidencji zabytków (w tym kilka o znacznej liczbie obiektów w rejestrze zabytków), a tylko ok. połowa świętokrzyskich gmin opracowała programy opieki (część opracowań nie była aktualna). Tylko dwa powiaty posiadają aktualne programy opieki nad zabytkami. Pomimo, że krajobraz kulturowy jest jednym z głównych walorów regionu gminy świętokrzyskie niechętnie też sięgają po narzędzie ochrony krajobrazu kulturowego jaki jest park kulturowy – na ok. 40 parków w Polsce tylko dwie zdecydowały się na tę formę ochrony (jedna chce się z niej wycofać).

Stan zachowania obiektów zabytkowych w regionie jest bardzo zróżnicowany. Spośród zabytków wpisanych do rejestru najlepiej zachowane są obiekty sakralne, należące do Kościoła Katolickiego i będące we władaniu sektora publicznego. W najgorszym stanie technicznym znajdują się założenia dworskie i pałacowe oraz budynki mieszkalne. Podobnie w przypadku obiektów wpisanych do ewidencji, gdzie ok. 20% wymaga przeprowadzenia pilnych prac zabezpieczających, a w najgorszym stanie są budynki mieszkalne – opuszczone lub przekształcone na skutek prac budowlanych nie uwzględniających wartości artystycznych.

Sfera techniczna

Energia elektryczna oraz odnawialne źródła energii

Produkcja energii elektrycznej w województwie świętokrzyskim wyniosła w 2023 r. ogółem 7 782,0 GWh, tj. 4,6% produkcji krajowej. Odzwierciedla to niski poziom jej zużycia na 1 odbiorcę wynoszący 4114,68 kWh (średnia krajowa – 4266,81 kWh). Największym producentem energii jest elektrownia blokowa w Zawadzie koło Połańca, oparta na paliwie węglowym oraz biomasie.

[109] Ibidem

System sieci przesyłowych obejmuje linie 400 kV i 220 kV oraz węzły elektroenergetyczne: 400/220 kV w Micigoździe i w Połańcu (400/220/110 kV), a także w: Kielcach (220/110 kV), Radkowicach (220/110 kV) i Ostrowcu Świętokrzyskim (400/110 kV).

Rysunek 23. Istniejący system energetyki

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025

Potencjał energetyczny odnawialnych źródeł energii

Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Urząd Regulacji Energetyki na obszarze województwa świętokrzyskiego funkcjonują instalacje odnawialnych źródeł energii (OZE) o zróżnicowanej mocy zainstalowanej, zależnej od lokalizacji i rodzaju technologii. Największy potencjał energetyczny pochodzący z OZE został zarejestrowany na terenie powiatu staszowskiego, gdzie łączna moc instalacji wynosi 1 937,452 MW. Z kolei najniższe wartości odnotowano w powiatach skarżyskim – w którym brak jest zarejestrowanych instalacji OZE – oraz kazimierskim, gdzie moc zainstalowana osiąga poziom jedynie 1,329 MW.

W ujęciu technologicznym dominującymi formami wytwarzania energii odnawialnej w regionie są współspalanie biomasy z innymi paliwami, które generuje 1649 MW mocy, a także instalacje wykorzystujące biomasę w procesach spalania, osiągające 243,169 MW. Najmniejszy udział w ogólnej strukturze mocy mają natomiast elektrownie wodne, których łączna moc wynosi zaledwie 2,218 MW.

Zasoby energetyczne wód

Potencjał korzystania z wód jako źródła energii jest w regionie niewielki, a istniejące obiekty hydrotechniczne tylko w niewielkim stopniu są wykorzystane na cele energetyczne.

Potencjał energetyki solarnej

Roczna wartość promieniowania słonecznego dostępnego na terenie województwa świętokrzyskiego wynosi od 1000 do 1100 kWh/m². Około 80% tej energii przypada na półrocze wiosenno-letnie (kwiecień–wrzesień), co skutkuje nierównomiernym rozkładem produkcji energii w ciągu roku – z największymi uzyskami w sezonie od wiosny do jesieni.

Na tle kraju, gdzie roczna gęstość promieniowania mieści się w przedziale 950–1250 kWh/m², region prezentuje stabilny, choć umiarkowany potencjał. Średnie roczne usłonecznienie w województwie wynosi około 1580 godzin, przy rocznym promieniowaniu na poziomie 1030 kWh/m².

Dane te potwierdzają zasadność rozwoju instalacji fotowoltaicznych w regionie, szczególnie w kontekście lokalnych strategii energetycznych i dążenia do niskoemisyjnych źródeł zasilania.

Potencjał zasobów geotermalnych

Wartość gęstości strumienia cieplnego na terenie województwa świętokrzyskiego mieści się głównie w przedziale 60–98 mW/m², co odpowiada średnim wartościom obserwowanym w Polsce i Europie. Region cechuje się złożoną budową geologiczną, co ma istotne znaczenie dla oceny potencjału geotermalnego. Dwa główne obszary o najwyższym potencjale temperatur geotermalnych obejmują zachodni rejon województwa (gminy Secemin, Włoszczowa, Krasocin i Słupia Konecka) oraz południową część regionu (gminy Nowy Korczyn, Solec-Zdrój, Stopnica i Pacanów).

Zasoby bioenergetyczne

Region świętokrzyski dysponuje potencjałem użytków (ugory, odłogi) odpowiednich dla upraw energetycznych oraz pozyskiwania biomasy z trwałych użytków zielonych. Ponadto zaplecze hodowlane może dostarczyć substratów zapewniających funkcjonowanie 225 biogazowni.

Tabela 35. Liczba potencjalnych biogazowni w powiatach w 2023 r.

Powiat	Liczba
kielecki	74
skarżyski	11
starachowicki	3
konecki	18
ostrowiecki	8
opatowski	13
staszowski	2
buski	3
kazimierski	4
pińczowski	8
jędrzejowski	72
włoszczowski	9
razem	**225**

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

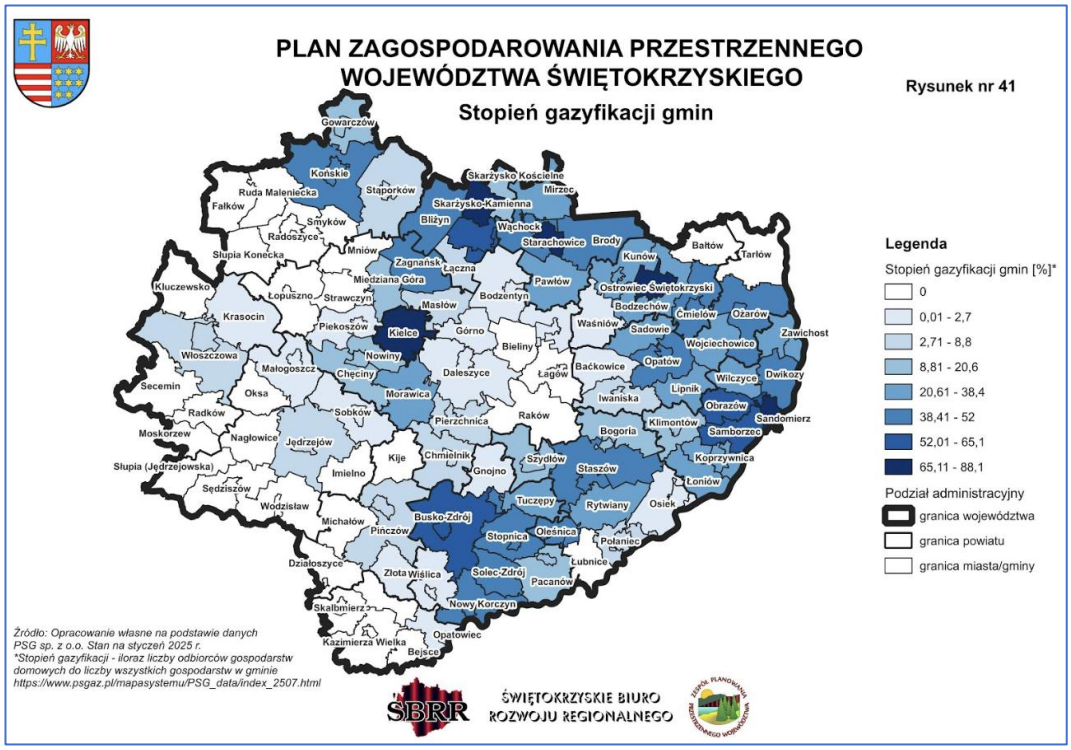
Alternatywa wodorowa

W 2023 r. powołano Centralną Dolinę Wodorową im. Braci Łaszczyńskich, funkcjonującą na obszarze trzech województw: łódzkiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego. Powstała ona na bazie klastra wodorowego Świętokrzyskiej Grupy Przemysłowej Industria należącej do Agencji Rozwoju Przemysłu S.A. W jej założeniach jest m.in produkcja zielonej energii z elektrolizerów wodoru o mocy 250 megawatów.

Gazownictwo

Gęstość rozdzielczej sieci gazowniczej na terenie województwa świętokrzyskiego wyniosła w 2023 r. 43,9 km/100 km^2. Według danych 43% ludności, tj. 504 106 osób, było użytkownikami paliwa gazowego, co stanowi 2,4% użytkowników w Polsce. Dla porównania w kraju z gazu przewodowego korzystało 21 196 948 osób, tj. 56% ludności Polski

Rysunek 24. Stopień gazyfikacji gmin

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025

Ciepłownictwo

W 2023 r. w województwie świętokrzyskim łączna długość sieci cieplnej wynosiła 457,6 km. Ich długość w poszczególnych powiatach była bardzo zróżnicowana i wahała się pomiędzy 148,5 km w Kielcach do 2,5 km w powiecie Kazimierskim. Podobne zróżnicowanie dotyczy liczby kotłowni ciepłowniczych: od 208 w Kielcach do 35 w powiecie ostrowieckim.

Zdecydowana większość gospodarstw domowych wykorzystuje indywidualne źródła ciepła.

Elementy infrastruktury komunalnej – zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków

Podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę w regionie są ujęcia wód podziemnych, które zapewniają ok. 98% poboru, jedynie południowo-wschodnia część regionu zaopatrywana jest z ujęcia brzegowego na rzece Nidzie.

Ogólny pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej w 2023 r. w województwie świętokrzyskim wyniósł 1178,3 hm^3 (2021 r. – 1257,6 hm^3), tj. 14% pobranej wody w Polsce. Dla porównania – w 2021 r. było to 1257,6 hm^3. Występuje wysoki udział poboru wód na cele przemysłowe (ok. 89%), z uwagi na lokalizację na obszarze województwa Elektrowni Połaniec. Zaledwie 0,2% zużycia wody w celach produkcyjnych wykorzystywano w obiegu zamkniętym.

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje względnie równomierny rozkład sieci wodociągowej na terenach zurbanizowanych. Długość sieci wodociągowej rozdzielczej i przesyłowej w 2023 r. wynosiła 14 724,7 km i sukcesywnie się zwiększa. Konsekwencją jest wzrost liczby przyłączy oraz udział korzystających z sieci wodociągowej w ogóle ludności. Na terenach wiejskich udział ten, podobnie jak w skali kraju, jest niższy niż w miastach. Tendencjom tym towarzyszy także wzrost zużycia wody w gospodarstwach domowych, choć niższy niż średnia dla kraju (34,4 m^3).

Tabela 36. Sieć wodociągowa w gminach w 2023 r.

Sieć wodociągowa	2023	Przyrost 2013-2023
Odsetek mieszkańców korzystający z sieci wodociągowej, w tym:	91,9%	+7,0%
miasta	96,2%	+1,1%
wieś	96,2%	+11,9%
Liczba przyłączy do budynków mieszkalnych i zamieszkania zbiorowego [szt.]	268 562	+10,0%
Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca	28,5 m^3	+7,0%

Źródło: projekt Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

W zarządzaniu zasobami wodnymi województwa świętokrzyskiego kluczowe znaczenie ma jakość wód. Główne źródła ich zanieczyszczeń to ścieki komunalne, przemysłowe oraz spływy z terenów rolniczych. Cały kraj uznany jest za obszar podatny na eutrofizację, wynikającą z nadmiaru biogenów – zwłaszcza związków azotu i fosforu – pochodzących ze źródeł komunalnych. Proces ten prowadzi do nadmiernego wzrostu glonów i roślin wodnych, zaburzając równowagę biologiczną i pogarszając jakość zasobów wodnych. W związku z tym konieczne jest wdrożenie kompleksowych działań ograniczających zanieczyszczenia i chroniących ekosystemy wodne, co stanowi fundament zrównoważonego rozwoju regionu.

W 2023 r. w województwie świętokrzyskim łączna długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 7 410,1 km, co oznacza przyrost w ostatnim dziesięcioleciu o 30%. Jest to przede wszystkim kanalizacja ogólnospławna. Kanalizacja deszczowa występuje głównie w ośrodkach miejskich.

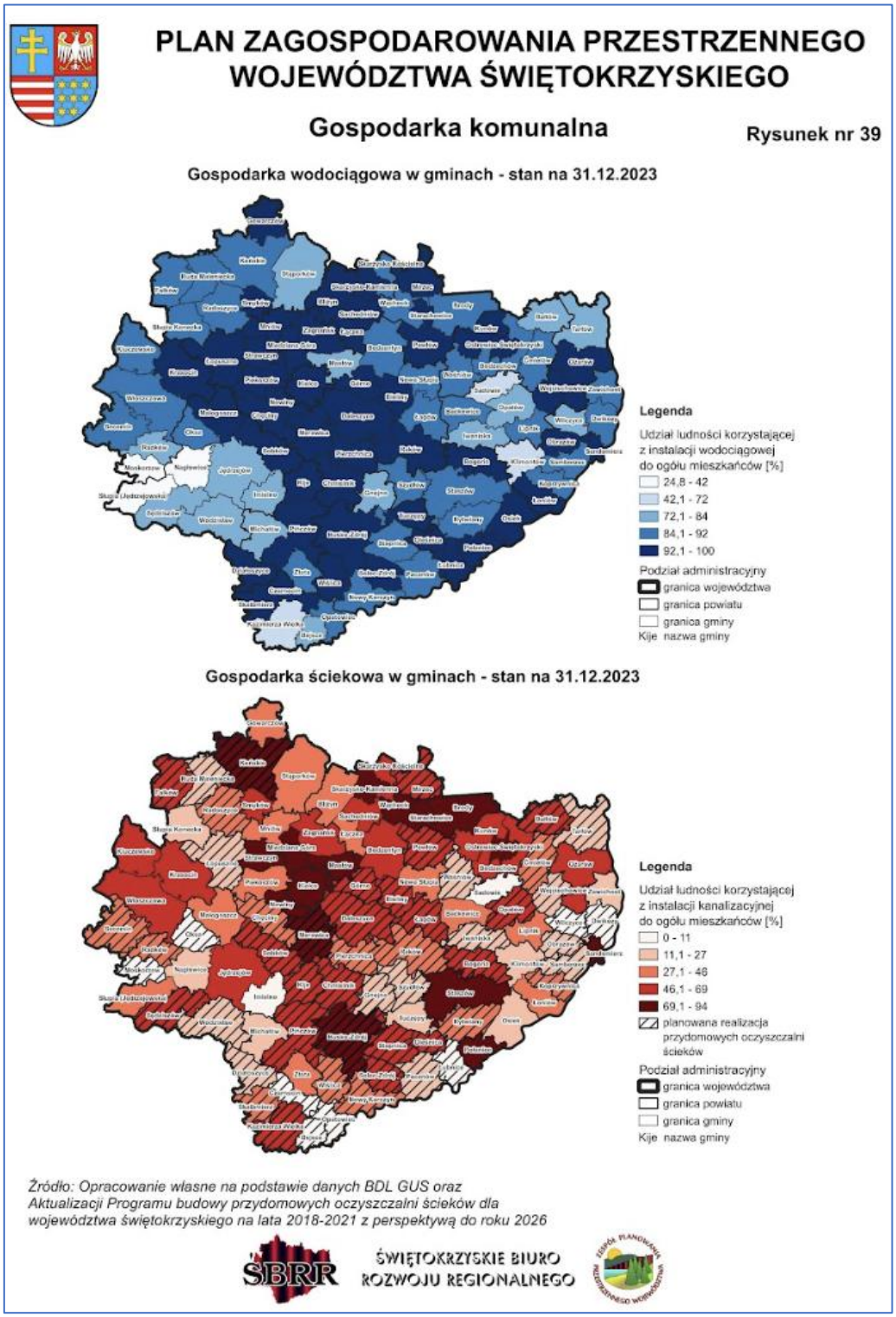
Tabela 37. Sieć kanalizacyjna w gminach w 2023 r.

Sieć kanalizacyjna	2023
Ścieki odprowadzone do wód powierzchniowych lub do ziemi [dam^3]	69 561
w tym oczyszczonych [dam^3]	60 164
Liczba oczyszczalni ścieków komunalnych, w tym:	118
biologiczne	83
biologiczne z podwyższonym usuwaniem biogenów	35

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Ścieki przemysłowe w regionie (w 2023 r. – 1 071 587 dam^3) stanowią ok. 19% w skali kraju (5 538 819 dam^3). Większość z nich (97%) to wody chłodnicze (1 035 833 dam^3). Oczyszczane są w 33 oczyszczalniach przemysłowych (12 mechanicznych o przepustowości 167 996 m^3/d, 2 chemiczne o przepustowości 2520 m^3/d oraz 18 biologicznych o przepustowości 6014 m^3/d).

Rysunek 25. Gospodarka komunalna w gminach w 2023 r.

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Na obszarze województwa zostało wyznaczonych 67 aglomeracji wodno-ściekowych (łącznie równoważna liczba mieszkańców RLM = 941 948).

Województwo charakteryzuje dysproporcja pomiędzy siecią wodociągową a kanalizacyjną. Jest to rezultat rozległej struktury urbanizacyjnej charakteryzującej się znacznym rozproszeniem zabudowy

w większości o liniowym charakterze. Różnica ta w granicach 50% (na 14 724,7 km sieci wodociągowej, przypada 7410,1 km sieci kanalizacyjnej) znajduje odbicie we wskaźnikach wykorzystania: z wodociągów korzysta 91,9% mieszkańców województwa, a z kanalizacji zaledwie 61,3%. Jeszcze głębsze różnice występują na obszarach wiejskich, gdzie proporcja wynosi odpowiednio 88,4% do 39,8%. Infrastruktura ta uzupełniania jest przez instalacje przydomowe, których w 2023 r. stwierdzono 17 367 sztuk (przyrost w stosunku do 2013 r. o 64%) przy jednoczesnym spadku liczby zbiorników bezodpływowych o ok. 13%.

Sieci teleinformatyczne – infrastruktura teleinformatyczna

Usługi teleinformatyczne obejmują następujące segmenty:

- usługi dostępu do internetu (dostęp stacjonarny i mobilny),
- usługi telefoniczne (telefonia stacjonarna, VoIP),
- usługi telewizyjne,
- usługi wiązane.

Usługi dostępu do internetu realizowane są zarówno poprzez łącza stacjonarne, jak i mobilne. W ramach technologii stacjonarnych wyróżnia się usługi przewodowe oraz bezprzewodowe. W ostatnich latach odsetek gospodarstw domowych korzystających z internetu stacjonarnego systematycznie wzrastał, osiągając poziom 65,5% w 2023 r., w porównaniu do 54,8% w 2019 r. Dominującą technologią w świadczeniu tych usług pozostają łącza światłowodowe (FTTX), które w 2023 r. stanowiły ponad 48% całkowitej infrastruktury.

Dostęp do światłowodowych sieci zapewnia infrastruktura zrealizowana w ramach projektu Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej. Sieć ta, o długości 1410 km, obejmuje m.in. 8 węzłów szkieletowych oraz 135 węzłów dystrybucyjnych. Jej budowa, zakończona w 2015 r., stworzyła warunki do rozwoju inwestycji operatorów telekomunikacyjnych w zakresie doprowadzenia infrastruktury bezpośrednio do odbiorcy końcowego. Dzięki temu zwiększył się dostęp do internetu zarówno dla instytucji, przedsiębiorstw, jak i mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem terenów peryferyjnych, gdzie istniało ryzyko cyfrowego wykluczenia. Zgodnie z danymi z Raportu o stanie rynku telekomunikacyjnego w 2023 r. na obszarze województwa świętokrzyskiego zasięg usług wynosił:

Tabela 38. Dostęp do Internetu w 2023 r.

Przepustowość	Procent gospodarstw domowych w zasięgu	Miejsce w kraju
Co najmniej 30 Mb/s	92%	3 miejsce razem ze śląskim i opolskim
Co najmniej 100 Mb/s	87%	4 miejsce razem ze śląskim łódzkim i kujawsko-pomorskim
Co najmniej 300 Mb/s	86%	4 miejsce razem ze śląskim podkarpackim i mazowieckimi
Co najmniej 1 Gb/s	85%	3 miejsce razem z łódzkim

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Województwo świętokrzyskie było też największym beneficjentem wsparcia w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa, w którym zasięgiem objęto 43% gospodarstw domowych.

Dominującą pozycję na rynku usług telefonicznych zajmuje telefonia mobilna. Na koniec 2023 r. penetracja tych usług, mierzona liczbą kart SIM na mieszkańca, przekroczyła 138%. Spośród

operatorów mobilnych czterech (Orange, Polkomtel, P4 i T-Mobile) dysponowało własną infrastrukturą, podczas gdy 139 korzystało z sieci partnerskich.

Popularność telefonii stacjonarnej systematycznie spada – w 2023 r. korzystało z niej nieco ponad 2 mln osób, co oznacza spadek o ponad 13% w porównaniu z poprzednim rokiem. Przeciwnie rozwija się telefonia VoIP, bazująca na połączeniach internetowych – z tej usługi w 2023 r. korzystało 2,8 mln użytkowników, co stanowi wzrost o niemal 3% rok do roku.

W regionie odbiór cyfrowej telewizji i radia naziemnego zapewnia główny nadajnik RTCN Kielce/Święty Krzyż, którego zasięg obejmuje około 2,5 mln osób i sięga nawet do 150 km, obejmując części województw sąsiednich: podkarpackiego, łódzkiego, mazowieckiego, małopolskiego, lubelskiego i śląskiego. Sygnał DVB-T retransmitują przekaźniki w Kielcach, Busku-Zdroju, Dobromierzu, Starachowicach i Sandomierzu.

Liczba abonentów radia i telewizji w Polsce, w tym w województwie świętokrzyskim, systematycznie maleje. Między 2014 a 2023 r. liczba abonentów radiowych w regionie spadła z 191 tys. do 124 tys., a telewizyjnych z 183 tys. do 118 tys. W Polsce odpowiednio z 6,97 mln do 4,77 mln dla radia i z 6,7 mln do 4,53 mln dla telewizji. Z kolei od 2020 r. liczba gospodarstw domowych korzystających z płatnych usług telewizyjnych utrzymuje się na poziomie około 11 mln, z czego 44,9% to telewizja satelitarna.

Główne problemy i obszary problemowe dotyczące sfery technicznej

Energetyka i gaz:

- starzenie się i niewystarczający rozwój systemu elektroenergetycznego;
- niski stopień gazyfikacji województwa;
- brak gazu sieciowego w znacznej części gmin na południu i zachodzie województwa;
- niski stopień wdrażania inteligentnych rozwiązań;
- brak wyposażenia w magazyny energii, kluczowe dla dynamicznego zwiększania produkcji czystej energii;
- problemy z przyłączeniami nowych źródeł OZE do sieci elektroenergetycznej;
- zbyt niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz intensywna eksploatacja surowców nieodnawialnych;
- duży udział terenów chronionych, ograniczających możliwą lokalizację OZE;
- protesty społeczne związane z lokalizacją nowych źródeł OZE i biogazowni.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna:

- zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków;
- brak ustanowionych stref ochronnych GZWP;
- niedostateczny stopień skanalizowania gmin wiejskich;
- dysproporcja pomiędzy długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (szczególnie na obszarach wiejskich) pomimo ciągłej rozbudowy tych sieci i zmniejszającego się dystansu pomiędzy nimi;
- nieprawidłowe użytkowanie zbiorników bezodpływowych na ścieki;
- niekontrolowane zrzuty ścieków, zwłaszcza na obszarach o niskim współczynniku skanalizowania;

- niewystarczająca przepustowość urządzeń odprowadzających wody deszczowe;
- postępujące ograniczanie powierzchni biologicznie czynnych w obrębie terenów zurbanizowanych oraz niewystarczające stosowanie rozwiązań krajobrazowych, architektonicznych i instalacyjnych zapewniających okresowe zatrzymywanie wody opadowej na obszarach zurbanizowanych, jak i jej późniejsze racjonalne wykorzystanie (idea „miasta gąbki").

Gospodarka odpadami:

- niewystarczająca efektywność segregacji odpadów, w szczególności w zabudowie wielorodzinnej;
- duży odsetek składowanych odpadów oraz wyczerpywanie się pojemności składowisk odpadów komunalnych;
- niedostateczne wykorzystanie potencjału surowcowego oraz energetycznego odpadów (w tym surowców krytycznych);
- występowanie tzw. dzikich wysypisk odpadów;
- występowanie pożarów w miejscach gromadzenia odpadów;
- niewystarczająca moc przerobowa instalacji do termicznego przekształcania odpadów medycznych i weterynaryjnych;
- stale rosnąca masa zużytych baterii i zużytych akumulatorów;
- brak technologii do przetwarzania modułów fotowoltaicznych;
- powolny proces usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu województwa;
- pozbywanie się odpadów poza systemem gospodarowania odpadami;
- niedostateczne wykorzystanie potencjału surowcowego komunalnych osadów ściekowych, w tym zawartych w nich substancji biogennych, zgodnie z koncepcją gospodarki o obiegu zamkniętym.

System komunikacji i dostępność transportowa

Infrastruktura transportu drogowego

Ogólna długość sieci dróg publicznych o twardej nawierzchni w województwie na koniec 2023 r. wynosiła 15 009,9 km (na koniec 2029 r. według GUS było to 14 739,9 km). Składają się na nią elementy wymienione w poniższej tabeli.

Tabela 39. Drogi publiczne w województwie w 2023 r.

Drogi [km]	2019	2023
krajowe	756,6	7 65,5
wojewódzkie	1 048,8	1 160,2
powiatowe	5 868,0	5 864,1
gminne	7 225,2	7 004,0
wskaźnik gęstości dróg [km/100 km^2]	126,2	128,2

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Pod względem gęstości dróg świętokrzyskie plasuje się na trzecim miejscu w kraju. Najważniejsze ciągi komunikacyjne w regionie przedstawia poniższa tabela.

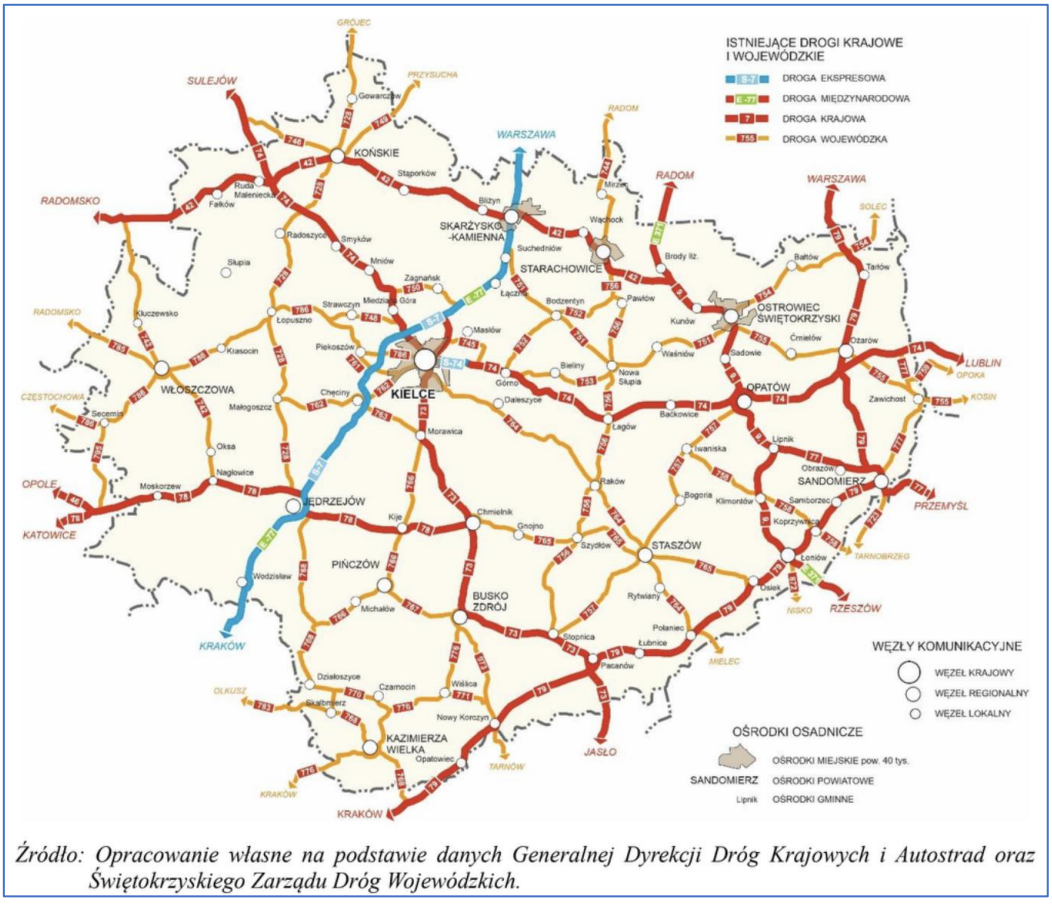
Tabela 40. Ważniejsze relacje drogowe w 2023 r.

Droga	Trasa	Charakterystyka
nr 7	Gdańsk – Warszawa – Kraków – Chyżne	przebudowana do parametrów drogi ekspresowej, droga międzynarodowa E77
nr 74	Piotrków Trybunalski – Kielce – Opatów – Kraśnik	przebudowywana do parametrów drogi ekspresowej
nr 78	Granica państwa – Gliwice – Siewierz – Jędrzejów – Chmielnik	droga krajowa na obszarze województwa
nr 9	Radom – Rzeszów – Barwinek	droga międzynarodowa E371
nr 73	Kielce – Tarnów – Krosno	droga krajowa na obszarze województwa
nr 79	Warszawa – Sandomierz – Kraków – Bytom	droga krajowa na obszarze województwa
nr 42	Końskie – Skarżysko-Kamienna – Rudnik (Ostrowiec Świętokrzyski)	
S7	–	Istniejąca droga ekspresowa
S74	–	realizowana droga ekspresowa

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Sieć dróg krajowych, wspierana przez infrastrukturę wojewódzką, zapewnia zasadniczo dobre połączenia zarówno z sąsiednimi województwami, jak i wewnątrz regionu. Brak autostrad ogranicza jednak atrakcyjność województwa jako lokalizacji dla większych inwestycji gospodarczych.

Rysunek 26. Istniejąca nadrzędna sieć drogowa województwa – drogi krajowe i wojewódzkie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Świętokrzyskiego Zarządu Dróg Wojewódzkich.

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Dynamiczny rozwój motoryzacji oraz zabudowy mieszkaniowej w sąsiedztwie korytarzy drogowych prowadzi do szybkiego wyczerpywania przepustowości wielu tras. Gęsta zabudowa często uniemożliwia ich modernizację. Pomimo odpowiedniej gęstości sieci drogowej liczne odcinki wymagają poprawy standardu technicznego, a stan nawierzchni – zwłaszcza na trasach nieprzystosowanych do ciężkiego transportu – budzi zastrzeżenia.

Drogi wojewódzkie zarządzane są przez Świętokrzyski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Kielcach (ŚZDW). ŚZDW zarządza siecią dróg wojewódzkich obejmującą 36 dróg o łącznej długości 1160,2 km, na której zlokalizowane jest 170 obiektów mostowych.

Infrastruktura transportu kolejowego

Łączna długość linii kolejowych normalnotorowych województwa na koniec 2023 r. wynosiła 720 km, w tym 555 km linii zelektryfikowanych oraz 372 km linii dwu lub więcej torowych. Wskaźnik gęstości linii kolejowych na 100 km^2 dla świętokrzyskiego był nieco niższy niż średnio w kraju (6,3 km) i wynosił 6,1 km, podczas gdy wskaźnik linii kolejowych na 10 tys. ludności wyniósł 6,1 km i był wyższy od wskaźnika krajowego wynoszącego 5,2 km.

Podstawową sieć komunikacji kolejowej na terenie województwa świętokrzyskiego stanowią linie kolejowe znaczenia państwowego wymienione w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie wykazu linii kolejowych o znaczeniu państwowym.

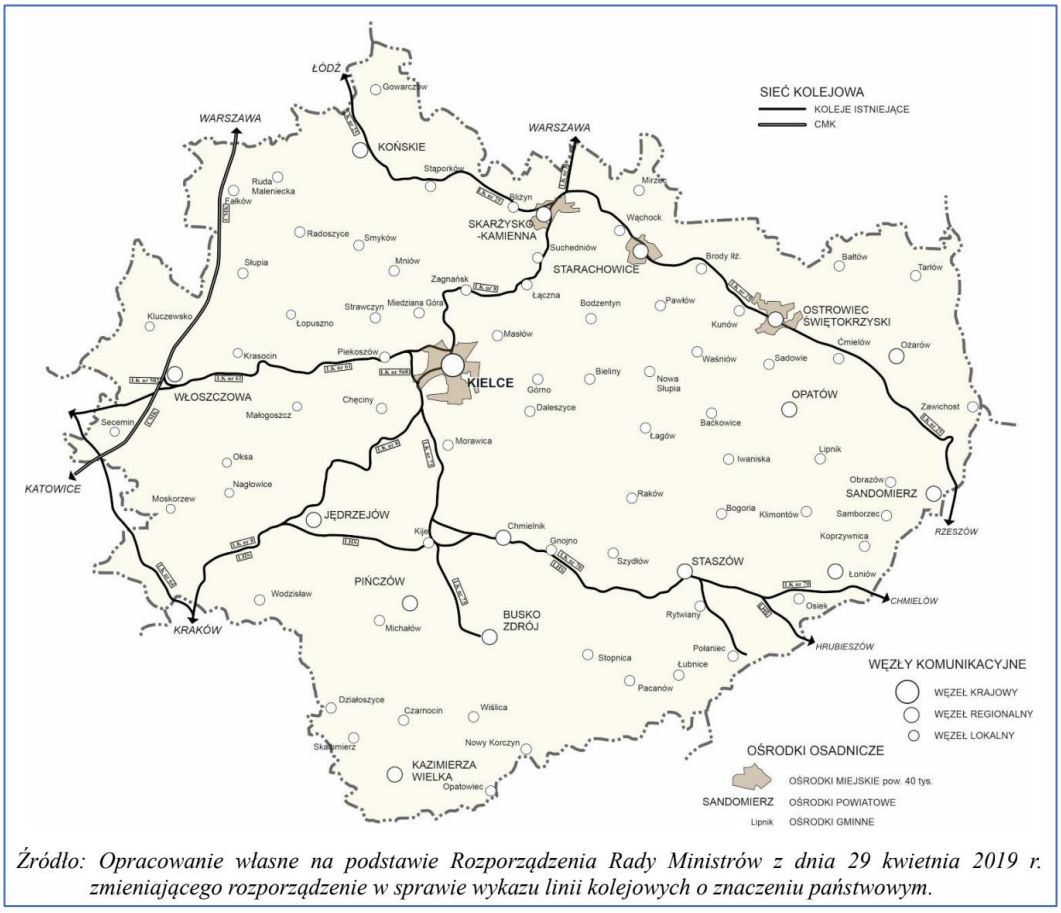
Tabela 41. Ważniejsze linie kolejowe w 2023 r.

Nr linii	Nazwa linii	
4	Grodzisk Mazowiecki – Zawiercie	elementy transeuropejskiej sieci transportowej (TEN-T)
8	Warszawa Zachodnia – Kraków Główny	
25	Łódź Kaliska – Dębica	
61	Kielce – Fosowskie	
64	Kozłów – Starzyny	
78	Sandomierz – Grębów	
567	Piaski – Kielce Herbskie	
568	Sitkówka-Nowiny – Szczukowice	
570	Psary – Starzyny	
571	Czarnca – Knapówka	
572	Włoszczowa Północ – Żelisławice	
582	Czarnca – Włoszczowa Północ	
70	Włoszczowice – Chmielów	
73	Sitkówka-Nowiny – Busko-Zdrój	
75	Rytwiany – Połaniec	
65	Linia Hutnicza Szerokotorowa	

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Niezelektryfikowana Linia Hutnicza Szerokotorowa (LHS) wybudowana została w latach 70. XX wieku z przeznaczeniem dla transportu do ówczesnego ZSRR. Obecnie LHS, ze względu na szeroki rozstaw torów, nabiera szczególnego znaczenia w kontekście rozwoju handlu w kierunku wschodnim.

Rysunek 27. Istniejąca sieć kolejowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2019 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie wykazu linii kolejowych o znaczeniu państwowym.

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Sieć kolejowa koncentruje się w węzłach w Kielcach i Skarżysku-Kamiennej, Sędziszowie oraz stacjach obsługujących przemysł wydobywczy i przetwórczy surowców mineralnych.

W ramach projektu „Zintegrowana Sieć Kolejowa" planuje się utworzenie nowych linii kolejowych na terenie województwa świętokrzyskiego obejmujących m.in. nowy odcinek linii kolejowej nr 73 Busko-Zdrój – Kazimierza Wielka – Pabianice (w kierunku Krakowa) / Tarnów (w kierunku Rzeszowa), linię kolejową Wąsosz Konecki – Tumlin oraz linię kolejową Połaniec – Mielec.

Infrastruktura transportu lotniczego

Zgodnie z rejestrem lotnisk cywilnych prowadzonym przez Urząd Lotnictwa Cywilnego jedynym funkcjonującym lotniskiem cywilnym na obszarze województwa jest lotnisko w Masłowie, pełniące głównie funkcję lotniska sportowo-rekreacyjno-dyspozycyjnego. Dla określenia jego kierunków rozwoju opracowano Koncepcję programowo-przestrzenną rozwoju i zagospodarowania lotniska w Masłowie.

Według ewidencji lądowisk Urzędu Lotnictwa Cywilnego i danych Lotniczego Pogotowia Ratunkowego na obszarze województwa funkcjonuje obecnie 27 lądowisk: 6 samolotowych i 21 śmigłowcowych (13 przyszpitalne, w tym 3 lądowiska śmigłowcowe wyniesione). Na obszarze województwa, oprócz wskazanych wyżej lądowisk, funkcjonuje również sieć tzw. miejsc gminnych (boiska sportowe lub inne otwarte przestrzenie), gdzie istnieje możliwość lądowania ratownictwa medycznego.

Infrastruktura transportu wodnego

Istniejąca infrastruktura obejmuje jedynie lokalne przeprawy promowe, zastępowane sukcesywnie stałymi przeprawami mostowymi (rejon Połańca i Nowego Korczyna) oraz sezonowymi rejsami turystycznymi w Sandomierzu.

Jedyny szlak wodny możliwy do realizacji zadań transportowych – Wisła – nie jest wykorzystywany w transporcie ludzi i towarów.

Infrastruktura transportu multimodalnego/intermodalnego

Na terenie regionu świętokrzyskiego kluczową lokalizacją dla węzła multi- i intermodalnego jest Skarżysko-Kamienna – miasto z rozwiniętą siecią kolejową, usytuowane na przecięciu strategicznych tras: linii nr 8 Warszawa Zachodnia–Kraków Główny oraz nr 25 Łódź Kaliska–Dębica, a także drogi ekspresowej S7 oraz drogi krajowej nr 42. Zarówno linie kolejowe, jak i S7 wchodzą w skład Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T), co gwarantuje spójność infrastrukturalną na poziomie Unii Europejskiej.

Równolegle odnotować trzeba inicjatywy miasta Staszów dotyczące powstania portu przeładunkowego w rejonie Grzybowa, wykorzystującego potencjał linii szerokotorowej nr 65 (LHS) – kluczowej trasy łączącej Polskę z Azją – oraz linii normalnotorowej nr 70, umożliwiającej dalszy transport w kraju i Europie. Realizacja projektu, obejmująca także modernizację dróg, stworzy w Grzybowie multimodalny port przeładunkowy, który zapewni efektywną obsługę transportu towarów między koleją a drogami, wspierając rozwój regionalnej i ponadregionalnej logistyki.

Na obszarze województwa świętokrzyskiego korzystne warunki do lokalizacji inter- i multimodalnych portów przeładunkowych, oprócz wskazanych wyżej, posiadają również: Kielce (S7, S74, LK 8, LK 61) i Jędrzejów (S7, DK 78, LK 8, LHS).

Infrastruktura transportu rowerowego

Opracowana i przyjęta uchwałą Zarządu Województwa Świętokrzyskiego nr 4962/22 z dnia 2 marca 2022 r. Koncepcja przebiegu tras rowerowych na terenie województwa świętokrzyskiego określa plany, zamierzenia oraz zasady rozwoju sieci tras rowerowych regionu, prowadzące do powstania spójnego systemu tras rowerowych różnej kategorii. Opracowane zostały także Standardy dla tras rowerowych województwa świętokrzyskiego, zawierające kryteria, które należy stosować przy projektowaniu i budowie tras rowerowych.

Na koniec 2023 r., zgodnie z danymi GUS, w zarządzie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego (zarządca: Świętokrzyski Zarząd Dróg Wojewódzkich) znajdowało się 194,8 km dróg dla rowerów.

Główne problemy i obszary problemowe w sferze transportu

- słaby dostęp regionu do tras szybkiego ruchu i brak autostrad – jedynie droga ekspresowa S7 Warszawa – Kraków została zrealizowana na całej długości przebiegu przez województwo, droga ekspresowa S74 jedynie na odcinku Kielce (DK73) – Cedzyna oraz w węźle zespolonym z trasą S7 w Niewachlowie posiada parametry drogi ekspresowej, pozostałe odcinki są w realizacji (Kielce – Mniów, obwodnica Opatowa) lub w przygotowaniu (Mniów – granica województwa, przejście przez Kielce, Cedzyna – Opatów, Opatów – granica województwa); postulowana przez samorząd województwa i zapisana w nieobowiązującej już Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 droga ekspresowa S73 Kielce – Tarnów nie jest nawet w przygotowaniu;
- brak jednolitych ciągów dróg krajowych i wojewódzkich posiadających odpowiednie klasy techniczne – GP dla dróg krajowych i G dla dróg wojewódzkich;

- korytarze dróg krajowych i wojewódzkich obudowane są gęstą zabudową mieszkaniową lub przechodzą przez tereny miejskie, co skutkuje spowolnieniem transportu, zwiększeniem zanieczyszczenia powietrza, zwiększeniem hałasu, obniżeniem komfortu życia mieszkańców oraz pogorszeniem stanu bezpieczeństwa na tych odcinkach;
- drogi wojewódzkie, które winny tworzyć sieć połączeń wewnątrzregionalnych, bardzo często wykorzystywane są z jednej strony jak drogi krajowe, do obsługi ruchu tranzytowego, a z drugiej strony jak drogi powiatowe do obsługi komunikacyjnej terenów inwestycyjnych i mieszkaniowych;
- słabe powiązanie regionu z siecią kolejową stanowiącą elementy europejskiej sieci TEN-T – na obszarze województwa przebiega co prawda 11 linii kolejowych (nr 4, 8, 25, 61, 64, 567, 568, 570, 571 oraz 572), stanowiących część sieci kolejowej TEN-T, wymagają one jednak modernizacji i przebudowy w celu podniesienia ich parametrów technicznych, zwiększenia prędkości prowadzenia ruchu, poprawy bezpieczeństwa oraz dostosowania sieci przystanków do aktualnych potrzeb mieszkańców regionu, poprawy wymaga również dostęp do tej sieci kolejowej poprzez powiązanie z innymi gałęziami transportu;
- region nie posiada własnego portu lotniczego – funkcjonujące lotnisko lokalne w Masłowie k/Kielc pełni głównie funkcję lotniska sportowo-rekreacyjno-dyspozycyjnego, położone jest w gęsto zabudowanym obszarze i nie ma możliwości rozbudowy, niezbędna jest zatem rozbudowa na terenie województwa tras szybkiego ruchu oraz kolejowych połączeń pasażerskich zapewniających sprawny dostęp do najbliższych portów lotniczych w Warszawie, Radomiu, Krakowie, Katowicach, Rzeszowie i Lublinie;
- występowanie obszarów niedosłużonych komunikacyjnie zbiorowym transportem publicznym z ograniczonym dostępem do ośrodków powiatowych oraz wojewódzkiego – często dotyczy to obszarów wiejskich, gdzie usługi prywatnych przewoźników, o ile są dostępne, ograniczają się do kursów w relacjach, dniach i godzinach zapewniających największy popyt, ponadto często usługi te są świadczone taborem nieprzystosowanym do celów transportu publicznego, co odbija się negatywnie zarówno na jakości, jak i bezpieczeństwie usług;
- transport publiczny jako środek transportu jest mało konkurencyjny w stosunku do transportu indywidualnego – w obszarach miejskich transport publiczny jest mało konkurencyjny dla transportu indywidualnego zarówno kosztowo jak i pod względem czasu dojazdu, w obszarach podmiejskich zaś transport publiczny ustępuje transportowi indywidualnemu pod względem kosztów oraz dostępności (liczba przystanków, dostęp do nich, liczba kursów i ich rozkład w skali doby);
- brak w regionie węzłów przeładunkowych – intermodalnych i multimodalnych – umożliwiających wykorzystanie w transporcie, zarówno wewnętrznym, jak i przede wszystkim zewnętrznym, różnych gałęzi transportu;
- niewystarczająca liczba dróg dla rowerów wraz z infrastrukturą towarzyszącą – w obszarach miejskich i zurbanizowanych na krótszych dystansach rower może stanowić alternatywę dla transportu samochodowego w dojazdach do obiektów administracyjnych, kulturalnych, oświatowych, zdrowotnych czy handlowych, w obszarach podmiejskich oraz między miejscowościami, w tym również miejscowościami i obszarami turystycznymi, rower będzie miał charakter rekreacyjno-turystyczny, ale też może stanowić alternatywę dla indywidualnego transportu samochodowego, wymaga to jednak stworzenia spójnego i bezpiecznego systemu dróg dla rowerów oraz infrastruktury towarzyszącej, w tym miejsc, gdzie bezpiecznie rower można zostawić.

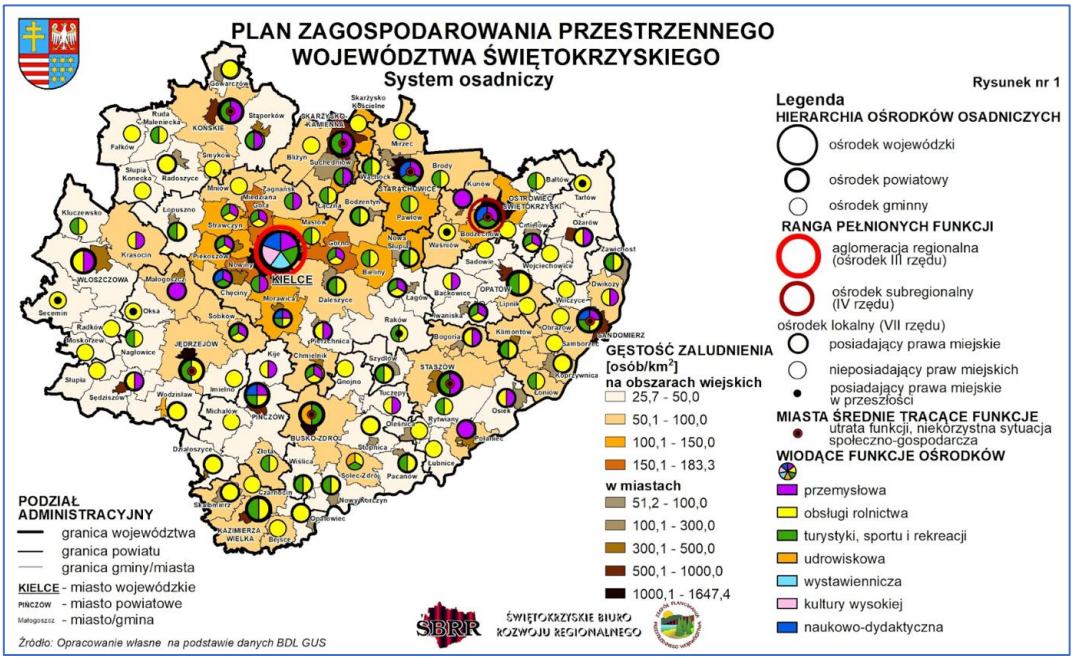
Sfera przestrzenno-funkcjonalna

Struktura osiedleńcza regionu

Układ osadniczy

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje jeden z najniższych poziomów urbanizacji spośród wszystkich województw. W latach 2014–2024 odsetek ludności zamieszkującej w miastach nieznacznie wzrósł z 44,72% do 45,19% i był niższy od średniej krajowej, która w 2024 r. wyniosła 59,48%. Niska jest też gęstość zaludnienia. W 2024 r. wynosiła ona 98,9 os./km^2 (79,3% średniej krajowej) i była siódmą najmniejszą spośród polskich regionów (91% średniej krajowej). Na tle regionów Polski Wschodniej świętokrzyskie cechuje się jednak stosunkowo dużą gęstością zaludnienia. Wyższa jest jedynie gęstość zaludnienia w podkarpackim (115,6 os./km^2), natomiast pozostałe województwa na wschodzie kraju mają ów wskaźnik wyraźnie niższy (lubelskie 79,5 os./km^2, podlaskie i warmińsko-mazurskie odpowiednio 56,1 i 55,8 os./km^2).

Rysunek 28. System osadniczy

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Układ osadniczy regionu charakteryzuje się równomiernym rozmieszczeniem ośrodków miejskich, ze szczególną koncentracją większych miast w części północnej, co podyktowane było przebiegiem historycznych XIX i XX-wiecznych procesów urbanizacji industrialnej ukształtowanej w postaci tzw. aglomeracji staropolskiej.

System osadniczy województwa świętokrzyskiego tworzy 50 miast, w tym 5 miast stanowiących samodzielne jednostki administracyjne oraz 52 miejscowości gminne, zamieszkałych przez 525,32 tys. mieszkańców (45% ludności województwa). Największymi z nich są: Kielce (181,2 tys. mieszkańców), Ostrowiec Świętokrzyski (61,6 tys. mieszkańców) Starachowice (44 tys. mieszkańców) oraz Skarżysko-Kamienna (40,9 tys. mieszkańców), zaś najmniejszym Opatowiec (307 mieszkańców).

W 2024 r. 80% ośrodków miejskich nie osiągało poziomu 10 tys. mieszkańców (w 2014 r. – 64,5%), a 12% mieszka mniej niż 1000 osób (w 2014 r. – 3,2%). Jednocześnie w ostatnim dziesięcioleciu liczba miast w regionie zwiększyła się w związku z odzyskiwaniem przez jednostki praw miejskich.

Głównym ośrodkiem województwa jest miasto Kielce, stanowiące ośrodek regionalny realizujący także niektóre funkcje o charakterze metropolitalnym. Funkcje subregionalne pełni Ostrowiec Świętokrzyski, do grupy miast o funkcjach ponadlokalnych zaliczyć zaś można: Busko-Zdrój, Jędrzejów, Końskie, Sandomierz, Skarżysko-Kamienną, Staszów, Starachowice oraz Kazimierzę Wielką, Pińczów, Opatów i Włoszczowę, które koncentrują na poziomie ponadlokalnym usługi o charakterze publicznym, takie jak usługi: administracji ponadlokalnej, edukacji na poziomie ponadpodstawowym, ochrony zdrowia i kultury.

W oparciu o Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030 województwo świętokrzyskie wyróżnia grupę średnich miast utrzymujących się w trudnej sytuacji, określanych jako Obszar Strategicznej Interwencji na szczeblu krajowym – miasta tracące funkcje społeczne i gospodarcze. Do tej grupy należą Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Staszów i Jędrzejów, gdzie obserwuje się znaczny spadek funkcji oraz poważne wyzwania społeczno-ekonomiczne. Nieco łagodniejsze problemy dotykają Końskie, Skarżysko-Kamienną, Sandomierz i Busko-Zdrój. Miasta te charakteryzuje spowolnienie rozwoju, utrata ról społecznych i administracyjnych, migracja młodych, wykwalifikowanych mieszkańców do większych aglomeracji, a także upadek tradycyjnych sektorów przemysłowych. Dodatkowo demograficzne starzenie się oraz brak równowagi na rynku pracy pogłębiają trudności. Niewystarczająca dostępność komunikacyjna, w tym słabe powiązania drogowe, kolejowe i publiczne systemy transportu, ogranicza integrację tych ośrodków z otoczeniem funkcjonalnym.

Na wiejską sieć osadniczą regionu w 2023 r. składało 2272 wsi zamieszkałych ogółem przez 641,9 tys. mieszkańców (spadek o 8,3% w porównaniu do 2013 r.), średnio jedną wieś zamieszkiwało ok. 280 osób (wartość dla Polski – 352). Gęstość jednostek na 100 km^2 wynosi 19,40 miejscowości wiejskich (dla porównania wskaźnik krajowy wynosi 13,74).

Struktury zurbanizowane na terenach wiejskich charakteryzuje znaczne rozproszenie, a co za tym idzie niski poziom dostępności terytorialnej do podstawowych usług publicznych oferowanych głównie przez małe, lokalne ośrodki miejskie.

Ład przestrzenny

W kontekście długofalowego rozwoju przestrzennego należy uwzględniać szereg czynników determinujących jakość środowiska zurbanizowanego. Do kluczowych aspektów zalicza się spójne i harmonijne kształtowanie przestrzeni, wysoki poziom estetyki architektonicznej, funkcjonalność rozwiązań planistycznych – w tym minimalizowanie ryzyka występowania kolizji przestrzennych – oraz właściwe relacje pomiędzy obszarami zabudowanymi a terenami niezabudowanymi, w szczególności zielenią, strefami sportowymi i rekreacyjnymi. Nie mniej istotne są kwestie zapewnienia dostępności infrastruktury technicznej, transportowej oraz społecznej, której rozwój – prowadzony w sposób zrównoważony i skoncentrowany – pozwala na optymalizację kosztów inwestycyjnych i eksploatacyjnych.

Obraz procesów urbanizacyjnych w ostatnim dziesięcioleciu wskazuje się na tendencje do postępującego niekontrolowanego rozpraszania zabudowy, szczególnie w otoczeniu miast, w których tzw. urban sprawl staje się negatywnym standardem. Rezultatem jest postępujący chaos przestrzenny, degradacja krajobrazu i środowiska naturalnego, a w konsekwencji wzrastające koszty ekonomiczne i społeczne.

Art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym definiuje „ład przestrzenny" jako takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania: funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe i kompozycyjno-estetyczne.

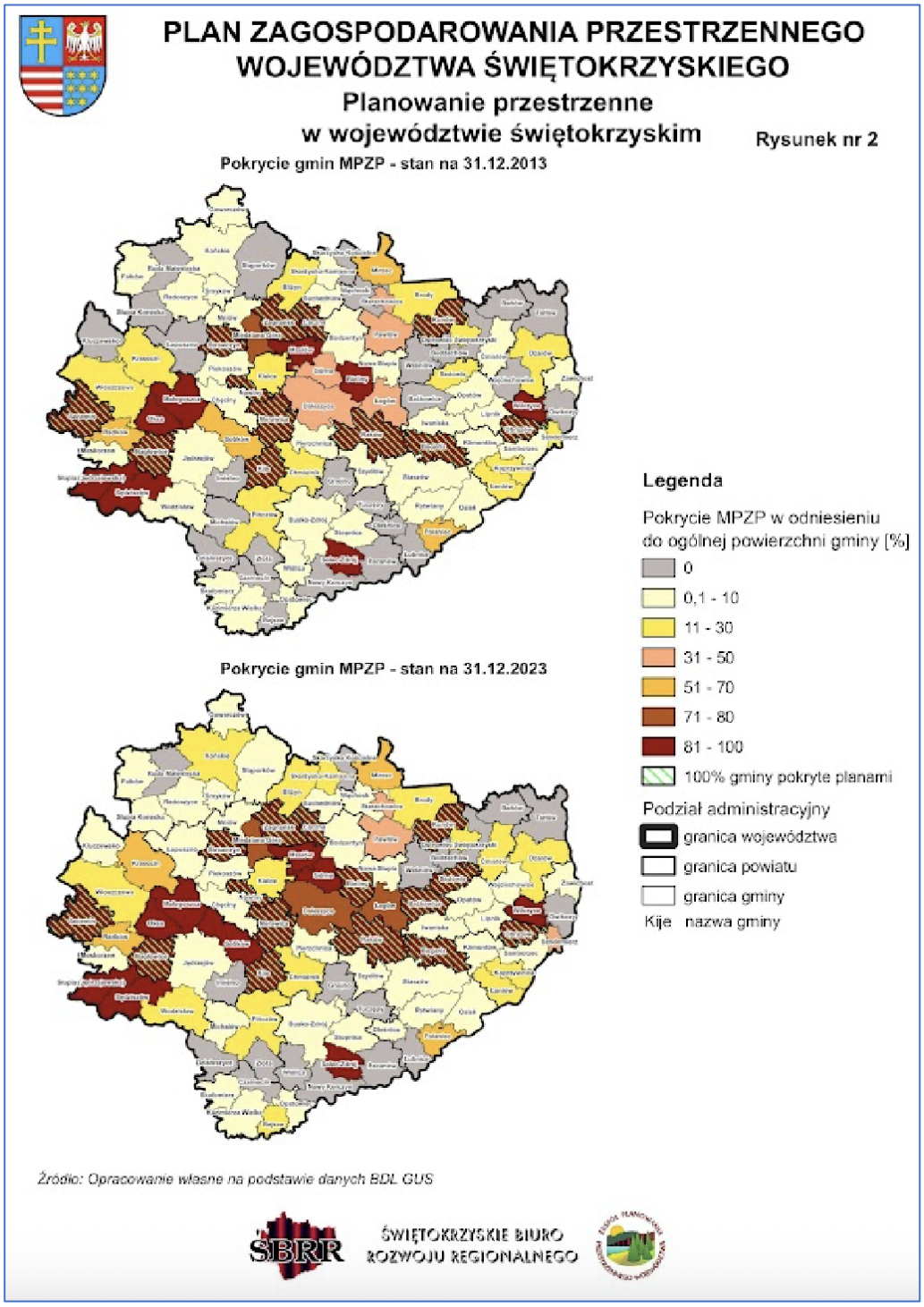
Ład przestrzenny i zrównoważony rozwój stanowią podstawę kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej. Podstawowym instrumentem kształtowania ładu przestrzennego są, w świetle cytowanej wyżej

ustawy, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Natomiast w przypadku ich braku obowiązują indywidualne decyzje planistyczne – o warunkach zabudowy (WZ) oraz ustalające lokalizację inwestycji celu publicznego (ULICP). Mają one jednak charakter „ułomnego dokumentu planistycznego", bowiem wydawane są w sprawach indywidualnych, nie uwzględniają szerszego kontekstu przestrzennego i funkcjonalnego, prowadząc do niekontrolowanych zmian w użytkowaniu terenów i strukturze zabudowy.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje na tle innych regionów niski udział powierzchni pokrytej MPZP w odniesieniu do ogólnej powierzchni województwa. O ile pokrycie MPZP w regionie w 2013 r. wynosiło 27,1%, (8 pozycja w kraju), to w 2023 r. odnotowano udział na poziomie 31,8%, tj. wzrost o 4,7% w ciągu 10 lat, co pod tym względem plasuje województwo na 4 miejscu w kraju. W tej dziedzinie przodują gminy w obszarze funkcjonalnym Kielc oraz gminy zlokalizowane w środkowym, horyzontalnym pasie województwa. W 2023 r. jedynie 14,7% gmin pokryte było MPZP w 100%.

Rysunek 29. Pokrycie gmin MPZP w 2013 i 2023 r.

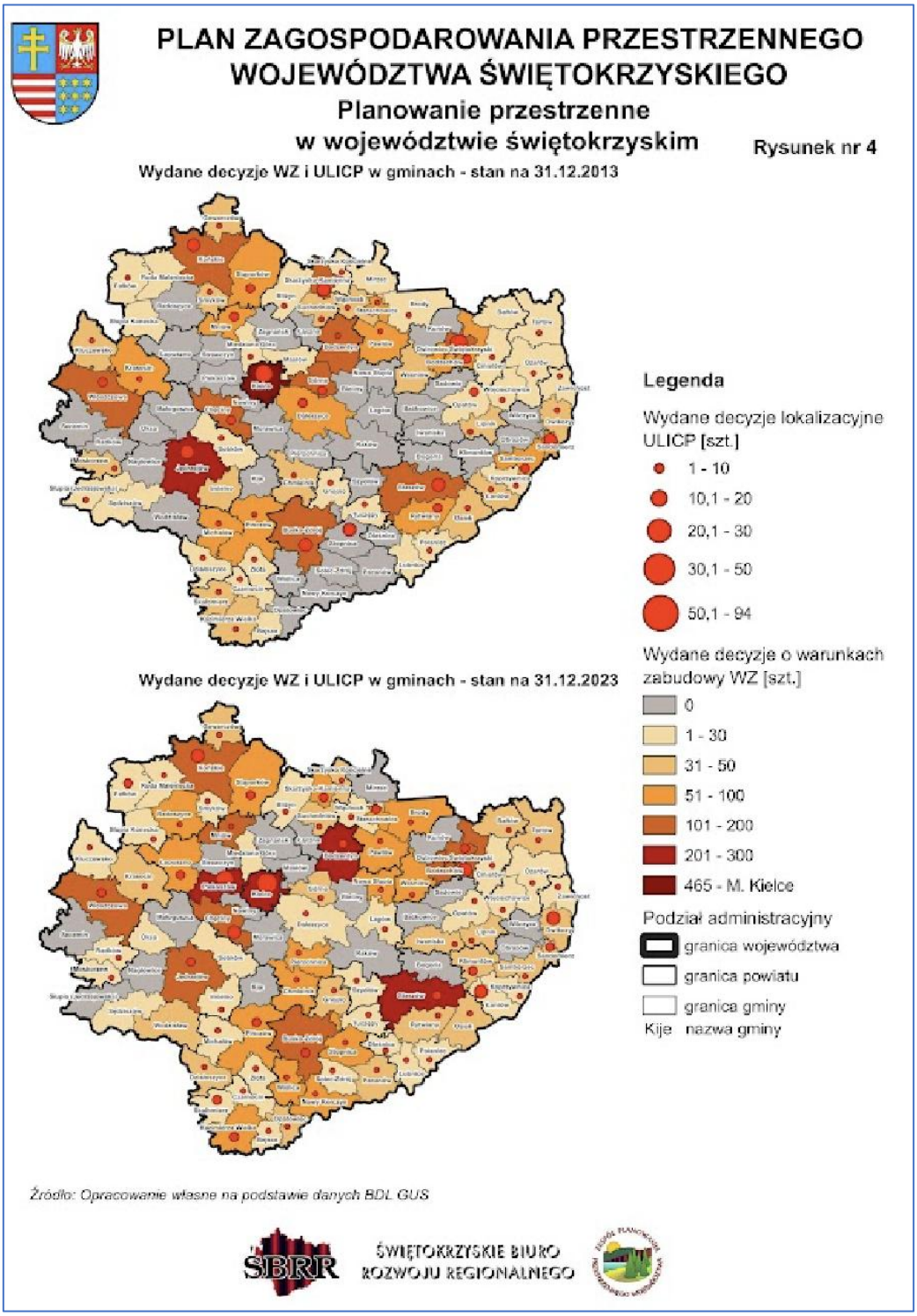
Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Decyzje o warunkach zabudowy (WZ) i ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (ULICP)

Pod względem decyzji WZ wydawanych w ostatnim dziesięcioleciu świętokrzyskie należy do grupy województw o niskim poziomie liczby decyzji, z widoczną tendencją spadkową: w 2013 r. było to 4981 decyzji, podczas gdy w 2023 r. ich liczba wyniosła 4537, co oznacza spadek o 8,9%. Należy to wiązać w wzrostem pokrycia MPZP w gminach, jednak może też świadczyć o niewielkim ograniczaniu aktywności inwestycyjnej.

Podobnie jak w przypadku decyzji WZ, w porównaniu do innych województw świętokrzyskie charakteryzuje niska liczba wydawanych decyzji ULICP (w 2013 r. – 614, w 2023 r. – 725), choć w przeciągu ostatnich 10 lat nastąpił wzrost o 18,1%, co może świadczyć o większej aktywności inwestycyjnej w sferze publicznej. Decyzje te wydawane są przede wszystkim w obrębie miast i gmin miejsko-wiejskich.

Rysunek 30. Wydane decyzje ULICP i WZ w 2013 i 2023 r.

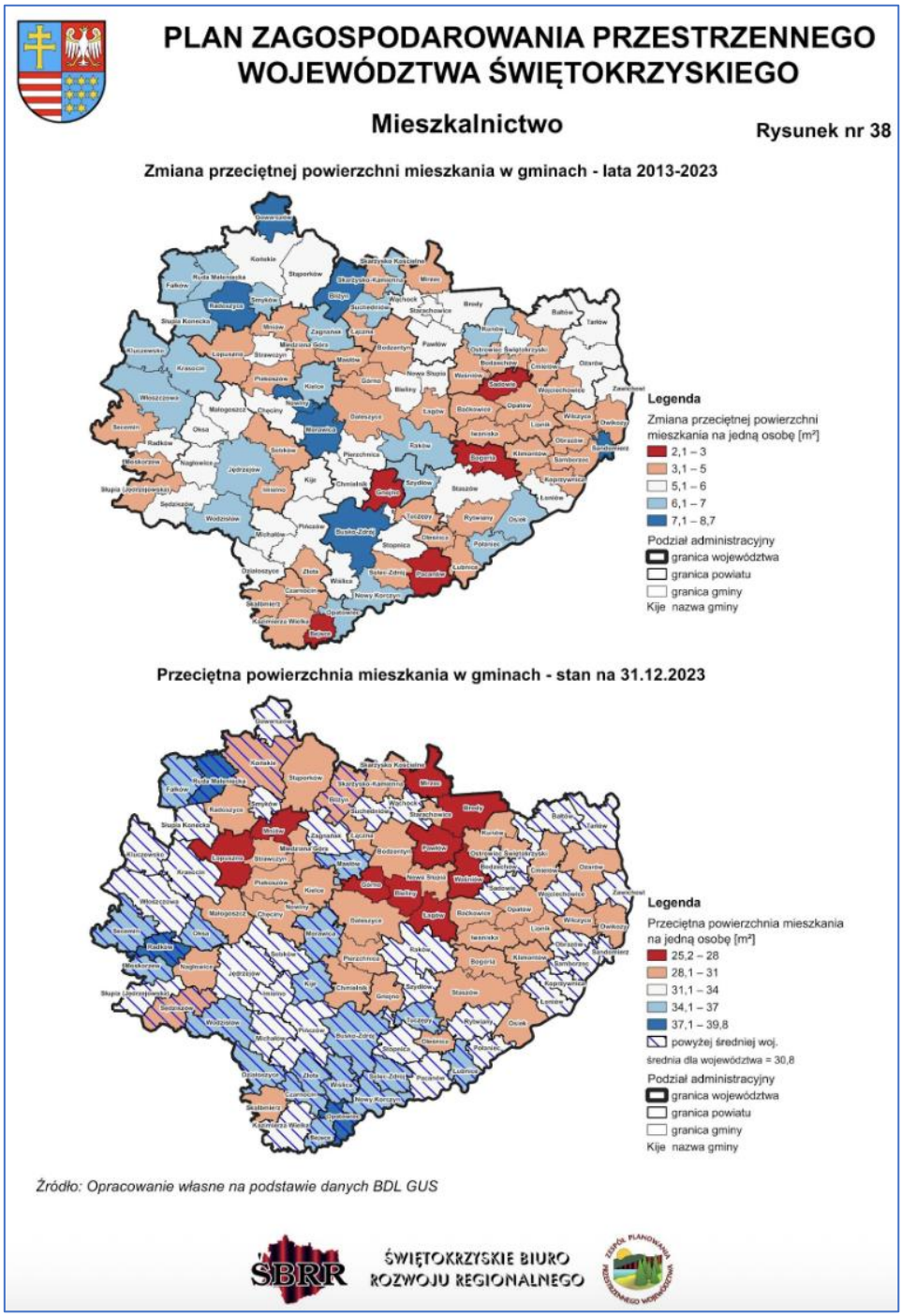

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Mieszkalnictwo[110]

Swego rodzaju wskaźnikiem procesów osadniczych jako pierwotnych funkcji urbanizacyjnych oraz najrozleglejszą formą zagospodarowania terenu jest rozwój funkcji mieszkaniowej. Jednocześnie warunki mieszkaniowe wyrażone we wskaźnikach odzwierciedlają jakość życia mieszkańców.

Rysunek 31. Mieszkalnictwo – podstawowe wskaźniki w 2023 r.

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

[110] Por. Rozdział *Warunki mieszkaniowe*, analizujący problem mieszkalnictwa w kontekście jakości życia (w części 2.2 Analiza sytuacji województwa w sferze społecznej).

Regionalne zasoby mieszkaniowe wynosiły w 2023 r. 462 588 mieszkań, co stanowiło 3,1% wszystkich zasobów w kraju, dając województwu świętokrzyskiemu 14 pozycję w kraju. Począwszy od 2013 r. liczba mieszkań wzrosła o 29,6 tys. (6,8%). Głównymi beneficjentami tego procesu były gminy skupione wokół ośrodka wojewódzkiego oraz Busko-Zdrój, Chęciny, Jędrzejów, Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski i Strawczyn. Spośród tej liczby mieszkania w miastach stanowiły 52,8%, a na wsiach 47,2% zasobów województwa). Widoczne jest tu pewne zrównoważenie, podczas gdy wskaźniki krajowe wskazują na odmienną proporcję – pod względem liczby mieszkań dominują miasta (67,8%), podczas gdy ten wskaźnik dla wsi wynosi 32,2%.

Średnia powierzchnia mieszkania w województwie świętokrzyskim wyniosła w 2024 r. 77,9 m^2, w przedziale od 59,6 m^2 (Kielce) do 115,5 m^2 (Morawica – obszar wiejski). Wartości te odzwierciedlają różnice w warunkach mieszkaniowych w miastach i na wsi. Natomiast średnia powierzchnia mieszkania przypadająca na 1 osobę wyniosła w województwie świętokrzyskim w 2024 r. 32,4 m^2, w przedziale od 25,5 m^2 (Mniów) po 52,2 m^2 (Opatowiec). Największą przeciętną powierzchnią mieszkań przypadającą na 1 osobę w m^2 w 2023 r. charakteryzowały się gminy położone na południu województwa, ale również pozostające we wpływie ośrodka centralnego – Kielc.

Problemy i zagrożenia w sferze przestrzenno-funkcjonalnej

Urbanizacja:

- rozlewanie się Kielc poza ich granice administracyjne przy dużych rezerwach terenowych w obrębie miasta, co wpływa na urbanizowanie wsi i zatracanie zabudowy o charakterze wiejskim;
- rozwój funkcji przemysłowych, handlowych, magazynowych na terenach wiejskich wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych przy braku wykorzystania tego rodzaju terenu w ośrodku rdzeniowym, co generuje wzmożony ruch związany zarówno z transportem towarów, jak i codziennymi dojazdami do pracy;
- chaotyczne zagospodarowanie przestrzeni (będące konsekwencją powyższego procesu) stwarza problemy związane z zapewnieniem podstawowej infrastruktury technicznej oraz dogodnego dostępu do usług publicznych;
- rozwijanie zabudowy wzdłuż dróg krajowych i wojewódzkich stwarza kolizje związane z ograniczeniem przepustowości dróg oraz brakiem możliwości ich modernizacji w celu podwyższenia parametrów technicznych;
- presja budowlana na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo;
- znaczna część ośrodków gminnych wymaga modernizacji struktury przestrzennej wielu obszarów (rewaloryzacji centrów i starych dzielnic, rewitalizacji dzielnic poprzemysłowych oraz blokowisk, poprawy warunków do rekreacji i wypoczynku oraz usprawnienia relacji: mieszkanie – praca – wypoczynek). Główne potrzeby w tym zakresie szczegółowo opisywane są w programach rewitalizacji poszczególnych gmin i generalnie dotyczą: zabytkowych rynków, ciągów reprezentacyjnych ulic, głównych placów i ogólnie dostępnych terenów zieleni służących wypoczynkowi.

Ład przestrzenny:

- silna presja urbanizacyjna, szczególnie w miastach i na ich obszarach funkcjonalnych, suburbanizacja, zwłaszcza widoczna w otoczeniu funkcjonalnym Kielc (chaos przestrzenny, problemy z komunikacją, z zapewnieniem usług, z lokalizacją inwestycji celu publicznego, wysokie koszty zaopatrzenia w media, zawłaszczanie przestrzeni otwartych, zabudowa klinów napowietrzających, dolin rzecznych, degradacja krajobrazu itp.);
- deficyt planów miejscowych (jedynego narzędzia, które prawidłowo sporządzone może mieć realny wpływ na ład przestrzenny) i pilna potrzeba ich przygotowania, zwłaszcza na

obszarach objętych dużą presją urbanizacyjną, w tym na obszarach funkcjonalnych miast, zwłaszcza wokół Kielc;

- duża liczba wniosków o wydanie warunków zabudowy na obecnych zasadach (bez limitu czasu i praktycznie na każdym terenie – potęgowanie chaosu przestrzennego) – wpływ na to miało przesunięcie wprowadzenia zmian w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (w odniesieniu do określonego okresu obowiązywania decyzji o warunkach zabudowy oraz ograniczenie ich wydawania, mają być wydawane jedynie tam, gdzie jest to uzasadnione demograficznie – na obszarach uzupełnienia zabudowy). Proces ten, połączony z możliwością zamieszczania w strategiach rozwoju gmin zapisów dotyczących potrzeby rozwoju zabudowy bez uzasadnienia trendami demograficznymi, może realnie powiększać postępujący chaos przestrzenny i sprzyjać nieracjonalnemu zagospodarowaniu przestrzeni;
- zabudowa mieszkaniowa lokalizowana wzdłuż dróg tranzytowych uniemożliwia ich rozbudowę oraz pełnienie przez nie funkcji tranzytowej, oprócz tego stanowi zagrożenie dla mieszkańców;
- lokalizacja zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na obszarach do tej pory wykorzystywanych rolniczo z zabudową zagrodową rodzi konflikty i czasem może nawet ograniczać rozwój pierwotnej funkcji tych terenów (rolniczej);
- lokalizacja zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na obszarach bardzo dobrych gleb, o dużym potencjale do wykorzystania rolniczego, zwłaszcza w otoczeniu miast, pozbawia te ośrodki możliwości rozwoju stref żywicielskich;
- wysokie koszty społeczne i ekonomiczne nieracjonalnej gospodarki przestrzennej na całe pokolenia;
- braki w edukacji związanej ze zrównoważonym rozwojem i ładem przestrzennym, estetyką oraz potrzebą ochrony przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, przeświadczenie, że posiadanie działki w każdym przypadku uprawnia do lokalizacji na niej zabudowy;
- niskie kwalifikacje wykonawców aktów planowania przestrzennego (deprecjacja zawodu urbanisty – deregulacja, brak potrzeby posiadania doświadczenia, jedyne kryterium przy wyborze ofert to nadal głównie cena, skutkuje to niską jakością opracowań i sztampowym podejściem);
- brak harmonii i estetyki zabudowy, obok siebie powstają zupełnie różne budynki, mimo tej samej funkcji (niektóre w stylu włoskim – toskańskim, obok nich w stylu góralskim z drewnianych bali, po sąsiedzku modernistyczne z płaskim dachem, dodatkowo każdy w innej kolorystyce i z innym ogrodzeniem); wynika to z nieprzykładania wagi do estetyki i dopuszczania w ustaleniach miejscowych planów czy też decyzji o WZ praktycznie każdej formy i kolorystyki zabudowy, jedynie przy określonej maksymalnej wysokości;
- problem z lokalizacją OZE, presja, aby było ich jak najwięcej, bez dbałości o zachowanie walorów krajobrazu i warunki życia mieszkańców;
- problem z rekultywacją terenów zdegradowanych;
- brak wyważenia interesów prywatnych i publicznych.

Krajobraz

Podział fizyczno-geograficzny

Województwo świętokrzyskie położone jest w granicach pięciu makroregionów, z których największą powierzchnię zajmują: Wyżyna Kielecka, Niecka Nidziańska i Wyżyna Przedborska, a niewielką powierzchnię fragmenty Wyżyny Lubelskiej i Kotliny Sandomierskiej.

Tabela 42. Podział geograficzny regionu

Makroregion	Mezoregion
Wyżyna Kielecka	Góry Świętokrzyskie, Płaskowyż Suchedniowski, Garb Gielniowski, Przedgórze Iłżeckie, Pogórze Szydłowskie, Wyżyna Sandomierska
Wyżyna Przedborska	Pasmo Przedborsko-Małogoskie, Wzgórza Opoczyńskie, Wzgórza Łopuszańskie, Niecka Włoszczowska, niewielkie fragmenty Wzgórz Radomszczańskich i Progu Lelowskiego
Niecka Nidziańska	Płaskowyż Jędrzejowski, Garb Wodzisławski, Dolinę Nidy, Nieckę Solecką, Garb Pińczowski, Niecka Połaniecka, Płaskowyż Proszowicki, Wyżyna Miechowska
Wyżyna Lubelskiej	Małopolski Przełom Wisły
Kotlina Sandomierska	Nizina Nadwiślańska

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Specyfika krajobrazowa regionu

Województwo charakteryzuje się zróżnicowanym ukształtowaniem terenu. W jego środkowej części dominują formy górzyste i pagórkowate, a w pozostałych – tereny faliste i płaskie. Największe zróżnicowanie morfologiczne obserwuje się w obrębie Gór Świętokrzyskich, gdzie zlokalizowany jest najwyższy punkt regionu – Łysica (613,8 m n.p.m.). Najniżej położone obszary, ok. 143 m n.p.m., występują w dolinie Wisły na północ od Ostrowa.

Krajobraz tworzy mozaika form terenowych i użytkowania ziemi – od zalesionych grzbietów po otwarte przestrzenie z przewagą pól i łąk. Obszary miejskie intensywnie wpływają na krajobraz, prowadząc do rozwoju struktur suburbanizacyjnych o nieuporządkowanej formie.

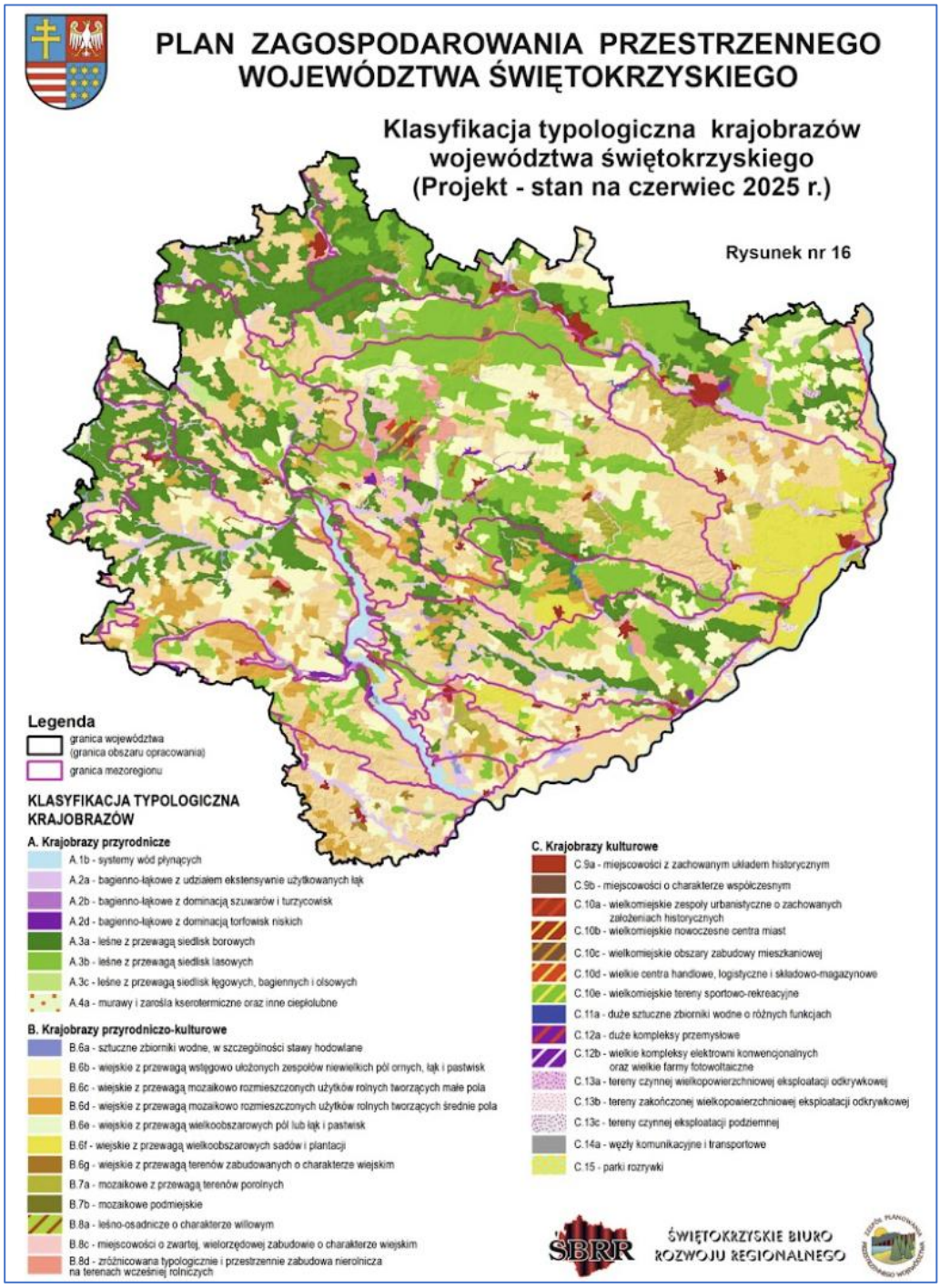
Lasy zajmują 28,3% powierzchni województwa, przy czym największe kompleksy leśne występują w jego północnej i centralnej części. Ich rozmieszczenie wiąże się z m.in. Garbem Gielniowskim i Górami Świętokrzyskimi. Część zachodnia regionu zawiera mniejsze kompleksy leśne, podczas gdy wschodnia i południowa są ich w dużej mierze pozbawione, dominują tu grunty rolne związane z Wyżyną Sandomierską i Niecką Nidziańską.

Użytki rolne stanowią ok. 64% powierzchni regionu, z czego 70% to grunty orne. Istotną rolę odgrywają również łąki, pastwiska i sady (szczególnie w rejonie Sandomierza). Charakterystycznym elementem krajobrazu są „pasiaki świętokrzyskie" – szachownicowy układ wąskich pól o zróżnicowanej kolorystyce.

Obszary wokół Kielc mają charakter podmiejski i cechują się mozaikowym zagospodarowaniem – od zabudowy jednorodzinnej po obiekty usługowe i handlowe. Często dochodzi tu do degradacji krajobrazu oraz chaosu przestrzennego.

Tereny zurbanizowane obejmują niemal 5% powierzchni i mają istotne znaczenie przestrzenne i funkcjonalne. Do obszarów najbardziej przekształconych należą centra miejskie, szczególnie Kielce, oraz rejony eksploatacji surowców mineralnych, gdzie dominuje górnictwo odkrywkowe.

Rysunek 32. Klasyfikacja typologiczna krajobrazów województwa

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, stan na 2025.

Elementy makroprzestrzenne wzbogacane są przez niewielkie formy przyrodnicze (m.in. odsłonięcia skalne) i kulturowe (historyczne układy urbanistyczne, zabytki, obiekty sakralne i przemysłowe). Szczególnie wartościowe są odsłonięcia gipsów w Niecce Soleckiej oraz zabytkowe struktury miejskie Kielc, Sandomierza i Chęcin. W krajobrazie akcentują się także drogi i infrastruktura techniczna, m.in. linie energetyczne.

Ochrona krajobrazu

Zagadnienia ochrony krajobrazu zyskały w Polsce szerokie podstawy prawne. Prócz Konstytucji RP regulacje powszechnie obowiązujące ustanawiają:

- formy ochrony przyrody mające bezpośredni wpływ na ochronę krajobrazu oraz ochronę krajobrazów kulturowych jako elementu dziedzictwa narodowego (ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- instrumenty planistyczne umożliwiające wyznaczanie obszarów o szczególnych walorach krajobrazowych (ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- instrumenty zarządzania krajobrazem w postaci audytu krajobrazowego (ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody).

Aktualnie opracowywany jest Audyt krajobrazowy dla województwa świętokrzyskiego. W chwili obecnej po szczegółowej waloryzacji przestrzeni krajobrazowej regionu wydzielono 1359 jednostek krajobrazowych, spośród których 210 wskazano jako priorytetowe.

Główne problemy i obszary problemowe w odniesieniu do krajobrazu

Do podstawowych problemów w tym zakresie należą:

- niedoprecyzowane i niespójne przepisy prawa;
- prowadzenie krótkowzrocznej, proinwestycyjnej polityki przestrzennej w gminach, nieuwzględniającej konsekwencji w postaci nieodwracalnych zmian w krajobrazie, w tym nadużywanie decyzji administracyjnych, zastępujących niejednokrotnie plany miejscowe;
- sektorowy dualizm (środowisko przyrodnicze – środowisko kulturowe), którego efektem jest rozmycie odpowiedzialności za krajobraz;
- brak profesjonalnej kadry, odpowiednio wyedukowanej w ochronie krajobrazu;
- brak wymogów prawnych dotyczących sporządzania analiz krajobrazowych dla terenów inwestycyjnych położonych na obszarach cennych krajobrazowo, które pozwoliłyby dokonać wyboru odpowiedniego wariantu lokalizacji czy też wskazać na potrzebę korekty proponowanej formy, kształtu, skali, kolorystyki itp.;
- niedostateczna świadomość społeczeństwa, brak pozytywnych wzorców, zakorzeniona w społeczeństwie chęć do wyróżniania się i przedkładanie prawa własności nad dobro społeczne.

Efekty wyżej wymienionych zagrożeń są widoczne w przestrzeni w postaci:

- chaotycznej zabudowy, wkraczającej na stoki, w miejsca eksponowane krajobrazowo, zaburzającej linie ciągów widokowych, realizowanej bez uwzględnienia walorów krajobrazowych, przyrodniczych (zabudowa dolin rzecznych) i kulturowych (obudowa otoczenia zabytków i ich przedpola widokowego);
- kosmopolitycznej zabudowy, pozbawionej cech regionalnych, zróżnicowanej architektonicznie, materiałowo, skalowo, z detalami i kolorami tworzącymi dysonans w przestrzeni;
- zmian w krajobrazie wywołanych budową infrastruktury komunikacyjnej (nasypów, estakad, wiaduktów itp.), telekomunikacyjnej (masztów telefonii komórkowej), energetycznej (naziemnych linii przesyłowych, elektrowni wiatrowych, kominów ciepłowniczych), przeciwpowodziowej (tam, dużych zbiorników retencyjnych itd.) oraz eksploatacją złóż surowców mineralnych;

- powiększającego się ubytku przestrzeni otwartych oraz lasów, zawłaszczanych na rzecz zabudowy, w tym także likwidacji zadrzewień i zakrzewień śródpolnych oraz oczek wodnych;
- dzikiej eksploatacji surowców mineralnych, której efektem są szpecące krajobraz „dziury w ziemi", nierzadko przyczyniające się powstania „dzikich wysypisk śmieci".

Główną przyczyną postępującej skali przekształceń w krajobrazie jest ekspansja gospodarki rynkowej, w której obszary o atrakcyjnym krajobrazie stały się poszukiwanym towarem na rynku terenów budowlanych. Postępujące w szybkim tempie żywiołowe procesy urbanizacyjne mogą doprowadzić do degradacji, zanikania lub zacierania wartościowych cech naturalnego ukształtowania i pokrycia terenu, a także historycznie ukształtowanych cech krajobrazu kulturowego, prowadząc w efekcie do jego destrukcji.

2.6 Analiza obszaru dotyczącego zarządzania rozwojem województwa świętokrzyskiego

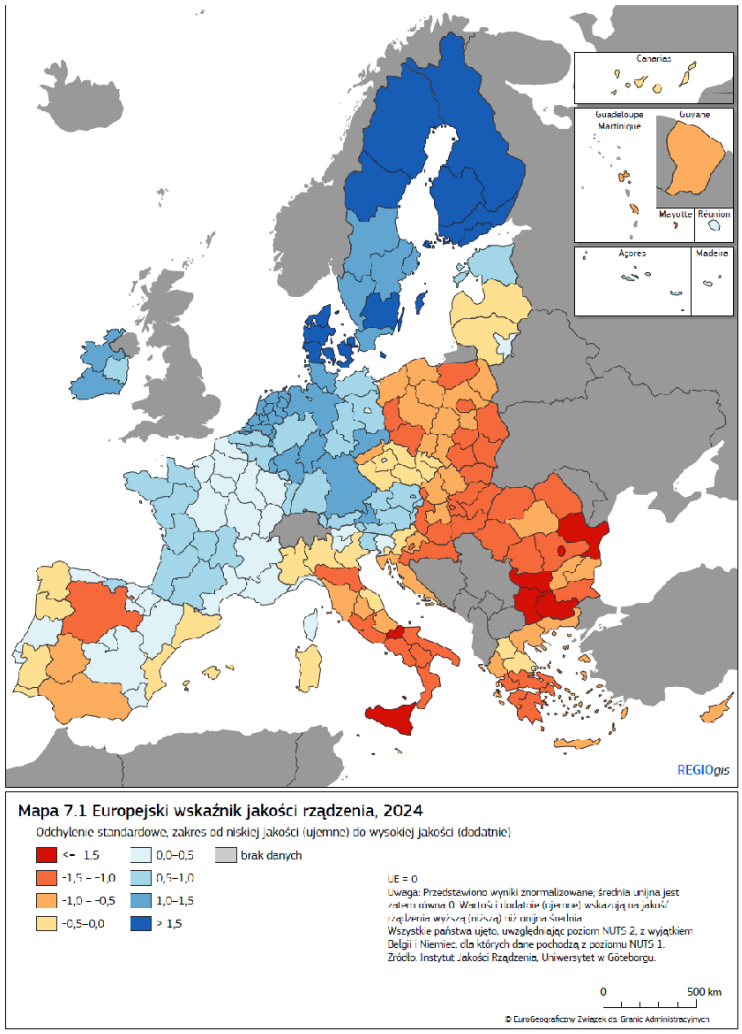
Europejski wskaźnik jakości rządzenia (EQI)

Wskaźnik EQI umożliwia pomiar i porównanie jakości rządzenia w regionach państw członkowskich Unii Europejskiej oraz pomiędzy nimi. Umożliwia pomiar jakości rządzenia na szczeblu poniżej krajowego, a także ocenę bezstronności, wydajności i wolności od korupcji oraz porównanie tych aspektów między poszczególnymi regionami. Wskaźnik ten opracowywany jest przez Instytut Jakości Rządzenia Uniwersytetu w Göteborgu od 2010. Dotychczas opublikowane zostało pięć edycji wskaźnika EQI (w 2010, 2013, 2017, 2021 i 2024 r.).

Interpretacja wskaźnika EQI jest następująca: średnia wartość wskaźnika dla całej Unii Europejskiej równa jest 0; wartości dodatnie wskaźnika oznaczają wyższą (niż średnia dla UE) jakość rządzenia, wartości ujemne zaś – niższą (niż średnia dla UE) jakość rządzenia w danym regionie.

Wartości osiągnięte przez EQI w edycji z 2024 r. przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 33. Europejski wskaźnik jakości rządzenia (2024)

Źródło: Dziewiąty raport…, 2024: 219.

Województwo świętokrzyskie sklasyfikowane zostało w grupie regionów, w przypadku których wartość EQI mieści się w przedziale od -1,5 do -1,0. Obok świętokrzyskiego w grupie tej znalazło się również osiem polskich regionów (w tym region statystyczny – Region Warszawski Stołeczny). Do kategorii tej zaliczona została spora część regionów państw, które wstąpiły do Unii Europejskiej po 2004 r. oraz regionów włoskich, greckich i jeden region Hiszpanii (Kastylia-Leon).

W edycji EQI z 2024 r. województwo świętokrzyskie osiągnęło wynik na poziomie -1,155. W skali kraju niższą wartość wskaźnika zanotowano jedynie w województwie dolnośląskim. Również w poprzednich trzech edycjach wskaźnika świętokrzyskie znalazło się poza pierwszą dziesiątką polskich regionów. Najgorszy wynik region osiągnął w edycji z 2017 r., kiedy to sklasyfikowany został na ostatnim miejscu spośród polskich regionów, zaś najlepszy w 2010 r., gdy zajął 4 miejsce.

W poniższej tabeli zestawiono miejsca zajmowane w kolejnych edycjach EQI przez województwo świętokrzyskie na tle polskich i europejskich regionów.

Tabela 43. Ranking województwa świętokrzyskiego na tle regionów Polski i UE

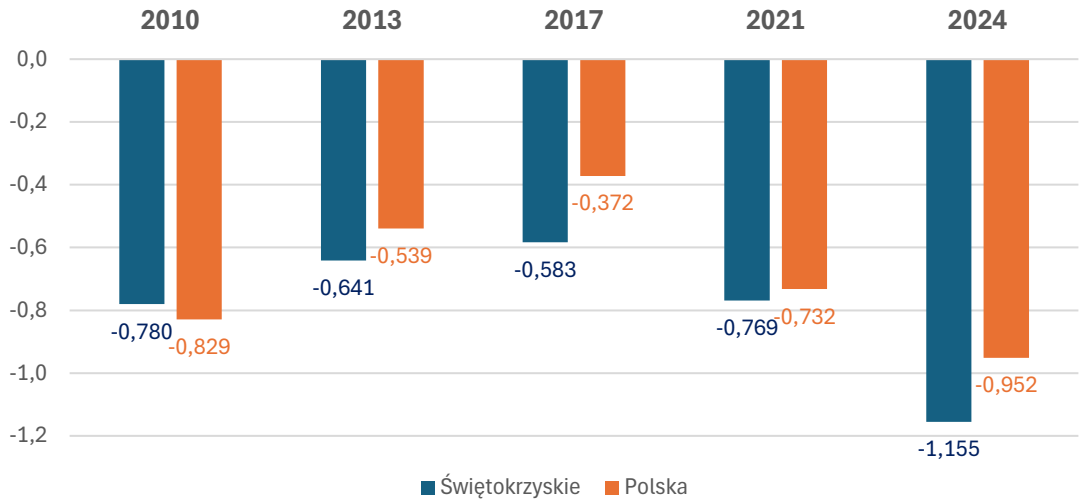
Edycja EQI	PL (n = 17)	UE (n = 210)
2010	4	151
2013	11	147
2017	17	149

Edycja EQI	PL (n = 17)	UE (n = 210)
2021	11	153
2024	16	185

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charron, Lapuente, Bauhr, 2024.

Dane udostępniane przez Instytut Jakości Rządzenia Uniwersytetu w Göteborgu[111] pozwalają prześledzić, jak w przypadku województwa świętokrzyskiego na przestrzeni lat kształtowała się wartość wskaźnika EQI oraz poszczególnych jego aspektów – składowych (jakość, bezstronność, korupcja). Pomiędzy rokiem 2010 a 2024 zarówno w przypadku świętokrzyskiego, jak i Polski (średnia wyliczona dla wszystkich województw) wartość wskaźnika systematycznie spadała. Uwagę zwraca jednakże, że w przypadku województwa świętokrzyskiego dynamika tego negatywnego trendu była zdecydowanie większa niż w przypadku średniej dla wszystkich polskich regionów.

Wykres 103. Wartość EQI dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat

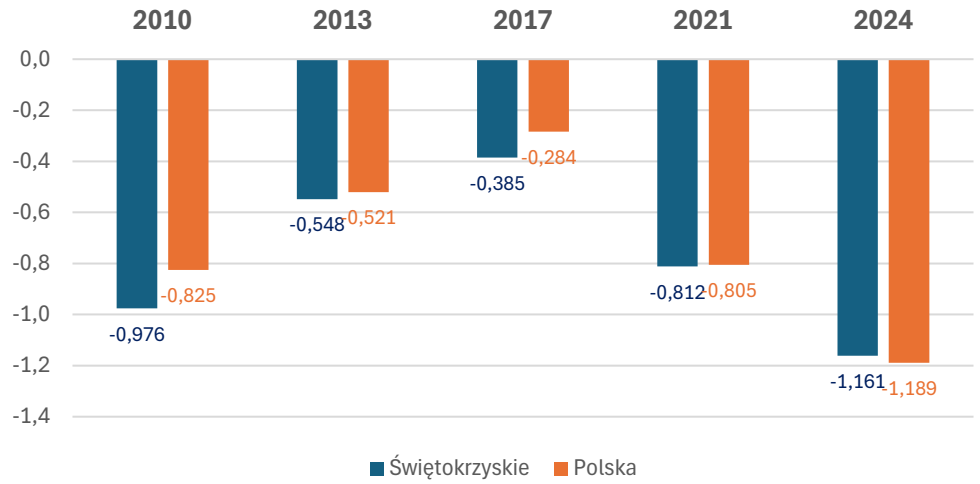

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charron, Lapuente, Bauhr, 2024.

Analiza poszczególnych aspektów wskaźnika EQI wskazuje, że województwo świętokrzyskie najlepsze wyniki osiągało w aspekcie związanym z korupcją. Gorsze wyniki region uzyskało natomiast w aspektach odnoszących się do jakości świadczonych usług oraz bezstronności. Zmianę wartości wskaźnika na przestrzeni lat 2010–2024 w każdym z jego aspektów ilustrują poniższe wykresy.

[111] Charron, Lapuente, Bauhr, 2024. Dane dostępne pod linkiem: https://www.gu.se/en/quality-government/qog-data/data-downloads/european-quality-of-government-index?fbclid=IwAR27o73XdkyCkOz621ka70TrBG9ROM7ZN8xtMFWjsO9oXPEqvq5L5ezaniw.

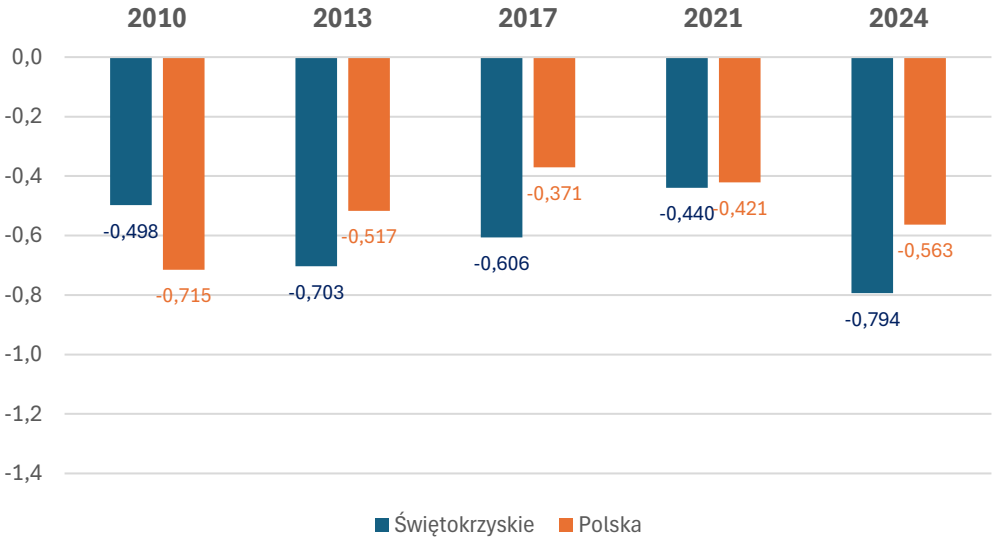
Wykres 104. Wartość EQI (aspekt jakości) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charron, Lapuente, Bauhr, 2024.

W latach 2010–2017 wartość wskaźnika EQI w aspekcie jakości w odniesieniu do województwa świętokrzyskiego ulegała systematycznej poprawie. Trend ten został powstrzymany dopiero w 2021 r., w którym to zarejestrowana wartości wskaźnika była gorsza niż ta, którą zarejestrowano przy okazji wcześniejszego pomiaru. Negatywny trend pogłębił się w 2024 r., w którym dla województwa świętokrzyskiego zarejestrowano najgorszą (najniższą) z dotychczasowych wartości wskaźnika. Warto również zwrócić uwagę, że w badanym okresie trendy wskaźnika EQI w aspekcie jakości rejestrowane w województwie świętokrzyskim były zgodne z trendami zachodzącymi w całym kraju. Istotne wydaje się jednak spostrzeżenie, zgodnie z którym aż w czterech spośród pięciu pomiarów dokonanych w latach 2010–2024 w województwie świętokrzyskim zarejestrowano niższe wartości wskaźnika EQI w wymiarze jakości niż w przypadku średniej dla całego kraju. Sytuacja ta uległa zmianie dopiero w ostatnim pomiarze dokonanym w 2024 r.

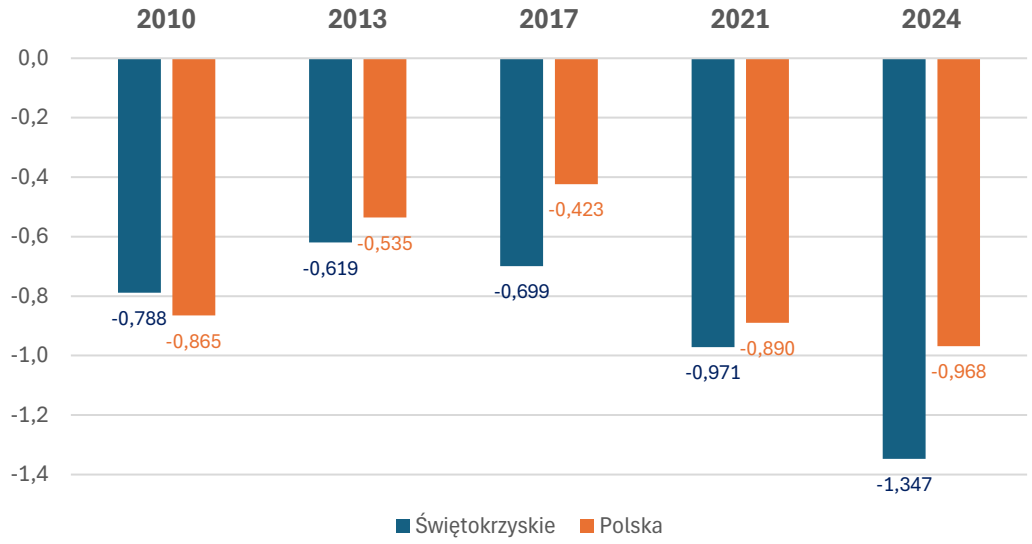
Wykres 105. Wartość EQI (aspekt korupcji) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charron, Lapuente, Bauhr, 2024.

W przypadku wartości wskaźnika EQI odnoszących się do aspektu korupcji w latach 2010–2024 nie ukształtował się stabilny trend. W odniesieniu do kolejnych pomiarów mamy do czynienia z sytuacją naprzemiennego poprawiania i pogarszania się wartości wskaźnika w porównaniu do tych, które zostały zarejestrowane przy okazji wcześniejszego pomiaru. W kontekście tego aspektu wskaźnika EQI warto zwrócić uwagę na znaczące pogorszenie się sytuacji w województwie świętokrzyskim na przestrzeni lat 2010–2024. O ile w pierwszym pomiarze zarejestrowana wartość wskaźnika wyniosła -0,45, o tyle w ostatnim z przeprowadzonych pomiarów wartość ta ukształtowała się na poziomie -0,79. Trzeba również zauważyć, że o ile w pomiarze przeprowadzonym w 2010 r. dla województwa świętokrzyskiego wskaźnik EQI w aspekcie korupcji był lepszy niż średnia dla całego kraju, o tyle w kolejnych latach mamy do czynienia z sytuacją, w której wartości te są gorsze niż średnia dla całego kraju.

Wykres 106. Wartość EQI (aspekt bezstronności) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charron, Lapuente, Bauhr, 2024.

W przypadku wartości wskaźnika EQI w aspekcie bezstronności zaledwie raz (w 2013 r.) zarejestrowano poprawę sytuacji w odniesieniu do wcześniejszego pomiaru. Począwszy od 2017 r. w odniesieniu do omawianego aspektu wskaźnika ukształtował się silny negatywny trend. Zdecydowanie najniższe wartości wskaźnik EQI w aspekcie bezstronności osiągnął w 2024 r. (spadek z -0,79 w 2010 r. do -1,35). Warto również zauważyć, że zaledwie raz (w 2010 r.) wskaźnik EQI w omawianym aspekcie osiągnął lepsze wartości niż średnia dla całego kraju.

System zarządzania rozwojem województwa świętokrzyskiego

Instrumentarium

Województwo świętokrzyskie posiada bogate doświadczenie w zakresie planowania rozwoju społeczno-gospodarczego. Od momentu powołania do życia województwa samorządowego jego władze opracowały i uchwaliły cztery strategie rozwoju:

1. Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała nr XIV/225/2000 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 30 czerwca 2000 r.);
2. Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 r. (Uchwała nr XLII/508/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006 r.);

3. Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 r. (Uchwała nr XXXIII/589/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 16 lipca 2013 r.);
4. Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Uchwała nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021 r.).

Obowiązująca obecnie Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ stanowi dokument, w którym nie tylko określone zostały strategiczne cele rozwoju regionu oraz kluczowe kierunki działań, których podjęcie niezbędne jest do ich urzeczywistnienia, ale również zdefiniowane zostały ramy systemu zarządzania rozwojem regionu. Opisany w tym dokumencie system zarządzania ma wieloszczeblową strukturę, na którą składają się:

- Poziom 1 – obejmujący Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa[112], które stanowią najważniejsze dokumenty regionalne pozostające w stosunku nadrzędności względem wszystkich pozostałych dokumentów strategicznych, programowych, planistycznych czy finansowych przygotowywanych przez Samorząd Województwa. Tym samym oba dokumenty stanowią podstawową merytoryczną wytyczną dla programowanych w dokumentach niższego rzędu interwencji publicznych.
- Poziom 2 – na który składa się ograniczona liczba strategii sektorowych i branżowych, których obowiązek opracowania wynika z przepisów krajowych bądź też stanowi wypełnienie warunków niezbędnych do uruchomienia wdrażania środków europejskiej Polityki Spójności. Na tym poziomie systemu funkcjonują m.in. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+ oraz Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego.
- Poziom 3 – obejmujący programy o charakterze operacyjno-wdrożeniowym będące narzędziem realizacji Strategii. Programy te ukierunkowane są na realizację poszczególnych celów operacyjnych (bądź też ich grup) opisanych w Strategii. Szczególne miejsce w tej grupie dokumentów zajmują programy operacyjno-wdrożeniowe służące wdrażaniu perspektyw finansowych Unii Europejskiej z lat 2014–2020 oraz 2021–2027, w tym zwłaszcza:
  - Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020;
  - Krajowe Programy Operacyjne związane z perspektywą finansową UE na lata 2014–2020, w tym zwłaszcza Program Polska Wschodnia na lata 2014–2020 oraz Program Infrastruktura i Środowisko, Program Inteligentny Rozwój, Program Wiedza Edukacja Rozwój oraz Program Polska Cyfrowa;
  - Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027;
  - Programy Krajowe związane z perspektywą finansową UE na lata 2021–2027, w tym zwłaszcza Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej oraz Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego, Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko, Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki, Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy.

[112] Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego przyjęty został Uchwałą nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014 roku. W dniu 28 grudnia 2020 r. Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą nr XXVII/377/20 uchwalił zmianę Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, dotyczącą opracowania „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego".

Ponadto na trzecim poziomie systemu zarządzania rozwojem Województwa Świętokrzyskiego funkcjonują m.in. następujące dokumenty:

- Priorytety współpracy zagranicznej Województwa Świętokrzyskiego;
- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023–2026;
- Regionalny Plan Transportowy Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021–2030;
- Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego Województwa Świętokrzyskiego (w trakcie aktualizacji);
- Kolejne edycje Programu Współpracy Samorządu Województwa Świętokrzyskiego z Organizacjami Pozarządowymi;
- Młodzi dla Świętokrzyskiego 2030+ (w trakcie przygotowania);
- Siedem programów z zakresu środowiska (m.in. Program ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego 2030, Audyt krajobrazowy dla województwa świętokrzyskiego (w trakcie przygotowania), Program ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego wraz z planem działań krótkoterminowych);
- 16 programów z zakresu zdrowia i polityki społecznej (m.in. Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021–2030, Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2021–2026, Wojewódzki Program poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy i oparcia społecznego województwa świętokrzyskiego do roku 2030).

W Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ przewidziano możliwość wdrażania tego dokumentu m.in. poprzez:

- kontrakt programowy – umowę określającą warunki i kierunki dofinansowania regionalnego programu operacyjnego, w tym zapisanych w nim przedsięwzięć priorytetowych;
- kontrakt sektorowy – umowę określającą sposób realizacji, w tym finansowania, programów rozwoju opracowanych przez właściwych ministrów w zakresie interwencji ukierunkowanej terytorialnie;
- porozumienie terytorialne – umowę określającą w szczególności przedsięwzięcia priorytetowe dla rozwoju danego obszaru objętego porozumieniem.

Spośród powyższych instrumentów polityki rozwoju wynikających z przepisów ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju zawarty został jedynie kontrakt programowy (co miało miejsce 31 stycznia 2022 r. pomiędzy Samorządem Województwa Świętokrzyskiego a stroną rządową reprezentowaną przez Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej). Dotychczas żaden z ministrów nie zdecydował się na zawarcie z Samorządem Województwa Świętokrzyskiego kontraktu sektorowego. Region nie jest też stroną ani jednego porozumienia terytorialnego.

Na temat zastosowanych w województwie świętokrzyskim tzw. instrumentów terytorialnych, wspierających wdrażanie celów Strategii, zob. szerzej rozdział *Terytorializacja polityki rozwoju*.

Główni aktorzy systemu zarządzania rozwojem

Zgodnie z zapisami Strategii podmiotem odpowiedzialnym za jej wdrażanie jest Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, który ze swoich działań na rzecz osiągnięcia zapisanych w niej celów sprawozdaje:

- każdego roku – przedstawiając do dnia 31 maja Sejmikowi Województwa Świętokrzyskiego raport o stanie województwa (o którym mowa w art. 34a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa), obejmujący podsumowanie działalności zarządu województwa w roku poprzednim, w szczególności realizację polityk, programów i strategii, uchwał sejmiku województwa i budżetu obywatelskiego (jeśli funkcjonuje). W okresie obowiązywania Strategii Zarząd Województwa Świętokrzyskiego opracował i przedstawił Sejmikowi cztery raporty (za lata 2021, 2022, 2023 i 2024). W przypadku każdego z raportów istotnym punktem odniesienia dla opisywanych działań podejmowanych w roku ubiegłym przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego była Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Co istotne, w oparciu o raport Zarząd Województwa każdorazowo uzyskiwał od Sejmiku Województwa wotum zaufania (na podstawie art. 34a ust. 9 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa);
- co dwa lata – opracowując i przedkładając Sejmikowi Województwa Świętokrzyskiego Raport monitoringowy z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Obowiązek przygotowania tego typu dokumentu wynika wprost ze Strategii, w której wskazano, że dokument ten opracowywany jest na podstawie dostępnych danych statystycznych oraz informacji przekazanych przez merytoryczne departamenty urzędu marszałkowskiego i wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne. Dotychczas Zarząd Województwa Świętokrzyskiego opracował dwa tego typu raporty, co miało miejsce w 2023 i 2025 r.

W opracowaniu Raportu Monitoringowego Zarząd Województwa wspierany jest przez Departament Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, który ponadto odgrywa wiodącą rolę w zakresie koordynacji działań podejmowanych przez podmioty podległe Samorządowi Województwa i partnerów Strategii, które wpisują się w określone w tym dokumencie cele.

Zgodnie z obowiązującym na moment opracowania niniejszej diagnozy (stan na 7 lipca 2025 r.) Regulaminem Organizacyjnym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego do zadań Departamentu związanych z zarządzaniem Strategią należy m.in.:

- przygotowywanie projektu strategii rozwoju województwa, jej monitorowanie i okresowa aktualizacja;
- realizacja prac prowadzących do koordynacji dokumentów strategicznych na poziomie województwa – współpraca służąca koordynacji aktywności analitycznych, koncepcyjnych, promocyjnych związanych z realizacją polityki rozwoju oraz wzajemnemu wzmacnianiu działalności planistycznych i wdrożeniowych związanych z realizacją strategii województwa;
- opiniowanie dokumentów strategicznych (w tym gminnych programów rewitalizacji) opracowanych przez samorządy lokalne z województwa świętokrzyskiego;
- przygotowywanie projektu strategii rozwoju województwa, jej monitorowanie i okresowa aktualizacja;
- realizacja prac prowadzących do koordynacji dokumentów strategicznych na poziomie województwa – współpraca służąca koordynacji aktywności analitycznych, koncepcyjnych i promocyjnych związanych z realizacją polityki rozwoju oraz wzajemnemu wzmacnianiu

działalności planistycznych i wdrożeniowych związanych z realizacją strategii województwa.

W zakresie zadań związanych z zarządzaniem Strategią Zarząd Województwa Świętokrzyskiego wspierany jest przez Radę do spraw Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego. Gremium to, będące ciałem opiniodawczo-doradczym Zarządu w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, powołane zostało na mocy Uchwały Zarządu Województwa Świętokrzyskiego nr 4263/21 z dnia 15 września 2021 r. W skład Rady weszli przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa, administracji rządowej w województwie, środowiska akademicko-naukowego oraz partnerów społeczno-gospodarczych.

Od momentu powołania Rada obradowała czterokrotnie:

- 18 listopada 2021 r. – posiedzenie Rady poświęcone zostało wpływowi pandemii COVID-19 na wybrane aspekty sytuacji społeczno-gospodarczej regionu świętokrzyskiego, a także dyskusji na temat założeń projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027;
- 4 października 2022 r. – w trakcie posiedzenia Rady dyskutowano na temat wyzwań związanych z uruchomieniem programu regionalnego na lata 2021–2027 Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego. Przedstawione zostały również plany Partnerstwa „Ponidzie";
- 29 września 2023 r. – posiedzenie Rady poświęcone zostało nowej perspektywie finansowej UE oraz obszarowi uzdrowiskowemu w Busku-Zdroju;
- 14 listopada 2024 r. – tematem posiedzenia Rady były problemy związane depopulacją regionu oraz planowana aktualizacja Strategii[113].

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ jako instrument koordynacji działań jednostek samorządu terytorialnego w zakresie polityki rozwoju

Jedną z zasad realizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ jest zasada wieloszczeblowego zarządzania, wskazująca na integrującą i koordynacyjną rolę samorządu województwa na poziomie regionalnym oraz potrzebę znacznie szerszego włączenia władz samorządowych szczebla lokalnego w programowanie i działania rozwojowe. Zarząd Województwa Świętokrzyskiego urzeczywistnia tę zasadę m.in. poprzez realizację zadań polegających na opiniowaniu dokumentów strategicznych jednostek samorządu terytorialnego pod kątem ich zgodności ze Strategią.

Zgodnie z przepisem wynikającym z art. 17 ust. 2 pkt 4 lit. b ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji zarząd województwa opiniuje projekty gminnych programów rewitalizacji w zakresie ich zgodności ze strategią rozwoju województwa i planem zagospodarowania przestrzennego. Na tej podstawie prawnej w 2022 r. wydano opinię wobec jednego projektu gminnego programu rewitalizacji, w 2023 r. – wobec 6, zaś w 2024 r. – wobec 10[114].

W kontekście rewitalizacji wspomnieć należy, że w 2024 r. w województwie świętokrzyskim rozpoczęto realizację czteroletniego projektu pn. „Regiony Rewitalizacji Edycja 3.0", którego celem jest wzmocnienie zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych[115], co jest inicjatywą tym bardziej istotną i potrzebną, że z dniem 1 stycznia 2024 r. moc obowiązywania straciło 80% programów rewitalizacji przygotowanych przez świętokrzyskie gminy (zob. szerzej rozdział *Rewitalizacja*).

[113] Opracowano na podstawie raportów o stanie województwa z lat 2021-2024.

[114] Dane za: Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2023 r. i Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2024 r.

[115] Dane za: Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2024 r.

Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, pełniąc funkcję Instytucji Zarządzającej Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027, prowadzi Wykaz gminnych programów rewitalizacji spełniających wymogi strategii IIT. Projekty rewitalizacyjne wynikające z gminnych programów rewitalizacji ujętych w wykazie uprawnione są do ubiegania się o finansowanie ze środków Programu Regionalnego. Na dzień 3 września 2025 r. w wykazie znajdowało się 16 gminnych programów rewitalizacji przygotowanych przez gminy z terenu województwa świętokrzyskiego[116].

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym strategie rozwoju gminy oraz strategie rozwoju ponadlokalnego muszą być spójne ze strategią rozwoju województwa (art. 10e ust. 2 oraz art. 10g ust. 3). Przepisy ustawy ustanawiają formalną procedurę weryfikacji spójności obu tych dokumentów ze strategią rozwoju województwa (art. 10f oraz art. 10g ust. 5–6). W myśl tej procedury projekty strategii rozwoju gminy oraz strategii rozwoju ponadlokalnego przedkładane są zarządowi województwa w celu wydania opinii dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie określonych w strategii rozwoju województwa. Zarząd województwa wydaje opinię w terminie 30 dni od dnia otrzymania projektu strategii rozwoju gminy/ponadlokalnego. W przypadku braku opinii we wskazanym terminie uznaje się, że strategia rozwoju gminy/ponadlokalnego jest spójna ze strategią rozwoju województwa. W 2023 r. Zarząd Województwa Świętokrzyskiego zaopiniował w tym trybie 18 projektów strategii rozwoju gminy i strategii rozwoju ponadlokalnego, zaś w 2024 r. wydał 8 opinii w tym zakresie[117].

Ponadto w 2024 r. opiniowaniu podlegało 12 Strategii ZIT i IIT przygotowywanych przez partnerstwa samorządowe w zakresie możliwości finansowania z Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027[118].

Terytorializacja polityki rozwoju

Województwo świętokrzyskie konsekwentnie terytorializuje prowadzoną przez siebie politykę rozwoju regionalnego, czego zasadniczym przejawem jest delimitacja i operacjonalizacja regionalnych obszarów strategicznej interwencji (OSI). W Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ zdelimitowano dziesięć typów OSI:

1. Kielecki Obszar Funkcjonalny (13 gmin),
2. MOF Miasta Północy (17 gmin),
3. MOF Jędrzejowa (3 gminy),
4. MOF Buska Zdroju (2 gminy),
5. MOF Staszowa (3 gminy),
6. MOF Sandomierza (5 gmin),
7. OSI Góry Świętokrzyskie (11 gmin),
8. OSI Obszar uzdrowiskowy (4 gminy),
9. OSI „Ponidzie” (9 gmin),
10. OSI Dolina Wisły (20 gmin).

[116] https://funduszeueswietokrzyskie.pl/rewitalizacja/wykaz-gpr

[117] Dane za: Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2023 r. i Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2024 r.

[118] Dane za: Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2024 r.

W skali całego województwa regionalnymi OSI objętych zostało 70 gmin, przy czym dwie spośród nich jednocześnie przynależy do trzech, zaś 16 do dwóch tego typu obszarów.

Ponadto na terenie województwa świętokrzyskiego z poziomu krajowego (Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 – z perspektywą do 2030 r. oraz Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030) zidentyfikowanych zostało:

- 8 miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Staszów, Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Jędrzejów, Busko-Zdrój, Sandomierz, Skarżysko-Kamienna, Końskie),
- 40 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją.

Na terenie województwa świętokrzyskiego funkcjonują trzy partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego, które uzyskały wsparcie w ramach realizowanego przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej oraz Związek Miast Polskich projektu Centrum Wsparcia Doradczego (CWD):

- Partnerstwo „Ziemia Opatowska", w którego skład wchodzi osiem gmin (gmina wiejska Baćkowice, gmina miejsko-wiejska Iwaniska, gmina wiejska Lipnik, gmina miejsko-wiejska Opatów, gmina miejsko-wiejska Ożarów, gmina wiejska Sadowie, gmina wiejska Tarłów, gmina wiejska Wojciechowice) oraz Powiat Opatowski[119];
- Partnerstwo „Ponidzie", tworzone przez dziewięć gmin (gmina wiejska Imielno, gmina miejsko-wiejska Jędrzejów, gmina wiejska Kije, gmina wiejska Michałów, gmina miejsko-wiejska Nowy Korczyn, gmina miejsko-wiejska Pińczów, gmina wiejska Sobków, gmina miejsko-wiejska Wiślica, gmina wiejska Złota) oraz powiat Pińczowski[120];
- Partnerstwo „Dolina Wisły", tworzone przez dwadzieścia gmin (gmina wiejska Dwikozy, gmina miejsko-wiejska Klimontów, gmina miejsko-wiejska Koprzywnica, gmina wiejska Lipnik, gmina wiejska Łoniów, gmina wiejska Łubnice, gmina wiejska Obrazów, gmina miejsko-wiejska Opatów, gmina miejsko-wiejska Osiek, gmina miejsko-wiejska Ożarów, gmina miejsko-wiejska Pacanów, gmina miejsko-wiejska Połaniec, gmina wiejska Rytwiany, gmina wiejska Samborzec, gmina miejska Sandomierz, gmina miejsko-wiejska Staszów, gmina wiejska Tarłów, gmina wiejska Wilczyce, gmina wiejska Wojciechowice, gmina miejsko-wiejska Zawichost) oraz trzy powiaty (powiat opatowski, powiat sandomierski, powiat staszowski)[121].

W kontrakcie programowym zawartym w 2022 r. przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego oraz Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej (minister właściwy ds. rozwoju regionalnego) przewidziano możliwość objęcia przedsięwzięć wypracowanych przez powyższe partnerstwa wsparciem Programu Regionalnego w ramach tzw. Innych Instrumentów Terytorialnych, o których mowa w art. 28 i 29 rozporządzenia 2021/1060, realizowanych zgodnie z warunkami określonymi w Umowie Partnerstwa (art. 9 pkt 5 Kontraktu Programowego dla Województwa Świętokrzyskiego).

Na obszarach strategicznej interwencji wdrażane są instrumenty terytorialne (finansowane ze środków Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021–2027) w postaci:

- Zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT): Kielecki Obszar Funkcjonalny, MOF Miasta Północy, MOF Jędrzejowa, MOF Buska Zdroju, MOF Staszowa oraz MOF Sandomierza;
- Innych Instrumentów Terytorialnych (IIT): OSI Góry Świętokrzyskie, OSI Obszar Uzdrowiskowy, OSI Ponidzie oraz OSI Dolina Wisły.

[119] Zob. szerzej: https://cwd.info.pl/partnerstwa-cwd/ziemia-opatowska/
[120] Zob. szerzej: https://cwd.info.pl/partnerstwa-cwd/ponidzie/
[121] Zob. szerzej: https://cwd.info.pl/partnerstwa-cwd/partnerstwo-dolina-wisly/

Ponadto w województwie świętokrzyskim IIT stosowane są w odniesieniu do:

- obszarów, dla których partnerstwa JST wspólnie opracowały dokumenty strategiczne, spełniające wymogi właściwe dla Strategii IIT;
- działań rewitalizacyjnych wdrażanych na podstawie gminnych programów rewitalizacji.

W poniższej tabeli dokonano zestawienia celów szczegółowych Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027, w ramach których przewidziano wsparcie na rzecz obszarów strategicznej interwencji w województwie świętokrzyskim.

Tabela 44. Wsparcie dla OSI w ramach Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027

Cel Polityki	Cel szczegółowy	Instrument	Dla kogo/ rodzaj OSI	Forma wsparcia
2	RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych (EFRR)	IIT	MOF	Dedykowana alokacja. Planuje się również zastosowanie preferencji lub dedykowanych naborów dla miejskich obszarów funkcjonalnych.
2	RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej*, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju (EFRR)	Brak	OSI z SRWŚ 2030	Planuje się stosowanie preferencji dla obszarów strategicznej interwencji zdefiniowanych w strategii rozwoju województwa, w szczególności miejskich obszarów funkcjonalnych i miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, OSI Ponidzie, OSI obszar uzdrowiskowy.
2	RSO2.5. Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej (EFRR)	Brak	OSI z SRWŚ 2030	Możliwe jest stosowanie preferencji dla obszarów strategicznej interwencji zdefiniowanych w strategii rozwoju województwa, w szczególności miejskich obszarów funkcjonalnych i miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.
2	RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej (EFRR)	ZIT	Miasta i OF	Dedykowana alokacja.
5	RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)	ZIT i IIT (rewitalizacja)	OSI MOF	Dedykowana alokacja (całość).
5	RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR)	IIT, IIT (rewitalizacja)	OSI z SRWŚ 2030	Dedykowana alokacja.

Cel Polityki	Cel szczegółowy	Instrument	Dla kogo/ rodzaj OSI	Forma wsparcia
4	ESO4.4. Wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu szczegółowego nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT.
4	Cel szczegółowy: ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu szczegółowego nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT. W zakresie edukacji przedszkolnej będzie brany pod uwagę wskaźnik upowszechnienia, który różni się pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi.
4	Cel szczegółowy: ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu szczegółowego nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT.

Cel Polityki	Cel szczegółowy	Instrument	Dla kogo/ rodzaj OSI	Forma wsparcia
4	ESO4.11. Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT. W ramach celu preferowane będą działania realizowane na Obszarach Strategicznej Interwencji ze szczególnym uwzględnieniem dostępu do usług społecznych na obszarach funkcjonalnych miasto – wieś.
4	ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT. W ramach celu preferowane będą działania na obszarach strategicznej interwencji ze szczególnym uwzględnieniem dostępu do usług społecznych na obszarach funkcjonalnych miasto – wieś.
4	Cel szczegółowy: ESO4.3. Wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT.

Cel Polityki	Cel szczegółowy	Instrument	Dla kogo/ rodzaj OSI	Forma wsparcia
4	Cel szczegółowy: ESO4.4. Wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla grup docelowych z Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT.
4	ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT. Na obszarach zagrożonych np. trwałą marginalizacją planowane są działania wspierające edukację osób dorosłych, która odgrywa ważną rolę w wyrównywaniu szans tej grupy osób m.in. na rynku pracy.
4	ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci (EFS+)	Brak	OSI	W ramach celu nie planuje się wykorzystania narzędzi terytorialnych. Przewiduje się jednak możliwość zastosowania preferencji dla projektów realizowanych na terenach Obszarów Strategicznej Interwencji* z uwzględnieniem ZIT. Na obszarach zagrożonych np. trwałą marginalizacją planowane są działania wspierające edukację osób dorosłych, która odgrywa ważną rolę w wyrównywaniu szans tej grupy osób m.in. na rynku pracy.

**Delimitacja obszarów strategicznej interwencji (OSI) w województwie świętokrzyskim wymagała połączenia dwóch podejść, tj. krajowego, wynikającego z polityki regionalnej rządu wyrażonej w KSRR 2030, oraz regionalnego, wynikającego ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027.

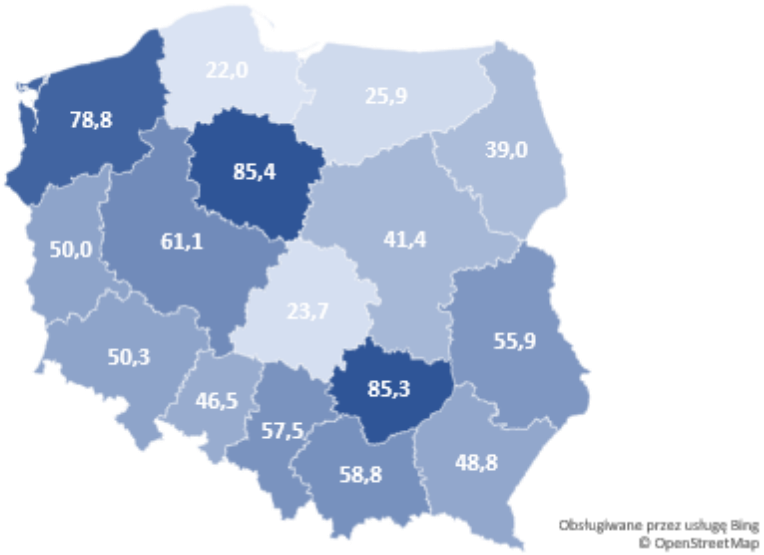
Ponadto w perspektywie finansowej UE na lata 2021–2027 na obszarze województwa świętokrzyskiego wdrażany jest w formule bezpośredniej instrument Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Instrument ten stanowi wsparcie dla realizacji działań wynikających z Lokalnych Strategii Rozwoju przez Lokalne Grupy Działania (LGD). Ze wsparcia mogą skorzystać wszystkie LGD działające na terenie województwa, odpowiedzialne za przeprowadzenie procedury wyboru projektów wpisujących się w LSR. Wsparcie w ramach RLKS obejmuje w szczególności:

- odnawialne źródła energii,
- przestrzeń publiczną, likwidację barier architektonicznych,
- infrastrukturę edukacyjną, turystyczną i kulturalną.

Rewitalizacja

Na koniec 2023 r. w województwie świętokrzyskim obowiązywało 87 programów rewitalizacji, z czego zaledwie 17 uchwalonych zostało na podstawie przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (jako gminne programy rewitalizacji). Warto zaznaczyć, że w przypadku województwa świętokrzyskiego zarejestrowano jeden z najwyższych odsetków gmin posiadających program rewitalizacji (85,3% gmin). Z wyższym odsetkiem mieliśmy do czynienia jedynie w województwie kujawsko-pomorskim, gdzie program rewitalizacji na koniec 2023 r. posiadało 85,4% gmin.

Rysunek 34. Odsetek gmin posiadających program rewitalizacji według województw [stan na koniec 2023 r.]

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rewitalizacja w gminach…, 2025.

W tym miejscu należy przypomnieć, że zgodnie z przepisem wynikającym z art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, z dniem 1 stycznia 2024 r. wszystkie programy rewitalizacji niebędące w myśl ustawy gminnymi programami rewitalizacji utraciły moc obowiązywania. W przypadku województwa świętokrzyskiego było to 70 programów rewitalizacji (80%). W przypadku całego kraju liczba programów rewitalizacji, które z dniem 1 stycznia 2024 r. przestały obowiązywać, wyniosła 927 (72,3%). W skali regionów z największym odsetkiem programów rewitalizacji, które w tej dacie utraciły moc obowiązywania, mieliśmy do czynienia w zachodniopomorskim (92,1% programów), kujawsko-pomorskim (90,2%) oraz warmińsko-mazurskim (86,7%).

Na koniec 2023 r. w województwie świętokrzyskim zarejestrowano największy spośród wszystkich regionów udział osób zamieszkujących obszar rewitalizacji w ludności gmin prowadzących procesy rewitalizacji oraz udział powierzchni obszaru zdegradowanego w powierzchni ogółem.

Tabela 45. Udział osób zamieszkujących obszar rewitalizacji w ludności gmin prowadzących procesy rewitalizacji oraz udział powierzchni obszaru zdegradowanego w powierzchni ogółem według województw w 2023 r.

Województwo	Udział osób zamieszkujących obszar rewitalizacji w ludności gmin prowadzących procesy rewitalizacji (w procentach)	Udział powierzchni obszaru zdegradowanego w powierzchni ogółem (w procentach)
Świętokrzyskie	25,1	32,7
Warmińsko-mazurskie	24,2	8,2
Dolnośląskie	23,5	19,8
Śląskie	23,1	25,9
Podlaskie	22,8	20,3
Lubuskie	22,1	15,5
Opolskie	21,2	11,5
Lubelskie	21,0	31,0
Zachodniopomorskie	20,6	25,5
Wielkopolskie	20,1	27,1
Łódzkie	19,9	10,5
Mazowieckie	19,7	26,4
Podkarpackie	19,5	28,5
Kujawsko-pomorskie	17,1	17,0
Małopolskie	14,7	25,6
Pomorskie	9,6	8,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rewitalizacja w gminach…, 2025.

Gospodarowanie przestrzenią – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego[122]

Racjonalne gospodarowanie przestrzenią może być traktowane jako jedna z przesłanek efektywności zarządzania rozwojem. Z kolei za miarę jakości gospodarowania przestrzenią obrać można odsetek powierzchni województwa objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

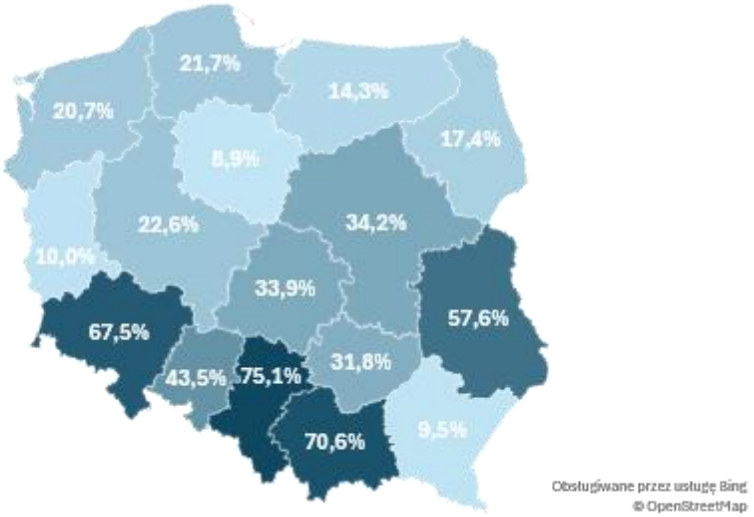
W 2023 r. w skali całego kraju obowiązywały 64 324 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Najwięcej, bo 10 146 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

[122] Por. podrozdział *Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego*.

obowiązywało w gminach województwa wielkopolskiego, najmniej (960) na obszarze województwa świętokrzyskiego.

W 2023 r. planami zagospodarowania przestrzennego objęte było 32,3% powierzchni Polski. Rzecz jasna również w tym zakresie występowały zróżnicowania regionalne – największy odsetek pokrycia powierzchni województwa miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zarejestrowano w województwie śląskim (75,1%), Małopolsce (70,6%) oraz na Dolnym Śląsku (67,5%). Na przeciwległym biegunie znalazły się województwa: kujawsko-pomorskie (8,9%), podkarpackie (9,5%) oraz lubuskie (10%). Województwo świętokrzyskie z wynikiem 31,8% uplasowało się na 10 miejscu wśród polskich województw.

Rysunek 35. Udział powierzchni województw objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem

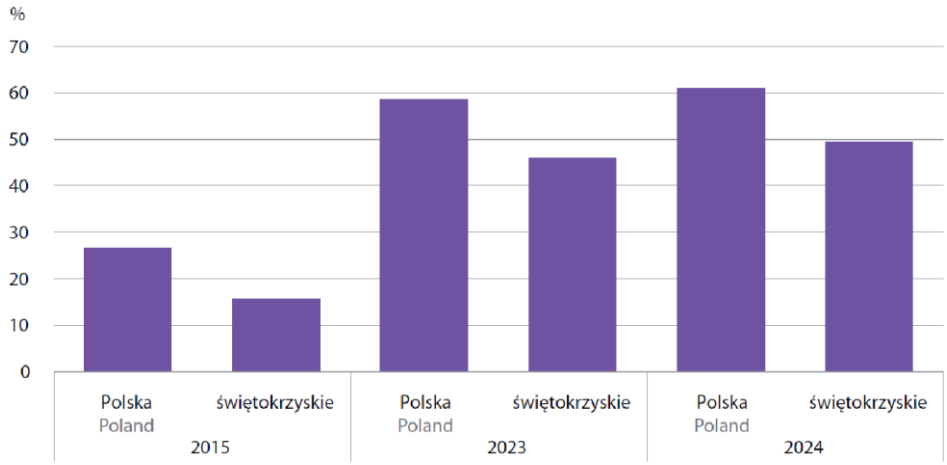

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Cyfryzacja usług publicznych

W województwie świętokrzyskim obserwowany jest systematyczny wzrost poziomu cyfryzacji usług publicznych oraz chęci mieszkańców do korzystania z tej formy kontaktów z administracją publiczną. Jak wynika z danych Urzędu Statystycznego w Kielcach, „w 2024 r. odsetek korzystających z usług administracji publicznej przez Internet w ciągu ostatnich 12 miesięcy wyniósł 49,4% populacji osób w wieku 16–74 lata (w Polsce 61,0%) i był wyższy w porównaniu z 2023 r. oraz 2015 r. odpowiednio o 3,5 pp. i o 33,8 pp.” (Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…, 2025: 153).

Wykres 107. Osoby w wieku 16–74 lat korzystające z usług administracji publicznej za pomocą internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…, 2025.

Największą popularnością wśród mieszkańców województwa cieszyły się:

- wyszukiwanie informacji na stronach administracji publicznej – w 2024 r. skorzystało z tej możliwości 27,2% populacji województwa oraz 34% populacji Polski; w porównaniu do 2023 r. wzrost o 5,3 pp. (Świętokrzyskie) oraz 1,2 pp. (Polska);
- wysyłanie wypełnionych deklaracji podatkowych – w 2024 r. skorzystało z tej możliwości 26,3% populacji województwa oraz 39,4% populacji Polski; w porównaniu do 2023 r. wzrost o 0,9 pp. (Świętokrzyskie) oraz 6,8 pp. (Polska).

Również otwarte dane publiczne zdają się odgrywać coraz większą rolę w działalności gospodarczej prowadzonej przez przedsiębiorstwa z województwa świętokrzyskiego. Urząd Statystyczny w Kielcach wskazuje, że „w 2023 r. 14,7% przedsiębiorstw z województwa świętokrzyskiego korzystało z otwartych danych publicznych, tj. o 0,1 pp. mniej niż w 2022 r. (w kraju 19,5%, o 4,9 pp. więcej). Przedsiębiorstwa te najczęściej wykorzystywały dane z kategorii gospodarka i finanse (86,9%), transport (52,0%), dane przestrzenne (47,5%) oraz środowisko (41,1%)" (Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…, 2025: 174).

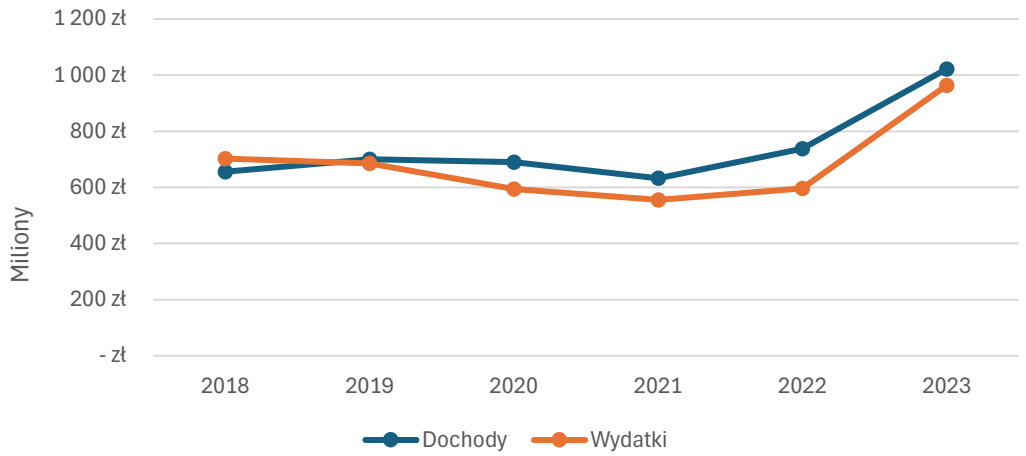
Finansowanie rozwoju regionalnego

Budżet województwa świętokrzyskiego

Budżet Samorządu Województwa Świętokrzyskiego stanowi jedno z zasadniczych źródeł finansowania realizacji kierunków rozwoju opisanych w regionalnej strategii rozwoju. W porównaniu do 2018 r. wartość dochodów budżetu województwa wzrosła w 2023 r. o 55,7%. W mniejszym tempie wzrastały natomiast wydatki budżetu, których wartość na koniec 2023 r. wzrosła o 37,1% w porównaniu do roku 2018.

Opisując ogólną sytuację budżetu województwa świętokrzyskiego, należy zwrócić uwagę, że w 2023 r. wartość dochodów budżetowych ogółem po raz pierwszy przekroczyła 1 mld zł, a w badanym okresie jedynie w roku 2018 wartość poniesionych wydatków przewyższała wartość osiągniętych dochodów.

Wykres 108. Wartość dochodów i wydatków ogółem budżetu Województwa Świętokrzyskiego w latach 2018–2023

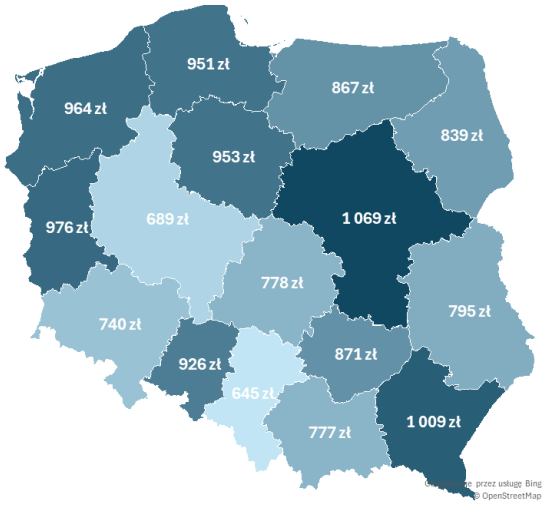

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

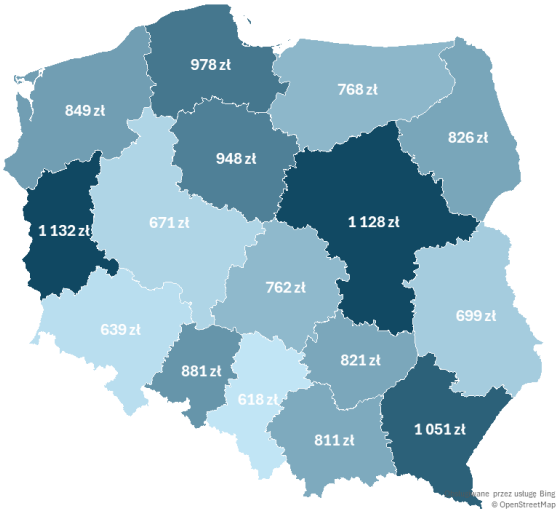
Analiza danych GUS dotyczących wydatków i dochodów budżetu Samorządu Województwa Świętokrzyskiego wskazuje na wzrost wartości obu kategorii w okresie 2018–2023. W 2023 r. wartość dochodów budżetu w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosła 871 zł i była o 65% większa niż wartość zarejestrowana w 2018 r. (527 zł). W analizowanym okresie wzrosła również wartość wydatków budżetowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca – z 564 zł w 2018 r. do 821 zł w 2023 r. (wzrost o 45,4%).

Porównanie wartości obu wskaźników zarejestrowane na koniec 2023 r. w województwie świętokrzyskim z pozostałymi polskimi regionami plasuje region na miejscach 8 (w zakresie dochodów budżetowych na 1 mieszkańca) oraz 9 (w zakresie wydatków budżetowych na 1 mieszkańca).

Rysunek 36. Dochody budżetów województw w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2023 r.

Rysunek 37. Wydatki budżetów województw w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2023 r.

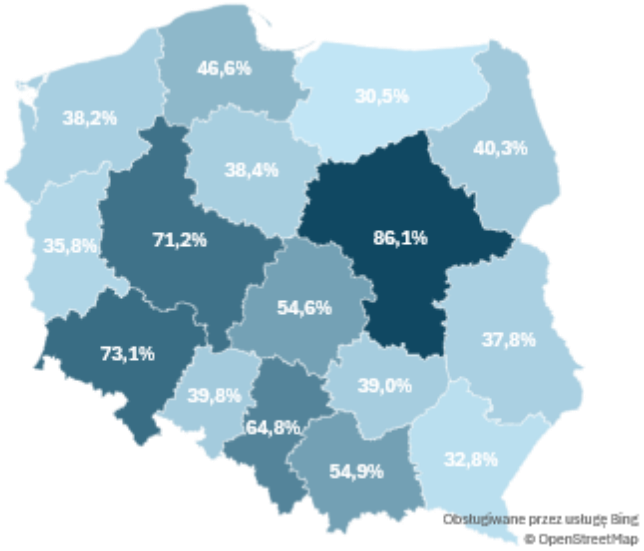
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Stosunek dochodów własnych budżetu jednostki samorządu terytorialnego do dochodów budżetu ogółem stanowi miarę jej samodzielności finansowej – im większy udział dochodów własnych w dochodach budżetowych ogółem, tym większa samodzielność finansowa danej jednostki. W przypadku województwa świętokrzyskiego udział dochodów własnych w dochodach budżetowych

ogółem systematycznie wzrastał z poziomu 24,5% w 2018 r. do poziomu 39% w 2023 r. Pomimo tej pozytywnej tendencji w dalszym ciągu w przypadku regionu udział dochodów własnych nie przekracza 50%.

Sytuacje pozostałych regionów w zakresie wskaźnika samodzielności finansowej przedstawia poniższy rysunek.

Rysunek 38. Wskaźnik samodzielności finansowej województw w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Sytuacja budżetowa świętokrzyskich jednostek samorządu terytorialnego (powiaty i gminy)

W 2023 r. wartość budżetów powiatów (z pominięciem miasta na prawach powiatu Kielce) województwa świętokrzyskiego wyniosła 1,88 mld zł, co w porównaniu do 2018 r. stanowiło wzrost o 58%. W przeliczeniu na 1 mieszkańca średnie dochody budżetów powiatów w Polsce wyniosły w 2023 r. 1785 zł. Dla powiatów z województwa świętokrzyskiego wskaźnik ten osiągnął wartość na poziomie 1897 zł. Poniżej średniej krajowej oraz średniej dla województwa znalazły się jedynie trzy powiaty: kielecki (1063 zł), jędrzejowski (1528 zł) oraz starachowicki (1697 zł). W 2023 r. najwyższe dochody w przeliczeniu na mieszkańca osiągnęły powiaty: opatowski (3306 zł), kazimierski (2851 zł) oraz włoszczowski (2623 zł).

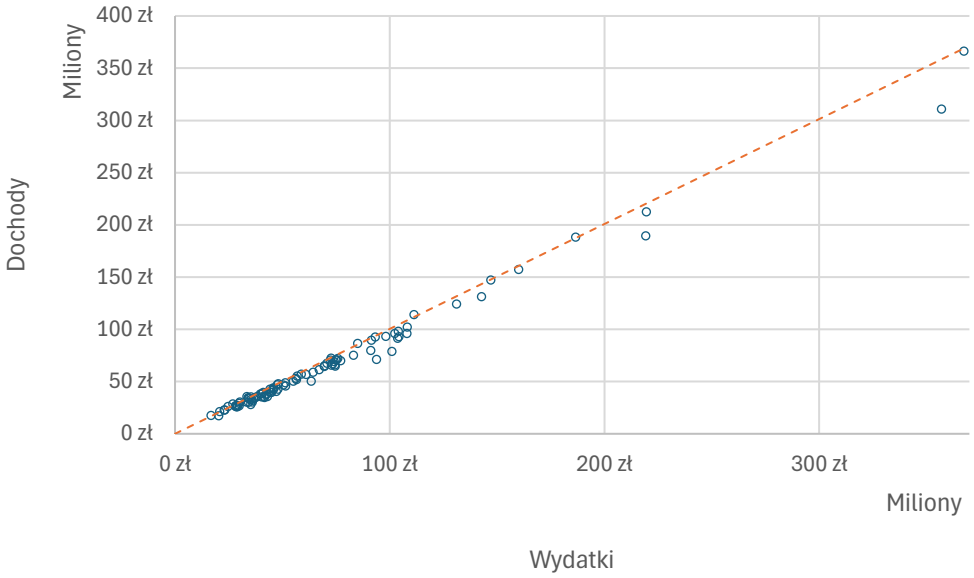
W 2023 r. średnia wartość wydatków z budżetów powiatów wynosiła dla Polski 1846 zł, zaś dla województwa świętokrzyskiego 1867 zł. W 2023 r. najniższy poziom wydatków z budżetów powiatowych zarejestrowano w powiatach kieleckim (974 zł), jędrzejowskim (1517 zł) oraz staszowskim (1650 zł). Na przeciwległym biegunie znalazły się z kolei powiaty: opatowski (3480 zł), kazimierski (2959 zł) oraz włoszczowski (2607 zł).

Budżety świętokrzyskich gmin systematycznie wzrastają: w 2018 r. ich wartość wynosiła 5,8 mld zł, by w 2023 r. zamknąć się na poziomie 8,1 mld zł. Uwagę zawraca jednak fakt, że na koniec 2023 r. w przypadku aż 93 (na 102 w regionie) gmin dochody budżetowe nie pokryły wszystkich wydatków. Sytuację tę ilustruje poniższy wykres, na którym:

- na osi x oznaczone zostały dochody świętokrzyskich gmin w 2023 r.,
- na osi y zostały oznaczone wydatki świętokrzyskich gmin w 2023 r.,
- przerywana linia oznacza sytuację, w której dochody gminy pokrywają w całości wydatki budżetowe poniesione w 2023 r.,

- punkty poniżej przerywanej linii oznaczają gminy, w których w 2023 r. całkowita wartość wydatków przewyższała osiągnięte dochody,
- punkty powyżej przerywanej linii oznaczają gminy, w których w 2023 r. całkowita wartość dochodów przewyższała poniesione wydatki;
- nie uwzględniono sytuacji Kielc (ze względu na tzw. spłaszczenie wykresu).

Wykres 109. Bilans dochodów i wydatków świętokrzyskich gmin w 2023 r.

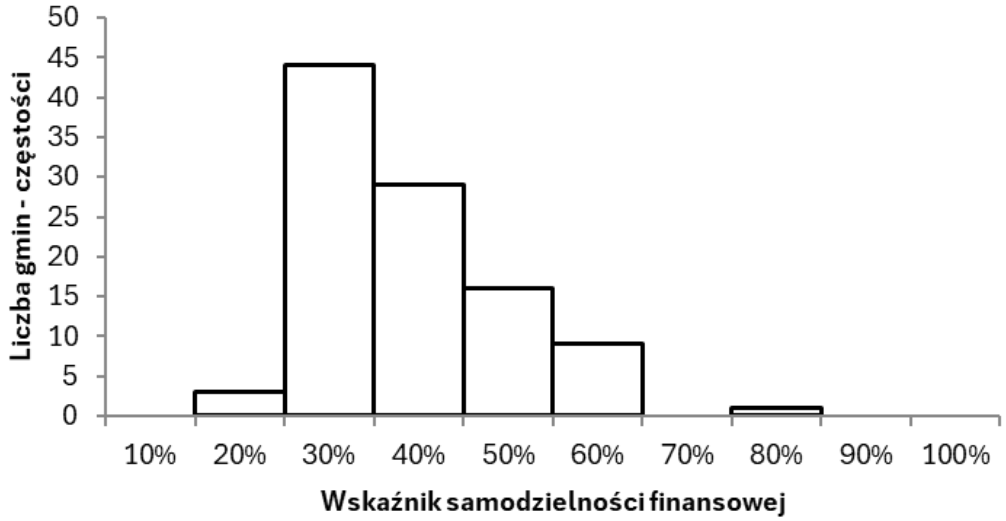

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wśród świętokrzyskich gmin, które zamknęły w 2023 r. swoje budżety z dodatnim bilansem dochodów i wydatków, znalazły się: Morawica, Solec-Zdrój, Czarnocin, Busko-Zdrój, Łubnice, Nowiny, Moskorzew, Słupia Konecka oraz Bałtów.

W kontekście sytuacji finansowej świętokrzyskich gmin warto również zwrócić uwagę na wskaźnik samodzielności finansowej. W 2023 r. w przypadku 76 spośród 102 gmin zarejestrowano wskaźnik dochodów własnych w stosunku do dochodów ogółem na poziomie mniejszym niż 50%. Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano w przypadku Połańca (72%), Ożarowa (59%), Nowin (58,9%) i Sandomierza (58,0%).

Wykres 110. Wskaźnik samodzielności finansowej gmin województwa świętokrzyskiego w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Udział funduszy europejskich w finansowaniu rozwoju województwa świętokrzyskiego

Środki Polityki Spójności stanowią niezwykle istotne źródło finansowania rozwoju regionalnego nie tylko w województwie świętokrzyskim, ale również w pozostałych polskich regionach. Uchwalenie obecnie obowiązującej Strategii w marcu 2021 r. spowodowało, że polityka rozwoju opisana na jej kartach zasilana była środkami z dwóch unijnych perspektyw finansowych: na lata 2014–2020 (w związku z zasadą n+2) oraz na lata 2021–2027.

Szczególne znaczenie w tym zakresie mają:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020, którego wartość wynosiła 1,36 mld euro, z czego 980 mln euro stanowiły środki EFRR, zaś 383 mln euro środki EFS. Interwencja publiczna finansowana ze środków programu skoncentrowana została na umacnianiu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki regionalnej oraz budowaniu potencjału regionalnych przedsiębiorstw, obejmując obszary takie jak: B+R, przedsiębiorczość, zasobooszczędną i niskoemisyjną gospodarkę, inkluzję społeczną osób wykluczonych, redukcję bezrobocia, podniesienia jakości świadczonych usług społecznych i publicznych, nowoczesną komunikację rynek pracy, włączenie społeczne oraz rozwój edukacji[123];
- Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027 o wartości 1,45 mld euro, w tym 1,05 mld euro to środki z EFRR, zaś 405 mln euro to środki z EFS+. Interwencja publiczna realizowana z poziomu programu ukierunkowana została w szczególności na rozwój innowacji, infrastruktury B+R i przedsiębiorczości, poprawę jakości powietrza, efektywność energetyczną, OZE, gospodarkę wodno-ściekową, inwestycje drogowe i infrastrukturę w transporcie. Ponadto ze środków programu wspierane będą rozwój infrastruktury edukacyjnej, społecznej, zdrowotnej oraz infrastruktury w kulturze i turystyce, działania zdrowotne, społeczne, edukacyjne oraz działania w obszarze rynku pracy[124].

[123] https://www.2014-2020.rpo-swietokrzyskie.pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu

[124] https://funduszeueswietokrzyskie.pl/poradniki/fundusze-europejskie-dla-swietokrzyskiego-2021-2027/o-programie

Perspektywa finansowa UE na lata 2014–2020

Niniejszą analizę przeprowadzono w oparciu o dwa założenia metodyczne:

1. uwzględniono jedynie projekty, których realizacja rozpoczęła się od 1 kwietnia 2021 r., tj. już po uchwaleniu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
2. w odniesieniu do projektów współfinansowanych ze środków dystrybuowanych poprzez krajowe programy operacyjne na lata 2014–2020 uwzględniono wyłącznie te, które w całości realizowane były na terenie województwa świętokrzyskiego. Tym samym w analizie nie wzięto pod uwagę projektów o zasięgu ponadregionalnym (obejmujących poza województwem świętokrzyskim co najmniej jeszcze jeden region) oraz krajowym.

W analizowanym okresie przy udziale środków Polityki Spójności w województwie świętokrzyskim realizowanych było 375 projektów o łącznej wartości 967,7 mln zł (z czego 624,5 mln zł stanowiło dofinansowanie UE). Największa liczba spośród tych projektów (242) realizowana była przy udziale środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020. Całkowita wartość tych projektów wyniosła 483 mln zł. Spośród krajowych programów operacyjnych największa liczba (60) projektów zrealizowana została przy udziale środków Programu Polska Wschodnia na lata 2014–2020.

Tabela 46. Środki Polityki Spójności na lata 2014–2020 pozyskane na realizację projektów na obszarze województwa świętokrzyskiego w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Program operacyjny	Liczba projektów	Wartość projektów	Wartość dofinansowania UE
Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020	242	483 088 226,63 zł	355 067 976,08 zł
Krajowy Program Operacyjny Polska Wschodnia	60	121 458 630,54 zł	81 397 806,93 zł
Krajowy Program Operacyjny Inteligentny Rozwój	46	298 887 678,09 zł	139 967 089,82 zł
Krajowy Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój	24	43 135 056,62 zł	36 354 225,70 zł
Krajowy Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	3	21 164 348,70 zł	11 749 223,80 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie Listy projektów realizowanych z Funduszy Europejskich w Polsce w latach 2014–2020 (stan na 30 czerwca 2025 r.).

Perspektywa finansowa UE na lata 2021–2027

Pomimo iż perspektywa finansowa Unii Europejskiej na lata 2021–2027 formalnie rozpoczęła się 1 stycznia 2021 r., fatyczne wydatkowanie środków przeznaczonych na Politykę Spójności rozpoczęło się ze znacznym opóźnieniem, co wynikało m.in. z uchwalenia przez Parlament i Radę rozporządzeń składających się na tzw. pakiet legislacyjny Polityki Spójności dopiero w czerwcu 2021 r. oraz wydanie przez Komisję Europejską decyzji wykonawczej zatwierdzającej Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027 w dniu 7 grudnia 2022 r., tj. w drugim roku perspektywy finansowej.

Pomimo tak znaczących opóźnień w uruchomieniu perspektywy finansowej UE na lata 2021–2027, do końca czerwca 2025 r. w województwie świętokrzyskim rozpoczęła się realizacja 810 projektów o łącznej wartości 6,32 mld zł. Zdecydowana większość spośród tych projektów

współfinansowana jest ze środków Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027. Spośród programów krajowych najwięcej projektów realizowanych jest ze środków pochodzących z programów Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej oraz Fundusze Europejskie dla Rybactwa (analiza przeprowadzona przy uwzględnieniu tych samych założeń co w odniesieniu do perspektywy finansowej UE na lata 2014–2020).

Tabela 47. Środki Polityki Spójności na lata 2021–2027 pozyskane na realizację projektów na obszarze województwa świętokrzyskiego w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Program operacyjny	Liczba projektów	Wartość projektów	Wartość dofinansowania UE
Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027	639	3 664 434 229,55 zł	2 861 442 347,17 zł
Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej	87	658 769 725,98 zł	454 439 945,95 zł
Fundusze Europejskie dla Rybactwa	45	31 720 692,19 zł	19 998 054,10 zł
Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki	25	543 183 890,70 zł	276 614 455,81 zł
Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko	9	1 372 122 872,72 zł	932 248 783,31 zł
Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego	4	17 035 797,28 zł	14 057 939,90 zł
Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy	1	40 280 547,47 zł	20 597 498,96 zł

Źródło: pracowanie własne na podstawie Listy projektów realizowanych z Funduszy Europejskich w Polsce w latach 2021–2027 (stan na 30 czerwca 2025 r.).

2.7. Analiza typu SWOT

Zawarta poniżej analiza SWOT powstała na podstawie Diagnozy, ewaluacji analizy SWOT z bieżącej Strategii WŚ do roku 2030+ oraz wyników warsztatów dla czterech Grup Roboczych ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, działających w obszarach:

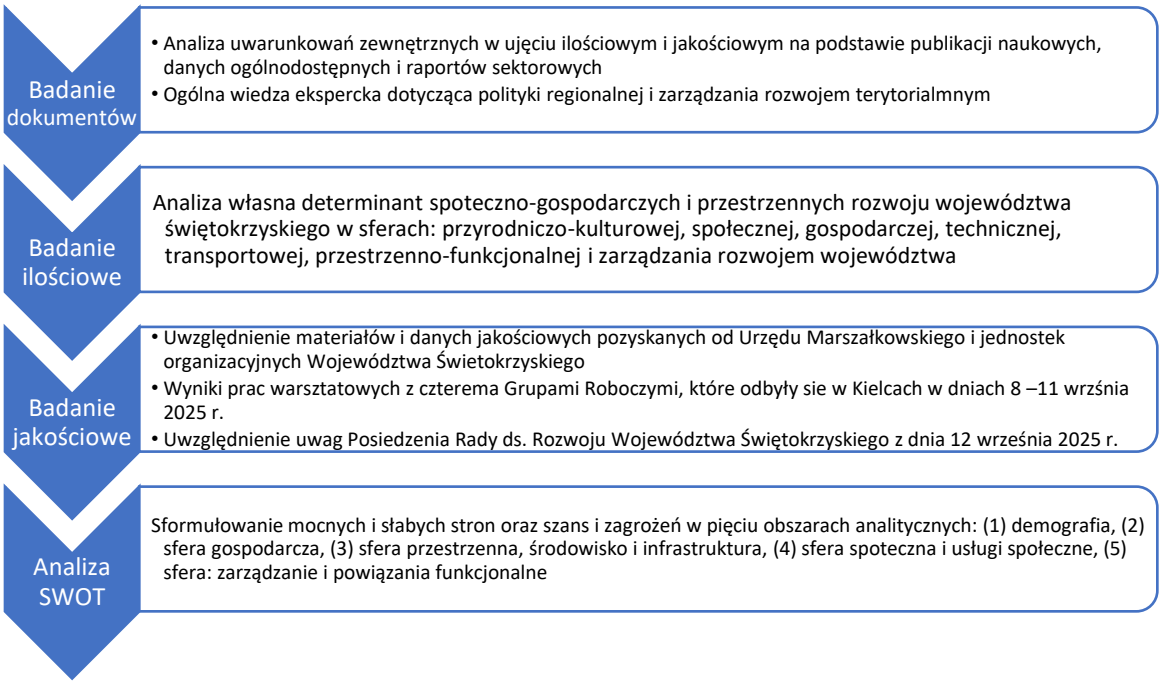
- Grupa Robocza nr 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie,
- Grupa Robocza nr 2. Przyjazny dla środowiska i czysty region,
- Grupa Robocza nr 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi,
- Grupa Robocza nr 4. Sprawne zarządzanie regionem.

Warsztaty odbyły się w dniach 8–11 września 2025 r.

Uwzględniono też wnioski z dyskusji Rady ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego, która odbyła się w dniu 12 września 2025 r.

Poniższy schemat przedstawia ścieżkę logiczną dochodzenia do ustaleń w postaci wniosków ujętych w analizie SWOT. Przyjęto metodykę, zgodnie z którą sformułowanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń jest wynikiem procesu nakładania się kolejnych faz badania, od analizy dokumentów, poprzez badania ilościowe, po – decydujące dla przyjętych konkluzji – badania jakościowe, a szczególnie spotkania i konsultacje z PT Członkami Grup Roboczych ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ oraz Rady ds. Rozwoju województwa świętokrzyskiego.

Schemat 1. Ścieżka logiczna formułowania wniosków ujętych w analizie SWOT

Źródło: opracowanie własne.

Prace warsztatowe z czterema Grupami Roboczymi, które odbyły się w Kielcach w dniach 8–11 września 2025 r., ogólnie potwierdziły w ok. 75% aktualność zapisów analizy SWOT z obowiązującej Strategii (por. Załącznik nr 1 do Diagnozy). W związku z tym zdecydowano się zachować większość zapisów, niekiedy modyfikując je lub uzupełniając. W procesie tym uwzględniono też szereg komentarzy zamieszczonych na formularzach SWOT przez uczestników warsztatów.

W poniższych tabelach zapisy nowe lub zmienione ujęto czerwoną czcionką, akcentując współczesny ogląd sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa. Elementy analizy SWOT, które straciły aktualność lub stały się nieporównywalne, usunięto. Niekiedy zmieniono kolejność zapisów.

Tabela 48. Analiza SWOT – demografia

Mocne	Słabe
• „czyste i zielone" Świętokrzyskie – jako wymiary atrakcyjności dla nowych mieszkańców regionu, • dobra dostępność do bazy edukacyjnej, • rosnąca liczba programów stypendialnych zachęcających do edukacji w świętokrzyskim, • rozwój programów polityki prorodzinnej, • bezpieczeństwo wewnętrzne	• procesy depopulacji (najgłębsze w skali kraju), na co składa się niski przyrost naturalny z niską dzietnością oraz niekorzystne saldo migracji, dotyczące w szczególności ludzi młodych i wykształconych, • odpływ młodych ludzi do innych ośrodków akademickich, • starzenie się społeczności regionalnej i idące za nim obciążenie demograficzne (najwyższe w kraju), • niekorzystna prognoza demograficzna (ubytek ludności na poziomie ok. 30% do 2060 r.), • procesy suburbanizacji (w tym głównie w otoczeniu Kielc),

	• brak skutecznych instrumentów zachęcających do pozostania/osiedlania się w regionie, • stosunkowo niska wysokość wynagrodzeń (jedne z najniższych w skali kraju)
Szanse	**Zagrożenia**
• atrakcyjność Polski jako miejsca zamieszkania (koszty życia – pomimo wzrostów – wciąż niższe niż w Europie Zachodniej), • napływ ludności z innych regionów lub z zagranicy, • nowe technologie uniezależniające działalność gospodarczą i życiową od lokalizacji geograficznej (e-zdrowie, cyfryzacja administracji), • popyt na miejsca atrakcyjne do zamieszkania dla seniorów (atrakcyjne środowiskowo), • polityka państwa wspierająca obszary o niekorzystnych procesach demograficznych, • poprawa dostępności komunikacyjnej (drogowej i kolejowej), • nowe technologie uniezależniające działalność gospodarczą i sytuację życiową od lokalizacji geograficznej – upowszechnienie się pracy zdalnej	• pogłębianie się negatywnych procesów demograficznych w skali kraju, • brak skutecznych programów wspierania dzietności, • konkurencyjność innych regionów w zakresie oferowanej jakości życia, • wyludnianie się średnich i małych miast, • utrata funkcji regionalnych i brak znaczenia metropolitalnego stolicy województwa

Tabela 49. Analiza SWOT – sfera gospodarcza

Mocne	**Słabe**
• niemal dwukrotny wzrost PKB na mieszkańca w ciągu poprzedniej dekady, • możliwość wykorzystania 650 ha terenów (zablokowanych pod budowę lotniska) dla stworzenia unikalnej w skali kraju oferty inwestycyjnej, • zwiększenie inwestycji przez niektóre przedsiębiorstwa ze względu na toczącą się wojnę w Ukrainie, • tradycje przemysłowe regionu, • zasoby surowcowe województwa, • wysoki udział firm działających w sekcji związanej z przemysłem i budownictwem na tle kraju,	• wzrost PKB na mieszkańca w ciągu poprzedniej dekady niższy niż średnia dla kraju, • najniższy udział województwa w produkcji globalnej Polski w 2022 r., • niska wartość dodana brutto na 1 pracującego, pomimo ok. dwukrotnego wzrostu w latach 2013–2022, • wyludnianie się województwa, w tym emigracja wysokospecjalizowanych pracowników – spadająca liczba studentów i absolwentów studiów wyższych (szczególnie technicznych), • pomimo wzrostu liczby podmiotów gospodarczych w województwie świętokrzyskim spadek udziału w ogóle podmiotów gospodarczych kraju, • najniższa w kraju mediana wynagrodzeń miesięcznych brutto,

• uznane przedsiębiorstwa przemysłowe, w tym Elektrownia Połaniec, czyniąca województwo świętokrzyskie jednym z największych producentów energii elektrycznych w kraju, • Kielce – drugim (po Poznaniu) ośrodkiem targowym kraju, • identyfikacja regionalnych specjalizacji, • dobre warunki dla rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego, • wysoki potencjał rozwoju turystyki, opierający się na bogactwie przyrodniczym i dziedzictwie kulturowym, • bogactwo produktów turystycznych regionu, • marka regionu jako ośrodka turystyki kwalifikowanej i lecznictwa uzdrowiskowego (szczególnie geoturystyki i turystyki uzdrowiskowej), • obecność specjalnych stref ekonomicznych i inwestycje na ich terenach, • długookresowy systematyczny wzrost liczby funkcjonujących podmiotów gospodarczych), • saldo utworzonych nowych miejsc pracy przewyższające liczbę miejsc zlikwidowanych na przestrzeni kilkunastu lat, • rozwój ekonomii społecznej, • obecność aktywnych instytucji wspierających innowacyjność i współpracę przedsiębiorstw, • większy niż średnia dla Polski wzrost nakładów wewnętrznych na działalność B+R w ciągu dekady – szczególnie w sektorze przedsiębiorstw, • województwo świętokrzyskie – znaczącym w kraju dostawcą warzyw oraz owoców	• wyższe niż średnia dla Polski bezrobocie i bezrobocie długotrwałe (pomimo spadku liczby bezrobotnych), • niska atrakcyjność i konkurencyjność regionu w skali krajowej i międzynarodowej, • bardzo niska innowacyjność regionalnej gospodarki (m.in. niskie nakłady B+R i na działalność innowacyjną wszystkich sektorów, mała liczba patentów i wzorów użytkowych), • wolne tereny inwestycyjne nieodpowiadające potrzebom inwestorów (m.in. zbyt małe powierzchnie), • niska dostępność terenów inwestycyjnych zasilanych „zieloną” energią, • niski udział podmiotów zagranicznych i spółek z udziałem kapitału zagranicznego, • słaba współpraca pomiędzy instytucjami otoczenia biznesu, • wąska wiedza na temat możliwości komercjalizacji wyników badań naukowych, • zbyt mało wspólnych międzysektorowych inicjatyw badawczo-rozwojowych, • znaczna część świętokrzyskiego obszarem o niekorzystnych warunkach gospodarowania rolniczego, • bardzo wysoki udział pracujących w rolnictwie w ogóle pracujących (jeden z najwyższych w kraju), • duże rozdrobnienie gospodarstw oraz znaczny odsetek gospodarstw produkujących tylko na własne potrzeby, • plony podstawowych upraw roślinnych w województwie niższe niż średnia krajowa, • pomimo znacznego wzrostu bazy noclegowej regionu niewielka liczba miejsc noclegowych na tle innych województw, • znikoma liczba turystów zagranicznych, • por. też tabelę 23 – opinia ŚBRR

Szanse	Zagrożenia
• nowe koncepcje rozwoju gospodarczego: - związane z gospodarką o obiegu zamkniętym i tworzeniem domen kompetencji w warunkach bogatych tradycji przemysłowych regionu, - związane z rozwojem technologii cyfrowych, w szczególności sztucznej inteligencji, • Polityka Spójności UE i krajowa polityka rozwoju obejmujące stymulowanie innowacyjności regionalnej, • rozwój przemysłu opartego na racjonalnym wykorzystywaniu regionalnych zasobów, • transformacja energetyczna kraju zakłada, że elektrownia w Połańcu będzie rezerwową lokalizacją drugiej elektrowni jądrowej, • rosnący popyt na produkty i wyroby oferowane przez przemysł regionu (oparte na regionalnych surowcach), • rozwój technologii dronowych włączających zasoby naukowe Politechniki Świętokrzyskiej, • rozwój sektora usług biznesowych w Kielcach oraz dalszy rozwój branży targowej i eventowej, • reforma nauki oraz wzrost potencjału badawczego uczelni, • popyt na nowe, pakietowe produkty turystyczne oraz zainteresowanie turystyką: kwalifikowaną, uzdrowiskową i geoturystyką, • intensyfikacja współpracy ze środowiskami naukowymi (np. inwestycja Głównego Urzędu Miar), • regulacje prawne i programy oferujące wsparcie dla przedsiębiorców i inwestorów, • możliwość wykorzystania dobrych praktyk we współpracy międzynarodowej	• wyzwania technologiczne gospodarki światowej w zestawieniu z relatywnie niskim poziomem innowacyjności w regionie, • wzrost konkurencyjności innych polskich regionów i ośrodków miejskich, • wysokie koszty związane z rozwojem działalności innowacyjnej i B+R firm (szczególnie MSP), • rozwój technologii konkurencyjnych wobec produktów i usług oferowanych przez lokalne przedsiębiorstwa (np. materiałów budowlanych, technologii energetycznych), • częste zmiany, niestabilność regulacji prawnych w Polsce, • zmiany klimatyczne stanowiące jeden z najistotniejszych czynników niekorzystnie wpływających na gospodarkę rolną, • zagrożenia dla rozwoju turystyki międzynarodowej związane z sytuacją Polski jako kraju „frontowego”

Tabela 50. Analiza SWOT – sfera przestrzenna, środowisko i infrastruktura

Mocne	Słabe
• urozmaicona budowa geologiczna i udokumentowane złoża kopalin, • wysoka jakość oraz bogactwo walorów przyrodniczych i krajobrazowych, a także dziedzictwa kulturowego, w tym wysoki odsetek powierzchni obszarów chronionych, • stopniowa poprawa jakości powietrza w regionie pod względem poziomu zanieczyszczenia pyłami zawieszonymi, • położenie regionu w centrum Polski, • położenie pomiędzy największymi aglomeracjami w Polsce z wykorzystaniem infrastruktury transportowej stanowiącej elementy Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T), • policentryczny układ przestrzenny, • znaczny odsetek obszarów chronionych, o wybitnych walorach przyrodniczych i dobrze rozwinięty system ochrony tych obszarów, • korzystne warunki przyrodnicze dla odnawialnych źródeł energii (OZE), z zastrzeżeniem nienaruszania form ochrony przyrody i wzrost produkcji energii z tych źródeł, • walory uzdrowiskowe, • zabytki województwa, m.in. 10 pomników historii, w tym jeden obiekt wpisany na listę UNESCO, • cenne zasoby surowców mineralnych, w tym kruszyw, • wysoka gęstość sieci drogowej w regionie, • systematyczna poprawa stanu i potencjału ekologicznego jednolitych części wód powierzchniowych, • wskaźnik lesistości zbliżony do przeciętnej lesistości kraju oraz zachowanie dużych kompleksów leśnych	• ponadnormatywne przekroczenia poziomu zanieczyszczenia B(a)P w pyle zawieszonym PM10, • kurczące się zasoby wody pitnej przy znacznym jej zużyciu na cele gospodarcze, • niezadowalająca jakość wód powierzchniowych zarówno pod względem potencjału ekologicznego, jak i stanu chemicznego, • niski poziom urbanizacji połączony z wyludnianiem się niemal wszystkich ośrodków miejskich, • niska gęstość zaludnienia województwa, • duże rozproszenie sieci osadniczej na terenach wiejskich, • brak ładu przestrzennego i estetyki zabudowy oraz niedobór miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, • nadpodaż gruntów budowlanych oraz rozproszenie zabudowy, • peryferyzacja obszarów przy granicy województwa, pozbawionych szybkiego dostępu do miasta centralnego, • zły stan infrastruktury kolejowej (dworce, linie kolejowe) oraz niedostateczne wykorzystanie kolei do transportu towarowego, • „tranzytowe" położenie Kielc pomiędzy Warszawą a Krakowem, • zły stan dróg lokalnych, • niski (na tle kraju) odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków, zwłaszcza ma terenach wiejskich (pomimo wzrostu w ciągu dekady), • wyeksploatowane linie niskiego napięcia, wymagające znacznych nakładów na modernizację czy wręcz reelektryfikację obszaru województwa, • niski odsetek mieszkań ogrzewanych z systemów ciepłowniczych, przy znaczącym wyeksploatowaniu systemów na terenie województwa, • znaczący wpływ emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych z indywidualnych źródeł na paliwa stałe na jakość powietrza,

	• niska sprawność systemu gospodarki odpadami, m.in. w zakresie selektywnego zbierania, • niedostateczna ilość zabezpieczeń przeciwpowodziowych oraz długość i wydolność kanalizacji deszczowej, • por. też rozdziały Diagnozy ujmujące syntetyczne opinie ŚBRR: o Główne problemy i obszary problemowe dotyczące sfery technicznej, o Główne problemy i obszary problemowe w sferze transportu, o Problemy i zagrożenia w sferze przestrzenno-funkcjonalnej, o Główne problemy i obszary problemowe w odniesieniu do krajobrazu
Szanse	**Zagrożenia**
• Polityka Spójności UE ukierunkowana na ograniczenie skutków zmian klimatu, poprawę stanu środowiska i promocję rozwiązań niskoemisyjnych, • krajowa polityka rozwoju obejmująca wskazanie obszarów strategicznej interwencji, zgodnych z potrzebami regionu i ze zidentyfikowanymi obszarami problemowymi regionu, • zielona transformacja energetyczna kraju, m.in. poprzez inwestycje w regionie w magazyny energii, które poprawią efektywność wykorzystania energii z istniejących instalacji OZE, • program kolejowy związany z realizacją Centralnego Portu Komunikacyjnego, obejmujący budowę na terenie województwa elementów linii kolejowych o prędkości co najmniej 160 km/h, • racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych oraz wód, m.in. dla rozwoju gospodarczego, • rozwój błękitno-zielonej infrastruktury, • działania samorządów lokalnych w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, • nowoczesne branże i technologie sprzyjające środowisku, • wzmocnienie innowacyjności zakładów wydobywczych i przetwórczych, • możliwość opracowywania zintegrowanych programów rozwojowych dla podregionów z wykorzystaniem zasobów środowiska,	• zmieniający się w skali globalnej klimat i zagrożenie suszą, • wydłużone procedury inwestycyjne na obszarach chronionych, • występowanie typowych konfliktów przestrzennych i środowiskowych związanych z nowymi inwestycjami, • nielegalne składowanie odpadów, • społeczny opór wobec zmian związanych z potrzebami wynikającymi z wyzwań środowiskowych

Tabela 51. Analiza SWOT – sfera społeczna i usługi społeczne

Mocne	Słabe
• niematerialne dziedzictwo kulturowe, • niskie zagrożenie przestępczością w tym przestępczością kryminalną, • rozbudowana sieć przedszkoli i szkół, dobra baza oświatowa, • doświadczenie i dobre przygotowanie kadr świadczących usługi społeczne (szczególnie edukacyjne), • znaczący wzrost odsetka dzieci w wieku 3–5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym, • jeden z najwyższych (na tle kraju) udziałów młodzieży uczącej się w średnich szkołach zawodowych, • działalność w regionie uczelni publicznych, w tym nowoczesna baza kształcenia kadr medycznych, • poprawa zaopatrzenia w infrastrukturę ochrony zdrowia w województwie w większości kategorii placówek, • znaczniejszy niż średnio w Polsce przyrost ilościowy personelu medycznego, • rozwój lecznictwa uzdrowiskowego, • unikalność istniejących zbiorów i zasobów instytucji kultury oraz przeprowadzone w nich inwestycje, • funkcjonowanie szlaków turystycznych powiązanych z dziedzictwem kulturowych regionu, • powstające i funkcjonujące partnerstwa lokalne, • aktywność społeczna mieszkańców, szczególnie obszarów wiejskich	• świadomość społeczna wojny toczącej się za granicami Polski, która przyjmuje status państwa „frontowego”, • niski potencjał finansowy organizacji pozarządowych, • świętokrzyskie wśród regionów o najniższej frekwencji wyborczej w wyborach do Sejmu RP, • wskaźnik bezrobocia rejestrowanego w województwie – na wysokim poziomie względem przeciętnej stopy w kraju i w regionach, • zróżnicowana terytorialnie stopa bezrobocia, w tym długotrwałego, • wysoki na tle innych regionów wskaźnik zasięgu ubóstwa (procent osób w gospodarstwach domowych) przy znacznym zróżnicowaniu terytorialnym, • gorsze niż przeciętne w kraju wskaźniki określające zagęszczenie ludności w mieszkaniach (pomimo przyrostu liczby i powierzchni mieszkań), • niekorzystna struktura wykształcenia ludności, • znaczne dysproporcje między miastami a wsiami regionu w poziomie wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne, • udział dzieci w wieku do 3 lat korzystających z opieki żłobkowej jeden z najniższych w Polsce (przy znacznym zróżnicowaniu pomiędzy powiatami), • niewystarczająca pozycja uczelni oraz instytucji kultury działających w regionie w porównaniu do regionów i ośrodków sąsiednich i krajowych (Warszawa, Kraków), • brak utożsamiania się mieszkańców z regionem, • brak współpracy pomiędzy instytucjami działającymi w sferze społecznej (w tym kultury), • niskie wynagrodzenia pracowników sektora publicznego w obszarze społecznym, • nierównomierny dostęp terytorialny do usług społecznych szczególnie (kulturalnych i zdrowotnych), • bardzo niskie nakłady na instytucje kultury i działalność kulturalną w regionie,

	• niskie zarobki pracowników instytucji kultury oraz pracowników ośrodków pomocy społecznej, • brak spójnej i dostępnej oferty instytucji kultury (słaba dostępność dla zwiedzających, brak oferty dla „nowego" odwiedzającego, brak kalendarza imprez), • słabość istniejących form współpracy sektora publicznego i pozarządowego w regionie, • brak wsparcia liderów społecznych oraz organizacji pozarządowych ze strony samorządów terytorialnych, • niedopasowanie działań edukacyjnych do współczesnych wyzwań (niski dostęp do zajęć dodatkowych dla uczniów, brak kompleksowego programu edukacji ekologicznej, brak lub słabe wyposażenie laboratoriów, pracowni komputerowych, brak innowacyjnych projektów, brak systemu wsparcia uczniów zdolnych), • niedostosowanie struktury regionalnego systemu ochrony zdrowia oraz zakresu i liczby świadczeń zdrowotnych do zmieniających się potrzeb zdrowotnych mieszkańców wynikających ze zmian demograficznych, w tym starzenia się społeczeństwa (np. długi czas oczekiwania na wybrane świadczenia zdrowotne), • niedostateczna infrastruktura i wyposażenie podmiotów leczniczych w wyroby medyczne wykorzystujące nowoczesne technologie medyczne, • niska świadomość mieszkańców dotycząca profilaktyki i zachowań prozdrowotnych
Szanse	**Zagrożenia**
• trendy i megatrendy w kulturze europejskiej („smak życia" – głębokie przeżywanie kultury), • moda na odwiedzanie prestiżowych obiektów (np. znajdujących się na liście UNESCO – „Magia UNESCO" czy na liście pomników historii), • wprowadzenie uregulowań systemowych w zakresie aktywizacji społecznej (np. ustawa o ekonomii społecznej), • rozwój usług elektronicznych w zakresie zdrowia (e-zdrowie) oraz wykorzystania telemedycyny, • synergia działań podejmowanych przez instytucje pomocy społecznej	• zagrożenie zbrojnym konfliktem z udziałem Polski, • nasilająca się nieprzewidywalność zjawisk pogodowych związana z kryzysem klimatycznym, • niekorzystne zmiany demograficzne, w tym starzenie się społeczeństwa, • silna konkurencja ze strony innych regionów w sferze liczby i ofert instytucji kultury, • brak środków finansowych u mieszkańców pozwalających w pełni korzystać z oferty instytucji kultury, • konsumpcyjny styl życia i rozwój technologii niesprzyjający korzystaniu z instytucji kultury i aktywnego stylu życia,

oraz instytucje opieki zdrowotnej w miejscu zamieszkania, • zwiększenie świadomości mieszkańców dotyczących zachowań prozdrowotnych (wiedza, umiejętności), w tym związanych z aktywnym i zdrowym starzeniem się, • wykorzystanie nowoczesnych technologii w procesie udzielania świadczeń zdrowotnych, • dostępność środków finansowych na dostosowanie regionalnego systemu ochrony zdrowia do zmieniających się potrzeb zdrowotnych, • działania w kierunku optymalizacji kosztów funkcjonowania systemu ochrony zdrowia	• niskie nakłady finansowe na świadczenia zdrowotne finansowane ze środków publicznych, • pogarszająca się sytuacja finansowa podmiotów leczniczych, • wycena kosztów procedur medycznych poniżej rzeczywistych kosztów ich wykonania

Tabela 52. Analiza SWOT – sfera zarządzanie i powiązania funkcjonalne

Mocne	Słabe
• sprawny system zarządzania rozwojem regionu, spełniający standardy krajowe i europejskie – silna rola samorządu jako lidera rozwoju/animatora, mimo ograniczonych kompetencji wynikających z przepisów prawa, • trafna identyfikacja obszarów problemowych i rozwojowych województwa, • istnienie i doświadczenie publicznych instytucji otoczenia biznesu, • dobrze działająca sieć funduszy pożyczkowych/poręczeniowych w regionie, • pozytywne doświadczenia we wdrażania terytorialnych instrumentów rozwoju, opartych na partnerstwie i partycypacji społecznej (ZIT, RLKS i rewitalizacja obszarów zdegradowanych), • intensyfikacja współpracy ze środowiskami naukowymi, • działania samorządów lokalnych w kierunku budowy gospodarki niskoemisyjnej i innych obszarów współpracy, • kierowanie środków wsparcia na infrastrukturę transportową,	• niewystarczające wykorzystanie potencjału, w tym jego walorów przyrodniczych i kulturowych, powiązane ze słabym wizerunkiem świętokrzyskiego w skali krajowej i międzynarodowej, • brak utożsamiania się mieszkańców z regionem, • brak współpracy pomiędzy instytucjami działającymi w różnych sferach i sektorach, • niskie dochody świętokrzyskich JST skutkujące niskimi wydatkami na działania wzmacniające potencjał i jakość życia, • słabość istniejących form współpracy sektora publicznego i pozarządowego w regionie

wzmacniającą dostępność wewnątrzregionalną, • doświadczenie kadr w sektorze samorządowym (regionalnym i lokalnym)	
Szanse	**Zagrożenia**
• Polityka Spójności UE i krajowa polityka rozwoju zapewniające dostępność zewnętrznych środków finansowych na wsparcie rozwoju województwa i wyrównywanie zapóźnień cywilizacyjnych oraz wprowadzające systemowe uregulowania o charakterze instrumentów terytorialnych, wspierających szczególne potrzeby regionów problemowych oraz innych OSI, • rozwój instrumentów finansowych wsparcia obszarów problemowych, • sieciowanie współpracy – rosnąca rola władz samorządowych województw w Polsce i Unii Europejskiej	• konieczność dostosowania systemów zarządzania w skali regionalnej i lokalnej do zagrożenia zbrojnym konfliktem z udziałem Polski, • konieczność dostosowania systemów zarządzania w skali regionalnej i lokalnej do zagrożenia zjawiskami pogodowymi, przyjmującymi coraz częściej formę klęsk żywiołowych, • możliwość zmiany charakteru Unii Europejskiej i odejścia od polityki regionalnej ukierunkowanej na spójność społeczną i terytorialną, • odpływ z regionu wykształconych kadr, mogących zasilić swoim potencjałem organizacje sektora publicznego, • silna konkurencja ze strony innych regionów i zlokalizowanych w nich JST, • niekorzystne zmiany demograficzne, w tym starzenie się społeczeństwa, które mogą zagrozić stabilności finansów samorządów regionalnego i lokalnego

3. Słownik skrótów

CP5 – Cel Polityki 5, według ZUP
Diagnoza – Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa świętokrzyskiego
DNB – dochód narodowy brutto
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
GOZ – gospodarka o obiegu zamkniętym
GZWP - główny zbiornik wód podziemnych
JST – jednostka samorządu terytorialnego
KOF – Kielecki Obszar Funkcjonalny
KSRR 2030 – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
LGD – Lokalne Grupy Działania
MOF – miejski obszar funkcjonalny
MPA – miejski plan adaptacji do zmian klimatu
NGO – organizacja pozarządowa
Opracowanie – Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa świętokrzyskiego
OSI – obszary strategicznej interwencji
OSO – obszary specjalnej ochrony ptaków
OZE – odnawialne źródła energii
OZW – obszary mające znaczenie dla wspólnoty
PAIH – Polska Agencja Inwestycji i Handlu
PKB – produkt krajowy brutto
POPW – Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014–2020
POT – Polska Organizacja Turystyczna
pp. – punkt procentowy
Program – Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
PS – Polityka Spójności UE
PZPWŚ – Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego
Region – województwo świętokrzyskie
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
RPO – regionalny program operacyjny w rozumieniu Ustawy o zppr
RPOWŚ 2014–2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
SOO – specjalne obszary ochrony siedlisk
SOR – Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju
SRWŚ 2030+ – Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
ŚBRR – Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego
TEN-T – Transeuropejska Sieć Transportowa
UE – Unia Europejska

ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

ZUP – Założenia do Umowy Partnerstwa

Stosowane w Diagnozie pojęcia zaczerpnięte ze statystyki publicznej są tożsame z definicjami zamieszczonymi na stronach internetowych Głównego Urzędu Statystycznego.

4. Bibliografia – publikacje i źródła wykorzystane przy opracowywaniu Diagnozy

Publikacje naukowe

Baranowski i in. (2023), Przemysł 4.0. Identyfikacja trendów technologicznych. NCBiR.

Bristow G., Healy A. (2013), Regional Resilience: An Agency Perspective. Regional Studies, 48(5), s. 923–935.

Charron N., Lapuente V. & Bauhr M. (2024), The Geography of Quality of Government in Europe. Subnational variations in the 2024 European Quality of Government Index and Comparisons with Previous Rounds". QoG Working Paper Series 2024:2. Department of Political Science, University of Gothenburg. ISSN: 1653-8919.

Dawley S., Pike A., & Tomaney J. (2010), Towards the Resilient Region? Local Economy, 25(8), 650–667.

Eraydin A. (2016), The role of regional policies along with the external and endogenous factors in the resilience of regions. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 9(1), s. 217–234. doi:10.1093/cjres/rsv026.

Foster K.A. (2007), A Case Study Approach to Understanding Regional Resilience. Working Paper 2007-08, Berkeley: Institute of Urban and Regional Development.

Hassink R., Gong H. (2020), Regional Resilience. [W:] A. Kobayashi (Red.), International Encyclopedia of Human Geography. Oxford: Elsevier, s. 839–864.

Herman G., Gągol J., (2000), Wody mineralne w rejonie Buska-Zdroju i Solca-Zdroju, Przegląd Geologiczny, vol. 48, nr 7, Kielce.

Kulikowski R., 2012, Produktywność i towarowość rolnictwa w Polsce. Barometr Regionalny 4 (30).

Martin R.L. (2018), Shocking Aspects of Regional Development: Towards an Economic Geography of Resilience. [w:] G.L. Clark, M. Feldman, M.S. Gertler, & D. Wójcik (Red.), The New Oxford Handbook of Economic Geography (pp. 839–864). Oxford: Oxford University Press, s. 839–864. doi: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198755609.013.43.

Masik G. (2022), Koncepcja odporności: definicje, interpretacje, podejścia badawcze oraz szkoły myśli, Przegląd Geograficzny, 94(3), 279–305. doi: https://doi.org/10.7163/PrzG.2022.3.1

Masik G., Grabkowska M. (2020), Practical dimension of urban and regional resilience concepts: a proposal of resilience strategy model. Miscellanea Geographica, 24(1), s. 30–34. doi: https://doi.org/10.2478/mgrsd-2019-0028.

Nachtman G. Rolnictwo ekologiczne w Polsce wobec działań na rzecz jego rozwoju. Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician, 2021, vol. 66, 7, 24–43.

Panek T., 2014, Statystyka społeczna. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Putnam R. (1995), Bowling Alone: America's Declining Social Capital.

Przeździecka E. i in., Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce. SGH, Warszawa 2024.

Sellberg M.M., Ryan P., Borgström S.T., Norström A.V., & Peterson G.D. (2018), From resilience thinking to Resilience Planning: Lessons from practice. Journal of Environmental Management, 217, s. 906–918. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.04.012.

Szałda M, 2019 Stan rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie świętokrzyskim w latach 2015-2019, Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach.

Sztompka P. (2016), Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej, Wyd. Znak, Kraków.

Akty prawne

Ustawa z dnia z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ż Dz. U. z 2025 r. poz. 198.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach. Dz. U. z 2023 r. poz. 1587, 1597, 1688, 1852, 2029 z późn. zm.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz. U. z 2024 r. poz. 278.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 maja 2019 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej miastu Kazimierza Wielka oraz sołectwom: Cudzynowice, Donosy i Słonowice położonym na obszarze gminy Kazimierza Wielka (Dz. U. poz. 1132).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 października 2023 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej sołectwom: Czarna, Czarniecka Góra, Janów i Błotnica, położonym na obszarze gminy Stąporków (Dz. U. 2023 r. poz. 2363).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 sierpnia 2024 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej części miasta Pińczów – Osiedlu Zdrojowemu, części sołectwa Włochy – Osiedlu Górki-Włochy i sołectwom: Pasturka, Bogucice Drugie oraz Grochowiska, położonym na obszarze gminy Pińczów (Dz. U. z 2024 r. poz. 1213).

Raporty analityczne i dokumenty programowe

Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, Zgromadzenie Ogólne ONZ, 25 września 2015, [on-line]: http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf

Analiza wąskich gardeł dla dyfuzji innowacji w woj. świętokrzyskim. ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku, 2023.

Diagnoza potencjału innowacyjnego województwa świętokrzyskiego, ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku, 2020 r. Aktualizacja Strategii Badań i Innowacyjności (RIS3).

Dziewiąty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, UE 2024.

Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie świętokrzyskim za 2023 rok, ROPS

Joint letter of European regions on the future of cohesion policy [on-line:] https://www.europe-en-nouvelleaquitaine.eu/sites/default/files/202406/20240531_Letter_UrsulaVonDerLeyen_CohesionPolicy_0.pdf.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.

Krajowa Polityka Miejska 2030, Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 czerwca 2022 r., [on-line]: https://www.gov.pl/attachment/01114756-5e93-4607-a616-44d59a24e9d5

Leipzig Charter on Sustainable European Cities, agreed on the occasion of the Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion in Leipzig on 24-25 May 2007, [on-line]: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/urban/leipzig_charter.pdf

Nowa Agenda Miejska. Deklaracja z Quito w sprawie zrównoważonych miast i osiedli ludzkich dla wszystkich, ONZ, Habitat III, Quito, 17-20 października 2016 r., [on-line]: http://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Polish.pdf

Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Polityka spójności jako kluczowa siła napędowa osiągania celów i reform UE: jak dalej stosować przyjęte w tej polityce podejście oparte na wynikach przy jednoczesnym poszanowaniu decentralizacji, partnerstwa i wielopoziomowego sprawowania rządów. Przyjęta podczas 166. sesji plenarnej w dniach 14–15 maja 2025 r. [on-line:] https://cor.europa.eu/pl/our-work/opinions/cdr-0237-2025

Powszechny Spis Rolny 2020 Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r. GUS, Warszawa 2022 r. oraz Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa dla województwa świętokrzyskiego. Kielce 2023

Prognozy ludności wg płci i wybranych grup wieku na lata 2023-2060 (opracowana na bazie NSP 2021), GUS

Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2023–2026, przyjęty Uchwałą Nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 listopada 2023 r.

Projekt Planu Zagospodarowania Województwa Świętokrzyskiego. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa (stan na 2025). Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego w Kielcach.

Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego 2025, Urząd Statystyczny w Kielcach,https://kielce.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/inne-opracowania/raport-o-sytuacji-poleczno-gospodarczej-wojewodztwa-swietokrzyskiego-2025,5,16.html

Regional gross domestic product (PPS per inhabitant in % of the EU27 (from 2020) average) by NUTS 2 region [tgs00006].

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+, [przyjęta uchwałą nr 3459/21 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 10 marca 2021 r.

Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2024, GUS 2024.

Sektor usług biznesowych w Polsce 2025, ABSL

Stanowisko Rządu RP w sprawie roli spójności w UE i przyszłości polityki spójności po 2027 roku - Dokument przyjęty przez KSE 03.10.2024 r. [on-line:] https://www.gov.pl/attachment/1cedea92-6622-4c16-8067-1120ed27a07b.

Stanowisko Zgromadzenia Ogólnego Związku Województw RP z dnia 28 listopada 2024 r. w sprawie Polityki Spójności UE po 2027 r. [on-line:] https://polskieregiony.pl/wp-content/uploads/2025/02/ZWRP_Stanowisko_ws_Polityki_Spojnosci_po_2027_roku_28-11-2024.pdf

Stanowisko Zgromadzenia Ogólnego Związku Województw RP z dnia 28 listopada 2024 r. w sprawie Polityki Spójności UE po 2027 r. [on-line:] https://polskieregiony.pl/wp-content/uploads/2025/02/ZWRP_Stanowisko_ws_Polityki_Spojnosci_po_2027_roku_28-11-2024.pdf

Strategia Badań i Innowacyjności (RIS 3) „Od absorbcji do rezultatów – jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014-2020+".

Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2014–2020

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa dla województwa świętokrzyskiego. Kielce 2023

Wojewódzki plan transformacji województwa świętokrzyskiego na lata 2022-2026. Ministerstwo Zdrowia,https://wczp.kielce.uw.gov.pl/ftp/pliki/wczp/rou/241231_Aktualizacja_WPT__woj__swietokrzyskie_31_12_24.pdf

Wojewódzki Plan Zarządzania Kryzysowego Województwa Świętokrzyskiego (2022 r.).

Wspólna deklaracja ministrów UE odpowiedzialnych za politykę spójności, spójność terytorialną i sprawy miejskie o znaczeniu wymiaru terytorialnego i jego uwzględnianiu w politykach prorozwojowych po 2027 roku z dnia 21 maja 2025 r. [on-line:] https://polish-presidency.consilium.europa.eu/media/oc1cwmgm/joint-declaration.pdf

Strony internetowe

https://stat.gov.pl

Strony internetowe Komisji Europejskiej dotyczące nowego WRF:

- https://commission.europa.eu/topics/budget/eu-budget-2028-2034-explained-priorities-funding-and-what-it-means-you_en?prefLang=pl;
- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_25_1848;
- https://commission.europa.eu/publications/european-fund-regional-development-and-cohesion-fund_en;
- https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/17-07-2025-commission-proposes-more-flexible-and-performance-based-cohesion-policy-for-2028-2034_en

Aplikacja "Budowle ochronne" 2.0 PSP, https://experience.arcgis.com/experience/15d18a95666f444f929dc27ca8e2c178/page/Strona?views=Warstwy-mapy (odczyt: 22.08.2025)

Barometr zawodów 2025, WUP Kielce, https://wupkielce.praca.gov.pl/documents/146783/25643780/Wyniki_badania_Barometr_Zawodow_2025_%20w_wojewodztwie_swietokrzyskim.pdf/5ea004fa-2782-4fba-b805-54ec2b44981c

Dojazdy uczniów do szkół podstawowych i ponadpodstawowych w roku szkolnym 2022/2023 https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/dojazdy-uczniow-do-szkol-podstawowych-i-ponadpodstawowych-w-roku-szkolnym-20222023,23,1.html

EU Regional Competitiveness https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/maps/regional-competitiveness_en

European Quality of Government Index:

https://www.gu.se/en/quality-government/qog-data/data-downloads/european-quality-of-governmentindex?fbclid=IwAR27o73XdkyCkOz621ka70TrBG9ROM7ZN8xtMFWjsO9oXPEqvq5L5ezaniw

http://onw.iung.pulawy.pl/specyficzne/wwrpp

http://www.gronotargowe.pl

http://www.klaster-innowator.pl

https://2025.licea.perspektywy.pl/rankingi/ranking-glowny-liceow

https://cwd.info.pl/partnerstwa-cwd/ponidzie/

https://cwd.info.pl/partnerstwa-cwd/ziemia-opatowska/

https://empatia.gov.pl/rejestr-zlobkow-i-klubow-dzieciecych

https://evoluma.pl

https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2022/12/Inwestycyjna-mapa-Polski-RAPORT-Grant-Thornton-2022.pdf

https://kampus.gum.gov.pl/o-kampusie

https://klaster-innowacji.pl

https://koordynacja.swietokrzyskie.pro/analizy-i-badania/indeks-zagrozenia-ubostwem-w-wojewodztwie-swietokrzyskim-za-2023-rok

https://koordynacja.swietokrzyskie.pro/rozwoj-i-koordynacja-ekonomii-spolecznej

https://mapa.invest.kielce.pl (odczyt 05.08.2025)

https://nbp.pl/projekcja-inflacji-i-pkb-lipiec-2025

https://niematerialne.nid.pl/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego

https://sse.com.pl/portfolio/skez/

https://strazpozarna.maps.arcgis.com/apps/instant/nearby/index.html?appid=ec00a2b879424296b6dcc400393c6c1e

https://swietokrzyskieconvention.pl/o-nas

https://turystyka.gov.pl/cwoh

https://wupkielce.praca.gov.pl/documents/146783/25643780/Barometr_Zawodow_prognoza_na_2025_%28X_edycja_badania%29.pdf/bc8517fb-6d5d-42e8-8f2c-ef488a982f78

https://www.gov.pl/web/ijhars/dane-o-rolnictwie-ekologicznym

https://www.gov.pl/web/obrona-cywilna/budowle-ochronne-w-wojewodztwie-swietokrzyskim--zestawienie-informacji

https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12

https://www.gum.gov.pl/pl/dla-biznesu/klaster-metrologiczny

https://www.kielce.eu/pl/aktualnosci/swietokrzyski-klaster-wodorowy-im-braci-laszczynskich.html

https://www.paih.gov.pl/inwestycje/zachety-inwestycyjne/parki-przemyslowe-i-technologiczne/checiny

https://www.paih.gov.pl/inwestycje/zachety-inwestycyjne/polska-strefa-inwestycji

https://www.spinno.pl/swietokrzyski-system-innowacji/swietokrzyska-rada-innowacji/informacje-o-sri

https://www.technopark.kielce.pl/pl/oferta/tereny_inwestycyjne (odczyt 05.08.2025)

Krajowe inteligentne specjalizacje: www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/krajowe-klastry-kluczowe

Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2024. Polska Organizacja Turystyczna, https://www.pot.gov.pl/attachments/article/10346/POT_RAPORT_2024_POLANDCVB.pdf

Raport: Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2023. https://www.pot.gov.pl/attachments/article/1804/Frekwencja%20w%20atrakcjach%20w%202023%20-%20raport%20(2).pdf

Rejestr Radon, https://radon.nauka.gov.pl

Sektor non-profit w 2022 roku. GUS. https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoleczna-wolontariat/gospodarka-spoleczna-trzeci-sektor/sektor-non-profit-w-2022-roku,1,9.html

Strona internetowa RPO Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020: https://www.2014-2020.rpo-swietokrzyskie.pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu

Strona Regionalna Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021-2027: https://funduszeueswietokrzyskie.pl/poradniki/fundusze-europejskie-dla-swietokrzyskiego-2021-2027/o-programie

Ewidencja winnic https://www.gov.pl/attachment/6c7fdb62-f89c-4d58-a786-12326e04524e

Wykaz GPR Województwa Świętokrzyskiego: https://funduszeueswietokrzyskie.pl/rewitalizacja/wykaz-gpr

Wypracowanie metodologii oraz badanie stopnia dostosowania wybranych przedsiębiorstw do wymogów gospodarczych, jakie stawia czwarta fala rewolucji przemysłowej (Przemysł 4.0), https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/badania-i-rozwoj-innowacyjnosc-spoleczenstwo-informacyjne/wypracowanie-metodologii-oraz-badanie-stopnia-dostosowania-wybranych-przedsiebiorstw-do-wymogow-gospodarczych-jakie-stawia-czwarta-fala-rewolucji-przemyslowej-przemysl-4-0,13,1.html

Zasięg zagrożenia ubóstwem ekonomicznym w Polsce w 2024 r., GUS. https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-zagrozenia-ubostwem-ekonomicznym-w-polsce-w-2024-r-,14,12.html

Spisy tabel, wykresów i rysunków

Spis tabel

Tabela 1. Kierunki odpływu ludności z województwa świętokrzyskiego (w osobach) 30
Tabela 2. Migracje do świętokrzyskiego z polskich województw oraz Polski ogółem (w osobach)..... 30
Tabela 3. Saldo migracji międzywojewódzkich na pobyt stały ludności w wieku 25–34 lat (w osobach) 31
Tabela 4. Subiektywna ocena sytuacji materialnej w procencie gospodarstw domowych – województwo świętokrzyskie na tle Polski 55
Tabela 5. Zasoby mieszkaniowe – województwo świętokrzyskie na tle Polski 61
Tabela 6. Wskaźniki przestępczości i wykrywalności przestępstw – województwo świętokrzyskie na tle Polski..... 66
Tabela 7. Wypadki drogowe i ich konsekwencje – województwo świętokrzyskie na tle Polski 68
Tabela 8. Żłobki i kluby dziecięce w latach 2008 i 2018 – województwo świętokrzyskie na tle Polski. 71
Tabela 9. Przedszkola w latach 2008 i 2018 – województwo świętokrzyskie na tle Polski..... 73
Tabela 10. Szkoły podstawowe w latach 2019–2023 (stan na 30 września) – województwo świętokrzyskie na tle Polski 77
Tabela 11. Licea ogólnokształcące – województwo świętokrzyskie na tle Polski 79
Tabela 12. Szkoły zawodowe – województwo świętokrzyskie na tle Polski 83
Tabela 13. Kadra medyczna* – województwo świętokrzyskie na tle Polski 88
Tabela 14. Infrastruktura ochrony zdrowia – województwo świętokrzyskie na tle Polski w latach 2014 i 2023* 92
Tabela 15. Wskaźniki dostępności infrastruktury ochrony zdrowia w 2023 r.*..... 93
Tabela 16. Muzea i instytucje paramuzealne w woj. świętokrzyskim. Pogrubiono muzea figurujące w wykazie muzeów MKiDN. * 95
Tabela 17. Wskaźniki makroekonomiczne podregionów województwa świętokrzyskiego..... 106
Tabela 18. Podmioty według klas wielkości w 2014 i 2024 r. 116
Tabela 19. Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w 2024 r. w województwie świętokrzyskim na tle Polski..... 117
Tabela 20. Struktura pracujących (według głównego miejsca pracy) według sekcji PKD w XII 2024 r. w województwie świętokrzyskim na tle Polski 122
Tabela 21. Inteligentne specjalizacje województwa świętokrzyskiego..... 128
Tabela 22. Łańcuchy wartości zidentyfikowane dla regionalnych inteligentnych specjalizacji 130
Tabela 23. Podmioty w działalności B+R w 2014 i 2023 r. 136
Tabela 24. Wykorzystanie elementów charakterystycznych dla Przemysłu 4.0 w przedsiębiorstwach 140
Tabela 25. Atuty i problemy województwa świętokrzyskiego w zakresie bazy ekonomicznej oraz przedsiębiorczości 147
Tabela 26. Powierzchnia gospodarstw rolnych i użytków rolnych w województwie świętokrzyskim w 2013 i 2023 r..... 153
Tabela 27. Gospodarstwa rolne poniżej 5 ha i wielkoobszarowe (100 ha i więcej)..... 155
Tabela 28. Miejsca noclegowe 165
Tabela 29. Hotele według kategorii – województwo świętokrzyskie na tle Polski w 2024 r. 166
Tabela 30. Ocena zrównoważonej turystki w województwie świętokrzyskim 176
Tabela 31. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim (2024 r.) 186
Tabela 32. Presje i zagrożenia dla bioróżnorodności 191
Tabela 33. Zbiorniki bezodpływowe i przydomowe oczyszczalnie ścieków..... 195
Tabela 34. Odpady zebrane na mieszkańca i selektywna zbiórka odpadów 196
Tabela 35. Liczba potencjalnych biogazowni w powiatach w 2023 r. 204
Tabela 36. Sieć wodociągowa w gminach w 2023 r. 206
Tabela 37. Sieć kanalizacyjna w gminach w 2023 r. 206

Tabela 38. Dostęp do Internetu w 2023 r. 208
Tabela 39. Drogi publiczne w województwie w 2023 r. 210
Tabela 40. Ważniejsze relacje drogowe w 2023 r. 211
Tabela 41. Ważniejsze linie kolejowe w 2023 r. 212
Tabela 42. Podział geograficzny regionu 225
Tabela 43. Ranking województwa świętokrzyskiego na tle regionów Polski i UE 229
Tabela 44. Wsparcie dla OSI w ramach Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027 240
Tabela 45. Udział osób zamieszkujących obszar rewitalizacji w ludności gmin prowadzących procesy rewitalizacji oraz udział powierzchni obszaru zdegradowanego w powierzchni ogółem według województw w 2023 r. 245
Tabela 46. Środki Polityki Spójności na lata 2014–2020 pozyskane na realizację projektów na obszarze województwa świętokrzyskiego w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ 252
Tabela 47. Środki Polityki Spójności na lata 2021–2027 pozyskane na realizację projektów na obszarze województwa świętokrzyskiego w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. 253
Tabela 48. Analiza SWOT – demografia 254
Tabela 49. Analiza SWOT – sfera gospodarcza 255
Tabela 50. Analiza SWOT – sfera przestrzenna, środowisko i infrastruktura 258
Tabela 51. Analiza SWOT – sfera społeczna i usługi społeczne 260
Tabela 52. Analiza SWOT – sfera zarządzanie i powiązania funkcjonalne 262

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba ludności województw w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę względną ludności) 26
Wykres 2. Urodzenia i zgony oraz wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024 27
Wykres 3. Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) w województwach w latach 2014 i 2024 28
Wykres 4. Współczynniki dzietności w województwie świętokrzyskim i w Polsce w latach 2014–2024 29
Wykres 5. Zameldowania, wymeldowania i saldo migracji na 1000 mieszkańców w województwie świętokrzyskim i w Polsce w latach 2014–2024 29
Wykres 6. Saldo migracji zagranicznych w województwach w latach 2014 i 2024 32
Wykres 7. Liczba cudzoziemców, którzy przebywają w województwie świętokrzyskim na podstawie ważnych dokumentów pobytowych 33
Wykres 8. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2014 i 2024 33
Wykres 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwach w 2014 i 2024 r. 34
Wykres 10. Prognoza liczby ludności województwa świętokrzyskiego do 2060 r. Dla 2024 r. dane o faktycznej ludności 36
Wykres 11. Prognozowana struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego do 2060 r. . 37
Wykres 12. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w 2021 r. (Narodowy Spis Powszechny 2021) 38
Wykres 13. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w latach 2011 i 2021 r. (Narodowe Spisy Powszechne) 39

Wykres 14. Udział ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w 2021 r. (Narodowy Spis Powszechny) w podziale na płcie oraz miejsce zamieszkania 40
Wykres 15. Liczba organizacji non profit na tysiąc mieszkańców w 2012 i 2022 r. 41
Wykres 16. Udział świętokrzyskich organizacji non profit według klas przychodów w 2022 r. na tle kraju 42
Wykres 17. Frekwencja w wyborach do Sejmu RP w latach 2015, 2019 i 2023 oraz do rad gmin i miast na prawach powiatu w latach 2014, 2018 i 2024 43
Wykres 18. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024 44
Wykres 19. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach 45
Wykres 20. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024 46
Wykres 21. Poziom bezrobocia długotrwałego (powyżej 12 miesięcy) 47
Wykres 22. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym w latach 2014 i 2024 49
Wykres 23. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym według płci 50
Wykres 24. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w latach 2014 i 2023 (Polska = 100) 51
Wykres 25. Procentowa struktura przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych według rodzaju dochodu w 2014 i 2023 r. 52
Wykres 26. Wysokość przeciętnej miesięcznej emerytury (brutto) z systemu pozarolniczego i rolników indywidualnych w 2024 r. 53
Wykres 27. Udział wydatków podstawowych oraz wydatków związanych z zaspokajaniem potrzeb wyższego rzędu (wydatki na rekreację i kulturę, edukację oraz restauracje i hotele) w wydatkach gospodarstw domowych. 54
Wykres 28. Zasięg zagrożenia ubóstwem w Polsce w latach 2010–2024 według przyjętych w danym roku granic ubóstwa (procent osób w gospodarstwach domowych) 56
Wykres 29. Wskaźnik zasięgu ubóstwa w latach 2019 i 2023 (procent osób w gospodarstwach domowych) 57
Wykres 30. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności 59
Wykres 31. Wskaźniki zasobu mieszkaniowego województw w 2024 r. 62
Wykres 32. Udział mieszkań wyposażonych w podstawowe instalacje w 2023 r. 63
Wykres 33. Udział mieszkań bez łazienki i ustępu spłukiwanego w województwach w 2023 r. 64
Wykres 34. Odsetek mieszkań bez podstawowych instalacji techniczno-sanitarnych w 2023 r. – na wsi i w miastach 65
Wykres 35. Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 72
Wykres 36. Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych w powiatach oraz dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 w województwie świętokrzyskim w 2023 r. 73
Wykres 37. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym według województw w 2014 i 2023 r. 74
Wykres 38. Odsetek dzieci w wieku 3–5 lat w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego w latach 2014 i 2023 75
Wykres 39. Dzieci w wieku szkoły podstawowej w województwach w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę procentową liczby dzieci) 76
Wykres 40. Wyniki egzaminów ósmoklasisty 77
Wykres 41. Młodzież w wieku licealnym w województwach w latach 2014 i 2024 (na wykresie opisano zmianę procentową liczby osób) 78
Wykres 42. Współczynnik skolaryzacji netto w liceach ogólnokształcących w województwach 80
Wykres 43. Liczba uczniów liceów ogólnokształcące dla młodzieży (bez liceów specjalnych) w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2014 i 2023 r. (na wykresie opisano liczbę liceów w 2023 r.) 81

Wykres 44. Zdawalność egzaminów maturalnych – średnia dla lat 2008–2010 oraz dla lat 2016–2018. Od 2023 r. – egzamin w formule 2023 82
Wykres 45. Współczynnik skolaryzacji netto szkół zawodowych..... 84
Wykres 46. Studenci w latach 2014–2023 86
Wykres 47. Studenci w województwach w latach 2014 i 2023..... 87
Wykres 48. Studenci w ośrodkach akademickich województwa świętokrzyskiego – udział w 2023 r. 88
Wykres 49. Lekarze* na 10 tys. ludności w 2014 i 2023 r. 89
Wykres 50. Pielęgniarki i położne* na 10 tys. ludności w 2014 i 2023 r. 90
Wykres 51. Lekarze oraz pielęgniarki i położne* na 10 tys. ludności w powiatach w 2023 r. 91
Wykres 52. Zwiedzający muzea w latach 2014-2024 w woj. świętokrzyskim. 98
Wykres 53. Teatry i instytucje muzyczne i ich odbiorcy w latach 2014-2024 w woj. świętokrzyskim.. 99
Wykres 54. Wskaźniki aktywności bibliotecznej w województwie świętokrzyskim w 2024 r. 100
Wykres 55. PKB województwa świętokrzyskiego (ceny bieżące) w latach 2003–2023 oraz dynamika PKB województwa w stosunku do 2003 r. na tle Polski. Dla 2023 r. – szacunki wstępne 102
Wykres 56. Udział województw w PKB Polski w 2022 r. 103
Wykres 57. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwie świętokrzyskim w tys. zł oraz w relacji do PKB Polski. Dla 2023 r. – szacunki wstępne 104
Wykres 58. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwach w relacji do PKB Polski w latach 2013 i 2022 105
Wykres 59. Produkcja globalna województwa świętokrzyskiego (ceny bieżące) oraz udział województwa w produkcji globalnej Polski w latach 2003–2022 107
Wykres 60. Udział województw w produkcji globalnej Polski w 2013 i 2022 r. 108
Wykres 61. Udział województw w wartości dodanej brutto Polski w 2013 i 2022 r. 109
Wykres 62. Wartość dodana brutto w zł na 1 pracującego w 2013 i 2022 r. w województwach..... 110
Wykres 63. Wartość dodana brutto w zł na 1 pracującego w 2003, 2013 i 2022 r. według grup sekcji PKD w województwie świętokrzyskim* 111
Wykres 64. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w tys. zł w 2013 i 2023 r. 112
Wykres 65. Podmioty gospodarcze w rejestrze REGON w latach 2014–2024 w województwie świętokrzyskim* 114
Wykres 66. Podmioty gospodarcze w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w województwach .. 115
Wykres 67. Podmioty gospodarcze powiatach województwa świętokrzyskiego 116
Wykres 68. Zmiany w liczbie podmiotów w wybranych sekcjach PKD (C, F, G, H, S i T) oraz udziale podmiotów z tych sekcji w ogóle podmiotów w województwie świętokrzyskim..... 118
Wykres 69. Zmiany w liczbie podmiotów w wybranych sekcjach PKD (J, M, L, P i Q) 119
Wykres 70. Miejsca pracy tworzone i likwidowane w latach 2014–2024 w województwie świętokrzyskim 120
Wykres 71. Pracujący w podmiotach gospodarki narodowej w województwach (według głównego miejsca pracy) w latach 2022 i 2024* 121
Wykres 72. Pracujący w gospodarce narodowej według wielkości podmiotu w 2024 r. 123
Wykres 73. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto według województw (dla podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących 10 i więcej osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących) w latach 2014 i 2024 124
Wykres 74. Mediana wynagrodzeń miesięcznych brutto według badania Rozkład wynagrodzeń w gospodarce narodowej (styczeń 2025 r.)* 125
Wykres 75. Wynagrodzenia w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2024 r. (średnia) i w styczniu 2025 r. (mediana)..... 126
Wykres 76. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwie świętokrzyskim 135
Wykres 77. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R na mieszkańca w województwach..... 136
Wykres 78. Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną oraz nakłady na tę działalność w relacji do PKB regionu w latach 2014–2022 137
Wykres 79. Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną i nakłady na działalność innowacyjną w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2022 138

Wykres 80. Zgłoszenia do Urzędu Patentowego RP i patenty udzielone przez urząd w latach 2015–2024 (włącznie)* 139
Wykres 81. RCI 2.0 polskich regionów (NUTS 2) w dla lat 2016, 2019 i 2022 143
Wykres 82. Wartość subindeksów i filarów RCI 2022 dla województwa świętokrzyskiego 144
Wykres 83. Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców w 2013 i 2023 r.. 146
Wykres 84. Kapitał zagraniczny na mieszkańca w wieku produkcyjnym w 2013 i 2023 r. 147
Wykres 85. Udział pracujących w rolnictwie w pracujących ogółem w województwach w 2010 r. I 2023 r. 157
Wykres 86. Wartość dodana brutto w sekcji A w województwie świętokrzyskim 158
Wykres 87. Produkcja globalna rolnictwa (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych 159
Wykres 88. Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej w województwach w 2013 r. i 2023 r. 160
Wykres 89. Liczba obiektów noclegowych i miejsc w obiektach noclegowych w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024 165
Wykres 90. Miejsca noclegowe według powiatów w latach 2014 i 2024 167
Wykres 91. Liczba placówek gastronomicznych w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2023 168
Wykres 92. Liczba placówek gastronomicznych na 10 tys. mieszkańców w województwach 169
Wykres 93. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych i udzielone noclegi w województwie świętokrzyskim w latach 2014–2024 171
Wykres 94. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych i udzielone noclegi w województwach w 2024 r. 172
Wykres 95. Liczba korzystających z noclegów w województwie świętokrzyskim w 2018 r. 173
Wykres 96. Turyści zagraniczni korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według województw. 174
Wykres 97. Ruch turystyczny w wybranych atrakcjach turystycznych w województwie świętokrzyskim w latach 2023–2024 175
Wykres 98. Lesistość województw (procent powierzchni) 182
Wykres 99. Udział obszarów chronionych w powierzchni regionów w 2024 r. 185
Wykres 100. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w 2023 r. 189
Wykres 101. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej 190
Wykres 102. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w procencie ogólnej liczby ludności 194
Wykres 103. Wartość EQI dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat 230
Wykres 104. Wartość EQI (aspekt jakości) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat 231
Wykres 105. Wartość EQI (aspekt korupcji) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat 231
Wykres 106. Wartość EQI (aspekt bezstronności) dla województwa świętokrzyskiego i Polski (średnia dla wszystkich regionów) na przestrzeni lat 232
Wykres 107. Osoby w wieku 16–74 lat korzystające z usług administracji publicznej za pomocą internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy 247
Wykres 108. Wartość dochodów i wydatków ogółem budżetu Województwa Świętokrzyskiego w latach 2018–2023 248
Wykres 109. Bilans dochodów i wydatków świętokrzyskich gmin w 2023 r. 250
Wykres 110. Wskaźnik samodzielności finansowej gmin województwa świętokrzyskiego w 2023 r. 251

Spis rysunków

Rysunek 1. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Polski 22
Rysunek 2. OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe (powiaty o największym prognozowanym spadku liczby ludności w latach 2024–2035) .. 24
Rysunek 3. Główne problemy demograficzne województwa – ujęcie przestrzenne 35
Rysunek 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie świętokrzyskim 48
Rysunek 5. Stopa bezrobocia długotrwałego w województwie świętokrzyskim 48
Rysunek 6. Zróżnicowanie zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2023 r. 58
Rysunek 7. Wewnątrzregionalne zróżnicowanie wskaźnika deprywacji lokalnej w 2024 r. (liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminach na 1000 mieszkańców) 60
Rysunek 8. Odsetek mieszkań bez łazienki w województwie świętokrzyskim w 2023 r. 65
Rysunek 9. Odsetek mieszkań bez ustępu spłukiwanego w województwie świętokrzyskim w 2023 r. 66
Rysunek 10. Przestępstwa w powiatach w 2024 r. 67
Rysunek 11. Wypadki drogowe w województwie świętokrzyskim w 2023 r. 68
Rysunek 12. Wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa świętokrzyskiego 150
Rysunek 13. Mapa obszarów ONW z uwzględnieniem obszarów charakteryzujących się specyficznymi ograniczeniami 151
Rysunek 14. Obszary zagrożenia suszą w województwie świętokrzyskim 152
Rysunek 15. Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego w 2016 r. 161
Rysunek 16. Województwo świętokrzyskie na tle regionalizacji fizycznogeograficznej 178
Rysunek 17. Ukształtowanie terenu województwa świętokrzyskiego 179
Rysunek 18. Udokumentowane złoża kopalin w województwie świętokrzyskim 180
Rysunek 19. Lesistość w województwie świętokrzyskim w 2023 r. 184
Rysunek 20. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim 187
Rysunek 21. System przyrodniczy województwa – korytarze ekologiczne 188
Rysunek 22. Wybrane elementy przestrzeni kulturowej województwa. 201
Rysunek 23. Istniejący system energetyki 203
Rysunek 24. Stopień gazyfikacji gmin 205
Rysunek 25. Gospodarka komunalna w gminach w 2023 r. 207
Rysunek 26. Istniejąca nadrzędna sieć drogowa województwa – drogi krajowe i wojewódzkie 211
Rysunek 27. Istniejąca sieć kolejowa 213
Rysunek 28. System osadniczy 216
Rysunek 29. Pokrycie gmin MPZP w 2013 i 2023 r. 219
Rysunek 30. Wydane decyzje ULICP i WZ w 2013 i 2023 r. 221
Rysunek 31. Mieszkalnictwo – podstawowe wskaźniki w 2023 r. 222
Rysunek 32. Klasyfikacja typologiczna krajobrazów województwa 226
Rysunek 33. Europejski wskaźnik jakości rządzenia (2024) 229
Rysunek 34. Odsetek gmin posiadających program rewitalizacji według województw [stan na koniec 2023 r.] 244
Rysunek 35. Udział powierzchni województw objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem 246
Rysunek 36. Dochody budżetów województw w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2023 r. 248
Rysunek 37. Wydatki budżetów województw w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2023 r. 248
Rysunek 38. Wskaźnik samodzielności finansowej województw w 2023 r. 249

Załącznik nr 1 do Diagnozy – Raport z badań jakościowych

6.1. Raport z prac warsztatowych, przeprowadzonych w dniach 8 -11 września 2025 r. z czterema Grupami Roboczymi

Warsztaty prowadzono z 4 Grupami Roboczymi, których skład ustalił Urząd Marszałkowski, odnosząc zaproszone instytucje do celów strategicznych ujętych w Strategii 2030+:

- Grupa Robocza nr 1. – Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie;
- Grupa Robocza nr 2. – Przyjazny dla środowiska i czysty region";
- Grupa Robocza nr 3. – Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi;
- Grupa Robocza nr 4. – Sprawne zarządzanie regionem.

Warsztaty każdej grupy prowadzono autorską metodą, uwzględniającą trzy etapy aktywności:

- zapoznanie uczestników z tematyką spotkania poprzez dwie prezentacje wprowadzające, z których:
    - pierwsza dotyczyła **aktualnych uwarunkowań rozwoju** polskich regionów: globalnych, europejskich i krajowych,
    - druga przedstawiała – dostosowany do tematyki prac Grupy Roboczej – **wybór danych o województwie**, sporządzony na podstawie dostępnych informacji statystycznych, opracowań naukowych bądź materiałów przekazanych zespołowi eksperckiemu (prof. Aleksander Noworól);
- ocenę **aktualności analizy SWOT** Województwa Świętokrzyskiego 2030+ w formie indywidualnej pracy uczestników z formularzem (moderacja dr Kamilla Noworól);
- warsztaty kreatywne, ukierunkowane na **identyfikację kluczowych wyzwań rozwojowych** regionu w 4 obszarach – dostosowanych do tematyki prac Grup Roboczych; warsztaty poprzedzone były **wyjaśnieniem metodyki** pracy; uczestnicy w 6-7 osobowych zespołach:
    - identyfikowali: problemy regionu,
    - grupowali i przeprowadzali priorytetyzację problemów oraz wyzwań, stosując metodykę „pytania HMW? (jak moglibyśmy…?)";
    - prezentowali wyniki prac zespołów i indywidualnie oceniali istotność każdego z wyzwań.

    Warsztaty kończyły się dyskusją plenarną (moderacja całego procesu i dyskusji – dr Kamilla Noworól).

Wyniki prac warsztatowych – aktualność analizy SWOT

Poniższe zestawienia obejmują wyniki indywidualnej pracy uczestników każdej z Grup Roboczych. Członkowie / członkinie Grup odnosili się do aktualności zapisów Strategii („aktualne" – „nieaktualne" – „nie mam zdania"), mogli też zamieszczać własne komentarze. Na potrzeby badania skonstruowano odpowiednie formularze. Uczestnictwo w tym etapie badania przedstawia poniższa tabela. Założono przy tym, że Grupy Robocze odniosą się do zróżnicowanych zakresów tematycznych. Każdemu zakresowi tematycznemu odpowiadał inny formularz.

Tab. 1. Organizacja badań dotyczących aktualności analizy SWOT.

Data	Liczba wypełnionych formularzy	Zakresy tematyczne
08.09.2025	30	demografia, gospodarka
09.09.2025	27	wszystkie zakresy (demografia, gospodarka, środowisko, sfera społeczna i usługi społeczne, zarządzanie)
10.09.2025	39	demografia, sfera społeczna i usługi społeczne
11.09.2025	22	sfera przestrzenna, środowisko i infrastruktura
Razem	**118**	**-**

Źródło: opracowanie własne

Poniżej zamieszczono ilościowe podsumowanie wskazań potwierdzających aktualność poszczególnych zapisów analizy SWOT.

Tab. 2. Aktualność wskazań analizy SWOT z obowiązującej Strategii

Data	Liczba ankiet	Liczba wypowiedzi potwierdzających (akapitami oddzielono poszczególne zakresy tematyczne)	Odsetek potwierdzeń aktualności zapisów
08.09.2025	30	463 / 600 1031 / 1440	77,17% 71,60%
09.09.2025	27	426 / 540 963 / 1296 890 / 1215 979 / 1296 470 / 567	78,89% 74,31% 73,25% 75,54% 82,89%
10.09.2025	39	595 / 780 1335 / 1872	76,28% 71,31%
11.09.2025	22	792 / 990	80,00%
Razem	118	7944 / 10596	74,97%

Źródło: opracowanie własne

Analiza czterech badań pokazuje, że:

- Najbardziej stabilne są obszary związane ze środowiskiem, przestrzenią i infrastrukturą – wcześniejsze diagnozy są wciąż trafne (ok. 80% potwierdzeń aktualności);
- Najbardziej dynamiczne i problematyczne są kwestie demograficzne i gospodarcze, które wymagają aktualizacji i poszerzenia; wskazano przy tym na depopulację, starzenie się społeczeństwa oraz niski poziom innowacyjności;
- Sfera społeczna wskazuje na narastające wyzwania w obszarze edukacji, zdrowia i opieki nad osobami starszymi.

Łącznie wysoki poziom potwierdzeń (ok. 75%) świadczy o trafności wcześniejszej diagnozy, ale także o potrzebie wprowadzenia korekt w najbardziej dynamicznych obszarach. Widać wyraźnie, że procesy depopulacyjne, starzenie się ludności i wyzwania gospodarcze związane z innowacyjnością stają się głównymi barierami rozwoju regionu. Z kolei walory środowiskowe, zasoby naturalne, walory turystyczne i korzystne położenie pozostają trwałymi atutami regionu.

Wyniki prac warsztatowych – problemy rozwojowe województwa

Z prac warsztatowych wyłonił się **układ problemów**, które można pogrupować następująco:

- **Środowisko i klimat**:
  - Zanieczyszczenie wód oraz powietrza,
  - Brak wykorzystania potencjału OZE,
  - Niska świadomość społeczna dotycząca ochrony środowiska,
  - Zmiany klimatu i brak wody oraz ich wpływ na lasy,
  - Niedostateczne wykorzystanie potencjału surowcowego odpadów;
- **Demografia i społeczeństwo:**
  - Postępujący niż demograficzny / odpływ młodych ludzi z terenów wiejskich,
  - Depopulacja – ucieczka młodych i ambitnych, również wykształconych ludzi,
  - Opieka nad osobami potrzebującymi wsparcia (seniorzy);
- **Gospodarka i innowacje:**
  - Niski poziom innowacyjności,
  - Słabo rozwinięta gospodarka województwa przy zachowaniu walorów przyrodniczych i kulturowych,
  - Brak dużych zakładów pracy, które „napędziłyby" rynek pracy,
  - Niska rozpoznawalność gospodarcza regionu,
  - Brak czytelnej polityki rozwoju (przemysł? rolnictwo? turystyka?);
- **Transport i dostępność:**
  - Wykluczenie komunikacyjne,
  - Słaba komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna,
  - Słaba sieć komunikacyjna,
  - Słaba dostępność komunikacyjna w transporcie publicznym osłabiająca integrację społeczną;
- **Wizerunek, promocja regionu, zarządzanie:**
  - Potencjał województwa świętokrzyskiego (kulturowy i przyrodniczy) nie przekłada się na rozwój regionu,
  - Brak strategii promocji regionu w aspekcie turystyki,
  - Brak określenia kierunku rozwoju dla Kielc jako lokomotywy regionu.

Wyzwania rozwojowe województwa świętokrzyskiego

Wyzwania rozwojowe województwa świętokrzyskiego ustalono metodą How Might We (HMW? – jak moglibyśmy?), która pomaga myśleć w kategoriach możliwości, a nie tylko problemów. Uczestnicy zaproponowali **następujące wyzwania w odniesieniu do poszczególnych problemów**:

- **Środowisko i klimat – jak moglibyśmy:**
  - zmniejszyć dysproporcję między osobami korzystającymi z wodociągów i kanalizacji?
  - ograniczyć emisję zanieczyszczeń do wód?

- zachęcić do wymiany pieców na ekologiczne?
- wypromować i rozwijać OZE przy zachowaniu walorów krajobrazowych?
- zachęcić do selektywnej zbiórki odpadów?
- zwiększyć świadomość ekologiczną mieszkańców?
- uświadomić skutki braku retencji wody i korzyści z jej oszczędzania?
- wprowadzić programy, aby ograniczyć skutki braku wody?
- zachować stabilność lasów i świadomość ich funkcji?
- wykorzystać potencjał odpadów z korzyścią dla mieszkańców?

- **Demografia i młodzi – jak moglibyśmy:**
  - poprawić demografię?
  - zatrzymać młodych i dobrze wykształconych ludzi w regionie?
  - sprawić, aby młodzi chcieli pracować i rozwijać się zawodowo w regionie (także w rolnictwie)?
  - zwiększyć odsetek młodych na kierunkach technicznych?
  - pomóc szkołom i uczelniom, aby były atrakcyjne dla młodych?
  - uruchomić zasoby mieszkaniowe dla młodych ludzi?
- **Wizerunek i tożsamość – jak moglibyśmy:**
  - poprawić wizerunek regionu?
  - zbudować pozytywną markę regionu?
  - zmienić postrzeganie regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia?
  - wykorzystać determinację mieszkańców województwa?
  - zmienić nastawienie z 'nie da się' na 'da się'?
  - podnieść poczucie wartości mieszkańców?
- **Gospodarka i innowacje – jak moglibyśmy:**
  - przyciągnąć i wesprzeć inwestorów?
  - zwiększyć umiędzynarodowienie przedsiębiorstw?
  - usprawnić procedury wsparcia finansowego przedsiębiorców?
  - usprawnić i uspójnić wsparcie inwestorów?
  - wykorzystać nowe technologie w gospodarce regionu?
  - zidentyfikować i wykorzystać potencjały dla rozwoju regionu?
  - wzmocnić instytucje otoczenia biznesu?
  - zwiększyć zainteresowanie firm wdrażaniem nowych technologii?
  - wspierać startupy?
  - znaleźć innowacyjne pomysły na rozwój województwa?
  - przekonać inwestorów, że region jest atrakcyjny dla biznesu?

- **Transport i infrastruktura – jak moglibyśmy?**
  - poprawić transport publiczny w regionie?
  - ograniczyć wykluczenie komunikacyjne, zwłaszcza na obszarach wiejskich?
  - skutecznie lobbować w instytucjach centralnych o ujęcie sieci transportowej w planach inwestycyjnych rządu?
- **Zarządzanie i współpraca – jak moglibyśmy?**
  - Podjąć działania, aby przedłużyć efekty projektów poza okres trwałości?
  - sieciować publiczne działania w celu stworzenia lepszych warunków rozwoju?

Diagnoza województwa, ujawniona w pracach warsztatowych potwierdza trwałe problemy strukturalne: depopulacja, niska innowacyjność, wykluczenie komunikacyjne, słabość gospodarki, niewykorzystany potencjał przyrodniczy i kulturowy. Wyzwania HMW formułowane przez uczestników odpowiadają bezpośrednio na te problemy.

Syntetycznie główne elementy wynikające dla przyszłej strategii ująć można następująco:

- **młodzi i demografia** → zatrzymanie i przyciąganie ludzi, edukacja, mieszkania, praca,
- **środowisko i klimat** → OZE, retencja, edukacja ekologiczna, gospodarka odpadami,
- **gospodarka i innowacje** → inwestorzy, startupy, technologie, umiędzynarodowienie,
- **transport** → dostępność i lobbing o strategiczne inwestycje,
- **wizerunek** → budowa marki regionu, zmiana nastawienia, tożsamość mieszkańców.

Warsztaty pokazały spójność percepcji uczestników z wynikami analiz danych statystycznych o województwie. Mieszkańcy i eksperci widzą podobne bariery i szanse. Formuła HMW umożliwiła przejście od opisu problemów do zdefiniowania potencjalnych rozwiązań, co jest kluczowym krokiem w polityce rozwoju. Następny etap pracy nad Strategią polegał będzie na priorytetyzacji wyzwań i przekładaniu ich na kolejne elementy Strategii (cele, kierunki działań). Istotne będzie połączenie działań w ramach wiązki wyzwań (klastry), tak by odpowiadały na problemy wielowymiarowo (np. demografia ↔ rynek pracy ↔ wizerunek).

6.2 Streszczenie dyskusji odbytej w trakcie V Posiedzenia Rady ds. Rozwoju Regionalnego Województwa Świętokrzyskiego

Aula Magna, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, 12 września 2025 r.

Posiedzenia otworzyła Pani Renata Janik – Marszałek Województwa Świętokrzyskiego, ukierunkowując przebieg spotkania.

Założenia procesu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ przedstawił Pan Tomasz Janusz – Dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego (prezentacja w dyspozycji UMWŚ).

Wyzwania stojące przed polskimi regionami oraz obraz województwa świętokrzyskiego wyłaniający się z diagnozy społeczno-gospodarczej i przestrzennej zaprezentował prof. dr hab. arch. Aleksander Noworól – ekspert ds. aktualizacji SRWŚ 2030+ (prezentacja w dyspozycji UMWŚ).

Kluczowe wyzwania rozwojowe województwa świętokrzyskiego, w świetle prac warsztatowych, które odbyły się w dniach 8-11 września 2025 r przedstawiła dr Kamilla Noworól – ekspertka ds. aktualizacji SRWŚ 2030+ (prezentacja w dyspozycji UMWŚ).

Następnie przeprowadzono dyskusję PT Członków Rady moderowaną przez Panią Renatę Janik, Marszałka Województwa Świętokrzyskiego oraz Pana Andrzeja Prusia, Członka Zarządu Województwa Świętokrzyskiego.

W dyskusji uczestniczyli:

- Renata Janik, Marszałek Województwa Świętokrzyskiego,
- Andrzej Pruś, Członek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego,
- Anita Koniusz, Członek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego,
- Tomasz Janusz, Dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego;

oraz przedstawiciele takich instytucji, jak:

- Politechnika Świętokrzyska,
- Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa,
- Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Starachowice" S.A.,
- Biuro Rozwoju Miasta Kielce,
- Kielecki Park Technologiczny,
- Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego,
- Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii Sp. z o.o.,
- Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego.

Streszczenie głównych tematów i wątków dyskusji

Oś problemowa: demografia i kapitał ludzki. Dyskusja zgodnie wskazała demografię jako najsłabsze ogniwo rozwoju województwa świętokrzyskiego: niski przyrost naturalny, starzenie się mieszkańców oraz trwały odpływ ludzi młodych do większych ośrodków. Władze regionalne akcentowały, że skala wyzwań jest znana i wpisana w diagnozy przygotowywane pod kątem pozyskania funduszy UE. Zasygnalizowano bieżące działania: wzmocnienie opieki okołoporodowej (nowy blok porodowy), symboliczne zachęty finansowe (wyprawki dla noworodków, premie urodzeniowe), przesunięcia środków na powiększanie bazy przedszkolnej. Równolegle padła mocna teza, że programy transferów społecznych na poziomie krajowym nie podniosły dzietności; realny efekt przyniosły natomiast w walce z ubóstwem. Wiele głosów podkreślało znaczenie mądrej polityki imigracyjnej (w tym zatrzymywania uchodźców i migrantów z Ukrainy) jako najkrótszej ścieżki wypełnienia luki demograficznej, a także potrzebę wydłużania aktywności zawodowej i lepszego godzenia ról rodzinnych i pracy (żłobki, przedszkola, elastyczność zatrudnienia).

Edukacja – od przedszkola po uczelnie. Silnie wybrzmiał wątek jakości kształcenia i spadku prestiżu zawodu nauczyciela, zwłaszcza w kontekście braków kadrowych na przedmiotach ścisłych. Reprezentanci uczelni akcentowali, że to, co widzą na pierwszym roku, zaczyna się w przedszkolu i szkole podstawowej. Zwrócono uwagę na przebudowę programów (np. automatyka, robotyka) w odpowiedzi na trendy technologiczne (AI), ale też na rosnącą popularność studiów niestacjonarnych łączonych z pracą. Wspólny mianownik: dopasowanie kształcenia do potrzeb rynku oraz wzmacnianie ścieżek praktycznych i dualnych.

Uczelnie i miasto – relacja symbiotyczna. Kielce muszą być jednocześnie dobrym miejscem do studiowania i życia. Słowem kluczem była atrakcyjność, na którą składają się: żywe centrum, kultura, rozrywka, przestrzenie przyjazne młodym. Za przykłady podano Lublin i Rzeszów, które zbudowały klimat „miast studentów" i poprawiły napływ kandydatów na studia. Postawiono tezę: nawet bardzo dobra oferta dydaktyczna nie wystarczy, jeśli poza zajęciami miasto „nie żyje".

Rynek pracy i wynagrodzenia. Uporczywie powracał motyw niedostatecznej konkurencyjności płac i ofert pracy. Młodzi, widząc lepsze zarobki i trajektorie kariery w metropoliach, wyjeżdżają. Część firm lokalnych nie tworzy presji płacowej, co wzmacnia drenaż talentów. Z drugiej strony przedsiębiorcy wskazywali na niedobór specjalistów i obawę, czy „znajdą ręce i głowy do pracy". Zarysowano „błędne koło": brak ofert → odpływ ludzi; odpływ ludzi → ostrożność inwestorów. Proponowany kierunek: pobudzanie popytu na kompetencje (napływ inwestorów) i podaży kompetencji (edukacja, migracje), by uruchomić konkurencję o pracownika.

Infrastruktura i dostępność. Doceniono poprawę jakości dróg, ale podkreślono strategiczne znaczenie brakujących połączeń – zwłaszcza osi wschód–zachód (S74) spinającej region z siecią autostrad. Wątek wykluczenia transportowego miejscowości poza głównymi korytarzami połączono z koniecznością odbudowy i finansowania transportu publicznego (przykład: bezpłatna komunikacja w Starachowicach – skuteczna, lecz kosztowna). Konkluzja: potrzeba długofalowej polityki transportowej na poziomie regionu, w partnerstwie z gminami.

Oferta inwestycyjna i strefy aktywności. Po reformie SSE ulgi podatkowe dostępne są w całej Polsce – efekt w regionie to rekordowa wartość nowych projektów. Jednocześnie piętą achillesową pozostaje niedobór uzbrojonych terenów i rozproszenie planowania. Wskazano na dobry przykład Starachowic (park przemysłowy, gotowe hale), ale także na strategiczny potencjał Obic (ok. 600 ha „uwięzionych" przez „reżim" lotniskowy w planie). Postulowano zmianę planu województwa i planów miejscowych, by odblokować wielkoobszarową strefę przemysłową, szczególnie w kontekście rosnącego przemysłu obronnego.

Jakość przestrzeni i ład urbanistyczny. Młodzi wybierają miejsca „ładne, spójne i żywe". Zwrócono uwagę na potrzebę tworzenia nowoczesnych przestrzeni publicznych, konkursów architektonicznych oraz rewitalizacji (przykład: zalew w Starachowicach jako nowa wizytówka miasta). Z drugiej strony wskazano koszty chaotycznej suburbanizacji: utrudnienia w prowadzeniu obwodnic i inwestycji, drogi serwisowania zabudowy rozproszonej, kłopoty z transportem. Wniosek: porządkować suburbanizację, chronić korytarze transportowe i „białe plamy" pod inwestycje.

Tożsamość i wizerunek. „Nikt nie mówi o nas tak źle, jak my sami" – to powracająca obserwacja. Budowa dumnej narracji o regionie (bezpieczeństwo, walory przyrodnicze, dziedzictwo) to dźwignia dla turystyki, osadnictwa i inwestycji. Padały pomysły niestandardowe (wpisywanie regionu w popkulturę), ale esencja jest prosta: spójny PR wzmacnia zwrot z wysiłków infrastrukturalnych.

Współpraca i sprawczość. W tle niemal każdego wątku brzmiała potrzeba lepszej koordynacji: sejmik, gminy, uczelnie, SSE, biznes – „jeden front" zamiast równoległych, rozproszonych działań. Starachowice pokazują, że długoletnia konsekwencja i współpraca z poziomem centralnym przynosi rezultat. Tę logikę warto skalować.

Sedno podsumowania. Demografia jest „zwornikiem" wszystkich polityk. Edukacja, rynek pracy, infrastruktura, przestrzeń i wizerunek to naczynia połączone. Strategia rozwoju powinna zintegrować te strumienie, z naciskiem na: (1) odwracanie ubytku ludności (migracje, rodzina, seniorzy), (2) rozbudowę kapitału ludzkiego (edukacja jakościowa), (3) poprawę warunków życia w miastach i jakości przestrzeni, (4) przygotowanie wielkoobszarowych, uzbrojonych terenów inwestycyjnych, (5) spójną politykę transportową i (6) świadomy branding regionu.